

JO. FRANCISCI SCARDONÆ
CIVIS RHODIGINI

In Patria Scientiarum Academia Medicinæ Lectoris

APHORISMI
DE COGNOSCENDIS
ET
CURANDIS MORBIS

Uberrimis commentariis, atque animadversionibus illustrati,

Quibus quæstiones singulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam cadunt, hodie maxime illustres sedulo pertractantur, discutiunturque.

EDITIO ALTERA
AUCTIOR, ET EMENDATIOR.

LIBER QUINTUS.

De Morbis Mulierum.

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCLXIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

INDEX CAPITUM

Quæ in hoc Volumine continentur.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, e Approvazione del *P. Fr. Francesco Antonio Mantoa Inquisitore Generale del Santo Officio di Padova*, nel Libro intitolato: *Jo. Francisci Scardonæ, Aphorismi de cognoscendis & curandis morbis, uberrimis commentariis, atque animadversionibus illustrati, quibus quæstiones singulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam cadunt hodie maxime illustres sedulo pertractantur, discutiunturque De Morbis Mulierum;* non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concediamo Licenza a *Giovanni Manfrè Stampatore di Venezia*, che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 25. Marzo 1758.

(*Gio. Emo Proc. Ref.*
(
(*Alviſe Mocenigo IV. Cav. Proc. Ref.*

Regiſtrato in Libro a carte 33. al num. 271.

Giacomo Zuccato Segr.

Addì Primo Aprile 1758.
Regiſtrato nel Mag. Eccell. degli Eſecutori contro la Beſtemmia.

Franceſco Bianchi Segr.

APHO.

APHORISMI DE COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS MULIERUM.

CAPUT I.

De Menstruo sanguinis fluxu in genere.

I. *Enstruus sanguinis fluxus fœminis familiaris ut plurimum in secundo septenario critico quasi naturæ motu incipit, & desinit in septimo.*

II. Solet autem eum præcedere in puellis præsertim nondum purgatis dolor lancinans, & distendens partium vicinarum ad lumbos, ad pubem, ad inguina, crurum lassitudo tensiva, & gravativa, arteriarum pulsatio, anhelitus gravis, insolita quædam motio in pulsu, & mammarum turgentia.

III. Comitatur vero in sanis Mulieribus sanguinis rubicundi, & floridi plus minus ad unciarum XX pondus excretio, quæ triduo plerunque absolvitur, citiusque, aut ocyus pro temperamenti, regionis, victus, motus, & ætatis varietate revertitur, nisi gravidæ fiant, aut lactantes, in quibus aut plane desinit, aut mirum in modum minuitur.

IV. Hæc fere omnia evenire ob peculiarem quamdam plethoram in fœminis elaboratam cum peculiari uteri, ejusque vaginæ constitutione conjunctam, qua sanguis ad capillaria hujusce, aut illius partis vasa majore impetu, atque velocitate feratur, eaque facilius distendantur, aperianturque facile judicaverim, cum probe noverim Aortam descendentem, omnesque inferiores partes latius patere in fœminis, quam in viris, vasorum laxitatem insignem, & miram tortuositatem.

V. Si parem vasorum hæmorrhoidalium constitutionem, & habitum sortiantur viri, quid mirum si singulis fere mensibus & ipsi similem sanguinis execretionem patiantur?

COMMENTARIA, ATQUE ANIMADVERSIONES IN APHORISMOS

DE COGNOSCENDIS, & CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS MULIERUM

CAPUT I.

I. M*Enstruus sanguinis fluxus fœminis familiaris.*) Fluxus sanguinis ab utero singulis mensibus periodice emanans menstruæ potissimum purgationi nomen dedit, quæ a nonnullis etiam appellari solet, quod ejus ope fœminarum corpora a superfluo, & inutili sanguine exonerantur. Earum quoque flores ab aliis dicuntur analogia egregie sumpta ab arboribus, quæ cum fructus non edant, nisi prius flores emiserint, ita Mulierem nunquam gravidam fieri, nisi menstruas purgationes, quasi flores habuerit, perhibetur. Quod autem solæ Mulieres peculiarem excretionem sanguinis per uterum, eamque magis opimam, quam simiæ, aut alia Animalia patiantur, docere olim visus est Aristoteles (*a*). Immo si Plinium audimus (*b*) solas fœminas præ cæteris omnibus Animalibus menstruis obnoxias esse certo certius affirmare non dubitavit. Idque ita verum successu temporis visum est plerisque, ut nullum hac de re suspicioni locum reliquerint.

Ut plurimum in secundo septenario &c.) Quod menstrua in secundo septenario, seu decimo quarto anno puellis veniant, & desinant in septimo, anno scilicet 49. non ita constans est, ut naturæ lusus hac in re minime sequantur. Observationes tamen de virginibus novem aut decem annorum menstruatis rarissimæ sunt, quemadmodum & illæ de Mulieribus, quarum menses ultra quinquaginta producantur. Quæ leguntur de menstruis in ætate annorum 62. & 65. in A. N. C. (*c*) 72. in Bartholino (*d*), 78. in Hildano (*e*), 81. in Kerkringio (*f*), 82. in Lanzono (*g*), 84. in Schenchio (*h*), 90. in A. N. C. (*i*), 103. in Saxonia (*k*), & Solenandro (*l*), parvi faciendæ, cum evacuationes, quæ ultra septimum septenarium, aut quinquagesimum quintum annum ut summum producuntur mensium nomine insigniri nullatenus debeant, sed irregularium, quæ a morbo aliquo proficiscuntur, quæque propterea symptomaticæ sunt, ac illæ quæ vel ad menses, & annos plures perdurant nulla interposita mora, ut illius Mulieris profluvium, cujus mentio fit in Sacra Scriptura a Salvatore nostro per vim miraculi profligatum, ut præ cæteris cl. Mauriceau testatus est (*m*). Qua in re sane quamvis sit probe consideranda cujusque mulieris idiosyncrasia, & temperamentum, unde pituitosæ, frigidæ, & melancholicæ serius hoc fluxu laborant, citius e contra salaciores, vegetioresque, concipere tamen oportet machinam hominis viventis, ejusque partes ita constructas, ut cum septenario numero notabilem semper, & illustrem interdum cum sanitatis periculo junctam mutationem subeant: hinc ter septima hebdomada fœtus sese

(a) *Hist. animant. lib. 9. cap. 2.* (b) *lib. 7. cap. 15.* (c) *Dec. 2. an. 1. obs. 165. Dec. 3. an. 5. 6. obs. 91.* (d) *Epist. Cent. 2. epist. 86.* (e) *Cent. 2. obst. 61.* (f) *Obs. anat. 88.* (g) *Animadvers. var. 33. p. 178.* (h) *Obs. lib. 4.* (i) *Dec. 2. an. 6. obs. 145.* (k) *Prælect. Patav. p. 3. cap. 23.* (l) *Cons. Med. sect. 15. n. 41.* (m) *Oper. Med. Chirur. to. 1. cap. X.*

ſeſe in utero movet, ſexies ſeptima ad exitum paratus eſt, ſeptimo menſe dentire incipit, ſeptimo ætatis anno dentes decidunt: vigeſimo primo corpus debitam ſtaturam acquirit, reliqui anni tantum ad ejuſdem robur acquirendum, & animi perfectionem impetrandam inſerviunt: in nono ſeptenario ſenectus incipit cum virium languore, corporis macie, memoriæ debilitate, ſenſuum hebetudine cum diſpoſitione ad chronicos morbos, ac mortis periculo: hinc etiam infantes ſeptimo, & decimo quarto menſe in magnum vitæ diſcrimen ob variorum dentium eruptionem adduci videmus: ſeptimo anno lumbricis facilius laborare: annum vigeſimum primum ad trigeſimum uſque quintum juvenibus valde infenſum: ingraveſcentem ætatem, & decrepitam certis quibuſdam morbis obnoxiam, ut de criticis diebus, ſive decretoriis mentionem relinquam, qui mutationem quamdam in pejus, aut melius afferunt, & pari ratione ſeptenario numero continentur. Quid igitur mirum videatur decimo quarto anno plerunque Menſtrua puellis comparere, non ſecus ac in virilibus teſtibus ſemen generari incipit, eaſque ad generationem aptas reddi, unde maximam in toto corpore patiuntur alterationem, vel ex eo maxime conſpicuam, quod non ſolum lanugo in Veneris monte apparet, vox gravior efficitur, mammæ turgent, & una cum ſanguinis per pudenda excretione libidinis æſtu conflagrant: e contrario ſeptimo ſeptenario Menſium fluxum cum generandi impotentia ceſſare; unde iis morbis obnoxiæ fiunt, qui a perturbato motu ſanguinis proficiſcuntur. Cujuſce cauſæ defenſionem nolim credas ita me ſuſcipere, ut aliquid efficaciæ ſeptenario annorum numero tribuam, quemadmodum Pythagoras arbitratus eſt, aliique ipſum ſequuti obſervationibus ducti ſeptem eſſe planetas, ſeptem metalla, ſeptem ultra pedes hominem minime excreſcere; ſeptem opus eſſe Menſibus, ut fœtus in utero Matris perficiatur; ut ſeptem Græciæ Sapientes ſilentio prætercam, ſeptem Mundi admirationes, ſeptem ludorum Circenſium ſolemnitates, ſeptem Duces conquirendis Thebis ſelectos, aliaque id genus a Varrone commemorata ad hanc ipſam ſententiam confirmandam. Haud enim ignoro vim omnem, quæ mutationem in corpora inducit non a numero ſeptenario, ut numero provenire, qui & forma caret, & ab omni materia abſtractus nec agere quidquam poteſt, nec pati: multo minus ab Aſtrorum potentia, & malignorum planetarum conjunctionibus, præſertim Saturni, qui ſingulis ſeptem annis ad quadraturam, vel ſaltem ad contrarium ſuæ naturæ ſignum pervenit, quæ futilia Aſtrologorum figmenta ſunt nec ratione, nec experientia confirmata, ſed a quadam mutatione, quæ neceſſario in corporibus per certum ac determinatum motum efficitur, quique motus ſaltem ſenſibilis nonniſi certo ac determinato tempore abſolvitur, voluitque Sapientiſſimus rerum Conditor numero ſeptenario adſtringere. Hinc cum circa decimum quartum annum major alimenti copia ingeratur, atque in ſtomacho citius ſubigatur, & multo major copia ſanguinis ingeneretur, quam quæ nutriendo corpori inſerviat, ſolent plerunque Menſes prodire: Cum circa quinquageſimum fibræ rigidiores evadant, minima capillarium vaſorum oſcula occludantur, atque oſcillatio prompta vaſorum langueſcat, a qua fluidorum motus, omneſque excretiones proficiſcuntur, plerunque deficiunt. Sed hac de re ſi quis curioſius doceri velit, Fridericum Hoffmanum adeat (*n*), qui argumentum ſic pertractavit, ut omnem eruditionis aviditatem valeat explere.

II. *Solet autem eum præcedere in puellis præſertim nondum purgatis dolor &c.*) Nihil Aſtrorum potentiæ, & malignorum planetarum conjunctionibus tribuendum eſſe paulo ante animadvertimus: idque utile quamprimis eſt, & neceſſarium ad confutandam illorum ſententiam, qui cum Ariſtotele Menſtrui fluxus periodos a Lunæ motu, ejuſque actione, & dominio, quod habere creditur in corporibus humidis, cujuſmodi fere eſt Muliebre, commenti ſunt juxta vulgatum illud: *Luna vetus vetulas, juvenes nova Luna repurgat:* Præterquamquod non in ea rationum inopia verſamur, ut non aliunde ad afferendum in Lunæ Phaſibus refundendum non eſſe Menſtruum ſanguinis fluxum, argumenta conquirere valeamus. Si enim a Lunæ actione produceretur, omnes Mulieres eodem die afficerentur hoc fluxu, ſiquidem Luna eodem modo ſe haberet reſpectu ad omnes Mulie-

(n) *Diſſert. Phyſ. Medic. XIII.*

res hujus, aut illius Civitatis, & loci: quod tamen experientiæ minime respondet, cum menstrui fluxus periodus in aliis sit quindecim dierum, in aliis viginti, in aliis triginta, quadraginta, & ultra. Deinceps qua ratione, aut modo dicamus Lunam agere in fœminas, si pressionem velimus excipere a sua potissimum gravitate inductam, qua Maris æstus a plurimis explicatur? Verum tali hypothesi admissa, ecquis explicare se posse credat, quomodo suppressis Menstruis, innumeris symptomatibus vexentur Mulieres, cum hæc solum tempore alterius, Lunæ prementis sævire deberent. Hisce adde, Lunæ dominium in corporibus solum fœmineis admittere velle, nullum fere in viris, & præcipue in iis, qui vitam agunt sedentariam, & quasi fœmineam, ridiculum esse. Quibus sane rite perpensis, ex Recentioribus plerique Graafius, Bayleus, Etmullerus, quos ipse cl. Mauriceau sequutus est (*o*) eo facile adducti sunt, ut crederent menstruæ purgationis causam esse sanguinis fermentationem præter naturam auctam, qui velocius circulationem efficiens viarum uteri extrema ita distendat, ut eorum oscula aperiendo in uteri ipsius cavitatem tandem exoneretur. Fermentationem porro vi cujusdam liquidi ex sanguine in uteri partibus derivati excitari facile sibi in animum inducunt, quod a calore naturali, & intestino motu particularum, ex quibus constat periodice exaltatum, & vires idoneas adeptum ad sese insinuandum, altiusque vias sanguinis penetrandas, universam massam exagitat, perque vias uteri ad sese aperiendum aptiores exitum parat, ut in musto, aliisque fermentescentibus liquoribus experimur, qui fermentationis tempore ex debilioribus dolii partibus facile elabuntur. Perbelle concinnata hypothesi omnia fere phænomena declarare nituntur. Neque arduum ipsis, atque insolens visum unquam fuit explicare ope ejus fermenti, quomodo solæ Mulieres, non viri Menstrua patiantur, & quomodo periodice eadem recurrant, quia videlicet spatio unius Mensis idem fermentum ad eam turgescentiam pervenit, ut in sanguine eam valeat excitare fermentationem, qua vasa sanguifera aperiantur, & sanguinis sequatur expulsio. Ubi observationibus edoceantur, impedita quacumque ex causa circa uterum excretione, sanguinem turgescentem periodice per nares, vomitum, pulmones, hæmorrhoides, mammas, aliaque loca prodire, ac Mulieres, antequam Menstrua compareant, dolore lancinante, & distendente circa lumbos corripi, crurum lassitudine tensiva, & gravativa, arteriarum hypogastricarum tensione, aliisque supra enarratis symptomatibus, nec non eorum fluxum iis potissimum medicamentis cieri, quæ sanguinis turgescentiam, atque orgasmum concitant, uti sunt acria, salina, volatilia, valde amara, aloetica, aliaque id genus: deficere e contra, aut plurimum saltem retardari a viscidis, acidis, aliisque, quibus sanguinis fermentatio cohibetur, in cacheticis, ac melancholicis sanguine ad turgescendum minus prompto præditis, aut penitus sisti, aut insigniter diminui, ita in opinione recreantur, foventur, confirmantur, ut alias non facile amplexuros esse polliceantur. Cum ita res habeat, vereor ne quæ adversus Willisium, & Chymicos alibi attulimus (*p*) nullum in sanguine fermentationis vestigium apparere ostendentes, deinceps ejus principia dubia adhuc esse, & controversa, circulationem sanguinis maximo eidem esse impedimento, nullum demum ejus effectum, quantumvis connitaris conspici posse, eorum stomachum moveant, atque indignationem. Verum cum mihi potissimum propositum sit ea, quæ si vera non sunt (quænam autem ejusce modi?) ad veritatem saltem propius accedunt, conjecturis persequi, cur iis blandiar nullatenus video. Nulla enim ratione tale speciale fermentum probatur, aut anatomice demonstratur, nec quid causæ esse possit, cur prægnantes, nutrices, & juniores puellæ fere nunquam purgentur, declaratur, ut alia plura mittam; quæ contra fermenta commentus est Charletonus (*q*), qui a curiosioribus consulendus. Utinam cum suam sententiam exponit non aliis præterea rationibus præter eas, quas ex Bayleo accepit, uteretur. Sic enim omnis eorum memoria evanuisset, nec nobis liquor ille objiceretur, qui in glandulis uteri separatus, ac stato tempore turgescens, atque in velociorem motum adigens, & rarefaciens, uterique vasa plus æquo

(o) *Loc. cit.* (p) *Aph. de cogn. & cur. mor. lib.* 4. *com. XI.*
(q) *Lib. de Catam.*

quo diſtendens viam Menſibus aperit, qui ſi rite ad trutinam, ut ajunt, revocetur, cum iis æque, ut egregie notat Freindius, a veritate abhorret, ideoque iiſdem fere rationum momentis, quæ contra fermenta afferri ſolent, ejiciendus. Sed ut omnia paucis complectar, ſymptomata quibus Menſtruantes Mulieres exercentur, ita ne nos in eas anguſtias compellant, ut ſecluſo quocumque ſpeciali fermento, aut liquore in utero genito explicare nullatenus valeamus? Niſi ob aliam cauſam aliter ſentiant, in eam ſpem facile adducor, ut credam, ubi aliam ſententiam noverint, quam cum veram eſſe ratio evincit, tum anatomicæ obſervationes confirmant, in eam quoque priore relicta ſint pedibus ituri. Sed hanc infra videbimus.

III. *Comitatur vero in ſanis Mulieribus ſanguinis rubicundi, & floridi &c.*) Galenus, aliique illum ſequuti (r) in ea fuerunt opinione, ut crederent, ſanguinem menſtruum eſſe maſſæ ſanguineæ excrementum, unde oriri exiſtimarunt a caloris debilitate, qui cum in fœminis minor ſit, quam in viris, in illis propterea potius, quam in iſtis generari ſunt arbitrati. Quod diligenter tenentes nonnulli Plinio addicti ſanguine menſtruo nil monſtruoſius haud dubie affirmarunt, quoniam ſolo ipſius vapore, aut contactu vinum recens aceſcere facile contingit, ſemina ſterilia reddi, arborum germen perire, fructus exſiccari, molles plantas areſcere, ſpeculorum cryſtalla ſolo fœminarum aſpectu fœdari, cultri acutiem contundi, nitidas eboris opes vileſcere, apes emori, æs, ferrum derepente rubiginem contrahere, aerem infici, & Canes, qui eodem veſcuntur, rabie corripi. Quæ ſane omnia ſi vera eſſent, egregie conjicit laudatus Mauriceau futurum fore, ut homines ad fœminarum conſuetudinem, ac familiaritatem non tam facile, ut moris eſt, ſe adjungerent, excretionis, quæ fit ex utero impudicæ, ac celtica lue inſigniter infectæ meretricis cogitatione, animus exhorreſceret. Verum præterquamquod Veterum opinio ejici poteſt hoc uno, vel altero, quod ſi menſtrui ſanguinis generatio a calore debili copioſe cumulante excrementa proficiſceretur, aliqui etiam viri ipſis fœminis frigidiores menſtruo fluxu corriperentur. Accedit præterea per ſe corruere obſervatione certa, conſtantique excreti ſanguinis menſtrui, qui non eſt pravis qualitatibus refertus, ſed ejuſdem plane conditionis in ſanis Mulieribus, ac omnium venarum, & arteriarum, ideſt perfecte concoctus, ſubactus, & ad naturam puri ſanguinis redactus, valde rubicundus, & floridus, & qualis, ut notat Hippocrates (ſ), e vena ſecta victimæ recenter mactatæ cruor effluit, inquiens: *Procedit autem ſanguis velut a Victima, & cito congelatur, ſi ſana fuerit Mulier*, cum notum omnibus ſit, planeque perſpectum ſubitam ſanguinis congelationem bonum eſſe ſanitatis indicium, illudque Victimarum, quoniam ad ſacrificia, quæ & bene valerent, & pulchritudine excellerent Animalia ab Antiquis adhiberi ſolebant, optimum erat, ut Ariſtoteles ipſe teſtatus eſt. Quod ſi aliqua interdum in qualitate diverſitas contingit, ut ad lympham propius, quam ad ſanguinem accedat, aut ſi ſanguinis formam adhuc retinet, pravus tamen ſit, & vitio aliquo coinquinatus, & ferme inter venéna referendus, ut Plinius prætendit, cur id potius non repetas ex admixtione nonnullarum ſordium, quas ſecum trahit potiſſimum, cum in uteri cavitate aliqua de cauſa plus æquo moratur, atque vix ac ex propriis vaſis effluit, minime excernitur, ſeu aliunde ducto contagio, ut viri cl. Mauriceau, Freindius, Hoffmannus aliique teſtati ſunt.

Plus minus ad unciarum XX pondus excretio, quæ triduo plerunque abſolvitur &c.) Certa ſanguinis periodice ex utero fluentis quantitas determinari nequit. Hippocrates, qui in Græcia ſcripſit, *Moderati*, inquit, (t) *ſunt Menſes in omni Muliere ſana prodeuntes, ut duarum Heminarum Atticarum menſuram excedant, paulo plures, vel parciores*. Cum hemina juxta Varandæum ſit novem unciarum pondus, cum quo ferme conſentit Verheienius unciarum circiter decem efficiens, patet ad unciarum XX pondus ſanguinem menſtruum plus minus excerni. Idem Hippocrates loco citato triduo etiam plerunque abſolvi ſtatuit. Verum quemadmodum quoad quantitatem, ita quoad durationis tempus & recurſionis varii interdum naturæ luſus ſolent contingere. Differentia potiſſimum deſumitur a temperamento.

(r) *Lib.* 2. *de ſem. &* 14. *de uſu part.*
(ſ) *Lib.* 1. *de morb. Mul. ſect.* 15.
(t) *De morb. Mulier. lib.* 1. 5. 15.

to. Sanguineæ enim, & biliosæ plus sanguinis effundunt citiusque, quam obesæ, & frigidioris naturæ fœminæ. Idem dicendum de iis, quæ calidiores regiones incolunt præ iis, quæ frigidiorem: De iis quoque, quæ gulæ deditæ sunt, & otio liberius indulgentes præ iis, quæ tenui victu, aut multo exercitio utuntur. Si ætatis florem nondum adeptæ sint, eo major sanguinis quantitas evacuatur, quo magis ad ipsum properant; permanet æqualis florente ætate; ætate vero declinante sensim sensimque minuitur. Neque sane observationibus obest, quod cum rationibus firmis validisque minime consentiant. Cum enim in temperamentis sanguineis sanguinis motus placidus, & æquabilis sit, neque plus æquo lentescens, aut vehemens, ipsius vero partes optime inter se mixtæ sint, ac temperatæ, fibræ vero mediocris tensionis, & duritiei, quid mirum si facile quoque secretiones omnes, excretionesque peraguntur? Multo vero facilius peragentur, si celerior, & vehementior sit sanguinis motus; ejus vero consistentia ad tenuitatem vergat, atque ad exilissima quæque vasorum orificia pervadenda, aut subtilissimos quosque meatus, ac poros permeandos idonea, quod temperamentis biliosis solemne est, in quibus cum partes sulphureæ sint exaltatæ, & copiosæ, spiritus agiliores, acrioresque, salaces facile evadunt Mulieres, bisque propterea in mense, ut observat Duretus (*u*) & aliquando absque sanitatis noxa purgantur. Quod æque affirmari non potest de obesis, & frigidioris naturæ fœminis, in quibus cum vasa parva sint, fibræ vero teneræ, & laxæ, hinc tardior, & segnior fit sanguinis motus, humoresque crassi, viscidi, & lenti, difficilius quoque per meatus, & poros secretionibus, excretionibusque dicatos elabi contingit, atque extra corporis confinia educi. Si de regione sermo fit, in qua aer calidus prædominatur, cum elasticæ humorum partes, ac præsertim aereæ ab exteriore aere, sibique contranitente parum comprimantur, sese facile expandunt, agilius moventur, cæterasque commovent, exsolvunt, attenuant, dissipant, unde expanduntur, turgent, atque ea ratione agitantur, ut non solum subtiliores earum partes difflentur, sed crassiores etiam, & ipse sanguis per vasa facillime elabatur. Si vero regio ea sit, ut frigidus aer eam claram faciat, humores densiores fieri perspicuum est, tardioresque ad motum, unde difficilior eorum excretio. Si de cibo opiparo loquimur, ecquis nesciat plus alimentitiæ substantiæ ingeri, quam ad solidarum partium attritionem, fluidarum absumtionem præcavendam spirituumque jacturam reparandam sit necessaria, ideoque plenius corpus nutriendo materiem sanguini ea ratione suppeditare, qua copiosius per vasa uteri excernatur? Quid si otio indulgeant mulieres, & vitam agant prorsus sedentariam, unde seri ipsius perspirabilis excretio plurimum imminuatur? Cum vero tenui victu utuntur, & quantum satis est ad vitam sustentandam, non ad satietatem, aut famem ipsam sedandam, an cumulari possit sanguis ea quantitate, ut copiosiori sanguinis excretioni impetum det, viderint alii. Quid si nimis exerceantur? Jam vero spiritus dissipari, partium robur infringi, fluidiores mitioresque humorum partes disperdi: hinc languescente fibrarum elatere, crassioribusque remanentibus humorum particulis non promptam, ac facilem eorum excretionem, sed congestiones potius, atque infarctus uteri subsequi manifestissima res est. In ætate, quæ pubertatem sequitur, adolescentia nimirum, quæ ad vigesimum quintum annum extenditur, cum cordis impetus, & inde consequens sanguinis celeritas in dies singulos augeatur, quid mirum, si major quoque sanguinis quantitas evacuetur, quo magis ad juventutem properatur, in qua solet plerunque ea vis, atque impetus solidarum partium, atque inde consequens fluidarum motus servari, qui in consistente ætate sensim, sensimque languescit, unde excretio quoque, quæ æqualis antea dictis de causis permanebat, paulatim diminuitur.

Nisi gravidæ fiant, aut lactantes, in quibus &c.) Si Rodericum a Castro (*x*) Hildanum (*z*) Stalpartium vander Wiel (*a*) Columbum (*b*) Deventerum (*c*) Cummium (*d*) Dionis (*e*) Mauriceau (*f*) aliosque exi-

(u) *In Holler.* 255. (x) *De morb. Mulier. lib.* 2. *cap.* 11. (z) C. 5. *obs.* 41.
(a) *Obser. cent.* 1. *obs.* 76. (b) *De format. fœt. l.* 12. (c) *De art. obstetric. p.* 1. *cap.* 33. (d) *Medic. sept.* 37. (e) *Traité des accouchemens. liv.* 2. *chap.* 12. (f) *Tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 20.

eximios ſcriptores conſulimus, exempla mulierum contemplanda Phyſicis exhibuerunt, quæ licet prægnantes interdum uſque ad ſeptimum menſem, & toto gravidationis tempore ſanguinis fluxui obnoxiæ fuerunt, qui cum moderatus fuerit, nec ultra conſuetos dies extenſus nec matri, nec fœtui quidquam attulit detrimenti: unde Hippocratis aphoriſmus dicentis (*g*), *Si Mulieri utero gerenti purgationes eant, impoſſibile eſt fœtum eſſe ſanum*, ad eas Mulieres referendus videtur, quæ plenius, & uberius, quam par eſt, menſtrua patiuntur, ut facile principes ejuſdem interpretes Hollerius, Heurnius, Valeſius, De Gorter, Mauriceau, Dionis, De Graaf egregie oſtenderunt. Quin imo ſi mulier multo ſanguine abundet, & matri, & fœtui conferre ſupra laudati Mauriceau, de Gorter, nec non cl. Tozzi teſtati ſunt, unde egregie conjicit cl. Paſta (*h*) Solenandri mulierem, quæ gravidationis tempore majorem ſanguinis copiam, quam ante ejiciebat, quin de perturbata ſalute conquereretur, in illum ordinem eſſe cooptandam. Quod enim cum multis ac frequentibus, tum certis, ac conſtantibus obſervationibus compertum eſt, clare aperit juxta ordinarias naturæ leges in gravidis mulieribus menſtrua deficere, aut ſaltem tertio elapſo menſe non reperiri. Neque hujuſce rei ratio in arduo poſita. Cum enim conceptione peracta vaſa uteri turgere incipiant, copioſioremque ſuccum effundere, qui a calore loci motuque ad eam partium tenuitatem redigitur, qua ſeſe in fœcundatum ovulum nulli uteri parti adhærens inſinuare poſſit, atque ejus ſubſtantiam altius penetrando ipſum diſtendere, & augere, embryonemque in eo contentum nutrire, perſpicuum eſt, quo major nutritii humoris quantitas ad uterum affluit, eo magis in univerſa ſanguinis maſſa id ipſum deficere, quod cruentæ excretioni impetum dabat, ſicque ſanguine per turgida, ac diſtenta uteri vaſa circulum ſuum libere conficiente menſtruorum fluxum ceſſare, aut ſaltem eo uſque ſolum diminuta progredi, dum ovulo in dies ſingulos increſcenre placentæ rudimenta conſpicua fiunt, uteri capacitas ipſius mole impletur, tenuiſſima vaſcula ab utero ovulo circumquaque applicato admittuntur, & nutritus ſuccus ab eodem tranſcolatus in fœtus umbelicalem venam tranſmittitur pro majore fœtus nutritione neceſſarius. Quæ ſi minus arrideant iis, qui nutritionem fœtus aliquam ſaltem magnitudinem adepti a liquore Amnii, cui circumfunditur ore hauſto, vi ſtomachi concocto, ſuccisque bilioſo, pancreatico, & inteſtinali in Chylum ſubacto per vaſa lactea in ſanguinem tranſeunte, reliquo in fæces lentas inteſtinorum motu ad anum uſque propellendas abeunte repetunt, ii ſane egregiis obſervationibus minime deſtituuntur, Graafii præſertim aſſerentis, liquorem illum in membranis ovi diu ante conceptum exiſtere, poſt factum conceptum accreſcere, primis menſibus copioſiorem eſſe, inſtante partu imminui, & interdum penitus abſumi: nec non Heiſteri in fœtu æſophagum, & ventriculum eodem refertum vidiſſe haud dubie affirmantis: auctoritate demum Hippocratis, qui in libro de carnibus hæc habet: *Si quis*, inquit, *interroget quomodo hoc quis ſciat*, *quod fœtus in utero trahit*, *& ſugit*, *illi ſic reſpondendum eſt: Pueri naſcuntur ſtercus in inteſtinis habentes*, *& ubi nati fuerint*, *celerrime ventrem tum homines*, *tum pecudes exonerant*, *atque non haberent ſtercus*, *niſi in utero ſuxiſſent*. Quibus quamvis reſponderi poſſet, fœtus interdum ſine capite in lucem edi, & nonnullos infantes ore, naribuſque obturatis, quo ſatis ſuperque conſtat, fœtum per os ſolummodo non nutriri, ut præclare notat Freindius; non eſt tamen cur multum pugnemus, præſertim cum & Harvæus & laudatus Graafius docentes huncce humorem in Amnio reperiri, antequam fœtus & mingere, & ſudare queat, ſuſpicionem de excrementitia ejuſdem natura, ut Veterum plerique crediderunt, tollant omnem. At & illi mihi concedant quod volo neceſſe eſt, liquoris hujuſce materiam ex univerſa ſanguinis maſſa in vaſa uterina derivari, præparari ibi, ſenſim ab utero per poros membranarum in cavum Amnii adigi, humorem ibidem contentum ſimilem ſeparare, vaſa embrii replere, ampliare, extendere, donec membris organiſque digeſtionis perfectionem nactis ab ore fœtus hauriatur, ideoque deficiente ea ſanguinis copia, quæ ad vaſa uterina delata menſtrua ciebat, eadem deficere. Idem plane dicendum de lactantibus. Quamvis enim Schenky, Pecqueti, Hoffmanni alio-

(g) *Sect.* 5. *aph.* 61. (h) *Diſcorſo Medic. Chirur. n.* I.

aliorumque opinionem libens complectar, qui lactis materiam non ex ſanguine, ſed ex Chylo derivari ſtatuunt præclaris ducti obſervationibus, quibus compertum eſt eam lactis copiam a nutricibus emitti, quæ cum ſanguinis diſpendio conciliari vix poteſt: deinceps ſi non multo poſt a paſtu calidus potus ab iiſdem ſumatur, inſignis lactis ad mammas excurſus ſenſum percipi, paucas vero horas a paſtu optimum reddi, purgantia demum infantem purgare, crocum flavo colore chylum lacteum inficere, aliaque plura in cibis aſſumpta ad nutricum mammas deferri, cur iis tamen blandiar, cum ad credendum vehementer adducuntur, antequam Chylus ſanguini commiſceatur in ſubclaviis immediate per ramum ductus thoracici, qui non in ſubclavio canali, ſed quaſi furtim axillam verſus inter Thoracis muſculos divertens ad mammas tendit, illuc deferri, nullatenus video, cum res aliud monſtret. Videmus ſiquidem omni alimento jamdiu in perfectum ſanguinem mutato, nihilominus Lac in mammis generari, ex inedia nutricum, & obſidionibus, ut Hoegelandius teſtatus eſt: deinceps lacti ſæpe ſanguinem ſucce[illegible], cum in nimia lactatione nutrices exſuguntur, argumento prope certiſſimo materiam lactis non per vias peculiares, ſed una cum ſanguine ad mammas deferri, ac conſueta ratione per mammarias glandulas ſecretionis gratia a natura mirabili ſtructura conditas ſeparari. Cui quidem ſententiæ vel ex eo plurimum ponderis accedit, quod Hippocrates, *Si Mulier*, inquit, *quæ nec peperit, neque gravida eſt lac habet, huic menſtrua deficiunt*. Cur enim deficiant, niſi ſanguis eidem materiam præbeat convenientiſſimam? Cum autem ſanguis lacti materiam præbeat, quid mirum ſi in lactantibus ob inſigne Chyli, & ſanguinis diſpendium, menſtrua non reperiantur?

IV. *Hæc fere omnia evenire ob peculiarem quamdam plethoram &c.*) Quæ hactenus diximus apprime faciunt ad illorum defenſionem, qui non aliam præter plethoram menſtrui fluxus cauſam agnoverint: quæ quidem doctrina novum inventum non eſt, cum Galenus in libro de venæ ſectione adverſus Eraſiſtratum primus omnium eamdem medicis contemplandam reliquerit. Quoniam obſcura, & mutila ſucceſſu temporis ſubtilioris ingenii medicis viſa fuit, in ea potiſſimum illuſtranda multorum voluntas non defuit, ac Pitcarnii (*i*) Hoffmanni (*k*) Boerhaavii (*l*) Freindii (*m*) ſolertia plurimum enituit. Et ſane vix in oppoſitam ire poterit ſententiam, qui illud vel leviter tantum mente volutaverit, ſanguinem in fœminis magis redundare, quam in viris, ac facilius in iis accervari: quod quidem ſuadere videtur longe mollior, ac laxior fœminarum habitus, quam ſit virorum, ut egregie docuit Hippocrates (*n*), unde omnes cavitates, cellulæ, & vaſa in his facilius diſtenduntur, replentur, humoreſque aggregantur, ut idem alibi oſtendit (*o*). Cujuſce rei argumentum præclariſſimum præbet membrana adipoſa in fœminis craſſiſſima, ac citius earum incrementum, quam fiat in viris, non aliunde repetendum, quam ex majore liquidi copia, ex qua ſolidæ partes conflantur, ita ut minori tempore, æquale, vel æquali tempore amplius nutrimentum inde hauriri queat, ut idem Hippocrates arguit (*p*), ac luculenter demonſtravit Pitcarnius (*q*). Quoniam vero fibræ quo molliores, laxioreſque ſunt, eo etiam minore efficacia ſunt inſtructæ ad impellendum, quo vero magis firmæ, & ſolidæ, eo etiam ad impellendum ſunt magis idoneæ, ſequitur hinc, ut in fœminis tardior ſit, & languidior fluidorum progreſſio, ac propterea debilior, mollior, ac minor pulſus, quam ſit in viris, ut ipſe Galenus teſtatus eſt (*r*). Quæ languida fluidorum progreſſio dic. vix poteſt, quantum eorum copiæ aggregandæ tribuat, atque excretionum parcitati. Hanc autem parcitatem excretionum efficit etiam vaſorum, quibus donantur mulieres, anguſtia. Qualis enim eſt vaſis ſecretorii capacitas, talis eſt materiæ, & humidi conſumptio; hinc cum major ſit capillarium vaſorum anguſtia, nil mirum videri debet longe minus perſpirare mulieres, quam viros: Cum vero minus perſpirent, longe majorem ſanguinis, & humorum copiam aggregare Hoffmannus egregie animadvertit. Hiſce addas velim mulieres minus corpus exer-

(i) *Obſer. de fluxu menſtruo*. (k) *Medic. ſiſt. T. 1.* (l) *Inſtitut. Medic. de Menſtr.* (m) *Emmenolog. Cap. 3.* (n) *De natur. puer. 5. 6.* (o) *De morb. Mulier. l. 1. 11.* (p) *Ibidem*. (q) *Loc. cit.* (r) *De cauſ. pulſ. 3. 21.*

exercere solitas, quam viros, ideoque plethoram etiam ob hanc causam excitari, ut Hippocrates, & Galenus statuerunt, si Sanctorium (quem quis non audiat?) audimus (f), cujus experimentis compertum est exercitio corpora leviora fieri: solidæ enim partes robustiores fiunt, sanguinis, & spirituum motus augetur, hinc partes excrementitias ad cribra glandularum facilius expelli contingit, ibique separatas, præcipitatas, & a seroso latice absortas vel per urinam, vel per sudorem extra corporis confinia educi, unde optime Hippocrates (t) labore aliquid humoris abduci adnotavit. Hisce igitur de causis ubi fœminæ adeptæ fere terminum sui incrementi plus boni humoris conficere incipiunt, quam alendo corpori requiritur, magis etiam implent vasa uterina, distendunt, atque ea ratione afficiunt, qua sanguis ex ipsis in cavitatem stillet, lubricetur os uteri, laxetur, & eo usque profluat, quo diminuta ejus copia minus premantur, magis propterea sese contrahentibus vasis, sanguis retineatur, sola pars seri crassior dimittatur, tandem lympha lubricandis partibus a natura comparata, atque successu temporis majore sanguinis, & humorum copia aggregata in vasa semel dilatata deponatur, & hinc vario in variis tempore menstrua subsequantur, ut præ cæteris Boerhaavius opinatus est. Quod hæc plenitudo menstrui fluxus sit causa, præterquamquod ea omnia suadere videntur, quæ in explicatione quarumdam affectionum, quæ menstruantibus mulieribus propriæ esse solent, supra attulimus, cur videlicet fœminæ copiosius nutritæ, minus exercitatæ, macilentæ, & mollioris texturæ copiosiorem sanguinis copiam fundant, contra vero obesæ, multum exercitatæ, & rusticæ parciorem habeant hujusmodi fluxum, quoniam scilicet minorem istæ præ illis congerant sanguinis copiam; cur incipiant plerunque Menses circa decimum quartum annum, quia videlicet hoc tempore plus sanguinis ingeneratur, quam nutriendo corpori inserviat, cessent circa quinquagesimum, deficiente plenitudine cruentæ excretionis causa; cur gravidæ, & lactantes ut plurimum non purgentur, nisi sanguine plurimum turgeant, quod scilicet sanguinis plenitudinem efficiens in prolis alimentum impendatur, alia etiam in promptu sunt. Atque his quidem intelligi facile potest cur eæ, quæ largiores hæmorrhagias, longam inediam, puerperium, vel insignes evacuationes antea passæ sunt, aut quæ diuturniori morbo convaluerunt, quibus omnis plenitudo tollitur, vel parcius, vel nihil omnino purgentur; cur retentus menstruus cruor dilatatis aliis vasculis varias sibi vias faciat, atque ex iis periodice exeat.

Cum peculiari uteri, & vaginæ constitutione conjuncta.) Ex quibus canalibus utrum ex iis, qui ad uterum, an qui ad vaginam feruntur, sanguis menstruus effluat, lis est inter Medicos, & Anatomicos longe maxima. Quæstionem de medio omnem sustulisse sibi visi sunt olim Hieronymus Mercurialis, & Daniel Taurius, qui rem prorsus abditam, atque incertam esse affirmare non dubitarunt. Quibus tamen acquiescere non potuerunt scriptores magni, & docti, quorum alii sanguinem menstruum ab utero ejusque parietibus prodire sunt arbitrati, alii vero e vagina destillare rem satis claram, atque observationibus suffultam haud intuto pronuntiarunt. Priorem sententiam tenent Vesalius, Higmorus, Spigelius, Graafius, Littrius, aliam vero Primerosius, Columbus, Ronfincius, Bonhius, Bergerus, Verducius, aliique. Atque ii quidem concinne sibi dicere videntur, cum imaginantur fœtus nutrimentum, quod toto gestationis tempore a materno sanguine desumitur, per uterum potissimum percolari, eodemque ex loco illum ipsum sanguinem, qui post partum lochiorum nomine insignitur, foras elabi, atque illum quidem ex vasis, quorum oscula in utero, non in vagina hiare compertum est. Quibus sane de rebus fieri facili negotio posse conjiciunt, ut instante menstruorum fluxu lumborum dolore Mulieres exerceantur, quem minime eo loco perciperent, si vasa vaginæ non uteri afficerentur. Cum Hippocratis aphorismum, quem supra attulimus (*Si mulieri utero gerenti purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum*) sedulo contemplantur, continere se vix ulla ratione possunt, quin abortus metum irrideant, quotiescumque sanguis in prægnantibus erumpit. Si enim menstrua ex vaginæ vasis evacuentur, tantum abesse existimant, ut fœtus periclitetur, ut dempta nimia sanguinis copia

(f) *s.* 5. 9. (t) *De morb. Mul.* 1. 11.

pia magis magisque in utero firmetur, ea prorsus ratione, qua matura venæ sectione in plethoricis mulieribus abortus præcavetur. Cum Morgagnium præclarissimum audiunt (*u*), qui in Virgine menstruo sanguine profluente interempta, pluribusque aliis cadaveribus, quibus non ita pridem menstruus sanguis profluxerat accuratissima observatione instituta nihil in vagina, aut uteri cervice deprehendisse testatur, quod cruorem ex ejus parietibus prodiisse significaret: contra vero uteri fundum sanguineis maculis ita undique consperfum, ut mediocri expulsione cruentas guttas elicere nihil prorsus negotii esset, cum vero id in vagina, aut uteri cervice pari prorsus ratione tentaretur, rem votis minime respondisse; aut Graafii (*x*), aut Sanctorini (*z*) observationes legunt, quin alia hujusce rei argumenta percurrant, satis se habere sibi in animum inducunt, ut sanguinem menstruum ab uteri vasis tamquam rivulum a fonte promanare, non ad suspicandum, sed ad credendum vehementissime adducantur. His vero quemadmodum explicandæ sint observationes illorum, qui contrariam sustinent opinionem, Columbi præsertim, qui (*a*) in anatome publice instituta cujusdam fœminæ, cui menstrua fluebant, quod filium vita interfecerit capitis supplicio damnatæ, vasa omnia, quæ in uteri cervicem desinunt sanguine plena, ac magis turgida, quam quæ ad uteri fundum deferuntur, deprehendit, viderint alii. Quid de Govey sentire possint (*b*), qui cum sustineat sanguinem menstruum ex sola vagina prodire, illud se in cadaveribus observasse scribit, plane non assequor. A vagina certe interdum stillare menstrua præclare ostendunt prægnantes mulieres, quæ periodice primis saltem mensibus purgantur, quæ cum sanguine abundent nullam non modo noxam percipiunt, nec ullam fętui inferunt; sed melius, quam ante & ipsæ habere solent, & prolem erigere, ut supra animadvertimus. Periodicam hanc purgationem velim adversarii probe distinguant a sanguinis profluviis, quæ & multo copiosiora esse solent, & sæpe grumis, deliquiis, aliisque molestis symptomatibus comitata, quibus fit, ut toto gravidationis tempore, præsertim vero extremis ipsius Mensibus sint eadem discriminis plena, atque periculi. Illam enim non a fundo uteri erumpere censendum est, qui a placenta ipsius parietibus adhærente clauditur perfectissime (ut infra videbimus) sed a ramis quibusdam provido naturæ consilio a vasis spermaticis provenientibus, quorum alter ad uteri fundum excurrit, ut menstruis gravida non existente muliere viam paret, alter vero in ipsius cervicem terminatur, ut concurrente simul aliquo alio ramo, qui a vasis hypogastricis proficiscens illuc defertur gravidationis tempore plethorica existente muliere, eadem commode, & citra abortionis periculum erumpant, ut cl. Mauriceau, quem cl. la Mothe, aliique gravissimi Scriptores sectati sunt, demonstravit (*c*). Quæ cum dico facile conjicio non defuturos, quibus hæc philosophandi ratio displiceat, atque Dioni præsertim, qui prædictos ramos a cl. Mauriceau commemoratos non solum libens minime concedit, verum etiam non omnibus uteri partibus, sed alterutri tantum adhærescere placentam, ut ipse Graafius testatus est, existimat: hinc sanguinem, si copia peccet, ex iis ipsis vasis effluere posse, ex quibus menstruatim excernitur in non gravidis, quin fętus ullum detrimentum patiatur, si moderate effluat, & per illam uteri partem, quæ omnino a placenta libera est, ad credendum vehementer adducitur. Cum tamen Derelincurtius (*d*) certis observationibus compertum habuerit internæ uteri superficiei chorium ubique adhærere viribus insigne, ut Littrius ostendit (*e*), nihil sane suppetit, cur priorem sententiam relinquam. Si enim in utero fiat sanguinis eruptio, fieri minus vix posse videtur, quin effusi in eodem sanguinis fluctuatio fętum a placenta divellat, atque inde consequens succedat abortus. Atque hinc peti potest ratio cur periodice fluentibus menstruis in gravidis Mulieribus, quæ sanguine abundant, minime abortiant, abortiant utique, & interdum in mortis discrimine prope certissimo constituantur, ut ipse Dionis ostendit (*f*), si sanguinis profluviis corripiantur, quoniam

(u) *Adv. Anat.* 1. *pag.* 4. 5. (x) *Eph. Nat. Cur. Cent.* 5. *ob.* 24. (z) *Morg. adver. anat.* 4. *p.* 48. (a) *Lib.* 6. *Anat.* (b) *Veritab. Chirurg. p.* 398. (c) *Lib.* 1. *de morb. gravid.* (d) *De fętus hum. chor.* (e) *Mem. del'Acad. Parif.* 1701. (f) *Loc. cit. ch.* 13.

niam illa a vaginæ vasis, hæc vero ab uterinis demittuntur. Quæ omnia observationibus quoque Joan. Heurny (*g*) ita egregie respondent, ut pro singulorum opinionibus aperiendis fulciendisque necesse non sit argumenta repetere, quæ penes suos auctores satis exculta inveniuntur, sed ex iis, quæ in qualibet probabilia maxime sunt, veritati propiorem eruere, atque citra ullius erroris suspicionem affirmare, cum plura ad uterum excurrant vasa, quam ad vaginam, & spermatica, quæ ovarium perreptant valde flexuosa sint, uberius quidem ex uterinis vasis, præsertim in iis, quæ peperunt propter vias liberius patentes, sed ex vagina quoque uno eodemque tempore menstrua fluere posse, interdum ex sola vagina, ut egregii viri Mauriceau, Morgagnius, Vaterus, Heisterus, Freindius, Hofmannus sunt arbitrati.

Qua sanguis ad capillaria hujusce, aut illius partis vasa.) Num vero ex arteriolis, an ex venis prodeant, ardua quoque, atque difficilis quæstio est. Si nonnullos audimus, qui arteriolarum evanescentium angustiam sedulo contemplantur, qua sanguinem in latera vehementius impelli contingit, ii ex arteriis potius, quam ex venis menstrua prodire arbitrantur, quæ latiores cum fiant, majus sanguini spatium ad excurrendum concedunt, quam ut eorum orificia recludant, hinc sanguis floridus, & rubicundus egreditur, quique ad apertas venas referri minus apte posse videtur. Alii e contra animadvertentes guttatim fluxum succedere, ex venis potius, quam arteriolis deducunt, præsertim cum flatus venis uterinis immissus in cavum uteri, & vaginæ impelli commodissime possit, & venarum tunicæ facilius, quam arteriarum latera aperiantur, ut Fantonus experimentis didicit (*h*). Quid hac in re sentiam, pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen alii venas, alii arterias accusaverint, ex ipso fluxu, qui guttatim succedit, haud crediderim intutum pronuntiare cum laudato Freindio ex capillaribus certe, non ex majoribus ramis propelli, nihil interesse judicans utrum ex venis, an vero arteriis sanguis foras egrediatur.

Majore impetu, atque velocitate feratur.) Sententia de menstruo sanguinis fluxu a plethora repetendo, quamvis & certis, & intellectu facillimis principiis sit innixa, suis tamen oppositionibus & ipsa non caret. Has præ cæteris labore, atque industria excogitavit Charletonus, ut suam conjecturam firmaret. Eæ autem sunt fere, quas trado. Menstruantur interdum profusa sanguinis evacuatione, interdum consueta macilentæ, & tabidæ, in quibus aut plenitudo infra mediocritatem consistit, aut plane desinit, & si in nonnullis sit valde insignis, non solum impedimento ipsa sit, quo minus Menses emanent, sed nulla ratio sit, propter quam aliis hæmorrhagiis per vasa ventriculi, pulmonum, aliaque occasionem non præbeat. Ita rationes quæcumque excogitari possunt pro plethora, videtur subvertisse. Verumtamen quamvis liceat ingenioso viro objicere primum ex iis, quæ in Œconomia Animali tradidit (*i*) magnam sibi contradictionem involvere, cum macilentos magnis venis, plurimoque sanguine donari docet, ideoque liberaliorem venæ sectionem ferre, Animalia vero fame enecta, hominesque tabe consumptos plurimum sanguinis etiam post obitum in venis habere: dum historiam affert (*k*) ab Hippocrate relatam de viro, qui morbo ad extremam usque maciem extenuatus, & in dies magis magisque tabescens repetita venæ sectione cum fructu fuit pertractatus: plethoram per se spectatam nequaquam Menses supprimere, sed tunc solum, cum aut vasa angustiora sunt, & majus proportionaliter impedimentum afferunt fluenti sanguini, unde segniter moveri cogitur, atque hinc lentescere ea ratione, qua tenujores ejus partes cum crassioribus firmiter adhærescentes capillarium obstructionem pariant, vel quod lentior cum sit sanguis suapte natura, & ejus particulæ tenaciter inter se cohæreant, adeoque magnitudine excrescant, per ostiola capillarium vasorum minime traduci possit, unde eorum obstructio exoritur, atque hinc menstrui fluxus suppressio excitatur: ubi demum obstructio altas radices egerit, aut plus quam par est plethora increscat, sanguinem per alios canales puta ventriculi, narium, pulmonum viam sibi sternere: sed quoniam id muneris ab aliis Scriptoribus, præsertim vero a Freindio impletum est, alia volens prætermitto, atque cum ex allatis rebus

 con-

(g) *Com. lib.* 5. *aph. Hipp.* 60. (h) *Anat. corp. hum.* (i) *Exercit.* 5. *sect.* 3.
(k) *Sect.* 6.

constet sanguinem in fœminis magis redundare, quam in viris, atque in iis facilius acervari, meæ debitionis potissimum esse sentio demonstrare, cur sanguis ad uteri vasa majore impetu, & velocitate feratur in fœminis, quam in viris, & vasa facilius distendantur, recludanturque, quam cętera omnia inferiorum partium vasa. Ubi enim harum rerum rationes inveneri- mus, jam confecta res erit: difficultates, quæ contra plethoram afferri solent, aut subtilius excogitatæ Mensium causæ per se corruent.

Cum probe noverim Aortam descendentem, omnesque inferiores partes latius patere in fœminis, quam in viris &c.) Id autem me nulla meliori ratione assequi posse sum arbitratus, quam sedula contemplatione Aortæ descendentis, quæ multo amplior in fœminis, quam in viris reperitur, pluresque in illis, quam istis habet ramorum divisiones provido quidem naturæ consilio, cum sanguinem ad uterum ferre debeat, quod in viris non accidit, & ad reliquas circa ipsum, & infra ipsum partes, quæ in Mulieribus multo ampliores observantur. Si pelvis capacitatem inspicias, majorem eam facile deprehendes: os enim sacrum, & os cocygis latiora natura efformavit, & magis extrorsum porrecta, uti & ossa innominata, quæ a se invicem quoque remota sunt, & eminentiæ inferiores ossis pubis magis extrorsum vergunt. Si crura intuearis, pro cæterarum partium ratione crassiora in fœminis, quam in viris facile apparebunt. Quæ quidem omnia maximi esse momenti ad efficiendum, ut sanguis ad inferiores partes majore impetu, & velocitate feratur in fœminis, quam in viris, etiam me tacente facile omnes intelligunt: impetu quidem quia majore copia ob plures ramorum divisiones sanguis defertur. Cum enim impetus sit massa multiplicata per velocitatem, ut alibi ostendimus (*l*), liquido constat, quo major sanguinis copia ad inferiores partes velocius accurrit, eo etiam accurrere majore impetu: velocius autem eo fluida accurrunt, ubi minorem inveniunt resistentiam, quæ pro ratione capacitatis vasorum, & partium eadem prementium minuitur. Cum igitur Aorta descendens amplior sit, ampliores que partes omnes, quæ circa uterum, & infra ipsum locantur, velocitatem, quam per Aortam descendentem sanguis acquirit eundo, eamdem fere semper æqualem servare, dum inferiorum partium vias remetitur, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quod si uteri vasa contempleris tam arteriosa, quam venosa ex spermaticis, & hypogastricis orta, quæ non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus perreptant, non solum eo saluberrimo naturæ artificio, ut in gravidis Mulieribus sensim utero crescente, uterus ipse sine vasorum disruptionis metu distendi possit, sed ut expeditus sanguinis regressus per venas non parum impediatur, cur ambigas, quin constituendum sit, uteri vasa præ cęteris facilius distendi, & aperiri oportere? Quid quod membranæ, quæ internam, & externam uteri superficiem cingunt, & in quas vasa varie inseruntur, atque disseminantur, adipe omnino carent, & crassitie, atque inde per consequens omni fulcro destituuntur, quo validiori distensioni obsistant, & difficilius aperiantur, ut cætera inferiorum partium vasa musculis munita, atque pinguedine, aut quorum extremitates libero aeri exponuntur? Neque silentio præteriri debet pendulum esse uteri situm, & ipsius venas valvulis carere, quibus sane ad credendum vehementer adducimur; quemadmodum omnem fluidi perpendicularem ascensum, ita sanguinis per longum venarum ductum varie contortum, & curvum ad superiores partes perpendiculari via cursum valde esse difficilem, & sicut a valvulis in aliis corporis partibus expeditior sanguinis progressus per venas cietur, ita per uterinas iis destitutas non parum impediri, atque hinc sensim sensimque in utero, aut vagina tamquam commodissimo diverticulo aggestum, eorum minima vasa sic distendere, ut aperiantur tandem, & viam ei sternant convenientissimam. Hinc nil mirum si instantibus Menstruis purgationibus dolor, calor, pondus persentiantur in lumbis ad pubem, ad inguina, febricula, aut insolita quædam motio in pulsu excitetur, ac demum turgeant mammæ. Hæc enim omnia ex vasorum uteri, & adjacentium distensione oriri, cum quibus mammaria vasa communionem habent, adeo manifestum est, ut nil sit manifestius.

V. *Si parem vasorum hæmorrhoidalium consti-*

(*l*) *Lib.* I. *aph. cap.* 9. *com.* x.

stitutionem, *&* *habitum sortiantur viri &c.*) Qui plethoram menstruæ purgationis causam non esse pugnacissime sustinent, habent id etiam, quo eamdem oppugnent, quod scilicet viri sani otiose, & opipare viventes obnoxii non fiant simili sanguinis excretioni per hæmorrhoides, & si deficiat excretio, cur iisdem, vel consimilibus hæmorrhagiis, & malis non corripiantur, quibus fœminæ afficiuntur, quæ consuetis temporibus non menstruantur, quas non per hæmorrhoides tantum purgari frequentius accidit, ut cl. viri Sennertus (*m*), & Bonettus (*n*) deprehenderunt, sed etiam per nares, per poros cutaneos, per urinam, per tussim, per pollicem, indicem, per digitos demum, ut Borrichius (*o*) Dolæus (*p*) Salmuthius (*q*) Hoecchstetterus (*r*) Platerus (*s*) Zacutus (*t*) Mercatus (*u*) aliique in philosoph. Transact. (*x*) certis observationibus compertum habuerunt. Qui quanta in obscuritate versentur vix explicari dicendo potest. Licet enim ab illis fuerim, viros otiosos, & opipare viventes hæmorrhoidalem fluxum interdum non pati, non tamen propterea omnino concesserim aliquam per certa intervalla plenitudinem minime habere, qua eorum corpora pondere augentur, quæ ut notavit eximius Sanctorius, circa finem mensis per urinam copiosiorem, & turbidiorem solvitur, qua reddita & corporis lassitudo, & capitis gravitas, aliaque fluxum istum præcedentia sedantur. Præterquamquod deerunt ne exempla virorum, qui periodicis sanguinis profluviis correpti fuerunt? Eximios testes profero Amatum Lusitanum (*z*) Bartholinum (*a*) qui per hæmorrhoides statam evacuationem adnotarunt, Salmuthium (*b*) qui non solum periodicæ hæmophtoes, & mictus sanguinei meminit, sed eodem prohibito virum in summam pectoris angustiam, & compressionem, maximamque spirandi difficultatem incidisse, eaque paucos intra dies extinctum esse testatus est. Quid quod periodica evacuatione in ejusmodi viris suppressa non modo sanitas pervertitur, sed eadem prorsus, ac quæ in fœminis, quibus menstrua deficiunt, mala excitantur, & si suppressio diutius persistat plane hysterici fiant; ut egregie animadvertit Freindius? Quapropter illud citra ullius erroris suspicionem cum Friderico Hoffmanno affirmari posse videtur, si viri laxiorem, flexiorem, ac molliorem fibrarum structuram, vasorumque exilitatem æque ac fœminæ sortiantur, cum plus humoris conficiant, quam alendo, & nutriendo corpori requiritur; non solum juniores adhuc narium hæmorrhagiis obnoxios fieri, vel etiam ad hæmophtisim proclives, sed adultiores factos hæmorrhoidalem fluxum experiri, qui non minus largus, & frequens est, quam salutaris, si insignis sanguinis copia in vasis aggeritur, dummodo tamen ex prava viscerum Abdominis constitutione minime proficiscatur; nec cachexiæ, malo hypochondriaco, aut hydropi superveniat, quo casu noxius sæpe esse consuevit.

CAPUT II.

De Mensium suppressione.

I. Quemadmodum sanguine menstruo moderate fluente optima incolumitas fœminarum exsurgit, ita eodem præternaturaliter deficiente, aut exeunte plurimi morbi præsto sunt.

II. Defici autem præternaturaliter contingit primo, vitio sanguinis, si nimia copia peccet cum visciditate, & lentore conjuncta, vel si sola crassitie, visciditate, & lentore, vel contra etiamsi fluidus, ac solutus, acribus tamen, ac pungentibus particulis imbutus sit: deinceps vitio vasorum, si obstruantur a materia crassa, viscida, & mucosa, ab acri nimis tenuique convellantur, comprimantur a tumore, nimia pinguedine, si coalescant, si plus æquo crassa & compacta sint, si laxitate peccent.

III. His porro occasionem præbent aer valde frigidus susceptus, immersiones corporis in aqua frigida, aquæ frigidæ copiosæ potio; e contra aer cloacarum, & paludum effluviis infectus, humidus, si sicciori præsertim assuetæ

(m) *Prax. lib.* 3. (n) *Med. sept.* 36. (o) *Med. sept.* 37. (p) 636. (q) *c.* 3. *obs.* 36. (r) *Dec.* 2. *cas.* 6. (s) *Obs. Medic. lib.* 3. (t) *Prax. hist.* 1. 3. (u) *Morb. Mulier.* 469. (x) *n.* 171. & 272. (z) *lib.* 5. 3. (a) 1. 3. (b) *c.* 2. 3. & 18. & *cap.* 3. 47.

tæ ſint, ciborum acidorum, craſſorum, viſcidorumque abuſus, exercitationes vehementes, & diuturnæ, ſomnus immodicus, ſubitus timor, mæror animi, triſtitia, evacuationes quæcumque ſanguinis, & humorum.

IV. *Suppreſſis præternaturaliter menſibus floridus faciei color pallidus, & fœdus evadit, de doloribus vagis queruntur Mulieres, de pulſationibus in regione uteri primis ſaltem temporibus, de tumore, qui minime durus, nec valde extenſus eſt, quemque interdum inferiorum partium tumores excipiunt, de reſpiratione anhelofa præſertim in Scalarum aſcenſu, cordis palpitatione, de laſſitudine totius corporis, de mœrore, triſtitia, caloris, & frigoris viciſſitudine, aliiſque ſymptomatibus, quæ in dies ſingulos augentur, quo diutius ſubſiſtunt menſes.*

V. *Præternaturalis menſium ſuppreſſio a graviditate probe eſt diſtinguenda: in hac enim & color plerunque naturalis ſervatur, & ſi nauſea, aut vomitu, aliiſque jam dictis ſymptomatibus vexentur Mulieres, in dies paulatim miteſcunt, quo magis ad nonum accedunt menſem, dum interim & venter æqualiter attollitur, & in maximum durum tumorem elevatur, motus & ſitus infantis admota ad ventrem manu ſenſibiliter percipitur, & os uteri peritæ obſtetrici clauſum apparet.*

VI. *Si Mulierem videris carnoſam, rubicundam, atque opipare viventem, venis admodum diſtentis in fronte, brachiis, cruribus donatam, pulſum pleniorem habentem velocioremque cum dolore circa uteri regionem tenſivo, eam nimia plenitudine ſanguinis cum vaſorum tenacitate laborare certo certius tenendum: inanitate e contra ſi venis vix conſpicuis prædita, ſi contumaces morbos, diuturnam inediam, ciborum faſtidium paſſa fuerit.*

VII. *Si temperamenti melancholici, aut pituitoſi ſit fœmina, eaque alvum ſtypticam habeat, urinas crudas, appetitum proſtratum, in ſomnum proclivitate, obtuſo capitis dolore vexetur, eam vitio ſanguinis craſſi, viſcidique ægrotare facile judicandum.*

VIII. *Temperamentum calidum, & ſiccum, æſtus inſignis corporis, urinæ rufæ, croceæ, diarrhœæ bilioſæ, urentes capitis dolores, vigiliæ intenſæ, aliaque ejuſmodi acredinem, ac fuſionem ſanguinis deſignabunt.*

IX. *Sputum ſanguinis, hæmorrhagia narium, hæmorrhoidum, perturbatum ſanguinis motum patefacient.*

X. *Suppreſſio menſium ab externa aliqua cauſa tolli facilius plerunque ſolet, quam quæ ex mala ſanguinis conſtitutione, aut ſolidorum vitio enaſcitur.*

XI. *Ubi noveris nimiam vaſorum plenitudinem cum eorumdem adſtrictione conjunctam, fomenta ventri applicentur, balnea pedibus inſtituantur, eaque herbis, & floribus emollientibus alterata quatuor vel quinque dies ante conſuetum purgationis tempus, frictiones lenes, & humidæ coxis adhibeantur, clyſteres emollientes injiciantur.*

XII. *Si dolores urgeant, etiam venæ ſectio primum ex brachio, mox pede celebretur, nec non oleum amygdal. dul. s. i. r. e. ad unc. 6. aut ad unc. 1. quotidie exhibeatur. Idem faciendum ſi acres nimis, ſummeque tenues peccent humores.*

XIII. *Ubi e contra ex inanitate ſola nutrientia, atque corpus inſtaurantia adhibenda ſuaderem, neque ad alia deveniendum, niſi contumaci jam reddita ſuppreſſione aliquod aliud ſanguinis, aut ſolidorum vitium ſe prodat.*

XIV. *Ubi ſanguis craſſitie peccet, viſciditate, & lentore, aut vaſa uteri a materia mucoſa ſint obſtructa, præmiſſa venæ ſectione ex brachio primum, mox pede, purgans ex tartar. ſolub. ℨ 2. rhabarb. el. pul. ℨ 5. ſacchar. rubr. q. ſ. ex juſculo tenerioris pulli exhibeatur: addito ſi fortiori opus ſit dejectione diagrydio ad gr. X. circiter. Infuſio in hunc fere modum parata ſubſtitui poteſt. ♃. Rhabarb. el. pul. drach. 2. Tartar. ſolub. ℨ 1. aq. font. q. ſ. f. ſ. a. infuſio: colaturæ addat. ſyrup. roſat. ſolut. ad unc. 2. vel 3. circiter.*

XV. *Sequentibus vero diebus decoctio theiformis ex radic. rub. tinctor. fœnicul. petroſel. ſerpil. pule. dictam. cret. cum pulverib. ex arcan. duplicat. tartar. vitriol. ſal. artemiſ. tamariſc. a ℈ 1. ad ℨ 5. addito ſyrupo capillor. vener. vel melius ſyrupo Fernel. cum rhabarb. per VIII. circiter dies quotidie horis medicis propinetur.*

XVI. *Tum prædicta infuſio, aut pulveres purgantes repetantur, nec non ſucceſſive alterantia pro ſecunda, & tertia vice ſi opus fuerit.*

XVII. *Hiſce martialia ſuccedant in ſubſtantia quidem aloeticis, & gummoſis mixta cachexia vigente, & pulſus languore. E. G. ♃. Limatur. mart. ſ. ſuper lapid. porphyrit. lævig. ℨ 2. croc. optim. pul. ſcrup. 2. gum. ſagapen. ℨ 3. alo. ſuccotrin. ℨ 2. S. M. cum ſyrupo de cichor. cum rhabarb. q. ſ. f. pillulæ n. XXXX. dentur IIII. quotidie cum prædicta decoctione.*

XVIII.

XVIII. Levior erit in gracilioribus tinctura martis tartariz. a scrup. 1. *ad* 4. *ex aqua pule. vel capill. vener. ad Lib. s. purgando qualibet octava die pillulis de tribus cum rhabarb. vel electuar. de hiera cum croco.*

XIX. Eorum loco si hystericis spasmis, aut hæmorrhagiis obnoxiæ sint Mulieres, boli ex sal. volat. succin. borac. miner. a. scrup. 1. *ex tract. sabin.* ʒ 1. *mane quotidie ad pondus semissæ drachmæ præscribantur, vel ex sapon. venet.* ʒ 2. *bulb. recent. ar. as. fœtid.* ʒ 5. *f. pillulæ ad idem pondus exhibendæ superbibendo decoctionem theiformem artemis. centaur. baccar. juniper. addito syrup. artemis. aut capillor. vener. q. s. ad gratum saporem.*

XX. Aquæ acidulæ in pertinaci morbo opportuno tempore præstantissimæ.

XXI. Hæc omnia penitus proscribenda, ubi acres nimis, summeque tenues peccent humores. Tunc enim præter oleum amygdal. dulc. & clysteres emollientes sola jusculа alterata herbis refrigerantibus portulac. cichor. endiv. borragi. taraxac; Vere autem earum succi ex jusculo pulli, vel cum sero lactis destillati visa sunt convenire: Æstiva tempestate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ: autumnali tandem lac ex decoctione radic. chin. diu usurpandum opportunissima. In hoc casu cibi sint juscula avenacea, hordeacea, potus aqua simplex, vel siti urgente succo limonum, ribesiorum, berberum alterata: vigiliis vero urgentibus emulsiones semin. quat. frigidor. & similia.

XXII. Si a tumore comprimantur vasa, debitis remediis auferendus.

CAPUT II.

De Mensium suppressione.

I. *Quemadmodum sanguine menstruo moderate fluente optima incolumitas fœminarum exsurgit &c.*) Quamdiu moderato, & libero sanguinis motu per vasa aptum redditur humanum corpus ad actiones omnes obeundas, tamdiu sanum reputatur, ut propterea sanitas, ea corporis constitutio, qua actionum omnium integritas conservatur, definiri jure merito possit. Hinc quo liberior, & moderatior est sanguinis circuitus, non solum felicius, alacrius, & promptius functiones omnes exercentur, sed sanguis ipse ad munera sua edenda, & ad vitam conservandam per suum huncce circularem motum idoneus redditur, quatenus scilicet ejus particulæ variis virium momentis novum continuo motum acquirunt, nisum, rotationem, nec non attritionem, attenuationem perpetuo patiuntur, atque inter se homogeneæ maxime evadunt; unde totius massæ fluiditas, calor mitis, & benignus, rubicundus color, atque ea tenuitas emergit, quæ omnibus vasis accommodari queat, capillaribus præsertim, quæ vel levi quacumque de causa ob mutuam particularum sanguinis concretionem obstruerentur ea prorsus ratione, qua sanguinem e venis eductum, licet nil ei deesse sinamus, quod antea habebat, cessante cordis, & arteriarum motu concrescere, atque in teterrimam putredinem abire deprehendimus. Liber autem sanguinis circuitus cum a certa proportione inter sanguinis ipsius quantitatem, & vasorum, ac fibrarum robur dependeat, ita quidem, ut si nimis ille abundet, hæ plus æquo distrahantur, atque propterea eidem regendo, ac debita velocitate pellendo pares non sint, si vero nimium deficiat ob spirituum inopiam motrices fibræ ita languescant, ut fluidorum motus ferme sistatur, perspicuum est, si prædicta proportio per superflui sanguinis evacuationem in fœminis menstruantibus servetur, earum quoque sanitatem se bene habituram, ut Galenus supra laudatus adversus Erasistratum scribens testatus est, inquiens: *Nonne natura ipsa Mulieres cunctas evacuat sanguine superfluo singulis Mensibus foras effuso? quippe mulibre genus, quod domi ageret, neque vehementibus laboribus exerceretur, neque sub claro sole viveret, & propterea quamplurimos humores coacervaret, oportebat, opinor, evacuationem hujusce plenitudinis, tamquam remedium a natura datum accipere*: atque alibi a nobis est demonstratum (c). Ea vero ex adverso sublata, & plenitudine ob suppressam evacuationem inducta liberum sanguinis circulum impediri contingit, cordis vasorumque contractionem infringi, atque hinc humorum stagnationes,

(c) *Aph. l. lib. cap. 6. com. 3.*

nes, congestiones, viscerumque obstructiones subsequi, atque contumacissimos morbos pro differentia partium differentes oriri, ut Jo. Langius (*d*) de puellis menstruam purgationem serius, quam par est patientibus præclare ostendit, atque Hoffmannus omnibus etiam provectioris ætatis fœminis accidere testatur, quotiescumque mensium fluxus quacumque ex causa sufflaminatur, & sanguis, qui per uterum excerni debebat, aut in capite stagnat, & graves dolores, vertigines, deliria, & interdum apoplexias concitat, aut in præcordiis, & asthma, tussim, sanguinis sputum, syncopem parit, aut in ventriculo, & intestinis, & vomitus cruentos, præcordiorum anxietates, inflationes producit, aut in imi ventris visceribus, & cachexiam, icterum, scorbutum, hystericam affectionem, aut in aliis, & alios morbos procreat, quos non solum percensendo numeravit explicavitque diligentissime per solam plethoram Freindius, & Hoffmannus ipse loco citato, sed de iis omnibus, iisque medendi methodo ex instituto egit in nobili dissertatione (*De ignorantia uteri structuræ multorum in praxi errorum fonte*) quibus quemadmodum iterum recensendis immorari non decet, ita brevitatis causa alia volentes, ea de industria præterimus. Quid enim si fluant immoderate? Cum nimirum una cum sanguine pars aliqua succi nutritii, aut saltem proxima ejusdem materia secernatur, corpus in tabem, & marasmum incidere crebris observationibus compertum est, ut Mortonus in nobili sua pthisiologia demonstravit; cum vero conjunctio partium sanguinis, & spirituum auferatur, ita quidem ut ille, modo in unum, modo in alium musculum confuse, & inordinate influat, hi vero aut tremorem, & oscillationem nervorum non excitent, aut motum a rebus sensibilibus impressum ad Cerebrum deferre non valeant, & motum, & sensum depravari, interdum aboleri adeo manifestum est, ut explicatione minime indigeat. Quid si neutrum horum contingat, sed volatilibus, subtilibusque particulis e massa sanguinea extra corporis confinia eductis, ac spiritibus dissipatis solidarum partium, ac præsertim ad chyli elaborationem perfectionemque concurrentium tonus vel penitus labefactetur, vel plurimum saltem languescat, ideoque chylus primum, tum sanguis serosus aqueusque generetur, cordis vero ac vasorum omnium robur, vis, atque elaterium labefactetur, atque hinc congrua tollatur sanguinis mixtio, serosæque partes a reliquarum nexu secedant, atque per laxatas tunicas transudent, & in cavitates effundantur? Cachexiam, hydropem, aliaque ejusmodi mala exoriri adeo clara res est, ut nulla sit clarior. Hinc rectissime ab Hippocrate dictum (*e*): *Si menstrua plura fiant accidunt morbi, & si non fiant ex utero morbi contingunt*; sapienterque ad eumdem Hippocratem scripsit Democritus (*f*): *Huic autem vicina mater puerorum vehemens illud malum infinitarum ærumnarum in muliere causa uterus ipse latitat*.

II. *Defici autem præternaturaliter contingit primo vitio sanguinis, si nimia copia peccet cum viscidítate, & lentore conjuncta &c.*) Naturaliter, & præternaturaliter menses supprimi solent. Naturaliter supprimuntur in convalescentibus, in quibus massæ sanguineæ quantitas non solum minuitur, sed spirituosis, ac mobilibus partibus dissipatis ejus velocitas ad uteri vasa plane languescit. Idem dicendum de aliquibus virginibus religiosis, ac longa inedia & jejunio extenuatis, quæ lautioris victus ratione sunt gubernandæ. Post largas quascumque humorum evacuationes, & potissimum sanguinis hæmorrhagias menses quoque deficiunt. Deficit enim ea sanguinis copia, qua fluxus promovetur. Hinc duas vel tres periodos post partum menses intermittunt, quia nempe, ut adnotavit Freindius, pene exhausti sunt humores, & tunc massa sanguinea solum restat restauranda. Idem dicendum de largis sudoribus, de ulceribus, de fonticulis, quibus non immediate quidem, sed mediate sanguinis massa imminuitur, & insuper quædam illius excrementitiæ sordes expurgantur, quo casu iis occurrendum. In senioribus demum, in gravidis, & lactantibus, ut supra animadvertimus, supprimuntur, ut satis recte is loqui videatur, qui in omnibus hisce casibus suppressos menses minime promovendos esse affirmet, cum citra ullius noxæ periculum supprimuntur. Mensium igitur suppressio præternaturalis adesse dicitur, quando in fœmina, ut notat Riverius, ætate matura, quæ nec lactat, nec gravida est, sanguinis per uterum evacuatio, quæ naturaliter singulis mensibus fieri con-

(d) *Epist. med. lib.* 1. 21. (e) *Aph.* 57. *sec.* 5. (f) *lib. de natur. human.*

consuevit, rarius, aut parcius procedit, aut omnino supprimitur. Quoad causas vero præternaturalis mensium suppressionis duplex esse videtur, sanguinis nempe vitium, & vitium vasorum. Sanguinis vitium quod attinet, non defuere Scriptores magni, & docti, quos inter Riverius, & Etmullerus eminent, qui in quantitate, qualitate, motu constituerunt. Quantitate quidem peccare visum iis fuit aucta vel imminuta. Aucta, si nimia copia in venis redundet: tunc enim venas nimium distendit, ut sese contrahere nequeant ad expulsionem, quemadmodum Ischuria nonnunquam oritur a nimia, qua vesica distenditur, urina. Quæ omnia etsi satis probare videantur hanc suppressionis causam non commentitie assignatam fuisse, attamen non levia sunt, quæ eidem nos quoque acquiescere non sinant. Primo enim qui rem paulo diligentius expenderit, difficillime eo adduci poterit, ut credat id, quod vesicæ contingit ab urina nimium distentæ, vasis uterinis sanguine turgidis, & valde plenis evenire. Vesica enim membrana ex fibris carneis insignis roboris varie contexta firmatur, quæ ad cervicem copiosiores musculum formant sphincterem dictum ad opportunam ejusdem constrictionem, hinc difficillime perrumpenda. Vasorum uteri latera non solum non musculosa, sed ne musculis quidem munita, ideoque rupturæ facile obnoxia. Id paulo accuratius pensitanti patere facile potest, vesicæ latera etiamsi nimia urina distendantur, minime perrumpi posse, perrumpi utique debere uterina vasa a superfluo sanguine impetu, & velocitate ea decurrente, ut superiore capite ostendimus, quæ abesse omnino in urina ad vesicam delata tam nota res est, quam quæ notissima. Ea enim sola vi agit, qua fluida quævis pollent latera ita distendendi, ut ea se contrahendi virtutem amittant, atque per ipsius orificium urinam foras ejiciendi, non prius denuo acquirendam, quam tunicæ musculosæ vis urinæ ponderi præpolleat, aut urina, quæ eamdem infringit cathetere eliciatur. Quibus de causis nulla sententia tot sectatores mereri visa est, quot ea invenit, qua statutum fuit duce Freindio causam suppressionis huiusce deberi aut vasis plus æquo adstrictis, atque illud fluenti sanguini impedimentum afferentibus, quo consistere in iisdem cogatur, & obstructiones parere, (de quo infra) vel alicui qualitatum cum plethora conjunctæ, e quibus nulla æque ad hanc rem instructa videtur, ac viscidıtas, & lentor, ut supra a nobis est demonstratum. De imminuta quantitate nihil longius dicendum videtur, cum pauco, & imminuto sanguine in corpore retento ad illius nutritionem, menses supprimi debere lippis æque, ac tonsoribus notum sit plus, quam ipsorum digiti, & ungues.

Vel si sola crassitie, viscidıtate & lentore.) Quomodo sola crassities, viscıditas, & lentor præternaturalem mensium suppressionem ciere valeat, facillime innotescet, si ejusmodi qualitatum naturam prius explicuero. Crassos igitur humores eos esse censendum est, qui particulis constant majoribus, quam poros, & meatus corporis a natura definitos pervadere possint, altiusque se insinuando extra corpus elabi: lentos & viscidos, qui repugnantiam ad fluendum sortiuntur majorem, quam eorum natura requirat. Illi ob nimiam partium magnitudinem inepti ad penetrandum perangustos meatus, & poros corporum constituuntur: hi vero non ob solam partium magnitudinem, sed etiam ob earum superficiem, figuram, densitatem materiæ, aliasque ejusmodi causas ad libere fluendum impares. Quibus differentiis accuratissime, & per varia experimenta describendis, quia decora ingenia non defuerunt, quæ incredibili contentione, atque improbo labore quæsiverunt, inveneruntque aquam multo lentiorem esse aere, meatus tamen corporis aeri impervios pervadere, hydrargyrum & aere, & aqua multo viscidiorem esse, meatus tamen pervadere, quos neque aer, neque aqua ipsa transire valet, argumento prope certissimo fluida aliis multo fluidiora, ac penetrantiora esse posse, simul tamen viscidiora, atque densiora, ideo satis erit memorare sanguinem crassitie peccantem minimis nostri corporis vasis, ac ductibus permeandis idoneum non esse, lentore vero ac viscıditate per vasa etiam majora segniter admodum, tardeque moveri: hinc cum ad secretiones, excretionesque cujusvis generis uberes, & perennes mediocri fluidorum tenuitate, & æquabili, moderatoque sanguinis circulo opus sit, ad sanguinis vero excretionem per uterum etiam majore ejus velocitate, & impetu ad uterina vasa, sanguine nimis crasso,

crasso, & viscido existente priores imminui, hanc vero supprimi debere, luce clarius apparet.

Vel contra etiamsi fluidus, ac solutus, acribus tamen, ac pungentibus particulis imbutus sit.) Crassis, viscidisque humoribus nimis tenues, fusi, ac soluti contrarii sunt. Tenues quidem humores eos esse nemo ignorat, qui partibus constant minoribus, quam angustissimorum meatuum, ac pororum capacitas requirat, quos citissime permeando nec contineri in vasis possunt, nec suis fungi muneribus: fusos vero, qui ad fluendum promptiores sunt, quam muneris, quo fungi debent, necessitas velit. Illi ob partium tenuitatem per angustissimos poros corporum, ac meatus facillime elabuntur: hi vero non ob solam partium tenuitatem, sed ob earum superficiem, figuram, raritatem materiæ, aliasque causas ad libere fluendum apti constituuntur. Quo loco quæri a multis potest, utrum sanguis nimia tenuitate peccans, & fluiditate, menstruo sanguinis fluxui sistendo, aut saltem insigniter retardando sit opportunus, an vero eidem vehementer promovendo. Si enim perpendamus sanguinem nimis tenuem, & fluidum per tunicas vasorum facile transmitti, habemus quæ protenso veluti digito commonstrant non solum excretiones sanguinis, ideoque etiam menstrui ex apertis vasorum orificiis oriri oportere, sed etiam in lateralia lymphatica sese insinuando, altiusque penetrando inflammationes, abscessus, ulcera subsequi. Cum vero nimis velocem per vasa fluere pensitamus, extra omnem dubitationis aleam positum videtur incalescere debere, & per insensibilem transpirationem exsolvi, hinc eam plethoram facile tolli, a qua menstrui sanguinis excretionem repetendam esse dictum est, ut siccitas corporis, macies, phthisis, aliaque mala, quæ ejusmodi sanguinis constitutionibus superveniunt, abunde satis, atque evidenter ostendunt, quæque alimenti licet in modica quantitate non solum ad partes delati, sed quod appositum iisdem est continenter abrepti inditio sunt manifestissimo, si quod aliud. Quæ licet plurimum veritatis in se continere videantur, quid ni tamen liceat asserere cum ad secretiones, excretionesque cujusvis generis, ut paulo ante a nobis dictum est, mediocri fluidorum tenuitate, & æquabili, moderatoque sanguinis circulo opus sit, illud facile consequi, ut tenuitate peccante cum summa ejus velocitate conjuncta, secretiones excretionesque omnes imminuantur, aut etiam omnino cohibeantur? Quid quod velocius quam par est fluente sanguine, ita teratur, fundaturque, ut tenues, volatiles, subtiles, pungentesque particulæ a reliquarum nexu secedant, suique juris factæ nerveas vasorum fibras mordeant, irritent, convellant, eorumque extremitates angustiores efficiant, quam sanguini libera circulatione trajiciendo sufficiant? Ad probandum autem ulterius rem hancce ita se habere, favent potissimum observationes cum multæ ac frequentes, tum certæ ac constantes, quibus compertum est, menses sæpissime supprimi in mulieribus adusti strigosique corporis, ad iram summe proclivibus, verbo dixerim, biliosi temperamenti, in quibus ea adest fibrarum tensio, robur, ac vis elastica vasorum, ac viscerum, quibus sanguis magna velocitate movetur, teritur, funditur, unde sulphureæ, agiliores, subtiliores, acrioresque partes exaltantur, quæ nerveas fibras mordendo, ac proritando insignes ubique spasmos, ac convulsiones excitant, atque hinc gravissimos morbos tolli nescios, nisi effrænes solidorum impetus sedentur, atque humoribus placida tranquillitas concilietur.

Deinceps vitio vasorum, si obstruantur a materia crassa, viscida & mucosa &c.) Cum de febribus ageremus (g) ostendimus sanguinis cursum in hepate ob peculiarem vasis advehentis structuram, quod vena est, arteriæ munus gerentis, minus promptum, & expeditum esse. Hinc ab hoc difficili transitu sanguinis per venam Portæ ad Hepar stagnationes, infarctus, aliosque innumeros morbos lentos, & chronicos in visceribus cum ea vena communicantibus proficisci: sanguinem, qui per cellulosam Lienis structuram movetur difficilius progredi, non secus ac in omento, & utero ob frequentes vasorum plexus. Nil ergo facilius contingere posse videtur, quam ut lentæ, mucosæque quisquiliæ sanguinem conspurcantes extrema vasculorum uteri capillamenta penetrare, ac libere trajicere nequeant, aut in minimis glandularum folliculis subsistant, aggeranturque, atque hinc eorum

(g) *Lib.* 4. *com.* 4.

eorum obſtructiones excitent, quæ menſtrui ſanguinis excretionem ſingulis Menſibus eo uſque impediant, quo referentur.

Ab acri nimis tenuique convellantur.) Vid. quæ paulo ante de ſanguine plus æquo tenui, & ſoluto dicta ſunt.

Comprimantur a tumore.) Vel ſi in ſolis viſceribus imi ventris utero excepto obſtructiones altas radices egerint, fieri minus poſſe videtur, quin vaſculorum, aut folliculorum tunicæ diſtendantur, diſtentæ vero tumorem efficiant, qui partis magnitudinem augendo uteri ipſius vaſa ea ratione comprimere valet, qua libera ſanguinis excretio præpediatur.

Quid ſi in utero ipſo eadem fere contingant? Pro varia nimirum infarcientis humoris conditione variam tumoris naturam proficiſci ſcirrhoſi ſcilicet, cancroſi; quorum ille duritie & renitentia in uteri regione illius circumſcriptionem referente, atque dolore acerbiſſimo, punctorio, & lancinante ſe prodit, alter vero prædicta ſymptomatum ſævitie comitatus ægram exercet, perſpicuum eſt. Si vero obſtructiones uteri vaſorum ſæpius excitant menſium ſuppreſſiones, ſi tumores etiam aliarum partium ad eam magnitudinem adaucti, qua vaſa eadem comprimantur, quanto magis ipſius partis tumores?

Nimia pinguedine.) Inter præcipuas ſterilitatis cauſas adnotante cl. Mauriceau interni uteri orificii anguſtia major, quam peni virili admittendo ſufficiat, aut ejus coarctatio inſignis ob membranam internam aliquam, aut externam ibi appoſitam ob tumorem, callum, aut aliquod aliud uterum ea ratione comprimens, qua ſatis apte dilatari nequeat ad ſemen recipiendum, eminent. Quod poſtremum mulieribus valde pinguibus accidere ratione omenti ad inſignem molem adaucti teſtatus eſt Hippocrates (*h*) inquiens: *Quæ præter naturam craſſæ non concipiunt, iis os uteri ab omento comprimitur, & priuſquam extenuentur, non concipiunt.* Quid igitur vetat, quominus exiſtimemus ab hac eadem cauſa capillaribus uteri vaſis compreſſis, etiam ſi congeſta ſit in fœminis major ſanguinis copia, quam vaſorum capacitas poſtulet, in iis tamquam commodo ipſi diverticulo nequaquam colligi poſſe, accumulari, atque ea ratione eadem replere, atque infarcire, qua eorum extremitates diſtentæ aperiantur tandem, & ſanguinem effundant?

Si coaleſcant, ſi plus æquo craſſa, & compacta ſint &c.) Idem dicendum ſi vaſa coaleſcant (quod deterrimum morbi genus conſtituit) ut dilatari non poſſint, quemadmodum opus eſt ad ſuperfluum ſanguinem recipiendum, nedum certo, ſtatoque tempore aperiri. Quid ſi plus æquo craſſa, & compacta ſint, vel laxitate peccent? Cum nimirum vaſa, ac viſcera adeo denſa, & dura ſint, ut a fluido, quod in iis continetur, parum, aut nihil contrahantur, aut ſint adeo mollia, ut dilatata ab eodem fluido ſe contrahere non valeant, in utroque caſu vaſa ſanguinem ciere eo motu non poſſunt, per quem ſanguis per arterias ad uteri vaſcula deferatur, eaque aperiat pro opportuna menſium effuſione.

III. *His porro occaſionem præbent aer valde frigidus ſuſceptus &c.*) Uti aere æſtuante, & calido, minuſque gravi, & elaſtico non ſolum fibras relaxari contingit, atque per minutiores ſanguiferorum truncos lentius ſanguinem progredi, atque propterea iis magis diſtentis per laterales ramulos humores difficilius ſecerni, ſuiſque ex loculis exprimi, ſed expandi eos quoque, turgere, ac ſi nimius fuerit, vehementius agitari; ita ſi moderate frigidus ſit, noſtri corporis fibras mirifice intendit, & roborat: hinc robuſtius idem evadere, actioneſque omnes vegetiores fieri experimur. Cum vero omnis fibrarum vis, omniſque actio in fluida exerceatur, circularem, & inteſtinum eorum motum moderando, ſecretioneſque item, excretioneſque promovendo, aut retardando, illud plane conſequitur, ut moderate frigido exiſtente aere, ſolidaſque partes intendente, ac roborante, ſanguinis circuitus per pulmones, & reliqua viſcera expeditior, atque celerior fiat, ſecretioneſque omnes, atque excretiones etiam ſanguinis ex utero felicius peragantur. Si ergo immodicum frigus fuerit, nimiam fibrarum tenſionem oriri, arctius vaſa conſtringi, & rigeſcere neceſſe eſt, & ſanguinem, humoreſque denſiores fieri tardioreſque ad motum, unde facilior eſt eorum in vaſis ſtagnatio, atque inde conſequens minor vis, atque impetus in eorum extremitates, ut aperiantur, diſſiliant, & cruorem effundant. Non alias ob cauſas paucitatem,

(h) *ſect. 6. 46.*

ſuppreſſionemque menſium aeri frigido Hippocratem tribuiſſe facile judicaverim, quam & in ſeptemtrionalibus popularem eſſe tradidit (*i*).

Immerſiones corporis in aqua frigida, aquæ frigidæ copioſæ potio.) Neque ad alias cauſas referri aptius poſſe videtur ſuppreſſio menſium, quæ immerſioni in aqua frigida, vel aquæ frigidæ potioni ſupervenit. Licet enim a frigida aqua externis corporis partibus, utero illæſo, infeſta, atque cutis poros obſtruente inſenſibilis perſpiratio cohibeatur, atque hinc major humorum copia per uterum excernenda ſuppeti debere videatur, difficillimum tamen eſt (ne vix ulla ratione fieri poſſe dicam) ut unius partis obrigeſcentibus fibris, aliæ quoque licet longe diſſitæ ſimili vitio non afficiantur, & ſi per rigeſcentes poros cutis nonnullarum ſordium maſſam ſanguinis conſpurcantium evacuatio impeditur, eadem ratione uteri vaſis conſtrictis menſtrui ſanguinis excretio non præpediatur. An novum videatur immerſione pedum in aqua tepida emollientibus plantis alterata, relaxatiſque inferiorum partium fibris, ac vaſis majorem capacitatem adeptis ſanguinem ad eas vehementius allici, atque hinc menſium ſuppreſſiones ab dictis fontibus prodeuntes feliciſſime profligari? Quid quod & a capite, aliiſque ſuperioribus partibus iiſdem de cauſis avocato ſanguine, ac nimia fibrarum tenſione ceſſante, quamplurimi capitis morbi, deliria, convulſiones, aliique ægros dire exercentes præcaveantur? Obrigeſcentibus vero vi frigoris externis partibus uteri, vaſa ea ratione intacta manere, ut copioſior habeatur ſanguinis menſtrui evacuatio, haud equidem tutum crediderim pronuntiare. De noxis copioſæ aquæ frigidæ vix ulla ſuppetunt quæ dicam, cum eadem fauces, guttur, ventriculum, inteſtina, vicinaſque partes affici, atque minimas capillares arterias eaſdem partes perreptantes convelli, anguſtioreſque fieri, quam ſanguini utcumque conſtituto rapida circulatione trajiciendo ſufficiant, atque hinc faucium, aliarumque partium inflammationes, alioſque graviſſimos morbos ſubſequi alibi oſtendimus (*k*). Iliacæ paſſiones, cardialgiæ, dyſenteriæ cum torminibus ii fere ſunt morbi, quos æſtuante præſertim corpore aqua frigida ingurgitata adnotarunt viri clariſſimi Rhodius, Bonettus aliique in M. N. C. ut mortem ipſam a Boyleo, & Foreſto commemoratam ſileam, non ad alias cauſas, quam ad ſpaſmum, & conſtrictionem vaſorum tantam, ut non ſolum per ea libere ſatis moveatur ſanguis, ſed ipſius motus, in quo vita conſiſtit, plane ſiſtatur, referendam. Quid igitur mirum, ſi a potione copioſæ aquæ frigidæ uteri ipſius vaſa ea ratione conſtringi dicamus, ut ſanguini menſtruo exitus denegetur, unde lentor poſtea, ac viſciditas ipſius ſanguinis proficiſcitur, qua ſuppreſſio menſium excitatur, ut Hippocrates teſtatus eſt (*l*)?

E contra aer cloacarum, & paludum effluviis infectus, humidus, ſi ſicciori præſertim aſſuetæ ſint &c.) Nemo ignorat optimum eſſe aerem ad valetudinem conſervandam, qui purus eſt, & in omnibus ſuis qualitatibus temperatus. Purum autem eſſe, ſi nec ſtagnorum, nec paludum, nec mineralium pravis qualitatibus infectus ſit, neque ex cloacis, neque ex alliorum, aut leguminum putredine, aut fimo vitium contraxerit, manifeſta res eſt. Quibus pro ſingulari in homines providentia permotus D. O. M. (*m*) omnia ea quæ labe quadam forte aerem inficere poſſunt ceu impura, ac vitio aliquo coinquinata proſcripſit, eorumque uſum interdixit. Quo etiam ſpectant quæ de inſpectione Sacerdotali leproſorum (*n*) proponuntur. Nam ob metum, ne ex pravis halitibus, qui ex corporibus eorum, qui lepra premuntur, veluti a magna humorum corruptione prodeunte aer infectus ſimili vitio vicinos afficeret, a cœtu hominum ſeparati ſunt. Ut autem fœminis menſtruantibus ſit maxime infeſtus aer prædictis qualitatibus inſtructus, facit non ſolum ſalinarum, acidarum, acrium, atque erodentium particularum copia, quarum aliis ſolidæ partes adſtringuntur, & coagulatio fluidis conciliatur, aliis e contra ſolidæ partes vellicantur, aut roduntur, fluidæ vero acriores fiunt, attenuantur plus quam par eſt, & diſſolvuntur, a quibus menſium ſuppreſſio oriri poteſt, aut immodicum eorum profluvium; ſed etiam minor ejus elaſticitas, & gravitas, qua ſolidas partes relaxari contingit, & infirmiores reddi, atque

(i) *De aere* 48. (k) *lib.* 2. *cap.* 1. *com.* 3. *lib.* 3. *cap.* 4. *com.* 2. (l) *De aq.* 5. 7.
(m) *Levit.* XI. *v.* 35. (n) *Ibid.* 13. *v.* 8.

atque hinc fanguinis circuitum per pulmones, & reliquas partes, præfertim vero per minutiores fanguiferorum truncos lentius procedere, & humores ipfos, & fanguinem denfiorem fieri, tardioremque ad motum, unde facilis eorum in vafis ftagnatio, congeftio, atque inde confequens menftruorum defectus. Quod eo magis evenire cenfendum eft, fi cœlum mutarint mulieres, atque ab aere ficciori, tenuiorique, cujufmodi fere eft ille, qui in locis montanis a ventis perflatur, ad humidiorem fe craffioremque contulerint, quique cloacarum, & paludum effluviis inficitur. Dici enim vix poteft in aeris delectu quantum proficiat non folum temperamenti, & morborum cognitio, fed ipfius confuetudinis. Hinc quemadmodum frigidiores, humidiorefque temperamento in aere ficco, & tenui falubriter vivunt, qui calidis, & ficcis infeftus eft, & ficcitas, ac tenuitas aeris quibufdam morbis eft falutaris, quibus nocet fummopere ejus craffities, atque humiditas, ita qui in ficciori, tenujorique commode vixerunt, fi ad craffiorem denfioremque tranfierint non parum læduntur. Clara hæc detrimenta fecit Noftalgia morbus Helvetiorum maxime proprius, per quem longe a patria profecti redeundi in patriam defiderio fere incredibili tenentur, & nifi facultas detur mœrore primum capiuntur fummo, & perpetuo: ad hunc accedunt fomni interrupti, vigiliæ, virium proftratio, inappetentia, naufea, mox febres, quibus facile contabefcunt. De eo quidem, ut alibi dictum eft (o), latino fermone ad Academiam Bononienfem fcripfit Jo. Jacob. Scheuchzerus, atque ejufce morbi caufam ad aeris preffionem, & temperiem, qua fit, ut perturbetur fibrarum corporis, indeque fluidorum motus, unde animi, & corporis ægritudo, aptiffime retulit.

Ciborum acidorum, crafforum, vifcidorumque abufus.) Optima ac temperata alimenta ea communiter reputantur, quorum principia eadem funt, quæ fanguinis, & chyli, aut parum ab ipfis natura, & mixtionis modo difcrepantia. Ejufmodi funt vitulinæ, bovinæ, aliæque fimiles animantium præfertim juniorum carnes, quæ ex partibus oleofis, & fubtiliore terræ, & aquæ portione fcatent, quæ mixta inter fe, ac temperata gelatinam quamdam fubtiliffimam fanguini analogam conftituunt, unde facile a ftomacho fubigi contingit, bonumque fanguinem ingenerari. Si quis quærat utrum acida in horum cenfu fint reponenda, ei fit pro refponfo, acida mitiora, & moderate exhibita languentem appetitum excitando, nec non nimium humorum fervorem compefcendo, eique debitam temperiem, ac denfitatem conciliando in iis præfertim conftitutionibus, in quibus humores ad fufionem, & colliquationem funt proni, non parum proficere. Cæterum fi valde acida fint, & plus quam deceat affumantur, humores facile coagulando non parum effe infefta, cum ea humoribus tarditas, atque coagulatio concilietur, a qua inter cæteros morbos ipfa menftruorum fuppreffio proficifcitur. Infefta hac eadem de caufa funt craffa, ac vifcida, cujufmodi funt carnes vetuftiorum animantium fumo induratæ, falitæ, & fimilia; quibus compactior eft, & nimis arcta, & rigida partium textura, quæque nonnifi difficulter a ftomacho teruntur, & fubiguntur, unde crudus in ftomacho, vifcidufque chylus elaboratur, qui fanguinem ingrediens eumdem fimili vitio inquinat, atque propterea materiam fpiritibus ejufdem plane indolis præbens illud tandem omnino efficit, ut fegnius hifce ac tardius in fibras influentibus ea ratione imminuatur fanguinis circulatio, ac vafa laxentur, ut menfes fupprimantur.

Exercitationes vehementes, & diuturnæ.) Commoda, quæ ex moderata exercitatione in homines emanant plurima funt, atque eximia. Partes enim folidas robuftiores fieri experimur, quemcumque fanguinis, & fpirituum motum augeri, hinc virium robur intendi, nutritionem, augmentationem facilius perfici, fanguinem ab excrementis per emunctoria a natura comparata eductis expurgari, hinc graviffimos morbos præcaveri. Quod Ecclefiafticus docere vifus eft inquiens (p): *In omnibus operibus tuis efto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Unde Paulus iis qui exercere fe nolunt, ciborum ufum diffuadet inquiens: *Quod fi quis non velit operari, neque comedito.* Si vero de magnis laboribus, atque exercitationibus fermo fit, quamvis mufculis fefe nimis frequenter, & fortiter contrahentibus & relaxantibus fanguis exagitari,

(o) *Aph. lib.* I. *cap.* 6. *com.* 13. (p) *Cap.* 31. *v.* 27.

ri, & fundi videatur, atque hinc menfium profluvium promoveri, fi tamen eæ vehementes fint, ac diuturnæ, fpiritus facile diffipantur, partium robur infringitur, fluidiores, mitiorefque humorum particulæ difperduntur, fanguis craffus, ac lentus evadit ea ratione, qua in capillaribus ftagnans menftruorum fuppreffionem procreet.

Somnus immodicus.) Moderati fomni utilitates neque fatis explicare dicendo poffumus, neque percenfere numerando. Spiritus enim, & vires reftaurari contingit, coctiones perfici, humores benigniores fieri, omnefque ægritudines obliviofe deleri, id quod Hippocrates indicavit (*q*) inquiens: *Labor articulis, & carnibus, cibus vero, & fomnus vifceribus*: atque Ecclefiaftes ipfe (*r*): *Dulcis eft fomnus operanti*: quibus verbis fi peritiffimum morum Magiftrum Syracidem confulamus, fignificatur potiffimum fomnum iis præfertim, quorum vires diuturnis, affiduifque laboribus fummopere fatigatæ funt, dulcem effe, ideft vires corporis mirifice recreantem. Ab immodico fomno torpidi, & minus expiditi ad motus fpiritus evadunt, ut fegnities, & torpor corporis, mentis ftupor, & memoriæ læfio clare evincunt, humores torpefcunt, & magna excrementorum copia in univerfo corpore accumulatur, quibus imminuto fanguinis motu, & oborta vifciditate, atque lentore, menfes fupprimuntur.

Subitus timor, mœror animi, triftitia &c.) Cum infignis fit animi vis ad fpirituum animalium motum, atque influxum in nervos, & ad omnes, quæ inde in univerfo corpore confequuntur actiones firmandas, nihil effe opportunius ad efficiendum, ut functiones omnes corporis peragantur, animi tranquillitate, perfpicuum eft. Hinc egregie fapientiffimus Salomon (*f*): *Cor gaudens exhilarat faciem:* & alibi (*t*): *Secura mens quafi juge convivium*: perinde ac fi diceret, qui læto funt animo melius fe habere, quam fi lautiffimis epulis fruerentur: unde Ecclefiafticus ipfe: *Jucunditas cordis hæc eft vita hominis*: *& exultatio viri eft longævitas.* Mirum autem fubito animi terrore non folum fic diffipari fpiritus, ut cor viribus deftitutum fanguinem fegniter admodum, lenteque moveat, atque hinc quamplurimos morbos ab imminuto fanguinis motu, atque impetu prodeuntes progignat, cujufmodi fere eft menfium fuppreffio, de qua loquimur, fed cæco furore hac illac ruentes convulfionem fibrarum cerebri ea ratione excitare, ut ductus, ac meatus fecretioni, ac derivationi fpirituum comparati occludantur, unde Apoplexia, & mors, ut præclaris obfervationibus ducti Aretæi, Galeni, Bonetti, Fidelis, Plinii, Raygeri, Valerii Maximi & Sacrarum litterarum alibi a nobis eft demonftratum. Vis fpirituum fecretionem, & fanguinis motum retardandi maxime elucet in triftitia, ac mœrore, unde partes debito eorumdem influxu deftitutæ languefcunt, circulatio fanguinis pervertitur, atque hinc menfium fuppreffio inter innumeros alios morbos ab hoc fonte prodeuntes, oboritur. Hinc apte Hippocrates (*u*) *Si timor, ac mœftitia diutius perfeverent, melancholiam adeffe* pronuntiat, in qua pulfus rarus, & facies pallida obfervatur, imminuti fanguinis motus, ejufque impetus inditio manifeftiffimo, fi quod aliud. Hinc fateor me juftis laudibus æquare non valere, quod adverfus animi mærorem triftitiamque tradidit Salomon (*x*). *Mœrore animi dejicitur fpiritus. Sicut tinea veftimento, ita triftitia nocet cordi*: ut illud filentio prætercam, quod in eamdem rem tradidit Syracides (*z*): *Triftitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipfum in confilio tuo. Miferere animæ tuæ, & triftitiam longe repelle a te.*

Evacuationes quæcumque fanguinis, & humorum.) Vid. cap. 2. com. 1.

IV. *Suppreffis præternaturaliter menfibus floridus faciei color pallidus, & fœdus evadit &c.*) Sabella Romana, ut ex Martiali liquet, a fole cavebat diligentiffime propter ceruffam, qua fibi vultum pingere folebat; Fabulla autem a pluvia, propterea quod emplaftro veluti quodam faciem oblinirct; Poppea demum quamdam oleofi fuci fpeciem invenit, quæ ejus vultum cooperiret perfectiffime, cruftaque obduceret tandiu duratura, quamdiu lacte, quod eam paulatim avelleret, ablueretur, mirabili prorfus candore relicto, unde ubique vel in ipfo exilio infignem afellarum cætum fecum advehendum curabat, eoque nobili comitatu, inquit Juvenalis, vel fubter polum Hyperboreum

(q) *In Epid.* (r) *Cap.* 5. *v.* 11. (f) *Proverb. cap.* 15. *v.* 13. (t) *Ibid. ver.* 15.
(u) *Aph.* 6. 23. (x) *Cap.* 15. *&* 25. (z) *Cap.* 30. *v.* 22.

reum videri facile ambiisset. Nisi igitur cum iis fœminis res sit, quæ eo nervos industriæ omnes intendunt, ut pulchritudine excellant, etiamsi aut naturæ defectu, aut morbi vi parum spectabiles sint, Romanas illas pessimo consilio imitantibus, pallidus, & fœdus faciei color, subflavus scilicet, subviridis, aut alio modo depravatus raro fallit in diagnosi præternaturalis mensium suppressionis, in virginibus præsertim, quæ nondum eosdem expertæ sunt, aut inordinate, & parcius quam par est patiuntur. Id ubi contigerit, Chlcrosis emergit, seu ut aliis placet morbus virgineus, & febris alba, de qua maxime egit Hippocrates (*a*), nihilque aliud esse videtur, quam cachexiæ species, iisdem fere, quibus cachexia, signis se prodens (qua de re erit infra dicendi locus) atque pro causa potissimum agnoscens insignem viscidorum, lentorumque humorum copiam a præpedito libero sanguinis per vasa primum uteri, mox universi corporis excursu, quo omne secretionum, atque excretionum opus labefactari penitus contingit, aut plurimum saltem imminui: hinc variæ indolis sordes excrementitias extra corporis confinia secundum naturæ leges ejiciendas intus retentas sanguinem, serum, ac succum nutritium inficere, unde pallidus, subviridis, aut flavescens color cum nutritionis depravatione.

De doloribus vagis queruntur Mulieres, de pulsationibus in regione uteri &c.) Non possunt autem subsistere menses, quin ob impeditum liberum sanguinis excursum uteri vasa plus æquo distendantur, atque hinc tremor nervearum fibrarum, quibus eadem contexta sunt vehementior excitetur, atque inde consequens tristis sensatio, ac dolor in regione uteri subsequatur, qui pulsativus plerunque est, quia videlicet vasa majoris capacitatis, ac diametri in violenta distensione diu manere non possunt, quin eam ægre ferentia contrahantur, impediantque ne sanguis per vasa minima fluat, unde nitens ille quaquaversus arterias validius urgeat, sicque pulsatio percipiatur. Quod autem primis solum temporibus id contingat, facit sanguis redundantia, qui nondum vitium contraxit lentoris, ac viscíditatis, atque inde consequens validior ejus in latera vasorum impulsus. Viscido lentoque evadente sanguine, licet ejus copia eadem permaneat, aut parcius separari spiritus perspicuum est, aut non ejus energiæ, ut a cerebro per nervos in affectas partes influentes eas valeant motiones solidarum partium inducere, quibus sanguis majore vi, atque impetu in tunicas nitatur, sed languidas solum, ac debiles, unde temporis successu pulsationes evanescunt.

De tumore qui minime durus, nec valde extensus est.) Turgidis sanguine vasis fieri minus potest, quin uterus distendatur, atque intumescat, unde tumor in Abdomine apparet, qui quoniam a restitante sanguine ortum traducit, nec valde durus, nec valde extensus est, nisi sanguinis particulæ languescente earum circuitu tenacius inter se cohæreant, & vasculorum, aut folliculorum tunicas ita distendant, ut tumorem aut scirrhosum, aut cancrosum procreent, quem duritie, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referente dignosci supra animadvertimus. Quod autem inferiorum partium tumores subsequantur, in causa est potissimum difficilior, & tardior ab his sanguinis ad cor recursus, minor ad humores illuc delatos discutiendos, impellendos cordis, & arteriarum vis, unde hærere facile coguntur, hinc tumores.

De respiratione anhelosa præsertim in scalarum ascensu, cordis palpitatione.) Restitante jam sanguine in uteri vasis, atque in dies singulos tota massa lentescente, in ipsis capillaribus pulmonum vasis hærere eumdem facile contingit, aut serius quam par est moveri, hinc vesiculis bronchialibus ea ratione compressis, qua aer ingredi libere, & expelli nequeat, difficilem, & anhelosam respirationem, præsertim in scalarum ascensu exoriri. Diaphragma enim sursum intra thoracem protruditur, atque pectoris cavitas in angustius spatium redigitur, unde pulmones ægre admodum, nec quantum satis ad aerem facile recipiendum, emittendumque expanduntur, unde respirationis difficultas. Fit hinc, ut sanguinis circulatio perturbetur, cumque parcius e. g. ab auricula in sinum cordis infundatur, deficiente ejusdem sanguinis adversus cordis impetum resistentia major ille sit, & pectus magis urgeat, unde cordis palpitatio.

De lassitudine totius corporis, de mœrore, tristitia.) Lentescente sanguine, & segnius quam par est circulum suum per universa va-

(a) *Lib. de virg. morb.*

vasa corporis conficiente, ea non solum mirum in modum distendantur necesse est, atque membranæ, quibus eadem contexta sunt, distrahantur, dolorisque sensus excitetur universum corpus exercens, sed cum parcior fiat spirituum in Cerebro secretio, & per nerveos ductus in partes omnes influxus, in omnibus actionibus tarditas insignis, & difficultas oboritur, gravesque, melancholicæ, & meditabundæ evadunt Mulieres.

Caloris, & frigoris vicissitudine &c.) Aptius ne, quam ad toties inculcatum lentorem retuleris, qui quandoque a vi cordis, & arteriarum resolvitur reficiturque, eo prorsus modo, quo intermittentes febres oriri alibi a nobis est demonstratum (*b*)? Immo si Freindium audimus, hæc ipsa caloris, & frigoris vicissitudo nihil aliud esse videtur, quam febricula gradu licet multo remissiore, intermittens, lentescentis sanguinis in iis, quibus supprimuntur menses, argumentum prope certissimum: unde in tertiis mensibus si mulieri non prodierint, febrem erraticam, & horrorem accedere scribit Hippocrates (*c*), ac quartanam subsequi testatur Forestus (*d*).

V. *Præternaturalis mensium suppressio a graviditate probe est distinguenda: in hac enim & color plerunque naturalis &c*) Deficientes menses ex relatione ægrotantium tutissime innotescunt, nisi res forte sit cum callidis Mulieribus, quæ sui criminis consciæ Medicos decipere nituntur oppillatas esse haud dubie affirmantes, in eam spem adductæ remediis aperientibus, & Menses revocantibus pertractatas facile immaturum fœtum edituras, sicque intactas virgines judicari, cum adeo impudicæ fuerint, ut viros fere ad coitum invitarint. Quapropter præternaturalis mensium suppressio a graviditate probe est distinguenda. Quæ res licet ardua, ac difficilis sit, cum omnia fere symptomata, quæ præternaturalem mensium suppressionem comitantur, & in gravidis observentur, nec prorsus desint observationes de virginibus lac in mammis habentibus; studioso tamen, ac circumspecto Medico abesse non potest, quo tuto veniat in cognitionem erroris, atque de illibato candore judicium ferat. Si enim in præternaturali mensium suppressione color corporis ad cachexiam vergit, in gravidis solet esse naturalis, cum sanguis in nutrimentum fœtus absumptus eam plenitudinem minime inducat, qua ipsius circuitus perturbetur, ac lentæ pravæque sordes cumulentur sanguinem ipsum, serum, & succum nutritium inficientes, spirituum vero secretio præpediatur, aut plurimum saltem languescat, unde etiam ad actiones promptitudo, & hilaritas eadem servatur. Si vero forte contingat, ut aliqua sit superflui sanguinis copia, cum totus primis saltem mensibus absumi non possit, quæ vasa plus æquo distendens, aut nerveas eorum fibras varia ratione afficiens, & cæteras humorum secretiones aliquatenus lædens, unde succus præsertim digestivus nimis crassus, acris, aut salsus evadit, nonnulla excitet symptomata, ut nauseam, vomitum, malaciam, picam, aliaque ejusmodi, eo facile res cedit, ut fœtu grandiore jam facto, ac multo plus sanguinis absumente, omnis distensio, irritatio, morsus, aut alia similis affectio tollatur, secretiones reliquæ, excretionesque restaurentur, sicque omne id quod gravidis oneri est, atque molestiæ penitus evanescat.

Dum interim & venter æqualiter attollitur, & in maximum durum tumorem elevatur &c.) Mulieris graviditas si proprie sumatur adnotante cl. Mauriceau, nil aliud esse videtur, quam tumor a fœtu in utero contento excitatus. Tumor in conceptus primordiis ne vel lynceo quidem oculo apparere potest, cum id quod utero continetur adeo mole exiguum sit, ut pro nihilo haberi jure merito possit. Id quod etiam puellis, quibus menstrua deficiunt commune est: hoc tamen discrimine, quod augescens in dies singulos in hisce mollis est, nec valde extensus, in gravidis vero quoniam a fœtu dependet carne, & ossibus constante, durus percipitur, & habita ratione temporis maximus evadit. Ad probandum autem ulterius rem ita se habere, nemo a nobis merito postulaverit, ut pronuntiemus, quid debeatur infantis motui, & situi. Cum enim sensibiliter, admota ad ventrem manu, percipiatur, dubitationem graviditatis omnem tollere manifesta res est. Vel enim totus moveatur infans, universo scilicet corpore, vel aliqua sui parte, capite nimirum, brachio, pede, is motus percipitur, qui in obstructis ob menstruo-

(b) *Lib.* 4. *de feb.* (c) *De Mul. morb.* 14. (d) 3. 34.

ſtruorum defectum adeſſe non poteſt. Licet enim inter initia valde exiguus ſit, & ei ferme ſimilis, quem paſſeres edunt, dum exitum ſibi ex teſtis ovorum parant, in dies tamen ſingulos ſic augetur, ut fœtu magnitudinem adepto, uterus ab ipſius pondere liberari cogatur, ut partus tempore accidere ſolet.

Et os uteri peritæ obſtetrici clauſum apparet.) Uti cæteris graviditatis ſignis tantum fidendum, quantum par eſt, ita interno uteri orificio perfectiſſime clauſo tantum tribuit cl. Mauriceau, ut ſi quid veroſimilis in controverſiis de notis graviditatis ſperandum, ab hoc uno ſperari jure merito poſſe haud dubie affirmarit. Quo loco quæſtio occurrit. Si enim Spigelium audimus, uterum in gravidis hiare confidenter ſcribit, tantoque magis, quanto partui ſunt viciniores. Atque ſuam quidem opinionem Hippocratis auctoritate confirmat dicentis (e): *Quæ utero gerunt, iis os uteri connivet.* Idem fere ſentit cl. Graafius hiare docens, quatenus primis geſtationis menſibus eamdem apertionem ſervat, claudi vero quatenus ab humore mucoſo ſenſim a cervicis veſiculis quaſi rotundis, aut ovalibus diverſæ magnitudinis extillante, ut præſtantiſſimi Morgagnii obſervationibus compertum eſt (f). Alii e contra, quos præcl. Auctor ſequutus eſt, ab illis diſſentiunt, atque aliter Hippocratem interpretantes uterum perfectiſſime claudi conſtituunt. Cornarius enim (g) aphoriſmum ſic vertit: *Quæcumque uterum geſtant, his oſculum uterorum clauſum eſt*: eamque ſententiam ſuſtinent interpretes accuratiſſimi Galenus, Hollerius, Valeſius, Cardanus, Heurnius, Mercurialis, Tozzi, Hequetus, aliique. Inter anatomicos vero Veſalius (h) Dionis (i) aliique (k) qui de interno uteri orificio verba facientes in gravidis adeo reſtrictum eſſe putarunt, ut vix turunda immitti queat. Quid vero Andream Laurentium commemorem (l), aut Bartholinum (m), aut Derelincurtium (n) alioſque eximios Scriptores, qui ita exacte claudi conſtituerunt, ut vix ac ne vix quidem acui via, adituſque præbeatur? Si ita res habeat, licet crediderim durum ventris tumorem, aliaque jam recenſita ſymptomata non parvi facienda in graviditatis diagnoſi conſtituenda, ſi ſimul ſumantur, infantis tamen motum, & os uteri peritæ obſtetrici ita clauſum apparens, ut nulla quidem durities, diſtenſio vero inſignis uteri corporis percipiatur facile principem obtinere locum judicaverim.

VI. *Si Mulierem videris carnoſam, rubicundam, atque opipare viventem &c.*) Animadvertendum eſt etiam, an menſes præternaturaliter ſupprimantur ſanguinis vitio, vel vaſorum culpa, & ſi ſanguinis vitio, an ob plethoram cum viſciditate conjunctam, an ob ſolam craſſitiem, aliaſque pravas qualitates: ſi vero vaſorum culpa, an ob eorum obſtructionem, adſtrictionem, aliaque vitia, in quibus ſumme ſtudioſum, & circumſpectum eſſe Medicum decet, ut ſi aliquando languido corpori apta ſatis medela non ſuccurrit, id non naturæ quidem, quæ ſingulis malis ſingularia oppoſuit antidota, ſed nec hominibus ipſis imputetur, qui omnia exacte non cognoverint. Si igitur carnoſa, rubicunda, atque opipare vivens ſit Mulier, quod ſatis ſuperque eſſe videtur ad eam ſanguini materiem ſuppeditandam, qua ipſius plenitudo excitetur, aut magis increſcat, ſi venis admodum diſtentis donetur, quod turgentiæ indicium eſt, ſi pulſum pleniorem habeat, qui ab inſigni copia ſanguinis e corde per arterias in univerſum corpus diffuſi proficiſcitur, velocioremque, quod uberiorem ſpirituum ſecretionem arguit a majore ſanguinis quantitate prodeuntem, atque propterea inſignem eorum ad influendum promptitudinem, ad ſanguinis curſum accelerandum, cur ſcrutinio inſudare ad aliam præter nimiam ſanguinis copiam ſuppreſſionis cauſam inquirendam? Sed nonnulli fortaſſe objicient in quacumque menſium ſuppreſſione nimiam ſanguinis copiam eſſe oportere, cum eadem ſit naturalis menſium excretionis cauſa, quæ eo magis augeri videtur, quo diutius eorum ſuppreſſio perſiſtit. Recte illi quidem. Velim tamen diligenter attendant ad ea, quæ ſuperiori capite oſtendimus, plethoram per ſe ſpectatam, niſi accedat ejus craſſities, viſciditas, & lentor, aut vaſorum tenacitas nunquam menſes ſupprimere. Quoniam vero craſſities,

(e) 5. *aph.* 51. (f) *Ad. anat. tab.* 3. *& alibi.* (g) *Pag.* 610. *edit. Baſil.* 1558.
(h) *De format. fœt.* (i) *Des parties naturel de la femm.* (k) *Fabricius &c.*
(l) *Obſ. anat. lib.* 2. (m) *Anat.* 4. *renovat. lib.* 1. (n) *De concept. perioch.* 21.

ties, vifciditas, & lentor illud eft fanguinis vitium, quod ejus motum retardat, fpirituofas, volatilioresque partes ita irretit, ut ad corticales cerebri glandulas delatæ, materiem fpiritibus agilibus, mobilibus præbere non valeant opportuniffimam, illud profecto confequitur, ut nec floridus faciei color appareat, nec pulfus validior adfit, ac frequentior, nec dolor infignis circa uteri regionem percipiatur, fed tunc folum, cum nondum vitiata fanguinis crafi, vaforum tenacitas peccat, aut aliquod aliud eorum vitium, quod fanguinis excretionem prohibet. Quod fi diuturnius fuerit, cum vafa ita turgefcant, ut fanguini libera circulatione trajiciendo plus æquo distracta ineptæ partes conftituantur, tenaciter inter fe cohærebunt ejus particulæ, parcioresque, & minus agiles ac mobiles fpiritus in Cerebro fecernentur, unde fibrarum laxitas, lentor, ac vifciditas fanguinis excitabitur iis ipfis fymptomatibus impetum datura, quæ ab hoc eodem fonte exoriri infra dicemus.

VII. *Si temperamenti melancholici, aut pituitofi fit fœmina, eaque alvum &c.*) Temperamentum vitia fanguinis, & humorum plerunque fequuntur. Cum igitur in temperamento melancholico, feu frigido, & ficco terreftres, falinæ, fixioresque particulæ excedant, fanguinis, & humorum motus lentus fit, craffitudo autem infignis, atque hinc fpiritus fegniores feparentur, illud facile confequitur, ut qui ejufmodi temperamento funt præditi in morbos a vifcido, coactoque fanguine prodeuntes labantur: neque prorfus diverfos ii, qui pituitofo, feu frigido, & humido donantur; cui illud etiam accedit, ut fibræ laxitate peccent, hinc fanguinis motus tardior fit, languidior, ac fpiritus torpidi fecernantur. Hinc nil mirum fœminas, quæ ejufmodi temperamenta fortitæ funt menfium defectu vitio fanguinis craffi, vifcidique plerunque corripi. Arguit id in primis alvus ftyptica non aliunde, quam ab impedita, aut faltem majorem in modum diminuta falivæ, & qui a glandulis ventriculi, & inteftinorum extillat pancreatici, biliofique fucci, qui ad alvi lubricitatem commode infervit, fecretione; arguit id ipfum appetitus proftratus inertiæ, ac vifciditatis gaftricorum fuccorum argumentum prope certiffimum; id urinæ crudæ, cum ferofæ tantum, tenujoresque partes elabantur, craffiores fixioresque remaneant; id in fomnum proclivitas a vifcidis lentifque humoribus cerebri glandulas ita infarcientibus, ut ejus pori, ductus, ac meatus fpiritibus in nervos prompte percolandis, derivandifque inepta conftituantur; id confequenter obtufus capitis dolor, aliaque ejufmodi, ut rem fedulo ad trutinam, ut ajunt, revocanti apparere facile poteft.

VIII. *Temperamentum calidum, & ficcum, æftus infignis corporis &c.*) Cum in temperamento calido, & ficco, five biliofo fulphureæ partes fint exaltatæ, & copiofæ, fanguinis, & humorum motus celerior fit, & vehementior, tenuitas vero non parva, atque hinc fpiritus agiliores, acrioresque, fi forte contingat, ut fœminæ ejufmodi temperamento donatæ in menfium fuppreffionem incidant, juftus ftatim fubrepit timor, ne acredo fanguinis, atque fufio eidem occafionem dederit. Quæ res clarius apparebit, fi æftus infignis corporis adfit non aliunde, quam a velociore fanguinis circulatione repetendus, qua tenues, volatilesque particulæ a reliquarum nexu folutæ, atque in univerfam maffam diffufæ ejus calorem, furoremque intendunt, fi urinæ rufæ, & croceæ appareant, prædictarum particularum prædominii, atque agitationis infignis inditio manifeftiffimo, fi quod aliud; fi diarrhœæ biliofæ ab iis ipfis, quæ in organis a natura comparatis feparantur, & dum ad inteftina appellunt, tum copia, tum acrimonia eadem ita follicitant, ut frequentiori jam facto periftaltico motu per alvum præcipitentur. Cum id ipfum efficiant in cerebri glandulis, ac membranis, has quidem pungendo acriter, mordendoque, illas vero ne collabantur, & flaccefcant, extimulando, nil mirum & urentes capitis dolores, & vigilias, aliaque ejufmodi fymptomata exoriri.

IX. *Sputum fanguinis, hæmorrhagia narium, hæmorrhoidum perturbatum motum &c.*) Mulieres, quibus menftruæ purgationes fuppreffæ funt fingulis fere menfibus fputo fanguinis obnoxias fieri Profperi Alpini, & Hippocratis ducti auctoritate alibi oftendimus (*o*). Sanguinem etiam a menfium regurgitatione ex infuetis locis critice excerni ultraquamquod & Horftii, & Schenkii, & Hol-

(o) *Aph. lib. 2. com. 4.*

Hollerii, & Jo. Rhodii observationibus instructi docuimus ad demonstrandum solliciti hæmorrhagias ab hoc fonte prodeuntes, quia plenitudinem sanguinis pro causa agnoscunt, qua remota nimiam quoque vasorum distentionem tolli contingit, atque hinc sanguinis effusionem sisti, periculi expertes esse: accedit præterea opinionem hancce aliorum etiam maxime nobilium Medicorum testimonio superiori capite ita firmasse, ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Ubi igitur sputum sanguinis, narium hæmorrhagiæ, aliæque similes sanguinis excretiones in iis deprehendantur, quibus menstrua deficiunt, quid aliud conjiciendum restat, quam sanguinis motum propter vasorum uteri impedimenta ad illas partes, ex quibus exit, pronum esse magis, atque acclivem?

X. *Suppressio Mensium ab externa aliqua causa tolli facilius plerumque solet &c.*) Mensium suppressio quacunque ex causa nascatur semper periculosa est, atque tam multos gravesque morbos progignere valet, ut supra demonstravimus, ut salubre sit medicorum consilium ad quascumque mulieres quocumque morbo laborantes vocentur de mensium statu eas semper interrogare, an suppressi sint, an diminuti, an debite fluant, an periodice. Periculi autem magnitudo a causis eam facientibus, foventibusque potissimum est desumenda. Quid enim si ab externa aliqua causa accidentaliter deficiant menses? Facile eos quidem revocari posse suadere videtur nulla præcedens sanguinis dyscrasia, quæ prius corrigenda, quam ad sanguinis fluxum promovendum attendatur, nullum uteri, vel vasorum vitium, quod prius tollendum. Quoniam vero solidorum vitia difficilius solvuntur, atque in iis ipsis solvendis operæ pretium est curationem universalem instituere, præparando scilicet, & educendo ab universo corpore pravos humores, a quibus eadem proficiscuntur, aut foventur, hinc est, ipsam mensium suppressionem ab hoc fonte prodeuntem difficiliorem esse ea, quæ a fluidorum vitiis enascitur. Ad solidorum vitia tumores, aliique uteri morbi referuntur. Curationis difficultas in his tractandis augetur, quod frustra medici operam consumunt in sola adhibenda curatione universali, nisi topicis utantur affectis partibus applicandis, quod præterquamquod difficillimum, est etiam interdum morbo deterius.

XI. *Ubi noveris nimiam vasorum plenitudinem cum eorumdem adstrictione conjunctam, fomenta tepida ventri applicentur &c.*) Uti prognosis, ita curatio juxta causarum varietatem varianda. Ubi plenitudo nimia sanguinis cum vasorum adstrictione conjuncta suppressioni occasionem dederit, id enixe curandum est, ut vasa cum mole sanguinis iisdem contenta comparata majorem cum illa rationem habeant, sive ut plethora particularis tollatur. Plethora enim universalis per se spectata nunquam menses supprimere valet, ut supra demonstratum est, sed tunc solum, cum particularis vasorum uteri accedit, vel sanguinis depravata qualitas. De hac infra dicemus. Ad eam porro tollendam Hippocrates remedia proposuit externa fere omnia. Ejusmodi sunt balnea, fomenta ex herbis, & floribus emollientibus parata: balnea quidem pedibus commode applicantur, fomenta ventri, eaque tepida, ut fibræ relaxentur, sicque majus sanguini spatium ad fluendum in vasis concedatur, quo facile eorum oscula aperiri contingit, & menses suppressos revocari. Idem præstant frictiones, & humidæ oleo amygdalino manu oblinita coxis adhibitæ, quæ etiam ad revocandum sanguinem ad inferiores partes commode inserviunt, ubi fibræ tamen, & vasa prius fuerint relaxata. Neque imparis sunt efficaciæ clysteres emollientes, qui viribus integris crassis intestinis, & adjacenti utero applicantur.

XII. *Si dolores urgeant, etiam venæ sectio primum ex brachio, mox pede &c.*) Phlebotomiam jam nimiæ plenitudinis esse remedium Hippocratis, Galeni aliorumque Medicorum ducti auctoritate contra nonnullorum, ac speciatim Helmontii opinionem ita alibi ostendimus, ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Quæri tamen potest utrum cessante nimia sanguinis plenitudine, causa etiam menses efficiens, quam in plethora consistere dictum est, ea ratione languescat, qua optato fine potiri postea non valeamus. Ad quæ satis apte is respondere posse videatur, qui plethoræ alterius particularis meminerit, seu vasorum uteri, quæ plus æquo adstricta sunt, & ad superfluum sanguinem excipiendum, & transmittendum inepta, atque hinc affir-

marit, detracto sanguine vasa omnia, ac consequenter ipsa uterina minus distendi, minus distenta facilius, ac promptius sese movendo aptas partes constitui, atque propterea sanguini ibidem aggesto, ac cumulato qua data porta extra corporis confinia per comparata orificia ejiciendo, expellendoque nequaquam impares, etiamsi mora jam facta obstructionem effecerit, quia videlicet minus impedimenti ante obstructionem relinquitur, quæ idcirco a fluente superatur, ut in inflammationibus imminentibus, aut etiam factis experimur. Quæ quidem emolumenta in ægras mulieres redundare certo certius habendum, si superiorum partium venæ primum secentur, mox inferiorum. Qua in re nunquam fere illos audiendos traderem, qui cum Galeno (*p*) audito mensium suppressionis nomine statim venas tali secandas imperant (quos inter eminet Zacutus Lusitanus, & Hieronymus Mercurialis, quorum ille (*q*) in suppressione mensium cum summa plenitudine conjuncta mittendum tantum esse sanguinem ex venis inferioribus acriter sustinet, hic vero (*r*) in nullo unquam casu ad promovendos menses venam cubiti secandam tradit,) sed Aetium (*ſ*), & Paulum Ægynetam (*t*), quos præ cæteris tuentur Rodericus a Castro (*u*) Lazarus Riverius (*x*) Raymundus Jo. Fortis (*z*) Franciscus Mauriceau (*a*) Pompeus Saccus (*b*), qui in Mulieribus quæ ob plenitudinem non purgantur copiose sanguinem mittere ex cubito, mox ex talo consueverunt. Quamvis enim vel ipse non ægre concesserim misso e talo sanguine copiosiorem sanguinis derivationem in vasa uterina, quæ a vena cava pariter ac saphæna ortum traducunt, ideoque fluido largius influente majorem fieri vasorum distentionem, atque faciliorem viam sanguini aperiri posse, id tamen evenire solum, cum nulla, præexistente nimia plenitudine universali, & particulari ex vasorum uteri constrictione prodeunte, cumque ab externa aliqua causa, frigore puta, timore, aliisque similibus menses subito, atque improviso sistuntur, raptusque fit sanguinis ad superiores partes, facile equidem judicaverim, quia nempe in mensibus fluentibus abest supradicta uteri plenitudo vias obstruens, per quas sanguis fluere debet. Ne autem id ipsius sententiæ patronis æque concedam in proposito casu valde plethoricæ mulieris, quæque doloribus in uteri regione exercetur, constrictionis vasorum, aut obstructionis argumentum prope certissimum id potissimum facit, quod ab aperta inferiorum partium vena uberior sanguinis copia ad affectam partem, & vasa plus æquo constricta derivatur, unde maxime in iisdem lentescit obstructiones fovendo, ac confirmando. Neque vero rationibus id abest, quod cum observationibus cl. virorum minime consentiat. Celebris est illa Riverii (*c*), cujus meminit Etmullerus de quadam illa muliere, cui quoties vena maleoli secabatur, menses deerant, dum vero ex brachii vena sanguis educeretur, eo largius fluebant. Quid enim ni liceat conjectari mulierem illam adeo plethoricam fuisse, ut aucto sanguinis cursu ad uteri vasa per inferiorum venarum sectionem, ea ratione eadem distenderentur, qua eorum obstructio augeretur? Educto sanguine e superioribus venis plenitudinem universalem, & particularem imminui perspicuum est, hinc uteri vasis facilius sese contrahentibus, sanguinem ibidem aggestum excerni. Quid si frustra priore adhibita sectione altera subsequatur; & sanguis ad inferiora retrahatur præcipue circa tempus, quo prius laborans purgari consueverat? Mensium fluxum redire manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Hæc fere Freindii sententia, qui Lindani doctrinam ab Etmullero relatam tempora distinguenda docentis, in quibus vena secanda sit, illustravit. Si Galenum minori veneratione prosequens id non solum præstandum tradidisset, ubi cum plenitudine conjunctus est lentor sanguinis, sed etiam cum plethora solitaria peccat, dubium revera omne, quo ex loco mittendus sit sanguis in mensium suppressione sustulisset. Qua in re Jacobi Placentini in Gy-

(p) *Cur. per V. S. c.* 11. 19. (q) *De Medic. Princip. Hist. lib.* 1. *quæs.* 45.
(r) *De morb. Mulier. lib.* 4. *de vit. Mens. in defectu.* (ſ) *Tetrab.* 4. *sect.* 4. *cap.* 57.
(t) *De re Medic. lib.* 3. *cap.* 51. (u) *In schol. lib.* 1. *p.* 2. *de univers. morb. Mulier. medic.* (x) *Prax. Medic. lib.* 15. *cap.* 2. *de suppr. Mens. & obs. cent.* 1. *obs.* 2.
(z) *De Mens. suppressione.* (a) *Delle malattie delle Donne lib.* 3. *cap.* 10.
(b) *Lib. de morb. virgin.* (c) *Cent.* 1. *hist.* 2.

Gymnasio Patavino Professoris præstantissimi solertia plurimum enituit, qui Freindium carpens, propterea quod in muliere solitaria plethora laborante venas inferiores secandas docuit, ceteras quidem arterias corporis a distensione liberatas sese validius contrahentes minori quantitati sanguinis majorem velocitatem tribuere affirmat, ac sanguinem majus in illis momentum acquirere; At cum sectis venis inferioribus nimis magna copia sanguinis a cæteris arteriis infundatur in arterias uteri, has ita distendi, vix ut, ac ne vix quidem movere sanguinem possint pugnacissime sustinet (*d*); hinc nec eumdem exprimere, quemadmodum in cæteris vasis, & emunctoriis contingit, quorum secretiones, ubi præter modum distenta sunt, prohiberi, & sisti perspicuum est. Cujus quidem sententia nihil adhuc magnificentius dictum.

Nec non oleum amygdal. dulc. s. i. r. e ad unc. vi., aut ad unc. i. quotidie &c.) Nihil catharticis medicamentis esse efficacius ad suppressos menses revocandos tradiderunt Veteres fere, ac Recentiores Medici, qui Hippocratem docentem (*e*) purgationem necessariam esse, sequuti sunt. Quoniam purgantia vel in materiam excernendam solum agunt, quæ in intestinis, aut ad summum in eorum fistulis folliculisque ad exitum paratior continetur, vel in ipsa intestina ea leniter stimulando, quorum in censu veniunt Mel, Cassia, Manna, Uvæ corinthiacæ, aliaque similia, vel ipsa intestina acrius irritant, eorumque tum peristalticum motum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, pancreaticum, & biliarium ductum ad humores suos uberius secernendos vehementius sollicitant, immo in venas lacteas, & inde in sanguinem invecta ejus crasim immutant solvendo fere, ac colliquando, quorum in classe numerantur omnia aloetica, aut ex Scammonio, Elaterio, & nonnullis Mercurii præparationibus desumpta, quæri solet, quænam speciatim sint adhibenda, ut suppressis Mulieribus apta satis medela succurramus. Medentium curiositatem explevit Freindius omnium actionem ad examen sedulo revocans, statuensque mitia purgantia, quæque in primas vias agunt eas stimulando, uti ad excreta ibidem aggesta, & ad exitum parata ejicienda commode inserviunt, ita ad sanguinis vitia corrigenda, quibus Menses sistuntur, ejusque cum impetum adaugendum; tum compagem attenuandam ea ratione, qua uterina vasa latius distendat, parum, aut nihil omnino prodesse. Ita longius progressus non lenientia, sed purgantia stricte dicta usurpanda esse existimat, etiamsi Mulieres, quibus suppressa sunt Menstrua imbecilles fuerint, quas catharsim satis validam sustinere posse, præsertim si operatione peracta exhibeatur paregoricum, haud dubie affirmat. Fateor me justis laudibus æquare non posse, quæ de purgantium actione in suppressione Mensium tradidit præclarus Auctor. Parcat tamen si in suam non eo sententiam cum docet, eadem in omnibus nulla habita causarum ratione esse adhibenda. Quid enim si nimia plenitudo peccet cum vasorum uteri constrictione conjuncta, aut acres nimis, summeque tenues humores sint exaltati? Ecquis nesciat purgantia stricte dicta partes solidas extimulare, extimulatas partes frequenter se fortiterque movere, sanguinem exagitare, fundere, expandere, atque hinc suppressionis causam augere, aut confirmare? Maxima propterea cautione opus esse in iis exhibendis traderem, neque iis utendum, nisi in iis casibus, in quibus magnus viscidorum humorum apparatus adest, ita ut in proposito casu nimis plethoricæ Mulieris, & præternaturalis vasorum uteri constrictionis, aut acris sanguinis dyscrasiæ solum oleum amygd. dulc. aut aliud quodvis mite, ac benignum relaxans, atque acrium humorum spicula obtundens illud sit evacuantis remedii genus, ut si in summa dolorum angustia sperandum, id ab hoc uno remedii genere sperari jure merito possit.

XIII. *Ubi e contra ex inanitate sola nutrientia, atque corpus instaurantia adhibenda &c.*) Vid. com. in aph. 2.

XIV. *Ubi sanguis crassitie peccet, viscidi-tate, & lentore &c. præmissa venæ sectione ex brachio &c. purgans ex tartar. solub. &c.*) A Freindio libentissime fuerim, si menses a sanguinis lentore, & viscidi-tate supprimantur, aut vasorum uteri obstructione: quo casu massa sanguinea attenuanda, ejus motus accelerandus, primæ viæ probe ab

(d) *Dissertatio de vena, quæ in morbis particularium partium sit salutarius incidenda pag.* 104. *Pat. edit.* 1756. (e) 5. *aph.* 36. *Nat. Mul.* 20.

ab excrementitiis fordibus expurgandæ, ulteriores ftagnationes in vafculis minimis, & cavitatibus prohibendæ, demum fibrarum tonus roborandus. Quas indicationes ut affequamur, præterquamquod fuperiorum venarum fectio, non inferiorum inftituenda, ut tradidit laudatus Placentini (*f*), ne craffamenta fanguinis in vafa uteri fectione venarum inferiorum promota, ea magis obftruant, & Menfes magis cohibeant, aut faltem prius incidendæ venæ fuperiores, deinde inferiores, ut folutis per fectas fuperiores venas craffamentis fanguinis, viæ eorumdem Menfium aperiantur. Purgantia præterea, ut dicitur, per epicrafim commode, utiliterque exhibentur, atque illa quidem ex tartaro folubili, Rhabarbaro, Scammonio, aliifque fimilibus defumpta, quæ varia forma exhibita optimam edunt operationem. Rhabarbarum cur cæteris omnibus anteponam ea ratio potiffimum facit, quod non folum excrementitios humores primis viis, hifque proximis vifceribus inhærentes abftergit, viamque aliis medicamentis fternit, fed nimis laxas uteri, aliorumque vifcerum partes ea fui parte, quæ roborandi, adftringendique vim habet ad priftinum elaterii ftatum reftituit, unde quod craffum eft attenuari contingit, quod fubfiftit dimoveri, atque hac ratione ea præjudicia deleri, quæ Menfes retenti minantur, quique aliis gravioribus affectibus viam parant.

XV. *Sequentibus vero diebus decoctio theiformis ex radic. rub. tinctor. fœniculi &c.*) Notiffimæ funt quinque radices aperientes dictæ Afparagi, Apii, Fœniculi, Petrofelini, & Rufci, a quibus parum differre videntur Marrubium alb. Rubia tinct. & aliæ, quæ diureticarum nomine veniunt, quarum operandi rationem fi quæras, eam ad falis cujufdem fixioris genus terreis, aut activis principiis plus minus implicitum aptiffime referas, quo fanguinis motum accelerari contingit, tartareas, vifcidas, mucofafque congeftiones tenuioribus, ac fluidioribus partibus in arctam nimis, compactamque fanguinis maffam invectis diffolvi, ac pravas, vitiofafque fordes per urinæ vias eliminari. Virtus hæc maxime elucet in falibus tartareis, præfertim vero illis, qui falfam nacti funt naturam: cujufmodi funt fal ille falfus, qui ex capite mortuo aquæ fortis ex nitro, & vitriolo paratæ extractus arcanum duplicatum dicitur, aut alter ille ex fale tartari, & fpiritibus vitrioli portione emergens tartarus vitriolatus nuncupatus, aliique fimiles, terra foliata tartari, tartarus folubilis, qui quod humores digerant, atque ad evacuationem difponant digeftivorum nomine veniunt: a quibus parum differunt, qui ex cineribus quarumdam plantarum combuftarum per lixivium extrahuntur, cujufmodi funt Artemifia, Tamarifc. Abfynt. Centaur. min. Agrimon. quique craffis vifcidifque fordibus attenuandis, incidendis, laxatis folidarum partium fibris roborandis opportuniffimi exiftunt.

XVI. *Tum prædicta infufio, aut pulveres purgantes repetantur &c.*) Quod alibi adnotatum eft (*h*) non poffe in chronicis morbis totum peccantem humorem una purgantis pharmaci exhibitione educi, præfertim fi prius rite præparatus non fuerit, aptiffime cadit in hunc locum. Hinc nil mirum digeftivorum, lixivioforumque falium ufui purgantis ufum effe intermifcendum, ut fenfim fenfimque præparati humores avocentur, expellanturque. Quæ purgandi ratio cum in longioribus morbis a craffo, vifcidoque oriundis commodiffima fit æque, ac tutiffima, etiam in fuppreffione Menfium ab eodem fere fonte prodeunte adhibendam effe luce clarius apparet.

XVII. *Hifce martialia fuccedant in fubftantia quidem aloeticis &c. cachexia vigente &c.*). Præftantiffimum remedium pro Menfibus fuppreffis revocandis eft Mars, & omnia ex illo parata medicamenta. Quod non aliunde repetendum eft, quam ex eo, quod abforbet Mars, & potentiffime corrigit aciditatem omnem infeftam, mucofas quifquilias atterit, folidarum partium fibras ad affueta munia aptas reddit, coctiones reftaurat, fanguinis ac fpirituum crafim firmat, unde vividius, ac celerius fefe contrahentibus folidis, aucto circulari fanguinis motu vaforum uteri obftructionem referari neceffe eft, atque hinc prodeuntem Menfium fuppreffionem tolli. Solidarum partium rigiditatem, ac tenfionem augere martialia, vel ex eo maxime apparet, quod poft illorum ufum vel in iis, qui cachexia la-

(f) *Loc. cit.* (g) *Vid. lib. 3. cap. 7. com. 16. nec non cap. 8. com. x. & 13.*
(h) *Lib. 3. cap. x. com. 15.*

laborant, pallidus faciei, & totius corporis color in rutilum, & pulsus valde debilis, & languidus in fortem, ac febrilem mutetur; quod animadvertere utile quamprimis, & necessarium est, cum maxima inde emolumenta, aut gravissima incommoda in ægras Mulieres emanare queant. Quid enim si Martialia exhibeantur cachexia non vigente, ac pulsus languore? Nonne justus subrepit timor, ne solidarum partium fibras, ac membranas plus æquo adstringendo ineptas assuetis muniis partes constituant, obstructiones vasorum uteri, atque hinc oriundam Mensium suppressionem augeant, aut confirment? Jam de Martialibus in substantia exhibendis sermonem esse etiam me tacente facile omnes intelligunt; limatura scilicet Martis, Croco Martis aperiente, aut adstringente, quæ omnia viribus suis integris operantur, & plus minus adstringendi potius, quam roborandi virtute donantur (*i*). Quid si aloeticis, gummosis, crocatis medicamentis uniantur? Aloem nimirum partium valde volatilium tum salinarum, tum sulphurearum copia donari certis experimentis compertum est (*k*). Ab his potissimum facultatem pendere pituitam tenacem, ac viscidam ventriculi parietibus adhærentem incidendi, resolvendique, simulque crassas, viscidasque sordes, quæ in ventriculo, intestinis, inque proximis visceribus stabulantur detergendi, atque hinc ortas obstructiones, & Mensium suppressionem tollendi pro certo habendum. Sulphurearum particularum copiam, quæ cum salinis ea ratione conjunctæ sunt, qua opus est ad discutiendum, attenuandum, abstergendum, viscerum imi ventris obstructiones, uteri præsertim reserandas sortitum esse gummi Sagapenum, nec plane dissimilem Crocum citato loco demonstratum est. Hinc citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur remedium ab hisce fere, aut similibus rebus desumptum tantæ esse virtutis cachexia vigente, & pulsuum languore, ut si quid in pertinaci Mensium suppressione sperandum, ab hoc uno sperari jure merito possit.

XVIII. *Levior erit in gracilioribus tinctura Martis tartariz. &c.*) Si forte verendum sit, ne a Martialibus in substantia exhibitis addito fibris stimulo, commotisque nimium humoribus, tenuibus præsertim, qui ad motum paratiores sunt, dolores, tormina, febris excitentur, id quod in graciliori structura præditis præsertim contingit, substitui possunt tincturæ ex Marte; ac illæ maxime, quæ conjugio tartareorum eliciuntur (ut illa, quæ tartarizata dicitur,) quæ cum blande adstringendi, seu corroborandi, simulque crassas, viscidasque sordes detergendi virtute donentur, dici vix potest, quam tuto inveteratis viscerum obstructionibus, atque hinc prodeunti Mensium suppressioni subveniant.

Purgando qualibet octava die pillulis de tribus &c.) Animadvertendum nunquam adhibenda Martialia, ni simul purgatio per epicrasim instituatur, quoties eadem purgantibus mixta non sint, quidquid opinetur cl. Sydenhamus; quia non solum humores pravi, vitiosique, ac sordes in primis viis, inque proximis visceribus inhærentes concoctæ, & præparatæ successive educuntur, verum quia periculum esset, ut a particulis Martis in corpore retentis induceretur aliqua partium, ac præsertim pulmonum læsio. Id autem facere pillulis de tribus, aut Electuario de hiera cum croco commodissimum esse ratione aloes præsertim, quæ in compositionem recipitur, adeo manifestum est, ut nihil sit manifestius.

XIX. *Eorum loco si hystericis spasmis, aut hæmorrhagiis obnoxiæ sint Mulieres, boli ex sal. volat. succin. &c.*) Cum prædictas pillulas aloeticas juveni viginti quinque circiter annorum exhibuissem hystericis spasmis obnoxiæ, & cruento sputo periodice recurrenti, eo scilicet tempore, quo menstrua antequam deficerent, comparere solebant, novi non parum detrimenti offendisse. Dolores enim, & spasmi hysterici increbuerunt, ac sputum cruentum, cum jam Mensium tempus adesset, copiosius effluxit; quibus sane de rebus factum est, ut ad ea potius animum, curamque converterem, quæ ceu specifica passim ab Auctoribus commendantur, quorum in censu veniunt succinum, sabina, & similia, quibus aliquandiu ante consuetum purgationis tempus adhibitis de doloribus, & spasmis minus questam esse animadverti, sputum cruentum evanuisse, ac Menses ad sex circiter dies perdurantes rediisse, iisque successive post aliquod tempus repetitis proxima periodo de-

(i) *Lib.* 3. *cap. x. com.* 18. (k) *Lib.* 2. *cap.* 5. *com.* 14.

denuo fluxisse Menses, & juvenem sanitati restitutam fuisse. Cum varios hosce eventus ad examen sedulo pro ingenii modulo revocarem, memini Aloem valde acutis, penetrantibus, scindentibus fętam esse particulis, Sagapenum, Crocum, & similia multis sulphureis partibus cum salinis arte conjunctis constare, limaturam ferri vi, atque impetu in membranas agere, earumque rigiditatem ac tensionem augere; hinc nil mirum in juvene doloribus, & spasmis hystericis & sputo cruento loco Mensium obnoxia omnia recruduisse. Cum e contra succini, sabinæ, ac similium virtutes quærerem, tenuibus quidem plus minus, subtilibusque particulis constare deprehendi, ita tamen cum crassiore inertique portione conjunctis, ut non solum debilia pulmonum vasa scindere valeant, membranas proritare, sanguinem plus æquo exagitare, ac fundere, sed ea ratione operari, ut crassis mucosisque quisquiliis uteri vias infarcientibus attenuatis, solidisque partibus in crebriores, validioresque contractiones adactis, spiritibus blanda exoptanda tranquillitate conciliata sanguinis fluxus ex utero reverteretur, sicque cruentæ excretionis ex ore occasio deficeret, hysterici, & convulsivi morbi sedarentur. Quod postremum succino præsertim debetur, ejusque sali volatili, cujus præstantiam in morbis hystericis, & convulsivis qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam. Ex eo sale, & sale volatili Corn. Cer. spiritu volatili Corn. Cer. solutis liquor ille conficitur Cornu Cervi succinatus in Epilepsia infantum tantopere commendatus.

Vel ex sapon. venet...... bulb. recent. ar. &c.) Saponacea ratione duplicis principii quo constant, salini videlicet fixioris, & olei intime uniti, in arctam nimis, & compactam humorum texturam facile sese insinuare, facile etiam cum aquosis, salinis, oleosisque eorum partibus commisceri, inter quas dum fluunt universæ quoque sanguinis massæ fluorem conciliant, alibi a nobis demonstratum est (*l*). Si de bulbo recentis ari sermo sit, ecquis nesciat ratione particularum tenujum, & volatilium mucum viscidum tenaces, lentosque succos primas vias, ac proxima viscera, atque uterum infarcientes egregie incidere, attenuare, resolvere, hinc in mensium suppressione, atque hystericis morbis, qui a succorum lentore dependent feliciter usurpari, ut cl. Geoffroy luculenter ostendit? Quod & de artemisia plane intelligendum, quæ ratione salis cujusdam essentialis ammoniacalis non paucis sulphureis, terreisque particulis conjuncti uteri sordes egregie abstergit, ejus elaterem intendit, adeoque eximii usus est in suffocationibus hystericis, in partu difficili, in mensium, ac Lochiorum suppressione. His pares sortitum esse vires Centaurium minus, & Juniperi baccas observationibus cum multis ac frequentibus, tum certis, ac constantibus deprehensum est: illud quidem propter salem quemdam lixiviosum acri, crassoque oleo conjunctum, quo viscidi humores inciduntur, obstructiones viscerum, ac consequenter uteri referantur, has vero vi olei cujusdam tum tenuis, tum crassi, tum etiam fixi, ut præcitatus Auctor testatur, quod ad resolvendum, attenuandum, abstergendum, roborandum est opportunissimum, unde in Mensium suppressione, uterique affectionibus a sanguinis visciditate, crassitie, fibrarumque atonia, aut imbecillitate, quacumque ratione exhibeantur, commodissimæ.

XX. *Aquæ acidulæ in pertinaci morbo opportuno tempore præstantissimæ.*) Vid. lib. 3. cap. x. com. 19.

XXI. *Hæc omnia penitus proscribenda, ubi acres nimis, summeque tenues peccent humores. Tunc enim præter oleum amygdal. dulc. &c.*) Diversam omnino a priore methodum instituendam esse ad suppressionem mensium, quæ a nervearum fibrarum sensili nimis constitutione, atque hinc earumdem proclivitate insigni in spasmodicas stricturas exoritur ob humores tenues, acres plus æquo mordentes, ac proritantes, adeo manifesta res est, ut nulla sit manifestior. Salibus alchalicis, lixiviosis, purgantibus, aloeticis, martialibus corpus magis magisque exsiccatur, fibroso generi stimuli adduntur, sulphureæ partes mirum in modum atteruntur, exsolvunturque, fluida concitatiori motu cientur, quibus vehementiores, & non ordinatas uteri contractiones excitari necesse est, & suppressionem augeri, aut confirmari. Solum igitur illa, quæ convulsivas contractiones laxant, ac mulcent, quæ humorum acredinem temperant, atque obtun-

(l) *Aph. lib. 3. cap. 3. com. 17.*

obtundunt, nutritioque rore humectant, eximiam præstare operam nunquam non semper consueverunt: hinc præterquamquod oleum amygdal. dulc. præsto est etiam in parca dosi singulis noctibus per menses aliquot exhibitum, ut experientia præsertim Hamiltonus didicit, & ratio suadere videtur, stricturas scilicet emolliendo, ramosisque suis partibus acres vellicantesque humores involvendo, irretiendo, atque ad alvum præcipitando, tum Clysteres, quibus totum intestinorum canalem, ac viscera imi ventris uterum præsertim proxime inhærentem balnei ad instar refrigerari contingit, relaxari, humores continuo ad alvum allici, atque hinc nervosum genus recreari, ac fluidorum massam temperari, accurrunt etiam primo vere jusculа quarumdam plantarum, quæ nitroso sale, aut sale ammoniacali, qui nitrum quoddam inchoatum dici potest, fœtæ sunt, quæque, ut alibi ostendimus (*m*), nimium fervorem motumque compescendo, & blandissime attenuando, simulque acrium, atque vellicantium humorum excretionem per insignes urinæ vias eliminando agunt. Ejusmodi sunt Portulaca, Cichorium, Endivia, aliæque similes, quarum decoctiones jusculis tenerioris pulli, vel succi simplices, vel melius sero lactis subacti, & distillati eximiam operam præstant. Demulcet enim serum oleosis partibus, aquosis diluit, terreis absorbet, & seri copiam augendo biliosos, adustosque humores per urinæ vias extra corporis confinia educit.

Æstiva tempestate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ &c.) Virtus universi corporis fibras exsuccas nimis aridasque relaxandi, emolliendi, acresque simul ac vellicantes humorum particulas ad corporis peripheriam alliciendi, perque apertos cutis poros ejiciendi maxime elucet in balneis, ut alibi a nobis fuit demonstratum (*n*). Quid de aquæ Nocerianæ viribus dicam nihil omnino suppetit, cum præteriero copia, qua ingeruntur, tubulos omnes, ductus, atque emissaria humorum secretionibus, excretionibusque dicata majorem in modum relaxari, atque aperiri, acres, erodentesque particulas dissociari a se invicem, ac disjungi, terra, qua fœtæ sunt calcaria imbibi, ideoque ad vellicandum, ac mordendum ineptas constitui, & qua data porta extra corporis confinia educi. Nil lacte præstantius esse ad irritationes omnes, & abhinc prodeuntes nervearum fibrarum convulsivas contractiones sedandas, ad læves politasque particulas in sanguinem introducendas, acres erodentesque obtundendas, cicurandasque lippis æque, ac tonsoribus notum est plus, quam ipsorum digiti, atque ungues. Quid igitur hisce diutius immorari?

CAPUT III.

De Uteri hæmorrhagia.

I. *Si Mulierem videris menstruum sanguinem statis periodis largius effundentem, vel frequentius, quam antea soleret, vel nunquam intermisse cum virium debilitate insigni, extremorum frigore, faciei pallore, anxietate circa præcordia, quam stomachi cruditas, cachexia, fluor albus, lenta febris, macies subsequuntur, eam uteri hæmorrhagia laborare censendum est.*

II. *Quæ tunc contingit, cum vasa uterina plus æquo dehiscunt, vel disrumpuntur, vel eroduntur, sanguis vero plus æquo abundans ad uteri vasa nimis concitato motu defertur, vel raritate nimia peccat, vel tenuitate, & fusione, vel acrimonia.*

III. *His porro occasionem præbent suppressi diu Menses, abortus, qui a primis usque ad septimum Mensem contingunt, partus contra naturam, difficiles, laboriosi, placenta in utero post partum relicta, aut coactus condensatusque sanguis, aut violenta, & subita ipsius placentæ avulsio, aut fœtus vehemens eruptio, ciborum acrium, aromaticorum, vini meracioris, atque ardentium liquorum abusus, motus violenti in plethoricis Mulieribus, graviora animi pathemata, ira præsertim insignis.*

IV. *Fluxus sanguinis qui floridus sit, & rubicundus in fœminis plethoricis, aut grumosus, & niger post suppressos diu Menses minus periculi portendit in juvenibus, quam corruptus, mucidus, fœtidus, ichorosus interdum per stillas cum dolore, & acrimonia, mox fru-* [stu-]

(m) *Lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 19. (n) *Lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 20.

ſtulis ſolidis apparentibus large effluens.

V. Si gravida ſit Mulier, niſi fœtum edat, plerunque lethalis, quemadmodum ſi a ſecundina retenta, aut alio extraneo corpore fluxus naſcatur.

VI. Ubi morbus a nimia plenitudine exoriatur, vireſque conſtent, ſola venæ ſectio in brachio large celebrata eſt præſtantiſſima, etiamſi gravida ſit Mulier: parcius & repetitis vicibus, ſi vires infirmæ, immo ſæpius recurrente morbo, cachexia vigente, aut etiam phlebotomiæ vim eludente, quod in bilioſis præſertim experimur, ſolæ cucurbitulæ infra mammas commode applicantur, ad ſcapulas, ad brachia: immo ſi vires penitus exhauſtæ ſint, vincula ſupra genua injiciantur, & ad brachia, aut balneo aquæ tepidæ, cui modicum vini admixtum fuerit, brachia eadem immergantur, vel ſi libet frictiones aſperæ ad dictas partes inſtituantur.

VII. Interim ubi ſanguis raritate peccat, & expanſione, fluxus autem mitis ſit, licet immodicus reſpectu ad conſuetam quantitatem, præmiſſo ad alvum ſolvendam ſi opus ſit ſero lactis Tamarindato, aut Caſſia cum pulpa Tamarindorum, aut quod tutius eſt Clyſteribus ex lacte kalybeato, ſucco hordei, & butyro paratis, eximii erit uſus nitrum puriſſimum, nitrum corallatum a ʒ .ſ. ad ʒ i. ex decocto plantaginis, portulacæ, burſæ paſtoris, urticæ, acetoſæ, aut aquis ſtillatitiis earumdem plantarum. Aqua pariter deſtillata ex ſpermate ranarum nitro puriſſimo ſauciata præſtantiſſima a unc. .ſ. cui aqua Sperniolæ Crollii opportune ſubſtitui poteſt: ut fungum Melitenſem prætercam, qui a ʒ .ſ. ad ʒ i. in omni hæmorrhagia tutiſſimus eſt. Radice Ipecuacan. vomitum excitatum bene ceſſiſſe in nobili quadam deprehendi. Quid ſi in iis, quæ ad vomendum proclives ſunt, adhibeatur, ubi res & occaſio fert?

VIII. Si vero fluxus ab hoc fonte proficiſcens adeo vehemens ſit, ut in mortis diſcrimine prope certiſſimo Mulieres verſentur, nullus vero dolor, aut ſpaſmus inſignis prohibeat ad ipſum Helvetii ſpecificum a ℈ i. ad ʒ .ſ. deveniendum, quod omni bihorio, aut quadrihorio ſi levior ſit hæmorrhagia, exhibeatur.

IX. Dum interim in priore caſu ſpongiæ aqua fabrorum frigida, aut aceto imbutæ regioni hypogaſtricæ, aut lumbis applicitæ conferre viſæ ſunt, nec non injectiones in uterum ex aqua plantaginis, quercus, & roſarum cum albumine ovorum conquaſſato uſque dum in ſpumam abierit: in graviori altero tam pro fomento, quam pro injectione ſucco hyppociſtidis, aut plantaginis ſoluto utendum, decocto myrti, balauſtiorum, corticis granatorum, quibus parum aluminis, & vitrioli, aut lapidis hæmatitid. ſolutum ſit: in graviſſimo tandem ipſo ſpecifico Helvetii, aut colcothare vitrioli, aut lapide medicamentoſo Crollii aqua ſtyptica Lemerii, Rabelii, aut aliis ejuſmodi ſolutis: lumbis vero Cerata adſtringentia applicanda.

X. Aqua quæ loco potus ordinarii adhibetur in hoc caſu ſit frigida ſyrupo aciditatis citri, ribium, berberum, de roſis ſiccis, & guttis aliquot ſpiritus nitri, aut vitrioli alterata.

XI. Si acrimonia, tenuitas, fuſio ſit morbi cauſa, tunc Electuarium ex ſemin. papaver. alb. ʒ ii. bol. armen. corallor. præp. a ʒ i. .ſ. ſacchar. roſat. unc. i. ad ii. exibeatur.

XII. Quatuor poſt prandium horas dentur pillulæ ex radic. biſtortæ, tormentillæ a ʒ ſ. cum ſyrupo de roſis ſiccis paratæ: dum pulmentis miſcetur maſtiche, gumi arabicum, & tragacanthum.

XIII. Injectiones ex ſucco plantaginis, ſedi, portulacæ, caudæ equinæ, florum hyppeprici fiant, aut peſſaria ex iiſdem ſuccis, & cornu cervi uſto, farina amyli triticei, gum. arabico, tragacantho, terra ſigillata, vel ſimilibus lineis pannis ſubactis intrudantur.

XIV. Si dolores, ſpaſmi, ac vigiliæ Mulieres exerceant, vires vero derepente, ac penitus exhauſtæ non ſint, tinctura corallor. ad ʒ i. cum laudano cytoniato ad gut. x. ex aq. ſuc. plantaginis, urticæ, tormentillæ eximii uſus. Melior adhuc tamen tinctura corallorum anodyna Helvetii a gut. x. ad xx. ex aqua aurantiorum viridium.

XV. Ubi res præ vehementi evacuatione in anguſto ſit poſita etiam opium ipſum torrefactum a gr. vi. ad xii. cum lapid. hæmatit. ℈ i. & conſervæ roſarum antiq. q. ſ. præſtantiſſimum.

XVI. Extrinſecus in hoc caſu applicetur regioni uteri Ceratum ex Tacamahaca ad unc. i., quod addito opio, & camphora a. ad ʒ .ſ. cum ſpiritu vitrioli reformatum ſit.

XVII. Si varices, ulcus uteri chronico morbo anſam dederint, potiones vulnerariæ diu inſtituendæ ex fol. poligon. virg. aureæ veronic. conſolid. flor. millefol. hipperic. bellid. majoris radic. tormentil. biſtort. cum extremitatibus pedum vituli coctæ additis gelatinis corn. Cervi, quibus primo vere ſubſtituantur ſucci ex iiſdem plantis eliciti, & ſero lactis cum carnibus juniorum animalium, cancris fluviatilibus, & ranis deſtillati.

XVIII.

XVIII. His aquæ B. Virginis in agro Patavino succedant, vel nisi fœcundas esse Mulieres expediat, Brandulenses in Mutinensi ditione, quæ omnium efficacissimæ. Moderatis tamen haustibus omnes exhibendæ. Tandem lac primum Asininum, mox Vaccinum aqua plantaginis coctum diu exhibendum.

XIX. Si tamen obstructionibus viscerum imi ventris laboret, cachetica sit Mulier, rhabarbarum torrefactum ad ℈ i. cum croco Mart. adstringente ad ℈ s. ex succo condensato absynt. aut si gracilis sit Mulier ex sero lactis caprili quotidie prius adhibendum: qualibet vero octava die leniter purgandum levi rhabarbari infusione.

XX. Victus ratio sit ex carnibus, & jusculis extremitatum Animalium, eorumque gelatinis annorum cursu usurpandis, sit ex pulmentis avenæ, horyzæ, quæ diluta sint, quibusque acrimonia, aut tenuitate sanguinis peccante prædictus pulvis gum. arabic. tragacanth. quotidie addatur; æstu vero & fervore sanguinis acetosa, endivia, lactuca, cicerbita. Potus sit ex vino austero lentisco, santalis rubris, ac citrinis alterato, in quo ferrum candens extinctum sit, aut si calida Mulier fuerit ex aqua Noceræ cum aqua plantaginis Kalybeata, cui terra bolaris Noceræ addatur. Decumbat ægrotans ad nares elevata, humilis ad caput in strato non ex plumis, aut lana, sed ex paleis, in cubiculo moderate frigido, corpore non minus, quam animo quieta, præsertim si eisdem curis prius ægrotaverit.

CAPUT III.

De Uteri hæmorrhagia.

I. S*I Mulierem videris menstruum sanguinem statis periodis largius effundentem &c. cum virium debilitate insigni*) Contrarius effectus Mensium suppressioni est eorumdem fluxus immodicus, nempe quando in tanta copia sanguis excernitur, ut totius corporis languor sequatur. Nisi id fere contingat vix ac ne vix quidem nimius est censendus, nec remediis sanguinem sistentibus coercendus: a sanguinis enim quantitate nullus sanguinis fluxus est metiendus, sed a virium robore, temperamento, vitæ genere. Videmus siquidem plethoricas, alacriores, salaciores, & spirituosas Mulieres insignem sanguinis quantitatem sine noxa quandoque excernere, cum aliæ graciliores, mœstæ, & melancholicæ multo minorem ejiciant, summum autem virium, aliarumque functionum discrimen patiantur. Cujusce rei causam non aliunde repetendam esse, quam a sanguinis inopia, ne in dubitationem quidem ausit revocare, qui sedulo perpendat deficiente sanguine proximam exhauriri materiem spirituum animalium, iisque propterea parcius in nervos a Cerebro influentibus non solum Musculorum omnium motui voluntario inservientium actionem languescere oportere, sed cordis præsertim robur infringi, qui tantis virium momentis instructus esse debet ad superandas tot resistentias, quot sanguinis cursui obsistunt.

Extremorum frigore, faciei pallore, anxietate &c.) Quo sane consequitur, ut impari ad eas reddito, sanguinis motus in partibus longe ab eodem dissitis languescat, & in extremis frigus, in facie pallor subsequatur: unde optime dictum ab Hippocrate (o): *Cum parcior sanguis sit in corpore, necesse est ipsam esse pallidam:* & alibi: *Decolor erit, quamdiu sic habuerit*: Ac Listerus (p) *ex multo*, inquit, *sanguine effuso æger pallescere solet ad plures Menses, annosque*: ut silentio prætercam cl. Freindii opinionem, qui retardato in capillaribus vasis sanguinis motu propter languescentem cordis, ac sanguinis vim in extremis oriri frigus, in facie pallorem haud dubie affirmavit. Quid quod si in ipsius cordis ventriculis retardetur, laboris quemdam & anxietatis sensum ad præcordia inducat, si interdum penitus subsistat animi defectus tamdiu duraturus exoriatur, quamdiu novo spirituum fluxu vigoretur, sanguinisque cursus utcumque languidus restituatur, & quæ ex hoc potissimum fonte derivare solent functiones omnes animales, atque vitales labefactentur? Quid quod deficiente sanguinis copia, atque una spirituum eorundem, placidus regularisque nerveorum filamento-

E 2 rum

(o) *Lib. de morb. Mulierum.*
(p) *De humor. cap. 46.*

rum motus perturbetur, ut plus spirituum influat in unum Musculum, quam in Antagonistam, sicque quædam vasorum sanguiferorum in Musculos tendentium extrema oscula constringantur, quædam magis, quam naturæ ordo postulet dilatentur, per hæc plus sanguinis in easdem fibras confluat, per illa parcius, interdum ejusdem liber excursus omnino intercipiatur, ac propterea quidam Musculi spiritibus, & liquido arterioso uberius influentibus inflentur, tendantur, quidam utriusque liquidi influxu destituti flaccescant, relaxentur, unde corporis convulsio sequitur, quam ad copiosum sanguinis fluxum, quocumque modo contingat, aptissime retulit Hippocrates (*q*), confirmaruntque viri præstantissimi Martianus, Bellinius, aliique.

Stomachi cruditas, *cachexia*, *fluor albus*.) Sanguine, ac spiritibus hac ratione dissipatis, volatilibus nempe subtilibusque particulis e massa sanguinea extra corporis confinia eductis, solidarum partium, ac primum quidem ad Chyli elaborationem perfectionemque concurrentium tonum vel penitus labefactari, vel plurimum saltem languescere perspicuum est; hinc non solum stomachi cruditatem oriri, sed chylum primum, tum sanguinem aqueum serosumque generari, cordis vero, ac vasorum omnium robore, vi, atque elatere cessante congruam tolli sanguinis mixtionem, serosas partes a reliquarum nexu secedere, per laxatas tunicas transudare, in cavitates effundi, atque una cum albo fluore cachexiam, atque hydropem subsequi.

Lenta febris, *macies &c.*) Facto jam albo fluore, vel sanguine loturæ carnium simili exeunte succum pariter nutritium excerni nemo inficias ire ausit, qui sedulo perpendat, non solum a vasis sanguiferis quacumque demum ratione affectis, sed a quacumque glandula, per quam crassiores sanguinis partes, tenujorem etiam aliquam partem secerni, nisi hæc vel inter se, vel cum aliis partibus cohæreat sanguinis. Quoniam vero, ut alibi demonstratum est (*r*), nutritius succus inter fluida tenuissima nostri corporis recensendus, qui minutissimos quosque meatus, ac poros pervadit, ut nerveas partes nutriat, quoniam præterea subtiles ejus particulæ neque inter se cohærent, neque cum aliis sanguinis partibus, multæque per ipsas glandulas Cerebri secernuntur, ac succus idem nutritius tenuissimus est si quis alius, consequitur, ut vel in secretionibus naturalibus una cum aliis sanguinis partibus pars aliqua ejusdem succi, aut proxima saltem ejusdem materia secernatur: multo magis in sanguinis hæmorrhagia larga, ac perenni, atque hinc salinis partibus exaltatis, suique juris factis eam sanguinis acrimoniam, fusionem, colliquationemque promoveri necesse est, quæ non solum cor, & arterias mordere valet, spiritusque commovendo pulsum celerem, ac frequentem reddere, sed pinguedinem ipsam, & carnem rodere, unde ægræ una cum hectica, seu lenta febri contabescant.

II. *Quæ tunc contingit*, *cum vasa uterina plus æquo dehiscunt*). Tot modis nimium, & immodicum fluxum mensium cieri, quot cæteræ quæcumque sanguinis hæmorrhagiæ, Veteres fere Medici uno ore affirmarunt, per anastomosim scilicet, seu extremorum osculorum, vel venularum, vel arteriolarum uteri apertionem, per diæresim, seu divisionem, & solutam unitatem, per diapidisim, seu rarefactionem canalium, qua fit, ut sanguis ex eo rumdem tunicis quasi transcolatus exsudet, per rixim, sive rupturam, per diaprosim tandem, sive erosionem. Immo scrutinio illustres viri insudarunt ad inquirendas causas iisdem producendis idoneas, quas hic nec percensere numerando operæ pretium esse ducimus, nec explicare dicendo, ad ea potissimum animum, curamque vertentes, quæ alibi diximus (*s*), controversiam priore fere modo ad trutinam ut ajunt revocantes, atque pro Anastomosi pugnantes postquam observationes alias anatomicas, atque experimenta cl. virorum ad eamdem firmandam adhibuimus, præclarum exemplum afferentes sanguinis, qui ex Mulieribus menstruantibus ex utero certo statoque tempore erumpit, quando scilicet tanta copia aggestus est, ut ab arteriis in venas libere transmitti nequeat, unde lateraliter impetum faciens in vasa lymphatica tenui tantum, & fluxili lymphæ a natura comparata transfertur, eadem aperit, atque mensium fluxum progignit. Quibus sane apparet non immerito Anastomosim inter immodici mensium fluxus causas recensere veteres Scriptores conatos fuisse, & laudabilio-

res

(q) 3. *aph.* 5. (r) *lib.* 4. *cap.* 4. *com.* 3. (s) *Lib.* 2. *cap.* 2. *com.* 2.

res Neotericorum conjecturas super aliis excogitatis principiis non adeo firmas esse, clarasque, ut levi negotio convelli nullatenus possint, neque sine ratione dictum a nobis tunc ipsum contingere, cum vasa uterina plus æquo dehiscunt, quandoquidem moderate, & secundum naturæ leges aperta moderatam etiam, & naturalem sanguinis excretionem moliuntur.

Vel disrumpuntur, vel eroduntur.) Quandoquidem per Anastomosim immodicum mensium fluxum cieri posse ostendimus: videndum est an aliis etiam modis a Veteribus excogitatis excitari queat. De diæresi, seu soluta unitate ambigendum non est, cum a secante, incidente, aut pungente quovis corpore oriri citato loco ostenderimus. De diapidisi jure ambigendum, neque audiendos hac in re Veteres traderem, qui altius illam, ac subtilius repetere conati sunt a raro corporis habitu, a carnium mollitie, a cibi, & potus usu sero multiplicando idonei, præsertim vero a sanguine diluto, & seroso, qui facile in linteis dignoscitur. Prærerquam enim quod serosam tantum sanguinis partem exprimi posse a vasis sanguiferis absque ulla solutione continui Richardi Lovveri experimento ducti objicere possumus, illud præterea non facile assequimur, quomodo per rarefactas vasorum sanguiferorum tunicas sanguis parte sui globulosa tanta copia erumpere possit, ut hinc insignis virium debilitas, extremorum frigus, faciei pallor, animi deliquia, hydropes, aliaque recensita symptomata, quibus immodicus mensium fluxus stipatur, proficiscantur. Neque nos aliter suadere valet assertum, posse in Scorbuticis affectionibus sanguinem ad eam redigi tenuitatem, ut per tenues nimis, ac laxas vasorum tunicas una cum globulis dilabatur. In his enim tanta est salium acerrimorum, ac fere causticorum copia, ut vasorum minimorum erosio facile subsequatur; verendumque propterea est, ne hisce fere de causis allatus ab ipsis modus claudicet, atque dum sensus fallaci rerum imagine decipientes sequuntur, genuinam morbi rationem non assequantur.

Sanguis vero plus æquo abundans ad uteri vasa nimis concitato motu fertur.) Ignorare nemo potest, quæ menses naturaliter ciere valent, ea quoque si vehementius operentur immodicum eorumdem fluxum progignere posse. Quoniam vero naturalis menstrui fluxus causam plenitudinem esse diximus, quæ in fœminis debitum incrementum adeptis major est, quam in viris, eamque potissimum sanguinis, qui propter peculiarem uteri, aliarumque partium constitutionem ad inferiores partes majore impetu, & velocitate defertur, cumque vasa uteri offendit laxa, tortuosa, parum munita, eadem distendit, aperitque, plenitudinem hinc excedentem, ac concitatiorem sanguinis motum ad uteri vasa, quam opus sit, ut aperiantur ea ratione, qua superflui solum sanguinis quantitas ejiciatur, uteri hæmorrhagiæ progignendæ opportunissima existere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quid enim facilius, quam ut ea præter modum distenta, & concitato nimis motu relaxata non solum ita aperiantur, ut cessante etiam superflui sanguinis copia via aditusque eidem successive fluenti minime præcludatur, sed disrumpantur, sicque cruentæ excretionis occasio nunquam deficiat?

Vel raritate nimia peccat, vel tenuitate, & fusione, vel acrimonia.) Plenitudinem tunc fieri dicimus, cum moles sanguinis cum vasis continentibus comparata nimis magnam cum illis rationem habet: quod duplici modo contingit: vel enim vasorum diametro non mutato moles sanguinis augetur, vel non mutata mole sanguinis vasorum diameter angustior redditur, unde duplex plenitudinis differentia emergit, quarum illa ad vasa, hæc vero ex vasis dici consuevit. De mole autem sanguinis loquendo majorem fieri posse apparet majore facta materia, & mole sanguinis, hoc est re ipsa multo sanguine in arteriis, & venis existente a nutrimenti copia, a suppressis evacuationibus aliisque causis aggesto; vel eadem remanente materie, majore facta tantum ejus mole, sanguine videlicet eo orgasmo rarescente, & expansione, ut ejus ratio perinde ac si materies simul, & moles augeretur, ad vasa continentia nimis magna fiat, ac molestiam in subjectis præsertim delicatioribus faciat. Illam ad vasa veram, & absolutam, hanc vero apparentem appellari notum omnibus est, planeque perspectum. Alterutra vero, aut utraque simul contingat, partes rubras sanguinis in lymphatica arteriosa facile trudi, ruptisque vasis sanguinem liberaliter effundi, atque hinc

hinc immodicum mensium fluxum oriri tam certum est, quam quod certissimum. Quid si tenuitate peccet, & fusione? Jam qui diapedesim dari sustineant, nisi ad fluidum nimis, fusumque sanguinem confugiant, ita sibi omnem Scriptores fidem adimunt, ut rei tenebras affudisse potius, quam veram integramque fluxus naturam detexisse videantur. Qua enim ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut nulla facta laceratione, & divulsione membranarum lentior, ac viscidior sanguis per dilatatos tantum meatus, & poros trasmittatur, & fluat? Quid quod tenuiores tantum, & serosæ partes elabantur? Cum vero ab hoc fonte prodeuntes hæmorrhagiæ contingunt, eæ non ad dilatationem, ac rarefactionem membranarum, sed ad erosionem sunt referendæ. Neque justissimæ suspicionis causa deerit: siquidem cum sanguinis fluiditas, & fusio sit promptitudo ad fluendum tanta, ut suis fungi muneribus nequeat, magnumque robur ac elasticam vim vasorum pro causa agnoscat, a quibus sanguis nimia velocitate motus valde teritur, funditurque; labores magnos, exercitationesque corporis, quibus musculi in frequentiores vehementioresque contractiones adacti ipsum exagitant, & fundunt, nec non calida, acria, aromatica, aliaque ejusmodi, quæ aut vasa, ac viscera mordent, & in crebriores fortioresque contractiones adigunt, vel sanguinem ipsum incidunt, & solvunt, fieri minus potest, quin acres, volatiles, sulphureæ particulæ exaltentur, atque erosiones, ulcera præsertim partium, per quas menstruatim excernitur sanguis progignat, unde immodicus mensium fluxus. Id ubi diligenter teneas minus miraberis vim hanc humoribus acredine revera peccantibus tribuisse, quorum interdum quidem est in solidas partes agere eas extimulando, ac convellendo ea ratione, ut alibi annuimus (*t*), qua secretiones omnes, excretionesque, ideoque sanguinis ex utero imminuantur, sed plerunque eorum naturæ maxime proprium exedere, corrumpere, unde hæmorrhagiæ, ulcera præsto sunt.

III. *His porro occasionem præbent suppressi diu menses.*) Vel augeatur materia sanguinis, seu sanguis re ipsa multus in arteriis, & venis existat, vel ejus moles tantum, seu sanguis orgasmo rarescat, & expansione, vel capacitas tantum vasorum minuatur non mutata materie, & mole sanguinis, hæc aut in omnibus vasis contingunt, aut in aliquibus tantum, unde emergunt duo maxime insignes plenitudinis differentiæ, universalis scilicet, & particularis dictæ. Utramque in mulieribus, quibus menses diu supprimuntur, elaborari certo certius habendum: universalem quidem quia corpus certo statoque tempore a superfluo sanguine, qui dictis de causis congeritur minime exoneratur: particularem vero, quia sanguis ad uteri vasa tamquam ad proprium receptaculum delatus, nec refluens a fortioribus vasis in debiliora truditur, in iis autem quiescit omnino, aut segniter movetur, atque ibidem paulatim congestus tumorem, & plenitudinem creat, qua fit, ut a novo continuo affluente sanguine vasa tandem nimis distenta aperiantur, disrumpanturque, unde menses diu suppressi confertim, ac citatius magno mulierum discrimine erumpant.

Abortus qui a primis usque ad septimum mensem contingunt.) Nemo ignorat, id quod a muliere ejicitur post concubitum, & seminis virilis effusionem, si primis fere diebus contingat, quod tam brevi temporis spatio consistentiam nondum in utero acquisiverit, ipsius seminis fluxum dici; si quod ejicitur falsum germen est, quod plerunque circa finem prioris mensis, & alterius exordium contingit, quodque diu in utero detentum in molas degenerat (de quibus infra) expulsionem, si tandem tunc cum fœtus primordia re ipsa existunt, ac vitam utcumque levem is ducere incipit ante tempus a natura constitutum exeat, abortum nuncupari manifesta res est. Circa autem id tempus quæstio est. Omne tamen uno ore consentiunt, ordinarios gestationis terminos septimum interdum, præsertim vero nonum mensem constituere. Fœtum octavo mense exeuntem vitam vix, ac ne vix quidem agere docere olim visus est Hippocrates, ideoque ad abortum referendum. Cum enim septimus mensis, si ipsum audimus, prior sit legitimi partus terminus, cumque viam sibi, exitumque parare septimo mense cunctis viribus cogatur, si forte contingat, ut in nisuum partem octavo Mense vocetur, atque in lucem prodeat, ita infirmus, imbecillis, ac languidus iteratis la-

(t) *Cap.* 2.

laboribus redditur, ut cito plerunque spiritum reddat, quod in septimo mense nullatenus accidit, cum antea vanis, & inutilibus conatibus obnoxius non fuerit. Ita Veterum Medicorum quamplurimi ad partus terminos statuendos pronis adeo animis conversi sunt, ut hoc juxta allatas conjecturas constituto omne ferme punctum tulisse sibi viderentur. Non defuere tamen successu temporis viri præclarissimi, qui ad causas partus diligenter attendentes, quas in utero potissimum præ vi ponderis, ac molis irritato ad majorem distensionem ferendam impari, nec non in musculorum imi ventris, ac diaphragmatis compressione, non vero in fœtu propter nutrimenti, aut aeris necessitatem exitum sibi violenter quærente, recalcitrante, & membranas, quibus aquæ continentur, disrumpente, & caput in pelvim, & os uteri dilatatum agente constituerunt, qui inanem, ac nullius plane momenti illorum sententiam brevibus decreverunt. Inter hos eminet cl. Mauriceau, quem ea potissimum ratione ad id afferendum ductum esse scio, quod animadverterit cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus eo fętus esse robustiores, quo magis ad tempus a natura constitutum properant, pluresque octimestres vivere, quam qui septimum solum mensem attigerunt, atque longe diversa ratione Hippocratis, aliorumque Scriptorum opinionem de partu octimestri interpretatus est, quam ne longior sim, legi ex fonte malo, quam hic referri (*u*). Quæ si ita se habent, luce clarius apparet, abortum a partu septimestri, vel octimestri, vel ipso notante Hoffmanno (*x*) probe esse distinguendum, qui plerunque inter secundum, & tertium, interdum etiam inter tertium, & quartum, rarius inter quintum, & sextum prægnationis tempus succedit. Qui quoniam causas præternaturales agnoscit spasmodicos videlicet uteri, aliarumque partium adjacentium motus, ac stricturas, quibus sanguis ad uterum plerunque circa id tempus, quo alias menstrua fluere consueverunt, plus æquo urgetur, illud facile consequitur, ut una cum fętu larga sanguinis ex uteri ipsius vasculis violenter disruptis profusio habeatur tandiu duratura, quamdiu vasa eadem perfectissime coalescant. Quod cum raro præ irruentis sanguinis impetu contingat, fit ut perennis quasi fluxus habeatur sanguinis a diuturnis, ac repetitis hæmorrhagiis serosi facti, diluti, ac fere aquosi iis omnibus affectionibus stipatus, quæ immodicum mensium fluxum comitantur.

Partus contra naturam, difficiles, laboriosi.) Ut partus naturalis ac legitimus dici mereatur, scire oportet, non solum tempore a natura constituto opus esse, ut fętus exeat, sed ipsius promptitudine ad exeundum, nulloque symptomate alicujus momenti comitante, ut vivus sit etiam, ut bene situs, atque arvo muliebri accommodatus. Id postremum capitis vertice ad uteri os internum, & facie ad matris os Cocygis obverso perbelle contingit. Capite enim, quæ crassior est corporis pars uteri os transeunte, reliquæ omnes eamdem viam facillime remetiuntur, quin varie inflexæ, aut alia ratione repositæ liberum fętus exitum præcludant. Nisi id autem contingat, dici vix potest quanto in discrimine fętus versentur, & mulieres. Labores, conatus, nisus insignes præsto sunt testantibus Hippocrate (*z*) Mauriceau (*a*) La Mothe (*b*) aliisque præclarissimis viris, quibus adeo insignia sanguinis profluvia superveniunt, ut vires hinc prolabantur omnino, atque in mortis discrimine prope certissimo constituantur, ut La Mothe pariter (*c*) Mauriceau (*d*) nec non Bonetti (*e*) observationibus compertum est. Quæ, quamvis de omnibus, & singulis mulieribus nullo temperamenti habito discrimine affirmari queant, ut autem de plethoricis, atque biliosis, potuque vini generosi, cibisque acribus, atque aromaticis abutentibus, quæque sanguinis missionem graviditatis tempore neglexerunt affirmari jure merito possit, ut cl. Juncherus testatus est (*f*) facit potissimum toties inculcata plenitudo, aut fluiditas, & fusio, qua fit, ut ad affectam partem uterum nempe, quem spasmi, ac convulsiones exercent vi atque impetu irruente sanguine, ejus vascula plus æquo dehiscant, disrumpantur, erodantur. Con-

stans

(u) *Lib.* 2. *cap.* 5. (x) *Tom.* 4. *p.* 3. *cap.* 11. (z) *De morb. mul.*
(a) *Off.* 240. *& lib.* 2. *cap.* 1. (b) *Reflex. p.* 723. *obs.* 403. (c) *refl. p.* 614. *&* 723.
(d) *Off.* 230. (e) *Sepulchret. anat. lib.* 3. *sect.* 38. *ob.* 12.
(f) *Conspect. phisiol. t.* 1. *tab.* 15.

ſtans præterea plurimorum ſententia Mauriceau, & Dionis præeuntibus, etiamſi partus naturalis ſit, laborioſus tamen, ac difficilis ob grandiores fętus exeuntes iiſdem plane periculis obnoxios fieri. Cum enim ejuſmodi fętus magnis craſſiſque placentis donentur, quæ vaſis amplis æque, capacibuſque ſunt præditæ, hiſque vaſa uteri ſint proportionalia, id tandem contingit, ut ex iis ipſis uteri vaſis avulſa placenta, ex eorum orificiis plus æquo patentibus apertiſque ſanguis ea copia, atque impetu erumpat, ut diſrumpantur tandem, cumque coaleſcere nequeant, uteri hæmorrhagiæ largæ, & diuturnæ occaſionem præbeant.

Placenta in utero poſt partum relicta, aut coactus, condenſatuſque ſanguis.) Quid ſi placenta, aut aliqua ipſius pars poſt partum in utero maneat, aut ſanguis coactus condenſatuſque, quique polypum, aut falſum germen, aut molam æmuletur, ut a cl. viris Mauriceau, Dionis, Meſnard, Etmullero adnotatum eſt? Cum nempe ejuſmodi corpora ita uteri parietes diſtendant, ut naturalem extremorum vaſculorum, quæ placentæ avulſione aperta ſervantur, corrugationem, atque coarctationem impediant, aut eoſdem in continuas nunquam intermiſſas, eaſque effrænes contractiones ſollicitent, quibus ſanguis vi, atque impetu ex apertis eorum orificiis ejicitur, inſignes hæmorrhagias oriri oportere, ut cl. Juncherus animadvertit, manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari. Has hæmorrhagias per intervalla repetere, nec prius deſinere, quam ejecta foras una vel altera maſſa carnoſa pugni interdum magnitudine molam referente oſtendit cl. Hoffmannus (*g*), eaſque non ſolum ad integram placentam, ſed ad nonnullas ejuſdem lacinias, & ſuccum nutritium in iis per calorem condenſatura, non ſecus ac carnes luxuriantes in ſauciatis partibus gignuntur, aptiſſime retulit.

Aut violenta, & ſubita placentæ avulſio &c.) Quid ſi placenta ipſa cito nimis, ac violenter ab obſtetrice avellatur? Deerit ne ſuſpicionis cauſa, internas uteri membranas minime ſciſſas ac diſruptas iri, ut a cl. Langio (*h*) Etmullero (*i*) Waldchmidt (*k*), & quod magis eſt una cum ipſis adnotante cl. Hoffmanno inſignem vaſculorum ſanguiferorum numerum, quibus eædem intertextæ ſunt? Si conſtet id evenire, cur non immodicum ſanguinis profluvium dicemus, ut cl. Mauriceau arbitratus eſt? Quid ſi uteri membranæ, a quibus nullo cogente placenta avellitur, ſed ſola vi naturalis contractionis, quam carneæ uteri fibræ exercent, nec non ope preſſionis, quam mulier doloribus vexata adverſus uterum facit, molliori, ac delicatiori ſtructura ſint præditæ, aut ipſa ipſarum fibrarum uteri contractio cum mulieris premente niſu conjuncta adeo vehemens ſit, ac effrænis, ut non ea ratione adverſus placentam operetur, qua opus eſt, ut paulatim, ac leniter avellatur, ſed tota quanta eſt derepente ſcindatur? Multiplici quidem conjectura aſſequi datum, mulieres in eodem diſcrimine verſari, ut a cl. Andrea Paſta demonſtratum eſt, qui ſanguinis profluvia ex utero in gravidis diligentiſſime pertractavit, ſi quis alius.

Ciborum acrium, aromaticorum, vini meracioris &c.) Quidquid præterea attenuare, ſolvere, exagitare, fundere valet, id immodico menſium fluxui remotiſſime progignendo opportuniſſimum exiſtit. Inter cætera eminent cibi acres, aromatici, quique plurimo ſale volatili oleoſo abundant, tum quia vaſa, ac viſcera mordent, & ad ſeſe contrahendum crebro, & fortiter extimulant, tum quia humores ipſos incidunt, & particulas ſanguinis acuunt, unde calor, & nimia turgentia in ipſo excitatur. Vinum, atque ardentes liquores eadem fere facultate donantur. Irritandi enim ſumma vi pollent, qua ſolidas partes extimulari contingit, in crebriores validioreſque contractiones agi, hinc humores attenuari, exſolvi. Quid quod ſalia, ac ſulphura reſoluta, quibus componuntur, modica aquæ quantitate temperata ſimul ac ingeſta ſunt ita a calore exaltantur, ut magno quaquaverſum impetu irrumpant, humores commoveant, exagitent, exſolvant? Quid non exſolvunt labores, exercitationeſque corporis, quibus muſculi ad ſeſe frequenter, ac fortiter contrahendum ſollicitantur? Sentio jam quantum mihi diſcriminis reſtet cum iis, qui longius progreſſi acidos ſpirituum ardentium ſales, ſulphureis exaltatis particulis

(g) T. 4. *p.* 2. *cap.* 4. (h) *Diſp. I.* 4. 1. (i) *Colleg. pract. ſec.* 8. *cap.* 2. (k) *De morb. mul. lib.* 4.

culis sanguinem cogere, laboribus vero, exercitationibusque corporis, si longæ fuerint, & diuturnæ, dissipari spiritus, partium robur infringi, fluidiores partes humorum disperdi, hinc languescente partium tono, crassioribusque particulis remanentibus non hæmorrhagias, ac profluvia, sed infarctus congestionesque oriri oportere haud dubie affirmarunt. Recte illi quidem; dummodo tamen plethoricæ non sint mulieres, quo casu maximopere verendum est, ne aucta parumper sanguinis materie, aut expansione, & motu sanguinis, magnum ruptionis vasorum periculum immineat, aut cum crassioribus acrioribus etiam relictis particulis, corrosionis.

Graviora animi pathemata, ira præsertim insignis.) Si hominem vehementi ira correptum contemplemur, nonne ejus caput furore quodam affici apparet, turbari mentem, vehementer respirare, incalescere, rubere, tremore quodam vibrari, ejusque cor, & arterias vehementius pulsare? Pronum præterea ex effectibus colligere, in ira spiritus, cor, arterias vehementer, & inæqualiter commoveri, sanguinem exagitari, in bilem converti, atque ea ratione fundi, qua uteri hæmorrhagiæ facile subsequantur. Saltem illud minus fieri posse videtur, quin spiritibus cæco furore, ac impetu hac illac irruentibus quædam partes plus æquo contrahantur, quædam relaxentur, hinc propterea sanguis ad uterum facile urgeatur, atque uteri profluvium proficiscatur, ut hystericis, & hypochondriacis fœminis, & quæ tenerioris sunt, procliviorisque naturæ ad animi commotiones accidere Hoffmannus ostendit (*l*).

IV. *Fluxus sanguinis, qui floridus sit, & rubicundus in fœminis plethoricis &c.*) Quascumque sanguinis hæmorrhagias esse periculosas tam certum est, quam quod certissimum Lethales enim morbos afferre secum solent, hydropes scilicet, cachexias, inappetentias, stomachi cruditates, quibus universo sanguini labes communicatur non leve negotium Medico allatura. Periculi magnitudinem auget uterina, quæ, ut notat Riverius, non solum individuo, sed etiam speciei noxia est. Variare tamen eadem solet pro varietate causarum, ex quibus efficitur, excretique sanguinis indole. Quæ ex apertis plus æquo vasis, aut etiam disruptis originem mutuatur, quod plerunque in fœminis plethoricis, & multo sanguine refertis contingit præcedentibus causis externis, abortu contra naturam, vel difficili, aliisque supra recensitis nullam sanguini labem inferentibus, solet quidem insignem sanguinis copiam effundere, sanguine autem, ac visceribus optime constitutis citius sanescere. Vim animis addit cruoris observatio, qui floridus, & rubicundus apparet nullius cachochymiæ, aut Scorbuticæ, & Venereæ luis indicio manifestissimo, vel etiamsi grumosus, aut ater sit, diu tamen suppressos antea menses pro causa agnoscat, qua collectus nimia copia sanguis, & vasis subsistens in grumos abit, atrumque colorem induit, quæ quoniam ipsius sanguinis fluxu minuitur, justa spes subrepit morbum etiam felicissime profligatum iri, nisi forte annosiores sint fœminæ, sexagenariæ circiter, quæ cum subito, & improviso immensam sanguinis quantitatem ex utero excernant, juncta tandem febre periclitantur, ut idem Hoffmannus se vidisse testatus est (*m*).

Quam mucidus, corruptus, fetidus, ichorosus interdum per stillas cum dolore, & acrimonia &c.) Contra res habet, si sanguis pravis qualitatibus infectus appareat cachochymiæ pravorumque succorum, vel unius alicujus infestæ luis, aut sphacelosæ corruptionis argumentum prope certissimum: cujus exemplum affert Heurnius in notis ad aphorismum Hippocratis, & quidem 56. sec. 5. *Vidi*, inquit, *nobilem matronam, quæ profluvio uteri extabuit, & tanto fetore effundebatur, ut nullus non existimaret alvo venire. Sed hic fœtor longe alvum superabat. Existimo totum ejus uterum in teterrimum tabum eliquatum una effusum fuisse. Languebat hæc mirum in modum, ac quasi lethargo stupebat mente, lente obiit intolerabilibus fetoribus: ego sane nihil fetidius unquam olfeci.* Quo satis constat curationem ea felicitate evenire non posse, qua in se fieri experiri solent illæ mulieres, quæ nullo insigni sanguinis, aut visceris vitio laborarunt. Spem dejicit observatio, eumdem paulatim, & per stillas effluere cum sensu doloris, & acrimoniæ, quibus ulceratio in utero facta judicatur, quæ non facile ad cicatricem per-

(l) *Loc. cit.* 5. 7.
(m) *Loc. cit. sec.* 6.

perducitur: multo magis si frustula quædam solida cum magna sanguinis effusione ejiciantur, quibus aucta exulceratio arguitur tolli plerunque nescia.

V. *Si gravida sit mulier, nisi fętum edat plerunque lethalis &c.*) Gravidam mulierem immodico mensium fluxu correptam sanescere non posse ni fętum edat, non ita constans est, ut observationes præclarissimorum virorum contrarium minime evincant. Ita Solenander (*n*) de muliere quadam narrat, quæ cum ad partum proxime accederet immodico sanguinis profluvio laborans sanitati restituta est. Schenchius etiam (*o*) observationem affert ab Horstio communicatam de Nobili quadam muliere, quæ cum longo itinere per alpes curru suscepto in enormem fluxum sanguinis incidisset, curata est: ut aliam & Boerhaavii silentio prætercam, & quamplures Mauriceau, & de Blegnii, quibus luce clarius apparet, mulieres satis vegetas, & plethoricas immodicum, & diuturnum sanguinis fluxum ferre posse, quin immaturum fętum edant, dummodo is tamen a placentæ avulsione ex uteri membranis minime oriatur, atque aliquod temporis spatium vacuum relinquat, aut saltem quoad quantitatem sit inæqualis. Secus nisi abortus opportuno tempore contingat, & antequam fractæ sint vires, ut a D. de la Mothe (*p*) demonstratum est, in mortis discrimine prope certissimo easdem versari tenendum. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non posse celebriorum medentium consilium, (*q*) qui ne cito una cum fętu mater intereat statim fętum ipsum manu periti chirurgi extrahendum suadent. Cum enim natura ad id præstandum sit impar, si forte auxilii spem in doloribus sitam velimus, ut uteri orificio notabiliter dilatato operatio juvetur, justus subrepit timor, ne optato fine potiri valeamus. Cum partes solidæ præ mulierum languore, sanguinisque fluxu molles sint, illud emolumenti sequitur, licet nullius momenti ex cl. James sententia, si cum detrimentis conferatur, quæ hinc emanarunt, ut & facilius, & tutius operatio succedat. Fętu operatione Chirurgica excluso contrahentibus sese uteri fibris, ipsa ipsarum contractione aperta vasa coarctari contingit, atque hinc uteri hæmorrhagiam cæteroquin lethalem arceri. Quid si aut placenta diu in utero relinquatur, aut ejus frustula, quæ postea in deformes massas molas dictas ex Hoffmanni, & Ruyschii sententia excrescant, aut polypus, falsumque germen, aut aliud extraneum corpus morbo occasionem dederit? Nisi aut provido naturæ robore, aut arte chirurgica ejiciantur, in eodem mortis discrimine versari manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quæ cum dico facile conjicio non defuturos, quibus hæc dicendi ratio displiceat, iis potissimum, qui Veteres sequuti (*r*) in ea sunt opinione, ut credant secundinam in utero relictam paucos intra dies corruptam ac putrescentem paulatim ejici, nec in molas aliasque massas concrescere. His tamen quemadmodum explicandæ sint observationes, quæ in E. N. C. (*s*) extant placentæ in frustula post quadraginta, & ultra dies ex utero ejectæ, aut alterius, ex iisdem E. N. C. constat (*t*) quæ per annum, & dimidium in utero retenta arida tandem, & sicca foras prodiliit, aliæque aut Kerkringii, quæ placentam quatuor post menses (*u*) integram, & incorruptam eductam memorat, aut Ruyschii, qui (*x*) eamdem solum occasione alterius partus erupisse affirmavit, viderint alii. Conjiciant ii quidem secundinas eas vere nequaquam fuisse, sed corpora eisdem analoga, cujusmodi fere sunt concretiones ex concrescente sanguinis parte qui in uterum effunditur. At fateantur & ipsi tandem necesse est, quod alii volunt, secundinas vere fuisse atque adeo a corruptione liberas in utero diu servatas, quod ab aere intactæ non fuerint, ut ipsi fętui eadem fere de causa contigit, quod satis superque esse videtur ad confirmandam illorum sententiam, qui a secundinis, aut earum frustulis in utero remanentibus diuturnas uteri hæmorrhagias repetentes, nisi opportune ejiciantur, incurabiles pronuntiarunt.

VI. *Ubi morbus a nimia plenitudine exoriatur, viresque constent, sola venæ sectio ex bra-*

(n) *Consil. med. sec. 5. con. 15.* (o) *Obs. Med. lib. 4. obs. 19.* (p) *Des achoucem. liv. 3. chap. 5.* (q) *Jam. Dictionaer. univers. de medecin. Chir. &c. t. 1.*
(r) *Giornal. Oltramont.* (s) *Dec. 2. an. 1. obs. 84.* (t) *loc. cit. obs. 31.*
(u) *obs. 36.* (x) *A. E. L.*

brachio large celebrata &c.) Optimum auxilium ad uteri hæmorrhagias profligandas reperiri in venæ sectione & Ludovici Mercati (z), & Roderici a Castro (a), & Raymundi Jo. Fortis (b), & Lazari Riverii (c), & Jacobi Mesnard (d) testimonio constat. Nullum vero eadem aut efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius esse remedium docere olim visus est Hollerius (e) inquiens. *Multas vidimus, quæ detracto sanguine multo e vena convaluerunt, cum nullis aliis remediis posset reprimi fluxus sanguinis.* Quo loco animadverti velim venæ sectionem posse nimio mensium fluxu laborantibus opem ferre vel causas removendo, vel sanguinem ad alia loca repellendo, vel utrumque simul præstando. Cum inter causas immodici mensium fluxus non postremum locum obtineat plenitudo, seu tanta materia, & moles sanguinis, ut vasa supra modum distendat, relaxet, disrumpat, hæc omnia detrimenta tutissime, ac promptissime tollere venæ sectionem adeo manifestum est, ut nihil sit manifestius. A vero autem non abhorret multum operæ laudisque in hac ægritudine tollenda deberi venæ sectioni in contraria parte institutæ, & longe dissita ab illa quæ laborat, in brachio scilicet in casu proposito uteri affecti. Cujusce rei status melius patebit, si consideremus sanguinem a corde duplici modo propelli in superiores videlicet corporis partes per ramum Aortæ ascendentem, atque in inferiores per ejusdem inflexionem. Cum igitur venam brachii secamus, sanguinem qui per axillarem arteriam advehitur minus a præcedente impediri, & amplius in vasis spatium nactis velocius per ea vasa moveri perspicuum est, quam per reliqua omnia: Minorem igitur resistentiam ad superiores corporis partes inveniens sanguis, quam ad inferiores illuc velociter accurret, atque inferiorum partium vasa uteri nempe depleta pristinum Eutoniæ statum acquirere possunt, atque ea ratione coarctari, qua novo fluenti sanguini exitus præcludatur. Ubi igitur morbus a plenitudine sanguinis exoriatur, dum venæ sectione materiem, & molem sanguinis minuimus, eumdem etiam a parte affecta revellimus, quæ emolumenta tanti faciebat Helvetius (f), ut licet neminem similem operam de quovis alio remedio polliceri sibi posse diceret, ac ipsum de sui specifico, non solum tamen unam, aut alteram sanguinis missionem, quoties ægræ mulieres multo sanguine refertæ viderentur, eidem præmitteret, sed id etiam ad omnimodam curationem sufficere, si morbus a nimia vasorum plenitudine, atque sanguinis rarescentia exoriretur, haud dubie affirmaret. Non potest autem certa mittendi sanguinis mensura definiri hisce in casibus, sive illa una simplici venæ sectione, sive pluribus sit detrahendus, nisi ad morbi causam, & virium robur respiciatur. Si enim morbo ansam dederit insignis sanguinis copia, ut ante dictum est, aut effervescentia, viresque sint validæ, large quidem detrahendus est sanguis, non tamen usque ad animi deliquium, ut docuit Boerhaavius (g), & uti Galenus in ardentibus febribus, in maximis phlegmonibus, & acutissimis doloribus præcipiebat; qui mos nostris temporibus obsolevit, præsertim vero in gravidis, quæ sæpissime ob placentæ avulsionem immodico fluxu laborant, quæ adhærere rursus uteri parietibus nequit per deliquium, sed ea ratione, qua vires ad sustinendum profligandumque morbum tantopere necessariæ plus quam par est collabantur.

Parcius & repetitis vicibus, si vires infirmæ sint.) Secus res erit, si sanguine parum abundet mulier, ut citra erroris suspicionem affirmare non valeamus plenitudinem morbo occasionem præbere, aut vires sint adeo infirmæ, ut larga venæ sectione periculum subsit, ne omnino concidant. Quarum rerum consideratio postulat, ut eam sanguinis detrahendi mensuram, quam fluxus vehementia indicaret, in plures venæ sectiones partiamur, ut nempe positis intervallis vires recolligantur, atque ad novam ferendam evacuationem fiant alacriores, ut egregie docuit Platerus (h) a Pitcarnio in hac parte sequutus (i), qui postquam *exigua*, inquit ille, *sanguinis quantitas emittenda erit, & successive per vices*, subdit: *hoc potius faciendum, quam una*

(z) *De mul. affect. lib.* 1. *cap.* 8. (a) *De morb. mul. par.* 2. *lib.* 1. *cap.* 5.
(b) *De morb. mul. de profl. mens.* (c) *De morb. mul. lib.* 15. *cap.* 3.
(d) *Cap.* 3. *ar.* 7. (e) *Com. ad aph.* 1. *Hipp. sec.* 5. (f) *Recueil de div. meth. tom.* 1. (g) *Prax. par.* 5. *f.* 1307. (h) *tom.* 3. *lib.* 2. *cap.* 5.
(i) *Elem. med. lib.* 2. *cap.* 11.

na vice multum sanguinis emittendum, *cum alioquin corpus per hæmorrhagiam exhauriatur*: unde salubre medentibus consilium reliquit: *Prodest in mittendo sanguine hac causa vulnus sæpius digito occludere*, *dein aliquantulum sanguinis emittere*. Quod quidem novum inventum non est, cum Riverius ipse (*k*) antea docuerit inquiens: *Phlebotomia revulsionis gratia in brachio celebranda est partitis vicibus*, *& digito per vices foramini admoto*. Quo loco fateor me non sine admiratione accipere potuisse, quod in hanc rem tradidit Etmullerus, qui Lindanum sectatus morem detrahendi sanguinem in immodicis mensium fluxibus ad sanguinem repellendum altiori voce damnavit, & e medio tollere quantum illi fas fuit conatus est. Præterquamquod minime suspectum auxilium esse rationes supra allatæ evincunt, observationes præterea cum multæ, ac frequentes, tum certæ ac constantes ita opportunum confirmant, ut qui nostris temporibus aliter sentiat somnia narrare videatur. Objiciat ille quidem pessimum esse *sanguinem ex nimio fluxu deficientem ulterius imminuere*: potius curandum esse, *ut removeantur causæ fluxum stimulantes*: novisse *a venæ sectione fluxum fieri vehementiorem*: Si ad ea diligenter attendas, quæ circa tutum venæ sectionis usum allata sunt, nullus dubito quin nunquam sine successu eamdem adhibeas.

Immo sæpius recurrente morbo, *cachexia vigente*, *aut etiam phlebotomiæ vim eludente &c. Solæ cucurbitulæ &c.*) Præterquamquod largam venæ sectionem tunc solum locum habere dictum est, cum immodicus Mensium fluxus a nimia sanguinis plenitudine ortum traducit, aut effervescentia, & ad tollendam morbi causam, cujus tantopere sollicitus est Etmullerus, parcius, & partitis vicibus eamdem instituendam, cum vires infirmæ sint, quarum ope sanguinis dispendium metimur, ne plus æquo deficientem ulterius exhauriamus, quod tam alte idem condemnat, accedit præterea nec unquam eam adhibendam nos decrevisse, si aut sæpius recurrat morbus, & cachexia vigeat, ideoque justus subrepat timor, ne repetitis venæ incisionibus spirituum jactura insigni facta partes solidæ ita flaccescant, serosæque ac tenuiores humorum particulæ a reliquarum nexu secedentes ita per vasorum tunicas elabantur, ut hydropi viam, aditumque citius præbeamus; si tandem observatione, & experientia compertum fuerit, in hac, aut illa Muliere a phlebotomia fluxum aut cieri copiosius, aut vehementiorem fieri, quo fere argumento adduci possumus ad credendum, etiamsi sanguis alio avocetur, aucto tamen acceleratoque cursu ictus partium ex quibus constat fortiores & crebriores fieri tum inter se, tum inter latera vasorum (quod præsertim contingit in adustis, biliosisque temperamentis tenui fluido plurimasque partes sulphuris continente præditis) atque hinc calorem, effervescentiam, expansionem, a qua sæpissime immodicus Mensium fluxus proficiscitur, augeri, aut confirmari. Tunc vero salubre Hippocratis consilium censemus (*l*) qui cucurbitulas ad mammas apponendas suadet. Quo loco quæstio occurrit inter practicos haud ignobilis. Nonnulli Barbettam (*m*), ac D. Bellegarde (*n*) sectantes contendunt, cucurbitulas mammis appositas non solum fœminis hæmorrhagia uteri laborantibus prodesse posse, sed eisdem apprime noxias esse, ideoque plane ejiciendas, atque hi quidem rem sic explicant. Mammæ quibus Cucurbitulæ apponi debent exquisitissimo sensu sunt præditæ, ideoque verendum est, ne irritatione in nerveas fibras inducta, ex quibus constituuntur, inflammatio facile subsequatur: deinceps rationes ex Anatome desumptæ, quibus earum operandi ratio clare elucescat nullæ sunt. Plerique alii id ferendum non putant, ac pro Cucurbitulis, ut Hippocrates præcepit, mammis apponendis dimicant. Hi fere sunt Riverius (*o*) Jo: Fortis (*p*) Platerus (*q*) Freindius (*r*) aliique omnes, quibus libentissime assentimur. Idque ita in animum induximus propter observationes multas, & accuratas, & perpetuas, quod argumentum semper est in Medicina certissimum, instantibus menstruis purgationibus non solum dolorem, calorem, pondus sentiri in lumbis, ad pubem, ad inguina, sed mammas turgere; fluentibus vero Mensibus pro more detume-

me-

(k) *Lib.* 15. *cap.* 3. (l) *aph.* 5. 50. *& epid.* 2. 6. (m) *prax. lib.* 4. *cap.* 13.
(n) *Traitez noveaux de Medicin. du flux. period. immod.* (o) *Prax. lib.* 15. *cap.* 3.
(p) *De morb. Mul. cap.* 2. (q) *Prax. tom.* 3. *de sanguin. excret. cap.* 5.
(r) *Em. cap.* 13.

mescere, quo non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducimur, hæc omnia ex vasorum uteri, & adjacentium distensione exoriri, cum quibus insignem habent communionem mammaria vasa, quæ fluentibus idcirco Mensibus, ac sanguine ad dicta uteri vasa delato detumescunt. Qui consensus plane mirabilis cum Hippocratis auctoritate nititur, tum experimentis solertiorum Anatomicorum ita firmatur, quemadmodum præsertim Hallerus ostendit (*f*), ut si dicamus cucurbitulis mammis appositis, atque aere per ignem accensum intra Cucurbitulæ ventrem rarefacto, illius particulas, quæ intra sanguinem aliasque partes continentur cucurbitulæ subjectas sese expandere, in tumorem attollere, sanguinem ex uteri vasis illuc repellere, atque hinc insignem revulsionem facere, nihil verosimilius afferre posse videamur (*t*). Quid quod nullum inflammationis periculum subsit, si eæ cantiones diligenter serventur, quas tradit Hippocrates (*u*), ut nempe *cucurbitula quammaxima ad mammas apponatur, cujusque magnitudo commoda sit juxta corporis partes, quibus admoveri oportuerit*, seu cujus ora ita ventri sit proportionata, ut totam, aut fere totam mammam comprehendat, quæ idcirco attolli sine dolore possit? Si molesti adhuc adversarii reponant a cucurbitulæ applicatione difficultatem respirationis facile oriri posse, quæ ejus usum prohibeat, præsto est Hippocrates ipse, qui (*x*) eamdem modo quidem dextra, modo sinistra parte adhibendam docet, seu non prius alteram applicandam, quam prius apposita fuerit detracta, & ut omnes difficultates declinemus, si plures non mammis, sed infra ipsas, aliasque partes, quæ minus exquisito sensu sunt præditæ applicentur, ad scapulas, ad brachia, ut Platerus, Freindius aliique sunt opinati, quæ ad revellendum sanguinem ab uteri vasis æque sunt efficacissimæ.

Immo si vires penitus exhaustæ sint, vincula supra genua injiciantur &c.) Sed jam agemus largius, & remedium antiquissimum ab Hippocrate commendatum, quem Galenus, Aetius, Paulus Ægyneta, Avicennas, Capivaceus, aliique in hac parte sequuti sunt, quodque loco Cucurbitulæ Mammis applicandæ proponit cl. Barbetta (*z*), vincula nempe supra genua injicienda concedemus, ubi vires præ fluore sanguinis ita collapsæ sint, ut revulsio per venæ sectionem, aut Cucurbitulas ferri nulla ratione possit, quarum Boerhaavio adnotante laus est, sanguinem, qui ab arteriis advehitur, sistere in venis, atque propterea hæmorrhagiam uteri præpedire penitus, aut plurimum saltem imminuere. Neque audiendum hac in re cl. Waldschmidium traderem (*a*), qui quod *per ligaturas, sanguinis circulatio depravatur, & impeditur, unde varia mala accersi possunt ægrotanti*, earum usum condemnat.

Quid enim morbo deterius, aut pro ægrorum pernicie efficacius eo, per quod una cum sanguine spiritus effluit, ac vita definit? Sin minus vincula arrideant, cur ad simplicissimum aliud remedii genus a præstantissimo Hoffmanno propositum, balneum scilicet, cui brachia immergantur, ut sanguinis impetus ad exteriora revertatur, quodque efficacius esse ipsis Cucurbitis ad mammas applicatis, testatur, ubi opus fuerit confugiendum non sit, omnino non video. Frictiones asperas alia ne ratione operari censeas, quam dolorem iis partibus, quibus applicantur, inducendo, ut de ligaturis dictum est, per quem adnotante Pitcarnio (*b*) plurimum sanguinis ad easdem continenter affluit? Si ita res habet, minore impetu sanguinem ad uterum propelli deberi, si brachiis, & ad scapulas applicentur, atque hinc vasa minus distenta facilius contrahi, & sanguinem intra sua latera coercere posse perspicuum est. Optime propterea a Freindio dictum, Mensium fluxum cohibere factam in brachiis revulsionem, *sive per venæ sectionem ea fiat, sive per frictiones, sive per Cucurbitas.*

VII. *Interim ubi sanguis raritate peccat, & expansione &c. præmisso ad alvum solvendam si opus sit sero lactis tamarindato &c.*) Docet Hippocrates (*c*) *Mulieri sanguinem evomenti menstruis erumpentibus solutionem fieri:* Revulsione enim quadam naturali excitata, ideoque sanguine tum imminuto, tum uberius sursum ducto vasa uterina premi minus, atque hinc facile occludi censendum est,

(f) *De Menstr. tex.* 666. (t) *Vid. lib.* 3. *cap.* 7. *com.* 7. *pag.* 85.
(u) *De Medic. n.* 6. (x) *De morb. Mulier.* 2. 5. 5. (z) *Loc. cit.*
(a) *De morb. Mul. cap.* 27. (b) *De sang. mis.* (c) *aph.* 32.

est, ut laudatus Freindius ostendit. Si Hippocratis ducti auctoritate, quam Freindii ratio confirmat nonnulli arte excitandum vomitum sibi in animum inducant, dici vix potest, quam male ægrotantium incolumitati studeant. Cum enim vomitum excitandi vim habeant, quæ stimulandi vi prædita ventriculi fibras ad violentas, & inordinatas contractiones sollicitant, quæque validas etiam convulsiones tunicæ Muscularis intestinorum, Duodeni præsertim, Musculorum Abdominis, & Diaphragmatis inducunt, menses promovere potius, quam sistere haud intutum crediderim pronuntiare. Neque absimilem fortasse operam polliceri quis sibi valet ab usu purgantium, quæ cum acrius intestina irritent, eorumque tum motum peristalticum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, & viscera imi ventris ad copiosiorem succorum, quos continent, effusionem sollicitent, sanguinis quoque fluxui ex utero promovendo opportunissima existunt. Quid si validiora sint, & non acribus solum, & fere causticis particulis intestina vellicent, ac pæne corrodant, sed præterea in venas lacteas, & inde in sanguinem invecta, testante Pechlino (c) ejus texturam solvant, atque agitationem in ipsum inducant? Non solum nempe humores fusos uberius ad intestina confluere, sed ipsum sanguinem magis attenuatum, atque solutum ex uteri vasis copiosius effluere oportere, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quapropter ubi alvus solvenda videatur, ne induratæ fæces, dum difficulter ejiciuntur pressione violenta Musculorum Abdominis ipsa ipsius sanguinis ex utero excretio promoveatur, id iis potissimum medicamentis præstandum traderem, quæ mitiora sunt, quæque humoribus biliosis evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque nimiæ effervescentiæ compescendæ sunt opportuni. Hac potissimum virtute donantur Tamarindi suavi acore præditi, qui sive sero lactis decoquantur, sive in pulpam redacti cum floribus Cassiæ misceantur, in casu proposito nimiæ raritatis sanguinis, & expansionis ad prædicta obeunda munera opportunissimi existunt. Quid porro Clysteribus tutius, si ea ratione, aut ferme simili parentur, qua docuit cl. Redius (d) aut Malpighius passim in consultationibus? Sed jam si vomitum velint, libens concedam, dummodo radice Ipecacuanhæ excitandum suadeant ob eas ipsas rationes, quibus Dysenteriæ mederi alibi a nobis demonstratum est. (lib. 3. cap. 3. num. 19.)

Nitrum purissimum, nitrum corallatum &c.). Quemadmodum in nimia sanguinis redundantia nullum efficacius remedium suppetit ad immodicum sanguinis fluxum ex utero sistendum instituta venæ sectione, aut cucurbitulis habita virium ratione applicatis, saltem ad ejus impetum divertendum, atque ad alias partes revocandum; ita ubi sanguis nimia raritate peccat, & expansione, ea quæ refrigerandi seu sanguinis æstum demulcendi virtute donantur auxilio sunt efficacissimo. Inter quæ nitrum eminet, & omnia ex eo parata medicamenta, quorum pulcherrima laus est, ut alibi diximus (e), sanguinis motum compescere, fervoremque temperare; quod ad blandam sanguinis motus retardationem efficiendam, atque hinc propterea sanguinis evacuationem sistendam opportunissimum existit, ut Riverii, Mynsicht, præsertim vero G. Ernesti Stahlii (f) experimentis, atque observationibus compertum est. At nihilominus suspectum remedium esse in Mensium fluxu non pauci reperiuntur, qui hisce quoque temporibus afferant. Ansam iis dedit Listerus (g) qui experimentis se didicisse affirmat aliquid ignei, & caustici in nitro inesse. Listero Veteres, qui nitrum causticum dixerunt, cujus propterea vim corrigere plerique nostrum contenderunt eumdem cum sulphure vulgari comburendo, aut antimonium admiscendo, ut aliqua ejusdem pars deflagraret: sed perperam: præterquam enim quod commentitiam esse hanc igneam, & causticam qualitatem præclare ostendit D. Geoffroy (h); accedit præterea hisce, aut similibus præparationibus volatiliorem nitri partem amitti, a qua fortasse magna vis virium nitri dependet, ideoque depravari potius, quam emendari, ut toties a nobis est demonstratum. Simplicissima autem videtur ea nitri præparatio, quæ fit additione salis corallorum, cum utrumque

aqua

(c) *De purgant. exerc. cap.* 12. (d) *Tomo* 4. *lettere*.
(e) *aph. lib.* 2. *cap.* 2. *sect.* 9. (f) *dissert. de nitr. usu medico polychresto*.
(g) *dissert. de humor. cap.* 31. (h) *Mat. Med. p.* 1. *cap.* 2. *de fossil.*

aqua prius fuerit solutum, quæ specifici nomine ad sanguinem corrigendum a Travagino appellatur: quæque ubi nonnihil adstringendum Medentibus videatur in enormibus sanguinis rejectionibus ad easdem sistendas opportunissima est. Sed de corallis plura infra. Atque hactenus quidem enarrata emolumenta obtineri facilius posse judicaverim, si aut nitrum purissimum, aut corallatum ex decoctione, aut aquis stillatitiis plantarum exhibeatur, quæ non solum ratione salis nitrosi, aut armoniacalis operantur, & quæ quoniam nimium fervorem, motumque humorum compescant, inter refrigerantia recensentur, sed vulneraria, ac balsamica quoque virtute sunt prædita. Ejusmodi sunt plantago, portulaca, bursa pastoris &c.; quibus accensendum sperma ranarum, ex quo diligentius stillatam aquam, nitroque purissimo sauciatam non parum proficuam esse experientia constat. Hanc insignis facultas nimium ebullientis sanguinis orgasmum, qui a concitatiori sulphurearum partium motu proficiscitur, vel in erysipelatosis affectionibus compescendi claram fecit. Magis elucet hæc eadem vis in aqua sperniolæ, quam sua frigiditate sanguinem coagulare Crollius testatur, atque cum ad sistendam hæmorrhagiam internam e naribus, & gutture, ubi omnia desperata sunt, tuto exhiberi tradit, tum ad contumacissimum Muliebre profluvium valere plurimum reputat.

Ut fungum Melitensem prætaeream, qui in omni hæmorrhagia &c.) Vid. lib. 2. cap. 2. com. in aph. 11. pag. 23.

VIII. *Si vero fluxus ab hoc fonte proficiscens adeo vehemens sit ut &c.*) Si D. Helvetium audimus, mira fere de suo specifico prædicat contra sanguinis vomitum, hæmopthisim, fluxum hæmorrhoidalem, nasi hæmorrhagiam, aliarumque partium, ad quas tuto, cito, & jucunde, ut ait Celsus profligandas nullum Medentibus par remedium innotescere contendit. Ejus commendationibus cum certissimæ observationes D. la Mothe præclare responderint, tantam famæ celebritatem successu temporis sibi comparavit, ut si quid in summis rerum angustiis, & in desperatis fere Mensium profluviis sperandum iis videretur, ab hoc uno remedii genere sperare se jure merito posse confiderent. Non defuere tamen, qui ejus pretium plurimum imminui putarunt ex eo quod ceu universale remedium cujuscumque sanguinis hæmorrhagiæ a quovis fonte prodeuntis, vel a spasmodicis nervorum contractionibus liberum sanguinis cursum præpedientibus, eumque ad uterum, aliarumque partium vasa aperta, aut disrupta impellentibus, aut a sanguine minus ad fluendum prono medelam fecerint; quibus acquiescere nullo modo possunt. Quæstio vix dirimetur, nisi quid sit specificum, quasque vires habeat, prius assequamur. Specificum fere est, quod trado.

℞. Alumin. rupei clarif. unc. ii.
Sanguin. Dracon. in lachrym. unc. s.

Alumen fundatur in vase terreo super prunas accensas, & postea ab igne ablato addatur sanguis Dracon. s. p. & spatula ferrea probe misceatur, dein formentur vel pillulæ, vel frigefacta massa pulvis, ex quo molliores pillulæ cum syrup. de ros. sic. ubi opus fuerit reformentur ad ʒ .s. in moderatis hæmorrhagiis omni quadrihorio exhibendæ, in enormibus omni bihorio; post pillulas cyathum aquæ, cui modicum panis admixtum fuerit, aut decoctionem consolidæ majoris, hederæ terrestris, plantagin. urtic. flor. hypperic. superbibat. Vidi Mulierem, quæ specificum ferre nullo modo poterat propter vomitum supervenientem, nisi ex Chocolatæ potu gelido, quod apprime commodum in dicta sanguinis raritate, quam frigida egregie compescunt. Fluxum plerunque post quartam, aut quintam pillularum dosim imminui parumper, ac sensim sensimque successu temporis deficere absque ullo intrinseco symptomate ægris molesto afferit, si leves nonnullas circa præcordia anxietates excipias, quas tamen nausea insignis cum irrito vomendi conatu nunquam excipiunt, & alvi plerunque stypticitatem, quæ clysteribus ex aqua hordei, aut juscu lo cum saccharo rubro, & oleo communi est pertractanda, ne induratis fæcibus in dejiciendi conatibus vasa rursus dehiscant nova atque increscente sanguinis effusione. Quas vires habeat facilius innotescet, si aluminis naturam prius exposuero. Est autem alumen, ut ostendit Schroderus (*k*) salsugo terræ mineralis naturæ saturninæ, constans ex spiritu acido, & sale terrestri caustico, unde ejus usus a Veteribus usque Medicis Hippocrate, Dioscoride præsertim com-

(i) *Basil. Chym. p. 356.* (k) *pharm. med. chym. lib. 3. cap. 24.*

commendatus non folum ad potentiffime adftringendum, quod ex particulis ipfius acidis cum terra ftrictiffime conjunctis pendere videtur, fed quod ex falinis caufticifque ad carnis quoque excrefcentias extenuandas, ad ulcera detergenda. Quam alterationem in fanguinem inducere valeat nulla meliori ratione colligi poffe perfpicuum eft, quam præclara experimenta ad trutinam, ut ajunt, revocando Jo. Antonii Stancarii, alibi laudati (*l*) qui cum alumen fanguini e vena extracto affudiffet, concrefcere eumdem, colorem obfcurum induere, atque in grumos cogi haud injucundo fpectaculo deprehendit, cum reliquo fanguinis in quodam vafe adfervato eo confilio, ut hujus cum illo comparatione facta, quæ in fanguine mutatio fequuta effet, appareret, nihil ei fimile accidiffe noverit. Cum vitriolum quod ab alumine parum, aut nihil omnino differt ad experimentum adhibuiffet, eamdem femper mutationem vidiffe teftatus eft. Hæc potiffimum effecerunt, ut medicamenta ex vitriolo, & alumine defumpta, uti de Opio dictum eft, in fputo cruento, in fluxu hæmorrhoidali minus tuta decreverimus, ne fcilicet coactus fanguis in vifcus aliquod congeftionibus, tuberculis, inflammationi, aliifque morbis occafionem præbeamus opportuniffimam, ad quam avertendam poftquam cavendum effe docuit egregie cl. Geoffroy (*m*) ne incaute, (nempe aluminis ufu) fanguinis profluvia cohibeantur, venæ fectionem & ante aluminis exhibitionem, & nonnunquam etiam poft cohibitam hæmorrhagiam celebrandam effe affeveravit. Adftringendi vim maxime infignem etiamfi extrinfecus adhibeatur alumen adeo veritus eft Riverius ipfe, ut collyrium ex alumine præparatum contra oculorum inflammationem poft duas trefve horas auferendum effe doceat, ne humores in oculis retenti malum priore multo deterius inducant. Ex his liquido conftare arbitror omne quæftionis momentum in eo verti, ut primum quanto ferius fieri poffit ad Helvetii fpecificum in uteri hæmorrhagiis Medentes confugiant, & tunc folum, cum præ earum vi, atque impetu in mortis difcrimine conftituuntur; ubi vero nulla interpofita mora adhibendum fubtilius noverint, fedulo, & accurate perpendant, quas caufas morbus agnoverit, an fanguinis raritatem, atque effervefcentiam, qui colore rubro vivacique potiffimum fe prodit, quibus vitiis tollendis præftat alumen, cum ad concrefcendum difponat, ejufque maffulas nectat, & cogat. Scire etiam oportet intereffe plurimum fpafmos, dolorefque abeffe argumento prope certiffimo nullum effe fanguinis ad fluendum impedimentum, liberam effe quaquaverfum fanguinis circulationem, ideoque minus verendum, ne ab adftringente aluminis virtute maxime infigni eadem magis magifque perturbetur, congeftiones in vifceribus fubfequantur aliis graviffimis morbis anfam daturæ. Cæterum cum res fere conclamata fit, cur movere non debeat, quod vulgo invaluit: *Melius effe anceps experiri remedium, quam nullum*, omnino non video.

IX. *Dum interim in priore cafu fpongiæ aqua Fabrorum, aut aceto imbutæ regioni hypogaftricæ &c.*) Topicis medicamentis eumdem in finem, quo intrinfeca paffim adhibentur, uti confueverunt Veteres fere Medici, ut ex Galeno conftat (*n*). Balnea, fomenta, peffaria, injectiones in horum cenfu veniunt: balnea quidem, & fomenta extrinfecus uteri regioni, peffaria vero, & injectiones in ipfam uteri vaginam intrudenda, quæ duo multo efficaciora cenfentur. Ipfis enim vafis dehifcentibus, apertis, difruptis, aut alia ratione affectis applicata viribus fuis integris operari videntur. Quamquam fi Riverium (*o*) audimus peffaria vix adhibenda fuadet, nifi venæ cervicis uteri apertæ fint, cum ad orificia venarum uteri vix poffint pertingere. Sed illud etiam accedit a Mulieribus ægre admodum ferri. Cum enim peffaria rotunda fint corpora digiti longitudinem æquantia ex adftringentibus rebus compofita panno ferico, bombace, linteo, aut lana exceptis involutifque in uterum intrudenda tædio, aut moleftiæ iifdem effe confueverunt. Qua de re factum eft, ut eorum loco nonnulli Hollerium fectantes (*p*) lintea adftringentibus fuccis imbuta in dictas uteri partes intrudenda fubftituere fatius duxerint. Cum his autem hac de re dimicare nolumus, dummodo tamen & ii concedant, quod volumus, ubi injectiones, aut peffaria locum ha-

(l) *lib.* 2. *cap.* 2. *p.* 23. & *lib.* 3. *cap.* 7. *p.* 87. (m) *Mat. med. t.* 1. *p.* 1. *cap.* 4.
(n) *Meth. Med. lib.* 5. *cap.* 5. (o) *Loc. cit.* (p) *De morb. int. lib.* 1. *cap.* 58.

habere posse videantur, ea procul dubio topicis aliis esse anteponenda, quæ docente Platero (q) quamvis uterum minime subintrent, tamen vires eo usque extendunt: atque illa quidem, quæ causis morbum efficientibus foventibusque, aut ipsius vehementiæ opponuntur. Ita quemadmodum in leviori casu immodici Mensium fluxus a nimia sanguinis raritate, & expansione prodeuntis injectiones ex aquis vulnerariis, & leniter adstringentibus sufficere visæ sunt, in graviori altero ad validiora adstringentia devenïendum aluminosis, & vitriolatis mixta, in gravissimo ad aluminosa & vitriolata nulla interposita mora, de quibus alibi dictum est (r).

X. *Aqua quæ loco potus ordinarii adhibetur in hoc casu sit frigida syrupo aciditatis citri &c.*) Aquam simplicem ad tollendam sanguinis humorumque acrimoniam vasa uteri corrodentem alteram quasi Græcorum Latinorumque panaceam efficacissimum remedium si quod aliud nonnulli prædicant, mirisque laudibus extollunt (s). Ubi tamen fluxus Muliebris a tenui nimis, serosoque sanguine ortum traducit, non sine maximo ægrotantium periculo exhiberi posse asserere non dubitarunt, quas incrassantis victus genere, seu mavis exsiccantis gubernandas esse pronuntiant. Et vero prætermittendum non est, quod summa cum ratione dixisse videntur, cum aqua primum humidum sit, ac cæteris corporibus, quæ dissolvit, humiditatem conciliet, illud plane sequi oportere, ut quanto plenius aqua ingurgitatur, tanto tenuior, & fluidior sanguis reddatur. Huic tamen adversantur experimenta, quibus compertum est aquam posse aliqua viscriditate, & lentore donari, aquam salitam, ardentes spiritus ratione salinarum, ac sulphurearum partium, quibus imbuuntur, multo fluidiores esse aqua simplici. His cum observationes egregie respondeant, quibus constat eos, qui temperamento donantur præhumido sanguinem etiam nec summe fluidum, nec summe tenuem habere, sed viscidulum potius, ac lentulum, nihil verosimilius afferre posse videamur, quam si dicamus, aquam inter ea, quæ tenuitatem, & fluiditatem sanguinis adaugent, minime recensendam esse. Neque sane nos fallunt rationes multæ eæque potissimum desumptæ a naturali sanguinis fluiditate, quæ non a sola aqua, sed a sulphureis salinisque partibus in ea solutis, præsertim vero a circulari sanguinis motu conservatur; videmus siquidem dum sanguis e venis educitur cogi, & in partes diversas secedere. Cum igitur plurimum aquæ in sanguinem invehatur, ejusdem salia, & sulphura dilui debere perspicuum est; vapidum & insulsum liquorem evadere, ac consequenter viscidulum, & lentulum. Quid quod diluto sanguine, ac fere insipido reddito, ideoque ad stimulandum impari solidæ partes in eas crebriores, vehementioresque contractiones adigi nequeant, quibus vel naturalis fluiditas, atque solutio conservetur? Quæ cum ita sint, etiam me tacente facile omnes intelligunt, cum nimius fervor, atque orgasmus morbo occasionem dederit, nullum aqua efficacius remedium reperiri Medentibus datum esse, aut pro ægrotantium opportunitate valentius. Eoque magis si frigida ob mitem, quam acquirit adstringendi, seu mavis corroborandi virtutem, & syrupo aciditatis citri, ribium, berberum, aliorumque similium acidorum corporum admixtione alterata propinetur, quorum etiam pulcherrima laus est vires reficere, atque putredini prævalide obsistere, a qua enormes quandoque evacuationes proficiscuntur, quas testante Alpino egregie compescunt (t).

XI. *Si acrimonia, tenuitas, fusio sit morbi causa, tunc electuarium ex seminibus papav., alb. bol. armen. coral. &c.*) In hæmorrhagiis sistendis a levioribus medicamentis semper incipiendum esse, quæque paulatim easdem imminuunt, salubre practicorum consilium censemus, ne dum morbo profligando anxie studemus, alium multo deteriorem excitemus congestiones viscerum promovendo, quibus in summum vitæ discrimen Mulieres conjiciuntur, ut præ cæteris Hoffmannus (u) testatus est. Cum igitur venæ sectione, cucurbitulis, aliisque recensitis ad revellendum medicamentis frustra laboramus, tunc quæ causæ adversantur sunt eligenda, ut optato fine potiri valeamus. In horum censu veniunt præ cæteris ea, quorum vis est in moderate adstringendo, seu laxatum partium tonum restituendo, nec non tenuitate sanguinis, & acrimonia lar-

(q) *Prax. Med. tom. 3. lib. 2. cap. 5.* (r) *Lib. 3. cap. 7. pag. 80.* (s) *Vid. Past. loc. cit. p. 75.* (t) *V. aph. lib. 3. cap. 1. sect. 24.* (u) *Loc. cit. sect. x.*

largioris fluxus plerunque caufa temperanda ac demulcenda. Hinc omni commendatione digniffimam operam polliceri fibi quifque poteft, fi electuarium defcriptum in ufum revocet ex feminibus papaveris albi bol. armen. coral. &c. Effrænes enim particulas hauriendo, ac demulcendo acrium, atque erodentium fpiculorum indolem infringunt, irritatifque partibus femina fubinde medentur: haud fecus id genus terrea corpus ingreffa qua opus, atque occafio fert non modo reftituere tonum vifcerum, fed & acerrimos fuccos, unde crebro fanguinis corpufcula plus æquo attenuari contingit, ac folvi ebibere poffe haud procul omni ratione dixerim. Eadem fere ratione paratur pulvis Heurnii, cujus defcriptionem in commentario ad aphorifmos Hippocratis (*x*) exhibet, & quem maximo cum fructu fe adhibuiffe refert Hoffmannus. Verum cum femen hyofciami adhibeatur, quod ut alibi oftendimus (*z*) capiti infeftum eft mentis alienationes, aut fenfuum torpores inducendo, ab eodem abftinendum traderem. Potius adducimur ad credendum non parum prodeffe poligonum, urticam, pilofellam, aliafque plantas paulo validiori, quam fupra recenfitæ, vulneraria, ac balfamica virtute præditas, quæque paffim apud Medentes in ufu maximo reperiuntur.

XII. *Quatuor poft prandium horas affumatur pillula ex radic. biftortæ &c.*) A vero etiam non abhorret, nonnihil operæ, laudifque in hifce ægritudinibus tollendis deberi quoque radicibus biftortæ, & tormentillæ, ex quibus pulvis conficitur fpecifici titulo infignitus non exiguæ virtutis ad quafcumque fanguinis hæmorrhagias fiftendas, etiamfi eædem malignæ fuerint, ut Jo. Ray, Sylvii, Etmulleri, atque præfertim Geoffroy teftimonio evincitur, qui reipfa in pefte, & malignis febribus Biftortam, quacum Tormentilla fæpius confociatur præftantiffimam nuncupat, *fane quia fanguinis æftum compefcit, nimiamque diffolutionem ejus coercet tum fale fuo aluminofo, tum etiam bituminofo fuo fulphure, quibus acres maffæ fanguineæ fales retunduntur, irretiuntur.* Mirum autem haudquaquam videatur eodem tempore, quo alia affumuntur, eafdem commendari. Maximi enim momenti eft, ut remedia cæteroquin fimpliciffima fæpius in die, variifque horis exhibeantur, ut fanguis fenfim fenfimque vulneraria, ac balfamica tinctura imbuatur, ac vafa identidem per gradus coarctentur, occludanturque. Ex quibus etiam liquido apparet, cur & maftiche, & gumi arabicum, & tragacanthum pulmentis addendum dixerim, ut nempe cum cibis foluta, quæ ftomachi amicitia clara fecit, haud fecus ac balfamica, ac vulneraria facultas facilius Chyli vehiculo fanguinem fubeant, falefque acres, atque erodentes retundere, atque vafa conglutinare valeant.

XIII. Idem dicendum de injectionibus, quæ iifdem muneribus obeundis opportuniffimæ exiftunt.

XIV. *Si dolores, fpafmi, ac vigiliæ Mulieres exerceant, vires vero derepente, ac penitus exhauftæ non fint, tinctura corallorum ... laudano cytoniato &c.*) Accidit fæpenumero in puerperio, aut poft abortum, aut in hyfterica affectione infignes dolores, ac fpafmos Menfium profluvium ciere. Tunc vero ad ea, quæ fedandi facultate donantur confugiendum effe accuratiores Medentes uno ore confentiunt. Hæc fere narcotica nuncupantur, quæ neque in principio, neque etiam ubi vires a nimia fanguinis profufione penitus jam exhauftæ, imminente fere femper animi deliquio conducere fcriptum reliquit Hoffmannus. Hinc pulverem Heurnii, cujus fupra meminimus ex feminibus Hyofciami, Papaveris albi aliifque terreis, & abforbentibus paratum, & ex cujus ufu laudabilem effectum vidiffe refert, tunc folum exhibendum effe, ubi pulfus celer fit, ac vehemens, atque omnia vi, atque impetu peragantur, contendit. Quo loco animadvertendum eft, in fraudem facile induci poffe Medentes, cum in immodicis profluviis pulfus velox quidem frequentius, rarius vero vehemens propter fanguinis, ac fpirituum difpendia effe queat, confequenter ne actiones quidem vi, atque impetu exerceri. Qua in re fi quid fentio, etiamfi pulfus debilis fit, depreffufque, quod plerunque in hifce cafibus contingit, dummodo tamen vires derepente, ac penitus exhauftæ non fint, & pulfus vix digito tangi poffit, narcotica adhibenda traderem, atque ea quidem non ex hyofciami feminibus, quæ in Heurnii pulverem, & pillulas de Cynogloffa recipiuntur, fed ex ipfo Opio, aut ejus præparationibus, inter quas laudanum eminet, iifque non folis, fed cum

(x) 5. *aph.* 50. (z) *lib.* 2. *cap.* 2. *com.* 12.

cum iis consociatis, quæ leniter adstringendi, ac consolidandi virtute donantur, c. m. sunt cytoniorum succus, ex cujus mixtione cum opio laudanum cytoniatum emergit; tincturæ ex corallis elicitæ, aquæ vulnerariæ, aliaque supra recensita. Quid porro detrimenti verendum, si ea quam proposuimus dosi parca admodum & refracta ægrotantibus exhibeantur? Nempe non opii correctio, sed dosis est æstimanda, quæ si a prudenti Medico eligatur, non solum id habet eximii, ut nocere non possit, sed quod summopere exoptandum, ut tutiores, laudabilioresque effectus edat, ut egregie demonstravit Elias Camerarius (*a*). Quid si paulatim, in dies tamen singulos propinentur? Parcam nimirum eorum dosim repetitam, & pro rei necessitate aliquandiu continuatam multo magis prodesse, quam largam, liberalem, & semel exhibitam tam certum est, quam quod certissimum, ut cl. a Rega (*b*) præclare demonstravit.

Aut melius adhuc tinctura corallor. anodyn. Helvet. ex aq. Aurantiorum viridium. Tincturas corallorum parvi faciendas cl. Geoffroy ducti auctoritate alibi ostendimus (*c*). Verum quod effecisse constat ad demonstrandam corallorum virtutem in absorbendo insignem, si trita in usum vocentur, lactisque corruptione præcavenda in stomacho, deinceps vero ad subtrahendum Chymicis laborem in tincturis corallorum obtinendis, quandoquidem ubi absorbendi, & leniter adstringendi, seu mavis roborandi indicatio adesse videatur, coralla in tenuem pollinem redacta votis respondere satis apte valent, ubi vero fluidorum, solidorumque motus nimius compescendus est, atque sanguinis immodicæ evacuationes cohibendæ, opium præsto est, cujus tincturæ quovis modo paratæ iisdem plane muneribus obeundis opportunissimæ existunt. Sed si jam prostant in officinis tincturæ corallorum simplices, aut Opii additione elaboratæ, quæque anodynæ dici consueverunt, cur in usum vocandæ non sint, omnino non video. Res est cum Mulieribus hystericis, quas spasmi, vigiliæ, dolores divexant, languidis, inappetentia summa laborantibus, vix ut ulla ratione tenues, delicatioresque cibos ferre possint, nedum pulverulenta ex amaris decoctionibus exhibenda, quibus etiam ad levissima salutis impendia reparanda plerunque adversantur. Optime propterea earum incolumitati consulemus, si leves ejusmodi tincturas appropriatis aquis, quæ vix gustum feriunt, nauseam, aut stomachum movent cocleatim, & per intervalla propinemus. Ubi id diligenter teneatur facile captu haudquaquam est, cur tincturam corallorum anodynam Helvetii ex ipsa aqua Aurantiorum viridium commendaverim, non decoctione, quæ a Ludovico Septalio (*d*) mane ad octo, vel novem uncias epota tamquam certissimum remedium prædicatur, quæque ubi Mulieribus libeat, etiam uti præcepit Auctor exhiberi potest. Recepit nimirum aquæ libras septem, in hac cortices trium Aurantiorum pomorum aliquanto adhuc viridium, quæ in parva frustula incisa sint, incoxit usque ad consumptionem medietatis: mane eamdem ad unc. viii. circiter propinavit: interdum addendo in fine aliquid herbæ pilosellæ efficaciorem reddidit, aut aquam Villensem loco communis adhibendo, aut longiori facta ebullitione ardens ferrum sæpius extinguendo, eaque infinitum se Mulierum numerum ab hoc morbo liberasse haud dubie affirmavit. Fides sit penes Auctorem.

XV. *Ubi res præ vehementi evacuatione in angusto sit, etiam Opium ipsum torrefactum a gr. vi. ad xii. cum lapid. hæmatit. ℈ i. &c.*) Nullum propemodum dicendi finem faciam, si singula medicamenta, quæ passim a Scriptoribus magnis & doctis recensentur ad enormes hæmorrhagias cohibendas velim persequi, ut omnia in conspectum prodeant. Quid enim aut specificam rosarum tincturam commemorem a Platero memoratam, aut Boerhaavii opiatam a D. James in suo dictionario selectam, aut Sydenhamii electuarium, aut Sylvii de le Boe mixturam, quam Etmullerus prædicat, aut Lindani pulverem, aliaque id genus eminentiora innumeris aliis, quæ fuse collegit, atque curiosis contemplanda exhibuit cl. Pasta (*e*), si omni cum Veterum, tum Recentiorum consensu sancitum sit in iis sanguinis profluviis, præsertim quæ a spasmodicis nervorum contractionibus proficiscuntur, aut

(a) *Sistem. caut. med. therap. cap. 6.* (b) *Accur. med. met. aph.* 874.
(c) *Lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 14. (d) *Lib.* 6. *animad. medic. art.* 144.
(e) *L. c. p.* 79.

aut quæ saltem cum iis ita conjunguntur, ut morbum foveant, aut confirment, cæteris omnibus opiata palmam præferre, atque in eorum usu a mitioribus semper esse exordiendum, ut tuto, & citra noxæ periculum, si fieri unquam potest, optato fine potiamur? Cui quidem sententiæ id unum, vel alterum robur addit, quod alibi a nobis adnotatum fuit (*f*), opiata videlicet serum sanguinis aggredi, & ad concrescendum disponere instar sanguinis pleuriticorum, cujus superficies membrana quasi quadam obducitur, quæ cultri anatomici aciem fugit. Quibus rite perpensis ad credendum vehementer adducti sumus, suspectum esse illorum usum in hæmorrhagiis hæmorrhoidalibus, ac pulmonum præsertim, qui molli, ac tenella structura præditi congestionibus in iisdem genitis facile læduntur. Longe vero diversa ratione sentiendum quando Mulieres enormi sanguinis profluvio derepente corripiuntur, earumque vita in ancipiti, ac fere conclamata est: quo casu tamquam ad sacram anchoram ad ipsum Opium torrefactum est confugiendum, quod licet virtutem soporiferam amittit, suam tamen conservat quodammodo sedandi, atque aliam sanguinem cogendi acquirit ea ratione, qua ex apertis, aut disruptis vasis non facile elabi queat. Torrefactio autem in hunc fere modum se habeat. Opium crudum ad unciæ unius pondus in taleolas redigatur, & in sartagine ferrea ad ignem ustuletur, donec remaneat primi ponderis medietas ad unguem: in pollinem redactum acerrimo aceto imbibatur usque ad altitudinem digiti. Soli vel ad umbram siccetur, & rursus in subtilissimum pulverem redigatur ad usum. Dici vix potest quam bene cedat in quibuscumque hæmorrhagiis, etiamsi solum adhibeatur, dummodo tamen præ nimia evacuatione res in angusto posita Medentibus nullatenus videatur. Tunc enim summo cum fructu consociatur cum hæmatitide tantopere a Tralliano commendata, quam cum a Dioscoride accepisset ex vino propinare solebat juxta Hippocratis monitum, qui in libro de morbis Mulierum (*g*) *acerba omnia fluxum sistere vino nigro admixto* asseruit. Quicumque tamen fuerit Veteribus utendi modus, satius ducimus a vini vehiculo abstinere, ne raritatem sanguinis, atque effervescentiam forte adaugendo cruentæ excretioni occasionem præbeamus, dum eam tollere cunctis viribus studemus, eamque una cum opio torrefacto ex conserva rosarum exhibere, quæ & ipsæ adstringendi, exsiccandi virtute donantur. Quod de conserva rosarum dicimus plane intelligatur de iis omnibus, quæ linguæ applicita adnotante D. Floyero ejusdem fibras contrahunt, aspero quodam sensu afficiunt, atque exsiccant. Ejusmodi sunt myrtilla, mespili, sorbus, succus ipocistidis, rubus idæus aliaque id genus, quæ pares sortitæ sunt vires, quæque in usum nullo habito discrimine vocari possunt. Magis salubre consilium censemus eamdem ad unc. i. in vini tenuis rubri libra infusam deficiente prius sanguinis fluxu iteratis vicibus exhibere, quam methodum tutissimam æque, atque efficacissimam ad lentos, diuturnos, contumacesque fluxus debellandos, cum alia minus commode responderint, eorumque recidivas præcavendas non semel deprehendisse testor.

XVI. *Extrinsecus in hoc casu applicetur regioni uteri ceratum ex Tacamahaca &c.*) Quamvis Tacamahaca ad quoscumque partium externarum dolores usu externo utiliter præscribatur, solet tamen cum fructu non exiguo opium, & camphora simul misceri ubi nimiæ evacuationes doloribus molestissimis comitatæ cohibendæ sunt: hinc ceratum ex iis compositum in dysenteriis, in choleris, atque Mensium profluviis eximię virtutis.

XVII. *Si varices, ulcus uteri chronico morbo ansam dederint, potiones vulnerariæ diu instituendæ &c.*) Hactenus morbo immorati fumus, prę cujus vi atque impetu fessis spiritibus, & sanguine per enormes effusiones ed extremum fere calamitatis cito redacto justus subrepit timor, ne ante natura obruatur, quam morbus ipse. Nunc de eo dicendum superest, qui etsi altas in penetralibus uteri radices egerit, non ea tamen atrocitate se prodit, ut ipso quasi in limine ęgrę Mulieres deficiant, sed nova perpetim labe sanguinis accedente, quotidie magis in deterius labantur, atque fere in morbosi fermenti naturam utero assurgente, eo denique calamitatis res omnis redigatur, ut sanguineus liquor veluti venenato quodam miasmate in ipso transitu subinde inficiatur, unde tabescentes, consum-

(f) *Lib.* 1. *cap.* 3. *&* *lib.* 2. *cap.* 2. (g) *Lib.* 7. *cap.* 1.

sumptæ in continuo mortis discrimine versari cogantur. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt de organica uteri læsione, varicibus, ulcere, aliisque similibus sermonem fieri, quibus tollendis studium omne curamque conferre nostræ debitionis potissimum esse videtur. Maximum autem difficultatis momentum in eo vertitur, quod non satis prompta remedia suppetant convellendis funditus læsionum radicibus, quæ sensim auctæ, & longo tempore confirmatæ non modo novam in dies singulos malorum segetem emittunt, nedum etiam acerrimis quibusque Medentium conatibus resistunt. Si quid autem in tanta curationis difficultate sperandum, id utique ex iis sperare nos jure merito posse censendum est, quæ molestissimos succos, qui uterum versus propulsi vasorum sanguiferorum oscula reserando, fibrasque corrumpendo ulcuscula ibidem excitant, ratione sulphurearum partium, quæ cum salinis ea ratione conjunctæ sunt, ut vulneraria, ac balsamica vi, eaque blandissima donentur, mirum in modum temperant, corrosos uteri parietes abstergunt, atque exsiccant, & fibris, qua fieri potest, tonum restituendo serpentes plagas probe jam dilutas figunt, comprimunt, atque ocyus obliterant. Ejusmodi esse fere potiones vulnerarias diu, & nunquam intermisse ebibendas adeo certum experientia fecit, ut probatione nequaquam indigeat. Quid si eædem plantæ expressæ primo vere, aut sero lactis destillatæ, quod ad fluidorum acrimoniam temperandam, atque erosas partes demulcendas opportunissimum existit, exhibeantur?

XVIII. *His aquæ B. Virginis, aut aliæ similes succedant, vel nisi fœcundas esse Mulieres expediat, Brandulenses &c.*) Aquas Brandulenses ad immodicum hæmorrhoidum fluxum cohibendum opportunissimas esse alibi a nobis est demonstratum (*h*). Idque potissimum ratione salis nitrosi ad aluminosum accedentis, quo incongruos, superfluos, vitiosofque succos sanguinem inquinantes corrigi, & emendari contingit, & laxata præter morem vascula intestina, conterminasque partes percurrentia valide adstringi. Valet eadem ratio & de immodico Mensium fluxu, & albis Mulierum fluoribus, quos egregie compescere observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus compertum est, si in parca dosi exhibeantur, ne præ copia, & pondere prædicta vasa nimis distendendo, ac relaxando morbum augeant, aut confirment. Sed illud detrimenti sequitur ex illorum usu, ut propter insignem adstringendi vim, si Mulieribus sint exhibendæ, infœcundæ, sterilesque reddantur, ut Avicennas ipse adnotavit (*i*) inquiens: *aquas omnes minerales facere urinæ difficultatem, pariendi, & menstruorum*: quod tamen de aquis aperte adstringentibus esse intelligendum doctissimus Massarias testatus est, non de sulphureis, ut sunt Beatæ Virginis in agro Patavino, aut aliæ similes, quæ tantum abest, ut sterilitatem inducant, ut etiam partes omnes ad uteri munia obeunda accommodatas detergendo, & mundificando, nec non labem ductuum omnium altius repurgando pravos Virginum habitus corrigant, steriles jamdiu Mulieres singulari quodam genio fœcundent, ut præ cæteris a cl. Gratiano demonstratum est (*k*), atque expertissimus Raymundus Jo. Fortis experimentis didicit, quas propterea in profluviis Muliebribus, & infœcunditatibus pariter hypochondriacis summis laudibus extollit; idque ex eo fere contingit, quod non modo ab incongruis succis, & superfluis ac vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendent, verum etiam laxatis præter morem vasculis uterum, conterminasque partes percurrentibus prompte subveniant, ut fere laudatus Gratianus, cujus sententia nihil adhuc magnificentius dictum.

Tandem lac primum asininum, mox vaccinum &c.) Vid. lib. 3. cap. 7. com. 16. pag. 88.

XIX. *Si tamen obstructionibus viscerum imi ventris laboret, cachetica sit Mulier, rhabarb. torrefact. &c.*) Ibid. com. 16. pag. 89.

XX. *Optima victus ratio instituatur, juscula sint extremitatum pedum vituli &c.*) Ibid.

Potus sit ex vino austero, lentisco, santalis &c.) Quod olim tradidit Paulus (*l*) Mulieribus immodico Mensium fluxu laborantibus vini usum esse interdicendum, si nonnulli forte reperiantur, qui dignum commendatione existiment, nec ad morbi statum, & causas diligenter attendant, dici

(h) *Lib. 3. cap. 7. com. 13.* (i) *Lib. 2. cap. 59.* (*k*) *Exam. therm. Pat. cap. 7. p. 144.* (l) *De art. med. lib. 3. cap. 52.*

ci vix poteſt, quanto in errore verſentur. Initium morbi, in quo aut plenitudo peccat, aut nimia ſanguinis raritas, & expanſio, vini uſum prohibere videtur, ideoque aquam frigidam acidis ſuccis alteratam ad extinguendum magis ſanguinis incendium exhibuimus. Ubi vero morbus jam longius progreſſus inſignem ſanguinis jacturam fecerit, ac propterea pallida Mulier, debilis evaſerit, ac viribus ita deſtituta jaceat, ut in animi deliquia facile labatur, quid vino præſtantius ad vires recreandas, ſpiritus erigendos, partes ſolidas plus æquo laxas corroborandas, aut pro ægrotantis opportunitate valentius, ut Sydenhamius (*m*) & Camerarius (*n*) præ cæteris teſtati ſunt? Hippocrates certe non ſolum ejus uſum minime pertimuit, ſed tamquam optimum, ac ſaluberrimum rebus adſtringentibus conſociatum ad ipſum ſanguinis fluxum ſiſtendum alacriter adhibuit (*o*). Quid ſi Santalis alteretur, quorum vis eſt ſatis inſignis teſtante Geoffroy (*p*) in adſtringendo ſimul, & roborando, ſi ferro candente eodem extincto corrigatur, quod ad prædicta munera obeunda efficaciſſimum eſt, ſi quod aliud? Sed jam res ſit cum Mulieribus, calidi, ut ajunt, & ſicci temperamenti, quæque vini potum ſine majoris incaleſcentiæ ſenſu, atque hinc morbi augmento ferre non poſſunt. Tunc vero aqua aut Noceræ, aut alia quavis ſimplici, etiamſi chronicus factus fuerit morbus, utendum eſſe luce clarius apparet.

Decumbat ægrotans ad nates elevata, humilis ad caput &c.) Supinum decubitum altiorem a pedibus ægrotantibus eſſe imperandum tradiderunt Veteres fere Medici Aetius, Hippocrates, quos Michael Adolphus (*q*) atque Recentiores fere omnes ſequuti ſunt. Neque hujuſce rei judicium in arcto: ſiquidem uterum horizontali plano parallelum fieri contingit, atque hinc arterioſorum ipſius laterum diſtenſionem imminui, quam preſſio, & pondus inſigne ſanguinis in perpendicularibus prædicto plano tubis effecerat, atque eorumdem tuborum reſiſtentia, qui extenſi, atque non paucis, variiſque angulis per uteri ſubſtantiam diſtributi fuerunt, ut a cl. Paſta demonſtratum eſt. Quo ſatis conſtare arbitror, cur & ſtratum ſit eligendum non molle ex plumis, aut lana confectum, cuique fovea facile infigitur, ſed durum ex paleis, ut Jo. Fortis præcepit, quodque calori excitando, a quo ſanguis magis, magiſque expanditur, & morbi cauſa augetur, aut confirmatur, impar exiſtit. Liquet etiam quanti interſit nihil corpore moveri, ideoque & tuſſim, & ſternutamentum, & vociferationes fugere, ne placidus, atque æquabilis ſanguinis motus ei prorſus contrarius, qui in uterum prius impetum dederat de induſtria comparatus perturbetur, atque propterea ſanguis priores ſemitas repetat. Quod ne ſummo ægrotantium diſcrimine forte contingat, etiam cubiculi delectus habendus eſt, quod moderate frigidum eſſe oportet, ne nimio calore æſtuante dicta rarefactione ſanguinis morbus intendatur ea prorſus ratione, qua frigido exiſtente impedita perſpiratione, ac majore humorum copia cumulata fluxum, ſi jam adſit, promoveri Freindius oſtendit (*r*). Multo minus animi affectionibus angi expedit, quibus vim maximam ineſſe ad fluidorum omnium motum, atque ad omnes, quæ inde in corpore conſequuntur actiones immutandas, notum omnibus eſt, planeque perſpectum. Quid ſi præ animi curis in morbum inciderit? In placida quidem mentis tranquillitate ſitum eſſe omne curationis momentum extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur, ut præclaro Sanctorii effato evincitur (*ſ*): *Ira, & ſpes auferunt timorem, ac lætitia mœſtitiam: paſſio enim animi non medicinis, ſed alia paſſione contraria ſuperatur.*

(m) *Diſſert. epiſt. p. m.* 493. (n) *Hygien. cap.* 2. (o) *Lib.* 1. *de morb. Mul.* (p) *Mat. med. p.* 2. (q) *De ægrotant. conclavi.* 5. 25. (r) *Em. pag. m.* 175. (ſ) *Stat. de an. affect. ſect.* 7. *aph.* 12.

C A P U T IV.

De fluore albo benigno, & virulento, & prolapsu uteri.

I. *Si Mulierem videris vel nuptam, vel virginem, interdum etiam tenellam, cui serum copiosum nunc album, & spissum, nunc tenue, viride, & flavum, & variis coloribus refertum, pudenda interdum exulcerans, inordinatim ex utero erumpat cum functionum naturalium læsione, eam fluore albo laborare tenendum.*

II. *Orta hinc triplex fluoris differentia maxime insignis: alterius quidem a lympha genitali acri in glandulis vaginæ uberius separata, (qui etiam legitimus dicitur) repetendi; alterius vero a lymphaticorum, serosorumque humorum in toto corpore redundantium copia, atque earumdem glandularum, pororum, ac meatuum totius uteri laxitate, qui* nothus: *tertii demum a celtico veneno glandulas Couuperianas, prostatas vaginæ, extrema lacunarum oscula urethræ hinc inde apposita inflammante, exulcerante, erodente, qui* celticus *nuncupatur.*

III. *Prima dignoscitur humoribus albis, crassiusculis, & in pauca quantitate licet diutius exeuntibus, in juvenibus plerunque opiparo victu utentibus, vitam curis vacuam degentibus, venerem si virgines, intermissum coitum si viduæ avide appetentibus.*

IV. *Altera humoribus copiosius fluentibus serosis, acribus, vel salsis, interdum pituitæ mixtis, alias flavis, viridescentibus, non unquam fœtidis in fœminis cacheticis pravique corporis habitus, quæque otio, vitæ sedentariæ, & somno plus æquo indulgent, quæ humida loca, ac palustria incolunt, quæ laboriosos partus, abortus, violentas placentæ avulsiones, immodicum Mensium fluxum passæ sunt.*

V. *Si tertiam varii colore, consistentia, odore humoris fluxu cum sensu ardoris, & dolore conjuncto, qui Mensium tempore perdurat, & in parca quantitate diutius perennat, aut vulvæ inspectione satis distingui posse censeas, verendum est, ne facile in fraudem inducaris, nisi de impuro concubitu certior fias.*

VI. *Si primum contingat, omnis fere periculi expers est morbus, si ægrotans Mulier boni habitus fuerit, & bene colorata. E contra si scorbutica, aut aliter male affecta.*

VII. *Sin alterum, & melancholicæ, & steriles fœminæ evadunt, & si diutius vexentur, in uteri procidentiam, in hydropem, tabem, atrophiam labuntur.*

VIII. *Si tertium, ulcera pudendorum sordida incurrunt, si vero male curentur, bubones, lancinantes capitis dolores, arthritides, ossium caries, aliaque fœtidissima, atque molestissima mala cum vitæ discrimine.*

IX. *In priore casu venæ sectio ratione plenitudinis habita celebranda, mane vero, & vespere decoctio levis plantaginis, portulacæ, nymphææ, lactucæ cum nitro purissimo: hora vero somni emulsio seminum quat. frigidor. ad unc. ii. semin. agn. cast. papaver. alb. a ad ʒ ii. in aq. nymph. lactuc. addito syrupo violato ad unc. .s.: quibus frustra adhibitis pulveres addi possunt ex os. sæp. s. pul. coral. præp. a ʒ i. succin. albis ℈ ii. nitr. puris. ℈ i. m. f. pul. in partes vi.*

X. *In altero casu purgatio instituenda pillulis Paracelsi, succin. Crat. a ℈ ii. ad ʒ i. additis trochisc. alchekeng. a gr. vi. ad viii. cum syrup. de cichor. cum rhabarb. ut reformentur pillulæ molles qualibet quarta die repetendæ; quorum dierum intervallo decoctio exhibeatur ex lign. Guajaci unc. iii. cortic. ejusdem unc. i. s. radic. Bardan. unc. ii. rasur. ebor. unc. .s. aq. font. lib. iv., quæ ad consumptionem quartæ partis coquantur, ut colatura detur ad unc. x.*

XI. *Si tamen gracilis sit Mulier, aut calidioris temperamenti solum syrupus de cichor. cum rhabarb., aut ptisana laxans Riverii per* xxx. *dies erit opportuna, quibus successu temporis loco decocti serum caprile colatum addat, in quo per noctem infundatur sars. paril. cum radice lign. sassaphr.: rhabarbar. ore mansum, aut ejus infusionem quolibet octavo die assumendo.*

XII. *Tunc transitus fiat ad pulverem ex ebur. præp. cor. cer. ust. succin. ocul. cancror. coral. præp. a ʒ i. op. torref. ℈ i., qui a ʒ .s. ad ℈ ii. exhibeatur vel in rotulas cum saccharo redact., vel ex infuso theiforme Philipendul. roris marin. hormin. lamii, galeops. bellid. flore albo addito syrupo de rosis siccis q. s. ad gratum saporem. Si trochiscos de Carab. aut de Spodio ad ʒ i. loco pulveris exhibeamus optime ægrotantium incolumitati consulemus.*

XIII.

XIII. Hisce frustra adhibitis specificum Hippocraticum, aut Jansortianum ad ʒ i. experiri expedit, aut opiatam in pituitosis corporibus ex Theriaca Andromachi, in calidioribus vero ex Diascord. Fracastor. unc. i. s. pulver. e chel. cancror. ʒ i. s. coral. præp. trochisc. de ter. lemn. a ʒ i. gum. arabic. ʒ .s. cum syrup. de ros. q. s. f. opiata, quæ detur ad nucis magnitudinem superbibendo aquam foliorum quercus.

XIV. Hæc dum fiunt injectiones adhibeantur si aliquis sit ardor ex aqua decoct. hordei, aut sero lactis, aut aqua malvarum tepida, quibus succedant, quæ ex decoctione in aqua Fabror. parantur fol. plantag. myrt. balaust. radic. consolid. cortic. granat. thur. mastich. quibus parum aluminis solutum sit, si fortius sit adstringendum, vel etiam balnea ex iisdem parata uteri regioni applicanda, vel suffitus ex oliban. succin. myrrh. in uterum excipiendo.

XV. Pulmentis, & ferculis tunc salviam, & rosmarinum incoqui juvat, & carnibus assatis uti ægrotantem potius, quam elixis, iisque juniorum Animantium, earumque extremitatum, ex quibus juscula fiant, ab acribus, & salsis quam diligenter cavere se, moderate exercere, vino uti coma absynt. aut melis. & Kalybis infusione alterato, aut loco vini decocto lentisci, & santalorum, in quo ferrum candens extinctum sit.

XVI. Si chronicus fiat morbus eadem methodus servanda, quæ in immodico Mensium fluxu: potionibus nempe ex plantis vulnerariis diu utendum, succis primo vere ex iisdem expressis, aut cum sero lactis destillatis: aquis Virginis, Aponensibus, aut Brandulensibus, lacte, iisdem ad amussim servatis cautelis.

XVII. Si virulentus demum sit fluxus, & insignis adsit ardor, & dolor genitalium, venæ sectio instituenda ratione plenitudinis habita, & temperamenti, tum pulpa Cassiæ exhibenda, aut ejus conserva cum sale prunel. aut melius cum nitro purissimo ad ʒ i.: postea vero mane quotidie decoctio radic. liquerit. alth. gramin. folior. malvar. violar. parietar. cum nitr. puris. a ʒ s. ad ʒ i.: vespere autem emulsio in aquis malvar. violar. parietar. ex seminib. pepon. addito syrupo de nymphæa ad gratum saporem, vel loco emulsionis conserva violar. ac malvar. ad unc. .s. per x. circiter dies.

XVIII. Hisce succedant pillulæ ex therebint. aq. malvar. lot. ʒ i. extract. rhabarb. ℈ i. ad ʒ .s. Mercur. dulc. gr. vi. ad viii. M. cum syrup. de therebint. q. s. f. pillulæ, quibus decoctionem ægrotans superbibat radic. liquerit. alth. gramin. fol. malvar. violar. parietar.

XIX. Hisce spatio xii. aut xv. circiter dierum adhibitis pillulæ ex mas. fœtid. major. ℈ ii. diagryd. gr. vii. Mercur. dulc. gr. viii. cum balsam. Copaib. q. s. visæ sunt convenire, eæque repetendæ intervallo quatuor dierum, quo tempore balsamum Copaib. ad gut. xxv. cum sacchar. canth. violat. dissolutum eximiæ virtutis spatio x., aut xv. dierum.

XX. Utramque paginam adimplet Electuarium Excellentissimi Sacchi cum Mercurio, si ad ʒ ii. quotidie, aut alternis diebus exhibeatur, præsertim in calidioribus sensibilioribusque corporibus.

XXI. Correcta profluente materie sic, ut album ovi repræsentet, ad adstringentia deveveniendum, quæ ita ferme seliguntur. ℞ Gum. elem. unc. .s. succin. albis. mastich. magister. os. sep. ter. catechu stib. diaphor. a ʒ i. M. cum syrup. coral. q. s. f. pillulæ pro iv. dosibus, repetendæ si opus fuerit, superbibendo qualibet vice infusum theiforme foliorum siccorum menthæ, aut aquam Menthæ Quercetani: dum interim optimus victus eligendus, abstinendo ab aromaticis, salsis, acribus, a vino, a motu violento, a coitu, utendoque emulsionibus ex seminibus frigidis, amygdalis pro potu cum aqua decoctionis hordei, vel liqueritiæ præsertim in principio.

XXII. Si adhuc materies albicans profluat, injectiones fiant primo quidem ex aq. calcis ad unc. vi. cum mel. rosac. unc. i. s. mox aqua plantagin. & rosarum a unc. iii. lapid. medicament. Crol. ℈ ii., quibus alia ex tutia præp. ad ʒ i. in vino albo infusa succedat.

XXIII. Si hisce adhuc non cedat morbus in laxioribus præsertim phlegmaticisque decoctum ex sars. paril. elect. unc. iii. cortic. lign. Guajac. incis. unc. i. s. aq. font. Lib. vi. M. f. inf. calida per xxiv. horas, deinde bulliant usque ad consumptionem tertiæ partis; in fine adde fol. sen. el. unc. ii. mox paulisper bul. inde removeantur ab igne, & colatura servetur ad unc. vi. singulis diebus exhibenda spatio xx. circiter dierum.

XXIV. Ad aquas B. Virginis, aut alias sulphureas nullo habito discrimine ejuscemodi ægrotantes mittendæ opportuna tempestate, atque injectiones ex iisdem aquis imperandæ, quibus aqua Rabelii addatur.

XXV. Si biliosæ, calidiores, & macilentæ sint

ſint Mulieres, poſt aquas thermales lacte tractandæ cum decoctione levi ſarſ. paril. & radic. Chin. cui ſi libet parum radicis tormentil., & biſtortæ addatur.

XXVI. Prolapſui uteri dicto iiſdem purgantibus, ac decoctis lignorum occurritur n. 10., tum fotibus externis adſtringentibus n. 14. nec non peſſariis ex lana albumine cui madefactis, & aceto cum ſuccis plantaginis, polygoni, & conſolidæ aſperſis poſtea pulveribus adſtringentibus ex ter. ſigillat. bol. armen. ſanguin. dracon. & ſimilibus lineo panno receptis, ſi membrana reponenda.

CAPUT IV.

De fluore albo benigno, & virulento, & uteri prolapſu.

I. S*I Mulierem videris vel nuptam, vel virginem, interdum etiam tenellam, cui ſerum copioſum &c.*) Qua ætate albus uteri fluor fœminas infeſtet controverſum eſt inter Medicos. Si Hippocratem conſulimus (t), quamvis adultiores, & ætate maturas malum plerunque corripere affirmet, ab eo tamen ætate declives immunes haudquaquam eſſe animadvertit. Idque omnis ævi Medicis ita acceptum, probatumque fuit, ut nullum hac de re ambigendi locum reliquerint. Pleriſque etiam perſuaſum fuit, puellas teneriores vix ſex ſeptemque annos natas eodem morbo licet rarius corripi poſſe. Ab his diſſentiunt, qui tenellam ætatem excludendam eſſe affirmare non dubitarunt viarum anguſtiam accuſantes, ac tuto aſſerentes, corruptas fuiſſe virgines, quibus fluores albi promanarunt. Quibuſnam aſſentiar non facile dixerim. Si enim illorum rationes perpendo, ad veritatem proxime accedere, mea quidem, qualiſcumque fuerit, ſententia videntur, cum per eas ipſas vias, per quas Menſes ordinarii fluere ſolent, fluere & albos poſſe facile conjiciunt, quando iſtorum materia, quæ ſeroſa plerunque eſt, ſit ipſo ſanguine tenuior, ac fluidior. Eaſdem autem eſſe vias nemo inficias ire auſit, qui in obſervationes unice incumbendo compertum habuerit, erumpentibus Menſibus ſi forte fluores albi Mulierem exercebant, non comparere amplius, utique vero poſtquam a ſuperfluo ſanguine exonerata fuerit, ſuas antiquas ſemitas repetere, eaſdem eſſe menſtrui ſanguinis, atque fluoris albi vias argumento prope certiſſimo: hoc diſcrimine, quod ille certis ſtatiſque temporibus maximo ſalutis emolumento iis ipſis utitur, hi nullo ordine, cumque magno detrimento, ac functionum naturalium læſione, in quo fluxus eſſentia conſiſtit. Cum experientia in medium fertur, qua deprehenſum eſt caſtiſſimas, atque integerrimas virgines, de quibus nulla corruptionis ſuſpicio eſſe potuit, huic fluxui obnoxias fuiſſe, anceps animo hærerem, niſi aliæ me obſervationes admonuerint, & Roderici a Caſtro (u) & quæ in actis Hafnienſibus proſtant (x) & Riverii (z) & Hoffmanni (a) quibus ſtabilitum decretumque eſt frequentius quidem circa annum decimum tertium, vel quartum, quo tempore Menſes prodire ſolent, vel nuptas extra graviditatis ſtatum, raro vetulas, interdum tamen tenellas virgines hoc malum corripere. In hoc tamen commendatione, & laude dignum crediderim virum præſtantiſſimum ſecus judicantem, quod & ad colorem fluentium humorum, & quantitatem, & qualitatem ſedulo, & accurate attendendum eſſe docuerit, ut in morbi, de quo agitur, cognitionem veniamus, neve ſagaces quædam Mulieres, quæ virulentis gonorrhœis afficiuntur, fluoris albi nomine ad earum turpitudinem cooperiendam Medentibus facile imponant, quod erat noſtræ debitionis oſtendere: ideoque illud citra ullius erroris ſuſpicionem affirmari poſſe videtur, ſi fluxus eas conditiones habuerit, quas habere gonorrhœas compertum eſt, etiamſi tenellæ ſint Virgines, ut quæ a Mauriceau viſæ ſunt non benigni, ſed virulenti nomine eſſe deſignandum, ut infra videbimus.

II. *Orta hinc triplex fluoris differentia maxime inſignis: alterius quidem a lympha genitali in glandulis vaginæ &c.*) Ad hujuſce rei ſtatum melius intelligendum ſcire oportet lacunas, ſeu varia ductuum oſcula circa vaginæ orificium hinc inde notatu dignas

(t) *Lib. 2. de Morb. Mulier.* (u) *Lib. 1. de Morb. Mul. cap. 14.*
(x) *Vol. 1. obſ. 83.* (z) *Prax. med. lib. 15. cap. 4.* (a) *M. S. T. 4. p. 4. cap. 16.*

gnas occurrere a fubftratis glandulis derivatas, quæ a Bartholino Proftatæ dicuntur, quæque adnotante cl. Heiftero (*b*) quamfacile fetæ ad digiti dimidium aditum concedunt, earumque ductus preffi liquorem femini haud diffimilem plorant. Ex his in coitu præfertim idem excernitur, quem Veteres pro Muliebri femine habuerunt. Cum autem fœminæ femen non generent, ut Graafius præ cæteris oftendit, quem Recentiores fere omnes fequuti funt, folum ad eas partes lubricandas, & voluptatis fenfum augendum aptum cenfetur. Si igitur hic humor, feu lympha in glandulis vaginæ copiofius feparetur, five ea peccet acrimonia, per quam dictæ glandulæ ad copiofiorem ipfius excretionem follicitentur, fluxum feri albi, & mucofi, quod femini, feu genituræ analogum eft, fupervenire debere tam nota res eft, quam quæ notiffima. Quid fi eædem glandulæ fint aliquantulum laxæ?

Alterius vero a lymphaticorum, ferofor umque humorum in toto corpore redundantium copia, atque earumdem glandularum, pororum, ac meatuum laxitate, &c.) Quamvis plurimorum fententia haudquaquam difpliceat, qui fluorem album ex glandulis proftatis, præfertim fi aliquantulum laxæ fint, ferum copiofum fecernentibus derivant, fi de vero, ac legitimo loqui intelligant, & in quo ferum genituræ analogum videtur album, & fpiffum, parcant tamen, fi in aliam me pedibus iturum polliceor, cum docent ab hoc eodem fonte & nothum, in quo ferum tenue, viride, flavum, & variis coloribus refertum ex utero effunditur, effe repetendum. Hunc enim non a folo vitio humoris genituræ analogi prædictas glandulas proritante, fed a copia lymphaticorum ferofor umque humorum in toto corpore redundantium, atque earumdem glandularum, pororumque, ac meatuum uteri laxitate proficifci tam ego intelligo, quam qui maxime. Riverius fere conjecturæ anfam dedit, & ante ipfum Veteres fere omnes, qui humores a toto corpore profluentes, & vel ex pravo alimento, vel ex vitiofo, & habituali totius corporis temperamento generatos ad uterum confluere tamquam totius corporis fentinam, ac veluti cloacam, ad quam reliquæ partes fefe exonerant, opinati funt. Et vero veram hujufce fluoris fedem in toto utero agnofcendam effe facilius innotefcet, fi prius ad uteri vafa tam fuperiora, quam inferiora, nec non ad meatus, ductus, atque emiffaria, quæ largita eft ei natura præter lacunas dictas, variafque fibras mufculares, quibus donatur, diligenter attendatur. Vafa quidem fuperiora fpermatica, quæ eundem exortum habent, quem in viris, inde minoribus furculis ad ovaria dimiffis majores propagines, quæ flexuofæ admodum funt ad uterum mittunt: inferiora ab hypogaftricis, & hæmorrhoidalibus oriunda, inter quæ, & fuperius defcripta mutuæ funt, ac frequentes anaftomofes. Cæteros meatus, ac ductus præterquamquod in cervice uteri confpici Graafius fupra laudatus, & Hornius teftati funt, accedit præterea maximum illorum utero exiftentium argumentum capi a præclaris Fantoni experimentis, atque obfervationibus (*c*) quibus deprehenfum eft, flatum per venas uteri in cavum ejufdem, & vaginæ, & contra ex hoc in venas adigi, ac tranfmitti poffe, ut glandulas non modo in interiori vaginæ fuperficie, & alibi per eam differminatas, fed in inferiori quoque parte cavitatis uteri exiftentes ferofis humoribus tranfcolandis idoneas filentio prætercam, quas fe detexiffe putat Verheyenius (*d*) quafque Hoffmannus fic confirmat (*e*) quidquid Ruyfchius fenferit, qui glandulas in utero nunquam vifas effe, nec demonftrari poffe contendit, ut vix, ac ne vix quidem in quæftionem vocari poffe videantur. Structuram uteri mufcularem nemo melius affequetur, quam qui præftantiffimum Morgagnium adierit (*f*) Hallerum (*g*) D. James (*h*) Sanctorinum (*i*) qui uterum cavum effe Mufculum affirmarunt, propterea quod fibrarum fafciculis præditum, qui retis in modum pluribus finubus membranofis invicem fuppofitis, & communicantibus interferuntur, qui varie implexi tandem ad interiorem exterioremque membranam terminantur, quæ fibræ variæ tendi, contrahi, relaxari, aut alia ratione affici poffunt, qua cæteræ Mufculo-

(b) *Compend. Anat. pag.* 81. (c) *Anat. C. H. p.* 186.
(d) *Anat. cap.* 33. *tab.* 17. *Fig.* 2. 3. (e) *Loc. cit. cap.* 16. *fect.* 9.
(f) *Ad anat.* 4. *animad.* 26. (g) *Tom.* 5. *tex.* 664. *not.* 4.
(h) *Op. cit. tom.* 6. *col.* 849. (i) *Obfervat. anat. cap.* 11. *fect.* 10.

lorum fibræ, ideoque summam eisdem vim inesse, ut varie affectæ sunt, ad sanguinis motum, atque inde ejusdem, & tenuioris ejus partis serosæ scilicet, & lymphaticæ secretionem, excretionemque immutandam. His ita constitutis proclive est credere, ut alibi a nobis est demonstratum, propter frequentes vasorum plexus, & serpentinas quasi circumgyrationes lentum, ac difficilem esse sanguinis in utero cursum, a quo non solum stagnationes, infarctus, & alia ejusmodi mala exoriuntur, sed etiam serosus ac lymphaticus humor retardato sanguinis progressu per vasa a natura comparata viam sibi non solum per poros, ductus, glandulas ejusdem secretioni juxta naturæ leges dicatas parare, sed per eadem ipsa orificia, quibus sanguis menstruus erumpere solet. Quam quidem sententiam cum primum ratio evincit ducta potissimum observatione, qua suppressis Mensibus, album uteri profluvium eorum loco supervenire compertum est, eamdem præterea dissectiones cadaverum virginum, nuptarumque, quæ dum viverent ejusmodi morbo afficiebantur, in quibus humor limpidissimus in utero repertus est ex ejusdem cavo in vaginam exstillans, ut præ cæteris cl. Severinus Pinæus testatus est, sic confirmant, ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Quæ quamvis insigni Mulierum damno, cum recte se habeant Musculares uteri fibræ, contingunt, eo graviori discrimine vires suas exerunt, ubi aliqua de causa, qua nihil facilius, atque vulgarius in humano corpore est, eædem atonia corripiuntur, & laxitate, hinc imbecilles ad agendum in fluida per uterum excurrentia non modo fiunt, sed ad recipiendum quidquid ex universo corpore illuc continenter effluit satis aptæ, unde membranarum distensio, distractio, multo ocyor ac segnior sanguinis circuitio, seri ac lymphæ in aliis partibus imminuta secretio, derivatio, ejusdem, & reliquorum humorum vel per ipsas tunicas transpiratio, defluxio nunquam intermissa, & perennis, album demum uteri profluvium.

Tertii demum a celtico veneno glandulas Couuperianas, prostatas vaginæ &c.) Qui a celtico veneno ortum traducit fluor albus gonorrhœa fere virulenta, seu gallica nuncupatur, atque in fermento acerrimo ad inflammandum, irritandum, atque erodendum aptissimo consistit. Quibus vero partibus infestum sit quæri a medicis solet. Si Graafium audimus (*k*) gonorrhœam ex glandoso Prostatarum corpore perque lacunas circum, & in meatus urinarii exitu collocatas erumpere, utero, ejusque vaginæ innoxiis, constituit certissima observatione edoctus in dissecto cadavere cujusdam mulieris hoc vitio infectæ, qua dictas partes male affectas deprehendit. Si Rondeletium (*l*) Forestum (*m*), præ cæteris vero Palmarium (*n*), vesicæ collum lædi ostendit, propterea quod ex ulcere cervicis vesicæ a gonorrhœa curata, residuo totius vitæ cursu saniosa effluxerit materia ei ferme similis, quæ in diuturna gonorrhœa a prostatis ex urethra ferri solet. Si e contra Gulielmum Cokburne (*o*) consulimus, gonorrhœæ sedem in vagina tantum, nunquam in prostatis, glandulisque Couperianis agnoscendam constituit; si Nicolaum de Blegnii (*p*) in utero. Quid in tanta opinionum varietate judicarem ipse vix auderem pronuntiare, nisi lucidissimam facem prætulisset præstantissimus Astrucius, qui in aureo libro de morbis Venereis (*q*) his per singula capita recensendis immorari inane prorsus consilium non duxit, quæstionemque omnem, ac controversiam dirimens, Regnero scilicet de Graafio libentissime indulgens, qui corpus glandosum male affectum prætendit; nec non Palmario assentiens, qui vesicæ collum accusat, seu Parastatam glandulosum, hoc est glandulosum corpus principio urethræ appositum ad collum vesicæ, quod nunc Prostata appellatur, ita fere Parastatarum nomen, a quarum inflammatione gonorrhœam virulentam, & Rondeletius, & Forestus oriri sunt arbitrati, præterea a Guillelmo Cokburne, & Nicolao de Blegnii tam ipse dissentiens, quantum illi dissentiunt a veritate, dum ille quidem gonorrhœæ sedem in fœminis in vagina tantum, nunquam in prostatis glan-

(k) *De mul. organ. generat. dicat. cap. de flux. menst.*
(l) *De dignoscend. morb. cap. 9. & 15. & lib. de morbo Italico.*
(m) *Obser. lib. 32. obs. 2. in schol.* (n) *Lib. 2. de lue venerea cap. 9.*
(o) *De virulenta gonorrhœæ natura & causis p. 1. cap. 3.*
(p) *L'art. de guerir les maladies Veneriennes p. 2. cap. 9.* (q) *Tom. 1. lib. 3. cap. 1.*

dulis Couperianis esse statuens, *certissimis observationibus nullo argumento, sed ex præjudicio tantum repugnat*: hic vero uterum arguens *confundit errore manifesto fluorem album, sive muliebrem, & virulentum, affectus quidem specie similes, sed tamen re diversissimos natura, sede, causa, & therapeja*: ac propterea triplicem esse gonorrhœam in mulieribus haud dubie affirmans ratione sedis, nimirum glandularum Couperi, prostatarum, glandularumque vaginæ. Quæ quidem sententia cum mihi primum ea cognita est fateor non parum placuisse, sive quod revera habeat cur placere debeat, sive quod creberrima experimenta, atque observationes & Thomæ Bartholini (r) & Joan. Vigerii (f) & Hieronymi Veschii (t) & Alexii Litrii (u) aliorumque præstantissimorum virorum in gonorrhœa laborantibus institutæ, aut qui ejusmodi lue infecti perierunt, in quibus omnibus alterutrum ex dictis partibus, aut universæ & singulæ inflammatæ, exesæ, exulceratæ, aut callum habentes repertæ sunt, rem ita se habere satis clare in hanc diem demonstrarint. Quæ sane illorum conjecturas, qui veneno celtico vim cogendi sanguinem, humoresque, atque consequenter inflammandi, nec non excoriandi, erodendi, exulcerandi virtutem inesse putarunt, adeo præclare fovent, confirmant, ut nihil probabilius afferri posse videatur.

III. *Prima dignoscitur humoribus albis, crassiusculis, & in pauca quantitate &c.*) Ne autem præclarissimi Astrucii reprehensionem de industria incurrere velle videamur, fluorem album, sive muliebrem cum virulenta gonorrhœa confundentes, quod ante ipsum egregie quoque adnotavit supra laudatus Mauriceau, & Fullerus, istarum affectionum specie similium diagnosis accurate instituenda: Quod nulla meliori ratione præstari posse perspicuum est, quam ad qualitatem humoris exeuntis, quantitatem, ad causas antecedentes, & externas respiciendo. Si enim fluor albus verus, ac legitimus sit, quoniam a separatione liquidi genituræ analogi originem mutuatur, quod albicans, crassiusculus, viscidusque humor est, ejusdem effusionem plane similis sequi oportere perspicuum est, eamque sine ullo dolore, ardorisque sensu, aut excoriatione; quandoquidem quidquid excernitur ob copiam, aut glandularum laxitatem extra corporis confinia educitur, non quod integrales ejus partes plurimo nocentium corpusculorum inquinamento ab optima temperie decesserint, & crasim aptatam servare nullatenus potuerint, hinc propterea ne in secretione quidem atque excretione naturæ molestæ. Si de humoris quantitate sermo fit, quænam tandem esse putetur, si non excrementitius humor sit, sed lubricandis partibus, voluptatisque sensui in coitu augendo a natura sit comparatus? Verum quidem est diutius persæpe protrahi. Quid inde tamen futurum censeas? An extremam maciem, & corporis consumptionem sequi, sicut illis solet contingere, quæ immoderato coitu utuntur? Id quidem conjectura assequi plerisque minus placuit certissimis observationibus edoctis, hæc detrimenta in ægrotantium corpora non facile emanare, quo argumento potissimum ad vehementer credendum adducti sunt parva quantitate exeuntis humoris, medicos per opiniones duas maxime vulgares fluoris albi legitimi, ac nothi in fraudem facile induci, si ipsius effusio diu protrahatur, quandoquidem si seminis potius (in viris nempe) aut succi semini analogi in fœminis eadem esset, non aliorum excrementitiorum humorum, necessarium foret supra enarratis morbis ægros corripi, quibus evaderent: quod tamen experientiæ repugnat. Ita fere Massarias (x) fluorem album legitimum, quem gonorrhœam benignam plerique appellarunt cum fluore albo proprie dicto, a nobis notho, magnam alere convenientiam tradens, atque ipsorum judicium hisce de causis dubium esse, atque incertum ostendens. Ejus tamen errorem egregie sustulit Hoffmannus (z) perbella Bartholini observatione de viro Bergomensi, & Patavino, quorum ille per decem, hic per triginta annos gonorrhœam sustinuerat, ille virulentam, hic incertam an benignam, vel malignam, uterque tamen diutius incolumis vixerat, nisi quod prior ossibus vix hæreret, quæ protenso quasi digito commonstrant, non modo eam fluoris speciem, de qua agitur, sed alias quoque diu protrahi posse, nullique id meden-

(r) *Hist. cent.* 2. *obs.* 36. (f) *Chirurg. lib.* 3. *cap.* 6.
(t) *Episag. obs.* 67. & *dec.* 8. *curat.* 7. (u) *Mem. de l' Acad. des scien. an.* 1711.
(x) *Lib.* 4. *p.* 267. (z) *L. c. cap.* 17. *l.* 4. *p.* 287.

dentibus esse impedimento ad certam illius diagnosim statuendam, si cætera omnia simul conspirent.

In juvenibus plerunque opiparo victu utentibus &c.) Conspirat autem ætas, & victus genus, cum illa juventutem minime excesserit, hoc ad opiparum sit referendum. In juventute nimirum respectu semper habito ad alias ætates fibræ debita tensione, tono, atque elatere donantur, hinc motus sanguinis vividus est, celer, & vehemens: integrales ejus partes quamvis inter se mixtæ, ac temperatæ ad tenuitatem tamen vergunt, agilioresque, & magis mobiles sunt exaltatæ, & copiosæ, spiritus ad motum summe proni, atque ad munia quæcumque obeunda expeditissimi, hinc ad actiones omnes alacritas, promptitudo insignis, secretiones omnes excretionesque involuntariæ seminis in viris, succi eidem analogi in fœminis. Cui quidem sententiæ id unum vel alterum robur addit, quod generari incipit semen, vel succus eidem analogus circa pubertatis tempus, saltem in copia sensibili, quia nimirum aucto solidorum elatere, atque liquidis vehementius exagitatis proxima ejus materia exaltari incipit, viæque ipsius secretioni dicatæ patulæ magis fieri, atque apertæ, materia demum nutritionis respectu ad incrementum habito superabundat aliquantulum, in juventute consequenter insigniter, & sic diutius cum reliqua massa circulationem efficiens qua data porta extra corporis confinia per vias a natura comparatas educitur. Quod adhuc facilius evenire censendum est, si opiparo victui indulgeant; quo nomine alimenta in primis veniunt, quæ multum subtilis, sulphureæ, mobiliorisque substantiæ continent, quæque a stomacho subacta oleosas, subtiliores, mobilioresque particulas sanguini ingerunt ad exagitandum, acuendum, fibrarumque elaterem intendendum idoneas, unde calor, humorum turgentia in ipso excitatur, quibus roscidi humoris, seu seminis, vel succi analogi in fœminis secretio promptior peragitur. Ejusmodi sunt carnes Animantium, sylvestrium præsertim, & volucrium, quæ propter vehementiorem corporis motum puriorem, & liberiorem aerem, in quo degunt, sicciores que cibos, quibus vescuntur, prædictis muneribus obeundis opportunissima existunt. Quid si vitulinæ, bovinæ, vervecinæ aliæque Animantium domesticorum carnes sint, aliqua tamen qualitate alteratæ, salsedine puta, aut aromatum condimentis? Quamvis nimirum in stomachum ingesta ab ejusdem succis membranarumque ut plurimum immutentur, quoties tamen earum qualitatum excessu peccant, consequitur easdem superstites remanere, atque varias in sanguinem, aliosque succos mutationes induci, quibus liquidorum spirituosorum secretiones, excretionesque promoveantur. Quid enim ad id alio egemus auxilio, quam salsis, aut volatilibus oleosisque particulis, quæ alimentis unita, atque in sanguinem ingesta ejus particulas exagitent, acuant, unde calor, & turgentia in ipso excitetur? Idem dicendum de vinis, & liquoribus spiritu volatili sulphureo summe abundantibus, quo calcar addi spiritibus contingit, sanguini orgasmum, rarescentiam, solidis partibus vellicationem, unde Veneris stimuli, seminis, aliorumque succorum involuntariæ dejectiones.

Vitam curis vacuam degentibus.) Sed nihil ad sanguinis, ac spirituum motum, atque influxum in nervos adaugendum, & ad omnes, quæ in universo corpore consequuntur actiones recreandas, fovendas animi tranquillitate opportunius. Id quod adeo certum experientia fecit, ut probatione nequaquam indigeat. Videmus siquidem in mœrore, tristitia, aliisque molestis meditationibus spirituum secretionem, & motum retardari, hinc partes debito eorumdem influxu destitutas languescere, somnum turbari, chylificationem, ac nutritionem lædi, transpirationem, & reliquas humorum secretiones excretionesque præcludi, virium robur dejici, aliasque insignes mutationes contingere. E contra in iis, qui vitam curis vacuam degunt, contrarios omnino effectus consequi, spiritus uberius secerni fortioresque, sanguinem vivide ad omnes partes propelli, quæ propterea incalescunt, rubent, tenduntur, aut ea ratione vibrantur, qua opus est ad uberiorem humorum præcipue genitalium secretionem excretionemque sollicitandam. Apte cadit in hunc locum, quod sapientissimus Salomon scriptum reliquit (*a*): *Cor gaudens exhilarat faciem*: & alibi (*b*): *Secura mens quasi juge convivium*: perinde ac diceret, qui læti sunt

(a) *Cap.* 15. *v.* 13. (b) *Ibid. v.* 15.

sunt animo melius se habere, quam si lautissimis epulis fruerentur.

Venerem si Virgines, intermissum coitum si viduæ avide appetentibus.) Animantibus cujusvis generis terrestribus, aquaticis, volatilibus, atque hominibus Veneris desiderium natura indidit eo provido consilio, ut eorum, atque humanum genus nova subinde generatione conservaretur, & eorum numerus in dies singulos cresceret, & multiplicaretur. Organa etiam generationis condidit, ut a succis illuc confluentibus ea titillatione afficerentur, qua ad Venerem excitarentur. Certam etiam ætatem in fœminis præsertim constituit, quæ ab exordio menstrui fluxus plerunque incipit, & usque ad ejusdem terminum perdurat, quo tempore & fluidorum copia ingeritur, motusque vividus est, & solidorum elater insigni virium momento instructus. Hinc nil mirum in Virginibus & liquidorum libere per vasa excurrentium copia, & solidorum elatere gaudentibus, Veneris œstro corripi, succos superabundantes ad generationis organa confluere, irritare, atque ea ratione afficere, quæ vel una satis copiosiorem lymphæ genitalis secretionem, excretionemque promovere valet. Ab hoc fere fonte repetendæ sunt involuntariæ pollutiones, quæ Viduis Venere minime utentibus in somno sunt familiares. Succorum enim confluentium copia, aut acrimonia generationis partes ea titillatione afficiuntur, quæ ad Cerebrum usque, ac nervea ipsius filamenta propagata ideam actus venerei repræsentat. Hinc Celsus: *Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est: Rarus corpus excitat &c.* Quo apparet si copiosa lymphæ genitalis excretio prohibeatur in viduis coitu minime utentibus generationis partes non solum ita turgere, ut Veneris œstro eædem rapiantur, sed plus æquo sollicitatas, distensas, aut aliter affectas sic relaxari, ut perenni, & nunquam fere intermisso fluori liberam viam, aditumque relinquant.

IV. *Altera humoribus acribus, serosis, flavis copiosius fluentibus &c.*) Longe diversa ratione sentiendum, si fluor albus nothus fuerit, vel quantitatem exeuntis humoris respicias, vel qualitatem. Si enim de quantitate sermo sit, cum a lymphaticorum, serosorumque humorum in toto corpore redundantium copia proficiscatur, qui ad uterum tamquam ad cloacam, & sentinam fœminarum delati uberius separantur, multo majorem esse debere, quam in legitimo a sola lympha genitali uberius separata oriundo perspicuum est. Solent autem promiscue, & sine ordine humores copiosius profluere, & cum inordinatis, vel etiam fluentibus mensibus jungi, quod Mensium decolorum, quibus mulieres præsertim juniores vexari solent, proprium non est, qui licet vitiosi sint, suam tamen periodum exacte servant, in quo potissimum istorum differentia reponenda. Si de qualitate, cum in toto corpore varii generis humores reperiantur, mucosi, salivales, biliarii, pancreatici, intestinales, aliique natura, & consistentia discrepantes, qui etiam ita mutantur, ac corrumpuntur, ut in excrementorum formam colliquescant, nil mirum videri debet excretos eosdem ex utero quoad colorem, consistentiam, odorem variare, hinc interdum serosos, acres, vel salsos, interdum pituitæ mixtos, alias flavos, viridescentes, nonnunquam fœtidos comparere, ut præ cæteris a Platero (*c*) & Sydenhamo (*d*) demonstratum est.

In fœminis cachecticis, pravique corporis habitus, quæque otio, vitæ sedentariæ, & somno plus æquo indulgent &c.) Ejusmodi fluores ex eo fere contingunt, quod non modo ab incongruis succis, & superfluis, & vitiosis salibus sanguinis crasis pervertitur, verum etiam quod laxantur præter morem vascula uterum, conterminasque partes percurrentia; quod iis fere fœminis accidere solet, quarum *in facie*, ut ostendit Hippocrates (*e*), *sunt tumores albi, & partes ambæ sub oculis tument, & hydropiformes, ac non valde bona specie præditi sunt oculi, & color corporis albidus, & venter imus tumidus, & in cruribus tumores laxi, & si presseris digito notæ imprimuntur*, seu quod eodem recidit, & uno verbo complexi sumus, cachecticis, pravique corporis habitus, in quibus laxus nimis est solidarum partium tonus, ac laxata nimis sanguinis compages ob depravatum præcipue, perversumque digestionis opus, quo crassæ, viscidæ, crudæque particulæ in sanguinem introducuntur, quibus balsamicæ, oleosæ, tenues, vola-

(c) *prax. tom. 3. p. 670.* (d) *procef. integr. in morb. p. 710.*
(e) *lib. 2. de morb. mul. sec. 9.*

latilesque obruuntur, unde earum debito influxu defraudatæ solidæ partes languescunt, ac relaxantur, fluidarum vero miscella congrua, atque opportuna turbatur, quo sane consequitur, ut serosæ a reliquarum nexu secedentes vel in lymphaticis vasis subsistant, vel ocyus quam par est moveantur, & cachexiam pravumque corporis habitum inducant. Quid si otium, vita sedentaria, & somnus plus æquo longus præcesserint? Uti nimirum moderata exercitatione solidas partes robustiores fieri contingit, spirituum, & sanguinis motum augeri, atque hinc succorum omnium distributionem facilius peragi, partes melius nutriri, vigorari, sanguineam demum massam vel lentis viscidisque humoribus inquinatam, atque impeditam attenuari, expedi, viscera concuti, impactosque in iisdem succos incidi, atque ad cribra glandularum expelli, ita quiete longiori, atque vita sedentaria sanguinis, & spirituum motum languere perspicuum est, partium robur infringi, fluidiores humorum partes tenujoresque obrui, hinc debiliore effecto partium tono, & crassioribus acrioribusque congestis, tolli congruam sanguinis miscellam, atque hinc cachexiam, pravumque corporis habitum exoriri. Idem dicendum de aere humido, & palustri, ideoque minus gravi, & elastico existente, quo fibræ omnes relaxantur, humoresque densiores fiunt, atque tardiores ad motum, unde facilis est eorum in vasis stagnatio, congestio, qua serosæ partes a reliquarum nexu facile secedunt, atque albo uteri fluori tribuunt, ut Sylvius præsertim testatus est, qui in Belgio hac fere de causa longe frequentiorem morbum, quam alibi esse refert, & tempore autumnali, & in humidis, paludosis, vappidisque locis, quæ aer purus, & septemtrionalis perflare satis apte non potest, fœminis familiarem, ut Hoffmannus ostendit (*f*).

Quæ laboriosos partus, abortus, violentas placentæ avulsiones &c.) Hactenus causis immorati sumus, quæ totius corporis partes cum solidas, tum fluidas vitiando occasionem morbo præbent convenientissimam. Reliquum est, ut ad eas contemplandas progrediamur, quæ solum uterum, in quo morbi sedes statuta est, ea ratione afficiunt, qua non modo ad propria munia obeunda sit accommodatus, sed fluori albo quamplurimum tribuat. In horum censu veniunt in primis partus difficiles, ac laboriosi, de quibus superiori capite actum est, abortus, violentæ post partum placentæ avulsiones, quibus vasa fibræque uteri plus æquo relaxantur, ejusque tonus plane evertitur, quo deficiente magnam ibi in toto corpore redundantium humorum copiam congeri contingit, per varias circumgyrationes, ac serpentinos ductus difficilius regredi, atque per ejusdem emissaria, poros, atque meatus egredi. Quid non uteri tonum destruunt immodici mensium fluxus tum distendendo plus æquo vasa, tum eorum oscula referando, fibrasque corrumpendo, atque immania interdum ulcuscula excitando? Res ex superiori capite allatis adeo manifesta est, ut manifestior sit nulla.

V. *Si tertiam varii colore, consistentia, odore humoris fluxu cum sensu ardoris, & dolore &c.*). Nemo ignorat varii humoris nomine in gonorrhœa virulenta stillantis & spissum, & flavum, & viridem, & utrisque mixtum, & fœtidum esse intelligendum, quæ solæ differentiæ si a medicis spectentur dici vix potest, quam facile in fraudem inducantur. Præterquamquod fluori albo notho dicto hæ omnes affectiones communes sunt, accedit præterea, easdem & ulceribus uteri non contagiosis convenire, ut ex Clusio præ ceteris colligi potest (*g*), e cujus fundo, aut interno orificio materia excernitur, quæ fœtida est, interdum albescens, sæpius tamen seri corrupti ex vasis ulceratæ partis exeuntis mixtione varie colorata. Optimum est alias adesse multas, quæ ulceris propriæ sunt, nempe hæmorrhagias sanguinis valde insignes, adnotante cl. Mauriceau, quæ menstruorum loco superveniunt, quæque parum sedatæ in fluorem mutantur seri loturæ carnium similis, cum his sæpe etiam parvis atri, corruptique sanguinis grumis exeuntibus. His adde mulierem non sine maximo dolore concubitum ferre posse, atque ipsum frequenter hæmorrhagiæ recidivam promovere. Hæc omnia si abesse intelligantur, jam omnis ulceris suspicio evanescet. Quomodo vero a fluore albo distinguenda sit gonorrhœa virulenta arduum atque insolens mihi semper

(f) *Loc. cit.* (g) *Obs. medic. varior. ob.* 4. *&* 5. *de ulcere musculor. uteri vaginæ vicin. & utero purulento.*

per visum fuit asserere, quidquid alii blaterent, qui laudato Mauriceau præsertim, & Charletono (*h*) præeuntibus ad credendum vehementer adducti sunt saltem ex loco exeuntis materiæ, atque ex modo exeundi certum gonorrhϙæ capi posse argumentum. Cum enim miasma venereum ex trita sententia prostatas glandulosas glandosumque corpus principio urethræ appositum ad collum vesicæ inficiat inflammando, erodendo, exulcerando, non sine insigni dolore & molestia earum partium vicinarumque urinam dejici posse affirmant, quæ fœda quadam, viscida, viridique materia obducta videtur, quæ interdum ea peccat acrimonia, ut easdem exulceret, nec fluentibus Catameniis fluere desinit, ut in fluore albo fieri solet, qui menses solum antecedit, vel sequitur. Sumpta propterea a Baglivo occasio (*i*) statuendi infallibile tales morbos ab invicem distinguendi signum suo illo aphorismo: *Pete a muliere an tempore mensium fluor ille albæ materiæ adsit, si dicat quod sit, significato eidem, quod morbus a quo divexatur sit gonorrhœa gallica: si vero durante menstruatione fluor albus evanescat, & eadem finita denuo regrediatur, pro certo habeas mulierem fluore albo uterino laborare*. Sed major difficultas inde exorta præcluso veluti afferendi aditu cuinam causæ assignanda vicinarum partium erosio, exulceratio cum insigni ardore, ac proritu juncta, quæ fluore albo detentis, nullo prægresso contagio venereo, accidere solet, præsertim scorbuticis, & in quibus feri vitium ad summum acrimoniæ gradum evectum est. Deinceps qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut materies quæ in gonorrhœa a prostatis fœmineis glandulisque Couuperianis manat, licet longe a vagina, quæ mensium via est, scaturiat, quandiu tamen iidem ubertim profluunt, ita cum iisdem in vulva minime commisceatur, atque propterea atro, sive purpureo colore non inficiatur, ut dignosci amplius nequeat in mulieribus quandiu menstruantur? Quid porro si gonorrhœæ sedes in vaginæ glandulis sit agnoscenda? Quemadmodum nimirum serosi, ac lymphatici humores in fluore albo stillantes cum menstruo sanguine ab utero, vel a vagina defluente ita confunduntur, ut nullum eorum præbeant indicium, pari ratione materiam virulentam, quæ inde defluit iisdem plane vicissitudinibus obnoxiam esse debere luce clarius apparet, ut præstantissimus Astrucius arbitratus est. Sed quibus tandem notis in fœminis gonorrhœam virulentam a fluore albo simplici distinguemus? An parva quantitate exeuntis humoris? Ad hanc reponit laudatus Mauriceau gonorrhœas virulentas, atque matricis ulcera, in quibus tanta profluit putris materiæ copia, quanta exire in fluore muliebri potest. An vulvæ inspectione? Placuit quidem laudato Astrucio unam veri indagandi rationem afferre, quæ in eo potissimum consistit, ut vulva introspiciatur: cum enim purulenta materies ex prostatis per lacunas in superiorem vulvæ partem, aut ex glandulis Couuperianis in inferiorem exprimatur, certum capi posse argumentum existimat gonorrhœæ virulentæ, non fluoris albi, cujus materies ab utero per vaginam profluit: idque eo magis si in iis vulvæ locis, quibus prostatæ, aut glandulæ Couuperianæ adsident inflammationis, aut saltem phlogoseos signa appareant, dum cętera vulvæ loca ab omni labe immunia sunt. Cui tamen id objici posse perspicuum est, gonorrhœam sæpe sæpius vaginæ glandulis insidere, in quibus idem ipse albus fluor sedem constituit, ideoque ne vulvæ quidem inspectione a fluxu muliebri distingui gonorrhϙam virulentam ullo pacto posse, quod fateri opus ipsi fuit, atque pro veritatis amore rem dubiam, atque ambiguam relinquere, donec aperta ægrotantis confessione, aut impuri concubitus notitia verum tandem appareat, aut ex morbi difficultate, atque sævitie symptomatum supervenientium, quæ causam ab extraneo veneno repetendam esse protenso quasi digito commonstrant.

VI. *Si primum contingat, omnis fere periculi expers est morbus &c.*) Cum causa fluoris albi legitimi in nimia lymphæ genitalis abundantia, aut fervore sit reponenda in juvenibus plenis, & in cęlibatu opipare lauteque viventibus, & ab omni tristi cogitatione alienis, & non modo insigni viscerum, aut solidarum partium labe, sed ne labis quidem suspicione, parum medentibus allaborandum esse, ut ægrotantes in pristinum valetudinis statum restituantur perspicuum est. Quid enim facilius, quam aut copiam minuere, aut fervorem a sulphu-

(h) *Genealog. rheumatis. uteri sive fluoris albi histor.* (i) *Prax. med. lib. 2. cap. 8. §. 3.*

plureis, tenujoribusque particulis a causis externis exaltatis temperare? At non pari felicitate optato fine potiri eos posse judicandum, si acrimonia accedat, quæ ab incongruis succis, & superfluis, & vitiosis salibus inquinati sanguinis foveatur, & ut de notho dictum est, si laxatæ præter modum sint glandulæ vaginæ, conterminisque partibus insidentes, quod scorbuticis, cachochymicis plerumque familiare est, in quibus propterea invalescit, & graviorum symptomatum satellitio stipata in nothum fluxum facile degeneßat, ac diutius protrahitur.

VII. *Sin alterum, & melancholicæ, & steriles fœminæ evadunt &c.*) Si solum pravus corporis habitus, seu cachexia muliebrem fluorem comitaretur cum languore corporis, & functionum imbecillitate, dolere mulieres suam vicem facile equidem judicaverim, callido tamen aliquo artificio, fucoque utentes Romanarum Principum, quarum supra meminimus, præeunte exemplo, quo roseo faciei colore conciliato, maritis, si nuptæ, placerent, si virgines, prætereuntibus, proclive est credere morbum ægre minus laturas. At gravissimum iis semper visum, fœtentem ex pudendis materiam profluere, quæ cum ipsis pruritum, mordicationem, ardorem molestum parit, maritis nauseam, atque fastidium movet, sic ut ab earum consortio prorsus abstineant. Quod sane dici vix potest, quam valde inde tristentur sic ut melancholicę evadant. Quinimmo laxato præter morem uteri tono, & sero copioso illuc confluente, vix prima conceptus rudimenta jaci possunt, quin corrumpatur, & foras elabatur, ideoque aut abortum continuo patiuntur, aut steriles redduntur, ut testatus est Hippocrates (*k*): *Quæ præhumidos habent uteros, gravidari nequeunt; extinguitur enim ipsis genitura:* & alibi (*l*): *Si uteri lubrici fuerint, mulier non concipit, semen enim foras elabi sinunt.* Quid quod ob copiam serosorum fibræ internæ vaginæ tunicæ sic relaxentur, ut extra pudenda sub forma rotunda, qualis videtur esse uteri, propendeat, unde in morbum procidentiam uteri dictum labantur?

In uteri procidentiam.) Quæ cum dico video jam quantum mihi discriminis restet cum iis, qui Veteribus addicti ad credendum vehementer adducuntur, in hoc affectu uterum extra locum suum progredi, & extra pudenda propendere. Verum ii mihi monendi sunt, uterum firmissimis ligamentis instructum esse, ut ne a causa quidem violenta exteriore suo loco dimoveri possit, veluti lapsu ab alto, violenta secundinæ, aut partus extractione, alicujus oneris elevatione. Quod si forte hisce in casubus observare contingat, tunc potius convulsio, aut raptus uteri, non procidentia appellatur. Solent quidem gravidæ mulieres adnotante cl. Mauriceau in imo ventris extraordinarium pondus percipere, quod a pondere in uteri cavitate contento excitatur, qui ad cervicem usque protenditur, & quandoque etiam infra ipsum, ut nonnisi ægre admodum, & elatis cruribus deambulare queant, aut coitu uti, quin insigni dolore afficiantur, cum ultimis gravidationis mensibus crurum etiam stupore, mejendi difficultate, & alvi stypticitate corripiantur, pressione scilicet nervo crurali facta, vesicæ collo, & recto intestino, per quod fęces excrementaque omnia ejiciuntur, cujus quidem sententia nihil probabilius afferri posse videtur. Illud tamen assequi nulla ratione possum, quomodo non solum primo gestationis mense, sed quinto etiam partem interni uteri orificii extra pudenda foras ad pugni magnitudinem prolabentem in nonnullis mulieribus vidisse testetur, nec diligentius animadverterit ipsius dilatationem, ac molem propter fœtum intus contentum grandiorem factam esse impedimento & non multum absimili, quod experiuntur illæ, quæ ad nonum usque mensem pertingunt, quasque uteri prolapsu nunquam corripi affirmat. Quo sane licet non immerito suspicari eumdem quoque ut Veteres tunica vaginæ interna sic relaxata ob copiam serosorum humorum (id quod mulieribus fluore uteri albo laborantibus familiare esse idem fatetur) dictæ membranæ fibras laxantium, ut extra pudenda sub forma rotunda uterum repræsentante propendeat, deceptum fuisse. Saltem raptum, aut convulsionem uteri passas fuisse dictas mulieres facile equidem judicaverim, ut summus dolor, ac mejendi difficultas adeo insignis, ut in abortus discrimine constituerentur præclare evincunt, si quæ alia.

In hydropem, tabem, atrophiam &c.) Jam omnibus partium functionibus labefacta-

(k) 5. *aph.* 42. (l) *Lib. de sterilitate.*

ctatis, ac primum quidem ad Chyli elaborationem, perfectionemque concurrentium, non solum chylum, sed sanguinem aqueum serosumque generari necessum est, cordis vero ac vasorum omnium vi, atque elatere cessante, tolli congruam sanguinis mixtionem, serosas partes a reliquarum nexu secedere, per laxatas tunicas transudare & in cavitates effundi, unde hydropes, ut de hæmorrhagiis quibuscumque largis, & perennibus sæpius a nobis est demonstratum. Quid quod serosa illuvie proxima succi nutritii materia ea ratione depravetur, qua nutriendo corpori inepta constituatur, aut tota quanta est una cum reliquis humoribus extra corpus per laxatas uteri vias elabatur? Tunc vero tabem, atrophiam exoriri adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

VIII. *Si tertium, ulcera pudendorum sordida incurrunt, si vero male curentur, bubones &c.*) Cum miasma venereum genitalia inficit, vires suas exercere potissimum succos, quos offendit, dissolvendo, eorumque crasim pervertendo, solidas vero partes inflammando, erodendo, ulcerando, genitalium dolores, ardores, tumores, fluxus ex iisdem perennis, & nunquam intermissus saniosæ, ac purulentæ materiæ satis abunde declarant, & ratio ab observationibus superius allatis ducta confirmat. Nisi cito, & opportune morbo oocurratur, quid facilius, quam ut late serpat, & si prius inflammatæ partes fuerint, suppurentur, & in ulcera pudendorum sordida desinant? Quid si ingravescat malum, aut minus rite tractetur? Si nimirum immaturius supprimatur, præsto sunt lymphatica vasa a pudendis ad inguina abeuntia, per quæ glandulis inguinalibus communicatum venenum in tumorem durum, dolentem, lente ad suppurationem abeuntem elevat, unde bubo venereus excitatur. Quid si per eadem vasa (quod facili negotio sæpe sæpius contingit) abeat in sanguinem, ejusque crasim universam inficiat? Nullum propemodum morbum, si singulos, & universos animo, & cogitatione percurras, reperiri Medentibus datum est, qui ab eodem tamquam rivulus a fonte promanare nequeat. Quoniam vero vis maxime insignis cogendi partes fluidas, & ferme caustica, ac corrosiva solidarum, clarum idem fecit, ubi altas in penetralibus viscerum radices egerit, ea demum atrocitate se prodit, ut nova perpetim malorum series in dies singulos augeatur. Inter hæc eminent lancinantes capitis dolores, arthritides noctu præsertim excruciantes, faucium ulcera, ossium nasi exesio, scabies, elephantiasis, pustulæ cancri naturam æmulantes, tophi, tabes, atrophia, mors.

IX. *In priore casu venæ sectio ratione plenitudinis habita &c.*) Cum fluor albus non virulentus juxta allatam divisionem sit legitimus, ac nothus, legitimus vero a nimio lymphæ semini analogæ, seu genitalis, vel ab ejusdem fervore nimio proficiscatur, indicationes non alias occurrere, quam nimiam lympham imminuendi, ac temperandi, atque ipsius orgasmum coercendi perspicuum est. Ad has adimplendas quæri a Medicis solet num venæ sectio sit celebranda. Veteres duce Galeno qui fluoris nomen generatim acceperunt, nec longius progressi differentiis ab ejus essentia, causisque optime ductis studuere, quoniam invaluit a serosis, lymphaticisque humoribus in toto corpore redundantibus ortum traducere, qui ad uterum præter morem laxatum delati per vias, poros, ductus, atque emissaria foras ubertim effluunt, curationem ab universali humorum redundantium evacuatione incipiendam tradiderunt, ea quidem per purgantia instituta, non per venæ sectionem, ne peccantes humores attracti ad venas massam sanguinis inquinarent. Silentio prætereo, quod de virium dispendio ajebant, quæ cum in hoc affectu valde dejiciantur, majus adhuc venæ sectione fieri arbitrabantur, & de hydrope, quem promoveri eadem verebantur, etiamsi menstrua sint imminuta, cum jam sanguis in cachochymiam migrarit. Non defuere tamen successu temporis plerique, qui generale præceptum minus accurate servandum existimarunt, ac si fluor non sit purus, & solitarius, sed sanguini aliquo modo permixtus, & subruber appareat, tunc celebrari posse venæ sectionem, tum etiam si insignior sit jecoris caliditas, & corporis plenitudo. Hi fere sunt supra laudati Ludovicus Mercatus, Rodericus a Castro, Jo. Fortis, Mesnard, Mauriceau, Hoffmannus, aliique, ut nullus hac de re dubitandi locus supersit. Cur porro salubri eventu non adhibeatur venæ sectio, si morbus a copia, & fervore lymphæ genitalis exoriatur, inter initia, in juvenibus laute viventibus,

&

& in quibus nulla non modo cachexia, sed ne suspicio quidem apparet? Præterquamquod etiamsi adesset, & Mensium suppressionem pro causa agnosceret, qua plenitudo in corpus induceretur minus verenda, ut alibi demonstratum est (*m*) juxta Tralliani monitum, qui vel in Anasarca ab hoc fonte prodeunte venæ sectionem celebrandam tradidit.

Mane vero, & vespere decoctio levis Plantagin. portulac. &c.) Ea etiam quæ nimium sanguinis motum compescere fervoremque temperare valent, hic locum habere perspicuum est: inter quæ plantæ quædam nostrates eminent nitroso, aut huic persimili sale præditæ, quæ etiam refrigerantia dicuntur, cujusmodi sunt plantago, portulaca, nymphæa &c. quibus si nitrum ipsum addatur dici vix potest, quam apte ægrotantium incolumitati consulatur, ut sæpius ostensum est. Id quod æque de emulsionibus frigidis est affirmandum, & papaveraceis, quæ etiam facultate anodyna donantur, unde irritationes, & spirituum effrænes motus sedando ad quascumque evacuationes a sanguinis, humorumque orgasmo, ac rarescentia oriundas eximiæ virtutis. Quoniam vero acrimonia interdum conjungitur, sumptum inde consilium ea etiam addendi, ubi morbus mitioribus non cedat, quæ acrium humorum spicula imbibendo, effrænesque particulas hauriendo pravam eorum indolem infringunt, laxatisque partibus subinde medentur: servato in medicamentorum usu in primis ordine, atque a moderato clementique ad validius deveniendo, ne primo statim in limine contra instituta præceptumque naturæ ad extremos usus confugias, in iisque tandiu perseverando, dum contumacem materiam, acresque succos, unde crebro sanguinis corpuscula dissolvi contingit, atque nimias evacuationes foveri, temperatos fuisse, laxatas vero partes ad pristinum robur redactas haud procul omni ratione dici posse videatur. Hoc argumento propterea adducimur ad credendum prodesse non solum pulveres absorbentes ex off. sepi. coral. &c. sed chronico evadente morbo, & succos cichoraceos optime depuratos, aut sero lactis stillatos, & aquas Nocerianas, aut B. V. aut Willenses, & lac, & alia recensita, quorum omnium pulcherrima laus est excretionibus quibuscumque, in quibus meatus, atque emissaria partim nocuorum salium, partim copia, fervore, & vi incurrentis humoris diducta sunt prompte succurrere; tum ab incongruis succis, & superfluis & vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendando, tum efficiendo ut remisso humorum motu, qui prius in affecta vasa impetum dederat, vitiosæ excretionis occasio deficiat.

X. *In altero casu purgatio instituenda pillul. Paracel. succinat. Crat. &c.*) Nil erit cur pugnemus cum iis, qui universum corpus a serosa colluvie liberandum, sanguinis, & humorum vitium corrigendum, & laxata præter morem vascula, ductus, emissaria; glandulas corroborandas esse existimarunt. Ad primam indicationem quod attinet, purgantia medicamenta principem obtinere locum plerique Veterum, & Recentiorum uno ore affirmarunt. Ubi enim excrementitii humores in primis viis hærent, qui coctiones excretionesque impediunt, aut in visceribus imi ventris, hepate, mesenterio, pancreate stabulantur, dici vix potest, quam commode per intestina expurgentur, cum quibus non levem habent communicationem, multo magis si ab aliquo viscere, puta ab utero sint revellendi, cum intestina, atque inferiores partes stimulando humores ad ea loca alliciant. Ad purgantium autem delectum summopere attendendum est, atque inter innumera ea in usum vocanda, quæ in materiam excernendam solum agunt, vel etiam ipsa intestina leniter stimulant, atque humores, qui in eorum fistulis, & folliculis ad exitum paratiores continentur, evacuant. Ejusmodi sunt pillulæ capitales Paracelsi; de Succin. Craton. & similes, quæ ratione Aloes, quarum est basis, ad serosos, crassos, difficilesque humores expurgandos sunt opportunissimæ. Mitissimas autem esse præterquamquod quotidiana experientia compertum est, cum commode, & magno cum fructu in quibusdam capitis morbis exhibeantur, etiamsi præternaturales adsint nervorum contractiones, ratio etiam præclare evincit, cum aliquo opus sit stimulo, ut laudabilem edant operationem. Quid si non una vice tantum, sed pluribus iteratisque peccans humor sit educendus, & postquam rite ad expurgationem paratus fuerit, ut optato fine potiamur? Hæc ni-

(m) *Aph. lib. 2. cap. 5. p. 81.*

mirum eſt ea commodiſſima purgandi ratio non minus ac tutiſſima, in qua humores ſenſim, atque aſſidue avocantur, utcumque magnus ſit eorum apparatus, qui totus ſimul nequit auferri.

Quorum dierum intervallo decoctio ex lign. Guajac. &c.) Viæ ad ſuperfluitates omnes ſeroſas, lentaſque eliminandas omnium convenientiſſimæ, ut alibi oſtendimus (*n*), ſunt viæ ſudoris. Sudorifica vi inſigni pollent ligna multa, Guajacum præ cæteris, ejuſque cortex, qui etiam majori partium tenujorum ac volatilium copia donatur, ut Fernelius experientia didicit, & analyſi ejuſdem inſtituta comperit cl. Geoffroy (*o*). Hinc eximius ejus uſus, ubi vividiores ſanguinis partes, quæ alicubi tenaciter adhærent, mucoſæque quiſquiliæ atterendæ ſunt, ſerum omne ſuperfluum abſumendum, univerſa ſanguinis maſſa exſolvenda, atque ut ajunt refermentanda: multo magis ſi partes quædam duriores Animalium, ut Cor. Cer. Ebur, aliaque id genus addantur, quæ volatiles quaſdam continent particulas iiſdem plane muneribus obeundis aptiſſimas, nec non Bardanæ radix, cujus decoctum a Simone Paulli decocto Sarſæ peril. & cæterorum lignorum exoticorum præſtantius cenſetur, ſaltem ut egregie animadvertit cl. Geoffroy pro emaciatis, & rarioris texturæ ægrotantibus, qui eamdem etiam tamquam diureticam, ſudorificam, nec non uterinam, & vulnerariam prædicat, quibus potiſſimum facultatibus opus eſſe in morbo, in quo ſeroſa peccat totius corporis colluvies, uterus præter morem laxatus eſt, & ejus fluor maxime inſignis, etiam me tacente facile omnes intelligunt.

XI. *Si tamen gracilis ſit mulier, aut calidioris temperamenti, ſolum ſyrupus de cichor. cum rhabarb. &c.*) Quod de radice Bardanæ paulo ante diximus præſtantiorem eſſe lignis exoticis, ſaltem pro emaciatis, & rarioris texturæ ægrotis, aptiſſime cadit in hunc locum. Si enim res ſit cum gracili, aut hyſterica Muliere, ſeu ſenſibiliori indole prædita, & in qua nimia adeſt nervearum partium ad oſcillandum promptitudo, ſanguis vero humoreſque tenues, acres, atque ad alchaleſcendum diſpoſiti, nemo eſt, qui non videat purgantia utcumque vehementiora non ſint, & quæ attenuandi, exſolvendi, fundendique vim habent, non eſſe indiſcriminatim adhibenda. Ea porro in hoc caſu viſa ſunt convenire, quæ mitiſſima purgandi virtute donantur, quæ potiſſimum in rhabarbaro elucet, ejuſque ſyrupo, qui per longius tempus exhibitus dici vix poteſt, quam apte incongruos, vitioſoſque ſuccos per alvum ſimul, & urinas evacuet, atque laxatas partes ea ſui parte, quæ adſtringendi, ſeu mavis roborandi vim habet, ad priſtinum robur reſtituat. Quod a rhabarbaro in ſubſtantia ſperare inane prorſus eſt, niſi pingui alicui conſervæ miſceatur, cum paulo ſiccioris ſit texturæ, ideoque parum, aut nihil purget, præſertim ubi fervida ſunt viſcera, ſolidæque partes aridæ, aduſtæque. Quo caſu ut ſummum ejus infuſio mitis locum habere poteſt. Quid ſua laxante ptiſana non præſtitit Riverius, qui Mulierem quadragenariam diuturno fluore albo laborantem multis remediis fruſtra tentatis ejuſdem uſu ſingulis diebus per Menſem integrum facto protinus liberaſſe teſtatus eſt (*p*) unde eam rurſus in praxi valde commendat? Ut autem ejus vis clare innoteſcat videndum eſt, quibus conſtet, & quomodo paretur. Ita autem ſe habet. ℞. Sen. mund. ℨ i. Semin. Coriand. præp. liquerit. ras. a ℨ i. ß. aq. font. in qua Tamarindor. ℨ iii. & ligni lentiſc. ℨ i. bullierint cyathum unum: infundantur frigidæ per noctem, & f. colatura, quæ mane duabus horis ante paſtum exhibeatur. Ex quibus apparet Sennam, & Tamarindos ptiſanæ baſim conſtituere, cætera ejus correctionem moliri. Quod præſertim de ſemine coriandorum eſt intelligendum. Licet enim mitiori purgandi vi polleant Sennæ folia, ſi prius a ſtipitibus mundentur; aqua tamen decocta ingratam potionem exhibent, & tormina potius, quam alvum ciere valent. Quapropter captum accuratiorum Medentium conſilium ejus infuſionem aut leviſſimo calore parare, aut ut Riverius conſuevit frigidam, ad ejus vero correctionem ſemen coriandorum addere. Quoniam doſis drachmæ unius, quam præcepit, admodum exigua eſt, ideo ejus infuſionem aqua, in qua Tamarindi ebullierint, parare conſultum duxit: qui ſoli etiam ſero lactis aut aqua fontis decocti, ut toties demonſtravimus, bilioſis, fervidiſ-

(n) *Aph. lib.* 1. *cap.* 8. *p.* 162. (o) *Mater. Med. p.* 2. *art.* 3. *&c.*
(p) *Cent.* 3. *obſ.* 81.

vidisque humoribus evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque orgasmo, ac rarescentiæ compescendæ suavi acore, quo sunt præditi, opportunissimi existunt. Ubi hæc diligenter teneas, facile intelliges, cur si loco decocti Guajaci aliorumque exagitantium corporum sarsam perillam sero caprili per noctem infusam, & radicem ligni Sassaphras adhibeamus, optime ægrotantium gracilium, & quæ spasmis, & convulsionibus obnoxiæ sunt, incolumitati consulamus. Præterquam enim quod tenues ejus partes infusione simplici per noctem vix sero communicentur, accedit præterea ita ab oleosis lævibusque seri particulis coerceri, ut vix ullam humorum perturbationem ciere valeant præter eam, quæ ad serosos, ac lymphaticos humores leniter absumendos, acresque contemperandos est necessaria.

XII. *Tunc transitus fiat ad pulverem ex ebur. præp. cor. cer. usto &c.*) Expurgatis hac ratione in diversis subjectis primis viis, incongruorumque succorum, atque vitiosorum salium sanguinem inficientium, viscerum vero excernentium textura eo redacta, ut hæc ad numerum pateant, illi vero paulatim commoti per excretoria denique excedant, ea in usum esse vocanda, quæ cum effrænes, si quæ superstites fuerint particulas hauriendo pravorum fermentorum indolem infringunt, tum laxatis præter morem vasculis uterum, conterminasque partes percurrentibus prompte subveniunt, ex dictis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Ejusmodi sunt terrea quædam, atque imbibentia corpora, nempe ebur, cornu cervi ustum, ocul. cancror. coral. aliaque id genus, quibus Opium ipsum torrefactum addatur, quæ omnia adversus immodicum Mensium fluxum eximias vires habere superiori capite demonstratum est; vel rotulæ ex iisdem fiant interdiu assumendæ, vel ex infuso theiformi exhibeantur plantarum, quæ exsiccante, simulque vulneraria virtute donantur: uti fere sunt rosmarinus, & horminum, quorum decoctum proponit Etmullerus, cum Tragus horminum frigidis, infœcundis, & fluore albo laborantibus fœminis subvenire testatus fuerit. Quod & de lamio, & galeopsi est plane intelligendum, quæ ratione sulphuris terræ impliciti, ut cl. Tournefortii, & Geoffroy experimentis compertum est, balsamicam, & exsiccantem virtutem sortita sunt, hinc passim apud Medentes in usu maximo. Neque ea absimilem operam polliceri quis sibi potest ex usu philipendulæ, bellidis, aliarumque similium, quæ vulnerariæ appellantur ab earum efficacia in vulnerum curatione insignium. Si de Throchiscis de Carabe sermo sit, eos & Cornu Cervi ustum, & coralla, & opium, & gummata vulneraria ac balsamica aliaque id genus componunt, a quibus si opium excipias, parum differunt Trochisci de Spodio, quorum virtus propterea in humorum acrimonia temperanda, & simul adstringendo maxime elucet.

XIII. *Hisce frustra adhibitis, specificum Hippocraticum, aut Jansortianum &c.*) Innumera fere sunt, quæ utero sive corroborando, sive exsiccando, sive laxata vascula adstringendo fluorem Muliebrem sistere tradunt fere Scriptores magni, & docti, quos tamen omnes in eo consentientes video, ut nunquam adhibenda existiment, donec antecedens materia, seu lymphatici serosique humores in toto corpore redundantes probe evacuati fuerint, atque absumti. Galenus fere ansam dedit, qui uxorem Boethi præpostero adstringentium usu tractatam uteri hydrope, retentis humoribus, qui antea evacuari solebant, correptam fuisse scriptum reliquit (q). Specifica nonnulla his accensentur: quæ quidem non omnia tradam, cum infinita sint, sed maxime illustria, seu propter Auctoris celebritatem, seu quod diuturno usu, & experientia sint comprobata. Inter hæc eminet illud Hippocratis ex semine lactucæ, & cortice pini desumptum ad ʒ i. exhibendum, nec non Raymundi Jo. Fortis, qui pulverem turturis granis mastiche repleti, & in furno exsiccati ad ʒ i. quotidie propinatum commendat. Hisce non semel usus votis respondisse deprehendi, sive quod revera habeat, cur prodesse debuerit, sive quod ipsa ipsius senescentis morbi conditio profuerit. Neque impares virtutes novi in opiata ea non multum absimili, quam Zechius proponit additione tamen Theriacæ, quæ inter præcipue roborantia in corporibus pituitosis usurpanda a Riverio recensetur, aut Diascordeo Fracastorei, quod a Sylvio in quorumvis humorum acrimonia magno in pretio ha-

(q) *Lib. de præsag. ad postb. cap.* 8.

habetur, cui æger superbibat aquam foliorum quercus, quorum decocto cum coagulo lepotis se feliciſſime uſum fuiſſe teſtatus eſt Mercurialis.

XIV. *Hæc dum fiunt, injectiones adhibeantur, ſi aliquis ſit ardor ex aqua decoct. hord. &c.*) Quod de interno adſtringentium uſu dictum eſt, idem plane de internotum eſt intelligendum. Quo loco dici vix poteſt, quam male Mulierum incolumitati conſulatur a nonnullis imperitis obſtetricibus quæ ad fluorem album ſiſtendum ad injectiones, aliaque adſtringentia medicamenta ſtatim confugiunt. Quem peſſimum morem altiori voce damnarunt, & e medio tollere quantum illis fas fuit conati ſunt clariores Medicinæ proceres, præ cæteris vero cl. Mauriceau, qui cum animadvertiſſet retentis in utero pravis, vitioſiſque humoribus, quos extra corpus ejicere natura moliebatur. propter juſtam nimis, atque intempeſtivam vaſorum adſtrictionem, altius uteri ſubſtantiam facile penetrare, atque intemperiem ſatis inſignem, aut unum aliquem curatu difficillimum tumorem, aut hydropem uteri progignere poſſe, ita ab eorum uſu abhorruit, ut niſi Mulieribus indulgere ſe fateretur, quæ proclives plerunque eſſe conſueverunt in adſtringentium uſum, quibus oſculum uteri ea ratione coatctent, qua viris in coitu chariores evadant, ab iis penitus abſtinendum eſſe facile judicavit. Atque ea potiſſimum ratione ad id decernendum adductum eſſe unuſquiſque facile intelligit, quod ejuſmodi remedii genere tolli, aut plurimum ſaltem retardari poteſt ſaluberrima illa evacuatio menſtrui ſanguinis ad earum incolumitatem tantopere neceſſaria. Sumpta propterea ab accuratioribus practicis ſtatuendi occaſio, eadem longe a conſueta purgationis periodo, quinque videlicet, aut ſex circiter ante dies non eſſe adhibenda, neque niſi totum illud temporis ſpatium, quo Menſes erumpere ſolent, jam prius evaſerit, repetenda. Quæ ſi ita ſe non habent, vix explicandi ratio ſuppetit, cur ſi aliquis ardor partium adſit ab acrium, atque erodentium humorum ſpiculis, dum eas remetiuntur, excitatus, primum temperandus ſit aqua decoctionis hordei, aut ſero lactis, aut alio ſimili miti medicamento, quod acres particulas hinc inde diluendo, diſſociando, & involvendo in cauſa eſt, ut ineptæ ad mordendum, atque erodendum conſtituantur, ſimulque, quod laxatum partium tonum blande corroboret, quod poſtremum Kalybis extinctione facile obtinetur; donec validioribus adſtringentibus locus detur ex plantagine, myrto, aliiſque ejus cenſus deſumptis, præſertim vero ex alumine, de quibus ſuperiori capite actum eſt.

XV. *Pulmentis, & ferculis tunc ſalviam, & roſmarinum incoqui juvat, & carnibus aſſatis veſci &c.*) Summo etiam diætæ regimine opus eſt, ut Mulieres valetudinem recuperent, eamque diutius conſervent. Ita enim earum natura comparata eſt, ut in quos morbos ratione uteri male affecti labuntur, iiſdem denuo, niſi per intervalla remediis utantur ad ſanguinem, humoreſque depurandos, tum partium tonum reſtituendum aptis natis, aut optimo victus genere gubernentur, iiſdem denuo per intervalla divexentur. Quoniam vero nullum tam mite, ac leve medicamen reperiri Medentibus datum eſt, quod diu repetitum aliqua ex parte non lædat, aut ſaltem ſtomachum, & nauſeam moveat, hinc in iis ſumma quandoque Medicina eſt, nulla uti medicina, atque opus omne diætæ committere, ea cum cibis miſcendo, quæ præterquamquod ſtomachi amicitia non parum commendat, ut in deliciis fere habeantur, eadem etiam exſiccandi, ſuperfluitates conſumendi, leniter adſtringendi facultas clara fecit. Ejuſmodi ſunt ſalvia, roſmarinus, & aliæ ſimiles plantæ. Summe etiam intereſt non ſolum bonos, ac laudabiles cibos aſſumi, ut ſunt carnes juniorum Animantium, tum quadrupedum, tum etiam ſylveſtrium, & volucrium, quarum illæ gelatinoſa ſubſtantia gaudent, hæ leviori, & mobiliori, quæ in diverſis ſubjectis pro diverſitate tempetamenti ſeligi poſſunt, ſed ita coctos, & præparatos, ut aliquam excitent alterationem, quæ cauſæ morbum efficienti adverſetur. Ita iis, qui præhumido ſunt corpore, & ſuperfluitatibus abundant, aſſatæ carnes ſunt ſalubriores, quam elixæ, cum nonnihil & ipſæ exſiccent, & languentibus partibus robur addant. Ab acribus vero, & ſalſis quam diligentiſſime cavendum, ſiquidem non ſolum nutritioni ſunt ferme inepta, cum nimis diſtent a mucilaginoſa, ac blanda nutritiæ ſubſtantiæ natura, ſed humores ipſos, ac nutritium ſuccum plus æquo ſolvunt, ſolidaſque par-

partes abradunt, unde morbus a serosis, lymphaticis humoribus acribus, exsolutisque augetur, & confirmatur. A vero etiam non abhorret nonnihil operæ laudisque in hisce ægritudinibus tollendis deberi motui locali usque ad lenem corporis incalescentiam, quo partes sanguinis excrementitias, & superfluas ad glandularum cribra facile expelli contingit, ibique separatas, præcipitatas vel per urinam, vel per sudorem extra corpus educi, cum robustiores ipsæ partes solidæ reddantur, quo maxime opus est in eo morbo, in quo earum tonus labefactatus est. Ad hunc porro restituendum etiam vini potus plurimum tribuit, si absyntio, melissa, & Kalybe alteretur, aut lentisco, santalis rubris, aliisque corroborantibus rebus, de quibus superiori capite dictum est.

XVI. *Si chronicus fiat morbus, eadem methodus servanda, quæ in immodico Mensium fluxu &c.* Vid. cap. 3. com. 17. 18. 19.

XVII. *Si virulentus demum sit fluxus, & insignis adsit ardor, & dolor genitalium partium, venæ sectio instituenda &c.*) Susceptum in genitalia virus venereum, quod summe acris, atque exulcerantis indolis est, e corpore eliminandum esse, exulceratas, atque abrasas partes detergendas, mundificandas, demum roborandas, atque ferruminandas tradiderunt fere uno ore cum Veteres, tum Recentiores Medici. Ad priorem indicationem quod spectat, purgantia medicamenta, quorum facile princeps ingrediens sit Mercurius dulcis, miris laudibus extollunt tandiu saltem per intervalla repetenda, quandiu de virulentæ materiæ correctione, atque extirpatione constet. A communi opinione dissentit cl. Astrucius tres virulenti fluxus gradus agnoscens, cum videlicet affectæ partes phlogosi tentantur, deinceps cum inflammatione tenentur, in qua vasa ipsa sanguinea scinduntur, vel eroduntur, demum cum exulceratione laborant. Pro vario morbi gradu, varia esse adhibenda remedia asserere non dubitavit. Hunc autem in præsens sequimur. Et revera habet, quod summa cum ratione dixisse videtur. Ubi enim phlogosis, & inflammatio partium adesse comperiatur, qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut purgantia medicamenta, præsertim acriora votis respondeant? Cum hæc vaginæ calore, ardore, rubore, dolore plerunque insigni se prodat, acrimoniæ sensu inter mejendum, fluxu humoris liquidi, acris, calidi, puriformis, cunctis viribus, atque omni animi contentione ad eam compescendam, ejusque symptomata mitiganda studendum esse luce clarius apparet. Quodnam autem remedium efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius venæ sectione? Depletis nimirum vasis sanguiferis, ac languescente sanguinis impetu inflammationem multo leviorem fieri, mitioremque; ideoque tensionem, calorem, doloremque sedari adeo manifestum est, ut nihil magis. Quæ quamvis de universis, & singulis, de corporibus tamen plethoricis, fervidique temperamenti esse maxime intelligenda facit potissimum ea ratio, quod in his plerunque inflammatio vera sanguinis excitatur phlegmonodes dicta, aut tenuioris ejus partis, quæ erysipelatodes nuncupatur, in quibus symptomata ea atrocitate se produnt, ut repetitam venæ sectionem, ut in ipsa peripneumonia, aliisque viscerum inflammationibus fieri solet, requirant. Ubi hæc diligenter teneas, facile etiam intelliges, cur alvus blande subducenda usu medullæ Cassiæ, aut ejus conservæ, cujus etiam eximius usus est ad urinæ acrimoniam temperandam, acresque humores evacuandos, & ex massa sanguinea præcipitandos, præsertim si nitrum purissimum addatur, aut nitrum cujus volatilior pars sulphuris vulgaris admixtione deflagravit, sal prunellæ dictum, quæ ad attenuandum blandissime, & simul nimium humorum motum, fervoremque compescendum, ut toties a nobis demonstratum est, opportunissima existunt. Quænam emolumenta in ægrotantes emanare non censeas, si repetito usu decoctionis radicis liqueritiæ, altheæ, graminis, aliorumque malvaceorum tractentur additis semper nitratis medicamentis? Sufficiat memorasse leniter aperiendi, emolliendi, demulcendi, præter summe proficuam, quam habent particulas calorificas hinc inde diluendi, dissociandi, atque ea ratione comprimendi, qua motus earumdem aliquando defervescat, iisdem inesse facultatem. Hinc passim apud Medentes in usu maximo. Neque felicitas insignis medicamentis fere omnibus ex aquis earumdem plantarum stillatis, & emulsionibus seminum peponum, & si inflammationis ardor tantus sit, ut ei mitigando largus diluentium usus sit impar, etiam

pa-

papaveris albi, & syrupo diacodio, aut ipso laudano, ut decet paratis, deesse solet, quorum præcipua vis est in nimia humorum acrimonia temperanda, spasmodicis solidarum partium contractionibus relaxandis, acutiorique eorum sensu obtundendo, ac molestissima dysuria coercenda.

XVIII. *Hisce succedant pillulæ ex Therebint. aq. Malvar. lot. extract. rhabarb. &c.*) Peracta jam curatione in primo gonorrhoici fluxus stadio, quæ usque ad ardoris urinæ moderationem extenditur, graviorumque symptomatum remissionem, in illorum opinionem pedibus eundum facile decreverim, qui eo nervos industriæ omnes intendendos esse existimant, ut venenum, quod altas in penetralibus genitalium radices egerit, altiusque penetrarit, corrigatur, extirpetur, & qua data porta extra corporis confinia per vias a natura comparatas eliminetur, quæ dum fiunt illud etiam maximi emolumenti sequitur, ut corpus a pravarum, vitiosarumque sordium sarcina liberetur, quod apprime utile, & necessarium est ad morbum ocyus, ac tutius profligandum. Ad hunc finem conferunt, quæ renum atque vesicæ amicitia clara fecit, seu quæ diuretica, & simul balsamica virtute, eaque blandissima, & non admodum calefaciente pollent, inter quæ Therebintinata eminent, & similia resinosa corpora, quæ nonnihil sui urinæ communicant, quæ propterea ab eorumdem usu violaceo odore imbuitur, eaque non sola quidem, sed cum iis consociata, quæ peculiari, & specifica virtute veneni vim acerrimam, & corrosivam, simulque sanguinem, & humores coagulante temperant, infringunt, destruunt, ejiciunt, quibus omnibus Mercurius palmam præripit, cui optime rhabarbari extractum additur, ut inde cum Therebintinæ syrupo, aut alio simili fiant pillulæ, quæ moderata dosi exhibitæ dici vix potest, quantum etiam valeant ad interna genitalium ulcuscula detergenda, sordes paulatim evacuandas, urinæ acrimoniam adhuc superstitem temperandam, si præsertim demulcentium, ac diluentium usus servetur.

XIX. *Hisce spatio XII. aut XV. circiter dierum adhibitis pillulæ ex mas. fœtid. major. &c.*) In eorum nimirum usu tandiu persistendum, quandiu paratis ad exitum pravis vitiosisque humoribus per emunctorias intestinorum glandulas, ex quibus succi parum copiosius, & facilius ex toto corpore derivantur, purgantibus locus detur, quorum ope universalis fiat expurgatio, ut puriores inde, mitioresque ad affectas partes affluentes, aliis consolidandi indicationibus adimplendis viam, aditumque tutiorem facilioremque relinquant. Quod autem de diureticis balsamicis dictum est, idem omnino intelligendum de purgantibus, ut videlicet una cum Mercurio semper exhibeantur, cujus pulcherrima laus est eorum, quibuscum unitur, operationem juvare, cum interim ab indole sua veneno celtico prorsus contraria ne latum quidem unguem deflectat. Jam non una purgantis pharmaci exhibitione posse totum peccantem humorem educi supra a nobis ostensum est. Captum hinc consilium eorum usui balsamicorum usum interponendi, quibus dum partes sensim sensimque deterguntur, superstites impuritates, & sordes recolliguntur denuo, atque ea ratione deponuntur, qua per vias intestinorum omnium convenientissimas eliminari facili negotio queant. Inter balsama autem, Copaiba vel Copaiva dictum seligitur multis encomiis a cl. Thoma Fullero prædicatum, ac jure merito ut notat cl. Geoffroy, *quod urinam ciet, ejus ardores extinguit, contentaque cruenta, fœda, & purulenta præ omnibus aliis balsamis efficaciter expurgat.*

XX. *Utramque paginam adimplet Electuarium Excel. Sacchi &c.*) Huc usque traditam methodum in primo, & secundo gonorrhoici fluxus stadio servandam, cum & rationi apprime consentaneam, & ad praxim commodissimam didicissem, aliam adhuc magis compendiariam, brevioremque novisse contigit ab Electuario Excel. Sacchi dicto desumptam Patavii plerisque Pharmacopolis satis noto, quod in hunc fere modum conficitur.

℞. Flor. Cas. r. e. conserv. violar. a unc. i. diagryd. sulphur. ʒ i. sal. prunel. ʒ vi. therebint. lot. ʒ x. rhabarb. el. pul. ʒ ii. Mercur. dulc. ℈ iiii. extract. sars. peril. guajac. a ʒ ii. syrup. de nenuphar. q. s. M. f. s. a. electuarium, cujus dosis erit ad ʒ ii. Cum mihi primum illud cognitum est, fateor revera non parum placuisse, sive revera habeat cur placere debeat, sive quod adeo clarum experientia fecerit, ut cætera omnia, quæ ab hominibns hactenus excogitata sunt propemodum viluerint. Et sa-

ſane ſi urinæ ardor, atque acrimoniæ ſenſus urgeat, præſto eſt Caſſiæ pulpa, & conſerva violarum, quæ ad ejus acrimoniam temperandam plurimum valent; ſi nimius humorum motus, ac fervor compeſcendus, ſal prunellæ prompte ſubvenit; ſi pravæ vitioſæque ſordes per urinæ vias eliminandæ, & ſimul interna ulcuſcula detergenda, ſubitam nec inopinatam opem fert Therebintina, cui optime rhabarbarum addi ſupra adnotavimus: ſi univerſum corpus expurgandum per alvum, ſcammonium, ſeu diagrydium ſulphuratum cito ſuccurrit, quod laxantem Caſſiæ, & rhabarbari virtutem egregie adjuvat: ſi peculiare venenum corrigendum, debellandum, profligandum, Mercurius, nec non ſarſa, & guajacum, quæ parem fere virtutem ſortita ſunt, minime deſiderantur. Mirum autem inter ſe mixta, ac conſociata ſic operari, ut alvus præſertim, quamvis uberius, citra ullam tamen moleſtiam, ac perturbationem purgetur, dum cætera omnia ſymptomata mirum in modum miteſcunt. Quid ultra quærendum, quid expectandum ultra?

XXI. *Correcta profluente materie, ſic ut albumen ovi repræſentet, ad ſequentes pillulas deveniendum &c.*) Nil enimvero expectandum, atque ad ea quæ exſiccandi vim habent, conſolidandi, & laxatas partes adſtringendi, ſeu mavis roborandi alacri animo tranſeundum, ut fluxus, quod citra noxæ periculum obtineri poteſt, cohibeatur. In horum cenſu veniunt gummi elemi, ſuccinum, maſtiche, nec non calces quædam, & terræ abſorbentes, ut ſunt antimonium diaphoreticum, magiſter. oſ. ſep. ter. catechu bol. armen. aliæque ſimiles, quæ numero plures, aut pauciores intime mixtæ, contritæ, & ſyrupo corallorum, vel conſerva aliqua in pillulas redactæ nunquam non laudabilem edunt operationem: eo magis ſi ſuperbibatur infuſum theiforme foliorum ſiccorum Menthæ, aut ex præcepto Aſtrucii duo, aut tria cochlearia aquæ ſtillatitiæ Menthæ a Quercetano deſcriptæ, & a Riverio commendatæ, cujuſque proceſſum profert, qui ita fere ſe habet. ℞ Pulver. ment. ſic. dictam. radic. ire. florent. a unc. i. pulver. ſemin. agn. caſt. rut. lactuc. a ℥ i. therebint. venet. unc. iiii. Vin. alb. unc. xx. Hæc omnia injiciantur in alembicum, & per balneum vaporoſum deſtillentur. Ex iſtarum rerum examine ejus virtus adeo clare apparere unicuique poteſt, ut ſupervacaneum ſit eam explicare dicendo.

XXII. *Si adhuc materies albicans profluat, injectiones fiant primo ex aqua calcis &c.*) Niſi uſum remediorum internorum externis quoque ſecundemus, oleum & operam perdi egregie adnotavit Hoffmannus. Ea autem pro ſymptomatum ratione longe differre perſpicuum eſt. Cum exulceratæ partes, aut præter morem relaxatæ, ad quas internorum adſtringentium medicaminum vis pervenire fortaſſe non potuit, materiem albicantem tenuem adhuc plorent, injectiones, quæ viribus ſuis integris operantur viſæ ſunt convenire. Quomodo autem parentur quæri a Medicis ſolet. Nonnulli cum Aſtrucio ex levi decocto herbarum vulnerariarum, ut bugulæ, ſaniculæ, marrubii, geranii, alchimillæ cum melle roſaceo, vel ex aquis thermalibus præſertim ſulphureis decocto hordei alteratis inſtituendas putant ſola detergendi facultate contenti, ab adſtringentibus ſtypticiſque cavendum. Alii e contra cum Hoffmanno poſtquam fluxus impurus correctus fuerit, & materia profluens fœtida, & ſubviridis odorem coloremque pravum amiſerit, uti de uſu internorum medicamentorum dictum eſt, injectionibus adſtringentibus uti minus verentur. Horum in cenſu veniunt præ cæteris decoctiones ex radicibus biſtortæ, tormentillæ, pimpinellæ, balauſtiis aliiſque ſimilibus aqua fabrorum, vel Kalybeata decoctis: eorumdem aquæ ſtillatitiæ, nec non aluminoſa omnia, & vitriolica; vel quorum baſis alumen & vitriolum eſt, lapis medicamentoſus Crollii, aquæ ſtypticæ Lemerii, aut Rabelii, quibus omnibus tutiorem ſubdimus tutiam vino albo infuſam, quæ univerſa fere, & ſingula a laudato Aſtrucio in libro de curatione GonorrhϾ difficilis, quæ poſt adminiſtratam hydrargyroſim aliquando ſupereſt commemorantur (r), commendanturque, ſi caute, & parce adhibeantur, *ne acrimonia phlogoſim excitent, vel repentina nimiaque adſtrictione proſtratum, & veſicularum ſeminariarum emiſſaria nimium conſtipent*: quibus ego addendum traderem, ut longe a Menſtruorum fluxu, vel dum viget idem, adhibeantur, ut de benigno fluore muliebri dictum eſt, cum

(r) *lib.* 4. *cap.* x. *art.* 1.

cum in viris quocumque tempore citra noxæ periculum in usum vocentur.

XXIII. *Si hisce adhuc non cedat morbus, in laxioribus præsertim phlegmaticisque, decoctum ex sars. peril. el. &c.*) Solet quandoque in fœminis post gonorrhoicum fluxum remanere profluvium quoddam stillatitium humoris semini analogi, qui a prostatis, glandulis Couuperi, & vaginæ extillat: cujus etiam plerunque minus sollicitæ sunt, aut ad fluorem muliebrem illud referentes, aut madori genitalium apta satis medella providentes. Ubi tamen molestiam illam excitet, qua medicam exposcere opem cogantur, iis ut decet succurrendum est per ea medicamina, quæ venenum seminium, si quod superest penitus destruunt, discutiunt, laxatum ductuum, glandularumque tonum restituunt, superfluitates absumunt, a quibus potissimum earum laxitas proficiscitur. Ad primum scopum quod attinet, Mercurius facile principem obtinere locum videtur ea ratione adhibitus, qua salivatio excitetur, quo morbi omnes quacumque tamen atrocitate se prodant, ab hoc fonte prodeuntes tuto feliciterque profligantur. Dolendum tamen, si salivatio ab iis indicata rite administretur, gonorrhoicum tamen fluxum, licet vim & energiam Mercurii senserit, ac pristinam malitiam deposuerit, contagione omnino carentem permanere, radicibus illum foventibus firmantibusque funditus convellendis impari eodem existente, quæ sensim auctæ, & longo tempore confirmatæ non modo novam in dies singulos fluxui occasionem præbent, verum etiam acerrimis quibusque Medentium conatibus resistunt. Hinc salubre practicorum consilium, nisi graviores morbi urgeant ab impuro seminio proficiscentes, loco Mercurii, decocto uti ex sarsa perilla, & guajaco, quibus crassos quosvis humores incidi, & attenuari contingit, superfluitates omnes absumi, exulcerationes exsiccari, & cicatrice obduci, partes omnes, & viscera resoluta, & relaxata corroborari, uno verbo luis venereæ symptomata, inter quæ diuturnus, ac contumax fluxus gonorrhoicus eminet, tuto feliciterque debellari. Illud tamen sedulo, & accurate cavendum est, ne calidioribus, ac sensibilioribus corporibus, ut de acrioribus purgantibus dictum est; exhibeantur, sed solum laxioribus, phlegmaticisque, ne in illis plus æquo commoveamus, atque acres nimis, solutosque humores ultro sollicitemus, dum in his aucto solidarum partium motu, humorumque exsolutione opus est, ut hi penitus absumantur, illæ vero ad pristinum robur, ac tonum restituantur; deinceps ut ea ratione adhibeantur, qua alvi dejectio succedat, quod sennæ additione facile obtinetur, ne sudorem ad quem proclivia non sunt nostrorum ægrotantium corpora, frustra provocemus, vel humoribus nimis exagitatis eumdem nihil conferentem, & summo cum incommodo eliciamus. Si ex residuo quod est addita radice graminis, passulisque fiat decoctio pro potu ordinario, credi vix potest, quanto facilius, ac tutius optato fine potiri valeamus.

XXIV. *Ad aquas B. Virginis, aut alias sulphureas nullo habito discrimine ejusmodi ægrotantes mittendæ &c.*) Si remediis e sulphure petitis digerendi, superfluitates consumendi, abstergendi, leniter adstringendi, atque exsiccandi facultatem inesse quotidiana experientia compertum est, minus mirari subit, aquis B. Virginis, aut aliis similibus præcipuam inesse virtutem ad diuturnum, contumacemque gonorrhoicum fluxum tuto feliciterque debellandum, cum non exigua sulphuris portione, quo scatent, sulphureæ sint nuncupatæ. Enimvero nostra hac ætate clarif. in Lyceo Patavino Medicinæ practicæ Professor Primarius Alexander Knips Maccoppe ejuscemodi aquas tanti faciebat, ut si quid in summa rerum angustia sperandum, ab earum usu sperare se jure merito posse consideret, unde omnes, qui ejuscemodi fluxu laborabant, eos ad Patavinas thermas mittebat. Neque sane ejusce rei judicium in arcto; siquidem non solum molestissimos succos, qui genitalia versus propulsi vasorum oscula referando, fibrasque corrumpendo ulcuscula ibidem excitant, mirum in modum temperant, corrososque eorum parietes vi contentorum abstergunt, atque exsiccant, & fibris, qua fieri potest tono restituto serpentes plagas probe jam dilutas figunt, comprimunt, atque ocyus obliterant, si fluxui ab hoc potissimum fonte prodeunti sit occurrendum, sed vascula ductus, poros, atque meatus partim nocui veneni, partim vi incurrentis lymphatici, serosique humoris diductos medicati humoris appulsu repurgant, fibrasque ad tonum

re-

restituunt, unde subsidere eosdem necesse est, si fluxui laxatis præter morem partibus sit subveniendum. Quid quod pulcherrima earum laus est acidissimis particulis, unde sævissima hujus morbi symptomata originem sæpe trahunt, ratione salium, quos continent, plurimum adversari, atque interea coagulatis sanguinis grumis dissipatis succos omnes ad æquabilem circuitum restituere, eosdemque per destinata loca ab incongrua vitiosorum salium miscella liberare, quod æque de aliis fontibus affirmari nequit, acidulis præsertim, ut sunt Recobarii, S. Mauritii, & similibus, quorum aquæ quamvis ulcuscula detergere, & exsiccare, gallicamque gonorrhœam recentem curare valeant, si confirmata cum sit præscribantur, aut aliquo symptomate ex gallico morbo proficiscente divexatis, vel novis in dies malis corripi eosdem continget, vel idem adeo atrociter sævire, ut in postremæ necessitatis discrimine constituantur. Cujusce rei causa ex eo fere petenda est, quod vel reliquias morbi e corpore eliminandas vi adstringente, &, uti cl. Sydenhamius inquit, plus satis sanativa arctius hujusmodi aquæ constringunt, & figunt, vel virulenti miasmatis calcar quoddam in iisdem latet, quo lente conficiens labes novis veluti stimulis excitatur, atque inde corpus maximis cruciatibus concutiens brevi ad ultimos nisus perducitur, ut a cl. Gratiano demonstratum est (f).

XXV. *Si biliosæ, calidiores, & macilentæ sint Mulieres, post aquas thermales lacte tractandæ &c.*) Cum ejuscemodi corpora aquas sulphureas ferre commode possint, decoctum lignorum sudoriferorum non posse supra jam adnotatum est. Non inde tamen omni auxilio destituenda, quod gallicæ lui specia-tim adversetur. Ejus vero spes potissimum reponenda in levissima decoctione sarsaperil. & radic. Chin. in ea parca dosi, quæ exagitando sit impar, cum pravos, vitiososque humores acidissimis veneni particulis inquinatos corrigere, & ad pristinam temperiem restituere valeat, atque ea quidem non sola, sed lacte diluta, quo subtiles ejus volatilesque particulæ contemperentur, dum oleosæ, mites, ac lævigatæ sanguinem ingredientes solidas partes obliniunt, ac nutritio rore humectant. Si parum radicis tormentil. & bistort. addatur, quibus laxatis partibus robur addatur (hisce solis in ejuscemodi corporibus utendum tradit Astrucius) multo facilius per me licet optato fine potiemur.

XXVI. *Prolapsui uteri dicto iisdem purgantibus &c.*) Duplicem esse uteri prolapsus gradum supra ostendimus: alterum in quo vaginæ membrana sic laxatur, ut ejus capacitatem instar ovi obturet: alterum in quo foras apparet. Curatio igitur juxta duplicem ipsius gradum varianda. Si primum contingat, serosi omnes humores membranam laxantes absumendi sunt, & ejusdem fibræ corrugandæ, & corroborandæ. Id quod purgantibus, decoctis lignorum, quæ sudorifica dicuntur, externa adstringentium adplicatione præstari posse neminem latet. Sin alterum, prædicta membrana reponenda, & in naturali suo situ detinenda, quod congruis pessariis, aliisque ejusmodi medicinis obtineri posse manifesta res est.

CAPUT V.

De affectione hysterica.

I. *NUllus morbus Mulieribus tam familiaris, nullus qui omnes corporis partes tam varie exerceat, quam hysterica affectio.*

II. *In abdomine enim motus undas repræsentantes, & veluti globi cujusdam celeriter moti, & agitati ad gulam ascendentis, dolores modo fixi, modo vagi colon, & regionem scrobiculi cordis, nec non renes occupantes, eodemque tempore ingens strepitus, ac sonitus se produnt, inflatio ventris, vomitus materiæ viridis, acidæ, aquosæ, aut vomendi conatus insignis subsequitur, icterus, urinæ stillicidium, vesicæ dolor, alvi stypticitas summa urget, in thorace cordis angustiæ, palpitationes, syncopes, respiratio difficilis alias intercepta, interrupta, quandoque præter morem longa, alta, juguli adstrictio, suffocatio, strangulationis sensus, tussis sicca, & ferina, dolor nunc pungitivus, nunc tensivus thoracis musculos afficiens in scenam prodeunt: in capite dolor pariter atrocissimus in quadam particula defixus, vertigo, visus obtenebratio,* ocu-

(f) *Differt. de font. Recobar. pag.* 222.

oculorum inversio, rotatio, motus convulsivi horrendi, partium attractio, deliria, hemiplegiæ, sopores, lacrymæ, & risus involuntarius sine ulla manifesta causa: in externis corporis partibus maxillarum, humerorum, manuum, crurum, tibiarum, dentium, dorsi dolores, totius corporis perfrigeratio, quæ quidem omnia non in unaquaque Muliere, sed nunc pauciora, nunc plura observantur, & modo hæc, modo illa, frequentissime vero, & in omnibus fere flatus, borborygmi, respirationis difficultas, strangulationis sensus, juguli constrictio, syncopes, cordis angustiæ, palpitationes, nauseæ, vomitus, deliria, motus convulsivi, quæ omnia copiosa limpidæ, claræque urinæ excretione terminantur.

III. Horum symptomatum omnium causa proxima est spasmodica nervorum, qui per uterum disseminantur cum nervis sexti paris communicantium contractio, qui varie irritati, demorsi, vellicati omnes corporis partes in consensum trahunt.

IV. Irritatio porro, morsus, vellicatio excitatur a lympha genitali, aut sanguine, aut alio humore in utero conterminisque partibus retento, vel corrupto, a corpore extraneo in ejus cavitate in suppurationem abeunte, ulcere ejusdem serum acre, ac corrosivum plorante.

V. His addendæ aliæ viscerum affectiones Mesenterii, Hepatis, Pancreatis, Lienis, Renum.

VI. Spirituum etiam quandoque Animalium debilior crasis, ut facile dissipentur, & a levi etiam causa in inordinatos, & perturbatos motus agantur.

VII. Quæ diutius protracta sanguinis ipsius crasim invertunt, & spirituum, unde atrocior successu temporis morbus ex eorum intemperie nervis infesta.

VIII. Huic affines morbi sunt in primis Syncopes, in qua tamen respiratio, & pulsus omnino deficiunt cum extremo faciei pallore, sudoribus frigidis brevi ad salutem terminantibus, si grata, & suaveolentia naribus applicentur, nisi hystericæ affectionis effectus sint, quæ eorum usu plerunque augetur.

IX. Tum Apoplexia, in qua tamen partes omnes resolutæ sunt, atque omni sensu privatæ, & oris detorsio, & spiratio ægra, ac stertorosa adesse plerunque solet.

X. Epilepsia quoque, in qua tamen convulsivi motus externas partes dire exercent, & spuma ex ore, & naribus effluit, & facultatum omnium principum læsio subsequitur cum oblivione eorum, quæ in paroxysmo acciderunt.

XI. Mortuis quandoque simillimæ evadunt hystericæ Mulieres, unde orta salubris illa consuetudo eas per triduum non sepeliendi.

XII. Difficilis quidem morbus curationis, & interdum in apoplexias, epilepsias degenerans, raro tamen lethalis.

XIII. Quo Mulier a paroxysmo liberetur, si plethorica sit, ac boni habitus, pulsumque habeat plenum, ac turgidum, ac Mensium diminutione, aut suppressione laboret, venæ sectio ex brachio primum, mox pede ratione plenitudinis habita instituenda. E contra si insignis aliqua sanguinis hæmorrhagia præcesserit, aut aliorum humorum profluvium, pallida præter morem sit, pulsum parvum, ac debilem habeat actionum languore comitatum, ac frigore totius corporis, a venæ sectione abstinendum.

XIV. Si venter præter modum elatus sit, ac tensus cum insigni alvi adstrictione, oleum amygdal. dulc. s. i. r. e. exhibendum, dum Clysteres ex decoctione fol. malvar. pariet. matricar. radic. alth. lilior. albor. flor. chammomil. roman. melilot. fœnu græc. & oleis emollientibus cum saccharo rubro injiciuntur, ac fotus ex eadem decoctione calidi mane, & vespere fiunt, ut postea omentum vervecinum, vitulinum, aut simile dictis oleis imbutum applicetur.

XV. Hisce aliquandiu frustra adhibitis emplastrum hystericum Sydenhamii, aut simile umbelico, aut pudendis admovendum, uti & suffumigia (nisi idiosyncrasia quædam prohibeat) ex moscho, zibeto, benzoe, aliisque suaveolentibus ad uterum apparanda.

XVI. Si longior sit morbus, & gravioribus symptomatibus stipatus, mulier vero frigidioris temperamenti, laxiorisque habitus, boli ex Mithridat. optim., vel triphar. magn. ℨ .s. laudan. hysteric. de le Febour gr. iii. eximiæ sunt virtutis, superbibendo aq. artemis. matricar. a unc. ii. tinctur. succin. castor. a ℨ .s. syrup. de cortic. citr. ℨ ii. M. quibus, si difficilius boli deglutiantur, Laudanum ipsum solvi potest eorum loco assumendis.

XVII. Immo si sopor profundus Mulierem exerceat cum pulsu parvo, languido, contracto, extremorum frigore, ad hæc deveniendum. ℞ aq. Cerasor. nigr. lilior. conval. a unc. ii. anthysteric. Lang. unc. i. s. spirit. urin. vel sal. armoniac. vel sanguin. human. a gut. xx. ad xxx. addit. syrup. artemis. unc. .s. M. Quibus urgente morbo spiritus vini rectificatissimus substitui potest ad cochleare exhibendum.

XVIII.

XVIII. *In fervidioribus vero calidioribusque feminis sola aqua stillatitia flor. Chammomil. tot. citr. menth. a unc. i. s. lauda. liquid. Sydenham. a gut. x. ad xx. cum syrup. cortic. citr. ʒ ii. visa sunt convenire usque ad symptomatum remissionem, quotidie hora somni repetenda, si convulsiones, vigiliæ, dolores, aliaque ejusmodi symptomata postulare videantur; quæ si leviora fuerint, sola emulsio in aq. nymph. lactuc. a unc. v. semin. quat. frigid. unc. i. s. papaver. alb. ʒ ii. nitr. puris. ʒ .s. sufficiet.*

XIX. *In prædicto vero soporis casu, aut syncope, aqua frigida epotanda, aut faciei adspergenda, aut pauxillum vini optimi, ac generosi assumendum: frictiones circa præcordia, in pedibus nonnihil asperæ instituendæ, naribus fumus admovendus ex charta, linteis, pennis, corio usto, ruta aceto trita.*

XX. *Cum in altero casu sal volatile Anglicum, oleosum Sylvii, spiritus melissæ phyala conclusus, & leviora errhina ex hyssop. sature. pul. a ʒ i. castor. ℈ .s. naribus excipienda locum habeant: cum tamen sequens nodulus in omnibus tutissimus sit. ℞ Oleo succin. ℈ .s. ass. fetid. ℈ i. Castor. ʒ .s. M. concludantur in nodulo serico ad odorandum.*

XXI. *Extra paroxysmum pariter ubi res sit cum Muliere frigidioris temperamenti, laxiorisque habitus, præmissa venæ sectione, si Mensium suppressio adsit, aut diminutio, & leni purgatione, sales centaur. minor. agrimon. tamarisc. artemis. vel tartar. solub. ter. foliat. tartar. vitriolat. a ℈ ii. ad ʒ i. ex decoctione fumar. sonch. agrimon. cui successu temporis, si a salibus abhorreat Mulier, spiritus sal armoniac. vel tinct. sal tartar. ad ʒ .s. addi potest, cum Veris tempore earumdem succi ex jusculo tenerioris pulli ceteris omnibus palmam præripiant.*

XXII. *Hisce qualibet octava die purgantia intermiscenda, inter quæ infusio ex rhabarb. ʒ ii. tartar. solub. ʒ i. in aq. artemis. q. s. per noctem in loco tepido facta, ut colaturæ addatur syrup. rosat. solut. ad unc. iii. aq. Cinam. parum, eximiæ virtutis: aut Magnes. alb. ʒ ii. Rhabarb. ʒ .s. ex jusculo.*

XXIII. *Nisi ad Mensium, aut hæmorrhoidum fluxum immodicum proclives sint, etiam pillulæ tartar. Bont. aut Quercetan. ad ʒ i. cum castor. ℈ s. & syrup. artemis. q. s. locum habent. Vinum ex infusione Bryoniæ paratum hyemali tempore adhibendum ad cyathum i. quotidie.*

XXIV. *Hisce Martialia succedant limatura martis .s. super lapide porphyrite lævig. a gr. x. ad xv. cum rob. sambuc., vel in forma liquida tinctura mart. tartariz. vel suc. pomor. extract. a ʒ s. ad ʒ i. ex levi decocto artemis. melis. vel aq. stillat. ad unc. vi. iisdem plane servatis cautelis in istorum usu, quæ in curatione affectionis hypochondriacæ.*

XXV. *Et si aliquam perturbationem inferant, laud. opiat. gr. ii. cum confection. hyacint. s. o. ℈ i. exhibendum, vel laudanum liquidum ad gut. xii. circiter ex aq. flor. Chammomil. Menth.*

XXVI. *Sed nihil aquis acidulis præstantius ardente Sirio, & lacte autumnali tempestate per xxxx. dies primo vere repetendo ex decoct. sars. peril. elect. radic. Chin. lentisc. usque ad æstus solis.*

XXVII. *Si vero calidioris sit temperamenti, sicciorisque habitus, solum oleum amygdalarum dulcium, & Clysteres ex aqua hordei, & saccharo visa sunt convenire ad primas vias abstergendas; pro alterante vero quotidie sola decoctio cichor. endiv. violar. borrag. cum pulver. ex matr. perlar. præp. oculor. cancr. præp. rasur. ebor. a ℈ i. ad ʒ .s.*

XXVIII. *Pro his tamen omnibus satisfaciet serum lactis caprilis aut simplex, aut destillatum cum earumdem succis primo vere exhibendum: æstuosa vero tempestate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ, VVillenses, vel si libet acidula Recobarii moderatis haustibus, tandem lac diu usurpandum.*

XXIX. *In quacumque hystericæ affectionis specie motus corporis moderatus, equitatio præsertim, peregrinationes, venationes instituantur. A quibuscumque mentis laboribus abstineat ægrotans, hilaris vivat, & sola victus ratione, si fieri potest, gubernetur.*

CAPUT V.

De affectione hysterica.

I. N*Ullus morbus Mulieribus tam familiaris, nullus qui omnes corporis partes tam varie exerceat &c.*) Quod scripsit Democritus in epistola ad Hippocratem sexcentarum ærumnarum, atque innumerabilium calamitatum auctorem esse uterum, & Hippocrates ipse tradidit (*u*), multis, & captum omnem superantibus affectionibus angi miserrimas Mulieres, aptissime cadit in hunc locum. Adeo enim Mulieribus fere omnibus nostra hac ætate familiaris existit hysterica affectio, ut ex sexcentis otiose, & opipare viventibus vix centum reperiantur, quæ huic morbo aliorum mille specie illudenti obnoxiæ non sint. Unde comparari jure merito potest cum Proteo filio Oceani, & Tethyos, quem in fabulis est Deum marinum fuisse, in varias sese formas vertere solitum, ut nunc Animal, quandoque arbor, aut ignis, aut quid aliud videretur (*x*), vel ut alii crediderunt eumdem fuisse ac Vertumnum, quem ajunt captum amore Pomonæ in omnigenam speciem se variasse (*z*); vel si libet cum Hydra, Serpente illo apud Poetas claro septem capitibus in Lerna palude prædito, cum qua Hercules pugnavit, quæ cum Hercules ei unum caput abscidisset, continuo aliis septem augebatur (*a*). Tot namque, tamque horrendis symptomatibus stipatur, ut cum incomprehensibilia plerisque videantur, a Dæmonibus potius, ut de Epilepsia dictum est, quam a morbi viribus premi Mulieres, & exagitari facile judicetur. Quapropter optime a Galeno dictum (*b*) hystericam passionem unum quidem nomen esse, varia tamen, & innumera accidentia sub se comprehendere. Quod probe tenens Riverius se continere non potuit, quin Auctores præcipuos, qui de Mulierum morbis scripserunt, altiori voce damnaret, qui quamvis suffocationem hystericam sub titulo hystericæ passionis egregie explicent, symptoma peculiare, propterea quod omnium frequentissimum, & molestissimum esse consuevit, generis nomine donantes, diversis tamen capitibus varios ex utero effectus perperam exponunt, nempe hystericam suffocationem, capitis dolores, convulsiones, epilepsias, cordis palpitationes, arteriarum in hypocondriis, & dorso pulsationes, ventriculi, hepatis, & lienis affectus, variosque in aliis partibus dolores ex utero oriundos, quod illi omnes ab iisdem omnino caussis exoriantur, atque unam medendi methodum exposcant.

II. *In abdomine enim motus undas repræsentantes, & veluti globi cujusdam celeriter moti &c.*) Voluerunt nimirum Veteres Galenici istarum affectionum caussam esse sanguinis menstrui circa uterum retentionem, vel seminis corruptionem, quo fit ut malignam, ac venenatam qualitatem acquirant, ex quibus maligni vapores elevantur, variasque corporis partes afficiunt. Verum cum alii ex istis animadverterint menstruantes Mulieres æque, ac vetulas in hunc morbum incidere, aliam excogitarunt, humorum scilicet excrementitiorum ad uterum confluentium copiam, qui diuturna mora putrescunt, & corrumpuntur, unde ex vasis uteri tetri vapores emittuntur modo hanc, modo illam partem afficientes, ac symptomata hystericæ affectionis excitantes. Cum observatione dignum sit eamdem per paroxysmos invadere, qui nunc frequentius, nunc rarius redeunt, nunc breviore, nunc longiore tempore perdurant, materiæ copiam in promptu habent, quæ nunc citius, nunc tardius colligitur, nunc etiam citius, nunc tardius discutitur. Ubi certum suæ digestionis, & exhalationis tempus attigerint ejusmodi vapores subito, & derepente exilire, immo collectos latere diu in corpore, donec caussarum extrinsecus advenientium concursu propulsi a venis in omnes corporis partes efflentur, existimarunt. Pro varia copia, ac malignitate nunc levia, & brevi cessura symptomata proficisci, nunc graviora, ac diutius duratura, & si ea copia cumulentur, ut diaphragma, & pulmonem comprimant, difficultatem respirationis,

(u) *Lib. de Virgin. Morb.* (x) *Ovid.* 1. *Fastor. Virgil.* 4. *Georg.*
(z) *Ser. in* 4. *Georg.* (a) *Ser. in* 6. *Æneid. Ovid.* 9. *Met. v.* 69.
(b) *De loc. affect. c.* 5.

nis, aut si veneni ad instar peculiari vi faucibus infensi operentur, strangulationis sensum inducere: si vero virtute quasi narcotica cordi, & spiritibus vitalibus contraria, totius corporis refrigerationem, & mortem ipsam arcessere. Recte illi quidem sua velut hypothesi vaporum obcæcati. Ut tamen satis esset in illa momenti, oporteret ut quæque symptomata hystericæ passionis paroxysmum concomitantia mediis istis vaporibus commode explicarentur. Quod neutiquam fieri posse plerique sustinuerunt, atque ii præsertim, qui ad affectionem morbi maxime propriam, & inseparabilem, sensum videlicet globi ad gulam ascendentis, aliasque maxime insignes attenderunt, quas non communi vaporum doctrina assequi se posse sunt arbitrati, sed uteri ascensu modo ventriculum versus, modo diaphragma. Quem cum Hippocrates ipse proposuisset (*c*) a Platone, & Aretæo in hac parte sequutus, Fernelius, atque Eustachius Rudius sic confirmarunt eumdem & frequenter se deprehendisse, & manu depressum in propriam sedem propulisse haud dubie asserentes, ut nullum ambigendi locum Medentibus reliquisse sibi viderentur. His nullatenus minime assentitur Galenus, docens moveri quidem nonnihil posse uterum, atque ascendere, ea tamen ratione, qua ad ventriculum pertingat constanter negans, multo minus illum prætereundo ad septum transversum. Neque sane eum fallunt rationes multæ ex Anatome desumptæ, qua constat quatuor validissimis ligamentis uterum donari in sua sede ita illum firmantibus, ut vix ac ne vix quidem moveri loco queat. Quæ philosophandi ratio quamvis prioris sententiæ patronis non parum displiceat, atque propterea reponant sic eadem relaxari in uteri procidentia, ut extra pudenda prodire soleat, velint tamen nolint fateantur necesse est, subitum, ac citissimum ascensum, ac descensum uteri, quem experiuntur Mulieres hystericæ cum prolapsu ejusdem, quem sensim sensimque relaxatis ligamentis incurrunt, conciliari nullo modo posse, neque hystericas Mulieres hisce de causis eodem premi, cum a paroxysmo liberatæ in perfectissimo valetudinis statu constituantur. Quid quod ne in prolapsu quidem uteri dicto, uterus e sua sede dimoveatur, ut Veteribus placuit, sed solum interna vaginæ tunica ob copiam serosorum humorum ejusdem fibras relaxantium extra pudenda propendeat sub forma rotunda, ut uterum repræsentet? Sed ne horum conjecturis refellendis diutius immoremur, sufficiat dixisse, Sennertum, Fernelii, Rudii, aliorumque sententiam suis temporibus vigentem profligare conatum fuisse, haud dubie affirmando corpus illud, quod manibus se contrectavisse dixerunt, non ipsum uterum esse, sed testes, ac tubas Fallopianas tanto semine repletas, ut flatibus distensæ, & e suo loco dimotæ ad umbilicum usque extendantur, globique sensum sursum ascendentis producant. Verum non immerito conjectandum videtur, etsi plurimum inter se differre videantur ejuscemodi sententiæ, in eo tamen cunctas convenire, quod partium dimotionem supponant, quæ utero firmiter adhærent, quæque ex propria sede divelli nequeunt, nisi uterus ipse, quem firmissimis ligamentis firmatum volunt, divellatur, & sive totus uterus vitiosis humoribus, ac flatibus repletus, sive partes illi annexæ, nimirum testes, & tuba uteri sursum moveantur, semper uteri ascensum nominari posse, atque Hippocratis doctrina plaudi, ut egregie Riverius acriter dimicans. Rem sane tot, tantisque difficultatibus impeditam, ac varie adeo a Scriptoribus pertractatam, etiam me tacente facile omnes intelligunt, ut satius esse videatur, eam qua fieri potest consulto declinare, atque fine carentem disputationem aliis relinquere. Verum ecquis non eo facile perducatur, ut reliquis mentis conatibus aliud non suadentibus existimet, omnes Veterum hypotheses falsas fuisse, dum meatus, ac ductus, per quos humores malignam, ac veneficam indolem nacti ex utero, conterminisque partibus, in quibus nidulantur, erumpentes ad cor, & cerebrum deferuntur variis morbi symptomatibus pro varia humoris qualitate ansam daturi, patentes adhuc nemo ausus est assignare, & dum in mortuis ob vehementem hystericæ passionis paroxysmum uterus semper insons repertus fuit, in debito situ, nec tubæ Fallopianæ, aut testes e loco suo dimotæ observatæ unquam fuere. Tradit quidem Diemerbroekius (*d*) se in hystericis plerunque aliquem magnitudinis circa uterum excessum, in eoque æruginosum quem-

(c) *Lib. de nat. mulieb.* (d) *Anat. lib.* 1. *de vent. inf. cap.* 24.

quemdam, vel croceum, aut flavefcentem humorem inveniffe, ac Riolanus (*e*) teftes pugno grandiores, tubamque uteri amplificatam, & dilatatam, Vefalius (*f*) inftar majufculæ pilæ protuberantes croceo humore fimulque graviffime olente refertos, ut Rennigeri (*g*), & quæ extant in M. N. C. (*h*) obfervationes filentio prætercam, quæ cum eodem fere recidant, opus non eft iis diutius immorari. Sed hæc omnia longe diverfa ratione rem fe habere clare evincunt, cum prædictæ partes exquifitiffimo fenfu præditæ turgere, inflari, tendi, obftrui, aut alia ratione affici nequeant, quin nerveæ fibrillæ, quibus eædem contextæ funt, in validiores, atque inordinatas contractiones agantur, atque hinc triftis fenfatio, ac fpafmus excitetur, qui reliquis corporis partibus communicatus omnia hyftericæ affectionis fymptomata inducat, ut infra clare apparebit.

III. *Horum omnium fymptomatum caufa proxima eft fpafmodica nervorum, qui per uterum diffeminantur &c.*) Si nimirum fedulo, & accurate perpendamus minimos nervorum ramufculos, qui per uteri fubftantiam diffeminantur, cum nervis fexti paris a Cerebro originem mutuantibus communicare, nihil fere negotii faceffet affectionum explicatio, quæ hunc morbum comitari folent. Cum enim varie, inordinateque contrahantur, irritentur, convellantur, variæ autem atque inordinatæ contractiones, morfus, convulfio per mirabilem confenfum partibus communicentur, per quas iidem ipfi nervi diftribuuntur, eafdem præ aliis ejufmodi confenfum pati oportere, & varie exagitari, torqueri, atque molefte affici perfpicuum eft; hinc nil mirum nervos, qui per vifcera Abdominis diftributi ad pharyngem ufque pertingunt, ut fpafmo affecti funt, motus undas repræfentantes excitare, quos nihil aliud effe cenfendum eft, quam vifcerum eorumdem, ac partium convolutionem quamdam, & quafi conglobationem, qui fpafmus violenter, magnoque impetu ad fuperiores ufque partes propagatus globi fpecie furfum afcendentis imponit: Coli vero inteftini, aut Ilei, aut Renum fibras nerveas diftrahere, premere, aut alio modo torquere, ut inde immanis dolor excitetur, qui Colica hyfterica mulieribus familiaris dici confuevit, quamque interdum Chyli, aliorumque fuccorum Chylificationi infervientium ad fuperiora evacuatio excipit, ac vomitus, inverfo videlicet inteftinorum motu ea ratione, qua ad inferiora non folum iidem trudantur, fed ventriculum verfus projiciantur. Quid fi fpafmus adeo vehemens fit ut turbetur, aut impediatur fucceffiva ad inferiora inteftinorum contractio? Nonne fęces, clyfteres aliaque ejufmodi per os propellentur, & iliaca paffio fubfequetur? Quamvis id raro contingit, dolor tamen regionem fcrobiculo cordis fubtenfam dire extorquens iliacæ paffioni haud abfimilis videtur. Quid fi fpafmus idem ad Renes propagetur? Tantus enimvero dolor excitabitur, ut paroxyfmum nephriticum omnino mentiatur, idque ut egregie adnotat cl. Sydenhamius non folum *doloris genere, locoque quo fævit, fed adfcitis vomitionibus immanioribus, tum etiam nonnunquam ex eo, quod dolor per ureterum ductus propagetur, ita ut ægre admodum dignofci queat, utrum hæc fymptomata ab inclufo calculo, an vero ab affectu aliquo hyfterico enafcantur*. Jam vero quid de nervis fentiendum, qui ad ftomachum deferuntur omnino non fuppetit, nifi in convulfivas contractiones & ipfos per confenfum adactos inappetentias, naufeas, vomitus, conftrictiones æfophagi, inteftinorum, ductus choledochi, veficæ inducere afferamus, quibus aut conclufæ aeris particulæ ac calore loci, atque adjacentium vifcerum rarefactæ vim adverfus eorum parietes exerceant tantam, ut nifi viam fibi, aditumque patefaciens infigni cum ftrepitu, rumoreque erumpat, eorumdem capacitatem mirum in modum diftendat, atque inflet; aut bilis derivatio in Duodenum præpediatur, unde biliofæ fecernendæ particulæ in fanguine collectæ eumdem, & reliquos fuccos inficiant, inquinentque ea ratione, qua cutis anguftiis intercepti variis fędifque coloribus eamdem deturpent, unde Icterus; aut veficæ fphincter ita fpafmo afficiatur, ut externis caufis urinam e vefica pellentibus non cedat, aut faltem guttis tantummodo per intervalla vim præbeat, unde ftillicidium, & dolor veficæ; aut inteftinorum canalis ita coarctetur, ut vermiculari eorumdem motu non folum fęces ad inteftina protrudi

(e) *Antopol. lib.* 2. *pag.* 35. (f) *Lib.* 5. *de human. corpor. fabric. cap.* 15.
(g) *Cent.* 2. *obf.* 90. (h) *Dec.* 1. *an.* 1. *obf.* 32.

trudi queant, sed ne Clysteres quidem injici. Quid mirum porro videatur, si sexti paris ramusculi, qui in cor tendunt spasmo affecti ejusdem angustias, palpitationes, syncopes pariant non aliunde repetendas, quam a convulsione non raro ita vehementi, ut manus pectori admota valde repellatur, immo aliquando vel solo visu, atque aure ipsa propius ad pectus admota percipiatur? vel vero sanguinis motus auferatur, ut libera circulatione trajici non possit? Quæ quidem inordinatæ cordis contractiones ita respirationis difficultatem adaugent, ut nihil magis. Cum enim sinister cordis ventriculus totum eodem contentum sanguinem in Aortam prompte satis propellere nequeat, nemo ignorat pulmones præ copia novi continuo affluentis, eidem trajiciendo impares cum sint, ita turgere, ut nullum pectori spatium relinquant, atque propterea explicari ea ratione non posse, qua sufficiens aeris quantitas recipiatur ad sanguinis ipsius motum per eosdem promovendum: inde consequens mulieres summa difficultate respirationis, & quasi strangulationis sensu, quæ boli ad gulam ascendentis specie eisdem imponunt, feriantibus scilicet Laryngis musculis, premi, vexarique debere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quemadmodum enim cor, & pulmones adeo prompte ab irruentis sanguinis copia liberari non possunt, superiorum partium venas, ac jugulares præsertim, illasque omnes, quæ colli, laryngis, ac pharyngis musculos perreptant, majorem in modum turgidas remanere contingit, tunc vero prædictos musculos quamdam convulsivi motus speciem pati, quo fit, ut collum omne præter morem elatum Mulieribus videatur. Quid si prædictis spasmis nervosæ partes musculorum respirationi inservientium in convulsivum illum motum adigantur, per quem subito, iterumque contrahantur, atque aer prius copia inspiratus mox vehementerque extrudatur? Tussim enimvero siccam, & ferinam, quia irritans materia in bronchiis non hæret, supervenire debere, eamque dolore earum partium comitatam, quæ in consensum trahuntur, musculorum scilicet thoracis, luce clarius apparet. Quid si per eorumdem nervorum propagines convulsivi, atque inordinati motus cerebro communicentur, aut peculiari Meningum parti, unde affecti nervi ortum traducunt, atque membranis pericranium inter, craniumque sitis, atque exquisitissimo sensu præditis? Vertigines nempe, tremores, sopores, deliria aliaque ejusmodi symptomata supervenient, variæ animæ species obversabuntur timoris, tristitiæ, aut contra hilaritatis, ac si organa fletui, aut risui inservientia quoque afficiantur, lacrymæ simul, & cachinni apparebunt: dolor etiam ille exorietur vix tolerabilis clavus hystericus dictus, quasi clavus ferreus in caput vi adigeretur. Quid si externis corporis partibus? Prҿterquamquod, ut nerveis fibrillis instructæ sunt, doloribus maximis vexantur, accedit præterea ita liberum per minimos canaliculos eosdem irrigantes sanguinis circuitum spasmo præcludi, ut insigniter frigescant, nec prius calore effervescant, quam remisso parumper paroxysmo hærenti sanguini, aliisque humoribus via aditusque præbeatur. Cujusce rei argumento prope certissimo sunt urinæ clarҿ, limpidæque simul, & copiosæ, quas post finitum paroxysmum excerni asserit Sydenhamius, atque ejusce morbi signum fere pathognomonicum constituit, relaxatis videlicet tubulis renalibus, atque ureteribus ea ratione, qua serum, priusquam particulis salinis, a quibus colorem acquirunt, imbuantur, maxime tenue, & limpidissimum velut aquæ potatoribus contingit, excernatur, & per vesicam elabatur.

IV. *Irritatio porro, morsus, vellicatio excitatur a lympha genitali, aut sanguine, aut alio humore &c.*) Quam hactenus exposuimus causam non me latet minus placere plerisque Recentiorum medicorum, qui quotidiana experientia edocti viros quoque eadem pati symptomata, quæ patiuntur mulieres hystericæ, dum affectionibus hypochondriacis corripiuntur, borborygmos scilicet, & flatus veluti globi cujusdam ascendentis ad umbilicum cum faucium constrictione, & sensu suffocationis, qui tamen carent utero, & tubis Fallopianis, eamdem etiam causam esse putarunt, & communi nomine affectionis hypochondriacæ esse appellandam. In ea autem assignanda orta litigia. Cl. enim Le boe Sylvius (i) acidum Pancreatis nimis austerum vitiose in intestinis cum bile effervescens accusat, unde copiose flatus, & vapores elevantur, qui cum sint valde

(i) *Prax. med. app. trac. 7. p. 5. 81.*

valde acres, abdominis, & præcordiorum dolores procreant. Hoc vitium ubi in sanguinem irrepserit, eumdem ad varias coagulationes disponit, unde alia ejusce morbi symptomata subsequuntur. Eamdem fere sedem præter Higmorum etiam Sydenhamius (*k*) constituere non dubitavit, dum supposita debili nervorum, ac spirituum animalium textura, liquidum nerveum iners, & minus elasticum ad viscera imi ventris deferri putat, quæ ad humorum secretiones, excretionesque a natura sunt comparatæ, unde istorum separatio lædetur, atque propterea salsi, acres, irritantes, aut acidi, aliaque qualitate peccantes humores non tantum circa viscera, quam in universa massa colligentur, qui nervea partium filamenta mordendo, vellicando, aut aliter afficiendo omnia prædicta symptomata procreabunt. Carolus vero Piso (*l*) præcipuam morbi sedem in cerebro, vel potius nervorum principio collocavit, cujusce rei sollicitus Wilisius (*m*) hunc affectum ad motus convulsivos retulit, ejusque causam esse statuit confusum, perturbatum, atque inordinatum spirituum animalium motum circa nervorum principia existentem propter particularum heterogenearum cum ipsis admixtionem, quæ particulæ heterogeneæ copula explosiva ab eodem vocatur; hanc copulam retinere spiritus, & una secum in canales nerveos deducere; atque hisce confusi, agitati spirituum animalium motus jactis fundamentis omnia hystericæ passionis symptomata egregie dilucidat. His addenda ex his composita sententia cl. Etmulleri, qui non excluso acido succi pancreatici ventriculi, aut glandularum intestinalium vitiose effervescente, partium tamen nervosarum convulsiones tum Abdominis, tum aliarum partium genuinam hujusce morbi causam prætendit. Si quid ego in re ardua, ac perdifficili sentio, quamquam haud inficias ire ausim Scriptores magnos, & doctos ad veritatem propius accessisse, cum suam unusquisque de affectionis hystericæ causis doctrinam congessit, dummodo tamen suus cuique locus tribuatur, atque in earum disquisitione ordo servetur, parcant tamen si in illorum sententias non eo, cum docent easdem esse ac affectionis hypochondriacæ, nullas in utero conterminisque partibus esse agnoscendas. Quamvis istorum affectuum symptomata inter se similia, ac utrique valde communia videantur, animadversione tamen digna occurrunt quamplurima, quæ eorum differentiam insignem faciunt. Hysterica enim affectio, ut ex dictis colligi potest, subito, vehementer, & ex improviso gravidas, puerperas, viduas, plethoricas post grave aliquod animi pathema, vel virgines post repentinam fluxus menstrui suppressionem aggreditur, ut omni sensu, ac motu privatæ repente in terram concidant acri, ac incredibili frigore externas corporis partes occupante, ut manibus percipi, nec calefactis linteis temperari queat, dolore in capitis vertice certæ regioni infixo adeo atrociter divexatæ, ut a clavo ferre nil atrocius possent, globo ex imo ventre gulam versus ascendente pressæ, frequentique animi deliquio, subitaque ad suffocationem usque intercepta respiratione cum faucium tam forti strangulatione, ut nil magis a laqueo, solo pennarum accensarum suffitu naribus admoto levamen interdum prorsus mirabile percipientes, nullum interdum quocumque adhibito medicamine, ut propterea pro mortuis habitæ sepulchro destinatæ nonnullæ fuerint. Percurre quæso singulas, & universas affectionis hypochondriacæ notas: ullam ne in tanta earum diversitate reperies, quæ cum prædictis suffocationis uterinæ symptomatibus, aut frequentia, aut invadendi modo, aut vehementia comparari queat? Subitam, ac vehementem sensus, ac motus privationem, qua ex improviso in terram concidunt ne dixeris, quæ in hypochondriacis non observatur. Neque acre illud, atque incredibile frigus, neque clavum hystericum dictum, neque globi ascensum, neque animi deliquium, & ad suffocationem usque interceptam respirationem, fortemque strangulationem testibus viris fide dignissimis Hippocrate, Aretæo, Fernelio, Dureto, Montano, Ballonio, Hollerio, Mercuriali, Jo. Heurnio, quos ipse Hoffmannus sequutus est, quæ si a malo hypochondriaco non sunt remota, minus tamen frequenter, vehementerque aggrediuntur. Quosnam hypochondriacos videas in solo pennarum accensarum, aut rerum graveolentium suffitu medicinam adeo præcla-

(k) *Dissert. epist.* (l) *In select. observ. & hypochond. pathol. vindic.* 633.

(m) *De morb. convul.* 445. *& affect. hyst.*

claram agnoscentes, ut eo solo & ab ingruentis paroxysmi discrimine, & ab eodem gravissime infestante ita vindicentur, ut in perfectissimo valetudinis statu incantamenti ad instar constituantur? Quosnam qui medicamentis frustra adhibitis mortuis simillimi evaserint, ut propterea maxima medentium diligentia opus sit, ne in fraudem inducantur in judicio ferendo, ut infra videbimus? Hisce addas velim hystericam affectionem, quæ medicaminum vires, medentium nisus eludit, sensim sensimque ingravescentem, atque altas in penetralibus viscerum radices agentem in epilepsiam, in lethalem syncopem, in uterinum furorem, in uteri hydropem terminari, cum malum hypochondriacum, ut alibi demonstratum est (*n*) in scorbutum præsertim, qui summus ejusdem gradus est, in Icterum, aliosque ejuscemodi morbos, in quibus viscera imi ventris, hepar, lien, pancreas plerunque tumore aliquo laborare solent, aut aliter offendi, desinat, cum in iis, quę hysterica affectione occubuere uterus insons repertus non sit, ut vago passim illorum rumore circumferri solet, ab humoribus excrementitiis in ejus cavitate collectis; neque tubæ Fallopianæ aut testes immunes, sed pravis corruptisque humoribus distentæ, aut repletæ, ut præclarissimæ observationes Diemerbroekii, Riolani, Vesalii aliorumque superius allatæ testantur. Nil igitur verosimilius afferri posse videtur, quam si dicatur uterum propter lymphæ genitalis (exquisitiori enim Anatomicorum solertia compertum est organa semen secernentia deesse mulieribus, ideoque ne semen quidem effundere, sed succum eidem analogum) aut sanguinis, aut alterius humoris retentionem corruptionemque, aut extranei corporis, falsi videlicet germinis, aut similis in ejus cavitate suppurationem, aut aliter male affectum hystericæ affectioni ansam ob hanc potissimum rationem præbere, quod nervi per ejus substantiam distributi varie irritati, demorsi, vellicati omnes, quibuscum insignem habent communicationem, ad violentas, atque inordinatas contractiones partium, quibus inferuntur ciendas excitant, unde varia symptomata pro convulsionis, aut spasmi varietate proficiscuntur, quæ quidem omnia cum ab uteri convulsione primum, ac spasmo tamquam rivulus a fonte emanent, sumptum non immerito a præstantissimo Mauriceau afferendi consilium, eumdem omnium symptomatum causam, quibus hystericæ mulieres in paroxismo corripiuntur, habendum esse, atque juxta Hippocratis assertum plerorumque morborum, quibus eædem præ viris dire exercentur. Utero partes conterminæ, immo ad uteri fundum hiantes sunt tubæ Fallopianę dictæ, duo scilicet ductus, qui inde magis ampliantur, & sui quoque lateris ovarii dorsum conscendentes, mox infra demissi, orificiis suis in lacinias quasdam ornamentum foliaceum dictas divisis propendent, substantia eadem fere, qua uterus, prædití: ad duorum ferre digitorum ab uteri lateribus distantia duo alia globosa corpora consita sunt Veteribus testes, Recentioribus ovaria nuncupata eidem utero per latum ligamentum, perque aliud satis validum connexa. Nil igitur mirum videatur, aut tubas Fallopianas, aut testes Veterum, quos nostri ovaria dicunt quocumque humore repletas, distentas, aut alia ratione affectas ipsa ipsius hystericæ affectionis symptomata progignere, quæ ab uteri læsione exoriri supra ostendimus, cum hujusce, & illarum partium per nervos reciproce communicantes consensus ejusmodi sit, ut una affecta aliæ quoque parum dissitæ immo connexæ afficiantur. Quod autem lympha genitalis, succus geniture analogus circa uterum congestus, stagnans, corruptus in extremitates nervorum ejus substantiam perreptantium ea ratione afficiat, quæ vel una satis valere potest ad effrænes motus, atque inordinatas contractiones universi corporis comitandas, vel ex eo maxime apparet, quod in virginibus circa decimum quartum ætatis annum insignes mutationes contingunt, quarum omnium maxime spectanda videtur, quæ mammarum turgentia, stimulis, ac desideriis ad Venerem, sanguinis menstrui fluxu se prodit, ut supra a nobis est demonstratum, quæ omnia protenso quasi digito commonstrant circa pubertatem ad uterum eum sanguinis, aliorumque succorum affluxum fieri, quo non solum extrema vasorum oscula reserantur pro sanguinis menstrui evacuatione, sed talis in extremitates nervorum motio excitatur, quæ ad cerebrum usque pertingens Veneris

 ideas

(n) *Aph. 3. cap. 9.*

ideas animo repræſentat. Hiſce porro ad ſtimuli ſedem major ſanguinis, aliorumque ſuccorum fluxus promovetur, atque deſideria ad Venerem incenduntur. Quid igitur mirum videatur, majore facta ſtagnatione, congeſtioneque, componentes eorum partes ſenſim a ſe mutuo ſolvi, atque ſecedere, ſubtiliores avolare, craſſiores vero remanere, paulatimque corrumpi, acres propterea, volatiles, tenujoreſque particulas exaltatas ita prædictas nervorum extremitates mordere, vellicare, aut alia ratione afficere, ut inde diriſſimum malum hyſtericum ſubſequatur? Magnum ejuſce rei, clarumque argumentum eſt virgines circa pubertatis annos Venerem avide appetentes, viduas intermiſſum coitum eodem vehementer exerceri, ut Galenus, Foreſtus, Ballonius, Lemnius præclare oſtenderunt, quia videlicet ea copia ſuccus genituræ analogus, lympha genitalis, ſanguis ſi libet, aliique humores ea copia cumulantur, ut non ſine morſu, atque vellicatione in extremitates nervorum contineri in organis a natura comparatis non queant, ex qua violenti ſpaſmi ad univerſum corpus propagantur. Quo loco fateor me juſtis laudibus æquare non valere, quod in hanc rem tradit egregie Charletonus (*o*) inquiens: *Mulieres quædam acribus copioſis ſpermatis igniculis prurientes deſiderio conſueſcendi cum viris in ſæva hyſterica pathemata incidunt; hinc tantus in virginibus juxta, ac fœminis ſalacioribus mali hyſterici eſt proventus*. Qua de cauſa Veteres fere medici ad credendum vehementer adducti ſunt, retentum ſemen pro principe hyſtericæ paſſionis cauſa habendum eſſe, conjugium (*p*) eaque omnia, quæ retenti in utero ſeminis exitum promovent ad earum incolumitatem tantopere conferre, certiſſimis obſervationibus edocti, finito hyſterico paroxyſmo ex relaxatis muliebribus copioſum humidum extillaſſe liquorem. Quod vero ſpeciatim a ſanguinis ſive menſtrui, ſive lochiorum in puerperis ſuppreſſione, aut diminutione hyſtericum malum proficiſcatur, haud equidem inficiari quempiam poſſe exiſtimo, qui ejuſce rei ſollicitus virgines percontetur, quibus menſium fluxus circa pubertatis annos inſtat, aut etiam fœminas, in quibus difficilior idem eſſe conſuevit: facile enim intelliget graviſſimis ſymptomatibus hyſtericis miſellas premi, præſertim vero clavo hyſterico, non aliunde, quam a retardato libero ſanguinis curſu per vaſa uterina, atque hinc ſubſequente præternaturali eorumdem diſtenſione, atque nervearum, quibus contextæ ſunt fibrarum morſu, vellicatione, ſpaſmo, qui ad univerſum nervorum ſyſtema propagatur, repetendis. Cujuſce rei locupletiſſimos teſtes habemus, & in actis Wratislavienſium (*q*), in quibus eadem deſcribuntur, & laudatum ſupra Hoffmannum, qui ob repentinam purgationis menſtruæ per vehementem terrorem, præſertim vero in perſonis naturæ ſenſibilioris ſuppreſſionem, graviſſima mox hyſterica, quin & epileptica excepiſſe ſymptomata teſtatus eſt. Eadem & puerperis evenire ob perturbatum Lochiorum fluxum, præterquamquod & Hippocrates, (*r*) & Hoffmannus adnotarunt (*ſ*), quotidiana experientia adeo certum effecit, ut probatione nequaquam indigeat. Quod ſi a ſanguine, aliiſque humoribus optime conſtitutis tam gravia ſymptomata ob ſolam quandoque vaſorum diſtenſionem exoriuntur, a corpore extraneo in ejus cavitate in ſuppurationem abeunte, ab ulcere ſerum acre, ac corroſivum plorante, eadem adhuc graviora provenire poſſe lippis æque, ac tonſoribus notum eſt plus, quam ipſorum digiti, atque ungues.

V. *His addendæ aliæ viſcerum affectiones Meſenterii, Hepatis &c.*) Si hiſce finibus coerceretur cl. Le boe Sylvii opinio aſſerentis, cauſam affectionis hyſtericæ eſſe acidum Pancreatis nimis auſterum vitioſe in inteſtinis cum bile effervefcens, unde copioſi flatus, & vapores elevantur, qui cum ſint valde acres, Abdominis, & præcordiorum dolores procreant, non eſſet cur multum dimicaremus. Quamvis enim bilem cum ſucco pancreatico effervefcere nulla ratione poſſe alibi a nobis demonſtratum ſit (*t*), effervefcentiæ tamen nomine eorumdem, atque omnium humorum, qui in cavitatem inteſtinorum confluunt, aut qui in plicis Meſenterii, aut Liene, aut Renibu ſeparantur receſſum quemdam a natural temperie, pravam mixtionem, corruptio nem

(o) *l. c. p.* 76. (p) *Hip. lib. de virg. morb. cap.* 3. *Valeſcus de Tarant. phil. pharm. lib.* 6. *Duretus in enarrat. ad cap.* 109. *Hollerii*. *Zacut. Luſitan.* 52. *prax. med. a mirand. obſ.* 91. (q) *an.* 1700. (r) *Lib. de natur. mul. ſect.* 9.
(ſ) *Loc. cit.* (t) *aph. lib.* 3. *p.* 55.

em ſi libet intelligeremus, qua mordendi, vellicandi indolem nacti, atque ramuculis ſexti paris, qui per omnes haſce partes diſtribuuntur, moleſti eadem omnino ſymptomata excitarent. Dolendum tamen ceu proximam, & immediatam cauſam, & quod magis eſt unicam conſtituiſſe, cum pro remota tantum habenda videatur, & inter multiplices, quæ citra uteri læſionem hyſtericam paſſionem gignunt, collocanda. Cujuſce rei præclariſſimum exemplum contemplandum Medentibus exhibuit laudatus Mauriceau in nobili quadam Muliere, quæ cum Renis abſceſſu laboraret, alternis fere diebus annorum ferme ſupra duorum curriculo maximis ſuffocationibus, cordis anguſtiis, palpitationibus, deliquiis divexata fuit, perinde ac ſi morbi cauſa ab utero male affecto eſſet repetenda, qui, aperto ejuſdem cadavere, illæſus omnino repertus eſt una cum partibus eidem inhærentibus, aut proxime communicantibus. Mirum autem aliorum viſcerum inciſione inſtituta Renis abſceſſum ſatis inſignem haud injucundo ſpectaculo comparuiſſe a grandiori lapide Renis medium occupante inductum, quo ægrotans occubuit, cum a Medentibus iis remediis continuo pertractaretur, quæ in uteri ſuffocatione paſſim adhiberi ſolent, quem ne atonia quidem premi ore oculiſque defixi deprehenderunt, ut quatuor ante Menſes prædixiſſe teſtatus eſt.

VI. *Spirituum etiam quandoque Animalium debilior craſis, ut facile diſſipentur &c.*) Neque lymphæ genitalis, neque ſanguinis menſtrui, lochiorumque ſuppreſſionem, neque uteri aliorumque viſcerum affectiones pro cauſa paſſionis hyſtericæ ſemper habendas eſſe, facit potiſſimum viduarum contemplatio; quæ quamvis coitu non utantur, ut antea ſolebant, nec non plerarumque, quæ Deo datæ ea ſunt caſtimonia, ut ne imaginariam quidem venerem patiantur, nihilominus tamen ejuſmodi morbo obnoxiæ evadunt, cum e contra Mulieres nuptæ viro, ac coitu ſæpe utentes, quibus Menſes ſatis liberaliter profluunt, hyſterico malo frequentiſſime, ac pertinaciter laborent: quemadmodum etiam annoſæ quædam fœminæ, quibus jamdiu Menſes naturaliter intermiſerint, atque omnis propterea ſanguinis, aliorumque ſuccorum ſuperflua quantitas defecerit, in eoſdem tamen morbos adnotantibus Carolo Piſone, & Hoffmanno ſupra laudatis labuntur: immo ut ſubdit cl. Mauriceau iidem viri, frequentius tamen Mulieres ob odorem Moſchi, Zibethi, flor. aurantiorum, roſarum, aliorumque corporum ſuaveolentium, nec non ob terrorem, metum, triſtitiam, iram, dolorem ſummum, aliaque animi pathemata. Quibus rite perpenſis cl. Sydenhamius ſuam illam ſpirituum animalium ἀταξίαν, ſeu inordinatum, ac confuſum motum propter debiliorem, & rariorem eorumdem texturam invexit, ut facile diſſipentur, & a levi etiam cauſa in motus inordinatos, & perturbatos excitentur. Et ſane in hyſtericis Mulieribus adeſſe hanc debilem ſpirituum craſim, vel ex eo maxime conſtat, quod Mulieres præ viris debiliorem, & rariorem texturam, atque univerſum nervorum ſyſtema maxime ſenſibile obtinent, molilioremque totius corporis habitum. Quibus ſane de rebus illud conſequitur, ut ſi viri Symptomatibus, quæ hyſtericis ſimilia videantur, afficiuntur, ii potiſſimum litterati ſint, & acriori ingenio præditi, quia nimirum rariori, tenuiori, ac facile diſſipabili ſpirituum craſi donantur. Arguunt eamdem craſim cauſæ externæ, quæ ſæpiſſime hyſtericos ſpaſmos excitant, inter quæ ſunt præcipue prædicti odores fortes, & acuti, nec non graviora animi pathemata teſte ipſo Aretæo, quibus ſpiritus animales nimis rari, ac tenues commoventur, variaſque motus perturbationes excitant. Vomitum ſilentio prætereo materiæ flavæ, viridis, bilioſæ, quique a corruptione inſigni ſuccorum in primis viis ſtabulantium pendere videtur, quo hyſtericæ Mulieres optime valentes extemplo corripiuntur ab hoc inordinato, ac confuſo ſpirituum animalium motu repetendum, ut alibi a nobis demonſtratum eſt (*u*). Non immerito propterea conjeciſſe videtur, ſuppoſita hac debili nervorum, ac ſpirituum textura, liquidum nerveum ad viſcera imi ventris deduci, quæ ad humorum ſecretiones, excretioneſque ſunt comparata, unde eadem labefactantur, ac propterea diverſi humores ſalſi, acres, irritantes, aut alia qualitate peccantes non tam circa viſcera, quam in univerſa maſſa ſanguinea colliguntur, a quibus demorſis nerveis partium filamentis hyſtericæ paſſionis ſymptomata excitantur.

Do-

(u) *aph. lib. 3. de affect. hypoch.*

Dolendum tamen hanc unicam hystericæ passionis causam agnovisse, eamque & affectionis hypochondriacæ ciendæ haud imparem, nunquam in semine, aut sanguine menstruo corruptis, nec in succorum depravatione, sive etiam humorum acrium congestione constituendam. Præterquam enim quod summa in obscuritate versari vel ex iis erui commode potest, quæ cum vera esse ratio evincit, observationes cum multæ, ac frequentes, tum certæ ac constantes confirmant, accedit præterea spiritus in fœminis, & litteratis hominibus, ut citato loco ostendimus, eo quod pauci sunt, debilioris, ac rarioris texturæ in inordinatos, & irregulares motus, minime tamen in effrænes violentasque abire turbas, quæ ad atrocissimos dolores, ad immanes convulsiones, membrorum contractiones, rigiditates excitandas valeant, quæ potissimum fœminis hystericis præ viris hypochondriacis familiares esse consueverunt.

VII. *Quæ diutius protracta sanguinis ipsius crasim invertunt, ac spirituum, unde atrocior successu temporis morbus &c.*). Quoniam sæpe sæpius contingit a gravioribus animi pathematibus, atque diuturnis cujusvis generis assiduisque mentis cogitationibus spiritus dissipari, ac volatilibus particulis privari, nec non fibrarum Cerebri tonum parumper infringi laxarique præsertim in Mulieribus, quæ passionibus pronæ sunt, & valde sensiles, dissipabilique spirituum textura donantur, fieri minus vix posse videtur, quin liquidum nerveum minori vi, atque elatere per nervorum fibras excurrat, præcipue vero per illas, quæ ventriculo, aliisque infimi ventris visceribus distribuuntur, unde eædem debito tono destitutæ, ac languescentes suis muneribus obeundis impares evadant, atque hinc tota œconomia naturalis viscerum abdominis turbetur, atque propterea alimentorum coctio, chyli perfecta elaboratio, excrementorum secretio labefactetur. Jam vero chylum imperfecte elaboratum, neque ab excrementitiis sordibus optime depuratum, immo viscido acribus irritantibus imbutum per venas lacteas in sanguinem propelli perspicuum est, atque universam ipsius massam vitiari, heterogeneis particulis referciri, spiritus earum mixtione coinquinari, in corticalibus Cerebri glandulis secerni, atque hinc affectionem hystericam diro symptomatum satellitio stipatam a confuso spirituum animalium motu circa nervorum principia existente propter particularum heterogenearum cum ipsis admixtionem, quas copulam explosivam vocavit Wilisius, eamque retinere spiritus, & una secum in canales nerveos deducere arbitratus est, tandem subsequi. Si Wilisius animadvertisset, quam facile a lymphæ, seu succi genituræ analogi, quem semen Veteres appellarunt, aut a sanguinis menstrui suppressione tota uteri non solum, sed universi corporis œconomia alteretur, secretiones, excretionesque perturbentur, pravæ vitiosæque sordes in sanguine cumulentur: quam facile etiam visceribus imi ventris hepate, pancreate, liene, mesenterio, glandulis copiosissimis ventriculi, intestinorum, renibus male affectis diversorum succorum, humorumque, qui variis usibus destinati sunt, separatio vitietur, salinæ propterea, acres, viscidæ aliæque extraneæ particulæ vel in sanguine remaneant, vel novæ continuo ingerantur: si perpendisset demum liquidorum secretionem in glandulosis viscerum folliculis a motibus proportionatis, & specificis nervearum fibrarum, & sanguinis circa ipsa viscera fluentis, unde homologæ sanguinis particulæ a certis glandularum oscillationibus successive admittuntur, pendere, alterata vero oscillationum proportione propter languescentem debilioremque nervearum fibrarum contractionem a spiritibus animalibus mitiori energia in easdem fluentibus excitatam, prædictos succos, humoresque alterari, sylvestres aliasque excrementitias, ac pravas partes a glandulis recipi, atque hinc primas vias, sanguinem, spiritus incongruis, superfluis, vitiosisque salibus inquinari: & quod magis est omnique animadversione dignissimum, ad toties inculcatam nervorum sexti paris distributionem ad omnes fere partes, omnia fere viscera, universum fere corpus, nec non ad mirabilem illum nervearum fibrarum consensum, ut una affecta, aliæ quoque licet longe dissitæ afficiantur, attendisset, arduum futurum reor, ut usque adhuc allegatas hystericæ passionis causas, quas ad lymphæ genitalis, sanguinis, aut alterius humoris in utero, conterminisque partibus stagnationem, corruptionem referre licuit, ad extranei corporis in ejus cavitate suppurationem, ulcus, aliorumque viscerum imi ventris

s affectiones, ac demum ad spirituum nimalium debiliorem crasim, explosisset, m ejusmodi sint, ut omnes diutius proctæ suum illum spirituum motum circa rvorum principia existentem, quam unim hystericæ, & hypochondriacæ causam nstituit, ciere valeant, augere, confirare. Nonnullas ex istis attigisse præ cæris videtur Etmullerus supra allata senntia, qua acidum succi pancreatici, venrculi, aut intestinalium glandularum vipse effervescens (licet gratis dictum, ut dimus) una cum partium nervosarum onvulsionibus tum Abdominis, tum aliam partium accusat, præcipuas tamen freuentioresque prætereundo disputationem t tantisque difficultatibus impeditam, ac rie a Scriptoribus pertractatam aliis reqnit.

VIII. *Huic affines morbi sunt, in primis ncopes, in qua tamen respiratio, & pulsus &c.*) Hystericæ affectionis signa primum adere, mox ejus ætiologiam afferre conltum duximus, id suadente nonnullorum onsilio, qui ex affectionibus, quibus perrdui, ac difficiles morbi maxime propriis ipantur, accurate, atque ordine examinais de eorumdem natura, & essentia æuum, & adæquatum judicium ferri arbirantur. Illud tamen diligenter curandum st, ut ab aliis morbis, quibuscum aliquam abet affinitatem, cognationemque distinuatur. Id quod tribus potissimum generaibus signis conjici posse animadvertit Rierius. Quorum primum est, quod si ægra hystericæ affectioni sit obnoxia, ejusque symptomatibus premi non raro consueveit, dum rursus aggrediuntur, de alio affectu cogitandum non sit: Alterum est, quod Mulieres dum prædictis Symptomatibus vexari incipiunt, de utero male affecto conqueruntur: Tertium demum, quod hystericæ Mulieres fœtidis rebus naribus admotis, & suaveolentibus in pudenda immissis magnum levamen percipiant, quod aliis affectibus commune non est. Verum ut de priore dicamus, ecquis tuto se pronuntiare posse confidat, eadem semper mala in eadem Muliere esse invasura, cum innumerabilibus ferme premi soleant? Ad alterum quod spectat, an citra erroris suspicionem affirmari queat in omnibus Mulieribus quacumque ex causa hysterica affectione ægrotaverint, etiam utero illæso omnino non suppetit. Tertium demum non ita firmum, & constans est, ut de aliis etiam affectionibus prædicari non possit, in quibus spirituum animalium motus inconcinnus, ac perturbatus est. Satius itaque duxerim peculiariter hystericam affectionem ab aliis affectionibus distinguere, ut idem Riverius, aliique accuratiores practici præstiterunt. Inter affines morbos animadversionem meretur Syncopes. Si tamen sedulo, & accurate perpendas Syncopes causam, ut supra dictum est, esse sublatum sanguinis motum, facile intelliges respirationem simul, & pulsum omnino deficere, cessante vero sanguinis, & spirituum influxu in universi corporis partes, ac cutis porulis collabentibus extremum faciei pallorem, sudoresque frigidos supervenire oportere, cum in hysterica affectione color plerunque naturalis servetur, & pulsus utcumque debilis percipiatur. Quoniam vero diu sanguinis motus intercipi nequit, quin vita hominis periclitetur, hinc illud consequitur, ut syncopes brevi in salutem, aut mortem terminetur, cum hystericus paroxysmus ad plures dies quandoque perseveret. Saluti autem in Syncope plurimum tribuit suaveolentium naribus applicatio, aut ori ingestio. Quæ enim grati odoris fragrantia insigniuntur, cum subtilissimas habeant partes, momento fere spiritus erigi contingit, & recreari, prompte vero cordis vias remetientibus liberum sanguinis cursum restitui, atque morbum auferri. Quæ de hysterica affectione ne dicantur, facit confusus, perturbatusque spirituum animalium motus modo in has, modo in illas partes influentium salvo libero cordis pulsu, nisi spasmus tantus hinc excitetur, ut sanguinis motus auferatur, quo casu syncopes effectus morbi erit aliis notis dignoscendus, quarum præcipua est suaveolentium applicatione augeri, aut confirmari, cum primario invadente nulla sit iis medicina præstantior.

IX. *Tum Apoplexia, in qua tamen partes omnes resolutæ sunt, atque omni sensu privatæ &c.*) Cum proximam apoplexiæ causam in impedito spirituum animalium a Cerebro ad organa sensui, & motui destinata, & ab iis ad Cerebrum excursu constituerimus (x), ab hoc eodem fonte sensuum

(x) *aph. lib.* I. *cap.* I. *com. x.*

suum omnium internorum, externorumque abolitionem repetendam esse duximus, atque omnium partium resolutionem: Symptoma autem frequentissimum si quod aliud superveniens iis, qui in Apoplexiam labuntur, est oris detorsio, quam potissimum fieri diximus, quod Musculis os ad latus adducentibus denegatur spirituum animalium influxus, liber vero præbetur Musculis eidem muneri dicatis in latere opposito, unde cum tendantur isti, inflenturque nulla vi contranitente, oris detorsio emergit. Quæ ne in hysterica passione minime contingant, facit perturbatus solum, & confusus spirituum animalium influxus modo in has, modo in illas partes, unde partes non solum resolvuntur, sed varie inordinateque concutiuntur: & quamvis hinc spasmus excitari queat cynicus dictus, qui oris & ipse detorsionem conjunctam habet, qua ratione distinguendus sit citato loco tradidimus monitum cl. Etmulleri sequuti, qui in oris detorsione a resolutione prodeunte partem illam, quæ trahitur, & resoluta est, mollem, & flaccidam percipi, & ad partem sanam trahi posse ostendit, & hanc ipsam partem in naturalem manus ope restitui, cum e contra a convulsione oriunda partem sanam, atque illam, quæ convulsa est duram, & firmiter contractam percipi contingat, & si retrahi velit, non sine insigni dolore possit. Quid quod si Apoplexia fortis sit in qua præter Cerebrum etiam Cerebellum afficitur, diminuta spirituum secretione atque derivatione in nervos ad cor, & partes respirationi inservientes spiratio ægra, & stertorosa subseqni debeat, quæ longe ab hysterica passione sunt remota?

X. *Epilepsia quoque, in qua tamen convulsivi motus externas partes dire exercent &c.*) Illud maxime Epilepsiæ proprium est, ut partes externæ convulsivis motibus varie, inordinateque exagitentur, quod vel ex eo repetendum est, quod spiritus Animales in vehementes turbas adacti cæcoque impetu hac illac irruentes in partes, quæ motui præsertim voluntario famulantur, & naturali, violentas contractiones, motusque effrænes excitant: deinceps ut spuma ab ore, & naribus effluat a convulsione æsophagi, & pulmonum, qua feri, & salivæ copia ejicitur, cui mixtus aer in bullas elevatur, cum spasmi in hysterica passione, in qua nervorum ramusculi sexti paris afficiuntur, internas magis occupent, & viscera, quibus distribnuntur. Accedit etiam, quod Cerebrum primario afficitur in Epilepsia: Fieri hinc minus vix posse apparet, quin illa pars, qua utitur anima ad cogitandum, & sentiendum ita concutiatur, ut inepta omnino evadat ad eos tremores suscipiendos, quibus principes animæ operationes exercentur: quod perquam raro in hysterica affectione contingit, ut præ cæteris Cornelius Celsus docuit inquiens (z): *Vulvæ morbus interdum sic exanimat, ut tanquam comitiali morbo prosternat*: distat tamen hic casus in eo quod neque oculi claudantur, neque spumæ profluant, nec nervi distendantur.

XI. *Mortuis quandoque simillimæ &c.*) Quomodo hystericæ Mulieres quando mortuis simillimæ evadunt ab iisdem sint distinguendæ, operæ pretium est inquirere. Id autem variis modis scriptores fere Veteres explorari posse tradiderunt: primum quidem ori gossipium, aut lanam, aut plumas leviores applicando, quæ si non moveantur, ægram pro mortua habendam: deinceps speculum tersum ori pariter apponendo, quod tantillum spirante ægra halitu ex ore exeunte infici debet: tandem poculum aqua plenum pectori imponendo, quæ viva adhuc existente Muliere moveri debet. Quæ signa quamvis ut plurimum locum habere videantur, perpetua tamen non esse, nec omnimodam certitudinem præ se ferre arbitratus est Riverius, cum quædam Mulieres hystericæ sola transpiratione vivant instar animalium in latibulis degentium hyemis tempore, & omnino abolita sit in iis respiratio. Quod diligenter tenens cl. Raymundus Jo. Fortis caute agendum docuit, neque gossipio, aut lanæ, neque speculo, neque poculo aqua pleno fidendum docuit, cum in arteriis etiam transpiratio perficiatur: securius vero sternutatorio medicamento vivam a mortua discerni posse. Cum tamen Mulieres hystericæ, vivæ adhuc sepultæ fuerint, & quandoque a Medicis dissectæ, saluberrimum utriusque consilium sectandum traderem, hysterica affectione defunctas per triduum sepeliendas non esse, aut saltem donec fœtere incipiant.

XII. *Difficilis quidem morbus curationis, &*

(z) *Lib.* 4. *cap.* 20.

& interdum in Apoplexias, Epilepsias &c.) Hysterica passio quamvis terribilis videatur, minus tamen periculi præseferre, quam vulgo creditur, omnes cum Veteres, tum Recentiores Medici uno ore affirmarunt. Nihilominus tamen exempla non desunt Mulierum, postquam effrænes, atrocesque motus convulsivi easdem exercuerunt, quæ in apoplexias lapsæ sunt, aut in paralysim, seu hemiplegiam ad annos usque perseverantem. Ita cl. Mauriceau cujusdam Mulieris junctæ sibi affinitate meminit, quæ cum duobus tantum utero Mensibus gestasset, hysterica passione vehementi adeo correpta est, ut convulsionibus, & apoplexia potissimum de causa ægrotaverit, quæ paralysim dimidiæ corporis partis desiit, etiam post partum, quem maturo tempore feliciter obtinuit superstitem, nec prius convalescens, quam thermopotatio instituta, qua egregie a morbo liberata est. Nullum esse morbum, cui tam facile epilepsiæ, & convulsiones artuum jungantur, quam qui ex uteri vitio enascitur, adnotavit ipse Hoffmannus. Nisi tamen aut gravior Syncopes superveniat, aut insignis convulsio, qua liber spirituum Animalium influxus etiam ad partes vitales omnino intercipiatur, lethalis esse consuevit, licet adeo chronicus, ut non immerito opprobrium Medicorum una cum affectionibus hypochondriacis nuncupetur.

XIII. *Quo Mulier a paroxysmo liberetur, plethorica sit, ac boni habitus &c. venæ sectio ex brachio &c.*) Curationem hujusce morbi duplicem esse, alteram quæ in accessione perficitur, alteram, quæ extra paroxysmum, tradiderunt fere Veteres omnes, Recentioresque Medici. Illi quidem in accessione vapores, atque auram veneficam discutiendam, & a nobilioribus partibus repellendam, humores in utero contentos, unde eadem elevatur, evacuandos, & uterum ad propriam sedem, quando contingit, reducendum. Quæ omnes indicationes quamvis falsæ successu temporis visæ sunt Recentioribus, qui hystericæ affectionis causas altius, ac subtilius commenti sunt, ut vidimus, ejusmodi tamen fuere, ut quemdiam ad statuendum facile adduxerint, omnem rectæ curationis rationem in eo consistere, ut remedia causis morbi avertendis accommodata invenirentur. Quod nulla meliori ratione præstari posse deprehensum est, quam ad ægrotantium naturam attendendo, & generaliores quasdam affectiones, quibus earum corpora exercentur; quo potissimum lites, quæstiones, jurgia, aliter mente incedente, finem habuerunt. Atque ut ad rem nostram accedamus, utrum in hystericæ affectionis paroxysmo locum habeat venæ sectio quæstio digna fuit, ut a Veteribus fere Medicis ageretur. Si cl. Varandæum, Sennertum, Raymundum Jo. Fortis consulimus animadvertentes in hysterica affectione, dum Mulieres invadit, insignem adesse virium languorem, totius corporis refrigerationem ob malignos illos suos vapores cor, & cerebrum infestantes, quibus in mortis discrimine Mulieres constituuntur, venæ sectionem minus tutam, immo periculi plenam existimarunt. E contra Mercatus, Rodericus a Castro, Hoechstederus, Higmorus, Riverius, Septalius aliique ad sanguinis menstrui copiam, atque retentionem curam animumque convertentes, venæ sectionem cæteris omnibus remediis anteponendam esse facile judicarunt. Quid in re ardua ipse sentiam pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen ea intelligenda sit, veritati summe consonum videtur asserere, cum plethorica sit Mulier, bonique habitus, & quod magis est pulsum habeat plenum, ac turgidum, ac Mensium diminutione, aut suppressione laboret, nullum inveniri Medentibus datum esse præstantius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius auxilium venæ sectione, quæ præterquamquod ad spasmorum ac convulsionum vehementiam, quæ in plethoricis Mulieribus major esse plerunque consuevit, compescendam præstat, ad causam etiam, qua morbus efficitur, aut saltem augetur, aut confirmatur profligandam plurimum valet. Qua in re consentientes habemus clariores Medicinæ proceres, qui nuperrimis temporibus floruerunt Mauriceau, Hoffmannum, aliosque supra laudatos, qui si major sanguinis copia urget, etiam iterandam venæ sectionem docuerunt, ne ipsis quidem gravidis exceptis, certis ac frequentibus observationibus edocti, Mulieres hystericas omni sensu, motu, spiratione, ac loquela fere privatas, quibus multus sanguis aderat, vel a suppressis repente evacuationibus accumulatus, venæ sectione instituta protinus ad se rediisse. Quamquam libentissime a Varandæo, Sennerto, Jo. Forti, aliisque fuerim, qui venæ sectionem altiori voce damna-

damnarunt in hyfterica affectione, fi res fit cum Mulieribus, quæ immodicas evacuationes fanguinis, aut aliorum humorum paffæ fint, ideoque fpirituum, & cruoris inopia laborent, atque inde fibrarum motricium languore, cum venæ fectione fpiritus, & humores magis depauperentur, fibræque motrices magis magifque ad elaterii exercitium ineptæ conftituantur. Cujufce rei argumentum prope certiffimum erit pallor infignis faciei, & totius corporis, qui etiam naturalis cum fit, venæ fectioni ferendæ minus eft aptus; præ cæteris vero pulfus parvus, ac debilis, cum actiones reliquæ ægre, & cum languore peragantur, ac frigus totum corpus detineat; quibus rite perpenfis citra ullius erroris fufpicionem affirmari poffe videtur, illud fummopere verendum effe, ne dum fpafmis uteri venæ fectione confulere ftudemus, eofdem graviores, fævioresque inanitione accedente juxta Hippocratis doctrinam excitemus.

XIV. *Si venter præter modum elatus fit, ac tenfus cum infigni alvi adftrictione, ol. amygdal. dulc. &c.*) Venæ fectio vel locum habeat, vel neutiquam in paroxyfmo hyftericæ paffionis, nihil impedit, quominus alia remedia in ufum vocentur, quæ nimiam irritationem fiftere valent, & hinc perturbatum fpirituum motum coercere, nec non fibras crifpatas, & convulfas laxare. Quibus indicationibus fatisfacimus remediis internis, vel externis. Inter interna remedia, ubi venter præter modum elatus fit, ac tenfus cum infigni alvi adftrictione, oleum amygdalar. dulc. eximias habere vires perfpicuum eft. Præterquam enim quod ad crifpatas fibras emolliendas plurimum valet, quibus coercitæ aeris particulæ, ac loci calore rarefactæ ventris inflationem, ac tenfionem procreant, accedit præterea alvum nimio fpafmo conftrictam blande fubducere, quod a purgantibus fperare inane non modo eft, fed difcriminis plenum tentare, cum nulla re magis ægræ lædantur, quam ab iis, quæ ftimulandi vim habent, quæ humidi copiam evacuant, a quo humorum acredo temperatur, quæque particulis acribus, & irritantibus fœta cum fint, ventriculi, & inteftinorum fibras vellicando, tormina, & atroces abdominis dolores procreant. Ad leniendos porro inteftinorum fpafmos, ac morbofas fibrarum uteri contractiones emolliendas Clyfteres ex carminativis, & emollientibus confecti egregie conducunt, inter quæ folia malvarum, parietariæ, radicis althææ, lilior. alborum, & fimilia eminent additis oleis emollientibus, ex quibus etiam fotus, inunctiones parantur ad prædicta obeunda munera opportuniffimæ, fi quæ alia.

XV. *Hifce aliquandiu adhibitis, emplaftrum hyftericum &c.*) His a Veteribus fere Medicis Hippocrate, & Galeno accenfentur fuffumigia ex fuaveolentibus, uti funt mofchus, zibethum, benzoe ad uterum apparanda. Quibus addendum, quod tradit Capivacius, qui quandoquidem conjugium efficax remedium noverit, ut efficacius evadat, jubet ut vir penem inungat oleis aromaticis, & zibetho. Neque hujufce rei ratio in arduo fita, adnotante Hoffmanno, cum fulphurea exhalatione, aut immediata eorum applicatione fibras uteri fpafmo conftrictas relaxari contingat, atque hinc craffos, & putridos humores effluere, ut Foreftus teftatus eft (*a*). Verum in iftorum ufu ad idiofyncrafiam quamdam diligenter attendendum traderem, qua pleræque Mulieres a fuaveolentibus odoribus adeo graviter læduntur, ut in graviffimas convulfiones hyftericas labantur, cum e contra nonnullæ teftante cl. Wall (*b*) vel mofchi frictione naribus inftituta a graviffimis paroxyfmis liberentur. Si enim a fuaveolentibus lædi antea minime confueverint, minus verendum eft, ne eorum odor etiamfi ad nares ufque pertingat, ipfis officiat. Sin contrarium acciderit, juftus fubrepit timor, ne caput impellens fpiritus in ἀταξίας adigat, & novum paroxyfmum multo graviorem excitet, ut fupra oftendimus. Tutiora porro, & experientia magis probata vifa funt emplaftra, quæ graveolentiam habent aliquam, qua lædi minus plerunque folent Mulieres, ut funt ex bdellio, fagapeno, affa fœtida, galbano parata, fi umbilico, vel pudendis applicentur, quæ teftantibus Veteribus ipfis Medicis eximias habent facultates, & de quibus notabile exemplum attulit idem Foreftus, unde Sydenhamius fuum illum confecit ex galbani in tinctur. caftor. folut. & colat. ℥ iii. Tacamahac. unc. ii. f. emplaftr. pro umbilico, quod cum alia votis minus refpondeant, apprime utile, ac proficuum depre-

(a) *Lib.* 28. *obf.* 32. (b) *Trans. phil.* 2. 474. *an.* 1744. *ar.* 18.

prehendi sæpius solet. Balsamum Galbanetum uterinum Sennerti silentio prætereo, quod ex gum. galban. oleo terebinthinæ in retorta soluto, & stillato conficitur, aut illud Hadriani Mynsicht, quod eadem fere ratione compositum easdem vires habere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

XVI. *Si longior sit morbus, & gravioribus symptomatibus stipatus, Mulier vero frigidioris temperamenti, boli ex Mithridat. optim. &c.*) Sed nihil ad effrænes spirituum motus coercendos, atque hinc crispatas, & convulsas fibras relaxandas præstantius opio, & ex ipso paratis medicamentis, maxime si iis quæ specifica virtute utero, conterminisque partibus mederi communiter reputantur, inter quæ succinum, castoreum, assa fœtida, aliaque eminent, consocientur. Inter opiatas compositiones non ignobilis olim fuit Mithridatum, tum Triphara magna, quæ sine opio parari solebat, & cum opio, quod postremum nuperrimis etiam temporibus invaluit, cum primum plane obsoleverit. His accensendum Laudanum hystericum de le Febour, quod ex succino, myrrh. croc. oriental. castor. spirit. vin. opii extract. certa chymicorum industria præparatur, ejusque vires eximias in hystericis suffocationibus, atque inordinatis, effrænibusque motibus uterinis dictis suus Auctor deprædicat. Verum tam in hujusce laudani, quam in Mithridati, & Tripharæ aliarumque similium confectionum usu, illud summopere animadvertendum traderem, quod Hippocrates præclare adnotavit (c), ut nempe fœminarum naturæ recte discernantur, earumque temperamentum præsertim internoscatur. Si enim frigidioris naturæ fuerint, & temperamenti, ut ajunt, pituitosi, in quo fibræ laxæ sunt, motus sanguinis tardior, & languidior, seri & lymphæ copia adest, spiritusque jam torpidi, quæ calefaciendi vim habent, ut fere sunt allata remedia, tuto, & citra noxæ periculum adhiberi queunt, cum jam perturbatum spirituum motum sedandi virtute sint prædita: immo tincturæ ipsæ succini, castorei in aquis artemisiæ, matricariæ, aliisque, quas uteri amicitia claras fecit, æque sunt commodissimæ, quibus addi potest aqua ipsa Cinammomi, quæ testante cl. Mauriceau ad flatus discutiendos, qui stomacho contenti insignes angustias, & suffocationes excitant, simulque ad laxas ipsius fibras corroborandas opportunissima existit.

XVII. *Immo si sopor profundus Mulierem exerceat cum pulsu parvo, languido, contracto, extremorum frigore, ad aq. Melis. cerasor. &c.*) Symptomatum etiam, virium, ac sanguinis, humorumque motus habenda ratio. Si enim non effrænes perturbatique motus, artuum insolitæ contractiones, violentæ gesticulationes ægram torqueant, sed tantum sopor profundus, cur opiatis medicamentis sit pertractanda, quibus sopor augeatur, aut confirmetur, omnino non video; multo minus si vires jam languescant, quod nulla meliori ratione innotescere potest, quam pulsum respiciendo, qui si parvus, languidus, contractusque fuerit, de spirituum, ac cruoris inopia, atque inde fibrarum motricium languore dubitandum non est, quo etiam fit, ut sanguis in partibus longe a corde dissitis ægre admodum, & serius, quam par est, moveatur, hinc frigus totius corporis percipiatur. Quo casu si opiatis medicamentis ægras pertractare animus ferat, nullus dubito, quin non solum incassum laborent, sed cum neque salutem, neque levationem afferant ullam, brevi in extremum vitæ discrimen easdem adducant. Tunc vero salubre consilium censemus iis uti, quæ aut odore, aut sapore grata sunt, ut melissa, cerasa nigra, & similia, quæ calida dici consueverunt, ex quibus aquæ stillatitiæ eliciuntur in hisce morbis præstantissimæ. Quod plane dicendum de spiritibus ardentibus, aut tincturis per vini spiritum ex Simplicibus anthystericis paratis, quæ propterea aquarum anthystericarum titulo insigniuntur, quæque humoribus lentis, ac difficilibus, vel serosis peccantibus, vel atonia solidarum partium, qua spiritus alicubi hærentes excitando, eorumque debiliorem crasim, & texturam corroborando, qua lentos ac difficiles humores resolvendo, æquabilem, atque ordinatam secretionem, atque derivationem in nervos promovendo, alacriores Mulieres facile restituunt, atque ad motum, & sensum expeditiores. In horum quoque censu veniunt spiritus quidam urinæ, sal. armoniac. sanguinis humani, qui tenuitate, ac volatilitate, qua donantur, sanguinem, ac spiritus debiles, ac langue-

(c) *Lib.* 1. *&* 2. *de morb. Mulier.*

ſcentes erigere valent, fibras ad priſtinum elaterii ſtatum reſtituere, atque hinc hyſtericum paroxyſmum ab hoc fonte prodeuntem profligare. Si in hiſce tantum caſibus, nimirum in humorum viſciditate, lentore, in ſeroſa colluvie, in ſolidarum partium atonia, atque hinc oriundo inæquali, perturbato, ac confuſo ſpirituum animalium motu, cochleari ſpiritus vini rectificatiſſimi utendum intelligat cl. Mauriceau, nil eſt ſane cur eidem libentiſſime non aſſentiamur, quemadmodum Sylvio, aliiſque aſſentiri viſi ſumus (*d*) qui hoſce eoſdem ſpiritus in apoplexia, epilepſia miris laudibus extulerunt, dummodo eorum uſus certis tantum finibus coerceatur, neque fervidiori temperamento præditis, aduſtis, ſtrigoſiſque, in quibus acres, bilioſæque particulæ ſunt exaltatæ, ſolidæ partes plus æquo tenſæ, ſpiritus ad cæcum furorem, atque impetum proni.

XVIII. *In fervidioribus vero calidioribuſque fœminis ſola aqua ſtillat. flor. Chammom. tot. citr. &c.*) Fateor me juſtis laudibus hoc loco efferre non poſſe præclar. viros Rodericum a Caſtro (*e*) & Ludovicum Mercatum (*f*) qui peſſimum morem calidiora medicamenta in hyſtericis ſuffocationibus ab uterinæ lymphæ orgaſmo prodeuntibus altiori voce damnarunt, & e medio tollere quantum illis licuit, conati ſunt, cum multis; ac frequentibus, tum certis ac conſtantibus obſervationibus edocti, graviſſima detrimenta hinc emanaſſe. Et vero nulla difficultate laborare facile judicaverim, quod præclar. viri conſulto protulerunt, cum calidioribus medicamentis acres, tenuiores, mobilioreſque particulas nerveas fibras uteri pungentes, vellicantes, convellentes magis magiſque attenuari contingat, exſolvi, atque in univerſam ſanguinis maſſam diffuſas, atque una cum ſucco nerveo in cerebri fibras illabentes ſpirituum agitationem, atque furorem augere. Cum Mulieres fervidiori temperamento præditæ, calidioreſque, in quibus motus ſanguinis celerior eſt, & vehementior, pulſus frequens, ſulphureæ partes ſunt exaltatæ, & copioſæ, ſpiritus agiliores, ſubtiliores, acrioreſque, in hyſtericas affectiones allatis de cauſis labantur, cuinam rationi innitatur eorum methodus, qui calefacientibus, volatilibus, ſpirituoſis medicamentis earum corpora pertrectant, omnino non ſuppetit. Optime igitur earum incolumitati conſulemus, ſi convulſionibus divexatis; atque inordinatis corporis geſticulationibus, doloribus, vigiliis anodynum aliquod emulſionis forma propinemus ex frigidis, ut ajunt, ſeminibus, & papaveris albi in aquis refrigerantibus addito nitro puriſſimo, quorum virtutem ad nimium humorum æſtum, fervoremque compeſcendum, & libidinem extinguendam qui non cognoſcit, medicinam cognoſcit plane nullam, ut ſuperiori capite oſtenſum eſt. Quamquam ſi gravius hyſtericæ Mulieres conflictentur, quam ut ſperandum ſit levioribus hiſce anodynis placidam exoptandam tranquillitatem conciliari, vel nullum revera emolumentum ex iiſdem perceperint, præſto ſit Laudanum liquidum, quod ex aquis aliquibus ſtomacho & palato gratis (hæc enim dum Mulieribus præſcribimus, in eam ſpem facile adducimur, id nobis dent ultro, concedantque, ut omnia modo noſtro præſcribamus) & ſimul utero amicis exhibitum, tanti facit Sydenhamius, ut ſi quid in ſumma rerum anguſtia, vel ad ſymptomata mitiganda, quæ ex uſu aliorum medicamentorum accidere ſolent, ſperandum, ab hoc uno remedii genere ſperari jure merito poſſe confidat. Ejus etiam pulcherrima laus eſt, vel ſi diutius hora ſomni uſque ad ſymptomatum remiſſionem propinetur, certum levamen, nullum noxæ periculum afferre, ita ut vomitus, choleræ, colicæ hyſtericæ, aliaque id genus mala, quæ Mulieres dire exercent, hoc uno, fruſtra aliis adhibitis tuto feliciterque profligentur.

XIX. *In prædicto vero ſoporis caſu, aut Syncope aqua frigida in uſum vocanda &c.*) Non me præterit tamen, quid hiſce objicere ſoleant ii, qui pro volatilibus ſpirituoſiſque medicamentis, quæ in hyſtericis paroxyſmis adhibenda contendunt, acriter dimicant, nempe & in fervidioris naturæ fœminis ſenſus, & motus privationem, altumque ſoporem, aut ſyncopem facile ſubſequi, quibus ſolvendis narcoticorum uſu earum corpora pertractare ſi ferat animus, nulli dubitant, quin incaſſum laborent, qui in iis auxilii ſpem invenire adnituntur. Recte illi quidem. Sed verendum, ne illis ſummopere officiat inſignis excitandi facultas,

(d) *Lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 19. *pag.* 29. *& cap.* 8. *com.* 18. *p.* 159. (e) *De morb. Mulier. lib.* 2. (f) *De morb. uteri cap.* 3. *lib.* 2.

tas, ſpiritus erigendi, recreandi, languescentem ſolidarum partium tonum firmandi, quæ ſoli aquæ frigidæ potui, aut ejuſdem adſperſioni in facie, quandoque etiam pauxillo vini optimi ori ingeſto ineſſe ſolet ex Hippocratis conſilio (*d*), quem ipſe Mauriceau ſequutus eſt, nec non frictionibus circa præcordia, item in pedibus cum panno aſperiori inſtitutis, naribus vero admotis odoramentis quibuſdam fœtidis, ut Hippocrates præcepit, qui tamen leviores ſint, mitioreſque, ex charta nimirum, linteis, pennis, corio uſto, ruta aceto trita, & ſimilibus, non ex ſpiritibus oleoſis, volatilibus, ſaliniſque ſumme actuoſis, ne nerveis cerebri membranis ſtimuli addantur, ſpiritus vero ad irregulares motus proni plus æquo commoveantur, exagitentur, unde cæco furore, atque impetu hac illac irruentibus morbus augeatur.

XX. *Cum in altero caſu ſal volatile Anglic., oleoſum Sylvii &c.*) Quæ quidem detrimenta in ægras Mulieres quæ frigidioris naturæ ſunt, laxiorique habitu donantur, emanare poſſe tantum abeſt, ut credam, ut etiam maximos, & uberrimos fructus facile eaſdem aſſequi tam ego intelligam, quam qui maxime. In his enim ſalini, volatiles vapores, dum in nerveas cerebri membranas nonnihil laxas impingunt, tonum ipſis addunt, vigoremque, priſtinum elateris exercitium reſtituunt, ſanguinem vero humoreſque alicubi impactos, hærenteſque commovent, diſcutiunt, ſpiritibus energiam conciliant, unde concinne, atque ordinate in nervos influere contingit, atque hinc paroxyſmum averti. Si in hiſce tantum caſibus ſternutatoria præſcribenda eſſe nonnulli cum Raymundo Jo. Forti, Riverio arbitrentur Hippocratis doctrinæ vehementer addicti dicentis. *Mulieri, quæ uterinis moleſtatur, aut difficulter parit, ſuperveniens ſternutatio, bonum*: iis non ægre admodum indulgebimus, cum Schneideri membrana, tum nervis omnibus cum eadem mire conſentientibus proritatis, viſcera ac partes lentis, viſcidis acribus, ac ſuperfluis ſuccis impeditas expediri contingat, laxatis præter morem vaſculis tonum reſtitui, atque hinc irritationis ſive in extremitates nervorum, ſive circa eorumdem principia cauſa deficiente, hyſterica ſymptomata ſedari. Illud tamen & ipſi concedant mihi neceſſum eſt, quod volo, ut ſcilicet errhina ex hyſſopo, ſatureja, & ejuſmodi aliis parata, quæ levem excitant ſternutationem adhibeantur, non quæ acriora ſunt, uti euphorbium, helleborus, & ſimilia, quæ nerveas fibrillas majorem in modum vellicando convulſionem lethalem progignant, ut alibi a nobis eſt demonſtratum (*e*), & tunc ſolum cum *Mulier*, ut Riverius ipſe ait, *valde ſepulta videatur*, cum cæteroquin oleum ſuccini, aſſa fœtida, caſtoreum ad odorandum tutiſſima ſint æque ac efficaciſſima, ſi quæ alia.

XXI. *Extra paroxyſmum pariter, ubi res ſit cum Muliere frigidioris temperamenti &c. præmiſſa venæ ſectione, & leni purgatione, ſales &c.*) Ut extra paroxyſmum congrue, & opportune hyſtericis Mulieribus conſulamus, eo nervos induſtriæ omnes intendendos eſſe, ut uteri aliorumque viſcerum vitia emendentur, maſſa ſanguinea a ſordium, pravorumque excrementorum ſarcina liberetur, ſpiritus, & nervorum ſyſtema corroboretur, perſpicuum eſt. Illud autem ſedulo, & diligenter animadvertendum eſt, ut ſordium natura internoſcatur, an viſcidæ tenaceſque ſint, an vero acres, tenues, ſalſæ: pro diverſitate ſiquidem peccantium humorum diverſa indicantur remedia. Id autem nulla meliori ratione innoteſcet, quam ad ægræ Mulieris temperamentum, & habitum reſpiciendo, nec non ad affectiones quaſdam, quæ cum morbo conjunctæ eſſe plerunque ſolent. Si enim frigidum temperamentum ſortita fuerit, in quo, ut ſupra animadvertimus, fibræ laxæ ſunt, motus ſanguinis tardior, & languidior, ſeri & lymphæ copia ſupra cæteras partes adeſt ſine febre, æſtu, proclive eſt credere, craſſos, tenaceſque ſuccos uterum, contermináſque partes impedire, mucilagineas ſordes ſanguinis craſim inquinare. Ea igitur quæ ſpiſſitudinem humorum tollunt, quæ incidunt, attenuant, abſtergunt, fibrarumque motum adaugent, hic locum habere ambigendum non eſt. In horum cenſu venit in primis venæ ſectio, præſertim ſi Menſes aut omnino ſuppreſſi ſint, aut maximopere retardati, ut etiam in paroxyſmo præſtandum eſſe duximus. Imminuta enim ſanguinis mole, imminui etiam reſiſtentiam, quam viribus illam moventibus craſſities, viſciditas, & lentor humorum affe-

(d) 1. *de natur. mulier.* (e) *Lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 21. *p.* 30.

afferebat, manifesta res est. Quo sane consequitur, ut cor, arteriæ, & partium, intra quas sanguiferi canales excurrunt, motrices fibræ validius, & fortius se se contrahant, his autem ita se contrahentibus totum sanguinem vehementius propelli, atque agitari, stagnantes hærentesque particulas dimoveri, circulo restitui, attenuari, dividi, expeditius moveri, seu quod eodem recidit sanguinem fluxilem reddi. Quid si excrementitii humores in primis viis stabulentur, qui coctiones, excretionesque impediant? Quid si Hepatis, Pancreatis, Mesenterii aliorumque viscerum imi ventris infarctus adsint a lentis viscidisque humoribus ortum habentes? Purgationem nimirum aliis omnibus remediis præmittere apprime utile & necessarium esse notum omnibus est, planeque perspectum. Quoniam vero una purgantis pharmaci exhibitione totus peccans humor educi non potest, præsertim si crassitudine peccet, ob quam cæteris nostri corporis glandulis non sit accommodatus, hinc salubre practicorum consilium, facta primarum viarum absterfione sales in usum vocare, qui lixiviales dicuntur, qui videlicet ex cineribus quarumdam plantarum combustarum per lixivium extrahuntur, aut qui medii appellantur, qui videlicet ex acidorum cum alckalicis mixtione parantur, quique viscidis, crassisque sordibus attenuandis, incidendis, laxatis stomachi, & intestinorum fibris roborandis opportunissimi existunt. Prioris generis sunt sales centaur. minor. agrimon. tamarisc. artemisiæ: alterius vero tartarus solubilis, tartarus vitriolatus, & similes, qui ex decoctione exhibiti plantarum, quæ easdem sortitæ sunt vires, dici vix potest, quam apte spissos crassosque humores ad fluendum disponamus, quem servare ordinem maximopere necessarium est, ne infarctus, concretiones, stagnationesque, quibus reserandis studemus, ultro sollicitemus. Præmissis iis, quæ humores ad fluendum disponunt, spirituosa addi successu temporis posse, ut sunt spiritus sal. armoniac. & similes, ultro ambigendum non est. De virtute succorum, qui ex iisdem plantis eliciuntur Vid. lib. 3. cap. 8. com. 11. p. 105.

XXII. *Hisce qualibet octava die purgantia intermiscenda, inter quæ infusio rhabarbari &c.*) Dum humores ad fluendum disponuntur, aut revera resolvuntur, impuritates quasdam deponere certum est, quarum præterea eliminandarum cura habenda per alvi vias, quæ omnium sunt opportunissimæ, quidquid Sydenhamius afferat, qui quid emolumenti, sive potius non incommodi ex repetita pharmaci purgantis exhibitione ægris adferri queat, se ignorare testatus est. Quamvis enim haud inficias ire ausit, quin intestina ex impuritatibus liberent ea, & pariter e massa sanguinea humores noxios in ea stabulantes aliquantulum extrahant, e contra tamen frequentius repetita plurimum officere in corporibus imbecillis, ac præsertim in ætatibus tenellis affirmare non dubitavit, ingentem humorum colluviem in viscera imi ventris eliciendo, unde tumores in iisdem facile subsequuntur tanto magis in dies mole augescentes, quanto sæpius æger purgetur. Quamvis ego a Sydenhamio fuerim, ut alibi adnotatum est (*f*), si de præpostera purgandi ratione loqui intelligat, validioribusque purgantibus in corporibus imbecillis, & ætatibus tenellis, non tamen propterea concesserim tanta damna emanare posse, si de commodissima purgandi ratione sermo sit, quam epicrasim vocant, & de rhabarbaro, quo nullum efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius reperiri medicamen ad pravas, vitiosasque sordes eliminandas, sanguinis crasim, solidarumque partium, atque affectorum viscerum structuram emendandam, ita citato loco demonstratum est, ut nullus ambigendi locus videatur.

XXIII. *Nisi ad Mensium, aut hæmorrhoidum fluxum immodicum proclives sint, etiam pillul. tartar. Bont. &c.*) Haud ipse ignoro Bryoniæ radicem in uteri hydrope, in hysterica suffocatione ab obstructionibus ejusce visceris, specificam audire, cum serum crassum, viscidum, & lentum alicubi impactum potenter dissolvat, atque per alvum extra corpus educat. Atque ex ea quidem parari solet fæcula, quæ tamen exiguæ admodum est virtutis, nec non extractum, quod majoris est energiæ. Verum cum radix Bryoniæ adeo potens sit, & acre catharticum, ut ejus vehementia docente cl. Geoffroy (*g*) sit temperanda cremore tartari, sale vegetabili, aceto tum simplici, tum stillatitio, aut aliquo pulvere stoma-

(f) *Loc. cit. pag.* 107. (g) *Mat. med. p.* 2. *de Veg. indig. p.* 120.

machico, & aromatico, hystericas Mulieres eodem nunquam pertractandas traderem, cum acribus, atque viscidis humoribus irretita purgantia majorem partium nervosarum inducant irritationem. Ut summum prævalente muco inerti pillulæ quædam, quarum basis Aloes est, & ad blandissime purgandum opportunissimæ, quorum in censu veniunt tartareæ Bontii, Schroderi, Quercetani, & ejusmodi aliæ, quarum vires citato loco ita explicuimus, ut supervacaneum sit hisce diutius immorari: de quibus tamen monere Medentes opus habeo, ut aliquid castorei ipsis addant, quod in ejuscemodi hystericis Mulieribus ad quasdam turbationes præcavendas commodissimum est, si quod aliud. Si quis radice bryoniæ uti velit ea vino infusa ea ratione, ut leniter admodum, & paulatim purgando operetur, uti commode poterit hyemali tempore, quo nullus medicinis locus præbetur.

XXIV. *Hisce martialia succedant. Limatura Martis &c.*) Martialium operandi rationem eamdem esse in viris hypochodriacis, & fœminis hystericis extra omnem dubitationis aleam positum crediderim, si solidæ partes, succique spectentur primis viis, atque proximis visceribus inhærentes, in quo agere debent: atque hinc absorbendi vi potentissima præditum esse Martem, mucosasque quisquilias atterendi, fibras ventriculi, & intestinorum membranas constituentes firmandi, ad assueta munia idoneas reddendi, coctiones restaurandi, sanguinis ac spirituum crasim roborandi facile judicaverim, quod ut alibi dictum est (*h*) ab aliis scindentibus, penetrantibus, absorbentibus medicamentis sperare inane prorsus est.

XXV. *Et si aliquam perturbationem inferant, laudan. opiat. gr. ii. cum confect. hyacint. &c.*) Vel in substantia exhibeatur Mars allatis de causis, vel in forma liquida, & quacumque dosi, illud accuratiorum practicorum, ac Sydenhamii præsertim observationibus compertum est, fœminis quandoque magnas tum animi, tum corporis perturbationes inducere, idque non solum primis diebus, quod vel hypochondriacis, aliisque morbis laborantibus, in quibus Martis regimen convenit, familiare est, sed per totum etiam illud tempus, quo eodem utuntur. Sumptum hinc consilium Martem, dum in substantia exhibetur, cum rob. sambuc. quod optimum hystericum est, sociandi, dum vero in forma liquida, aquis artemisiæ, aliisque, quarum vis est utero amica, & antispasmodica, eum potissimum in finem, ut minus mulieres perturbentur, neve hac ratione Martis usus interrumpatur, qui ut in longius protrahatur expedit quam maxime: immo si ejusmodi irritationem inducat, ut molestiam inferat, quo melius ferre eumdem possint, laudanum aqua hysterica mixtum singulis noctibus ad tempus aliquod propinandum, suadet laudatus Sydenhamius, quem accuratiores practici in hac parte sequuti sunt.

XXVI. *Sed nihil aquis acidulis præstantius &c.*) Præterquamquod hysterica affectio, nisi perite tractetur, facillime revertitur, adnotante cl. Hoffmanno, vel in alium morbum chronicum, inque primis hypochondriacum degenerat, unde aquæ acidulæ ab omnibus fere Medicis cum Veteribus tum Recentioribus, modernisque commendatæ adversus hypochondriacum malum locum habent, ut contra nonnullorum opinionem alibi demonstratum est (*i*); accedit præterea hystericis mulieribus aliis etiam de causis summe prodesse, quia videlicet in hystericos affectus frequenter incidunt, quod vel mensium suppressionem patiuntur, vel steriles sunt, cum mensibus revocandis, ac sterilitati debellandæ opportunissimæ sint, quidquid de eximia hac virtute suspicentur nonnulli, qui Martis vena, ac spiritu vitrioli scatere deprehenderint. Licet enim a Foresto (*k*) acceperint imminuendo semini aquas fabrorum ferrariorum juxta Aetium aptissimas esse, a Listero vero (*l*) rubiginem per Dioscoridem præstare, ne fœminæ concipiant, cum tenella eorum ova indurescant, aut aliter vitientur, a Langio demum (*m*) de quodam homine narrante, qui ex nimio vitrioli spiritus usu pro excitando appetitu testiculos fere amiserit, iidemque adeo sensim, ac sensim fuerint imminuti, ut pisorum magnitudinem vix æquarent, credere tamen aquas acidulas, quod martiales & vitriolicæ sint, atque officere mulieribus posse, & genituram earumdem ulla ex parte labefactare ridiculum est, cum in acidulis Martis vena, vitrioli spiritus, aliæ-

(h) *loc. cit. pag.* 105. 106. (i) *loc. cit. pag.* 108. (k) *Obs. lib.* 16. *obs.* 17.
(l) *Exercit. alt. de font. Med. Angl. cap.* 4. (m) *in Colleg. sup. Fabr.*

aliæque activæ particulæ ita inter se mixta sint, temperata, & aqueo principio diluta, ut non solum sanguineam massam effœtam, ac mucilagineis sordibus inquinatam attenuent, atque detergant vasa, ductus ad uterum pertingentes, atque eos præsertim, qui ad ovaria eorumdemque tubas spectant, penetrent, impactosque in iisdem succos incidant, expellant, altiusque repurgent, sed laxatum fibrarum tonum restituant, unde pallidos Virginum colores, mensium suppressiones, aliaque symptomata auferri contingit, sterilesque mulieres singulari quodam genio fœcundari, atque hinc hystericæ affectionis fundamenta ab imo convelli.

Et lacte autumnali tempestate &c.) Si paratis primis secundisque viis, fluidarum partium, solidarumque textura eo redacta, ut hæ ad numerum pateant, illæ vero ubique, & æquabiliter fluere possint ad irritationes omnes, & abhinc prodeuntes nervearum fibrarum convulsivas contractiones sedandas, ad læves politasque particulas, quibus nutritio, viresque restituantur in sanguinem introducendas, lac præstantissimum esse diximus in affectione hypochondriaca, in qua ventriculus, atque inhærentia viscera corruptis viscidis, acidisque humoribus scatent, quanto magis proderit in hysterico malo, in quo ventriculus plerunque, atque proxima viscera ab incongruis, superfluis, vitiosisque succis impedita non sunt? Sed de ejusdem virtute plura alibi dicta sunt (*n*).

XXVII. *Si vero calidioris sit temperamenti, ficciorisque habitus &c.*) Si mulier calidiori temperamento sit prædita, in quo fibræ sensiles sunt, ad insolitas corrugationes pronæ, motus sanguinis celerior, & vehementior, ejus consistentia ad tenuitatem vergens, sulphureæ partes exaltatæ, & copiosæ, cum calore, æstu, humores tenues, acres, vel extremitates nervorum, vel eorumdem principia irritare, mordere, spiritus mobiliores, agilioresque per nervos hac illac cæco furore, atque impetu irruere censendum est; hinc ea omnia in usum vocanda, quæ acredinem humorum corrigunt, diluunt, refrigerant, & nutritio rore humectant, quæ convulsivas contractiones laxant, ac mulcent. Horum in censu venit oleum in primis amygdal. dulc. tum clysteres, & cætera omnia, quorum eximias virtutes in propositis indicationibus absolvendis ita alibi exposuimus (*o*), ut supervacaneum sit iis diutius immorari.

CAPUT VI.

De uteri inflammatione, ulcere, scirrho, cancro.

I. UTi *cætera viscera, ita uterus haud infrequenter inflammatur, cum sanguis æque in ejus vasis segnius, quam par est, moveri queat, vel plane consistere, vel in lymphatica lateralia effundi, unde levior, aut gravior morbi gradus.*

II. Ejus ergo causæ remotæ eædem erunt, scilicet vasorum laxitas, & atonia, vel adstrictio nimia, plenitudo sanguinis, crassities, viscditas, lentor, ejusdem acredo insignis.

III. Causæ antecedentes & externæ sunt præcipue mensium, & lochiorum suppressio, partus contra naturam, difficiles, laboriosi, graviora animi pathemata, abdominis refrigerationes, aquæ frigidæ potio fluentibus lochiis, violenta uteri contrectatio ab imperita obstetrice, pessaria minus caute adhibita, ictus vel casus supra regionem uteri.

IV. Prodit se uteri inflammatio febre acuta, tensione, & dolore comitata in ejus regione, qui ad vesicam interdum magis protenditur cum urinæ stillicidio, ac ejusdem difficultate, interdum ad rectum intestinum cum stypticitate, aut dolorifica fecum excretione, interdum ad lumbos, interdum ad alterutrum inguem cum cruris ejusdem lateris gravitate, ad umbilicum, ad supernum ventrem cum duritie osculi digito immisso apparentibus, respirationis difficultate, singultu, vomitu, convulsionibus totum corpus occupantibus.

V. Quæ omnia si vehementer increscant horroribus confusis supervenientibus, postea vero mitescant, dum febris lenta invadit, & alvus, & urina supprimitur, in suppurationem abire facile judicandum.

VI. Hinc in ulcus ex remanente dolore quodam, & mordicatione in utero, vel ipsius cervice immisso speculo Matricis visu conspicuum, manu obstetricis, concubitu sensibile, & purulentæ materiæ variæ quantitatis, coloris,

(n) *loc. cit. p.* 108. (o) *l.* 1. *p.* 109. 110.

loris, odorisque pro varia ipsius indole excretione se satis prodens.

VII. Si loco suppurationis præpostera methodo adhibita sanguis tenuioribus, mobilioribusque partibus resolutis, crassiore, atque inerti remanente induresсat, scirrhus febre, dolore, aliisque symptomatibus cessantibus subsequitur superstite duritie, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referente, gravitate, ponderis sensu insigni in utero, contermini-sque partibus, frequenti mejendi stimulo, doloris exacerbatione in fęcum excretione, menstruorum suppressione, stillicidio satis clare innotescens.

VIII. Si inflammatio fiat in margine scirrhi, & vasis per ipsum decurrentibus, quæ adhuc aliquam admittunt circulationem, tumor facile ulceratur, & cancer exoritur dolore se prodens, qui prius obtusus cum esset punctorius, & lancinans efficitur totum hypogastrium ab osse pubis ad umbilicum usque occupante, tumore circa collum uteri, & maxime orificium ejus internum speculo matricis adhibito visibili, inæquali, tuberoso, livescente, aut nigricante, venarum propaginibus quasi radicibus circumsepto, excretione putridæ, fętidæ, saniosæ materiæ flavi, aut nigri coloris cum sanguine mixtæ, acerrimæ, erodentis, pudendorum ardore, febri hectica, anxietate, nausea, atrophia.

IX. Ex his liquet uteri inflammationem magni semper faciendam. Quamvis enim in sphacelum non abeat, gravissimus tamen, ac periculosissimus morbus est. Si in abscessum degenerat & ulcus difficulter plerunque sanatur, præsertim in cacheticis, & mensium defectu laborantibus: si in scirrhum, toto plerunque vitæ cursu misellas exercet: si in cancrum, cum saniei fętidæ excretione brevi ad interitum ducit.

X. Simul igitur ac inflammationis indicia apparent, sanguis primum ex brachio etiam repetitis vicibus in plethoricis mittendus, mox plenitudine imminuta ex pede.

XI. Si menses, aut lochia suppressa sint, doloresque, & spasmi ægrotantem exerceant ol. amygdal. dulc. s. i. r. e. ad unc. v. circiter exhibeatur, mox ad unc. i. .s. quotidie loco cęnæ ex jusculo tenui, nec non clysteres ex decoctione malvar. althææ, lactuc. aut aq. decoction. hordei, aut emulsione semin. Cucurbit. dul. & nisi uteri cervix dura, summeque dolens prohibeat, in uterum injectio ex solo lacte, in quo flores sambuci, verbasci, sempervivum, semina lini, aliaque similia ebullierint.

XII. Cæterum fotus emolliens ex spongia aqua moderate calida imbuta, & per horæ dimidium tantum mane, & vespere regioni uteri instituatur, eoque remoto omentum vitulinum, aut vervecinum oleo amygdal. dulc. cucurbit. lini recentis madidum superimponatur.

XIII. Frictiones solum dolore, febre, aliisque gravioribus symptomatibus cessantibus, lumbis, & coxis instituantur.

XIV. Jusculum etiam cichoreo, endivia, lactuca, borragine, acetosa alteratum dum ferri a stomacho possit bis in die propinetur addit. nitr. stib. aut sal. prunel. a ℈ i. ad ʒ .s. & syrup. aciditat. citr. q. s. ad gratum saporem.

XV. Siti urgente liberalis potus concedendus aquæ Nocerianæ vel cujusvis destillatæ malvar. violar. cichor. vel pluvialis si libet moderate tepidæ, & in nimio humorum orgasmo etiam frigidæ syrupis ribesiorum, berberum, aciditatis citri, succisque acidis limonum, granatorum alteratæ.

XVI. Sedata inflammatione, doloribus vero, & spasmis remanentibus, quibus lochia supprimuntur, laudanum liquidum tartariz. ad gut. xv. in aq. bryoniæ, vel bolus ex laudan. nepent. gr. i. ass. fętid. ℈ .s. visæ sunt convenire: doloribus vero remittentibus, siti, calore, pillulæ Beccherianæ, aut in delicatioribus subjectis Stahlii, vel Hoffmanni ad gr. xv. per octo dies bis quotidie.

XVII. Hisce frustra adhibitis boli ex trochisc. de myrrha, borac. miner. dictam. cretic. pul. a ℈ i. castor. gr. v. cum tinctur. succin. q. s. propinentur, superbibendo decoct. flor. lilior. albor. fol. politric. dictam. Cretic. croc. oriental. cum syrupo artemis. q. s. in delicatioribus vero aqua rut. bryon. serpil. pulej. cum tinctur. castor. ℈ i. spirit. sal. armoniac. gut. x. M.

XVIII. Hilaris vivat ægrotans, & quæcumque animi pathemata effugiat, & si acutissimus sit morbus, viresque constent, solis panatellis ex jusculis vituli, pulli utatur: morbo vero diutius protracto, viribusque collabentibus, paulo liberaliori victu, aut saltem frequentius.

XIX. Si in suppurationem abierit inflammatio qualibet octava die purgandum potione solutiva, aut infusione rhabarbari, si cachectica sit mulier: si vero boni habitus ac fervidi temperamenti Cassia, Tamarindis, & similibus; dum dierum intermedio priore in casu decoctio vulneraria ex plantag. centinod. virg. aur. veronica, consolid. heder. terrestr. flor. hypper. millefol. addito syrupo terebinth. ad

ad unc. i. aut præmiſſo bolo ex terebint. aq. malvar. lot. apprime utilis: in altero vero ſerum lactis caprin. ad Lib: i. addito mel. roſac. ad unc. i. non omiſſis injectionibus primum ex decoctione hordei cum mel. roſac. q. ſ. tum dolore urgente addito ſief alb. ſ. o. tandem ex decoctione vulneraria cum tinctur. ſuccin. balſam. Tolutan. aut Copaib. gum. elem. a ʒ ii. mel. roſac. unc. .s. M.

XX. Sed opportuno tempore aq. B. V. aut Brandulenſes, tandem lac omnium præſtantiſſimum.

XXI. Ubi ſcirrhi indicia appareant, Menſes vero, aut Lochia ſuppreſſa ſint, viribuſque mulier conſtet, ſanguis primum ex Brachio, mox Pede detrahendus, & interdum ex hæmorrhoidibus: e contra debili exiſtente muliere, aut Cachexia laborante.

XXII. Priore etiam in caſu boli ex gum. amoniac. aut ſagapen. aceto ſcilitic. diſſolut. ʒ .s. ſapon. venet. raſ. ℈. ii. ſal. tartar. fix. vel tartar. vitriol. ʒ i. extract. rhabarb. ℈ iv. Hier. picr. q. ſ. ad pondus ʒ .s. cum decoctione ex quinque radic. aperient. addito ſyrupo de althæa Fernel. exhibendi per triginta circiter dies.

XXIII. Hiſce alii ſuccedant ex limatur. mart. ſ. ſuper lapide porphyrit. lævig. aut croc. mart. cæleſt. a gr. x. ad xx. rhabarb. el. pul. gr. xv. Mac. optim. ℈ i. m. cum ſyrup. abſynt. aut ejus ſuc. condenſat. q. ſ. f. pillulæ pro una, & ſic pro aliis per xxx. & ultra dies. Horum loco in gracilibus, & delicatis ſerum lactis caprilis ſubſtitui poteſt cum tinctur. mart. aut magiſter. mart. mynſicht ad ℈ i.

XXIV. Sed opportuno tempore aquæ acidulæ opportuniſſimæ.

XXV. Extrinſecus fiat Cataplaſma ex farin. fabar. hord. furfur. a m. ſ. ſemin. lin. fœn. græc. a unc. i. .s. flor. melilot. chammomil. verbaſc. a p. ii. lixivii ſapon. q. ſ. M. coq. pro uſu dicto, nec non injectio in uterum ex decocto eorumdem ſeminum, & florum, uti & radic. alth. lilior. fol. malv. viol. branc. urſin. in aqua ſimplici parato.

XXVI. Inde ad aliud tranſitus fiat ex abſynt. tanacet. abrotan. thym. ſcordeo, flor. Chammomil. ſal. nitr. armon. farin. fabar. lupin. a q. ſ. pro Cataplaſmate: cujus loco unctiones eſſe poſſunt ex ol. abſynt. tanacet. abrotan. addendo camphoram q. ſ.

XXVII. Tandem ad emplaſtrum de melilot. de cicut. de nicotian. vel ad unguentum Rhaſis, & ſimilia.

XXVIII. Hæc omnia penitus proſcribenda in cancro vel occulto, & ſola venæ ſectio; ſi ut dictum eſt, ſuppreſſi ſint menſes, aut Lochia, vireſque conſtent, primum ex Brachio, mox Pede celebranda, & hæmorrhoides aperiendæ.

XXIX. Tum ægrotans purganda conſerva Caſ. Donz., aut infuſione rhabarb. cum tartaro ſolubil. aut ſimili levi medicamento qualibet octava circiter die: quarum dierum intermedio pulvis abſorbens Wedelii dempto martis vitriolo ad ʒ .s. exhibeatur ex juſculo cichoraceo, ut inde ad ſuccos depuratos Fumar. Sonch. Anagalid. Borrag. Acetoſ. deveniatur ex juſculo exhibendos iiſdem plantis alterato per quindecim dies: poſtea vero ad eoſdem ſuccos cum ſero lactis caprilis deſtillato addita carne vitulina, caudis cancrorum, ranis excorticatis, hordeo uſque ad Caniculæ exortum.

XXX. Quo tempore aut aqua Noceriana ſimplex, aut B. V. aut ſi libet in cachecticis impuriſque corporibus etiam acidulæ aliqua portione Nocerianæ aquæ alteratæ, balnea aquæ dulcis erunt opportuniſſima.

XXXI. Autumno tandem diæta lactea, in qua ægrotans quater in die unc. vi. lactis aſſumat mane cum pauca panis quantitate, totidem meridie cum juſculo hordei pauxillo, aut horizæ, aut alterius mollis paſtæ decoctæ, totidem veſpere ex decocto Thee aut Caffè; demum loco cœnæ totidem cum ovi vitello, augendo in dies ſingulos lactis quantitatem uſque ad Lib. iiii. viginti quatuor horarum ſpatio, ſi ferri a ſtomacho poſſit ſine moleſtia, & ejuſdem corruptione: cui plurimum tribuet abſtinentia diligens ab eſu carnis, fructuum, herbarum, a vino, cujus loco aqua eſſe poterit corticibus citri alterata, aut lentiſco, viſco quercino, radice Chinæ.

XXXII. Sin minus lactis uſus conferre videatur, decoctum ſubſtitui poteſt ex caudis cancrorum fluviatilium, pulpis ranarum, radice Chin. raſur. Cor. Cer. Ebur. paſta ex ſemin. melon. hord. mund. macis pauxillo in aqua Noceriana paratum.

XXXIII. Si dolores dire exerceant, emulſiones ſemin. papav. alb. in aq. lactuc. nymph. primum, mox iis fruſtra adhibitis pillulæ de Styrace, de Cynogloſ. ad gr. vi. aut laudan. opiat. gr. ii. hora ſomni exhibenda.

XXXIV. Succus ſimplex ſolatri, ſedi majoris, Geranii Robertiani, virg. aur. cancror. expreſſus, & in mortario plumbeo piſtillo plumbeo agitatus in uterum injiciatur primum, mox ipſæ

ipsæ emulsiones semin. papaver. alb. in aq. ex iisdem succis elicitis, aut decoctio in lacte caprili ex foliis nenupharis, hyosciami, violis, rosis. a mi semin. papaver. alb. unc. .s. pro eodem dicto usu: dum extrinsecus emplastrum Diapalmæ Diapompholig. a unc. .s. sacchar. satur. ℥ .s. op. spirit. vin. dissol. ℥. i. fulig. splend. ℈ iiii. quæ malaxentur cum oleo Solani expresso q. s. pro emplastro, applicari utiliter potest, si in uteri cervice sit cancer: quo non ulcerato existente sequens etiam locum habebit. ℞. ol. rosat. unc. ii. Cer. alb. ℥ vi. plumb. ust. unc. .s. m. pro linimento.

XXXV. Tandem diæta omnium præstantissimum remedium, etiam si febris accedat, quæ sola venæ sectione moderanda, si vires ferant, clysteribus, & refrigerantibus, ut in inflammatione pertractanda.

CAPUT VI.

De uteri inflammatione, ulcere, scirrho, cancro.

I. UTi *cætera viscera, ita uterus haud infrequenter inflammatur, cum sanguis æque in ejus vasis &c.*) Cum de sanguinis menstrui fluxu ageremus, ostendimus Aortam descendentem multo ampliorem esse in fœminis, quam in viris, pluresque in illis, quam in istis habere ramorum divisiones, pelvis capacitatem majorem esse, os sacrum, & os cocygis latiora a natura esse efformata, & magis extrorsum porrecta, uti & ossa innominata, quæ a se invicem quoque remota sunt, crura pro cæterarum partium ratione crassiora: atque hisce omnibus quidem illud potissimum sequi, ut sanguis majore impetu, & velocitate ad inferiores partes feratur. Subdimus uteri vasa tam arteriosa, quam venosa ex spermaticis, & hypogastricis orta non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus hiare cum ob alias rationes tum ob hanc potissimum, ut expeditus sanguinis regressus per venas parum impediatur: membranas, quæ internam, & externam uteri superficiem cingunt, & in quas vasa varie inseruntur, atque disseminantur, omni fulcro destitutas esse: pendulum tandem esse uteri situm ejusque venas valvulis carere: hinc difficilem esse ad superiores partes sanguinis cursum, per uterina vasa progressum lentum admodum, ac segnem, ac propterea ibidem aggestum minimas eorum extremitates sic distendere, ut aperiantur tandem, & sanguini menstruo viam sternant, aditumque. Hæc ubi diligenter teneamus, nihil fere negotii facesset propositæ rei explicatio, cur uterus, uti cætera viscera inflammationibus, atque hinc prodeuntibus gravissimis malis obnoxius evadat. Quid enim facilius, quam ut sanguis, qui dictis de caussis in utero aggeritur, cumulaturque, ut disruptis ipsius vasis certo, statoque tempore erumpat, segnius quam par est moveatur, atque hinc inflammatio imperfecta, quæ phlogosis dicitur, excitetur? aut in minimis vasis plane subsistat, partesque ejusdem globulosæ, aut fibrosæ a novo continuo affluente sanguine intra lateralia lymphatica pellantur, tumoremque, ruborem, ac dolorem procreent, unde vera ac imperfecta inflammatio subsequatur? quam maxime apparere in inflammatione tunicæ adnatæ, ita alibi a nobis demonstratum est, ut si paulo diutius huic argumento immoremur, aut in cassum laborare de industria velle videamur, aut illorum patientia abuti, quibus hæc singulis, & universis jamdiu cognita sunt, planeque perspecta (*p*). Atque hinc potissimum petenda est differentia uteri inflammationis, quam plerique Veterum præeunte Aretæo, & Nostrates Hoffmanno tribuerunt in leviorem, superficialem, & graviorem, profundioremque: cum illa a phlogosi, seu inflammatione imperfecta proficiscatur, quæ prudenti consilio pertractata intra paucos dies facili negotio discutitur, hæc vero a perfecta inflammatione exoriatur, quæ febre intensa, & sævis symptomatibus continuo mulieres extorquentibus comitata brevi ad interitum ducit.

II. *Ejus vero causæ remotæ eædem erunt, scilicet vasorum laxitas & atonia, vel adstrictio nimia &c.*) Vid. ibid. com. 3.

III. *Causæ antecedentes, & externæ sunt præcipue Mensium, & lochiorum suppressio*) Ad causas antecedentes, & externas uteri inflammationis pertinent ea omnia, quæ

N 2

(p) *Vid. lib. 2. cap. 4. com. 2. p. 55.*

quæ cæterarum partium inflammationibus progignendis tribuunt: Ejusmodi sunt temperamentum plethoricum, biliosum, exercitationes corporis violentæ in aere frigido, venti australes, boreales, & ejusmodi alia, quæ singula si animo, & cogitatione percurras, aut plenitudinem nimiam inducere facile deprehendes, aut crassitiem, viscidítatem, & lentorem conciliare, aut acredinem, aut solidas partes ea ratione afficere, qua minima vascula sanguini libere trajiciendo inepta constituantur, unde in laterales ramos effundi cogitur, atque tumorem, doloremque ciere, quibus tamen recensendis immorari operæ pretium non duximus, cum ex dictis de phrenitide, angina, pleuritide per quam clare innotescant. Non me præterit improvisam Mensium, & Lochiorum suppressionem prædictis etiam inflammationibus procreandis opportunissimam existere: quod vero uteri inflammationi speciatim tribuat, facit potissimum ipsius alteratio, quæ suppressis Mensibus, aut Lochiis contingit. Fluentibus enim ipsis, minima vasorum oscula aperta sunt, atque a cæteris partibus ad ea sanguinis cursus dirigitur, aut saltem qui coacervatim aggestus est foras eliminatur. Quotiescumque igitur aut Menses, aut Lochia supprimuntur, quoniam vasa diducta angustantur, contentusque in iis sanguis excerni nequit, atque ad alias refluere partes, hærere facile, ac subsistere cogitur, aut a novo continuo affluente in laterales ramos effundi, unde phlogosis, aut vera inflammatio excitatur, quam puerperis præsertim solemnem esse testatus est Hippocrates (*q*) inquiens: *si inflammati fuerint puerperæ uteri, venter ardet, & magnus fit, & ad præcordia suffocatio habet, & uterus ubi puerperii purgamenta intus manserunt a frigore occulte distenditur:* Hinc non immerito in hæc verba alibi incidit (*r*): *Nisi a partus purgamentis Mulier repurgetur, magno morbo tentabitur, vitæque periculum incurret, nisi quis celeriter adhibita curatione convenientem purgationem promoveat*: ut silentio prætercam, quod libro de morbis Mulierum in eamdem rem protulit: *Interdum minime exeunt* (nempe lochia) *verum id Mulieri exitium portendit, nisi quis celeriter venam incidat, aut alvum emolliat &c.* Quæ sane omnia ab Hippocrate, aliisque Veteribus proposita ita successu temporis accepta, ac probata fuerunt, ut clariores medicinæ proceres, qui nuperrimis temporibus floruerunt, ac Mauriceau præsertim affirmare non dubitarit, lochiorum suppressione nil deterius, ac periculosius puerperis accidere posse, si primis statim diebus, quo tempore uberius fluere deberent, derepente contingat, cum iis diuturna mora corruptis insignis inflammatio subsequatur. Qua in re tamen multis minus arrisit. Vel enim lochiorum corruptio contingit propterea quod in uteri vasis eadem subsistunt, vel quod in ejus cavitate. Quoties sanguis in uteri vasis adhuc movetur, ac cursum suum retinet, arduum, atque insolens explicatu est, qua ratione, aut modo corrumpi queat. Si in uteri cavitatem effusus, nisi aer exterior accedat, non tam facile putrescere, vitiarique posse suadere videntur præstantissimorum virorum observationes, quibus compertum est fœtus jam mortuos, secundinas, menses, lochia summe fœtida diu in uteri cavitate contineri nullo fere ægrotantium discrimine. Ipse cl. Mauriceau de quorumdam fœtuum abortu natorum meminit, qui vix ulla corruptionis præbebant indicia, licet Mense plus uno jam mortui in ventre jacerent (*s*). Quid quod Hildanus fœtum mortuum memorat (*t*) qui trium mensium spatio incorruptus in utero servatus est? Recte quidem. Quid quod alterum refert cl. Mauriceau (*u*) ad quinque usque Menses emortuum absque ulla insigni corruptione a Matre gestatum? Alterum Elias Camerarius describit (*x*), qui in quatuor fere Mensium ætate constitutus ad partum usque naturalem fœtum alterum comitatus est nullo prorsus aut fratris, aut matris detrimento? Insignem demum sanguinis quantitatem in utero, ac vagina imperforatæ cujusdam Mulieris anni dimidio sine ulla alteratione retentam esse tradit idem Mauriceau (*z*), propterea quod ab externo aere munitus, ut cl. viri Boerhaavius (*a*) Quesneii

(q) *Lib.* 1. *de Morb. Mul. sec.* 72. (r) *De nat. puer. pag.* 239.
(s) *Obs.* 245. 268. 412. (t) *Obs. chirurg. cent.* 2. *obs.* 51.
(u) *Obs. ult.* 1. (x) *Cautel. circ. part. natur. p. m.* 553.
(z) *Obs.* 495. (a) *De concept. apud Haller. tex.* 685.

heii (*b*) la Motte (*c*) aliique oftende-runt. Sed non in ea rationum inopia ver-famur, ut non aliunde ad afferendum, re-tenti fanguinis corruptionem inflammationi ciendæ imparem effe, argumenta conquirere valeamus. Videmus fiquidem altero, aut tertio partus die lochia quamvis infigniter imminuta, ac ferme fuppreffa naturali co-lore, odore, ac confiftentia prædita effluе-re, iis tamen omnibus fubfequentibus fym-ptomatibus, quibus inflammationem uteri adeffe facile conjicimus. Quapropter illud exiftimaverim nulla difficultate laborare, quod cl. Boerhaavius confulto protulit (*d*), tum cum lochia fupprimuntur fanguinem intus retentum in arteriis hærere, in ve-nas minime redire, ac phlegmon uteri ori-ri, quod antea jam docuerat ipfe Valefius (*e*) ad credendum vehementer adductus, fan-guinem in iis puerperis, quibus fupprimun-tur ejufdem evacuationes, in utero facile fubfiftere, ftagnare, atque uteri inflamma-tionem progignere.

Partus contra naturam, *difficiles*, *laborio-fi*.) Quid fit partus contra naturam fu-pra a nobis demonftratum eft (*f*). Labo-res, conatus infignes, ac nifus eum comi-tari diximus, hinc in Mulieribus præfer-tim plethoricis, atque biliofis potuque vi-ni generofi abutentibus, aliifque rebus, quibus plenitudo fanguinis, aut fluiditas, & fufio excitatur, adeo infignia fanguinis profluvia exoriri, ut vires hinc prolabantur omnino, atque in mortis difcrimine prope certiffimo conftituantur, propterea quod ad affectam partem, quam fpafmi, ac convul-fiones exercent, vi, atque impetu irruente fanguine, ejus vafa plus æquo dehifcant, difrumpantur, erodantur. Quid fi præ fpaf-mo, ac convulfione liber curfus fanguinis præpediatur, aut fœtu viam fibi, atque exitum parante vi infigni facta adverfus u-teri fundum, ipfius tunicæ, quæ fæpe fæ-pius non adeo firmæ funt, ut validioribus nifibus, conatibufque refiftant, contundan-tur, atterantur, difcerpantur? Contufas ni-mirum, attritas, aut aliter male affectas fibras inflammari, obdurefcere, turgere, vaforum orificia præcludi, atque hinc in-flammationem in fibris uteri augeri, dene-gato vero in eafdem liquidi nervei, & ar-teriofi influxu fphacelum fubfequi perfpi-cuum eft. Id quod hiftoriæ cum certæ, ac notiffimæ, tum etiam multæ, ac conftan-tes teftantur, quæ in Mauriceau paffim le-gi poffunt (*g*) in Bartholino (*h*) in Hei-ftero (*i*) in Bonetto (*k*) in Ephem. N. C. (*l*) in Wedelio apud Garmannum (*m*) præfertim vero in Enrico Fuefio fcripto, cujus mentio fit in E. N. C. (*n*) cui ti-tulus: *De fphacelo uteri frequentiffima mortis puerperarum caufa:* atque frequentius con-tingere, quam vulgo creditur viri cl. la Motte, Veslingius, aliique haud dubie af-firmarunt. Id æque affirmari non poffe de partu naturali, qui difficilis fit, ac labo-riofus ob grandiores fœtus exeuntes, ea po-tiffimum, quæ citato loco oftendimus fua-dere videntur. Cum enim ejufmodi fœtus magnis, craffifque placentis donentur, quæ vafis æque amplis, capacibufque funt præ-ditæ, hifque vafa uteri fint proportionalia, avulfa ex iis uterina placenta fanguinem magna vi, atque impetu erumpere, atque hinc uteri hæmorrhagiam fubfequi debere demonftratum eft. Id tamen intelligendum eft de fœtu exeunte antequam conatibus, nifibufque vehementibus, atque violenta fibrarum uteri contractione a continuo il-luc affluente fanguine liber ejus excurfus præpediatur, ac phlogofis febre fubfequen-te excitetur, quæ facile in veram tranfit inflammationem, etiamfi partus fuccedat, ut a cl. la Motte demonftratum eft, qui non folum in partu contra naturam, & in ipfo naturali, laboriofo, ac difficili, fed in facili etiam, qui violentus fit, contufio-nes, lacerationes in nymphis, in vagina, in interno uteri orificio, ac ejufdem parie-tibus oriri facile exiftimat, atque hinc in-flammationes, abfceffus, fphacelos fubfequi (*o*). Hinc fapienter admodum prudenter-

que

(b) *Mem. de l'Acad. Royal de Chirurg. p.* 58. (c) *Reflex. obf.* 392.
(d) *De concept. tex.* 686. (e) *Com. ægr.* 10. *lib.* 3. *fect.* 2. *epid.*
(f) *Vid. cap.* 3. *com.* 3. (g) *Obf.* 251. (h) *Lib.* 6. *de inf. part. v. cap.* 1.
(i) *Obf.* 176. (k) *Anat. pract. lib.* 3. *fect.* 38. *obf.* 2.
(l) *Dec.* 1. *an.* 2. *ob.* 254. *Dec.* 2. *an.* 7. *obf.* 10. *an.* 9. *ob.* 115. *Dec.* 3. *an.* 5. *&* 6. *& alibi.*
(m) *De mirac. mort. lib.* 1. *tit.* 8. *fect.* 48. (n) *Vol.* 2. *p.* 328.
(o) *Ref. obf.* 418. *& chap.* 5. *liv.* 5.

que dictum a cl. Dionis (*p*) tunc cum fœtus capite prolabente deorsum ad os uteri, & partus doloribus Mulierem exercentibus certa brevioris, faciliorisque exitus spe allicimur, si forte ad secundum, & tertium diem protrahatur, eadem plerunque frustrari, ut dubii, ancipitesque hærere cogamur, an fœtus statim extrahendus sit, an ultra expectandum. Quartam enim expectare diem quandoque periculosum, cum uterus ita sæpe lædatur, ut vel inane prorsus sit fœtus extractionem moliri, aut prius etiam Mulier intereat (*q*), quandoque vero fit ocyus fœtus vitam, & matris in discrimen adducere, cum aut iteratis validisque conatibus, ac doloribus, aut ipso capite ita producto, ut viæ angustiæ aptari queat, tandem erumpat, ut laudati la Motte observationibus compertum est (*r*). Quod nisi forte contingat, & fœtus jam capite ad exitum paratus via hærere cogatur, perspicuum est per quam facile internas uteri partes, quæ in gravidis præsertim testantibus viris cl. Deventero (*s*) James (*t*) & Raymano (*u*) molles sunt, spongiosæque, vulnerari, contundi, aut alia ratione affici posse, qua inflammatio subsequatur.

Graviora animi pathemata, abdominis refrigerationes, aquæ frigidæ potio fluentibus lochiis.) Omnes cum Veteres, tum Recentiores Modernique Medici tanti faciunt Lochiorum suppressionem, ut si a quavis causa uteri inflammationem oriri arbitrentur, eam ab hac potissimum tamquam rivulum a fonte emanare facile constituant. Iis enim, quibus effectus in morbis adnotare animus est, hujusce rei indicium satis validum obversatur in uteri inflammationibus lochiorum suppressionem fere semper adesse, aut in pauca quantitate, & serosa eadem effluere, ut præsertim præclarissimis observationibus Mauriceau liquido constat (*x*), quibus fere ad credendum vehementer adducti sunt, si id primis partus diebus contingat, uteri inflammationem præsto esse, cum nulla frequentius causa suppetat, ad quam eadem satis apte referri posse videatur, aut si suppetit, non ejusmodi esse, ut ad uteri inflammationem ciendam sufficiat. Id autem assequi nulla ratione possum, quomodo in hoc omnes uno ore consentiant, vehementem timorem, tristitiam aut quid aliud de repente puerperas corripiens, frigus immodicum, Abdominis refrigerationes, aquæ frigidæ largas potiones fluentibus lochiis eadem supprimere, simulque copiosius ciere posse, ab his tamen omnibus uteri inflammationem, aut lethalem convulsionem proxime oriri inficientur, cum neutra earum lochiis aut supprimendis, aut imminuendis par sit, nisi prius vasorum structuram, directionemque, unde eadem proficiscuntur, pervertat. Neque illud unquam sentiendum traderem, graviora animi pathemata, & frigus, eo quod sanguinem cogendi, densandique vi prædita sint, ineptum eumdem ad exilissimos illos meatus, ac ductus, a quibus effluere debet permeandos constituere, unde in uteri vasis, aut ejus cavitate subsistat, sed cum vires suas in solidas partes potissimum exerceant, quod uteri orificio, ac minimis vasorum osculis, quæ ab interna ipsius superficie erumpunt constringendis, occludendisque opportunissimæ existunt, ut a cl. La Motte demonstratum est (*z*). Quo sane consequitur, ut cum sanguis in angustissima uteri vasa plus æquo constricta libere circulari non possit, atque vias a natura comparatas æque occlusas ac coarctatas remetiri, pressione ipsa sua, ac redundantia, solidorum læsio, quam timor aliaque graviora pathemata prius excitarunt, augeatur, atque hinc uteri inflammatio, aut gravissima, lethalisque convulsio, ut fere cl. Pasta, qui (*a*) quæstionem diligentissime pertractavit, si quis alius. Et vero vix in aliam ire poterit sententiam, qui ea in memoriam revocarit, quæ de insigni vi timoris, aliarumque animi commotionum dicta sunt (*b*). Convulsiones enim fibrarum Cerebri, atque Meningum, atque hinc prodeuntes lethales apoplexias auctoritate ducti Galeni, Aretæi, M. N. C., Bonetti, Fortunati Fidelis, Raygeri, Bartholini, Plinii, Valerii Maximi, aliorumque adnotavimus, ut Melancholias in pueris, epilepsias, atque alia gravissima mala silentio præ-

(p) *Des Vachouch. liv.* 3. *chap.* 14. (q) *La mot. obs.* 318.
(r) *Resl. obs.* 108. 311. 312. (s) *Part.* 1. *cap.* 9.
(t) *Diction. tom.* 6. (u) *Eph. N. C. vol.* 8. *obs.* 40.
(x) *Obs.* 186. 483. 350. (z) *Obs.* 440. (a) *Consid.* 3. *p.* 443.
(b) *Lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 6. *pag.* 16.

præteream a sola forti imaginatione, ab ira, amore oriunda, quæ ad evincendam insignem animi potestatem in nervos, & spiritus alibi ostendimus (c). Quæ omnia quamvis cæteris omnibus communia sint, ut autem puerperis frequentius accidant facit potissimum mechanica uteri structura nervis exquisiti sensus prædita, quæ partus vi alterata a levi quacumque causa pervertitur, unde spasmi insignes, ac convulsiones, quibus liber sanguinis cursus præpeditur, atque inflammatio suscitatur: hinc jure merito ab Hoffmanno dictum (d): *terrore nihil perniciosius puerperis: quem etiam gravidis* eorumque fœtibus perniciosum esse, atque funestum certissimis observationibus deprehensum est (e), inter quas illa eminet a Gherbezio memorata (f) de quadam Muliere, quæ cum quatuor jam post hebdomadas a partu optime se haberet, atque domesticorum consuetudine fruens quibusdam cibis, ut rebatur innocuis, & puerperæ statui accommodatis vesceretur, cum forte in cæpæ torrefactæ frustulum incideret iisdem immixtum, inhorrescens, altiorique voce exclamans se certo certius perituram, epilepticis convulsionibus correpta est, quas aphonia primum, mox triduo post mors tandem excepit. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non valere salubre Juncheri monitum, puerperas tamquam vulneratas merito considerandas, quibus ex levissimis causis febres inflammatoriæ accedunt.

Jam de *Abdominis refrigerationibus, aquæ frigidæ potione fluentibus lochiis* si loqui velimus, animadvertendum est insignem esse vim aquæ frigidæ capiti affusam ad Carum profligandum ex eo potissimum, quod membranæ Cerebri cum fuerint minus ad oscillandum paratæ, affusa aqua frigida tendi, atque obrigescere contingit, spiritus vero ad fluendum ineptos in motum adigi, atque Animal a profundo somno excitari (g). Aquæ etiam perquam frigidæ potiones valere plurimum adversus Choleram, Dysenteriam, Vomitus, ubi cætera minus commode responderint; morbi videlicet decursu, & resolutis viribus cl. virorum observationibus ducti alibi demonstravimus (h), qua solidis partibus tonum, ac robur conciliando, qua acres, erodentesque humores contemperando, qua demum ductus, ac meatus, ex quibus immodice fluunt, constringendo. Non minus elucet ejusdem operandi ratio contra Synochos febres tam simplices, quam putres, & ardentes ipsas ex Hippocratis, Martiani, Galeni, Aretæi, Celsi, Alpini aliorumque testimonio (i). Non multum tamen frigidam ægris propinandam, nec ventri, & hypochondriis eam admovendam esse salubre monitum Medentibus reliquimus (k), cum vasa totius ambitus corporis facile convellantur, atque libera sanguinis circulatione præpedita inflammationes, aliique gravissimi morbi, & mors ipsa suscitetur, ut Aetius, Rhodius, Borellus, Boyleus, Donatus, aliique Scriptores magni, & docti, quos alibi memoravimus testati sunt, & observationibus præsertim, quæ extant in M. N. C. confirmatur, quasque legi ex fonte malumus, quam hic referri (l). Quæ cum ita sint minus mirari subit, ab Abdominis refrigerationibus, aut aquæ frigidæ largis potionibus nervos, vasaque uteri, præsertim in puerperis, in quibus propter placentæ avulsionem vulneratus fere est teste cl. Mauriceau plus æquo convelli, constringi, aut alia ratione affici, qua liber sanguinis cursus præpediatur, unde inflammatio subsequitur. Cui quidem opinioni robur addit Hippocrates (m) qui frigoris noxas contra vulnera ita dicendo explicavit, ut quempiam facile ad credendum vehementer adduxerit eadem omni diligentia, omnique contentione ab externi aeris injuriis munienda.

Violenta uteri contrectatio ab imperita obstetrice.) Haud infrequens inflammationis causa ab obstetricibus repetenda est, adversus quas altiori voce exclamavit cl. Harvæus, easque justissimis contumeliis increpavit (n), quæ

(c) *Lib.* 4. *de febr. pag.* 22. 37. 58. 100. 122. (d) *De hæmorrh. p. m.* 69.
(e) *Eph. N. C. dec.* 1. *an.* 2. *obs.* 83. *an.* 4. & 5. *obs.* 21. *cent. x. obs.* 33.
(f) *Intric. extricat. med. part.* 2. *cap.* 20. (g) *Aph. lib.* 1. *cap.* 3. *p.* 58.
(h) *Ibi. cap.* 2. *p.* 25. (i) *Lib.* 4. *cap.* 2. *pag.* 71. (k) *Ib. cap.* 3. *pag.* 93. 94.
(l) *Vid. Dec.* 1. *an.* 1. *obs.* 84. *Ibid. an.* 6. & 7. *obs.* 211. *Dec* 2. *an.* 5. *obs.* 131. *Ibid. an.* 9. *obs.* 200. *Ibid. an.* 10. *obs.* 171. *Dec.* 3. *an.* 1. *obs.* 126. *Ibid. an.* 3. *app. p.* 97. *Ibid. an.* 7. & 8. *obs.* 73.
(m) *Aph.* 20. *sect.* 5. (n) *De partu p.* 532.

quæ cum parturientes *præ dolore ejulare, opemque efflagitare audiunt, ne imperitæ, parumque satagentes videantur, manus oleis oblinendo, locaque muliebria distendendo mire tumultuantur: porrectisque potionibus medicatis facultatem expultricem irritant, atque moræ debitæ impatientes, dum accelerare, ac facilitare partum cupiunt eumdem retardant potius, & pervertunt efficiuntque non naturalem, ac difficilem relictis retro secundinis, aut parte aliqua placentæ utero etiamnum adhærente: miserasque Mulieres aeris injuriis exponunt, & ad sedile frustra cogentes fatigant, inque præsens vitæ discrimen deducunt.* Quod certo certius evenire censendum est, si eo usque pessimo consilio perducantur, ut unguibus, alioque instrumento bullam rumpant, & aquas emittant. *Tunc enim fœtus*, ut ex Boerhaavio liquet apud Haller (*o*), *solo suo nixu proprii corporis os uteri dilatare debet..... & per sicca loca cogitur transire, & fętus figuratus debet transire specie solidi, qui prius sub fluidi specie transibat, neque membra fœtus æquabiliter aut premunt, aut premuntur.* Quo sane consequitur, ut mollis, ac delicata uteri substantia contundatur, discerpatur, aut alia ratione afficiatur, quæ vel una satis valere potest ad inflammationem ciendam, etiamsi fętu, & placenta simul educta, puerpera summis doloribus, ac convulsionibus, quibus dire extorquetur, plane cessantibus, ita melius habere videatur, ut certa valetudinis spe recreetur, foveatur, confirmetur, cum febre, frigore, lochiorum suppressione, doloribus, uteri duritie, ac tensione brevi post comparentibus non culpa ejusdem, aut pravo humorum apparatu, sed sola obstetricis, aut Chirurgi causa in summum vitæ discrimen adducatur, ut cl. Mauriceau observationibus compertum habuit (*p*). Id enim puerperis commune est, ut gravi in iis facta læsione uteri, minime tamen gravissima, ut fere testatur la Motte (*q*) de quadam obstetrice, quæ vesicam, & uterum filiæ manu discerpsit, deque alio Chirurgo (*r*), qui loco placentæ uteri substantiam arripuit, atque crudeli barbarie ductus avulsit, summo cruciatu exiguo temporis intervallo liberentur, atque in perfecto fere valetudinis statu constituantur, qui tamen torpor potius est in efferatiores turbas abiturus, quam placida exoptanda tranquillitas, quæ tunc potissimum aggrediuntur, cum læsæ partes inflammari incipiunt, quandoque citius, quandoque ocyus pro vario læsionis gradu, loco, humorumque ad læsam partem affluentium qualitate, ut passim in contusionibus, fracturis, ac vulneribus aliarum corporis partium deprehendimus.

Pessaria minus caute adhibita, ictus vel casus supra regionem uteri.) De pessariis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Cum enim nil aliud sint, quam rotunda, & oblonga corpora digiti ad instar ex lana, bombace, stupa adstringentibus rebus conspurcata, & subtilissimo panno lineo obducta, quæ in Mulieris pudenda ad varios usus, præsertim vero ad fluxus immodicos cohibendos, laxatasque partes corroborandas in uteri prolapsu injiciuntur, ut de immodico Mensium fluxu, deque fluore albo dictum est, si minus eorum capacitati accommodata, aut plus æquo adstringentia, & intempestive adhibeantur, & citra necessitatem, interni uteri orificii fibras, canalesque sanguiferos corrugari, premi, contundi, aut alia ratione affici contingit, qua liber sanguinis cursus præpediatur, unde inflammatio. Cum hæc molestiam haud exiguam mulieribus inferant, lineis pannis succis adstringentibus imbutis, ubi opus sit, utendum tradit Hollerius (*s*) ad pressionem coarctationemque vasorum sanguiferorum præcavendam, qua inflammationem facile excitari adnotatum est. De ictu, vel casu supra regionem uteri res luce clarior est, cum contusiones non modo externarum partium contingant, qua æquabilis, & ordinatus sanguinis motus pervertitur, & congestiones in internis facile subsequuntur, sed uteri ipsius substantia labefactari queat, vasorum orificia præcludi, turgescere, indurari, unde inflammatio.

IV. *Prodit se uteri inflammatio febre acuta, tensione, & dolore comitata in ejus regione &c.*) Cum febris plerunque triduo post partum lactea excitetur, qua orta, ut ait Boerhaavius, *sæpe lochia omnino retinentur, unde infinita, & pessimæ indolis symptomata, prout in hoc illudque viscus rapiuntur: hinc phrenitides, pleuritides, peripneumoniæ, anginæ, paraphrenitides, mammarum in-*

(o) *De concept. tex.* 655. *& Hal. not.* 22. (p) *Obs.* 16. 18. 382. (q) *Obs.* 197.
(r) *Obs.* 399. (s) *De morb. inter. lib.* 1. *cap.* 58.

inflammationes, *pejor hepatis*, *ventriculi*, *omenti*, *mesenterii*, *lienis*, *renum*, *intestinorum; tum dysenteria*, *colica*, *iliaca*, *apoplexia*, *paralysis*, probe est discernenda a febre, quæ ab uteri inflammatione dependet, quæ alterutro ex dictis symptomatibus stipatur, pro varia situs læsione, vario inflammationis gradu, & partium resistentia, quæ cum utero consensionem habent, quam omnino singularem, & maximam vel ipse Hippocrates (t) & Harvæus præ cæteris adnotarunt. Utrique lochiorum suppressio communis est. Prior tamen, nisi forte mammarum suppuratio contingat, ad duos tresve dies ut summum perdurat, altera plerunque lethalis. Id autem nulla meliori ratione assequi posse facile judicaverim, quam ad febrem acutam attendendo, quæ ut cæteris omnibus inflammationibus communis est, ita etiam phlegmon uteri comitari oportere perspicuum est, atque egregie docuit supra laudatus Boerhaavius, qui uteri inflammationi deliria accedere, febrimque vehementem, ac proximam mortem sequi testatus est. Quam quidem opinionem ipse Valesius confirmat (u) qui febres acutas in recens enixis, & iis quæ fętus corruperunt, valde periculosas esse ostendit. *Non enim*, inquit, *fiunt iis*, *quæ rite purgantur*, *sed quibus supprimuntur evacuationes. Id vero fit locis uteri .... inflammatis*, *& proinde obstructis*, *atque materia alioqui maligna multum redundante*, *& inculcata*, *neque potente exire. Atque etsi possit aliter*, *citra inflammationes*, *inquam fieri: tamen acuta febris in enixa raro aliter fiet*, *& ita semper fieri putare oportet*, *quia huc curationis rationem dirigens nunquam errabis*. Apte cadit in hunc locum, quod refert D. Mauriceau de quadam nobili Muliere nono naturalis, ac felicissimi partus die ob febrem malignam interempta, qua fere quadraginta ante illos annos plerasque emortuas fuisse meminit, quamvis felicissime pepererint, quarumque cadaveribus cultro Anatomico dissectis, tradita huc usque morbi causa non alia perquirentibus apparuit. Quibus ita se habentibus, illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, ut animadvertit cl. Pasta, non solum Mulierem, quam memorat in citato commentario, sed etiam Oecetæ uxorem, quæ circa quintum graviditatis Mensem immaturum fętum edidit, atque illam, quæ in Mendacium foro ægrotavit uteri inflammatione de medio sublatam, quamvis Hippocrates accuratissimus nec lochiorum mentionem fecerit, nec imi ventris tensionis, dolorisque, aut saltem ejusmodi mentio propter codicum defectum, ad hæc usque tempora traducta non fuerit. Doloris tamen, tensionis, tumorisque meminit præstantissimus Aretæus (x) qui postquam febrem acutam maxime propriam uteri inflammationis affectionem constituit: *Si totus*, inquit, *est inflammatus*, *totus vehementius pulsatorio motu dolet*: *si posteriores ipsius partes solum inflammatæ fuerint*, *dolor circa lumbos fit*, *& stercora supprimuntur & recti intestini compressione; si partes ejus anteriores*, *dolor circa pectinem fit*, *& urinæ stillicidium*, *ac emittendæ difficultas ex vesicæ compressione*, *& lateribus inflammatis*, *& inguina tenduntur*, *& crura gravantur: si vero fundum ipsis fuerit inflammatum*, *circa umbelicum maxime dolor consistit cum tumore; at si circa osculum est inflammatio*, *circa supernum ventrem dolent*, *& digito immisso durum*, *ac renitens osculum occurrit*.

Respirationis difficultate, *singultu*, *vomitu &c.*) Si Hippocratem audimus (a) ea est uteri mobilitas ut facile ad caput, ad pectus, ad præcordia, ad ventrem, ad stomachum, ad hepar, ad crura, ad pedes, aut aliquam ex his partibus facile convertatur. Cum eadem olim esset & Aretæi, & Platonis, & Fernelii, & Rudii sententia, nihil fere studii, laborisque impendendum iis esse in quorumdam symptomatum explicatione, quæ uteri inflammationem plerunque sequuntur, perspicuum est. Verum cum supra Galeni adducta auctoritate, firmisque rationum momentis demonstratum sit (b) uterum e loco suo dimoveri non posse, nil probabilius afferri posse videtur, quam si dicamus non tantum intercepto in uteri vasis progressu, ipsius in aliarum partium vasis motum turbari, atque perverti, sed ob mirabilem uteri cum nobilissimis corporis partibus capite, pectore, præcordiis, ventriculo, omnique nervorum systemate consensionem, eodem inflammato, aut aliter male affecto, varia in reliquis corporis partibus symptomata excitari, ut cl. Hoffmannus arbitratus est, & ea

(t) *De mob. Mul.* I. (u) *Com. ægr.* 10. *lib.* 3. *sect.* 2. *Epid. Hippocr.* (x) *Cap.* 64.
(a) *De morb. Mul. n.* 6. 17. 42. 43. 49. 50. 58. 67. (b) *Cap.* 5. *com.* 2.

ea memoria recolenti, quæ citato loco dicta a nobis sunt apparere facile potest (*c*).

V. *Quæ omnia si vehementer increscant horroribus confusis supervenientibus, postea vero mitescant &c.*) Quæ alibi a nobis dicta sunt (*d*), non posse sanguinem in aliqua parte diu subsistere, quin componentes ejus particulæ sensim a se mutuo solvantur, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, ac sensim sensimque corrumpantur, unde fibris, ac vasorum tunicis exesis, attritis, corruptis suppuratio, atque abscessus progignitur, hic in memoriam denuo revocanda. Hæc enim fieri vix ulla ratione posse, quin acres, volatiles, ac sulphureæ sanguinis particulæ libertatem nactæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ agitationem, ejusque furorem augeant demonstratum est, atque omnia symptomata exacerbari, febrem vero cum rigore, & horripilatione ægrotantes invadere febri tertianæ æmulam, qua minus cauti decipiuntur. Quæ ubi diligenter teneas, facile intelliges cur in suppurationem abeunte uteri inflammatione, ejus symptomata vehementer increscant, horroresque confusi superveniant, quos facto pure lenta febris excipit, cessante nimirum insigni tenuiorum, mobiliorumque partium exsolutione, dum tumore ad eam magnitudinem adaucto, qua rectum intestinum, & vesica prematur, alvum, & urinam supprimi deprehendimus.

VI. *Hinc in ulcus ex remanente dolore quodam, & mordicatione in utero, vel ipsius cervice &c.*) Frequentiorem esse inflammationem in uteri collo, & orificio interno, quod ex multis fibris nerveis spiraliter est contextum, quam in ipso fundo ostendit Hoffmannus (*e*). Hinc quod Riverius, aliique tradiderunt, cum ulcus uteri fundum occupet dolorem percipi versus regionem pubis, seu lumbos, inguina, & imum ventrem corripere, ut Hippocrates testatus est (*f*) verissimum, frequentius vero in ipsius cervice adesse facit frequentior ejusdem præ aliis partibus læsio, quam oculus ipse confirmat, cum immisso speculo Matricis eam clare deprehendit, aut manus cum ab obstetrice intus ducta exulceratam partem extimulat, aut concubitus, qui ægotanti Mulieri molestiam nunquam non semper inferre non potest. Si ulcus simplex fuerit, & benignum, purulentam materiam paucam, albam, & minime fœtidam effluere tradidit Forestus (*g*): si vero malignum, & depascens, viridem, lividam, variique coloris, ac valde fetidam esse oportere perspicuum est, ut Hippocrates ipse docuit, inquiens; *Si uteri fuerint exulcerati, sanguis & pus purgatur, & fœtor gravis oboritur &c.*

VII. *Si loco suppurationis præpostera methodo adhibita sanguis tenuioribus, mobilioribusque partibus resolutis &c.*) Cum uterus magna superfluorum circumundique affluentium humorum copia imbuatur, scirrhosa plerunque evadit, cum obstructio in iis fere viis accidat, per quas dictæ humorum superfluitates transcolari deberent, quod plerunque post inflammationem contingit, quæ neque resolvitur, neque in suppurationem abit, unde tenuioribus, mobilioribusque partibus resolutis crassiori, atque inerti remanente indurescit, ac tumor præternaturalis, durus, dolorisque expers oboritur. Qui quamvis apte satis repeti posse videatur a Mensium, aut hæmorrhoidum suppressione, qua fit, ut sanguis ob languidiorem motum spissior factus, variaque ad loca glandulis obsita depositus scirrhum procreet, aut a diuturna tristitia, ac mœrore, quibus sanguis ad libere fluendum impar, solidæ vero partes plus æquo laxæ, debilesque constituuntur, aut a pravo victus, & potus genere, ut fere sunt carnes fumo induratæ, & multum salitæ, pisces marini, acetaria, aliaque id genus, quæ acidum, & crudum chylum ingenerando, sanguineam massam lentis mucosisque quisquiliis impediunt, aut a vita sedentaria, qua succi in corpore viscidi, crassi, lentique cumulantur, aut ab hæreditaria dispositione, qua nonnullarum partium structura, aut tonus ita labefactatur, ut ad scirrhosam labem facilius suscipiendam proclives reddantur, aut aliis ejusmodi causis, quas fuse percensuit numerando, explicavitque dicendo Hoffmannus (*h*), ad remedia tamen plus æquo frigida, & adstringentia corpori externe applicita, vel in uterum per injectiones immissa, vel quæ resol-

(c) *Com.* 3. (d) *Lib.* 2. *cap.* 1. *com.* 8. & *cap.* 4. *com.* 10.
(e) *De inflam. & febr. uterin. cap.* x. (f) *Lib.* 1. *de morb. Mul.*
(g) *Lib. obs.* 44. (h) *M. S. T.* 4. *P.* 5. *cap.* 6.

solvendi nimia vi præstant ore sumpta egregie retulit cl. Mauriceau.

Scirrhus febre, dolore, aliisque symptomatibus cessantibus subsequitur superstite duritie, & renitentia &c.) De scirrho, qui inflammationi succedit, sermonem esse neminem latet, quam febris, dolor, aliaque gravissima symptomata comitantur. Cum igitur inflammatio neque resolvitur, neque in abscessum degenerat, de transitu in scirrhum suspicandum est, quem cum arguit febris carentia, dolorisque sensus aut nullus omnino, si verus sit, aut valde exiguus si non exquisitus, neque cancri indolem sapiat, confirmat porro superstes durities, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referens manu ægrotantis Mulieris pubi applicita, ejusque contrectatione sensibilis, si in ipso uteri corpore situs sit, si vero in cervice digiti contactu, ut gravitatem in eadem parte, ut ponderis sensum silentio prætercam, præcipue quando ægra stat, ut animadvertit Riverius, quasi uterus prolapsurus sit in pudenda; frequentem mejendi stimulum, dolorisque exacerbationem, cum ad dejiciendum sedet ob compressionem videlicet, quam vesica, & rectum intestinum ab utero recipiunt, menstruorum demum, aliarumque expurgationum suppressionem, aut irregulare stillicidium, quod ab uteri, ejusque vaginæ obstructione commentus est cl. Mauriceau.

VIII. *Si inflammatio fiat in margine scirrhi, & vasis per ipsum decurrentibus, quæ adhuc aliquam admittunt circulationem &c.*) Si Veteres audimus, cancrum uteri ab humore atrabilario fieri putant in ea parte collecto, vel a scirrho male curato, qui facile in cancrum degenerat in ea præcipue parte ob copiosum sanguinis affluxum, qui in venis scirrho vicinis retentus, nec sufficienter per menstruas purgationes evacuatus aduritur, & malignam corruptionem acquirit. Duplex propterea vulgo habitus: ulceratus, & non ulceratus: Hunc a materia morbifica, quæ minoris acrimoniæ & malignitatis particeps est, repetunt: illum ab eadem per putredinem vel adustionem acriori facta, tumoremque exulcerante: Hinc quod a Recentioribus parum adnotatum exacte ab Aretæo jam pridem proditum, quo loco (i) *Cancri*, inquit, *in utero partim cum, partim sine ulceratione sunt, tumor reperitur circa osculum durus, inæqualis, præeminens, colore fæculentus, rubicundus, quandoque etiam sublividus; & dolent vehementer inguina ad supernum ventrem, & pectinem, ac lumbos, ægreque ferunt contactum, & variegatiorem medicationem. Si vero ulceratus est cancer ad dolores, durities, & tumorem erosa etiam, & inæqualia ulcera conspiciuntur, plerunque quidem sordida oris, tumida, albicantia, turpes crustas inductas habentia. Quæ vero pura videntur, feculenta, livida, rubicunda, & cruenta apparent, excernitur autem assidue ab ipso sanies tenuis, aquosa, nigra, aut fulva, graveolens, aliquando etiam sanguis fertur, & alia signa ad inflammatum uterum relata.* Quas quidem notas, & affectiones omnes se aliquoties observasse testatus est cl. Hoffmannus (*k*), easque omnino similes exhibuit, superaddita quoque sectione post mortem instituta, qua uterum inflammatum, & sphacelatum cum infami odore deprehendi, & perrupto utriusque pariete in vesicam, & intestinum rectum aditum patere affirmat, unde urinæ una cum feda uteri sanie, vel cum alvi excrementis commixtio sequitur. Inter causas teterrimi hujusce morbi recenseri solet fluoris albi stillicidium, vel Mensium fluxus suppressus in fœminis melancholicis, hypochondriacis, cacheticis, & ætate provectioribus, aut adstringentium usu in juvenibus improvide cohibitus, quemadmodum se pluribus exemplis didicisse testatus est idem Hoffmannus propter insignem sanguinis copiam, ut ostendit cl. Mauriceau, qua tota uteri substantia extraordinarium in modum imbuitur, atque ea fere ratione, qua naturæ ordo pervertatur, & a subito vehementique nisu, quem ad eumdem expellendum exercet, insigne aliquod uteri vas disrumpatur, atque immodicum sanguinis profluvium excitetur, quod frequentius, quam par est recrudescens novis continuo, atque assidue affluentibus humoribus impedimento est, quo minus disruptum vas coalescat, atque propterea ulcera subsequantur, quæ successu temporis maligna facta in cancrum incurabilem tandem desinunt. Frequentissime tamen scirrho cancrum succedere observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus compertum est, quod tunc potissimum contingit, cum humorum, quibus ute-

(i) *Lib. 2. cap. 67.* (k) *Loc. cit. sect. xx.*

uteri substantia imbuta est componentes partes sensim a se mutuo solvuntur, atque secedunt, acres, volatiles, ac sulphureæ exaltantur, atque eam acrimoniam nanciscuntur, qua uterus exulceratur, quod erat nobis demonstrandum.

IX. *Ex his liquet uteri inflammationem magni semper faciendam. Quamvis enim in sphacelum non abeat &c.*) Si in inflammatam partem denegetur liquidi arteriosi, & nervosi influxus, quæ duo sunt principia, quibus conservatur calor, ut ajunt, nativus, atque humidum radicale, eamdem corrumpi, atque ea ratione affici, qua loco bonæ, ac laudabilis suppurationis gangræna, ac sphacelus subsequatur, alibi ostendimus (*l*). Quod ubi contigerit inflammatam partem sensu omni motuque privari, perire, hinc dolore cessante sine manifesta causa, respiratione parva, ac debili subsequente, pulsu parvo, humili, valde celeri, formicante, aliisque sphaceli signis apparentibus brevi ægram perituram certo certius habendum. Quod licet quandoque affirmari nullatenus posse videatur de uteri gangræna, & sphacelo, quem vel sponte cecidisse, vel sectione ablatum fuisse cum incolumitate Mulierum quamplurimis Auctorum observationibus compertum est, ut ex cl. Schenkio apparet, qui easdem magno numero collegit, atque Medentibus contemplandas exhibuit (*m*); gravissimum tamen, periculosissimum, immo ut plurimum lethale malum esse asserere non dubitavit Riverius (*n*), confirmavitque Hoffmannus (*o*), qui brevi necare, & solemnem maxime esse puerperis, in quibus post sectionem uterus ut plurimum cum vagina durus, coloris ex atro bruni deprehenditur, testatus est.

Si in abscessum degeneret & ulcus, difficulter plerunque sanatur &c.) Cum uterus pars sit exquisito sensu prædita, quæ cum præcipuis corporis partibus communicat, & ex quibus insignem humorum illuviem recipit, quoties ulcere afficitur, difficulter sanari jam idem Hippocrates egregie docuit (*p*). Curationis difficultas in eo etiam versatur, ut affectæ parti congrua remedia admoveri immediate non possint, nisi forte ulcus cervicem tantum occupet, quod cum ipso visu deprehendatur, topicisque justo applicitis tractari queat, facilius etiam curatur. Quid si interna aliqua causa potissimam partem agat? Cum nimirum insigni vitiosorum humorum copia, pravaque sanguinis conditione foveatur, confirmetur (id quod in cacheticis Mulieribus, & Mensium defectu laborantibus præsertim contingit) quam tollere difficillimum est, aut longioris temporis curæ, difficilis quoque esse sanationis censendum est: id quod vel de externis ulceribus Hippocrates olim affirmavit (*q*) inquiens: *aqua inter cutem laborantibus exorta, in corpore ulcera non facile sanantur*: confirmavitque Galenus scribens (*r*): *Ubi adest calida intemperies, aut lienis vitium, malignæ sunt ulcera, & difficiles curationes, quia corruptis visceribus ingens continuo impuritas succis infunditur.*

Si in scirrhum, toto plerunque vitæ cursu misellas exercet.) Cum uterus ita sit a natura comparatus, ut insignem humorum illuviem recipiat, eosque extra corporis confinia ejiciat, si forte scirrho corripiatur plurimum discriminis, atque molestiæ ægrotantibus afferre, atque alios lethales morbos progignere certo certius habendum. Cum enim superfluorum, vitiosorumque humorum sarcina auferri non possit, atque hac via illa præjudicia deleri, quæ intus retenti minantur; eosdem undique effluere facile contingit, nobiliora viscera invadere, atque hydropem præsertim ciere. Quid quod in uteri substantia diutius retenti humores, ac fermentescentes acrimoniam adeo malignam nanciscuntur, ut scirrhum in incurabilem cancrum convertant? Quapropter optime a cl. Mauriceau dictum, iisdem quanta fieri celeritate potest, occurrendum. Curationis difficultatem minuit quandoque affecti uteri situs, qui si vaginæ tantum finibus coerceatur, curationem multo facilius absolvi Aetius ipse testatus est. Earum exempla, quæ scirrho in uteri fundo laborantes convaluerint, rariora sunt. Clarum satis a laudato Mauriceau memoratur de quadam Muliere, quæ cum scirrho totum uteri fundum occupante adeo insigni, ut graviditatem æmularetur, octo fere Mensium spatio ægrotaret, non solum incolumis perfectissime evasit, sed etiam gravida. Nonnullas etiam refert tres quatuorque post partum, aut abortum Menses scirrhis phleg-

(l) *Aph. lib. 2. cap. 4.* (m) *Lib. 4. obser.* (n) *Lib. xv. prax.* (o) *Loc. cit.*
(p) *Lib. de Mul. morb.* (q) *6. aph. 8.* (r) *Lib. 5. de atra bile.*

phlegmonodibus folum uteri latus, partesque inguini vicinas occupantibus affectas, quæ fenfim, fenfimque in priftinum valetudinis ftatum reftitutæ funt. Infigni tamen temporis diuturnitate opus effe, ut iftiufmodi tumores refolvantur, & plerunque toto vitæ curfu mifellas extorquere, ut fcriptores fere omnes magni, & docti obfervationibus didicerunt, haud dubie idem afferuit.

Si in cancrum &c. brevi ad interitum ducit.) Ad interitum ducere uteri cancrum five ulceratus fuerit, five non ulceratus, facit potiffimum toties inculcata continua fuperfluitatum illuvies, quæ ad eam partem decurrit, cujus, & Riverius, & Mauriceau aliique meminerunt, qua fit, ut in dies fingulos maligna ulceris indoles augeatur, etiam nervis induftriæ omnibus adhibitis, ut nonnihil mitefcat, quo fane confequitur, ut ægræ Mulieres non folum languidam, ac cruciatibus onuftam vitam vivant, fed brevi de medio tollantur, quod interdum quinque, aut fex poft Menfes, interdum duos trefque poft annos contingere compertum eft. Quod ut de quocumque cancro etiam externas partes occupante verum effe conftat, fic potiori jure de eo, qui internas corripit, fentiendum eft, quem nec fecare licet, nec urere, nec aliud quidpiam tentare. Quid fi fanies quæ excernitur pravum fœtidumque fpiret odorem? Tum enimvero veram effe putredinem pro certo habendum, quam fi medicamentis compefcere ftudeamus eo deteriorem facimus, ac mortem in procinctu ftantem follicitamus.

X. *Simul igitur ac inflammationis indicia apparent, fanguis primum ex brachio etiam repetitis vicibus in plethoricis, mox &c.*) Inter præfidia chirurgica ad inflammationes vel præcavendas, vel profligandas idoneas venæ fectionem eminere ita omnium cum Veterum, tum Recentiorum decreto fancitum eft, ut qui in dubium eam revocarit garrire, & fomnia narrare videatur. Quo vero ex loco fit celebranda in Mulieribus, quæ inflammatione uteri afficiuntur, infignis eft inter Medicos maxime illuftres diffenfio. Si Veteres Medicinæ parentes audimus Oribafium, Aetium, Paulum, & Galenum ipfum, atque Avicennam, quos Riverius (f) Rodericus a Caftro (t) Jo. Fortis (u) Mauriceau (x) aliique fequuti funt, illi quidem venæ fectionem ad revellendum in cubito inftituendam exiftimant, mox ad derivandum in pede. Alii e contra cum Mercuriali, quem Hoffmannus ipfe fectatur, in iis præfertim, quibus confuetæ fanguinis evacuationes fuppreffæ funt, folum in pede, ad credendum vehementer adducti, fanguinis miffione in cubito celebranda peffime ægrotantium incolumitati confuli, cum fuppreffio, quam totius morbi caufam prætendunt, augeatur, aut confirmetur. Alii derivationis, ac revulfionis minus folliciti plenitudini folum fanguinis minuendæ ftudent, nihil intereffe judicantes, quo ex loco fanguis mittatur. Hi fere funt viri cl. Dionis (a) & Senac (b). Alii demum brachii venas incidendas putant, nunquam fere malleoli. Eminet inter hos maxime de la Motte (c), quem D. Mefnard adeo fequutus eft, ut in inflammatione, quæ lactis occafione mammas corripit, fi venæ fectio inftituenda videatur, poftquam brachii venam femel fecuerit, malleoli venas incidendas nullatenus confulat, nifi confuetum lochiorum tempus elapfum prius fuerit, cum cæteroquin in uteri inflammatione, atque lochiorum fuppreffione phlebotomiam brachii commendet, eamque tandiu repetendam, quandiu opus effe videatur in ea quantitate, quæ & morbi, & ægrotantium viribus apte refpondeat. In hac tanta, tamque multiplici opinionum varietate difficile eft certi quidpiam fine alterius offenfione conftituere. Quoniam tamen veritatis amor, quantum mihi conjicere fas eft, tanto rationibus præftantior videtur, quanto eadem eft difficilior, meæ potiffimum debitionis effe fentio Medentium animis pro virili parte profpicere, remque omnem paucis expedire. Qui cum Veteribus fanguinem ex fuperioribus partibus detrahendum putant, five in uteri inflammatione, five in confuetarum evacuationum, Menfium fcilicet, & Lochiorum fuppreffione, eos fane rationes multæ non fallunt ex circulatione fanguinis potiffimum deductæ, quam celeriorem fieri non immerito conjiciunt in arteriis cruralibus, iliacis, & Aortæ defcendentis trunco, fi ftatim in pede

(f) *Prax. med. lib.* 15. *cap.* 7. (t) *Part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 21. (u) *De morb. Mul.* (x) *Loc. cit. cap. x.* (a) *Des accouch. liv.* 4. *chap.* 9. (b) *V. Europæ Med. Com. F. Roncalli p.* 58. (c) *Reflex. obf.* 414.

pede celebretur venæ sectio; quo sane consequitur, ut plurimum sanguinis affluat ad partem affectam; quæ sanguinis copia cum æquali resistentiæ momento a vasorum sanguiferorum parietibus sustineri non possit, propterea quod eorum fibræ contusæ, disruptæ, aut aliter male affectæ sint, eosdem plus æquo distendi, & relaxari contingit, fibras ineptas partes constitui, vasorum orificia præcludi, atque obstructionem inflammationemque augeri, aut confirmari; quæ detrimenta in ægrotantes mulieres emanare nulla ratione posse, ii facile conjiciunt, qui venæ sectionem in brachio celebrandam esse contendunt. Illuc enim velociter sanguis accurrit, unde inferiorum partium vasis aliquantulum depletis, stagnans in utero sanguis nonnihil e vasis excuti, & absorberi potest a venis, & consuetas semitas metiri, cessante nimirum nimia uteri, & vasorum plenitudine, & distractione, qua sanguis sibi ipsi exitum per ea loca præcludit. Qui pro inferiorum partium venis dimicant, objicere ii mihi videntur nonnullos gravidarum casus, quæ venæ sectione in pede instituta abortum patiuntur, aut mulierum, quibus menses fluunt, aut imminent, quæ secta vena brachii in non levia incommoda, aut fluxus ejusdem perturbationem labuntur: argumento prope certissimo sanguinem ab inferioribus partibus ad superiores revelli, ejusque velocitatem ad affectam partem imminui, (quam summe necessariam esse sibi in animum inducunt, ut ibidem stagnans sanguis propellatur) & vasis in quibus hæret admoveri. Sed vereor, ne his plurimum officiant multa inflammationum exempla, quæ sectis venis ejus regionis, in qua erat inflammatio, majorem in modum auctæ sunt, nec nisi detracto ex opposita regione sanguine, auferri potuerunt. Pessimos hosce derivationis effectus vidit cl. Hecquetus (*d*) atque ut vulgari eorum opinioni indulgeret, qui adversus inflammationem, aut convulsivos uteri morbos venæ sectionem in pede celebrandam pugnacissime sustinent, liberalem eamdem, & largam commendat, ut hac ratione ea sanguinis copia tollatur, quem ad uterum majori velocitate affluentem ob alterius sanguinis impedimentum stagnare, & inflammationem augere non immerito suspicatur. Sed bone Deus, ecquis laudabiles hosce effectus persequi se justo posse confidat? Nonne justus subrepit timor, ut præclare ostendit D. Sylva (*e*), venæ sectionem in pede institutam plus satis mali vi derivationis afferre, quam evacuationis? Erroneas vulgi opiniones rejicere cur intutum judicemus, quandoquidem Veteres Medicinæ proceres, ut notat cl. Pasta, supra laudati, & ipse Galenus venæ sectioni in brachio adhæserunt? Sed sentio jam mihi Galeni auctoritatem reponi, quem, cum scribit (*f*): *In locis muliebribus retrahes, si eas, quæ in cubito sunt secueris venas*, de uteri inflammationibus loqui minime intellexisse, aut de illa solummodo, quæ cum mensium profluvio conjuncta est, facile autumant. In hoc fere eluxit Brisotti solertia. Quem tamen egregie confutavit præfatus Pasta (*g*), de acutis, & inflammatoriis uteri morbis loquutum fuisse Galenum haud dubie asserens, atque ita cogitasse conjiciens, ne largius ageret, & D. Sylvæ concederet, quod publici juris fecerat (*h*), in pleuritide nimirum venæ sectionem in brachio lateris affecti instituendam esse, seu ad revellendum sanguinem ab ea parte, quæ inflammatione laborat, cum docuisset se plurimis observationibus didicisse eos fere omnes pleuritide affectos, quibus revulsionis causa sanguis educebatur, interiisse, iis omnibus celeriter sanatis, quibus e directo incidebatur vena brachii interna. Qui cum D. D. Dionis, & Senac arbitrantur cujusvis venæ sectionem nullum inter se diversum effectum afferre, dici vix potest quanta in obscuritate versentur, si Pitcarnium audimus, qui eosdem altiori voce damnavit, inquiens (*i*), *ignorasse circulationem sanguinis, qui scribunt revulsionem, & derivationem non consistere cum circulatione sanguinis*. Si D. Mesnard, qui D. la Motte sequutus est, animadvertisset, quam arduum sit certum lochiorum tempus in tanta temperamentorum, climatum, tempestatum, ætatum, victus generis, aliarumque similium rerum varietate definire, procul dubio in inflamma-

(d) *Nov. med. consp. part. 2. cap. 19.* (e) *Gior. de' lett. oltr. tom. 77. p. 87.*
(f) *Lib. 2. ad Glaucon.* (g) *Consid. 7. pag. 291.* (h) *Traité de l'usage des differentes sortes de saignees principalement de celle du pied. a Paris 1727.*
(i) *Elem. Med. lib. 1. cap. 9.*

matione, quæ lactis causa mammas corripit, venæ sectionem in pede solum instituendam minime docuisset, cum consuetum lochiorum tempus elapsum fuerit, nec eamdem in uteri inflammatione tantopere permuisset, perinde ac si nullum habere unquam locum eadem posse videretur. Quapropter primorum opinionem facile sectandam traderem, qui docent in uteri inflammatione, & Mensium, Lochiorumque suppressione sanguinem ex brachio primum mittendum, qua succedentem sanguinem, qui per axillarem arteriam advehitur, minus a præcedente impediri contingit, & amplius in vasis spatium nactum velocius per vasa superioris regionis moveri, ideoque parum sanguinis affluere ad inflammatam, obstructam, aut aliter male affectam partem, saltem per aliquod tempus, & quousque sanguinis missio ratione plenitudinis habita celebratur, quo tempore illud etiam facile consequitur, ut fibræ non adeo irruentis humoris impetu distractæ in pristinum elaterii statum restituantur, hærentem humorem propellant, atque discutiant. Quod eo facilius evenire censendum, si saphæna in pede postea secetur, per quam aucta, ut supra dictum est, per respondentes arterias velocitate, stagnans sanguis propellitur, & a vasis quibus hæret amovetur, atque hinc inflammatio, obstructio tuto feliciterque profligatur.

XI. *Si Menses aut Lochia suppressa sint, doloresque, & spasmi ægrotantem exerceant ol. amygd. dulc. f. i. r. e. &c.*) Uteri inflammationem frequenter occurrere in puerperis, & post abortum vel ab improvida obstetricum in partu difficili tractatione, & contrectatione violenta, vel a violento nisu sub partus laboribus, sanguinem præsertim impurum ad uterum pellente, frequentissime vero ex lochiorum per dolores, & spasmos hystericos fluxu impedito, vel diminuto Hoffmannus testatus est (*k*): Hinc dandam esse operam, ut dolores potissimum, & spasmi sedentur, sicque interceptus lochialis fluxus promoveatur perspicuum est. Id quod nulla meliori ratione consequi nos posse, quam exhibitione ol. amygd. dulc. ex cl. James præcepto (*l*) qui ejusdem usum in parca dosi, & per Epicrasim præsertim commendat, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Nec non clysteres ex decoctione malvarum &c.) Parem esse clysterum efficaciam nemo inficias ire ausit, qui animadverterit eorum operationem non solum in crassa intestina exerceri fæcum excretionem sollicitando, sed per consensum in tenuia, & partes iisdem intestinis adjacentes, easdem relaxando, refrigerando, aut alia ratione afficiendo, qua opus esse prudenti Medico videtur. Inter partes cum intestinis consentientes uterus præsertim eminet, hinc quoties contractione, spasmo, inflammatione laborat, dici vix potest quam bene cedunt clysteres emollientes, refrigerantes, qui fere ex decoctione malvarum &c. parantur. A stimulantibus certe quantumvis leniter (*m*) cum cl. la Motte abstinendum traderem, ne dolentem, atque inflammatam partem irritemus, atque morbum, quem sedari volumus, exasperemus.

Et nisi uteri cervix dura, summeque dolens prohibeat, in uterum injectio ex solo lacte, in quo flor. sambuc. &c.) Ad clysteres revocantur injectiones reliquæ in cavitates naturales faciendæ, ut penis, vesica, uterus. Utrum vero utero inflammatione detento adhiberi queant quæstio est. Si Hippocratem (*n*), Arvæum (*o*) audimus, hi quidem tantum abest, ut ab ejusmodi præsidii genere abstinendum censeant, ut ad varios usus opportunissimum tradant. En Hippocratem: *Si ex partu uteri inflammationem conceperint, solani succum, aut betæ, aut rhamni per infusum immittito.* Quo satis constat ad sedandam inflammationem aptas injectiones judicasse. Et alibi: *Quin etiam per infusum uteros eluito, quo sanguinem educat.* Quo apparet ad diluendos internos uteri parietes, & suppressa lochia promovenda adhibuisse. Iisdem summo cum fructu usum fuisse in nobili quadam puerpera, quam febris, & omnimoda lochiorum suppressio exercebat, Arvæus ipse testatus est. Hos fere Riverius (*p*) Mauriceau (*q*) Dionis (*r*) Mesnard (*f*) aliique adeo sequuti sunt, ut nullum iisdem efficacius medicamentum innotescere Medentibus posse, aut pro ægrotantium opportunitate valentius videatur. Contrariam tamen sententiam susti-

(k) *M. S. T. 4. p. 1. sect. 2. cap. x.* (l) *Tom. 6. c. 857.* (m) *liv. 5. chap. 7. pag. 630.*
(n) *De morb. mul. p. 629.* (o) *De part. p. 619.* (p) *loc. cit. cap. 8.*
(q) *loc. cit. cap. 11. pag. 311.* (r) *liv. 4. chap. 9.* (f) *Artic. 10. p. 350.*

fuſtinet cl. la Motte, atque injectiones in uterum faciendas aut prorſus inutiles cenſet, aut in uſum vocari nulla ratione poſſe contendit, cum internum uteri os vi elaſticitatis fibrarum, quibus uteri ipſius cervix intertexta eſt, ſtatim a partu arcte occludatur, aut ſi in uſum vocentur ratione ſtimuli, quem in ſenſilem nimis, dolentemque partem inferunt, etiam nocuas. Ut quæſtio dirimatur duo occurrunt, de quibus moneri Medentes opus eſſe judicaverim. Primum enim illud animadvertendum videtur, inflammationem aut cervicem uteri occupare, aut ipſius fundum: deinceps injectiones variis modis præparari: ex decoctione fol. plantagin. roſar. rubr. cum ol. myrtino, & aceto, vel ex aqua decoctionis hord. aut malvar. parietar. chammomil. melilot. radic. aſparag. ſemin. lin. cum oleo violato, & ſimilibus, aut ex lacte dulci, in quo flores ſambuci verbaſc. ſemperviv. ſemina lini aliaque id genus ebullierint, quas varias præparationes ſupra citati Riverius, Mauriceau, Dionis, Meſnard aliique tradiderunt. His breviter delibatis rem omnem facile expediam. Si de inflammatione ſermo ſit, quæ uteri cervicem occupet, atque ejuſdem orificium arcte adeo occludat, ut non ſine inſigni doloris ſenſu queat dilatari, a la Motte fuerim, qui injectionum uſum damnavit, & e medio tollere quantum ei licuit conatus eſt. Si vero de ea quæ uteri fundum infeſtat, quoniam ipſius cervix laxa ſatis molliſque eſſe poteſt, ut idoneum ſiphonem recipiat, cur congruæ injectiones ſint rejiciendæ, omnino non video. Prohibeat ne internum uteri os occluſum adeo, coarctatumque, ut nil liquoris in ejus cavum immitti queat, totum in vagina ſuperſit, ut cl. la Motte teſtatus eſt? Præterquamquod arduum, atque inſolens explicatu eſt, qua ratione cervicis uteri fibræ poſt partum ita contrahi poſſint, ut non ſine vehementi irritatione, atque doloris ſenſu liquor injici queat, quandoquidem digitos ſæpe, ac manus ad placentæ extractionem ſe commode immiſiſſe affirmavit (*t*), accedit præterea, etiamſi vaginæ fines non elabatur injectio, qua relaxando, qua emolliendo, aut alia ratione vicinas partes afficiendo, ut de clyſteribus dictum eſt, nunquam prodeſſe non poſſe. Prohibeat ne oleorum aut rerum adſtringentium vis inflammatis, decoriatis, aut aliter male affectis partibus infeſta, ut ſe deprehendiſſe præclarus Auctor aſſeruit? Sed ecquis nos in eas anguſtias compellat, ut unius duntaxat generis injectiones uſurpemus, & eas fere, in quarum compoſitione olea, & adſtringentia recipiuntur? Nonne ſolum lac, in quo flores ſambuc. ſemperviv. aliaque id genus refrigerantia ebullierint, vires ſatis inſignes edere poſſe exiſtimemus? Saltem pulcherrima eorum laus erit nocere non poſſe.

XII. *Cœterum fotus emolliens ex ſpongia aqua moderate calida &c.*) Vulgares fotus, quibus relaxandi, emolliendi, aut alia quævis ſedandi facultas ineſſe reputatur ex decoctione fol. malvar. parietar. radic. alth. lilior. albor. flor. chammomil. melilot. aliiſque ſimilibus rebus parari ſolent. Eoſdem & in colica & in ventriculi, & inteſtinorum inflammatione, & hyſterica affectione, aliiſque morbis commendavimus, varioſque utendi modos præſcripſimus. Cur in uteri inflammatione ſimplices ex aqua tepida adhibendos crediderim, ut Hippocrates præcepit (*u*) atque obſervationes E. N. C. docuerunt (*x*) facit, quod fotus, ut a nonnullis perhibetur, quo erit ſimplicior, eo penetrando aptior exiſtat, & quo minus elaſticis, mobilibus, actuoſiſque particulis fœtus, eo criſpatis uteri fibris emolliendis, relaxandis ſit efficacior; cum paria ſaltem inde emolumenta in ægrotantes emanare poſſe facile conſtituam ex aliorum uſu, utcunque radicibus, floribus, herbiſque ſint alterata, ſed quod juſtus ſubrepat timor, ne cum puerperæ præ cæteris eadem inflammatione corripiantur, gravibus, acutiſque odoribus, quos ferre ordinario non ſolent, quibuſque prædicti flores, atque herbæ donantur, lædantur, atque animi deliquiis, cordis palpitationibus, capitis doloribus, aliiſque ſymptomatibus ſupervenientibus in majorem diſcrimen adducantur. Id quod etiam de oleis plane dicendum, quæ ſi nullo inſigni odore conſpicua ſint, ut fere eſt oleum amygd. dulc. cucurbitæ, & ſimilia, eo magis prædictis muneribus obeundis erunt opportuna. Illud ſolum cavendum eſſe facile judicaverim, ne fotus aut plus æquo calidi adhibeantur, aut frequentius quam par eſt, cum igneæ particulæ ſeſe inſinuantes altiuſque uterum penetrantes eumdem aut plus æquo ex-

(t) *Refl. obſ.* 383. (u) *De rat. vict. acut.* (x) *Cent.* 3. & 4.

exficcent, aut ad fuppurationem difponant, ut de pulmonum inflammatione docuiffe vifus eft Hippocrates, quam iifdem plane effectibus obnoxiam fieri colligi poteft ex ipfius textu (*a*), qui ita fere fe habet: *Ubi fomentis dolor fedatus non eft, non diutius calorificis utendum, ne vel pulmonem exficcent, vel fuppurationem excitent;* deinceps ne fafciis factis unctionibus venter alligetur, etiamfi tumidus deprehendatur, cum cl. virorum Mauriceau (*b*) Nenteri (*c*) la Motte (*d*) obfervationibus compertum fit, non folum eafdem fruftra adhiberi, fed frequentius puerperarum noxa.

XIII. *Frictiones folum dolore, febre, aliifque gravioribus fymptomatibus ceffantibus &c.*) Frictionum ufum, quas indoctæ obftetrices dorfo ad clunes ufque, lumbis, cofciis, cruribus inftituunt, fateor me commendare non poffe, ne videlicet fanguis ad uterum plus æquo follicitetur, atque dum lochia promovere volumus, infarctum hinc, obftructionem, inflammationemque augeamus, aut confirmemus, ea prorfus ratione, qua fimplici unius alicujus partis, quæ ungue, aut fimili modo fcalpitur pruritu inflammationem fæpius oriri docuit cl. Mauriceau. Quamvis enim folum vaforum extremitates nervorumque, qui ad cutim ufque pertingunt, defricentur, ut Mich. Adolphus oftendit (*e*), ob fibrarum tamen vaforumque, quæ cute conteguntur continuitatem majoribus Aortæ defcendentis ramis gradatim communicari contingit, atque ejus trunco fucceffive: hinc in eodem, & ipfius ramis, qui cum in cutim, tum in uterum definunt, fanguinis curfum accelerari; quo fane confequitur, ut fi initio inflammationis, aliorumque morborum, qui ab infigni uteri læfione proficifcuntur, ejufmodi auxilio uti velimus, dorfo, humeris, & brachiis fit inftituendum, quo fit ut in Aorta afcendente dictis de caufis fanguinis curfus promoveatur, atque propterea ejus preffio, atque impetus ad uterum majorem in modum languefcat: folum dorfo ad clunes ufque lumbis, & cofciis, cum derivandi indicationem, ut de venæ fectione in pede dictum eft, adeffe conjiciemus, id quod ex doloris, febris, aliorumque graviorum fymptomatum remiffione argui poffe manifeftius quidem eft, quam ut ullis rationibus poffit comprobari.

XIV. *Jufculum etiam cichorio, endivia, lactuc. alteratum &c.*) Hactenus Chirurgicis medicamentis immorati fumus, nunc ad pharmaceutica deveniendum, quæque plus æquo rigidas, atque inflammatas uteri fibras relaxare valent, nimiumque humorum æftum compefcere, atque placidam tranquillitatem fpiritibus conciliare. In horum cenfu veniunt in primis jufcula herbis refrigerantibus dictis alterata, quorum fæpe fimilibus fere in morbis mentionem fecimus, quæque in cafu propofito uterinæ inflammationis a præclariffimis viris Mauriceau (*f*) Dionis (*g*) & Mefnard (*h*) juftis laudibus efferuntur. Illud tamen in eorum ufu cavendum traderem, ne larga nimis, & liberali manu, ut plerifque mos eft, exhibeantur, ne ftomachus plus æquo gravetur, atque hinc debile fatis corpus fuperveniente ciborum faftidio ruat in deterius. Hinc fcite admodum, prudenterque cl. Van-Svvieten præcepit (*i*) *ut parca copia, & fæpe repetita* in ufum vocentur, additoque fyrupo aciditatis citri, *quod nimis facilem degenerationem horum jufculorum in putredinem corrigit*. Animadvertant Medentes hoc loco velim, quod fæpius a nobis eft demonftratum, refrigerantia ejufmodi medicamenta a fale quodam nitrofo, aut faltem quodam armoniacale, qui nitrum quoddam inchoatum dici poteft, vim fuam nancifci. Quod ubi diligenter teneant, facile intelligent, cur ftibiatum nitrum, aut falem prunelæ parca dofi jufculis addendum cenfeam; quorum alterum cum nil aliud fit, quam fal quidam, qui a nitri, & antimonii commixtorum deflagratione remanet, hic vero nitrum, cujus pars aliqua fulphuris vulgaris admixtione deflagravit, quibus fere præparationibus volatilior nitri pars amittitur, minus vereri fas eft, ne dum blandiffime attenuando, fimulque fanguinis motui compefcendo fervorique temperando ftudemus, inflammationem, quæ a folidarum præfertim partium laceratione, fiffura, contufione proficifcitur, vi corrofiva, quam nitrofis falibus ineffe nonnulli

(a) 2. *de vict. rat. in morb. acut.* (b) *obf.* 158.
(c) *tab.* 189. *fect.* 4. *cap.* 1. (d) *liv.* 5. *chap.* 9.
(e) *De frict. p.* 105. (f) *loc. cit. cap.* 11. *p.* 311. (g) *liv.* 4. *chap.* 10. *p.* 358.
(h) *art.* 10. *p.* 349. (i) *fect.* 234. *n.* 4.

li sunt suspicati, quamque ita inflammatis partibus summe infestam (licet perperam id assertum crediderim) Redius (k) testatur, adaugeamus.

XV. *Siti urgente liberalis potus concedendus aquæ Nocerianæ vel cujusvis destillatæ &c.*) Quod vulgo invaluit puerperas liberali aquæ potu haud esse pertractandas, dici vix potest, quam sit ridiculum, cum nullum contra uteri inflammationes, aliosque gravissimos morbos, & febres cum lochiorum suppressione conjunctas eodem præstantius remedium reperiri Medentibus datum sit, aut pro puerperarum opportunitate valentius. Ejus præstantiam contra inflammationes omnes novit cl. Wain Wright (*l*), novit cl. Van-Svvieten (*m*) ac tamquam summum remedium in omnibus morbis inflammatoriis commendavit: in puerperis præsertim febre acuta laborantibus novit Redius (*n*), ac non modo utilem, sed summe necessariam esse testatus est. Quænam vero sit eligenda, an Noceriana, vel quævis alia destillata malvar. viol. cichor. & similium refrigerantium, vel pluvialis, utpote cæteris præstantior, si D. D. Hales (*o*) & Combalusier (*p*) audimus, eaque num cocta potius sit exhibenda, ut Galenus (*q*) Avicennas (*r*) & Redius ipse (*s*) præceperunt, vel cruda, ut viri cl. dalla Fabra, (*t*) Lanzanus, (*u*) & D. Nogues (*x*) existimarunt, subtilius perquirendi ratio mihi omnino non suppetit, dummodo moderate tepida hauriatur in eo morbo, quem spasmi plerunque, & dolores insignes comitari solent, qui relaxatis plus æquo rigidis, inflammatisque uteri partibus, succisque viscidis tenaciter hærentibus solutis, atque acribus, mordacibusque dilutis, egregie sedantur. Quamquam si ea peccet sulphurearum, tenuiorumque partium mobilitas, ut in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque inducant, etiam frigidam exhibendam traderem, additis syrupis ribesiorum, berberum, aciditatis citri, succisque acidis limonum granatorum, & similium, ut fere Boerhaavius (*a*) & Van-Svvieten docuere (*b*), quorum efficaciam ad nimium humorum motum compescendum, qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam, ut alibi ostensum est (*c*).

XVI. *Sedata inflammatione, doloribus vero, & spasmis remanentibus, quibus lochia supprimuntur, laudanum liquidum &c.*) Nil curæ magis, cordique Medentibus esse solet, quam interceptum in puerperis lochiorum fluxum promovere pillulis aloeticis Beccheri, Hoffmanni, trochiscis de myrrha, de Karabe, borace minerali, dictamo cretico, tincturis vitrioli martis, succini, castorei, rubia tinctorum, sabina, aliisque stimulantibus, & aperientibus medicamentis, quæ nimis longum foret percensere numerando, ut fere præstitit cl. Langius, qui hæc omnia in unum collecta quam diligenter contemplanda aliis reliquit (*d*). Quæ quantum emolumenti afferre possint in eo casu, in quo etiam si sedata sit inflammatio, spasmi tamen doloresque ægrotantem exercent, apparere facile cuique potest, qui sedulo, & accurate perpendat, hæc omnia acribus, mordacibusque scatere particulis, quibus humores plus æquo commoventur, solidæque partes majores in spasmos aguntur: quo sane consequitur, ut sanguis uteri viis occlusis hærere cogatur, atque hinc lochiorum suppressio augeatur, aut confirmetur. Optime propterea sapienterque dictum a cl. Mauriceau (*e*) Mesnard (*f*) Hoffmanno (*g*) ejuscemodi medicamentis Mulieres, quibus dictis de causis lochia deficiunt, haud esse pertractandas. His porro quemadmodum vigente adhuc inflammatione oleo amygdal. dulc. aliisque emollientibus medicamentis extrinsecus applicitis succurrendum esse diximus, ita remissa inflammatione, doloribus vero, ac spasmis adhuc ve-

(k) *In epist. ad Telam p. m.* 65.
(l) *Tratt. dell' acq. del Sig. Smith.* (m) *Tom.* 2. 5. 398.
(n) *Tom.* 5. *let. pag. m.* 228. 281. (o) *Statiq. del veget. p.* 333.
(p) *pneumato-patho. n.* 208. (q) *De bonit. aq cap.* 1.
(r) *lib.* 1. *fen.* 2. *doct.* 2. *sum.* 1. *cap.* 16. (s) *Tom.* 5. *Let. p. m.* 280. *seq.*
(t) *Dis. de met. ac morb. n.* 92. (u) *Vero metod. dell' acqua fredda t.* 2. *c.* 26.
(x) *Pref. al tratt. dell' acq. dello Smith.* (a) *De vir. medicam. p.* 104. 206. 367.
(b) *S.* 396. *p.* 51. (c) *De febr. lib.* 4. *cap.* 2. *&* 7.
(d) *Disput.* 44. *sect.* 38. *p.* 599. (e) *lib.* 3. *cap.* 11. *p. m.* 311.
(f) *artic.* 10. *p.* 350. (g) *M. S. l. c.*

vexantibus certam auxilii spem in opiatorum usu sitam esse credendum, quibus nempe dolores, crispationes, motusque spasmodici uteri, & vasorum sedentur, atque hac ratione facilis præterfluenti sanguini via aditusque præbeatur. Quod eo facilius contingere perspicuum est, si nonnihil impellentia opiatis consocientur, ut fere sunt tartarea, ex quorum miscella laudanum liquidum tartarizatum conficitur, assa fœtida, aqua bryoniæ, & similia.

Doloribus vero remittentibus, siti, calore, pillulæ Beccherianæ &c.) Tunc solum pillulas Beccheri, Stahlii, Hoffmanni, quæ ad Beccheri imitationem ex amaris extractis, gummatibus resinosis temperatis, & aloe probe correcta conficiuntur, locum habere posse, cum dolores, sitis, febris, aliaque graviora symptomata desiverint, compositi humorum tumultus, fibrarumque laxitatis argumentum prope certissimum, facit potissimum ea ratio, quod aloe, ut a cl. Werlhof. demonstratum est (*h*), *neque per purificationes cum aqua, & præcipitationes cum liquore acidulo, variasque miscellas desinit esse id quod est, aut odorem, saporem, effectum aloeticum perdere*: qui fere effectus a salibus valde activis proficiscitur, quibus vasa interdum corroduntur, unde hæmorrhagiæ subsequuntur, ut propterea hæmorrhoidum, vel Mensium fluxui obnoxiis nunquam (*i*), iis, quibus idem fluxus suppressus est, cautissime exhibendam esse (*k*) alibi a nobis sit demonstratum, quidquid præclarus Auctor supra citatus senserit, qui cum ab Aloe abstinendum prorsus docuerit, ubi adsit inflammatio, vel febris utcumque lenta, vel solum etiam ægrotantibus imminens, aut ubi aliter prudenti Medico videatur eadem uti minus est veritus in uteri profluviis, in diarrhœis, dysenteriis. Saltem solidarum partium stimulus oboritur, fluidarumque exagitatio, quibus potissimum opus est, ut illæ plus æquo laxæ cum sint in pristinum elaterii statum restituantur, hæ crassæ, viscidæ, tenacesque attenuentur, fundantur, atque ea ratione afficiantur, qua retentus sanguis perfluere possit, ac suas naturales semitas metiri.

XVII. *Hisce vero frustra adhibitis, boli ex trochis. de myrrha borac. miner. &c.*) Idem plane dicendum de myrrhatis, succinatis, calidis aromaticis, aliisque recensitis medicamentis, quæ non alia ratione operantur, quam vi salina volatili, stimulante, commovente, qua sanguinis motum accelerari contingit, crassas mucosasque quisquilias atteri, congestiones dissolvi, atque illa præjudicia deleri, quæ lochia retenta minantur, quæque inflammationi, aliisque gravioribus morbis viam parant.

XVIII. *Hilaris vivat ægrotans, & quæcumque animi pathemata effugiat &c.*) Tanti interest optimam in inflammatorio uteri morbo cum lochiorum suppressione conjuncto victus rationem servare, ut hac neglecta in summum vitæ discrimen adducantur. Ad victus rationem spectant animi pathemata, quæ in nullo magis docente Hoffmanno (*l*), quam in hoc morbo tam infensa, & perniciosa unquam esse consueverunt. Puerperas enim ob continuam, quæ ipsis accidit solutionem, fibrarum, & vasorum dilacerationem, humorumque extravasationem haud aliter esse considerandas, quam graviter vulneratas ostendit: quo fit ut dictis de causis graviter lædantur, ut propterea ab iisdem quamdiligenter cavendum esse vehementer inculcet. Et sane justissimæ reprehensionis occasio non deest. Constat siquidem, vi puerperarum animis addita, atque optima victus ratione instituta, ut fere præcepit cl. la Motte (*m*), solius naturæ opere lochia ob vasorum minimorum coarctationem præsertim suppressa denuo rediisse. Peculiare victus genus quod spectat, illud medentibus proposuere viri præclarissimi Mauriceau (*n*) Dionis (*o*) Mesnard (*p*) aliique asserentes, Mulieres, quæ uteri inflammatione, aut alio quovis acuto morbo cum lochiorum suppressione conjuncto tenentur, jusculis vituli, pulli, quibus refrigerantes herbæ incoctæ sint, esse pertractandas, præsertim si ejus acuties tanta sit, ut in longius tempus protrahi non possit, viresque puerperarum firmæ adeo, ac validæ, ut tenuissimum victum ferre diutius possint: cum cæteroquin perdurante morbo, viribusque collabentibus li-

(h) *de limit. laud. medel. n. 4. p. 20.* (i) *lib. 2. cap. 5. pag. 83.*
(k) *lib. 3. cap. 7. pag. 84.* (l) *loc. cit. pag. 267.*
(m) *liv. 5. chap. 6. p. m. 622.* (n) *loc. cit. p. 311.*
(o) *loc. cit. chap. 10. p. 353.* (p) *ar. 10. p. 349.*

beraliori victu sint gubernandæ, ne eædem prius deficiant, quam morbus ad suum vigorem pervenerit, ut præ cæteris a cl. Pasta demonstratum est (*q*).

XIX. *Si in suppurationem abierit inflammatio, quolibet octavo die purgandum &c.*) Dum in abscessum transit inflammatio insignem materiæ copiam excerni, quam affectarum partium corruptio magna sæpius excipit, adnotavit cl. Mauriceau (*r*). Corruptionis discrimen facere calorem, & humiditatem, quæ sunt ejusdem principia, tum difficillima remediorum applicatio, quo fit, ut generaliora tantum in usum vocari queant, atque ea quidem, quibus humorum vitiosorum corruptionem promoventium, vel foventium defluxus prohibeatur, affecta pars detergatur, demum conglutinetur. Vitiosi ab utero humores divertentur crebriori purgatione ex benignioribus catharticis ex senna, manna, tartaro, quibus fere potio solutiva conficitur, vel ex rhabarbaro, si corpus viscidis, lentis, serosisque humoribus scateat, ut in cacheticis; ex Cassia vero, Tamarindis, & iis, quæ suavi acore, quo sunt prædita, humoribus biliosis evacuandis, ejusque nimiæ effervescentiæ compescendæ sunt opportuna, si clara eorum sint argumenta, quæ plerunque in boni habitus fœminis, fervidique temperamenti non desunt. Quæ sane purgatio tanti est momenti ad ejusce morbi curationem, ut Forestus, cujus meminere viri cl. Riverius (*s*), & Hoffmannus (*t*), testetur se nobilem matronam ab ulcere uteri sanitati reddidisse, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti sennæ, epithymi, rosarum rubrarum, myrobolanorum Indorum saccharo dulcorati, & abstergentia decocta in uterum injicere jusserat. Quid si pro causarum varietate decoctio ex vulnerariis herbis additis terebinthinatis diutius in usum vocetur, aut serum lactis cum mele rosaceo, aut injectiones primum detergentes, mox adstringentes, exsiccantes? Sed de his plura alibi diximus (*u*), ut supervacaneum propterea sit iis diutius immorari.

XX. *Sed opportuno tempore aq. B. V. aut Brandulenses &c.*) (*x*)

XXI. *Ubi scirrhi indicia appareant, menses vero, ac lochia suppressa sint, viribusque mulier constet, venæ sectio &c.*) Quamvis toto plerunque vitæ cursu scirrhum mulieres exercere supra docuerimus, non inde tamen omni auxilio sunt destituendæ, ne fermentatione quacumque ex causa in eo excitata, si jam factus sit, in cancrum incurabilem vertatur, si vero adhuc incipiens, certis tantum finibus coerceatur, neve in alios morbos scirrho congeneres facessat. Quo fine nulla meliori ratione potiri nos posse perspicuum est, quam motum, & fluiditatem humoribus restituendo, ulteriores eorum stagnationes in minimis vasculis, & cavitatibus prohibendo, ac demum fibrarum tonum roborando. Quas indicationes ut assequamur, quæri a Medicis solet, utrum venæ sectio sit celebranda, & quo ex loco. De ipsius efficacia in uteri scirrho plerique Veterum, ac Recentiorum Ludovicus Mercatus (*a*) Rodericus a Castro (*b*) Riverius (*c*) Jo. Fortis (*d*) Mauriceau (*e*) Mesnard (*f*) aliique consentiunt causarum potissimum antecedentium tollendarum solliciti, quas in menstruorum, aut lochiorum fluxu ob susceptum iisdem fluentibus frigus, aut aquæ frigidæ potum cohibito posuerunt, quoque sanguinem crassescere, ac condensari, ac tumorem scirrhosum producere sunt arbitrati. Et sane nemo inficias ire ausit, imminuta sanguinis mole non solum imminui resistentiam, quam viribus illam moventibus ipsius crassities, ac spissitudo afferebat, atque inde consequens cor, arterias, & partium, intra quas excurrunt canales sanguiferi, motrices fibras promptius, & validius sese contrahere, reliquam a venæ sectione sanguinis massam fortius propelli, exagitari, cohærentes, atque stagnantes particulas mutuum contactum amittere, a vasorum angustiis excuti, ac circulo reddi, atque uno verbo ulterioris congestionis, tumorisque causas removeri, multo magis si ægrotans viribus constet, aut plethorica sit, quod in proposito casu mensium, Lochiorumque suppressionis verum maxime esse constat. Verum si ægrotans debilis fuerit, pravoque corporis habitu, ac cachexia laboret, verendum est, ne ob fibra-

(q) *loc. cit. pag.* 322. (r) *loc. cit. p.* 312.
(s) *Prax. Med. lib.* 15. *cap.* 8. (t) *loc. cit. p.* 208. (u) *Cap.* 4. *com.* 13. 15. 16.
(x) *Ibid.* (a) *lib.* 2. *cap.* 18. (b) *par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 23. (c) *lib.* 15. *cap.* 9.
(d) *de scirrho uteri.* (e) *Lib.* 3. *cap.* 13. (f) *cap.* 3. *art.* 8.

fibrarum robur infirmum, partisque rubræ sanguinis defectum, aut morbum augeamus, aut plus æquo soluta sanguinis compage hydropi ansam præbeamus. Cæterum cur sanguinem primum ex brachio, mox ex pede detrahendum docuerim faciunt non solum cl. virorum Mercati, Roderici a Castro, Riverii, Jo. Fortis testimonia, qui sanguinem primum ex locis superioribus, deinde si menses deficiant ex inferioribus, vel ex hæmorrhoidibus mittunt, sed rationes contra Jacobi Mesnard opinionem superius adductæ, qui ex brachio sanguinem prætendit de sanguinis mittendi loco in inflammatione loquens, quas nunc libens prætermitto, ne eas repetendo, rem aut longiorem faciam, aut obscuriorem.

XXII. *Priore etiam in casu boli ex gum. ammoniac. aut sagapen. &c.*) Salubre practicorum accuratiorum consilium sequuti, qui docent tunc cum spissitudini humorum plenitudo ortum dederit, ut in suppressis evacuationibus contingit, a venæ sectione initium curationis sumendum, alterum sequimur æque commodum, cum resolvere volumus semper a mitioribus incipiendum, ne humores plus æquo commoveamus, ac stimulo in nerveas fibras inducto infarctus, obstructionesque augeamus, aut confirmemus. Fluidiores partes in humorum massam arctam nimis, & compactam invehendo resolvere diluentia, resolvere deinde salina omnia tum fixa, tum media spissos humores acutis suis particulis incidendo, alibi a nobis demonstratum est (*g*). Ea tamen locum habere videntur, ubi spissitudo humorum, infarctusque viscerum levis sit, & inter initia. Ubi vero spissitudo humorum, atque obstructio tanta sit, ut mitioribus tolli non possit, ad validiora confugiendum. Horum in censu venire ea omnia, quæ acria sunt, & spiritu volatili oleoso abundant, quæ propterea non solum acutis suis spiculis spissos humores incidunt, sed etiam in fibras agunt, easque stimulando humorum circuitum augent, atque hac ratione fluxiliores reddunt. Ejusmodi fere sunt gummata resinosa, saponacea, aliaque citato loco recensita. Diluentium tantum, mitiorumque resolventium vim eludunt scirrhosæ concretiones: hinc est, eadem varie mixta, & non sola, sed una cum decoctionibus radicum aperientium exhibita bonam plerunque edere operationem; præsertim si impuritatum, quæ a resolutis humoribus deponuntur, per convenientes, & earum naturæ accommodatas vias eliminandarum cura habeatur, purgantis simul, & diuretici medicamenti, uti fere rhabarbarum est, hiera, & aloetica omnia, connubio; sique diutius hisce præsidiis insistatur, cum spissi concretique humores resolvi brevi non possint.

XXIII. *Hisce alii succedant ex limatura Martis &c.*) Corroborandi intentioni satisfaciunt martialia propter crassiorem potissimum, & terrestrem partem, quæ non solum absorbet, & potentissime corrigit aciditatem omnem coagulantem, sed laxatis præter morem fibris tonum restituit, ut humorum exagitationem, commotionemque silentio prætercam, quam sulphuri subtili, quo eadem scatent, deberi alibi a nobis est demonstratum (*h*). Quo satis constat martialium usu aliam etiam adimpleri indicationem, quam in motu, & fluiditate humoribus concilianda reponendam esse diximus, quod a quibusvis aliis medicamentis sperare inane prorsus est, præsertim si primæ secundæque viæ paratæ sint, seu crassi, viscidi, tenacesque succi ad fluendum dispositi, & eorum connubio exhibeantur, quæ pravas, vitiosasque sordes in primis viis, inque proximis visceribus inhærentes, quæque paulatim ad evacuationem disponuntur, educendi virtute donantur; inter quæ Rhabarbarum præstat, de cujus purgandi efficacia, eaque mitissima, & simul corroborandi, si quis curiosius doceri velit, eum ad citata loca ablegamus.

XXIV. *Sed opportuno tempore aquæ acidulæ opportunissimæ.*) V. lib. 3. cap. 10. p. 144.

XXV. *Extrinsecus fiat Cataplasma ex farina fabarum, hordei &c.*) Ratione causæ conjunctæ emollientia, & resolventia externa esse admovenda docuerunt Veteres fere Medici, Recentioresque. In iis autem seligendis litem moverunt. Hippocrates (*i*) Cervi medullam subdit, adipem anserinum, vel suillum: Galenus vero (*k*) medullam vitulinam, cervinam, sevum hircinum, taurinum, leoninum, ammoniacum & bdellium pingue. His solis minus contenti Aetius (*l*) Celsus (*m*) pessaria pararunt. Ille quidem

(g) *Lib. 3. cap. X. p.* 141. (h) *Lib. 3. cap.* 8. *pag.* 107. *& cap. X. pag.* 143.
(i) *n. 2. de morb. mul.* 48. (k) 4. *&* 5. *simpl.* 7. (l) *Tet.* 4. *ser.* 4. (m) *De re med.* 20.

dem ex cera, medulla cervina, adipe anserino, croco, myrrha, galbano, oleo fuccini, aliifque fimilibus parata; hic vero ex fevo taurino, vel caprino cum rofa mixto. Injectiones mitto ex oleo amygd. dulc., irino, de althæa, lilior. albor. quæ a Raymundo Jo. Forti proponuntur (*n*), aut ex decoctione radicis althææ, lilior. albor. fol. malvar. violar. brancæ urfinæ, artemifiæ, femin. lin. & fœnu græci, flor. Cham. & melilot. quæ a Riverio: nec non balnea, & femicupia, quæ ab eodem Riverio, & Mauriceau (*o*), emplaftra, cerata de meliloto, de cicuta, de nicotiana, diafulphuris Rulandi, de ranis cum Mercurio, quæ ab aliis paffim defcripta inveniuntur. In his five refellendis, five ejiciendis, non eft cur multum ftudii, laborifque conferamus, cum fuus cuique locus effe poffit, fi ordo fervetur, & tempus, quo inftituuntur, fique perquirendæ tumoris indolis, ac duritiei folliciti fint medentes. Emollientia enim, quæque laxandi vim habent inter initia tantum, ut de internis medicamentis dictum eft, locum habent, ut fluxiliores humores reddantur, & ad evacuationem difponantur. Ejufmodi funt cataplafma ex farina fabar. hord. furfur. femin. lini, aliifque fimilibus lixivio faponaceo paratum, ut leve velut calcar hærenti materiæ addatur, nec non injectiones, quas ne internos uteri parietes follicitemus, qui fenfu exquifito funt præditi, ex folis laxantibus parandas conftituimus dempto faponaceo lixivio.

XXVI. *Inde ad aliud tranfitus fiat ex abfynthio, tanaceto &c.*) Hifce poftea aliud falubri eventu addi poffe ducimus ex iis paratum, quæ partibus plus minus volatilibus tenuibus falino-oleofis fœta folidarum partium tonum imminutum reftituunt, debilioremque augent: quorum in cenfu docente cl. Geoffroy veniunt in primis abfynthium, tanacetum, abrotanum, thymus, aliaque fupra recenfita, ex quibus etiam olea per infufionem parantur, quę licet in fimplici obftructione vifcerum imi ventris minus efficacia effe alibi oftendimus (*p*), fi eorum virtus cum ftillicidii virtute comparetur, ubi tamen de fcirrhofa concretione agatur, faltem ad duritiem nonnihil relaxandam nunquam non bona effe confueverunt. Quid fi iis camphora addatur, quæ partibus fuis fubtiliffimis, penetrantiffimis ad tumores quofvis refolvendos citra turbas opportuniffima exiftit?

XXVII. *Tandem ad emplaftra de melilot. de cicuta &c.*) Humoribus hac ratione ad fluendum difpofitis, folidifque partibus ad ofcillandum paratis ad validiora refolventia confugiendum: inter quæ emplaftra eminent de melilot. de cicuta, de nicotiana, quorum bafim gummata refinofa conftituunt, bdellium, ammoniacum, galbanum, ex quibus in mortario tritis cum oleo de been, & liliorum alborum additis mucilaginibus femin. fœnu græci, lini, & ficuum, unguentum conficitur a Rhafi defcriptum (*q*) & Riverio in omni fcirrho probatum, commendatumque. Ne decantato illo de ranis cum Mercurio utendum fuadeamus, aut aliis fimili virtute præditis, facit potiffimum obfervatio ejufcemodi tumores difficillime refolvi, acribus vero, ac ftimulantibus particulis fefe in eorum fubftantiam infinuantibus, altiufque penetrantibus mole facile augeri, atque in exulceratum cancrum tranfire.

XXVIII. *Hæc omnia penitus profcribenda in cancro vel occulto, & fola venæ fectio &c.*) Quamvis acribus, ac ftimulantibus medicamentis non utamur, tam prava eft ejufcemodi tumorum indoles, ut ex mole parvis, & indolentibus fenfim excrefcant, fummifque doloribus ægrotantem exerceant. Quod a congeftionibus in minimis vafculis, ac minutiffimis glandulis dependet, quæ ad corruptionem pronæ funt, atque ad acredinem conquirendam, quæ vel una fatis valere poteft ad pravorum humorum affluxum ciendum, ad inflammandum, ad erodendum. Quod tunc facilius contingit, cum menftruæ purgationes deficiunt penitus, aut plurimum faltem imminuuntur, cum fteriles præmature nimis evadunt mulieres, atque propterea ea plenitudo fanguinis inducitur, qua congefti humoris copia fovetur, ac ejufdem qualitas depravatur. Quibus rebus ita fe habentibus eo nervos induftriæ omnes intendendos effe, ut fanguinis affluxus ad uterum, & major in minimis ejus vafculis congeftio prohibeatur, humores dyfcrafia peccantes contemperentur, affectæ partes a corrofione muniantur, graviora fym-

(n) *De mor. mul. p.* 144. (o) *loc. citatis.*
(p) *Lib.* 3. *cap. X.* (q) 7. *ad amalfor.*

ſymptomata ſedentur, perſpicuum eſt. Ad primam indicationem quod ſpectat, in fonte Chirurgico omnes cum Veteres tum Recentiores modernique Medici Ludovicus Mercatus (r) Rodericus a Caſtro (ſ) Riverius (t) Jo. Fortis (u) Mauriceau (x) Meſnard (z) ſanguinis miſſionem commendarunt, atque ii quidem omnes hoc uno ob rationes ſuperius dictas Meſnard excepto ex venis primum ſuperioribus, deinde ex inferioribus, & ex hæmorrhoidibus, quibus ipſe Hoffmannus ex Majerne præcepto non invitus adhæſit: atque in hoc quidem præſidii genere ratione plenitudinis habita ad annos uſque perſiſtendum, & quamdiu natura humores ad uterum impellendi conſuetudinem, quam antea per menſes habere ſolebat, penitus amittit, atque ipſa vaſa, ex quibus ſanguis ſtatis temporibus excernebatur, penitus coaluerint, ut præſertim a Mauriceau demonſtratum eſt.

XXIX. *Tum ægrotans purganda confer. Caſ. Donz. &c.*) Si qui cancri curationem internorum, externorumque medicamentorum ope abſolvere polliceantur ea fere ratione, qua venereis morbis mederi poſſe confidunt, dici vix poteſt, quam male mulierum incolumitati conſulant. Quin enim optato fine potiantur, eaſdem in mortis diſcrimine prope certiſſimo conſtituere laudatus Mauriceau ex Hippocratis effato teſtatus eſt. Quæ in nymphis, externiſque partibus conſpiciuntur maligna ulcera, minus verendum, ne remediorum vi plus æquo irritentur, & eo curatu fiant difficiliora, uti fere ſolent, quæ uteri ſubſtantiam afficiunt, & ex quibus fœtidi puris copia excernitur. Quoties igitur in arduis hiſce ac difficillimis morbis cura eſt convertenda, ſpondeant medentes neceſſe eſt, quod ad hæc uſque tempora innotuit, nullum revera medicamentum reperiri datum eſſe, in cujus efficacia cancri curatio repoſita fuerit, non pauca vero, quibus certa auxilii ſpes, nullum noxæ periculum ſubſit. Ejuſmodi fere eſſe cenſendum, quæ acrium, ac corrodentium humorum ſpicula invertunt, quæ mites, læves, politaſque particulas in ſanguinem invehunt, demulcent, ſolidaſque partes ab ulteriori eroſione tuentur. Ubi hæc diligenter teneas minus miraberis pulverem Wedelii abſorbentem ex juſculis cichoraceis, aut ſuccos antiſcorbuticos temperatos ex iiſdem juſculis, vel cum ſero lactis deſtillatos, aquas (XXX) Nocerianas, quæ nullo ſapore inſignes, aut Beatæ Virginis, quæ ſulphuris ſubtiliſſimi, partium balſamicarum divites ſunt, aut etiam acidulas, quas Martis vena, & vitrioli ſpiritus claras faciunt, in cacheticis præſertim corporibus, in quibus viſcerum obſtructiones referandæ ſunt, liberior ſanguinis, & humorum circuitus per univerſum corpus, atque vaſculoſum ipſius uteri viſcus promovendum, pravæ vitioſæque ſordes per emiſſaria a natura comparata eliminandæ, excellenter teſtante Hoffmanno (a) ſe gerere, ſaltem ad reliquam curationem felicius peragendam, aliiſque medicamentis viam ſternendam: balnea ipſa aquæ dulcis ex Majerne conſilio, tandem lactis aut naturalis (XXXI.), aut artificialis (XXXII.) uſum ex Aetii præcepto, quos idem Hoffmannus ſequutus eſt principatum obtinere. Ubi vero in Veterum monumenta incideris Oribaſii præſertim, Pauli Æginetæ, Avicennæ, Geſneri, Jo. Fortis aliorumque, non facile intelliges, quas vires ſatis inſignes habere queat purgatio per Helleborum ad propoſitas indicationes abſolvendas, quam viri clariſſimi magnis laudibus extulerunt; quandoquidem helleborum vehementiſſimum purgans eſſe, & nonniſi diligenter præparatum, correctumque, & iis qui laxiori habitu donantur, & in morbos ab humoribus viſcidoacribus oriundos inciderunt præſcribendum eſſe, alibi a nobis demonſtratum eſt (b). E contra aduſtis, ſtrigoſiſque corporibus, & acrimonia alcalica, atque biliosa intemperie peccante: humidiores enim, mitioreſque ſanguinis particulas educendo, cæteras acuendo, nervoſas partes in validiores, vehementioreſque contractiones, ac corrugationes ſollicitando, morbum non ſolum augere, ſed interdum convulſionem parere. Quæ omnia eſſe evitanda in eo morbo, in quo ſpaſmi, dolores, vigiliæ, macies, aliaque ſymptomata dire ægrotantem exercent, luce clarius apparet. Abs re propterea fuerim, & ubi primæ viæ abſtergendæ, aut ſenſim ſenſimque præparati humores educendi videantur, id leniente ſolum, ac

(r) *Lib. 2. cap. 9.* (ſ) *par. 2. lib. 2. cap. 23.* (t) *De morb. mul. loc. cit.*
(u) *De cancro uteri.* (x) *loc. cit. pag. 316.* (z) *cap. 3. art. 9.*
(a) *M. S. T. 4. p. 5. p. 153.* (b) *Aph. lib. 3. cap. 5. p. 104.*

ac leniter purgante medicamento, ut cassia, rhabarbarum, tartarea, aliaque ejusmodi præstandum traderem.

XXXIII. *Si dolores dire exerceant, emulsiones semin. papav. alb. in aq. lactuc. &c.*) Exulcerato cancro dolorem adeo immanem excitari, ut vires penitus collabantur, ac vigiliis pæne consumptæ ægrotantes deficiant, compertum est. Ad hunc leniendum optimum solatium in anodynis reperiri Hoffmannus (*c*) testatur. Ejusmodi sunt emulsiones papaver. alb. pillulæ de cynoglos. de styrace, & similia. Leviora hæc tamen ad immanissimum dolorem placandum minime quandoque sufficere Riverius docuit (*d*). Unde salubre monitum medentibus reliquit non raro ad narcotica confugiendum, quæ, ut ipse ait, *in hoc effectu propter intensum humorum fervorem minus nocent*. Immo mulierem se vidisse affirmat, *cancro in mamma laborantem, quæ singulis noctibus per quatuor menses laudani grana duo, vel tria innoxie cum magno solatio sumebat*.

XXXIV. *Dum extrinsecus succus solatri, sedi &c.*) Id quod vel de externis medicamentis est plane intelligendum, quæ inter initia ex levioribus seligi possunt, simplicioribusque. Ejusmodi sunt succus simplex solatri, sedi majoris, Geranii Robertiani, Virg. aureæ, cancrorum expressus, & in mortario plumbeo pistillo plumbeo agitatus, & in uterum injectus, ut passim Galenus, Paulus Ægineta, Aquapendens, Jo. Fortis aliique docuerunt: quæ si minus conferre deprehendantur, validiora non desunt, quibus optato fine potiri valeamus. Ejusmodi sunt emulsiones ipsæ semin. papav. albi in aq. suc. solatri, sedi, aliorumque simplicium, vel decoctio in lacte caprili ex fol. nenuphar. hyosciam. violar. rosar. semin. papav. alb. in uterum pariter injicienda, dum extrinsecus emplastrum descriptum (n. XXV.), cujus basim opium constituit, ac linimentum, cujus Saturnus, qui ut alibi dictum a nobis est (*e*) virtute donatur absorbentissima acerrimis quibuscumque, ac corrosivis sanguinis humorumque particulis, quæ fibras divellentes, ac continuum solventes ulcera progignunt, imbibendis, educendisque opportunissima.

XXXV. *Tandem diæta omnium præstantissimum remedium etiamsi febris accedat &c.*) Si optimo victus regimine, atque iis externis medicamentis ullo in casu utendum, *quæ quasi blandiantur*, ut egregie docuit Celsus, maxime est cum febris inflammatione accedente supervenit, quam si aut diureticis, aut sudorificis, aut purgantibus pertractemus, justus subrepit timor, ne mortem in procinctu stantem sollicitemus. Sola igitur diæta refrigerans, humectans majorem in modum visa est convenire, venæ sectio, si vires ferant, clysteres emollientes, refrigerantes: quibus fere auxiliis illud facile consequi nos posse sperandum, ut mulierum vita in longius protrahatur, ut Amatus Lusitanus, cujus meminit cl. Joseph del Papa (*f*) de quibusdam mulieribus, *quæ cancros in mammellis habentes solo bono vitæ ordine absque ullo medicamentorum topicorum irritamento per longum vivere tempus potuerunt ita incolumiter, ac si nullum præterea morbum &c.*

(c) *loc. cit.* (d) *loc. cit.* (e) *Aph. lib.* 3. *cap.* 10. *pag.* 125. (f) *Consult. Medic.*

CAPUT VII.

De furore uterino, Chlorosi, Uteri hydrope seroso, & tympanitico.

I. F*Uror uterinus est insatiabilis coeundi cupiditas cum dolore, ac furore juncta, quo Virgines præsertim, interdum mulieres maritatæ absentibus maritis, vel iisdem impotentibus, facilius, & frequentius viduæ intermisso Veneris usu corripiuntur.*

II. *Quæ tunc contingit, cum liquor genitalis majori copia separatur, aut nimia peccat effervescentia, aut acrimonia, unde genitalium partium, clitoridis præsertim vellicatio, irritatio, quæ ad Cerebrum usque traducta nerveorum filamentorum motum perturbat, ac judicium depravat.*

III. *Nil mirum hinc juvenes boni habitus, carnosas, sanguineas, rosei coloris, formæque elegantis, opiparo victu utentes, vitam curis vacuam degentes, Venerem si Virgines, intermissum coitum si viduæ avide appetentes, amasiorum blanditiis, impudicorum librorum lectione fruentes, in adolescentium consortio*

suf-

susceptas in hunc morbum plerumque labi.

IV. Si taciturnæ, & tristes primum fiant, sed cum oculorum jactatione, lascivia, faciei rubore per intervalla succrescente præsertim ad impudicorum librorum lectionem, aut venereorum rerum commemorationem, ad quam pulsus, & respiratio mutantur, mox viriles potius, quam fœmineos congressus appetant, lascivas, inconstantes, garrulas, iracundas sese ipsas exhibeant, modo in fletum, modo in risum solvantur, tandem inconcinne, imprudenter, atque exuto pudore alloquentes viros ad venerem sollicitent, atque invitent, eas furore uterino laborare censendum.

V. Morbo revera turpi, initio quidem parum difficili, at qui diutius protractus, & crebrius per intervalla invadens in maniam facile terminatur.

VI. Faciei, & totius corporis color pallidus, aut subflavus, insolitus labiorum pallor, oculorum subsistentia, palpebrarum livor, ingens membrorum lassitudo, animi torpor, pedum frigus, gravitas, & ad movendum inertia, appetitus dejectus, nausea, vomitus, somnus gravis, & profundus, pulsus languidus, celer, frequens, respirandi difficultas, cordis palpitatio, & tremor, intumescentia, & inflatio pedum, dolor capitis gravans, & diuturnus sæpe ægrotantem exercens, quibus mensium suppressio tandem supervenit, solent & Chlorosim, seu Virgineum morbum comitari, de cujus præsentia certior fiet Medicus, si hæc Virgini contingant nubili, & alias salaci, & alacri, quæ postea tristis, anxia, & melancholica evaserit, vel Viduæ, quæ dum marito conjuncta erat bene in omnibus se gerebat, postmodum vero insignes corporis alterationes passa fuerit, elegantem colorem amiserit, & successive tristis, & anxia facta sit.

VII. Ejus vero causa a lympha genitali crassa, viscida, atque ad stimulandum inepta repetenda, unde naturalis sanguinis motus alteratio, excrementorum retentio, sanguinis coinquinatio, solidarum partium corporis laxitas.

VIII. Aeris intemperies, & coinquinatio, pravumque victus genus, ut largus aquæ frigidæ potus hora somni, vel mane jejuno stomacho, aut acetum, olera, fructus immaturi, dulcia saccharina, acida, aut carnes vetustiorum Animantium fumo induratæ, salitæ, radices, atque herbæ fibrosæ copiosius ingestæ, nimius somnus, otium immodicum, aut intempestivæ vigiliæ, & excretiones, si præsertim accedant animi curæ, uti cachexiæ, ita Virgineo morbo plurimum tribuunt.

IX. Ut ut levior morbus, diuturnus tamen, & contumax esse plerumque consuevit in sterilibus præsertim, & vetulis, & neglectus in febres longas, in scirrohosos hepatis, lienis, uteri tumores, atque ipsius uteri hydropem facile degenerans.

X. Qui tunc contingit, cum in cavo uterino clauso interno ejus ore ingens serosi humoris copia colligitur, vel cum ovarii tunica ita distenditur, ut in insignem massam turgescat, vesiculæque suggeruntur quædam humori excipiendo, quæ disruptæ, & in abdominis cavitatem se exonerantes Asciti materiam præbent.

XI. Quandoque loco serosi humoris aeris particulæ occluduntur, quæ rarefactæ, aut uterum diutius inflantes flatulentum hydropem, seu tympanitem uterinam progignunt.

XII. Generales causæ eædem sunt, quæ aliarum hydropis specierum, soluta scilicet nimis sanguinis compages, laxatus solidarum partium tonus, vasorum fundentium orificia nimis ampla, & patentia, absorbentium nimis angusta, atque obstructa, utero applicitæ.

XIII. Ejusce vero interni uteri orificii adstrictio, qua aer intus carceratus ipsius membranas in monstrosam molem distendit:

XIV. Quam gignunt aer frigidior post partum imprudenter utero receptus, graviora animi pathemata, demersio in aquam frigidam fluentibus lochiis, vel copiosus, & intempestivus aquæ frigidæ potus, partus vel abortus laboriosus, peculiares uteri morbi, ulcera, hysterica affectio.

XV. Si quæ tumore corripiatur molli, & flaccido ventris fundum occupante, pallore, & macie totius corporis, siti sensim sensimque supervenientibus cum aquæ fluctuatione plus minus sensibili in uteri regione, pauxillo aquæ ex utero quandoque effluentis, aut vesiculis aqua plenis, eam seroso uteri hydrope laborare suspicandum.

XVI. Si vero imus venter percussus sonitum edat, doloribus prematur pungitivis, qui per septum transversum, ventriculum, lumbos, umbilicum, aliasque partes excurrat, flatus per uteri cervicem evidenter erumpat, sensus globi ad gulam ascendentis percipiatur, quo respiratio interdum intercipitur, & somnus perturbatur, a cibo, & potu malum exacerbetur, a ructu contra imminuatur, flatulento.

XVII. Quid si hæc omnia symptomata non paulatim mitescant, quo magis ad nonum properatur mensem, & venter æqualiter attollatur,

tur, nec in durum tumorem elevetur, nec mammæ intumescant, & lac edant, nec admota ad eumdem manu sensibilis post quartum mensem motus percipiatur? Graviditatis nempe suspicio evanescet, nisi forte uteri hydrops cum graviditate conjungatur, quo casu a tertio usque ad nonum mensem insignis aquæ fluxus quandoque contingit integris fœtus membranis.

XVIII. Uterque hydrops curatu difficillimus est, ac diutius protractus in hydropem universalem degenerat; Idem de tympanitico dicendum, qui in serosum plerumque terminatur absque ulla spe sanationis.

XIX. In furore uterino venæ sectio repetitis vicibus instituatur primum ex partibus superioribus habita plenitudinis, & virium ratione; mox, si mensium suppressio adfuerit, ex inferioribus.

XX. Tum præmissa levi purgatione ex flor. Cas. r. e. unc. i. pulp. Tamarind. ʒ ii. tartar. solub. ʒ .s. quibus serum lactis caprini ad Lib. ii. ægrotans superbibat, alterans quotidie exhibeatur ex eodem sero lactis destillato cum fol. cichor. fumar. borrag. endiv. lactuc. violar. ad Lib. i. quotidie, nitr. purif. ℈. i. syrup. de suc. limon. vel violar. unc. i. M.

XXI. Æstuosa tempestate ad balnea tepida, ad aquas Nocerianas, Autumno tandem ad Lac ea prorsus methodo, qua in Mania, deveniendum.

XXII. Pediluvia interim ex malva, parietaria, lactuc. flor. sambuc. chammomil. & capitib. papaver. alb. non omittenda.

XXIII. Nec non emulsiones ex semin. quat. frigid. unc. ii. ag. cast. ʒ ii. in aq. lactuc. nymph. violar. Lib. i. addit. nitr. purif. gr. x. camphor. gr. iii. syrup. de suc. violar. vel papaver. rhæad. unc. i. cubitum eunti propinandæ, & si furor adsit insignis, ac delirium, camphora addi potest a ℈ i. ad ℈ ii.

XXIV. Diæta sit tenuis, & aquosa, otium, virorum conversatio evitentur: conjugium, si fieri potest, procuretur.

XXV. In Chlorosi eadem curatio, quæ in mensium suppressione a sanguinis crassitie, viscíditate, lentore.

XXVI. In seroso uteri hydrope eadem, quæ in Ascite, & Anasarca.

XXVII. In flatulento tentata interni uteri apertione manu peritæ obstetricis, suffitu præsertim ex nuce moschata, eadem quæ in affectione hysterica.

CAPUT VII.

De furore uterino, Chlorosi, Uteri hydrope seroso, & tympanitico.

I. F*Uror uterinus est insatiabilis coeundi cupiditas cum dolore, ac furore juncta &c.*) Egregium Raymundi Jo. Fortis (*a*) monitum est salacitatem, uteri fervorem, ac pruritum a furore uterino probe esse distinguendum. Salaces enim mulieres intra honestatis limites sese continent: uteri fervore affectæ dolorem aliquem, & displicentiam in utero percipiunt cum aliqua horripilatione, & urinæ retentione: pruritu vero uteri laborantes vel libidinem non patiuntur, vel si patiuntur, ut Satyriasim ferre Viri solent, delirii tamen, ac furoris expertes servantur. Hisce differentiis rite perpensis factum est, ut de furore uterino hoc capite ageremus. Cum enim salacitas, uteri fervor, & pruritus in utero, conterminisque partibus Cerebro illæso sedem agnoscant, atque uterini furoris levioris gradus sint, ad mulierum morbos referri aptius posse videtur, quam ad morbos capitis, ut fere laudatus Jo. Fortis, Lazarus Riverius (*b*) Ludovicus Mercatus (*c*) Rodericus a Castro (*d*) Jacobus Mesnard (*e*) aliique præstiterunt, quidquid Hoffmannus senserit (*f*) qui Sennertum hac in parte sequutus furorem uterinum ad Maniam pertinere asserentem, & peculiarem ejus speciem esse, ad delirium melancholicum, & maniacum eumdem retulit.

II. *Quæ tunc contingit, cum liquor genitalis majori copia separatur, aut nimia peccat effervescentia &c.*) Quamquam si causas spectemus ab omnis ævi Medicis prolatas, ita in iis assignandis cuncti conveniunt, ut lis omnis, & quæstio dirimatur. Si enim Aetium audimus (*g*), quem Jo. Fortis sequutus est, is acriorem, fervidiorem, ac copiosiorem sanguinem causam prætendit, a quo copiosius, & acre semen progignitur, quod

(a) *De furore uter.* (b) *Prax. Med. lib.* 15. *cap.* 5. (c) *De mul. affect. lib.* 2. *cap.* 10.
(d) *Par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 9. & 10. (e) *Cap.* 3. *art.* 5. (f) *M. S. Tom.* 4. *p.* 4. *cap.* 8.
(g) *Tet.* 4. *ser.* 4. *cap.* 74.

quod tandem veluti turgens, & naturam ad sui expulsionem sollicitans, Veneris appetitum excitat. Si stimulus levis sit, & moderatus, naturalem Veneris appetitum oriri existimat, si vehemens & immoderatus, per spinalem medullam Cerebro facile communicari, imaginationem, & rationem depravari, hinc incontinentiam ipsam, pudendi contrectationem, & insatiabilem coeundi cupiditatem induci. Quod plane sentire visus est Riverius feminis copiam, acrimoniam, & fervorem naturæ leges excedentem accusans, quæ in vasis seminalibus immodice turgens genitalia vehementer excitat ad Veneris appetitum, eaque veluti inflammat: ex ea materia vapores ad Cerebrum transmitti conjiciens, qui rationem perturbant, eamque e sede sua dejiciunt. Roderici a Castro, Ludovici Mercati aliorumque sententiam cum eodem recidat, alia volens prætermitto. Illud enim aveo intelligere, quid in medium attulerit Sennertus præter copiosum, & præfervidum semen, quid Hoffmannus præter genitalis liquoris copiam in glandulis vaginalibus secreti, longiorique mora corrupti, ut plerique Veterum tradiderunt, & Plateri, Horstii, & quæ in Ephem. extant observationibus ductus idem asseruit? Quamquam si Riverium audimus, seminis corruptioni, & malignæ qualitati invitus adhæsit, ignorare se affirmans differentiam, quæ inter hunc affectum, & hystericam passionem intercedit, quæ a semine corrupto, & malignitatem adepto producitur. Licet enim varii corruptionis gradus varios etiam malignitatis gradus efficiant, unde magna symptomatum varietas exsurgit, manifestas tamen qualitates, copiam scilicet, acrimoniam, turgentiam aliasque similes cum partium genitalium phlogosi ad hunc affectum producendum sufficere arbitratus est. Discrimen interesse videtur non levis momenti, primum quod Veteres fere omnes muliebre semen morbi causam adhibuerunt, Hoffmannus vero, & qui nuperrimis temporibus floruerunt fere omnes liquorem, seu lympham genitalem, cujus supra meminimus (h), quo loco non semen generare mulieres ostendimus, sed liquorem semini haud dissimilem, quemque Veteres pro muliebri semine habuerunt, eum potissimum in finem a natura comparatum, ut genitales partes lubricentur, & voluptatis sensus augeatur. Si igitur lympha hæc, aut liquor genitalis dictus nimia copia separetur, aut nimia peccet effervescentia, acrimonia, aut alio quopiam vitio, quo genitales partes Clitoris præsertim, in quo Veneris œstrum, vellicentur, & irritentur, intensum coeundi desiderium oriri oportere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Discrimen alterum faciunt Veterum vapores ad Cerebrum transmissi imaginationem circa illud objectum, & rationem ipsam depravantes, quos tamquam commentitios exploserunt Nostrates Etmullero, atque Hoffmanno præeuntibus, & e medio tollere quantum illis licuit conati sunt, prædicta acriori vellicatione utentes, atque irritatione, cujus occasione talis in spiritibus motus suscitatur & talis impressio, sive idea venerea, quæ continuo animæ repræsentatur, ut nil cogitare eadem possit, nisi res ad venereum exercitium pertinentes, quo fit, ut phantasia firmissime hisce ideis inhærente usus rationis sæpius minuatur, & invertatur. Cujusce rei obscuritas, si quæ inesse aliquibus videatur, illustratur egregia paritate desumpta a pollutione virorum nocturna. Sicut enim ex semine copiosius congesto, & stagnante in vesiculis seminalibus virorum talis exoritur in pudendis vellicatio, & titillatio, ac talis spirituum Animalium motus, ut inde insomnium exerciti actus Venerei excitetur: pari ratione cum insomnia dormientium sint deliria vigilantium, si a lympha vel liquore genitali copiosius aggesto, aut dictis vitiis coinquinato nervorum extremitates, qui per genitalia, ac pudenda mulierum mire disseminantur, quadam ratione vellicentur, commoveantur que, atque tremores abhinc prodeuntes ad Cerebrum per nervorum ductum propagentur, qui nerveas ejusdem fibrillas in peculiari quadam inflexione detineant, Veneris imaginem tandiu animæ obversari debere, quandiu eamdem inflexionem conservent, ita alibi demonstravimus (i), ut supervacaneum sit hisce dubitationibus diutius immorari. Quid si acrioris lymphæ genitalis effervescentia sanguineæ massæ communicetur? Acriores nempe spiritus generantur, concitatiorique motu moventur, unde

(h) *Cap. 3. com. 2.*
(i) *Aph. lib. 1. cap. 6. p. 111.*

unde spirituum Animalium fervore una cum intenso genitalium pruritu effræne coeundi desiderium, furibundus Veneris impetus.

III. *Nil mirum hinc juvenes boni habitus, carnosas &c.*) Causas externas quod attinet, omnium cum Veterum, tum Recentiorum consensu statutum est, ea omnia esse, quæ vel seminis, ut illis placuit, vel lymphæ genitalis, ut aliis, copiam accumulare possint, vel eam nimis acrem, aut alio quopiam vitio coinquinatam reddere. Copiæ accumulandæ juvenilis ætas plurimum tribuit: Cum enim in juventute fibræ debita tensione, tono, atque elatere donentur, motum sanguinis vividum esse, celerem, & vehementem, integrales ejus partes quamvis inter se mixtas, & temperatas, ad tenuitatem tamen vergere, agilioresque, & magis mobiles esse exaltatas, & copiosas, spiritus ad motum pronos, atque ad munia quæcumque obeunda expeditissimos, hinc ad actiones omnes alacritatem, promptitudinem insignem, secretiones omnes, excretionesque seminis involuntarias in viris, lymphæ eidem analogæ in fœminis contingere supra a nobis est demonstratum (*k*). Quid si non involuntarie excernatur? Copiam nimirum tantam colligi in partibus genitalibus, ut molestiæ iisdem sint, & irritamento perspicuum est.

Quid si opiparo victui indulgeant? &c.) Hoc nomine Animantium, sylvestrium præsertim, & volucrium carnes veniunt, aut etiam domesticorum aliqua qualitate alteratæ, salsedine puta, aut aromatum condimentis, vina & liquores spiritu volatili sulphureo summe abundantes. Sed opipari victus, ut & vitæ curis vacuæ, veneris, aut coitus desiderii efficaciam ad lymphæ genitalis copiam, aut acrimoniam efficiendam, ita citato loco explicavimus, ut auctor sim, ut cum hæc legerint ad illum statim se conferant; Sic enim fiet, ut de tota hac re melius doceantur, certiusque.

Amasiorum blanditiis, consuetudine, aut librorum impudicorum lectione fruentes &c.) Quamvis delirium melancholicum, quod a vesano amore proficiscitur, a furore uterino probe sit distinguendum, easdem hic tamen externas causas agnoscit, inter quas amasiorum blanditiæ, consuetudo, lenocinia eminent. Ad hujusce rei statum melius assequendum nonnulla in memoriam sunt revocanda, quæ de amore alibi a nobis dicta sunt (*l*), amorem scilicet desiderium possessionis, & unionis rei amatæ definiri: tunc conciliari, cum imago, aut forma maris, aut fœminæ ope reflexi refractique luminis in spectantis retina impressa peculiarem tremorem in nervea filamenta nervos opticos constituentia inducit, qui cerebro propagatus, & ejusdem fibras certa quadam ratione concutiens efficit, ut percipiendi facultas formam eamdem, & imaginem exprimat, & intueatur. Quæ quoniam propter sympatiam quandam, consensumque naturæ, ob quam deformitates ipsæ, & corporis vitia in deliciis sunt, grata & jucunda est, intueri eamdem præsente archetypo amat, eo autem absente sibi repræsentare, & contemplari: ex repetita contemplatione nerveas Cerebri fibrillas eam inflexionem suscipere, per quam idea distincta, clara, vivida ejusdem imaginis diu menti præsens obversatur; hinc sequi opinionem summi, ac sibi convenientissimi boni, hinc desiderium unionis, seu possessionis rei amatæ. Si id adeo vehemens sit, ut nerveæ Cerebri fibrillæ ea ratione inflexæ, qua idea clara, & distincta rei amatæ animæ obversatur, facultatem sese restituendi, aliosque tremores suscipiendi amiserint, delirium melancholicum subsequi. His breviter delibatis, quid ni liceat conjectari fœminas, quas Animalium nomine insignivit Ariostus (*m*),

Questi animai, che son molto più strani,
Corregger non si dee sempre con sdegno,
Nè a mio parer mai con menar le mani:

ab amasiorum blanditiis, consuetudine, lenociniis ad eorumdem desiderium allici eo prorsus modo, quem tradunt Valerius Maximus (*n*), & Plinius (*o*) de quodam narrantes, qui Gnidiæ Veneris nudo corpore simulacri in toto terrarum orbe nobilissime amore captus, cum delituisset in fano, noctu eidem cohæsit, aut ut Petrarcha docere visus est, qui Lauræ amore exardescens in hæc incidit:

Con lei foss' io da che si parte 'l Sole,
E non ci vedess' altri, che le Stelle,
Sol una notte, e mai non fosse l' alba.

Quo sane consequitur, ut cum optato fine potiri nullatenus queant, ingens sæpenumero

(k) *Cap.* 4. *com.* 3. (l) *Lib.* 1. *cap.* 6. *p.* 117. (m) *Nelle satire.*
(n) *Lib.* 8. *c.* 12. *ext. n.* 4. (o) *l.* 36. *c.* 5.

ro lymphæ genitalis copia in organis ejusdem secretioni dicatis cumuletur, aut eadem ita effervescat, aut alia ratione afficiatur, quæ vel una satis valere potest ad genitalia proritanda, atque hinc furorem uterinum ciendum. Quid si librorum impudicorum lectione imagines, & ideæ venereæ voluptatis in phantasia excitentur? Cum nimirum illud sit animæ commercium cum corpore, ejusque fluidis, & solidorum motu, ut ex copiosius congesto, & stagnante in vesiculis semine talis exoriatur in pudendis vellicatio, ac titillatio, ac talis spirituum animalium motus, ut inde insomnium exerciti actus venerei excitetur, ut supra demonstratum est; pari ratione excitata, atque assidue animæ obversante venereæ voluptatis idea spiritus ad eas partes dirigi, quæ ad veneream voluptatem sunt comparatæ, tendi easdem, inflari, aut alia ratione affici, qua opus est ad copiosiorem lymphæ genitalis secretionem, perspicuum est. Cum hæc venereo exercitio non absumatur, copiosius adhuc congeri, turgescere, aut alio vitio coinquinari, quo genitalia vehementer proritentur, atque hinc furor uterinus cieatur, manifestius quidem esse existimaverim, quam ut ullis rationibus queat comprobari.

IV. *Si taciturnæ, & tristes primum fiant, sed cum oculorum jactatione &c.*) Tres quasi gradus ejusce morbi diagnosim constituunt. Prior illæsam mentem relinquit, atque affectionibus quibusdam, quæ cæteris etiam morbis communes sunt, se prodit. Ejusmodi sunt mæstitia, taciturnitas, quæ si sola spectentur peritiores etiam medicos ludere valent, cum mensium suppressioni, chlorosi, delirio melancholico, aliisque fere innumeris conveniant: larvam tamen aperit oculorum jactatio, lascivia, & faciei rubor per intervalla succrescens præsertim ad impudicorum librorum lectionem, aut venerearum rerum commemorationem, ad quam pulsus, & respiratio immutantur ea fere ratione, qua Erasistratum Medicum Antiochi summa tabe confecti morbum, & medicinam Seleuco Patri demonstrasse Valerii Maximi, & Plutarchi testimonio ducti alibi ostendimus, similes etiam Tulpii, & Rondeletii historias ad eamdem rem confirmandam tradentes. Quibus sane de rebus factum est, ut insignem animi potestatem in spiritus, & nervos, spirituum vero nervorumque facultatem ad partium elaterium, ac robur alterandum, ad canalium diametros constringendos, aut laxandos, ac propterea ad sanguinis, humorumque motus, actionesque ab ipso pendentes multipliciter variandas non levibus argumentis argueremus. (*p*) Quod ubi diligenter teneas, parum negotii facesset explicatio oculorum jactationis, lasciviæ, faciei ruboris, mutationis pulsus, & respirationis, quæ ad librorum impudicorum lectionem, aut rei venereæ commemorationem, quæ inter initia furoris, dum adhuc mentis compotes sunt Mulieres, contingit, objectis scilicet, quæ avidissime appetunt, phantasiæ oblatis, vel in memoriam revocatis, quibus nervorum motus perturbatur, atque placidus, æquabilisque sanguinis circulus pervertitur. Sed jam ad alterum gradum transeundum, quem virilium congressuum desiderium constituit, lascivia quædam, inconstantia, garrulitas, iracundia, modo fletus, modo risus, aliæque affectiones, quæ se invicem excipiunt, quod genitalium non modo partium vellicationis, atque irritationis argumentum est prope certissimum, sed nerveorum filamentorum Cerebrum constituentium perturbati motus, unde variæ species menti assidue obversantur, cum objecto tamen perpetuo conjunctæ, a quo primum iidem motus exorti sunt. Ex his nihil certi colligendum esse statuit Riverius, sed progrediendum ulterius, ac diligenter ad novum ingruentem paroxysmum attendendum, qui furore quodam se prodit, quo percitæ Mulieres inconcinne, imprudenter, atque exuto pudore alloquentes viros ad coitum palam, & coram omnibus invitant, unde optime videtur ab Aetio dictum, quod furor uterinus sit uteri calida intemperies Cerebrum in consensum trahens, ad quam rabiosum delirium consequitur.

V. *Morbo revera turpi, initio quidem parum difficili, at qui diutius protractus &c.*) Animadversione dignum est hoc loco, quod tradit cl. Jo. Fortis, nobilem Virginem, quam memorat (*r*) verecundissima cum esset, & potius musicis, quam veneris oblectamentis dedita, præ morbi vi eo adactam fuisse, ut ab accersito Medico juvene clam manum aptaverit, ut illam ad propria pudenda admoveret: tanto premebatur fu-

(p) *Aph. lib.* 1. *p.* 121. (r) *loc. cit.*

furore, ut viris quibuscum tumultuosa reddita exuto pudore de rebus venereis cum gaudio, & voluptate alloquebatur, quosque sollicitabat, atque invitabat, se procul dubio prostituisset, nisi afflicti Parentes eam custodiissent. In hoc potissimum morbi turpitudinem constituit laudatus Auctor, quoniam *macula*, *& labe totam familiam aspergere potest*, auctoritate ductus D. Augustini dicentis, durissima esse prælia castitatis, & ubi quotidiana pugna, rarissimam victoriam. Cæterum si mature medela adhibeatur, curationem admittere, si vero longius progrediatur morbus, vel neglectus, vel præposteris medicinis pertractatus, in Maniam degenerare omnium consensu statutum est. Cujusce rei ratio esse videtur, quod spiritus animales certas, easdemque semper vias remetientes, fibrasque Cerebri in certa quadam inflexione detinentes, per quam idea rei venereæ excitatur, earumdem structuram pervertunt, vel cæco impetu hac illac ruentes varie, & inordinate easdem concutiunt, unde variæ ideæ, & cum furore conjunctæ subsequuntur, atque hinc Mania.

VI. *Facies*, *& totius corporis color pallidus*, *aut subflavus*, *insolitus labiorum pallor &c.*) Quinam morbus speciali Chloroseos nomine insigniendus videatur non plane constat. Qui enim affectus ab Hippocrate Chlorosis (*f*) ab aliis febris alba, pallidi virginum colores, seu alba icteritia appellatur, quia videlicet eodem affectæ corpus album cacheticum, ac veluti ædematosum præseferant: ab aliis febris amatoria, cum pulchriores potius, quam deformes corripiantur, atque ejusce rei quidem rationem reddit Jo. Fortis, quod partes in his bene temperatæ bonum sanguinem ad se trahunt, malum rejiciunt, qui corpus inquinat: ab aliis virginum morbus dicitur, quia Virginibus, quæ nondum Menses expertæ sunt, aut quibus inordinati, & parciores fluunt, familiaris esse solet. Hisce de rebus factum est, ut non uno, sed plerisque seorsim, aut simul sumptis nominibus hodie nostrates distinguant: insignem vero ejusdem differentiam faciant a cachexia muliebri: Chlorosis quippe morbus Virginum dicitur, tamquam Mulierum proprius, quæ vel Virgines sint, & viduæ, aut saltem extra virorum consortium viventes, aut quibus Mariti non satisfaciunt: Cachexiam vero non solum quibuscumque Mulieribus, verum & viris communem esse experientia compertum est. Quare summum Medico facescit negotium Chlorosim a Cachexia distinguere. Illius enim affectionis signa cum ejusce notis adeo egregie congruunt, ut nihil magis. Quæ res potissimum ansam dedit Hoffmanno ad asserendum, Cachexiam in Virginibus Chlorosim dici, nihilque esse aliud, quam cachexiæ speciem, atque iisdem quibus Cachexia signis se prodere. Ejusmodi sunt faciei, & totius corporis color pallidus, aut subflavus, insolitus labiorum pallor, oculorum subsistentia, palpebrarum livor, ingens membrorum lassitudo, animi torpor, aliaque supra recensita symptomata, quæ universa fere, & singula cum iis, quæ vetustioribus etiam Medicis Cælio Aureliano (*t*), & Aretæo (*u*) adnotata fuerunt egregie conveniunt. His tamen illud primum addendum videtur, quod in Chlorosi ut plurimum fluunt Menses, & solum multo transacto tempore supprimuntur, quod Riverio adnotante provectum affectum, ac veluti confirmatum ostendit, deinceps quod Virgines plerumque adoritur nubiles, quæ cum alias salaces, & alacres fuerint, tristes postea, anxiæ, & melancholicæ evaserint, vel viduas, quæ dum marito erant conjunctæ bene in omnibus se gerebant, postmodum vero insignes corporis alterationes successive passæ fuerint, ut elegantem colorem amiserint, & successive tristes, & anxiæ factæ prædictis symptomatibus afficiantur. Quapropter optime ab Etmullero dictum cachexiam muliebrem antecedere, aut insequi Mensium suppressionem: Chlorosim vero esse affectum proprium Virginibus, & Viduis, saltem extra consortium virorum viventibus, aut quibus mariti non satisfaciunt, ut supra a nobis fuit animadversum. Addi hisce etiam potuisset, quod de Virgine narrat Jo. Fortis, quæ præ cæteris enarratis affectionibus febri cum horroribus etiam correpta est, quæ statas periodicationes minime servat, sæpe cum mentis alienatione, clamoribus, ac vociferationibus, adeo ut a Dæmone possideri Religiosis aliquibus videatur. Verum cum id adeo firmum, & constans non sit Chloroseos symptoma, ut etiam furori uterino, hystericæ affectioni, Epilepsiæ, aliisque morbis conveniat, prætereundum duximus, ne plura simul.

(f) *De virgin. morb.* (t) *Lib. 3. cap. 6.* (u) *Lib. 1. cap. 16.*

simul colligendo, quæ aliis affectionibus communia sunt, diagnosim aut difficiliorem, aut obscuriorem efficeremus, aut illud præsertim deterrimum Mulierum vitium sit non invite credere, aut suadere aliis velle levem quemcumque morbum si pertinax, ac diuturnus fuerit ad dęmoniacos, quos aut nullos, aut perquam raros dari alibi ostendimus (x), esse referendum, eosque callidis artificiis, quantum illis fas est, ita imitari, ut pro signaculis Religiosi, ad Maleficia vero solvenda eodem fante Jo. Forti maleficæ Mulieres vocentur.

VII. *Ejus vero causa a lympha genitali crassa, viscida, atque ad stimulandum inepta, &c.*) Minime autem levior contentio ubi ad causas ejusce morbi ventum est. Si enim Riverium, Jo. Forti aliosque plures ex Veteribus audimus, ii sane ab obstructionibus venarum hepatis, lienis, mesenterii, & præcipue earum, quæ sunt circa uterum, atque inde orta Mensium suppressione derivare volunt, ad credendum vehementer adducti, sanguine statis temporibus uteri venas non pervadente refluere, & præ copia in cor, hepar, lienem, diaphragma aliasque superiores partes resilire, nativum earum calorem obruere, vasa obstruere, unde vitiosa facta in visceribus concoctione, crudisque humoribus in toto corpore cumulatis, cachexia, quam membrorum gravitas, cordis palpitatio, difficultas respirationis, rerum absurdarum appetitus, aliaque symptomata sequuntur, præsto est. Scio tamen quid plurimi objiciant, & quantum Veteribus discriminis restet cum iis, qui sepositis quæstionibus in observationes unice incumbendo, Chlorosim conjungi aliquando cum Mensium emansione deprehenderunt, argumento prope certissimo ab eorumdem suppressione haud esse repetendam, quam solum morbo ingravescente, ac multiplicatis obstructionibus consequi, eamque provectum affectum, ac veluti confirmatum ostendere docuerunt. Quare longius progressi cruditatem quamdam crassam, & viscidam in primis viis stabulantem accusarunt, quam sanguinis vias remetientem, eumdem impurum plane, ac intemperatum reddere, atque pravis, vitiosisque sordibus inficere autumarunt: quæ diutius in corpore retentæ, neque per emunctoria naturalia percolatæ serum ipsum, ac liquidum nerveum simili vitio inquinant, unde ad habitum corporis delatum illud, pallidum, subviridem, aut flavescentem colorem cum aliquali corporis intumescentia inducit; istud vero segnius, ac debilius quam par est in partes per nervos influens corporis gravitatem, ac languorem, nauseam, proclivitatem in somnum, animi tristitiam, sensuumque torporem excitat. Ita fere Hoffmannus, cujus sententia nihil adhuc magnificentius dictum pronuntiarem, nisi justus mihi timor subreperet, ne simultates cum iis gravissimas subirem, qui Chlorosim a Cachexia distinguendam esse præeunte Etmullero pariter dimicant certis potissimum, ac frequentibus observationibus edocti, chlorosim vel ob defectum, vel intermissionem coitus produci, & a coitu perfecte curari; Mensium suppressionem, aut Cachexiam etiam viro utentibus servari. Quæ sane omnia non levis esse momenti etiam me tacente facile omnes intelligunt, ut quisque Medicus sive Veteribus serviat, sive Hoffmanno, id omnino concedat quod volumus, idest Chloroseos causas aliunde quam ex hoc fonte repetendas esse. Neque ego eum admodum falli putem, qui sedulo, & accurate pro ingenii modulo perpendens tunc cum lympha, seu liquor genitalis in Virginibus generari incipit, earum corpus alterari, robustiores etiam, venustiores, alacrioresque evadere, mensium eruptionem incipere, mammas excrescere, veneris œstro corripi, & si nimia copia separetur, aut nimia peccet effervescentia, acrimonia, aut alio quopiam vitio, quo genitales partes vellicentur, & irritentur, intensum coeundi desiderium, ut supra demonstratum est, exoriri, existimet hunc affectum ad prædictam lympham crassam, viscidam, atque ad stimulandum ineptam esse referendum. Quemadmodum enim eadem in naturali statu existente ita evehuntur fluidorum, solidorumque motus, ut crassæ, viscidæ lentæque sanguinis particulæ attenuentur, teranturque, excrementitiæ facilius separentur, atque inde consequens tota sanguinis massa volatilizetur, sic ut robustiores, venustiores, alacrioresque Mulieres evadant, nimia vero copia peccante, aut effervescentia, aut acrimonia, adeo percelluntur genitales partes, totumque nervorum genus, ut intensum coeundi de-

(x) *Aph. Lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 153.

desiderium cum furore junctum subsequatur, ita pronum est credere eamdem copiose retentam cogi, ac propterea non modo minus spirituosam, & elasticam, sed crassam, & viscidam evadere, quo sane consequitur, ut cum nervosis partibus stimulandis sit impar, & nihil prorsus, aut parum suæ volatilitatis massæ sanguineæ communicet, naturalis sanguinis motus languescat, atque imminuatur, atque hinc crassæ, viscidæ, lentæque particulæ non modo minime exsolvantur, & per congrua, atque a natura comparata emunctoria separentur, sed majorem vitii gradum adeptæ in sanguine retentæ ipsum inficiant, unde malus corporis habitus, febris, aliaque symptomata insurgunt.

VIII. *Aeris intemperies, & coinquinatio.*) Si causas antecedentes, & externas respiciamus, ita cachexiæ, & chlorosi æque omnes conveniunt, ut nullus hac de re quæstioni locus relinquatur. Inter eas vero prava aeris intemperies maxime eminet, qua non frigidam modo, & humidam constitutionem intelligimus, quæ docente Hoffmanno (z) *externam corporis superficiem aut constringendo, aut relaxando salutare transpirationis negotium prohibet, adeoque ad humorum impuritatem coacervandam plurimum valet*: sed illius magis, qui pravis exhalationibus imbutus fuerit, aut qui ex cloacis, aliorumque olerum, aut leguminum putredine, aut fimo vitium contraxerit, quoque solidas non modo partes relaxari insigniter contingit, fluidasque cogi, ac densari, sed ipsos spiritus parcius secerni, eosque crassiores, lentioresque, unde in omnibus actionibus segnities, & torpor, in reliquis secretionibus, excretionibusque tarditas, ac difficultas.

Pravumque victus genus &c.) Cum Veteres Medici, ut vidimus, ab obstructionibus partium infimi ventris, præcipue earum venarum, quæ sunt circa uterum hunc affectum repeterent, suas etiam obstructionum causas assignarunt, humores videlicet crassos, viscidos, & crudos ex prava plerumque victus ratione genitos, quam cum pleræque minus sollicite caveant, Virgines vero eidem se totas dedant, aut largo aquæ frigidæ potu hora somni, vel mane jejuno stomacho utentes, aut acetum, olera, fructus immaturos, vel ipsam nivem, & glaciem testante Riverio avidissime devorantes, quibus propterea calorem partium nativum obrui, & magnum fieri crudorum excrementorum proventum haud dubie affirmavit. Quid de dulcibus dicam, quibus tantopere delectantur, nihil omnino suppetit, cum neminem lateat in stomacho, & primis viis facile acescere, & corrumpi, simulque ipsarum succos pervertere, ac varie labefactari; inde chylum impurum reddere, atque adeo inficere, ut sanguinem ingrediens eumdem spissiorem, & ad liberiorem per minima vascula circuitum imparem constituat. Quod eo magis evenire censendum est ex promiscuo acidorum usu, quæ uti moderate, & tempestive exhibita languentem appetitum excitant, atque optime cedunt in eo casu, in quo nimius fervor temperandus est, & debita humoribus densitas concilianda, ita e contra immoderate, & intempestive ingesta ea mala facile inducunt, quæ ab humorum tarditate, & coagulatione proficiscuntur. Quid si delicatiores cum sint, & minus exercitatæ mulieres iis cibis non parce vescantur, quibus compactior est, & nimis arcta, & rigida partium textura, quæque nonnisi difficulter a stomacho teruntur, & subiguntur? Ejusmodi sunt carnes vetustiorum Animantium fumo induratæ, salitæ &c. quę cum ob arctum, & nimis compactum suarum partium nexum satis digeri, & in bonum laudabilemque chylum converti non possint, variis cruditatibus viam parant, quę sanguinem ingressæ ad ipsum conspurcandum ea ratione, qua pravus totius corporis habitus sequatur, aut lymphæ genitalis conditio pervertatur, opportunissimæ existunt. Cui etiam plurimum tribuit nimius somnus, otiosum vitæ genus, & omnimoda a laboribus, consuetisque exercitationibus quies, & remissio teste Aretæo (a) & Riverio (b) eo quod *ad humorum copiam*, ut inquit Hoffmannus (c) *impuritatem, tardioremque circulum, stagnationem, viscerumque tam sanguificationi, quam depurationi dicatorum obstructiones permultum confert*: aut e contra intempestivæ vigiliæ, aut exercitationes, *ut choreæ statim a pastu*, ut ait laudatus Riverius, *quas in longam noctem cum suis amatoribus perducunt*. Cum enim gravissimis sæpe curis, & variis animi pathematibus afficiantur, insigne coctionis opus la-

(z) *Loc. cit. sec.* x. (a) *Lib.* 1. *cap.* 16. (b) *Loc. cit.* (c) *Loc. cit.*

labefactari contingit, cruditates congeri, quæ primum cacochymiæ, atque inde crassæ, viscidæ, lentæque lymphæ genitalis fundamentum existunt.

IX. *Ut ut levior morbus, diuturnus tamen, & contumax esse plerumque consuevit, in sterilibus præsertim &c.*) Virgines Chlorosi laborantes, si viro jungantur sanas evadere, Hippocrates jam olim docuit (*d*). Quod successu temporis observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus ita respondit, ut omnes fere Medici (de quibus infra) a saluberrimo consilio, si legitime fieri possit, ne latum quidem unguem recesserint. Quandoque tamen maritatis sterilibus contingit, quo casu curationem multo difficiliorem evadere omnium consensu statutum est. Totum enim curationis momentum in eo verti videtur, ut concipiant ex ipsius Hippocratis testimonio, quod a sterilibus alienum est quam quod maxime. Possunt quidem menses si jam deficiant, aut parcius fluant rursus excitari, ut quotidiana docet experientia, quod in sterilibus tamen parum levaminis affert, cum nihilominus Chlorosi utcumque levius divexatæ parum incolumes vivant, ut non paucis exemplis didici. Neglectum, atque altas radices agentem, ita ut insignis fiat humorum depravatio, solidarumque partium laxitas, in febres longas, scirrhosos hepatis, lienis, uteri tumores degenerare facit potissimum ea ratio, quod crassi, viscidi, lentique humores facile in iis visceribus congeruntur, in quibus propter venam portæ arteriæ munus gerentis difficilior est sanguinis circuitus, eo magis si solidarum partium laxitas peccet. Ubi aggesti sint humores tenuioribus, mobilioribusque eorum partibus resolutis, crassiori, atque inerti remanente materia indurescere, atque hinc scirrhosos tumores subsequi ex alibi dictis manifestissima res est. Quid quod in uteri hydropem non raro terminatur?

X. *Qui tunc contingit, cum in cavo uterino clauso accurate interno ejus ore ingens serosi humoris copia &c.*) Principem hydropis causam malum habitum esse, sive cachexiam rectissime tradidit Aretæus (*f*). Hunc ipsum affectum sæpissime antecedentem esse hydropis causam Cælius ipse Aurelianus testatus est (*g*). Quid mirum igitur videri debet Chlorosim ipsius uteri hydropem subsequi? Quomodo vero contingat paucis expedit Boerhaavius, afferens in cavo uterino clauso accurate ejus ore interno sæpe colligi tantam aquæ copiam, ut integrum Abdomen mentiatur Ascitem. Ex quo apparet uteri hydropis essentiam in seroso humore in uteri cavitate contento constitui. Quo loco dubitarunt Veteres nonnulli non assequentes quomodo humores in ea contineri queant, cum per uteri osculum, & cervicem facilis pateat exitus. Iis tamen egregie alii responderunt, Mercatus in primis putans mucosam pituitam excerni per orificia venarum, quæ menstruæ purgationi sunt comparatæ, & ex illa quamdam fieri pelliculam totam uteri superficiem internam obducentem, in qua serum contineatur. Ex eadem pituita quosdam produci folliculos, quibus aqua contineatur, existimavit Aetius. Absque osculi vitio, & ex simplici illius constrictione serosum humorem in utero contineri posse opinatus est Fernelius. Hosce omnes fere modos numerando recensuit Riverius, atque iis non modo, sed a tumore etiam scirrhoso, vel aliqua causa internum uteri orificium occludi posse arbitratus est (*h*). Hunc clariores Medici in hac parte sequuti sunt. Exempla serosi humoris in uteri cavitate contenti a Sennerto non modo proponuntur ex Rhasi, qui fœminam vidit, ex cujus utero viginti quinque cotylæ aquæ effluxerant; a Fernelio mulierem referente uteri hydrope correptam, quæ quoties menstrua appetebat purgatio, omnem aquarum illuviem ex utero profundebat, pelvesque sex vel octo aqua uterina ferventissima complebat, dum uterus totus subsideret; a Vesalio, qui fœminam dissecuisse testatur, in cujus uteri cavitate serosæ materiæ plusquam sexaginta mensuras Augustanæ, quæ singulæ tres capiunt libras repertæ sunt; a Dodonæo, Donato, aliisque simile quidpiam referentibus, quorum Riverius idem meminit, & Jo. Fortis; a Schenkio etiam qui similes historias non paucas memorat, atque illam præsertim de quadam muliere, cujus uterus aqua adeo plenus inventus est, atque ad eam molem adactus, ut filia decem agenti annos continendo par esset (*i*); ab ipso

(d) *Lib. de Virg. morb.* 2. (f) *Lib.* 4. *cap.* 1. (g) *Lib.* 3. *cap.* 6.
(h) *Lib.* 15. *cap.* 12. (i) *Lib.* 4. *obser.*

ipso cl. Mauriceau de Muliere quadam narrante, quæ cum se gravidam crederet, decem post Menses insignem aquæ copiam ejecit, quam intus occlusam toto hoc temporis spatio servaverat; a Gulielmo, quem laudatus Auctor memorat, aliisque, ut cum observationum multitudo, ac frequentia, tum ne constantia quidem ac certitudo minime desideretur.

Vel cum ovarii tunica ita distenditur, ut in insignem massam turgescat, vesiculæque suggeruntur quædam &c.) Ovarii hydropem cum ab obstructione in testiculorum alterutro oriri docuisset Sydenhamius, quæ sensim ejusdem crasim subvertit, ubi reposita morbi minera tunica ejusdem mirum in modum distenditur, qua jam tantum non crepante, natura humori excipiendo vesiculas quasdam suggerit, quibus tandem disruptis, & in abdominis cavitatem se exonerantibus eadem occurrunt symptomata, ac in Ascite; tum vero annosas, sterilesque mulieres ut plurimum obsidere, difficulter cognosci, & vix sine inciso cadavere, ac sæpe in Ascitem transire tradidit Boerhaavius. Memorabiles ejusce morbi historiæ ab Hoffmanno proponuntur (*k*), qui Harderum in primis memorat fœminam rusticam referentem, cujus ovarium sinistrum non modo aquæ subsalsæ, & fœtentis libris duabus oppletum, sed etiam annexa eidem tuba Fallopiana notabile hydatide obsessa reperta est: deinceps casum affert, quo ex gravi in hypogastricam regionem lapsu in quadragenaria, subortam ibi intumescentiam cum dolore tensivo deprehendit, quam aquæ limpidæ largum profluvium cum sanguine menstruo primum prodiens excepit, quod postea etiam cessante sanguinis stillicidio per anni dimidium perduravit, ita ut quotidie minimum libra una efflueret, donec ægrotans tabe, lentaque febre penitus confecta obdormisceret. In transactionibus Regiæ societatis Londini (*l*), in quibus singulare exemplum habetur hujusce affectus larga sectione curati per D. R. Hourstoum in fœmina quinquagesimum octavum annum agente: nec non a Du Verneii (*m*), ex cujus curiosa historia conjecit Jo. Allen (*n*) integrum Abdomen quandoque adimplere ejuscemodi hydropes, qui in cystis inclusi a Gallis appellantur visceribus coarctatis, & in angustias detrusis sacco ab ovario, vel partibus circa ovarium originem ducentes, qui propterea longius in morbi disquisitione progressus cum fœminam curandam suscepisset, quæ ventrem sensim intumescentem habuerat anni spatio ad parturientis magnitudinem, quamque gravidam esse Medici suspicabantur, obstetrices audacter affirmabant, examine prius instituto, ovarii hydrope laborare, & morbum incurabilem esse pronuntiasse non modo, sed mortua jam fœmina, sectoque cadavere sinistrum ovarium in adeo ingentem massam turgescens altero sano statim agnovisse testatus est: cum idem plane phænomenon alterius fœminæ eodem morbo triginta ante annos defunctæ sectione deprehendisset, se satis habuisse cur justam, ac legitimam diagnosim, atque prognosim casus protulisset, scriptum reliquit. Cui quemadmodum explicanda sit Boerhaavi sententia, qui ut supra vidimus, difficulter cognosci morbum, & vix sine inciso cadavere docuit, viderint alii: neque enim licet omnes subtilitates persequi, præsertim cum meæ debitionis esse sentiam alia proponere, de quibus Physici nullatenus dubitent, quæque observationibus suffulta lites fugiunt omnes, & difficultates. Nemo ignorat innumera vasa lymphatica in uteri substantia, & adjacentibus ei partibus reperiri. Tardiorem esse, minusque expeditum sanguinis per uteri vasa circuitum ex alibi dictis manifesta res est (*o*). Minus hinc mirari subit eadem vasa lymphatica interdum a largiori lymphæ decubitu, & adfluxu sic distendi, ut magnas in vesicas, quæ hydatides Græcis dicuntur, explicentur. Hæ fere hydropem illum constituunt, in quo aquam intra vesiculas contineri in utero plurimi testati sunt, qui hujusce rei exempla viderunt in quibusdam mulieribus, quibus tales vesiculæ aqua plenæ per uterum dejectæ sunt. Inter Veteres eminent Aetius, Valeriola, Christophorus a Vega, Mercatus, Platerus, Fabricius Hildanus, quos Riverius, & Jo. Fortis sequuti sunt: inter Recentiores Salmuthus, & Pechlinus, quorum ille permultas hydatides in uteri confiniis post partum difficilem reperit, hic

(k) *M. S. T.* 4. *p.* 4. *cap.* 14. §. 18. (l) *N.* 381.
(m) *Mem. de l'Acad. p.* 187. (n) *Synops. univ. Med. p.* 2. *ar.* 1438.
(o) *Lib.* 5. *cap.* 1. *&* *lib.* 6. *cap.* 6.

hic in hysterica fœmina dissecta ; Tulpius qui fœminam refert, quæ in utroque uteri cornu novem circiter aquæ purisque libras innumeris vesiculis inclusas gestavit ; Rolfinkius, Sydenhamius, Mauriceau, qui peculiarem ejusce hydropis observationem a Schenkio relatam affert, atque lectu dignissimo exemplo confirmat.

XI. *Quandoque loco serosi humoris aeris particulæ occluduntur, quæ rarefactæ, atque uterum diutius inflantes &c.*) Uteri inflationem, & hydropem ab omnibus propemodum Auctoribus confundi notavit Riverius (*p*), ita ut inflationem vocent illum hydropem, qui fit a flatibus, hydropem vero simpliciter dictum, qui ab humore seroso generatur. His tamen minime acquievit. Quamdam enim dari uteri inflationem a flatu subito irruente, qui mirum in modum distendit, doloremque intensum excitat, quemadmodum in colico dolore contingit, arbitratus est, eamque si non multum perseveret, sed brevi discutiatur hydropis titulo nullatenus insigniendam. Hinc duplicem uteri hydropem statuendum, alterum quidem a seroso humore, qui Asciti analogus est, alterum vero a flatibus, qui tympaniti assimilatur. Hunc Paracelsus (*q*) Steurlinus (*r*), aliique clariores medici adeo sequuti sunt, ut uteri hydropem a flatibus prodeuntem non modo tympaniti assimilaverint, sed tympanitis uterinæ nomine nuncupandum esse haud dubie affirmarint, eo quod uterus adeo vehementer distendi queat, ut percussus venter tympani ad instar resonet, & difficillime ab aliis tympanitis speciebus distinguatur, quarum notis, & characteribus plane similibus stipetur. Quid quod frequentius, quam abdominalis uterina Tympanitis, contingat, præsertim post partum, aut naturales uteri expurgationes, aliasque similes affectiones, ut laudati Riverii, Etmulleri, Hoffmanni observationibus compertum est? Sed de his infra. Illud interim silentio prætereundum non est, clara ejusce hydropis exempla a Veteribus ipsis Medicis proposita fuisse, Sennerto in primis (*ſ*) Valescum de Taranta memorante, qui Judæam Ulyssiponensem refert, quæ cum se gravidam crederet, eo tempore, quo adventurus partus putabatur, insigni flatuum copia exclusa, uterus detumuit, tum Matthæum de Gradi, qui idem propriæ uxori contigisse narrat, ut Dodonæi, Thadæi Duni, Solenandri observationes mittam a Riverio allatas, quas legi ex fonte malo, quam hic referri. Neque istarum rerum ratio in arduo sita. Cum enim aer in præstantissimis elasticis numeretur, ejusque elasticitas tanto major sit, quanto minus est spatium, in quod aer contrahitur, idest quanto densior fit; ac summa vis insit calori ad aerem rarefaciendum, atque ejusdem elaterem augendum, cum aer utero inclusus majorem elaterem acquirat, & tanto quidem majorem, quanto angustius est spatium, in quod contrahitur, & quanto magis calore loci, atque adjacentium viscerum incalescit, rarefit, expanditur, eam vim adversus uteri parietes exercet, ut, si ipsius orificium constrictum jam occlusumque aperiatur, illuc statim irruat, & liberam sibi viam, aditumque patefaciat, ut de Cholera sicca alibi dictum est (*t*).

XII. *Generales illius causæ eædem sunt, quæ aliarum hydropis specierum, soluta scilicet nimis sanguinis compages &c.*) Cum de pectoris hydrope ageremus quatuor modis seri collectiones contingere ostendimus. Primum cum soluta est nimis sanguinis compages, ita ut serosa pars a reliquarum nexu secedens per vasorum tunicas exsudet: quod Richardi Louveri experimento confirmatum est, qui cum venas variis in locis forti vinculo ligasset in canibus, iisdem dissectis varias seri collectiones etiam non mutata sanguinis conditione invenit. Deinceps cum laxatus est solidarum partium tonus, quo fit ut diducantur nimium minimorum lymphaticorum pori, atque seroso humori exitus detur. Tertio cum vasorum fundentium orificia nimis ampla sunt, & patentia, cum demum absorbentium nimis angusta. Cum enim illa secundum naturæ leges serosos, ac lymphaticos humores ad superficiem viscerum, ac membranarum irrorandam, siccitatemque præcavendam in cavitates effundant, hæc vero effusos eosdem humores in cavitates reabsorbeant, & sanguini misceant, ut Raymundus Vieussenius, Bellinus, & Boerhaavius sunt opinati, si per ampla nimis vasorum fundentium ori-

(p) *Loc. cit.* (q) *Lib.* 3. *de tart. tr.* 2. *cap.* 2.
(r) *Act. Nat. Cur. cent.* 7. *ob.* 20. (ſ) *Prout. lib.* 4. *p.* 1. *sect.* 2. *cap.* 10.
(t) *Lib.* 3. *cap.* 2. *p.* 20.

ficia plus ferofi humoris effundatur in cavitates, quam per abforbentium anguftiam, obftructionemque in fanguinem effundatur, hydropem fubfequi ita clare oftendimus, ut nullus fuperfit dubitandi locus. Hæc eft generalis doctrina, quæ fi partibus inter cutem, & cranium, aut inter cranium, & cerebri membranas applicetur, ut Schenkius opinatus eft, aut inter membranas, & cerebrum, ut Aetius, aut inter cerebri plicas, & cavitatibus, ut Boerhaavius, aut omnibus fimul, ut D. Petit, Hydrocephalo, fi pectoris cavitati, ejufdem hydropi, fi imo ventri, Afciti, fi Utero, Uteri hydropi dilucide explicando commodiffime infervit. Quod autem utero applicari jure merito poffit, facit potiffimum lentior, minufque expeditus per uteri, maxime fpermatica vafa in varios cincinnos contortos implicatofque divaricata circuitus, cujus fupra meminimus, & infignis lymphaticorum numerus, quæ in ejus fubftantia, & adjacentibus partibus reperiuntur. Quo fane confequitur, ut ferofa pars a reliquarum nexu non modo citius, & promptius fecedat, fed magna copia, atque hinc prædicta vafa, aut in magnas hydatides explicentur, aut difrupta miris feri inundationibus occafionem præbeant, ut fere Hoffmannus, cujus fententia nihil magnificentius dictum (u).

XIII. *Ejufce vero interni uteri orificii adftrictio, qua aer intus carceratus &c.*) Cum ficcus, feu flatulentus uteri hydrops, ut Tympanites fit confiderandus in remotis ejufce caufis affignandis, quæftio eft inter Medicos tanta, ut nil fit illuftrius. Mitto jam Veterum fententiam, quorum alii frigidam intemperiem accufarunt, alii calidam, cum debilis caloris cantilena, a quo flatus generari docuit Galenus, aut humoris melancholici, adufti, atrabilarii, qui a calore vifcerum torrefaciente generatur, quique eumdem humorem exagitat, & ex eo flatus craffos, ac difficile refolubiles educit, ita aures feriat, ut fi quis Veteres fumma veneratione profequens eam recinat, ut Medici dignitate cadat dignus exiftimetur. Alio enim nos avocat Littrius (x), qui monftrofam Tympanitidis molem ventriculi, & inteftinorum inflationi deberi exiftimans, ventriculum ipfum, & inteftina quafi mufculum cavatum fpectari poffe, cui aer inclufus eft antagonifta primum animadvertit: deinceps parietes inteftinorum, & aerem internum effe tamquam duo ἔλαστρα fe mutuo indefinenter impellentia conftituit. Quamdiu hæ duæ poteftates æquipollent, ventriculum, & inteftina alternatim fe contrahere, & dilatare falva dimenfione naturali, atque fuis officiis obeundis effe paria: fi autem laterum ventriculi, & inteftinorum fyftole vim elafticam aeris inclufi fuperat, fiftulam inteftinalem fupra modum coarctari: e contra fi quando fibrarum inteftinalium vires elafticæ quoquomodo imminuantur, aerem inclufum canalem plus jufto dilatare, & quo debilior eft inteftinorum elafticitas, eo majorem evadere eorum capacitatem, unde Tympanites ortum ducit, haud dubie afferuit. Ex quibus liquido apparet tympanitidis caufas in amiffa, aut valde diminuta vifcerum elafticitate repofuiffe, quæ eft difficillimi non modo, fed incurabilis affectus ratio; fibræ enim laxatæ fe contrahere rurfus nequeunt, aut faltem admodum debiliter, & proinde ventriculus, & inteftina non nifi imperfecte admodum officia fua peragunt, in quantum præcipua earumdem energia, & operatio a contractione, dilatatione, & motu periftaltico magnopere pendent. Vir clariffimus Regius Primarius in Valentiana Facultate Medicinæ Profeffor Francifcus e Paula Combalufier cum animadvertiffet, quam obfcuræ, & difficultatibus undique circumvolutæ fint flatuum caufæ, ac quam pauci hactenus Scriptores argumenti gravitati fedulo, & accurate incubuerint, eo nervos induftriæ omnes intendit, ut quam maxima poffet claritate rem illuftraret. Quamquam eventui non tanta felicitas adfuit, ut de fe ingenue confeffus fuerit optatum finem nullatenus attigiffe, atque in eam folum fpem adductum fuiffe, ut crederet demerfam rei veritatem media fibi via incedenti, ac fedulo ab extremis deflectenti fubodorari faltem licere (z). Hifce potiffimum de rebus factum eft, ut quibus rationibus elapfo fere Sæculo cl. Fienus librum *de flatibus humanum corpus moleftantibus* confcribens, eofdem a Stomachi frigiditate, hepatis vero caliditate commentus eft, iis plane

(u) *Loc. cit.* (x) *Mem. de l'Acad. an.* 1713.
(z) *Pneumato-patholog. pag.* 41.

ne similibus in eam suspicionem venerit, partim a laxitate, partim ab adstrictione uno eodemque tempore insignem cibi canalem occupante repetendos esse: in hoc curationis difficultatem sitam, quod ea remedia, quæ huic destruendo vitio sunt comparata, alteri augendo, aut confirmando opportunissima existunt. Hinc adversus Littrium lis contestata longe gravissima. Cuinam vero rationi hæc sententia innitatur, breviter videamus. Primum igitur Combalusier sic conjicientem admonuit observatio, Tympanitim sæpissime uteri affectionibus, aliisque morbis, quos spasmus claros facit, supervenire, deinceps cum insigni alvi stypticitate conjungi, quam non ad aliam meliorem causam referas, quam ad intestini recti, ad ani sphincteris stricturam spasmodicam, qua fæcum dejectio prohibetur. Ejusce porro convulsivæ affectionis argumentum prope certissimum esse videtur dolor, quocum morbus invadit atrox, & ferox, quam qui maxime, qui acuto jam morbo, ac confirmato deletur. Corroborantium demum, atque calefacientium inefficax operatio, quando, sola peccante laxitate, si non citam, atque inopinatam opem, aliquam saltem levationem eadem afferre oporteret, quod iis saltem, quibus effectus duntaxat adnotare animus est, hocce in morbo adstrictionis indicium satis validum præbet. Non me præterit tamen, quid hisce objicere soleant ii, qui pro laxitate, quam in Tympanite adesse contendunt, acriter dimicant: nempe quod primo loco opponit Combalusier, præterquamquod indirectum est, illud etiam accedere, ut non modo Littrii opinionem destruat, sed potius confirmet: quandoquidem constat, & ipse Combalusier pluribus in locis adnotavit (*a*) ordinarium spasmi effectum laxitatem esse, atque paralysim. Quibus sane rite perpensis ad laxitatis præsentiam in Tympanite statuendam facile ducuntur. Ventris stypticitatem quod spectat tanti faciunt, quanti possunt, cum notum omnibus sit planeque perspectum fæces peristaltici motus vi ad anum deferri, ac tum propterea segnem esse alvum, cum ille idem motus languidus est; vel ipso fatente Combalusier peristalticum motum fæcum separationi sollicitandæ inservire (*b*), ac segni eodem facto, hasce diutius subsistere (*c*). Si de dolore quocum morbus aggreditur sermo sit, qui morbo confirmato deletur, id quidem Littrii sententiæ tantum robur addere, ut nihil magis. Necessario id enim fieri arbitrantur, quod sensim sensimque deficiente vitali spiritu una cum motu perit sensus, atque propterea initio morbi distensio ægris molesta percipitur, non vero morbi progressu, utcumque major contingat. Neque multum iis demum negotii facessit experientia, qua compertum est morbum corroborantium, ac calefacientium remediorum vim eludere, quando levationem afferre oporteret: siquidem id firmum, & constans est, ut nullis demum cujusvis generis medicinis morbus cedat, & si forte quis convaluerit, neminem certe adeo fortunatum fuisse constat, qui flatus discutientia medicamenta non adhibuerit, & sanitati sit restitutus. Ita egregius vir meique amicissimus Jo. Verardus Zeviani, qui librum Italo idiomate de flatu conscribens (*d*) Littrii opinionem sequutus alteram Combalusier altiori voce damnavit, & quantum ei licuit de medio tollere conatus est. Quo fine ut melius adhuc potiri posset alias rationes subdit, quibus suadere quemque facile posse existimat, ut sic a suo adversario Combalusier dissentiat, quantum hic dissentit a veritate. Avet enim illud in primis intelligere, an velit spasmum toto esse canali communem, vel vero uni alicui ipsius parti. Si primum tantum abesse, ut ventris distensio contingat, ut cum spasmi maxime proprium sit fibras crispare, ac contrahere ea ratione, qua canalis diameter angustior evadat, detumescentia sequatur necesse sit. Sin alterum, ut Combalusier placuit, aut tota cavitas omnino coarctatur, vel contra. Si coarctatur omnino, assequi non potest quomodo alimentum, & fæces suas naturales semitas metiri queant, ac novus assidue aer illuc affluere, ut distensio magis increscat, cum intus carceratus paulatim absorbeatur, & dissipetur oporteat. Sin canalis omnino non coarctetur, cur intus occlusus non elabatur omnino non videt. Undenam ructus, & flatus per inferiora cum levamine erumpentes sint repetendi, quandoquidem constans est coarctatio, nec situm mutat, subtilius in-

(a) *Loc. cit. in prolog. & p.* 122. 126. *&c.* (b) *Ibid. pag.* 68.
(c) *Ibid. pag* 87. 197. (d) *Del flato a favore degli Ipocondriaci lib.* 1. *p.* 87.

inquirit. Undenam tanta ſpirituum copia in debili ſumma, ac longa morborum ſerie languescente corpore, qua firma fibrarum contractio formetur, quæque ad hoc opus eſt neceſſaria, in eoque conſumitur, ſe ignorare fatetur. Si coarctatio quandoque deficit, cur eodem ipſo temporis momento, quo fibræ ſunt relaxatæ, aer non elabatur, cur in tanta cauſarum mutatione vel ad plures Menſes morbus atrox, & ferox quam qui maxime protrahatur, curioſius ſcrutatur. Difficultatibus etiam reſpondet, quæ a ſectatoribus Combaluſier afferri poſſent, morbi diuturnitatem ad fibrarum diſtenſionem plus æquo longam referentibus, qua facultatem ſeſe reſtituendi, alioſque tremores ſuſcipiendi amiſerint ad aerem expellendum idoneos, in quo potiſſimum laxitatem ſitam prætendit, remediis corroborantibus pertractandam, quamvis a ſpaſmo oriundam, qui contraria poſtulat medicamenta. Quæcumque demum ſit ſpaſmi natura veritati ſumme conſonum ei videtur aſſerere venæ ſectionibus, diluentibus, oleoſis, quæque Animalium fibras cito emolliendi, ac relaxandi virtute donantur, faciliime ceſſurum, cum in caſſum laborent, qui in iis unum aliquod præſidii genus invenire adnituntur. Heu Wilisie quid molitus es tuo illo tumultuario, cæcoque ſpirituum Animalium in fibras ubique nerveas illabentium impetu, atque hinc ſpaſmodica tunicarum inteſtinalium ſtrictura, in qua ejuſce morbi cauſam repoſuiſti, cum ea diutius inhærente pori, & meatus inteſtinorum, per quos vapores tranſpirant, anguſtentur, & obſtruantur, ut poſtea intus retenti vi ſua elaſtica propter admixtum aerem expanſiva tam violentam diſtenſionem efficiant? (*e*). Quid quæſo Hecquete (*f*) Baglive (*g*) Blacmore (*h*) Hoffmanne (*i*) cogitaſtis, qui reliquis mentis conatibus aliud non ſuadentibus hanc ſententiam tot tantiſque difficultatibus impeditam complexi eſtis, nec ideo pertractaſtis, ut ſatius eſſe videretur eam, qua fieri poteſt conſulto declinare, atque difficillimam diſputationem aliis relinquere? Miror non vidiſſe vos ſpirituum materiam non tam levis momenti eſſe, operiſque, ut plus quam par eſt etiam per morbi vim in cerebro ſeparetur, nec fieri ullo modo poſſe, ut fibræ per rapidum, & nunquam intermiſſum eorumdem affluxum ita in arcum tendantur, ut aer ad vacuum occupandum ſpatium avocetur, cum potius in rectam lineam diſtendi oportere videantur, atque hinc ventris duritiem quidem, non inflationem tamen ciere. Si hæc, atque alia multa, quæ brevitatis cauſa juvat de induſtria præterire vera ſunt, aut ad veritatem propius accedunt, nulla ſententia tot ſectatores mereri videtur, quot ea, qua Littrio duce ſtatutum eſt Tympanitidis cauſam in amiſſa, aut valde diminuta viſcerum elaſticitate reponendam eſſe: attamen non levia ſunt, quæ eidem nos quoque acquieſcere non ſinunt. Primo enim, qui rem paulo diligentius expenderit, difficillime eo adduci poteſt, ut credat Combaluſier obſervationem, qua deprehenſum eſt Tympanitim ſæpiſſime uteri affectionibus, aliiſque morbis convulſivis ſupervenire, tam parvi faciendam, ut pro nihilo reputetur. Indirecte enimvero eam Littrio opponi non facile dixerim, cum in arduorum non modo, ac perdifficilium morborum, ſed in communium quoque clariorumque cauſis inquirendis non modo ad affectiones maxime proprias ſit attendendum, quibus ſtipantur, ſed ad cauſas etiam antecedentes, ex quibus certum quandoque cum fluidarum, tum ſolidarum partium conſtitutionis erui poteſt argumentum. Certius adhuc ſuppetit ex prægreſſorum morborum cognitione, quorum indolem alii ex ordine prodeuntes graviores ſævioreſque plerumque retinent. Sed ſentio jam quantum mihi diſcriminis reſtet cum Littrii ſectatoribus, qui cum ab ipſo Combaluſier didicerint ordinarium ſpaſmi effectum laxitatem eſſe, atque paralyſim, telis ſuiſmet ipſis vulnerari conſtituunt. Recte illi quidem, ſi tantus ſit ſpaſmus, & convulſio, ut pori ductus, atque emiſſaria ſpiritibus in nervos percolandis derivandiſque comparata occludantur, ut naturalis eorumdem a Cerebro ad partes, a partibus ad Cerebrum excurſus reſtitui non poſſit. Idque in Colica Pictonum non raro contingere Baglivii præſertim obſervationibus ducti alibi oſtendimus (*k*), cujus vehementia tanta eſt, ut ejus ſymptomata vix expli-

(e) *Pharm. rat. p.* 2. *ſect.* 2. *cap.* 4. (f) *La Medicin. naturelle. tom.* 2.
(g) *De fib. motrice.* (h) *Diſſert. on a Dropſy a Tympany &c.*
(i) *Med. S. T.* 4. *p.* 4. *cap.* 15. *ſect.* 13. (k) *Lib.* 3. *cap.* 5. *com.* x. *pag.* 59.

plicari dicendo, aut percenseri numerando possint. Ustionis enim sensus, morsus, puncturæ, urinæ suppressio; virium languor, extremorum refrigeratio, sudores frigidi, præcordiorum anxietates, animi deliquia ad dies plures ægrotantem exercent eo usque, dum cessante aliquando doloris vehementia æger molestam quamdam sensationem per Spinalem medullam percipiat, qua brachiorum ac crurum nervis propagata eorumdem paralysis subsequitur. Hanc potissimum a forti, ac vehementi convulsione nervorum a pari vago, & intercostali in intestina confluentium non immerito repetendam conjecimus, qua tenuissima nervorum filamenta, maxime illorum, qui extra Cerebrum siti sunt ita contorquentur, vitiantur, ac læduntur in sua structura, ut tenuissimo liquido nerveo vehendo impares evadant. Intestinorum autem paralysim sequi a nemine adhuc, quod sciam, demonstratum est. Sed agemus largius, & intestinorum quoque paralysim sequi non ægre concesserimus, si ita rem se habere ejusce sententiæ patroni sustineant, dummodo tamen & illi affectiones doceant maxime proprias, quæ eorumdem viscerum resolutionis certum præbeant indicium. Nullus jam dubito ventris stypticitatem assignari, quam a languescente peristaltico intestinorum motu repetunt: neque inficias ire ausim id quandoque hac de causa contingere: illud tamen perlibenter scirem, quam ad causam ventris stypticitatem adeo insignem, ut neque medicamentis purgantibus, neque clysteribus, nec suppositoriis acribus non modo non cedat, sed augeatur potius, ac confirmetur concinnius referri posse existiment in colicis ipsis affectionibus biliosis, hystericis, flatulentis, aliisque convulsivis morbis, quos totius corporis, omnium fere viscerum spasmus claras facit, quæque oleosis medicamentis, emollientibus, laxantibus, anodynis, opiatis ipsis tuto feliciterque profligantur. Ad intestinorum ne laxitatem potius, & paralysim, quam ad adstrictionem, & convulsionem? Undenam e contra repetenda iis videatur involuntaria urinæ, & fæcum dejectio, nec ægris animadvertentibus in fortibus apoplexiis, in quibus liber spirituum a Cerebro ad partes, & viscera motui cum naturali, tum voluntario inservientia, & ab his ad Cerebrum excursus prohibetur omnino, aut maximopere languescit, in paralyticis Sphincteris ani, & vesicæ affectionibus, aliisque laxitate insigni sese prodentibus? Utrum a contraria causa adstrictione scilicet, & spasmo, ii viderint. Illud interim non levi quoque difficultate laborare judicaverim, quod de dolore, quocum Tympanitis invadit, consulto protulerunt, qui morbo diutius protracto mitescit. Qua enim ratione Littrii sententiam confirmet omnino non video. Immo spasmodicæ potius constrictiones favere videntur. Ejusmodi enim dolor esse debet, ut cujusvis medicamenti vires eludat, ut egregie docuit Hippocrates (*l*): *Quibus tormina adsunt, & circa umbilicum cruciatus, & lumborum dolor, qui neque a medicamento, neque aliter solvitur, in Tympanitem, sive hydropem siccum firmatur:* quæ protenso veluti digito commonstrant genuinam Tympanitis causam in convulsione, cujus indicium satis validum præbet pertinax, ac diuturnus morbus quam qui maxime, esse agnoscendam, quæ in intestinorum saltem extremitatibus etiam protracto morbo servatur, utcumque dolor sensibilis non percipiatur: superato nimirum a vi aeris elastica reliquarum fibrarum elatere, & eodem inter extremitates coercito ea ratione, qua distensio, & inflatio totius Abdominis, ut fere vesicæ lusoriæ contingit, subsequatur. Cui quidem aeris carcerationi inter extremitates plurimum tribuunt varii intestinorum anfractus, & circumgyrationes, quibus longissimus ceteroquin canalis angusto spatio continetur. Ad probandum autem ulterius rem hanc ita se habere, nemo a nobis merito postulaverit, ut pronuntiemus, quænam medicamenta ad hunc profligandum morbum sint opportuna, cum ob id potissimum nullis cujusvis generis medicinis cedat, quod ea quæ laxatis præ distensione fibris corroborandis inserviunt, extremitatum spasmum adaugent, & contra quæ huic destruendo vitio sunt paria, alterum confirmant. Jam vel nobis nolentibus illorum curiositatem explevimus, qui intelligere avebant, an spasmus toto esset canali communis, vel vero uni alicui ipsius parti, cum spasmum extremitates occupare diximus, laxitatem reliquum tractum; iisque difficultatibus respondimus, quæ ex spasmi indole tunicarum fibras crispan-

(l) 4. *aph.* 2.

pandi, & contrahendi ea ratione, qua canalis diameter angustior evadat desumptæ sunt. Ecquis enim vel rudioris ingenii suaderi poterit, aere inter duas extremitates coercito sese expandente, rarefaciente, adversus membranas intestinorum nitente, non ventris inflationem, sed detumescentiam sequi oportere? Coarctationem quod spectat nil prorsus dissimilem esse tam ipsi nos intelligimus, quam qui maxime, ab ea quæ in prædictis colicis affectionibus, biliosis, hystericis, flatulentis accidit, & in quibus sensibilis ventris inflatio percipitur decem, quindecim, viginti, & ultra dierum spatio perdurans, ac propterea duratione temporis ab hydrope sicco, seu tympanitico differens, ut cum Riverio initio fere animadvertimus. Vel enim omnino coarctata sint intestina, vel non, alimentum tamen ingeri, & fæces licet ægre admodum ac difficulter deijici videmus, nec ideo intus occlusum aerem elabi, sed novum assidue illuc affluere pro nova inflationis materia, ac pabulo. Si igitur viginti, & ultra dierum spatio hæc phænomena firmiter, constanterque fieri experimur, cur eadem permanente causa ad annos etiam perduci inflationem in dubitationem revocare amplius auferimus? Quamquam coarctata omnino intestina si velint, non multum pugnabimus; & ructus, & flatus per inferiora cum levamine erumpere haud dubie asseremus tunc potissimum, cum aucto spasmo, & aere angustiori spatio coercito vim tantam acquirit, ut adversus membranas intestinorum nitens, easdem ea ratione distendat, quam ferre diutius non possint, unde sui elaterii vim adhuc exercentes contentum aerem explodunt, ex quo flatuum qua data porta eruptio proficiscitur. Erumpente aere tunicæ, quibus coercebatur, minus distendantur distrahanturque necesse est, hinc levamen, ut physicis experimentis ducti citato loco demonstravimus (*l*). Jam tanta spirituum copia in debili summe ac larga morborum serie languescente corpore, qua firma fibrarum contractio formetur, undenam repetenda, plena res ambagibus visa. Non est mirum scrutinio illustres viros insudasse: neque enim aliud aut rei amplitudo, aut virium firmæ fibrarum contractionis origo abditissima aliud poscebat. Si tamen sedulo, & accurate perpendissent ad convulsionem vel ipsorum musculorum, ad unius alicujus partis constrictionem, ad alterius laxitatem uno eodemque tempore vigentem efficiendam nec multa sanguinis, & spirituum copia opus esse, nec eorumdem particulis nimis subtilibus, atque acuminatis, vel fortibus, duris, solidisque, ut de Mania præsertim dictum est (*m*), sed solam quandoque ad illam sufficere ablatam conjunctionem partium sanguinis, & spirituum, ad hanc debiliorem ipsorum spirituum crasim, arduum futurum reor, ut suam adhuc voluissent opinionem pugnacissime sustinere. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt de convulsione ex inanitione sermonem prius esse, quam viri præclarissimi Hippocrates, & Galenus fieri tradiderunt, & alibi nos ipsi dicendo explicuimus (*n*). Cum enim motus Animalium a fibris muscularibus, tamquam ejus instrumentis dependeat, deinde a spiritibus Animalibus, & sanguine in easdem confluentibus, cavitatesque vel cellulas inflantibus, si forte exhaustus majorem in modum sit sanguis, capillares arteriæ, præsertim quæ ob angustiam omnium maximam in proximas venas ampliores sanguinem exprimunt, ita se contrahant necesse est, ut eo expresso depleantur, & conjunctionem partium sanguinis dirimant, quod cum modo in his, modo in illis arteriis capillaribus contingat, sanguis modo in unum, modo in alium musculum desinit influere, interea dum influit in antagonistam. Ille fibris non inflatis, neque contractis otiatur, dum hic contractus agit, unde involuntarii, & irregulares motus. Quid quod ob ablatam partium spirituum conjunctionem eadem phænomena in visceribus constanter eveniant? Ablata enim eorumdem partium conjunctione fieri minus potest, quin in perturbatum, & irregularem motum agantur: quo sane consequitur, ut in quasdam nerveas fibrillas plus spirituum confluat, in alias parcius, quam naturæ ordo postulet, sicque quasdam spiritibus uberius influentibus inflari, tendi, quasdam eorumdem influxu destitutas exinaniri, flaccescere, relaxari, atque hinc spasmum simul, & laxitatem oriri. Hinc debile fit quidem corpus, & longa morborum serie fatigatum: ob id ipsum quod tales sint ægri, atque debiliori spirituum crasi donentur, in hunc morbum facillime labuntur. Vel enim

(l) *lib.* 1. *cap.* 5. *p.* 46. (m) *lib.* 1. *cap.* 8. *p.* 144. (n) *Ibid.*

enim quod rarioris, & debilioris compagis ſint, vel quod aliquo ſint vitio coinquinati in irregularem motum aguntur, nervea filamenta varie, atque inordinate concutiunt, hinc unius partis conſtrictionem, alterius laxitatem progignunt tamdiu duraturam, quamdiu firma conſtantique cauſa foveatur. Hæc ubi altas in penetralibus viſcerum radices egerit, illud ſolidarum partium vitium progignit, quod cum Methodicis Medicis Cœlio Aureliano, Fernelio, & Proſpero Alpino Methodicæ Medicinæ inſtauratore mixtum vocare poſſumus, ex ſuperante ſcilicet ſolidarum partium tono, quam adſtrictionem compreſſionemque, & deficiente, quam laxitatem, vel atoniam dicebant. Cujus cauſa cum ex eo repetenda ſit, quod ſtaminum, ex quibus conſtant contextus partim nimis rarus, & laxus redditur, ut meatus, & pori nimis magni, & crebri interjiciantur, partim nimis ſtrictus, ut poruli exiles admodum paucique interjiciantur, vel difficillime, vel nulla penitus ratione evelli idem funditus poſſe perſpicuum eſt. Hinc morbi diuturnitas præſto eſt, quam aſſequi in noſtra ſententia non potuerunt adverſarii. Exiſtiment nunc illi, Tympaniticam affectionem corroborantibus pertractandam: nos ea tanti facimus, quanti poſſumus, quibus non modo objiciuntur ſpirituum, & nervorum filamentorum vitia cujuſvis medicamenti vires plerumque eludentia, ſed ſequutus jam diſpar tonus mixtus ex laxitate, & adſtrictione, quem tollere medicæ artis non eſt, cum novum hominem, ut egregie docuit Aretæus, moliri non valeat. Corruere hinc rationes omnes laudabileſque conjecturas ſuper aliis excogitatis principiis adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla. Grates tamen Littrio, ejuſque ſectatoribus habendæ, qui laxitatem oblivioni fere traditam poſteaquam Wiliſius, Hecquetus, Baglivus, Blacmorus, Hoffmannus aliique Mechanici ejuſce morbi cauſam in ſpaſmum retulerunt, denuo revocantes anſam aliis dederunt duce Combaluſier ad aſſerendum, eamdem ab utraque uno eodemque tempore vires ſuas exercente repetendam eſſe.

XIV. *Quam gignunt aer frigidior poſt partum imprudenter utero ſuſceptus, graviora animi pathemata &c.*) Sed non in ea rationum inopia verſamur, ut non aliunde argumenta ad genuinam hanc morbi rationem confirmandam conquirere valeamus. Crebris enim obſervationibus Etmulleri, Riverii, Hoffmanni aliorumque compertum eſt inflationem tympaniticam ſexui fœminino quam maxime eſſe familiarem, præſertim poſt partum, quando lochiorum fluxus non rite ſuccedit, aut frigore animique affectionibus cohibitus eſt. Quo loco nonnulla ſunt in memoriam revocanda, quæ de affectu hypochondriaco, & hyſterico alibi a nobis dicta ſunt (*n*) juxta Sydenhamii mentem, qui prædictos morbos a ſpirituum ἀταξία tanquam a proxima cauſa repetit, ſeu inordinato, perturbatoque eorumdem motu propter debiliorem craſim, ita ut facile diſſipentur, & a levi etiam cauſa commoveantur, quam Mulieres præ viris ſortitæ ſunt. Tribuunt enim hæc plurimum ad infirmandam illorum opinionem, qui ad inteſtinorum, uteri, aliarumque partium ſpaſmum efficiendum inſigni ſpirituum copia opus eſſe ſunt arbitrati; quam per morbi vim in Cerebro ſeparari poſſe non vident. Ob id enim quod ſpiritus pauciores ſint debilioreſque, in eas turbas aguntur, quibus nonnullarum fibrarum laxitas, aliarum contractio ſequatur, ſicque aeris particulæ in cavitatibus occludantur Tympaniti anſam daturæ. Occludi autem facili negotio contingit in puerperio, propterea quod aperto uteri orificio, cum inter cæteras proprietates ea ſatis inſigni donetur aer quibuſcumque vel minimis apertis rimis illac celerrime perfluendi, uteri cavitatem ingreditur: egredi autem quandoque datum non eſt oſculi conſtrictione accedente ob ſuſceptum frigus, vel ejuſdem obturatione ob ſuppreſſum lochiorum fluxum, quæ frigidæ in aquam demerſioni plerumque ſupervenit, vel poſt partum, & abortum laborioſum, quos conatus adeo inſignes, ac niſus comitantur, ut quandoque fibrarum uterum conſtituentium contuſio, attritio, diſruptio ſequatur, unde inæqualiter tenſæ convulſionem excitant, qua oſculum conſtringi contingit, & intus ingreſſum aerem detineri. De peculiaribus uteri morbis, ulceribus præſertim, aliiſque ejuſmodi res eſt luce clarior. Sanie enim & ichoribus corroſivis continuo effluentibus ſenſiles uteri fibræ in eas inæquales contractiones aguntur, quibus oſculum conſtringatur neceſſe eſt, unde particularum ae-

(n) *lib. 3. cap. 8. com. 7.*

aeris carceratio. Quos fpafmos, quas convulfiones non patiuntur eædem in hyftericis affectionibus, quibus lympha genitalis, aut fanguis, aut alius humor in utero conterminifque partibus retentus, corruptus, extraneum corpus in fuppurationem transiens, aliaque id genus alibi recenfita (*o*) occafionem præbent? Quæ cum vera penitus fint, quis audeat id fibi arrogare, ut contendat fpafmum a Tympanitidis uterinæ caufis effe ablegandum?

XV. *Si quæ tumore corripiatur molli, & flaccido ventris fundum occupante &c.*) Afcites, & uteri hydrops facile inter fe confunduntur. Neque enim aliud difcrimen intereft, quam quod in Afcite aquæ in cavitatem Abdominis effunduntur, in uteri hydrope in ejus tantum cavo colliguntur. Hinc eft, quod Afcites Abdomen univerfum æqualiter diftendit, uteri hydrops eam folum regionem, quam occupat, ventris fcilicet fundum. Mollis in utroque tumor eft, flaccidufque, quod a ferofo humore effufo producitur, cujus eft preffioni minus obfiftere. Solet etiam utrumque comitari pallor, macies totius corporis, fitis. Cum tamen in Afcite major fit effufi humoris copia, ac fanguis nutritioni impar reddatur, atque ea ratione afficiatur, qua totus in ferofum, atque aqueum humorem refolvatur, folet etiam pallor, macies, ac fitis citius ægrotantem aggredi, quam in hydrope uteri, in quo eadem ferius, & fenfim fenfimque contingunt, ut adnotavit Riverius, nunquam, ut Etmullerus. Aquę fluctuantis fenfus in Afcite quoque percipitur, cum ab uno in alterum latus fe ægrotantes convertunt, fed toto ventri communis, aqua eodem repleto, cum in uteri cavitate collecta in eo fpatio tantum fe prodat, quod uterus occupat. Quæ quamvis omnia fimul fumpta non leve uteri hydropis præbeant indicium, vilefcunt tamen, fi cum aquæ ex utero affluxu comparentur, quæ aquam in utero contineri tam clare evincitur, ut nihil magis. Quod & de veficulis aqua plenis intelligendum, quæ ubi comparuerint, ut obfervationibus conftat fuperius allatis, de quovis alio hydrope omnem tollunt dubitationem: quod de Afcite ab aquis claufis in fuis ciftis, quem fallere egregie docuit Boerhaavius, affirmari non poteft.

XVI. *Si verò imus venter percuffus fonitum edat, doloribus prematur pungitivis &c.*) Uterum aere diftentum intumefcere æque ac inflatum in gravidis, & fenfim augeri, Menfes fimul fupprimi, aut parcius fluere, quin & lac in mammis generari, unde tales fe gravidas effe credunt, adnotavit Etmullerus: immo in hoc ftatu manere ultra geftationis tempus ad annum integrum, vel fupervenientibus doloribus parturientium, vel interdum fine his aliquos bombos, & flatulentias ex utero excludere, ac ventrem fubfidere. Interdum vero fine manifefta flatuum eruptione infenfibiliter exhalare, ac ventrem pari, quo increverat gradu, fenfim detumefcentem fpem vanam eludere, cum Etmullero Sydenhamus ipfe animadvertit. Hæc quæ inflationis figna dicuntur, uterinæ tympanitidis funt. Nomine enim tantum differunt ifti affectus, cum ab aliis ficcus hydrops, aut flatulentus uteri, ab aliis mola ventofa, inflatio, aut matricis ventus appellentur. Cum autem illud maxime proprium fit, percuffum ventrem tympani ad inftar refpondere, tympanitidis nomen jure merito adepta, ut fupra demonftratum eft (*p*). His accedere dolores pungitivos, qui per feptum tranfverfum, ventriculum, lumbos, umbilicum, aliafque partes excurrunt, facit infignis tunicarum, quibus uterus contextus eft diftenfio, qua extremitates nervorum, qui per ejus fubftantiam diffeminantur, vehementiores, atque inordinatas contractiones fubeunt, quæ ipfius ligamentis, aliifque adjacentibus partibus communicatæ prædicta fymptomata inducunt. Per laxitatem certe, quam in tympanitide Littrius, ejufque Affeclæ adeffe contendunt, minus apte explicari poffe videntur. Laxatæ enim partes fummam fibrarum diftenfionem, diftractionemque patiuntur vel fine ullo prorfus dolore, vel obtufo tantum, & gravativo, non pungitivo, quod eft fpafmi indicium clariffimum, fi quod aliud. Ab hoc eodem fpafmo ad reliquas corporis partes Pharyngi præfertim violenter, magnoque impetu propagato globi fenfus, aliaque fymptomata proficifcuntur, quæ hyftericæ quoque affectioni communia funt, quæque ad eumdem fpafmum referenda effe ita alibi oftendimus, ut nullus fuperfit dubitandi locus. A cibo, & potu malum exacerbari non aliam ob caufam

(o) *fuper. cap.* (p) *cap. 5. c. 3. lib. 5.*

ſam facile equidem judicaverim, quam ex eo quod cibi calore intus occluſæ aeris particulæ magis magiſque rarefiunt, majoremque elaterem acquirunt, unde diſtenſio major, irritatio, ſpaſmus, ac morbi augmentum. Quid quod ipſius ventriculi, & inteſtinorum preſſio major facta poſt cibum huic eidem operi tribuat? Quæ quidem tanto major eſt, quanto magis aere ipſius ventriculi, & inteſtinorum cavitate vi ejuſdem ſpaſmi contento, diſtenduntur. Hinc non immerito conjectandum videtur a ructu frequenter erumpente melius habere ægrotantes, quod & uteri preſſio tollitur, & ventriculi, & inteſtinorum diſtenſio evaneſcit.

XVII. *Quid ſi hæc omnia ſymptomata non paulatim miteſcant, quo magis ad nonum properatur Menſem &c.*) Putant & graviditate ſimplici laborare Mulieres, cum & graviditate, & hydrope ſimul laborent. Quod Platerus, Etmullerus, Hoffmannus aliique agnoverunt, & rationibus non modo, ſed obſervationibus confirmavit cl. Mauriceau. Cum vero hydrops ab aquis in uteri cavitatem effuſis proficiſcatur, eumdem diſtinguendum eſſe ab uteri inflatione, quæ ab inſigni aquæ copia dependet, cui fœtus ſuis membranis incluſus innatat, egregie animadvertit, quæque ita ventrem diſtendit, ut duos treſve fœtus continere videatur, cum unicus tantum geſtetur, iſque valde debilis, deficiente ſcilicet majore nutritionis parte, quæ in ſeroſum humorem reſolvitur. Si ante conſuetum partus tempus ejiciatur ſeroſus hic humor, certum hydropis capi argumentum conſtituit extra fœtus membranas eodem effuſo. Cæterum fœtum ipſum poſt aquam exire oporteret, membranis, quibus continetur diſruptis. Quam quidem philoſophandi rationem firmam eſſe, ac in dubium a nemine vocandam præclariſſima teſtantur exempla Mulierum, quæ cum fœtus geſtarent ante partum inſignem non modo aquæ fluxum ex utero paſſæ ſunt, ſed membranas diſrumpi ipſis oportuit, quibus vera fętus aqua continebatur, ut felici eventu prodiret. Cum id ſe expertum eſſe refert præcl. Auctor in quadam Muliere, quæ mortuum non multo ante fętum geſtabat, tum extraordinarium in alia caſum vidiſſe narrat, quæ cum tertium circiter cum dimidio gravidationis Menſem ageret, derepente acerbis doloribus preſſa, ut in abortus diſcrimine prope certiſſimo conſtituta videretur, miram aquæ copiam ejecit, nec tamen ante conſuetum geſtationis tempus fętum edidit (mirum) incolumem, vegetum, robuſtum, cujus membranæ illæſæ adhuc, atque integræ ſervabantur. Omni igitur ſtudio animique contentione cavendum eſt, ne per fallacia ſigna in fraudem inducamur certum de hydrope judicium ferentes, cum gravidæ ſint Mulieres, aut e contra gravidationis, cum hydrope laborent: aut de hydrope tantum, aut gravidatione, cum utraque ſimul afficiantur. Huic quidem operi multorum voluntas non defuit, paucorum tamen ſolertia enituit. Si Cardanum audimus, is uteri hydropem ex duodecim Medicis ſe ſolum cognoviſſe gloriatus eſt, ut ex cl. Jo. Forti conſtat, qui propterea non ita cognitu facilem eſſe teſtatus eſt. Si tamen ſedulo, & accurate attendatur ad ea, quæ Riverius, Mauriceau, la Motte, Hoffmannus aliique docuerunt, vix ac ne vix quidem quemquam decipi poſſe perſpicuum eſt. Graviditatis enim ſigna tradentes tumorem non eſſe tam æqualem & depreſſum, ſed acuminatum, & faſtigium, atque eminentiam quandam circa umbilicum præſeferre docuerunt; deinceps aliquot poſt Menſes Mulieres melius ſe habere, ut plurimum, quia grandior fœtus majorem humorum partem abſumit, qui primis Menſibus laborem faciebant; cum hydropis ſit quo ulterius progreditur eo majores moleſtias ciere: tertio admota ad ventrem manu ſenſibilem fœtus motum percipere a palpitatione quadam diſſimilem, quæ in flatulentiis contingit, cum in hydrope aquæ fluctuantis, aut ſonori aeris ſenſus pro vario corporis ſitu, quem occupant Mulieres, percipiatur. Demum in graviditate mammas intumeſcere, & lac edere, cum in hydrope extenuentur, & graciliores evadant.

XVIII. *Uterque uteri hydrops curatu difficillimus eſt, ac diutius protractus in hydropem univerſalem degenerat &c.*) Cum hydrops morbus ſit compoſitus ex vitio fluidarum, & ſolidarum partium, fluidarum quidem quia in propriis vaſis non continentur, ſolidarum vero quia laxatus nimis earumdem tonus, vel perverſa ſtructura, fundentium ſcilicet vaſorum orificia nimis ampla, & pa-

tentia, absorbentium vero nimis angusta, difficillimum autem sit cum fluidarum, tum solidarum partium texturam eo redigere, ut illæ effusæ jam extra corporis confinia educantur, neve aliæ deinceps atque aliæ ex propriis elabantur, istæ vero in pristinum sui elateris statum restituantur, vel orificiis ad numerum patentibus donentur, morbum abhinc prodeuntem difficillime evelli alibi ostendimus (q). Spem tamen affulgere aliquam posse in uteri hydrope faciunt cum multæ, ac frequentes, tum certæ, ac constantes observationes, quarum supra meminimus, quibus compertum est insignem aquæ copiam ex utero sponte quandoque profiliisse, & ventrem detumuisse. Quod & de Ascite quoque in Mulieribus dicendum, quem instante menstrua purgatione humore sub Abdomine congesto per uterum sponte profuso, ut omnis moles biduo subsideret, evanuisse testatus est Fernelius (r): & cum proximo Mense denuo succreverit, stato tempore totum iterum effluxisse. Quod probe tenendum est cum id plerumque contingat, ut collectus quidem humor sponte effluat, permanentibus tamen solidarum, fluidarumque partium vitiis, denuo effundatur, & aut deteriorem priore Ascitem, aut uteri hydropem, aut universalem arcessat. Quid si Tympanites conjungatur? Id quidem firmum, & constans est, ut serosus hydrops cum flatulento successu temporis conjungatur, & contra flatulentus cum seroso. Neque enim hærere diutius possunt aquæ, quin mora corrumpantur, unde copiosus aer generetur, qui occlusi jam naturalis aeris particulis mixtus insignem distensionem efficiat: Neque aer in cavitatibus membranas summe distendens arcte occludi, quin liquidorum per eas excurrentium cursus liber, & æquabilis perturbetur, unde serosa pars a reliquarum nexu secedens facile ex earumdem poris elabatur, aut lymphatica vasa penitus disrumpantur, unde feri extravasatio insignis, ac serosus hydrops primatum obtinens, ut celeberrimo Cardinali Norisio accidisse constat, qui cum Tympanitide prius laboraret, hydropicus tandem evasit, & in cujus aperto cadavere aquam deprehendisse, non flatum testatus est Baglivus (t). Quod jam cl. Hallen animadvertit (u), Tympanitidem ab Ascite vix differre docens, & raro flatum absque aqua reperiri, nisi in ipsis morbi primordiis. Hinc optime Aretæus (x): *Omnis quidem hydropis species pravæ, inter ipsas vero leucophlegmatia mitior, difficilis flatuosa, difficilior anasarca, ascites certe periculosissima, & quando ascites cum Tympanitide miscetur magni etiam est periculi.*

XIX. *In furore uterino venæ sectio repetitis vicibus instituatur ex partibus superioribus &c.*) Cum nimia lymphæ copia & ejusdem, ac sanguinis turgescentia potissimam partem agat in furore uterino, atque hinc effrænis, ac inordinatus spirituum motus, illud sedulo curandum esse, ut copia absumatur, turgescentia cohibeatur, spirituum motus sistatur, perspicuum est. Quas indicationes ut absolvamus nullum efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius remedium suppetit repetita sanguinis missione, ut Jo. Fortis testatus est (z), loci in quo celebranda minus sollicitus. Si tamen Ludovicum Mercatum (a), & Rodericum a Castro (b) audimus, ii quidem statim a principio sanguinem, nisi adsit impedimentum, ex venis superioribus mittendum suadent, si vero adsit, ex inferioribus. Mittendi tamen sanguinis mensuram prætereunt, quod scitu apprime utile non modo, sed necessarium est. Id præ cæteris præstitit Riverius (c), qui sanguinis missionem non modo pluries repetendam docuit, quantum vires ferre possunt ex venis superioribus, sed si Mensium suppressio adfuerit etiam inferioribus. Quem in præsens sequimur. Cum enim copia sanguinis peccat, huic primum tollendæ studendum repetita sanguinis missione ex partibus superioribus, ne nondum eadem ablata per venæ sectionem in inferioribus partibus sanguinem ad uterum alliciamus gravioribus stimulis in nerveas ipsius fibras ansam daturum. Imminuta copia, depletisque vasis inferiorum partium venas secari posse, ut suppressum Mensium fluxum quantum in nobis situm est provocemus, ita ex alibi dictis constat, ut nulla amplius probatione indigere posse existi-

(q) *aph. lib.* 2. *cap.* 5. *com.* 5. (r) *lib.* 3. *obs.* (t) *Dissert. var. argum.*
(u) *Synop. univ. medic. art.* 830. (x) *lib.* 4. *de sign. & caus. diut. affect.*
(z) *loc. cit.* (a) *lib.* 2. *cap.* 10. (b) *Par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 9. *&c.*
(c) *Prax. med. lib.* 15. *cap.* 5.

ſtimemus (*d*). Repletionem certe imminuendam vel Jacobus ipſe Meſnard affirmare videtur, cum generaliter vaſa ſanguifera in intervallis Menſium aperienda ſcriptum reliquit (*e*).

XX. *Tum præmiſſa levi purgatione ex Flor. Caſ. &c. alterans quotidie exhibeatur ex eodem ſero lactis &c.*) Utrum purgantia medicamenta in hoc morbo conveniant quæri a Medicis ſolet. Qui in humores acres viſcido involutos penitus infixos hærenteſque oculos conjiciunt, ii ſane calida intemperie tum viſcerum, tum uteri præſertim, tum ſanguinis, & ſeminis correcta, ac humoribus acribus, ac ſeminali materia evacuata, venæ ſectione repetita, tum levi purgatione inſtituta ex benignioribus compoſita, ac refrigerantibus, & leviter aperientibus per triduum uſurpatis, ad validiora purgantia confugiunt, ut prædictos humores penitus infixos evellant, atque ex helleboro confecta, quæque in maniæ curatione paſſim adhibentur. Hi fere Riverius eumque ſequuti. Alii e contra quibus curæ eſt fervorem ſanguinis compeſcere, uterum refrigerare, humores acres evacuare, ſolis lenientibus, ac leviſſime purgantibus contenti ſunt, validioribus, & helleboratis penitus ejectis. Hi fere Jo. Fortis, eique addicti Noſtrates fere omnes. Nos ab his ſumus. Et vero ſi in memoriam ea revocemus, quæ alibi de mania a nobis dicta ſunt (*f*), apparebit medicamenta ex helleboro ea ratione parata, qua lenius etiam, atque utilius Maniacos purgent, non omnibus Maniacis ſine præmeditatione præſcribenda. Leniter, atque utiliter purgare, qui laxiori habitu donantur, & in Maniam inciderunt ob humorum acrium viſcido involutorum Cerebrum infarcientium copiam. Aduſtis vero, ſtrigoſiſque corporibus, & Mania vexatis, quæ ab acrimonia alchalica, & intemperie bilioſa proficiſcitur, tantum abeſſe, ut emolumento ſint, ut ægros in vitæ diſcrimen adducere valeant. Humidiores enim, mitioreſque ſanguinis particulas educendo, cæteras acuendo, nervoſas partes in validiores vehementioreſque contractiones, ac corrugationes ſollicitando efficere poſſe, ut Maniaci furant magis, ac delirent, atque interdum convulſi moriantur. Jam quid ſperari poſſit in eo de quo agimus morbo, qui lymphæ genitalis copiam nimiam; efferveſcentiam, acrimoniam, atque hinc oriundam genitalium partium vellicationem, irritationem pro cauſa agnoſcit, quæ ad Cerebrum uſque traducta nerveorum filamentorum motum perturbat, notum omnibus eſſe poteſt, planeque perſpectum. Ea igitur conferre magis perſpicuum eſt, quæ lenientium titulo veniunt, inter quæ Caſſia cum Tamarindis, ſerum lactis Tamarindatum præſtant, quæ cum humoribus alchalicis bilioſis evacuandis, & ex maſſa ſanguinea præcipitandis, tum nimio lymphæ genitalis fervori compeſcendo, ac temperando opportuniſſima exiſtunt.

Alterans quotidie exhibeatur ex ſero lactis deſtillato cum fol. cichor. &c.) Vid. lib. 1. cap. 5. com. 15.

XXI. *Æſtuoſa tempeſtate balnea tepida: Autumno tandem lac &c.*) Ibid. com. 16. 17.

XXII. *Pediluvia interim ex malva &c.*) Ibid. com. 20.

XXIII. *Emulſiones ex ſemin. quat. frigid. . . . . . agn. caſt. in aq. lactuc. nymph. &c.*) Qui agni caſti ſeu viticis virtutem ad impetus venereos reprimendos, & caſtitatem tuendam inſignem eſſe narrant, ii, ſive edatur, ſive bibatur, ſive ſubſternatur, ſeminis acrimoniam, & inde natam in partibus genitalibus tentiginem demulcere, nocturnaſque Veneris per ſomnum imaginationes profligare, aſſerunt. Semen autem præ cæteris pulveratum, vel in emulſionem cum aquis refrigerantibus redactum adhibent. Placere id minus viſum eſt aliis cum S. Paulli, qui nonnullos reperiri ſcribunt, qui ejuſce remedii uſu ad venerem magis excitantur. Si verum id eſſet, in furore uterino, quem inſatiabile coeundi deſiderium eſſe diximus, minus habere locum videretur. Verum cum ab omnibus fere Medicis teſtante cl. Geoffroy (*g*) ad hyſtericos affectus, & uterinos furores compeſcendos in Mulieribus, nec non etiam ad inſultus ſpaſmodicos in viris hypochondriacis ſedandos commendetur, illius uſum cum viro clariſſimo minime interdicendum traderem, dummodo ſolidæ partes inflammationem non contraxerint, ſed acrior tantum humor nervoſas genitalium partium membranas titillet, quem dividi ſimul, & demulceri teſta-

(d) *Cap. 2. com. 12.* (e) *Cap. 3. art. 5.* (f) *Lib. 1. cap. 5. com. 14. &c.*
(g) *Mat. Med. tom. 2. p. 23.*

ſtatus eſt: multo magis in emulſionem receptum ex ſemin. quat. frigid. quæ non modo nomen, ſed demulcendi, fervoremque ſanguinis, & humorum compeſcendi facultas clara fecerunt.

Et ſi furor adſit inſignis, ac delirium, Camphora addi poteſt a ℈ i. &c.) Pervidentes nonnulli Camphoræ uſum Veteres pertimuiſſe, propterea quod vel ſolo odore potentiſſimos venereos ardores extinguere valeat, ut Dioſcorides, Plinius, Paulus Ægineta aliique teſtati ſunt, unde tritum illud invaluit: *Camphora per nares caſtrat odore mares*: ad credendum vehementer adducti ſunt contra furorem uterinum efficaciſſimum, ſi quod aliud remedium eſſe. Ita fere Riverius, Jo. Fortis aliique Avicennæ ducti teſtimonio, qui camphora ter potu ſumpta quemdam luxuria tentatum penitus liberatum eſſe narrat. Verum cum alibi a nobis demonſtratum ſit (*h*) per obſervationes Tachenii, Paulli, aliorumque non adeo certam eſſe ejuſce medicamenti virtutem contra libidinis incendia, ut in dubium revocari non poſſit, illud citra ullius erroris ſuſpicionem affirmari poſſe videtur, camphoram furore uterino detentis ea ratione opitulari, qua effrænes Phreneticorum, ac Maniacorum impetus coercere valet: quatenus ſcilicet tenuiſſimis, ac volatiliſſimis conſtans particulis in medullares uſque Cerebri fibras, & appenſos nervos ſeſe inſinuat, cumque ſpiritus offendat ſibi homogeneos viam ipſis ſternit, & in ordinem redigit: quo fit ut laxatæ partes vigorentur, æqualiter tendantur, interceptus in quaſdam partes motus reſtituatur, æquabilis reddatur ſanguinis circuitus, ſpaſmodici motus ſedentur, ſomnus, quies concilietur: multo magis ſi uniatur aliis remediis, quæ demulcere habent, emollire ſolidas partes, humidas, atque temperantes particulas in ſanguinem invehere, ſpiritus ramoſis partibus irretire. Jam vel unuſquiſque facile intelligit de ſeminibus frigidis ſermonem eſſe in emulſionem cum aquis refrigerantibus redactis, quæ lacteo mitique ſucco, aut nitroſo ſale abundant, de nitro ipſo puriſſimo, quod nimiæ ſanguinis, humorumque effervefcentiæ compeſcendæ, ac temperandæ opportuniſſimum exiſtit.

XXIV. *Diæta tenuis, & aquoſa, otium, virorum converſatio evitentur &c.*) Quemadmodum ut fibræ Cerebri a fixa, & conſtanti illa inflexione dimoveantur, propter quam animus in una eademque perpetuo cogitatione defixus inſanum amorem gignit, afflictionem corporis ob illata verbera, carcerem, diætam ex pane, & aqua minus tutam eſſe diximus (*i*), propterea quod morbus mentis pathematibus fotus novis mentis perturbationibus augeri poteſt, & deſperatos homines reddere, ita tutiſſimam æque, ac commodiſſimam cenſemus in furore uterino, in quo genitalium partium vellicatio potiſſimam partem agit propter lymphæ genitalis copiam, effervefcentiam, acrimoniam: quæ ſi tollantur, morbum debellatum iri cenſendum. Huic autem tribuere plurimum diætam tenuem, & aquoſam vel ex eo maxime apparet, quod lymphæ copia, effervefcentia a victu opiparo, vita curis vacua, aliiſque ejuſmodi externis cauſis ortum traducit, quæ omnino interdicendæ ſunt. Quod ubi diligenter teneamus aſſequi facili negotio poterimus, cur & otium omnino fugiendum ſit, de quo perbelle Ovidius:

Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemptæque jacent, & ſine luce faces.

cur etiam a virorum conſuetudine, familiaritate, & colloquiis amatoriis aliiſque lenociniis ſit prorſus abſtinendum, ut alibi oſtendimus (*k*), conjugium vero præſertim in virginibus venerem, & in viduis intermiſſum coitum avide appetentibus ſit procurandum, ut jam Hippocrates ſua ætate præcepit, ut ſupra diximus, eumque ſequuti Valeſcus de Taranta, Riverius, Capivacius, Jo. Fortis aliique ſunt opinati: ut nempe ſatiato utero, & effuſo ſpermate, ut ajebant, quod copioſe ſecretum, aut acrius factum genitales partes mordet, & irritat, proxima furoris cauſa deficiat, ut perbellis obſervationibus edocti Duretus, & Zacutus teſtati ſunt.

XXV. *In Chloroſi eadem curatio, quæ in menſium ſuppreſſione a ſanguinis craſſitie, viſciditate, lentore.*) Vid. cap. 2. com. 14. uſque 20.

XXVI. *In ſeroſo uteri hydrope eadem quæ in Aſcite, & Anaſarca.*) Vid. lib. 2. cap. 5. n. 8. uſque 16.

XXVII. *In flatulento tentata interni uteri orificii apertura &c.*) Qui in Tympanitide abdominali aerem intus contentum acus pun-

(h) *Lib.* 1. *cap.* 6. *p.* 123. (i) *Ibid. p.* 87. 108. (k) *Lib.* 1. *cap.* 6. *com.* 17.

punctura ejici commode posse arbitrentur, ita suadere videntibus cl. viris Boerhaavio, & Heistero, vereor maximopere, ne male ægrotantium incolumitati consulant. Primum enim Boerhaavius puncturam sæpe solatio, raro sanationi suffecisse tradit. Quæ vero Heistero spes effulgere videbatur, ventris puncturam optime cessuram in Tympanitide abdominali, quam in actis N. C. retulit, evanuisse penitus constat eodem animadvertente in sua, quam postea edidit, numeris omnibus absoluta Chirurgia, propter experimentorum defectum, minus tutam esse operationem, ut ex Helmontio clare apparet, qui eadem in Tympanitico celebrata, cito flatu exeunte periisse narrat. Non id mali pertimescendum in uterina Tympanitide, in qua si flatus uterum distendentes aperto interno ipsius orificio ejiciantur, optime erit saluti provisum, ut præ cæteris Etmullerus testatus est. Vim addit Solenandri observatio, cujus meminit Riverius de muliere quadam puerpera, quæ cum intempestive plusquam par est ventis, & aeri se commisisset, intolerabilibus doloribus pressa est, quibus diutius ægrotavit: Tandem peritæ obstetricis consilio suffitum pudendis excipiens ex nucum mystericarum pulvere testæ ignis insperso, spiritu quodam pulveris tormentarii ad instar summo cum strepitu prorumpente, illico sanitati restituta est.

Eadem, quæ in affectione hysterica &c.) Si ad causas Tympanitidis attendamus non est cur miremur varia fuisse a Medicis excogitata medicamenta. Plerique in eam opinionem venerunt, ut crederent ea quæ flatus discutiunt esse adhibenda, qua virtute calefacientia omnia, & spirituosa donantur. Alii quibus persuasum fuit aeris particulas cavitatibus occludi non posse, nisi adsit impedimentum, quominus hac illac libere permeare valeat, huic potissimum tollendo studendum esse haud dubie affirmarunt. Hinc orta litigia. Qui enim in spasmo illud agnoscendum esse putant, ii a calefacientibus, spirituosis abstinendum tradunt, ne morbi causa augeatur, aut confirmetur. Morbi causam augeri, aut confirmari emollientibus laxantibus illi e contra arbitrantur, qui eumdem a laxitate repetendum esse sustinent, ut ea quæ supra a nobis dicta sunt sedulo perpendenti apparere facile potest. Quibuscumque tamen medicamentis juvaminis dulcedine incitante læto magnoque animo utantur miselli ægrotantes, fit plerunque, ut extremo morbi cruciatu, atque auxilii carentia simul impellentibus inopinatum subsidium in non paucis desperatio inveniat. Inanibus quæstionibus missis brevibus prosequi decrevi, cumque omnes uno ore consentiant, Tympanitidem præsertim uterinam uteri vitia, ac morbos sequi, quos hystericus spasmus claros facit, eadem ipsa remedia, quæ hystericæ affectioni profligandæ visa sunt convenire, hic nulla ratione omittenda, quæ si singula, & universa percurrantur iis potissimum removendis causis esse comparata, a quibus aliarum partium laxitas, aliarum adstrictio dependet, clarissime apparet. Quod si hæc eadem salubri eventu non adhibentur, id non hominibus imputandum, qui nondum ea, quæ prædictis muneribus obeundis sunt opportuna cognoverint, sed morbo eas vires adepto, ut etiam singularibus antidotis valide obsistat, uti fere solet hysterica affectio, a qua hic idem morbus tamquam rivulus a fonte emanat, quam propterea Medicorum opprobrium appellari adnotavimus.

CAPUT VIII.

De sterilitate, & molis veris ac spuriis.

I. *Quamdiu mulieres debita in ætate constitutæ pluries capaci admixtæ viro non concipiunt, steriles vocantur: Etiamsi concipiant, fœtus autem loco massa quædam informis generetur, mola laborare dicuntur.*

II. *Sterilitatis causæ ab ætate repetendæ nimis tenella, aut contra provectiori, uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando virgines uteri clausura laborant, vel naturali vel e vulnerum, & ulcerum coalescentia oriunda, a scirrho, cancro, molis, aut polypo in utero retentis, vesicæ lapide uteri orificium comprimente, quando claudæ, distortæ cruribus, vel depressa Cocyge existunt, nimia pinguedine laborant, uteri os habent oppositum vaginæ ingressui, a nimia uteri laxitate, abortu, partu laborioso inducta, serosis, ac lymphaticis humoribus uberius ad uterum, & vaginam*

nam affluentibus, a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, a defectu sanguinis, & succi nutritii, ab eodem effeto, pravis, vitiosisque sordibus referto, hectica febre, hydrope, hypochondriaca affectione, scorbuto, lue venerea, ulceribus fetidis, cancrosis, viscerum, ac pulmonum præsertim læsione, a testium, tubarum obstructione, corrugatione, paralysi, eorumdem defectu.

III. Alimenta, pharmaca, incantationes, maleficia sterilitatem inducere non facile dixerim.

IV. Molæ causæ sunt ovi in testibus, sive in tuba, sive utero incubati partes laxæ, confusæ, arcte pressæ, invicem irretitæ, implicatæ, corrugatæ, aut alio quovis modo alteratæ, ut vermiculus fœcundans in perfectum Animal mutari non possit, unde vera: vel fibrosæ, ac gelatinosæ sanguinis partis tenui, ac serosa una cum globulis foras exeunte, uteri adhæsio, condensatio, concretio, unde spuria proficiscitur.

V. Sterilitatis signa per se satis clara sunt: causarum ex earum examine facile innotescent. n. 2.

VI. Si mulierem videris, cujus venter primis statim duobus mensibus mole insigniter augeatur, cuique admota manu nullus motus percipiatur, vel ad quartum, quintum usque mensem (nisi forte convulsionibus ventris vexetur, dolore, aut punctionis sensu se satis prodentibus) & dum ab uno in alterum latus se vertit, compactum quoddam corpus volvatur ponderis sensum efficiens etiam in pubis regione nunquam intermisse, aucto sensim tumore præcipue circa epigastricam regionem, molli in eadem, & hypogastrica, quæ mulier molestissimis prematur symptomatibus, palleat, lac in mammis non habeat, nec easdem intumescentes etiam transacto legitimo partus mense, scirrhi, cancri, hydropis signis absentibus, eam mola laborare judicandum.

VII. Sterilitatem tolli uti plerisque mulieribus, & earum maritis gratum, ita & ad quosdam debellandos morbos commodum.

VIII. Molas vero ejicere apprime necessarium, cum non solum ad annos perdurent, præsertim spuriæ, sed periculosas hæmorrhagias inducant.

IX. Sterilitas quæ ab ætate nimis tenella proficiscitur per se adultiori jam facta, tollitur: quæ vero a proyectiori, si naturæ opus desit, artis vires plerunque eludit, eo magis quæ a mala partium conformatione, aut læsione insigni. Quid si defectus adsit?

X. Quæ ab uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando virgines uteri clausura laborant, sectione manu periti Chirurgi instituta, curanda.

XI. Quæ a scirrho, cancro, molis, polypo in utero retentis, vesicæ lapide, iis quæ in eorum curatione proposita.

XII. Quæ a nimia uteri laxitate, ac lymphaticis humoribus uberius ad uterum affluentibus exoritur, missa venæ sectione, nisi mensium suppressio id postulare videatur, purgantibus, decoctis sudorificis, adstringentibus, exsiccantibus, aquis sulphureis, aliisque, quæ in fluore albo notho dicta sunt, pertractanda: quibus addenda in diætæ regimine Chocolatæ usus, confectiones ex pistachiis, ambaro, eruca in acetariis comedenda, aut cibis incocta, qui nuce moscata, cinnamomo, cariophyllis condiri possunt, vina generosa, vini spiritus maxime post cibum.

XIII. Quæ a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, ac vellicante, solis lenientibus, refrigerantibus, diluentibus, farinosis, lacteis, emollientibus internis, & externis, ac sola vini abstinentia curanda, ut fere uterinus furor.

XIV. Quæ a defectu sanguinis, & succi nutritii ab eodem effeto, pravis, vitiosisque sordibus referto, hectica febre, hydrope, hypochondriaca affectione, scorbuto, lue venerea, ulceribus fœtidis, cancrosis, viscerum ac pulmonum præsertim læsione, iisdem remediis, quæ in eorum morborum curatione.

XV. Molæ curatio post transactum legitimum partus tempus instituenda, eaque primum Clysteribus ex decoct. alth. mercurial. lilior. albor. melilot. parietar. semin. lin. fenu græc., vel ex ol. lilior. albor. chammom. irin. amygdal. dulc. nec non etiam pessariis ex butyro, adipe anserina, medulla cervina cum oleo irino, & similibus, ac melle paratis, quibus & ossa pubis, inguina, & os sacrum inungantur, dum bis per hebdomadam aqua destillata ex floribus sambuci cum saccharo propinatur, quindecim vero transactis diebus oleum amygdalarum dulcium præbetur etiam ad unc. viii.

XVI. Venæ sectio postea ex brachio vel repetitis vicibus, si plethorica fuerit mulier, celebranda, mox ex pede, vel ex pede tantum si cacochyma, & debilis; nisi forte enormis adsit sanguinis hæmorrhagia ex utero, quo casu va-

vena tantum brachii habita virium ratione, ſecanda.

XVII. Inde in prædicto debilitatis caſu ad dictamum creticum pul. trochiſc. de myrrha, boracem mineralem a. ad ℈ i. cum tinctura ſuccin. q. ſ. in bol. redact. deveniendum, addendo Caſtor. gr. v. quibus decoctio ſuperbibatur dictami, croci, flor. lilior. albor. & politrici: quorum loco Tulpii pulvis eſſe poterit a ʒ .ſ. ad ʒ i. aut pulvis Heurnii eadem doſi etiam ex vino.

XVIII. Hiſce vero non juvantibus quid vetat, quominus ad pulverem ſecundinarum præp. a ʒ .ſ. ad ʒ i. vel ejuſdem ſpiritum ad gut. xxxx. ex eadem decoctione, vel aqua ſabinæ, & Cinam. confugiamus? Jam & Jecur anguillæ cum felle exſiccatum, ac pul. ad ℈ i. in aqua eadem præſto erit, aut pulvis teſticulorum equi ad ʒ i.

XIX. Eodem tempore clyſteres injiciantur ex decoctione colocyntidis, agarici in carminativa decoctione, vel ex ol. Camæm. lilior. albor. irino addito oleo rutæ, cyclamin. nec non peſſaria ex pulverib. colocyntid. agaric. ſcammon. hellebor. euphorb. ſtaphiſſagr. cum melle parata, ſi laxiori habitu donetur mulier, nec ſpaſmis hyſtericis obnoxia; quibus mitiora erunt ex ammoniaco, opoponace, bdellio; dum ab horum applicatione in balneum aquæ dulcis immittenda, & leve aliquod ſternutatorium in nares recipiendum ex caſtor. hyſop. ſatur. pul. a ℈. i.

XX. Ubi tamen præ enormi ſanguinis effuſione in vitæ diſcrimine verſetur mulier, omnia hæc laxantia, impellentia, acria, ſtimulantia medicamenta proſcribenda, & ad molæ extractionem ſtatim confugiendum, quæ peritis obſtetricibus, aut Chirurgis committenda.

CAPUT VIII.

De ſterilitate, & molis veris, ac ſpuriis.

I. *Quamdiu mulieres debita in ætate conſtitutæ pluries capaci admixtæ viro non concipiunt &c.*) Plerique Medicorum ad mulierum ſterilitatem ſtatuendam pluribus opus eſſe exiſtimarunt. Primum ut perfecta valetudine fruantur, atque bono laudabilique temperamento ſint præditæ: deinceps ut certo ſtatoque tempore menſtruo ſanguinis fluxu afficiantur, qui quoad colorem, quantitatem, qualitatem, conſiſtentiam, mediocritatem ſervet, qui ſemel in menſe non interruptus, ac ordinatim uſque ad omnimodam evacuationem perſeveret, trium ſcilicet, quatuorque dierum ſpatio, interdum quinque habita ratione plenitudinis, temperamenti, ætatis. Verum ne iis aſſentiamur hiſtoriæ faciunt cum certæ, ac notiſſimæ, tum etiam multæ, ac conſtantes, quibus deprehenſum eſt, quamvis optime ſe habeant mulieres, nihilominus tamen ſteriles eſſe, ac mulis ſimiles, quæ noſtro ſaltem ſub Cælo viventes non generant, quidquid de quadam teſtetur Ariſtoteles (*l*), quæ binos partus una vice edidit, deque Sirienſibus narret, quas omnes mira fœcunditas claras facit (*m*), quidquid etiam Plinius rem eamdem confirmet (*n*), cum a noſtris nunquam viſa, aut perquam raro, ut a cl. Mauriceau demonſtratum eſt (*o*). Cum e contra non paucæ reperiantur, quæ licet deterioris indolis temperamento præditæ, pravo corporis habitu, excrementitiis, vitioſiſque humoribus onuſtæ, fœcundæ tamen eſſe non deſinunt. Quotidiana etiam conſtat experientia ipſius Ariſtotelis (*p*), Schenkii (*q*), & Mauriceau (*r*) obſervationibus confirmata nonnullas mulieres menſtruis purgationibus nullo unquam tempore obnoxias, aut lactantes, quibus ad annos uſque deficiunt, concepiſſe. Quo ſatis apparet eo magis eas, quibus inordinatim, & parciores fluunt menſes concipiendo pares exiſtere. Ecquid enim in eas anguſtias naturam compellat, ut eam ſanguinis quantitatem ex utero ejiciat, qua opus eſt ad cęteras omnes ſenſibiles evacuationes? Quibus liquido conſtare arbitror valetudinis ſtatum, temperamenti rationem, menſium fluxus, naturam aliaque id genus tanti facienda ad mulierum fęcunditatem, aut ſterilitatem arguendam, quanti Hippocratis præceptum (*ſ*) docentis certiſſimum rei argumentum præbere ſuffitum veſtibus undique obvoluta muliere, cujus odor

(l) *Lib. 6. hiſt. anim. cap. 22.* (m) *Ibid. cap. 24.* (n) *Lib. 8. cap. 44.* (o) *Lib. 7. cap. 2.* (p) *Lib. 7. cap. 2.* (q) *Lib. 4. obſervat.* (r) *Loc. cit.* (ſ) *5. aph. 59.*

odor ad nares, & os pervadat, vel neutiquam: En effatum: *Si mulier non concipiat, & scire placeat an sit conceptura, vestibus undique obvolutam subter suffito: ac si odor corpus pervadere videatur ad nares, & os usque non sua culpa sterilem esse scito*: cujus ratio mihi ulla non suppetit: aut quanti illud Aristotelis, qui fecunditatis, aut sterilitatis indicia optime haberi posse tradidit ex seminis consistentia. Si enim spissum, concoctum, atque aqua demersum fundum petat, fœcundum esse conjiciendum, sterile e contra si aquosum diffluat, & aquæ innatet: quod præterquamquod ridiculum Nostratibus visum, semen mulieres generare inficiantibus, accedit præterea, etiamsi concedatur, nullum ejusce in mulieribus experimentum institui posse. Quapropter illud citra erroris suspicionem affirmari posse videtur solam ætatem mulieris, & viri consuetudinem esse spectanda. Si enim mulier ea sit in ætate constituta, qua ad concipiendum par esse debet, quamque omnes fere Medici uno ore ab incipiente mensium fluxu, usque ad eorum terminum, a vigesimo scilicet tertio circiter anno ad quinquagesimum usque decreverunt, ac viro utatur, qui semen prolificum in copula venerea ejaculet, nec tamen concipiat, ea sterilis sit, ut animadvertit Etmullerus, nuncupanda, atque usque dum mutatione ætatis, vel spontaneo naturæ conatu, vel artis auxilio conceptionis impedimenta tollantur, ut quotidiana experientia compertum est, quo casu sterilis nomen deponens, fœcundæ suscipiat. Ex quibus liquet sterilitatis nomine non omnimodum tantum concipiendi defectum, & integram abolitionem venire, sed etiam omnem concipiendi impotentiam, atque impedimentum, ut præ cæteris a cl. Riverio adnotatum est.

Etiamsi concipiant, fetus autem loco massa quædam informis generetur, mola &c.) Conceptio si Hippocratem audimus, nihil est aliud, quam propria, ac peculiaris uteri actio, qua per mixtionem prolifici seminis utriusque sexus in eodem retentam, fotam, & calore exsiccatam fœtus generatur, formaturque. Quam quidem opinionem primus omnium Antiquiorum vestigia sequutus Cartesius, ejusque scholæ addicti Galli non pauci, quos inter Mauriceau eminet, artificiose admodum illustrarunt, variisque cogitatis stabilire conati sunt. Aristotelem primum carpunt (eosque omnes, qui ejusdem auctoritati innixi sunt) qui cum docet (*t*) mulieres nullum nec semen habere, nec effundere, & falsa eum sentire, & ignorare prorsus, quæ scitu necessaria sunt, haud dubie affirmant. Vasa spermatica, ac testes mulierum in hunc finem a natura esse comparatos, eosque semine turgere, quod pari prorsus copia, qua viri, effundunt in Veneris œstro. Ejusce rei veritatem luce clarius apparere posse, si sedulo, & accurate perpendant filios matribus plane similes oriri, aut Patribus pro vario feminini, aut masculini seminis prædominio, dum fit conceptio: multo magis si in quorumdam Animalium generationem studium omne, curamque convertant, quæ de maris, ac fœminæ, ex quibus genita fuerunt natura, licet specie differant, participare comperiuntur. Hinc mulos mixtam ex equo, & asino habere similitudinem nota res est. Quibus rite ad trutinam, ut ajunt, revocatis, si qui ad credendum vehementer non adducantur utriusque sexus semine opus esse ad conceptionem, eoque prolifico, quod nempe ideam, formamque omnium corporis partium in se contineat, ex Philosophorum censu ejiciendos putant. Mirum non est Veteres eosque sequutos in ovi muliebris ignoratione versantes hæc vago passim rumore circumtulisse. Mirandum magis esset, si nostra hac ætate adesse adhuc deprehenderentur, qui oblivioni fere traditam sententiam, postquam innumeris experimentis statutum est mulieres non semen, sed ovum ex testibus excludere, denuo revocarent. Medici nomen denegetur ei, qui in tanta Philosophiæ, ac Medicinæ claritate muliebris seminis recordetur. Quomodo autem ex virili semine, & ovo muliebri concipiant mulieres infra dicemus. Illud interim neminem inficiari posse facile equidem judicaverim, ut a Veteribus aliisque decretum est, uterum pravis, vitiosisque sordibus conspurcatum, aut aliter male affectum veræ, ac naturali conceptioni, seu fetus generationi, ac formationi quandoque imparem esse, ac facillime falsam ciere, quæ non modo consuetum naturæ ordinem non servat, sed eidem vim infert, molam nempe ita dictam, quia quasi moles quædam mulierum uterum premit,

(t) *Lib.* I. *de gener. Anim.*

mit, quæ nihil eſt aliud, quam maſſa quędam informis loco fętus genita. Sed plura inferius.

II. *Sterilitatis cauſæ ab ætate repetendæ nimis tenella &c.*) Quandoquidem ſterilitatis nomen lata, atque ampla ſignificatione omnem concipiendi impotentiam, omneque impedimentum comprehendit: id autem a pluribus cauſis oriri poſſit, ut plures ſunt operationes naturales, quæ ad conceptionem perficiendam requiruntur, virilis nempe ſeminis in congreſſu venereo in uterum ingreſſus, ejuſdem debito tempore retentio, fotus, conſervatio, ac debita materia ad Embryonis conformationem, & incrementum neceſſaria, ita plures eſſe ſterilitatis cauſas perſpicuum eſt, quæ tamen ad quatuor præcipuas referri ſatis apte poſſe videntur, quando nempe receptio ſeminis impeditur, quando receptum non retinetur; non nutritur, nec debita materia ad Embryonis conformationem, & incrementum ſuppeditatur. Inter cauſas, quæ debitum ſeminis ingreſſum impediunt, ætas juvencula primum recenſetur, in qua docente Riverio ob exiguitatem, & ſtricturam partium genitalium mulier virile pudendum admittere non poteſt, aut certe niſi cum ſummo dolore, qui eam concubitum averſari cogat. Quamquam ſi cl. Mauriceau audimus (*x*), falſum putat Mulieres concipere nullatenus poſſe abſque virilis pudendi ingreſſu, cum plures juvenculas viderit, quæ communi opinione deceptæ adoleſcentum ludis, ac jocis, quorum amore flagrabant plus tribuentes, quam par erat, nihil tale cogitantes, ac maximopere ſtupentes ſe gravidas deprehenderunt nullum licet verum, realemque pudendi virilis ingreſſum conceſſerint, utero nimirum ad externum vulvæ ingreſſum vi actus venerei accedente, majorique tunc impetu ejaculante viro ſemine, ab utero facile recipi poſſe conjicit, dummodo recta linea externum orificium verſus ejiciatur, cui ad amuſſim reſpondet internum, atque conceptionem cieri, ut tribus fere obſervationibus didiciſſe teſtatus eſt. Si ſola prior obſervatio, quam affert, ſpectaretur, ſuſpicari fas eſſet eadem deceptum virum præclariſſimum cum ob alias rationes, tum ob hanc potiſſimum, quod ejuſmodi luſus in vehementiſſimo amore percitis, aut venereæ voluptatis oblectamentis obcæcatis accidant, quibus ſenſus facillime tolli contingit, atque ea ſponderi, quæ fieri avebant. Ita Mulierem quam memorat nuptam marito fuiſſe conſtat, cujus propterea venerea conſuetudine frequentiſſime utebatur, utut valde quiſque ſollicitus, ne virile pudendum conceptionis evitandæ cauſa, atque clandeſtini conjugii aperiendi, introiret. Sed ecquis id firmiter, conſtanterque ſervatum fuiſſe juratus credat, licet non prætervifum? Obſervationes aliæ duo quarum meminit, dubitationem ſuſtuliſſe omnem viſæ ſunt, cum poſt conceptionem hymenem in Muliere integrum omnino, atque parum adeo perforatum deprehenderit, ut vix digiti auricularis extremum introduci poſſet; in altera vix ut calami ſcriptorii capacitatem æquaret. Hymenem plerique frænulum dixerunt, alii duce Winslouvio (*z*) navicularem foſſulam, eamque in Virginitatis notis in omne tempus annumerare conſueverunt, ſcribente in hanc rem Riolano: *Orificium labiorum admodum anguſtum erat cum frænulo, ſive membranula valde tenſa, & rigida hæc labra inferne conſtringente:* quibus ſubdit poſtea: *Signa virginitatis in pudendi orificio collocata ſunt, videlicet inferiorum cutis tenſio, & rigiditas:* ut ſilentio prætercream, quod Graafius de virgine annos nata viginti quatuor loquens tradidit (*b*), in cujus inferiori pudendi parte diductis a ſe invicem vulvæ labris altum conſpexiſſe frænulum teſtatus eſt: quod ſi Petrum Taberranum audimus (*c*), nil aliud profecto, quam inferior labiorum commiſſura tenſa in Virginibus, laxa in corruptis, laxiorque in iis, quæ pepererunt, veruntamen ſemper conſpicua, quemadmodum viri cl. Bavin & Fantonus animadverterunt: ſi Heiſterum, atque Morgagnum præſtantiſſimum, in Mulieribus virum expertis nullo modo viſibilem, cum ea in violento congreſſu dilacerata carunculæ myrtiformes exoriantur, quas non hymenem, ſed dilacerati hymenis reliquias eſſe haud dubie affirmant, ut pulcherrimam intuenti delineationem, quam Morgagnus exhibuit, apparere facile poteſt (*d*). Cum hymenem igitur ſanum, & integrum modis ſupra indicatis deprehenderit cl. Mauriceau, ſuſpicari non licet eumdem vaginę

T 2 ori-

(x) *loc. cit. p.* 51. (z) *Trait. du baſ. vent. ſ.* 629. (b) *De Mulier. org. cap.* 5. (c) *obſ. anat.* 35. (d) *adv.* 1. *tab.* 7.

orificio in coitu exercitatis Mulieribus adeo ſtricto, anguſtoque, ut virginitatem imitari videatur deceptum fuiſſe, quemadmodum id deprehendiſſe refert Riolanus in Muliere 25. annos nata ita impudica, ut viros ad coitum invitaret (*e*), aut medicamentis, aliiſque artificiis, *quibus verſipelle puellarum genus virginitatem ſimulare ſolet*, eodem teſtante Riolano, quibus propterea minus cautæ obſtetrices dolo capiuntur, ut ex cl. Horatio Augenio conſtat, ubi inquit (*f*): *Tantum poſſunt ejuſmodi fraudes, ut viderim ſex probatæ famæ obſtetrices Mulierem quamdam judicaſſe intactam virginem, quæ ſeptem antea Menſibus puerum pepererat: Præterquam enim quod non ſolum vinculum illud duriuſculum, quod obſtetrices*, ut inquit Riolanus, *intromiſſo digito offendunt, chordamque idiomate ſuo vocitant, quo præſente virginitatem eſſe, atque indubitatam affirmant*, digitorum ope exploravit, ſed ulterius progreſſus hymenis capacitatem detexit: accedit præterea id ſe expertum fuiſſe in viro nuptis Mulieribus, altera quidem ſeptuagenario, qui præ virium imbecillitate nec hymenem diſrumpere, nec propterea pudendum in uteri collum introducere potuerat, ſed prope virginitatis clauſtrum ſemen etiam languide ejaculare: altera juveni quidem, ſed qui duorum Menſium ſpatio, quo eam deſponſaverat, nondum & ipſius confeſſione vel in violento niſu ingreſſus fuerat, unde conſilium, & opem medicam poſcere non dubitarunt, cum jam examine rite inſtituto, gravidam eſſe uxorem non ſine obſtetricis admiratione, quæ fidenter aſſeruerat ſterilem perpetuo evaſuram haud intuto pronuntiavit. Sed ne rariorum obſervationum ſtudio fallamur, illud tenendum, quod plerunque in tenellæ ætatis juvenculis contingit, ut ſcilicet præ genitalium partium anguſtia virile pudendum admitti non poſſit. Quod & de provectioribus virginibus intelligendum putat Riverius, in quibus partes genitales defectu exercitii venerei marcidæ, ac vietæ factæ ſunt, ac ſtrictiores redditæ, ut virilem penem facile poſtmodum admittere nequeant. Quod tamen non adeo frequens eſt, ut non alia melior ſterilitatis cauſa in iis excogitari queat. Quotidiana enim conſtat experientia non paucas provectiores virgines perforatas non modo inveniri, ſed quæ optimos, ac perfectiſſime conſtitutos fœtus edunt, licet laborioſe magis, quam juniores, ob oſſium difficiliorem diſtenſionem, quam tenella cum eſſent nondum paſſa, obduruerunt. Accuſanda in his potius videtur aut deficiens partium elaſticitas apprime neceſſaria, ut ſemen receptum retineatur, ut ovum muliebre in uterum deſcendat, aut materia embryoni nutriendo neceſſaria. Sed de his infra erit dicendi locus.

Deinceps uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando Virgines uteri clauſura laborant &c.) Virgines uteri clauſura laborantes atretæ, ſeu imperforatæ nominantur: hæc autem tribus in locis fieri poteſt, vel in oſculo uteri interno, vel ejuſdem cervice, vel in oſculo anteriori, quod vulva appellatur. Iſtæ omnes partes clauſæ ſunt vel naturæ vitio membranam quamdam obtendentis, vel vi præcedentis vulneris, aut ulceris, quibus coaleſcentibus fit earumdem partium coalitus, vel demum tumoris cauſa, quo meatus interior obturatur. Ejuſmodi ſunt ſcirrhus, cancer, de quibus ſupra dictum eſt, carnoſitas, polypus, lapis, quibus omnibus pudendi virilis, ac ſeminis ingreſſum prohiberi manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari. Rarum quidem eſſe docet cl. Mauriceau (*g*) Virgines uteri clauſura laborantes reperiri. Exempla tamen non deſunt a viro cl. memorata, de Fabricio primum narrante, qui puellam vidiſſe ait annos 13. natam, quæ propterea quod hac de cauſa menſtrua ejicere non potuerit in mortis diſcrimine fuit conſtituta, ſola autem inciſione non modo in perfectiſſimum valetudinis ſtatum reſtituta, ſed ad generationem apta reddita: tum de alia annorum 17. referente, quæ tumore adeo inſigni premebatur, ut extra ſitum propenderet, in quo vulvæ ingreſſus adeſſe oportebat, inſtante vero Menſium periodo ad eam magnitudinem adacto, ut membrana carnoſa vulvam omnimode obducens propelleretur, quæ uteri prolapſus uti primum habitus fuit ad amuſſim videbatur, ſectione autem, ſanitati egregie reſtituta. Aliam hiſtoriam de Muliere, cujus ſupra meminimus, quæ imperforata prægnans evaſit; quamque de puerula citato loco refert, cum eodem recidat brevitatis gratia prætermitto. Scirrhoſam labem a ſuppreſſo fluoris albi ſtillicidio, vel

(*e*) *loc. cit.* (*f*) *epiſt. medic. tom. 2. lib. 1. cap. 6.* (*g*) *loc. cit.*

vel Mensium fluxu in fęminis melancholicis, hypochondriacis, cacheticis oriundam non modo uterum, sed ovarium, & tubas Fallopianas occupantem sæpe sterilitatem perpetuam Mulierum inferre, se aliquot exemplis didicisse testatus est Hoffmannus (*h*). Quid opus est pluribus! Quæcumque natura claudæ, distortæ cruribus, vel depressa cocyge existunt, vix commodam posse in concubitu præstare figuram, quæ ad debitam seminis receptionem necessaria est, neminem latet: Pinguedinem nimiam vias uteri angustare, & aqualiculo prominentiore justum, & commodum viri cum fœmina congressum prohibere manifesta res est. Quod vel Mulieri prægnanti contingere docuit Hippocrates in libro *de Sterilibus*, & alibi (*i*) inquiens: *Quæ præter naturam crassæ non concipiunt, iis os uteri ab omento comprimitur, & priusquam extenuetur non concipiunt*. Quamquam si cl. Mauriceau audimus, ille quidem interni orificii compressionem, quam facit Omentum inter sterilitatis causas ægre recenset; cum occurrere huic impedimento posset Aretinus aliqua subtilius excogitata positura, qua in actu venereo prædicta uteri compressio præcaveretur.

Uteri ore opposito vaginæ ingressui) His addit Riverius temperiem uteri frigidiorem torpidas Mulieres reddentem, ut nulla propemodum voluptate in coitu fruantur, aut tardius saltem excitentur, ita ut internum uteri orificium tempestive non aperiatur ad semen virile recipiendum. Quod Mulierum stupiditatis nomine gallico idiomate *insensibilitè* perbelle expressit Mauriceau, non tanti faciendam putat, quanti potest, ac debet. Quamvis enim Mulieres virile pudendum in vaginam, sive uteri cervicem recipiant, atque internum ipsius orificium pro seminis ingressu tempestive aperiatur, non inde tamen sæpe sæpius steriles esse desinunt pro vario ejusdem orificii situ, qui quandoque ex adverso non est vaginæ ingressui, sed interdum deorsum rectum intestinum versus, aut ad latera, ita ut semen recto pellere viro non liceat, Mulieri concipere, propterea quod aut statim prosiliat, aut refrigeretur cum simul ac ejaculatus est ab utero non recipiatur.

Nimia uteri laxitate, abortu &c.) Sed jam ad alterum vitium conceptionem impediens ventum est, quando scilicet semen non retinetur, quod tunc plerunque contingit, cum aut abortu, aut partu laborioso fibræ uteri divelluntur, & nimium laxantur, cum interno orificio, aut cum in toto corpore humores lymphatici, ac serosi, crudique redundant, & ad uterum, ac vaginam confluentes prædictas partes nimium molles, & laxas reddunt, ac propterea ovulo retinendo, aut geniture ineptas partes constituut, quæ immo una cum excedentibus lymphaticis humoribus labitur extra laxatum uteri os. Hinc frigidas, cachecticas, pituitosas, frequentissime vero fluori albo obnoxias steriles esse videmus: e contra steriles fere semper observamus nimis calidas Mulieres, salaces, & luxuriosas ob humores valde acres, salinos, stimulantes in toto corpore redundantes, & ad partes generationi dicatas confluentes, quia videlicet ab ejusmodi humoribus nimis acribus urentibusque seminis virilis virtus destruitur, & ab excedentibus motibus, ac calore genitales spiritus dissipantur, qui a temperato foventur calore. Hinc aptissime Hippocrates (*k*): *Quæ frigidos, & densos habent uteros, & quæ præhumidos habent, non concipiunt, extinguitur in ipsis genitura. Et quæ plus æquo siccos, & adurentes; nam alimenti defectu semen corrumpitur. Quæ vero ex utrisque moderatam nactæ sunt temperiem eæ fœcundæ evadunt*. Quem aphorismum explicans Galenus, semen a nimia uteri humiditate extingui ea prorsus ratione, qua triticum, quod in udis, ac paludosis locis seritur, aut contra lapideis, arenosisque, docuit, cum alimenti defectu fructum producat, ac si ardente Sirio urenti Caniculæ exponeretur. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt, tertium conceptionis impedimentum attigisse, quando nimirum ovum non nutritur sufficienter in utero, quod frigidæ, & humidæ, ut Veteres ajebant, uteri intemperiei, seu ut nostrates volunt, laxitati, & serosorum, crudorumque humorum copiæ ad ipsum veluti ad cloacam, ad quam omnes corporis partes suas superfluitates deponunt, confluentium tribuendum videtur, quatenus scilicet etiamsi retentum sit semen, facillime tamen corrumpitur, cum de calida intemperie, seu de acribus urentibusque humoribus res luce sit clarior.

A defectu sanguinis, & succi nutritii, eodem

(h) *Tom.* 4. *p.* 5. *cap.* 6. *sec.* 19. (i) 5. *aph.* 46. (k) 5. *aph.* 62.

dem effœto &c.) Ad quartum impedimentum pertinet materiæ defectus ad Embryonis conformationem, & incrementum necessariæ. Hinc observamus lactantes, aridas, & emaciatas rarius concipere, & mulieres post largas humorum evacuationes infœcundas evadere ob sufficientis nutrimenti defectum. Sic nimis juvenculæ, & vetulæ, etiamsi virile pudendum recipiant, steriles communiter creduntur, quod debita sanguinis copia careant ad Embryonis conformationem, & nutritionem. Cum tamen certissimis observationibus deprehensum sit ovaria ante pubertatis annos esse admodum parva, purificationis tempore magna, in senescentibus valde labefactata, exsucca, ineptam illorum dispositionem ad fœcundationem, accusandam traderem. Quamquam etiamsi sanguinis defectus redarguendus videatur, nec tamen deficiat, effœtus nihilominus, aquosus, partibus heterogeneis & excrementitiis ditatus esse potest, atque rorido, & oleoso succo depauperatus, vel labe quadam venefica inquinatus, ut cum mulieres hectica febre laborant, hydrope, febribus longis, scorbuto, elephantiasi, lue venerea, ulceribus fœtidis, & cancrosis, vel insigni unius alicujus visceris læsione debitam sanguificationem impediente, & convenientem triturationem, & attenuationem, qua partium inutilium, atque excrementitiarum secretionem minui contingit, aut omnino everti: unde in sanguine collectæ universam fluidorum massam inficiunt, & admirandos, ac proportionatos totius machinæ motus turbant, atque confundunt. Hinc sterilitas tamdiu duratura, quamdiu prædictis morbis leventur mulieres, aut quod frequentius evenit, quamdiu mutatione ætatis temperamentum mutent, aut organorum genitalium constitutionem a priore diversam adipiscantur, atque virile semen convenienter utero recipiatur, debito tempore retineatur, foveatur, conservetur, ac debita materia ad Embryonis conformationem, & incrementum suppeditetur. Quid si ovi ductus, sive tubæ nimis corrugatæ, aut nimis laxæ sint ejusdem fibræ, ut paralyticæ, & ad motum ineptæ evadant? Ab hisce enimvero omnibus causis immedicabilem sterilitatem exoriri, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Sed ne diutius hisce recensendis immoremur, si quis de sterilitatis causis curiosius doceri velit, eum ad cl. Vallisnerium mittimus in suo tractatu Italico sermone conscripto, in quo omnia abunde suppetunt, quæ ad perfectissimam earum historiam requiruntur. Nobis præcipuas, & quæ sensibus obviæ sunt indicasse sufficiat edoctis monito cl. Listeri dicentis (*l*): *Adhuc in tenebris sunt generatio, & utriusque sexus virtutes: uteri qui sani, & secundum naturam se habent, prolis quidem concipiendæ potes sunt: at in quo consistat ista sanitas, quæstio est*: alioque Etmulleri (*m*) ubi ait: *Quando mas emittit genituram debitæ consistentiæ largiter, & quando nullum adest vitium, conformationis mas absolvitur, & vitium sterilitatis est in fœmina, quæ mille modis potest impediri*.

III. *Alimenta, pharmaca, incantationes, maleficia &c.*) Quæ de nonnullis externis rebus sive alimentis, & pharmacis tradiderunt Veteres Scriptores nugæ sunt. Inter alimenta, ut acetum, mentham, symbrium aquaticum, aliaque id genus silentio prætercam, Fabæ recensentur ab aliquibus Apollonii ductis auctoritate, qui in libro historiarum memorabilium; putamina, inquit, fabarum steriles plantas efficere, si radicibus earum apponantur, & gallinas, si crebro eas edant. Hanc ob causam fortasse Pythagoreos fabæ usum interdixisse. Verum enimvero contrariam opinionem sustinet Antiocheus, quem Minoë refert, asserens fabas malum succum ferre, insomnia turbulenta facere, ad venerem excitare, mentis tranquillitatem efficere, eamque ob rem Pythagoram a Fabis abstinuisse, uti fere abstinuisse Sacerdotes Ægyptios tamquam immundo edulio testatus est Herodotus. Sed ne his omnino acquiescamus facit Aristoxenus apud Aulum Gellium (*n*), qui nullo legumine Pythagoram sæpius usum fuisse tradidit: hinc Pythagoricum illud symbolum, a Fabis abstineto, alia ratione interpretandum, vel ut alii volunt teste Plinio, quia mortuorum animæ sunt in illis, & quia in floribus earum litteræ lugubres reperiuntur, vel ut alii, quia, ut ait Lucianus, si viridem fabam folliculo exuas virilibus genitalibus omnino similis apparet, qui cum sint auctores fœcunditatis sive generationis non a faba comedenda, sed a rei venereæ proluvio voluisse Pythagoram ho-

(l) *exerc. de hum.* (m) *colleg. pract.* (n) *lib.* 4. *n. a. c.* 11. *inst. R. H.*

homines deducere: Tandem alii cum Plutarcho, quia Veteres vice calculorum in Magistratibus eligendis Fabis utebantur, unde a muneribus Reipublicæ tractandis abstinendum. Addunt etiam nonnulli incantationes, & maleficia, a quibus conceptionem impediri posse vago passim rumore circumferre solent. Diabolicis artificiis non plus tribuendum, quam par est alibi a nobis fuit demonstratum (o). Dum tamen morbos producit Diabolus, eosdem producere spiritus afficiendo, modo scilicet urgendo nimis, & in vehementes turbas, effrænesque impetus cogendo, modo eosdem sistendo: hinc omnes morbos dæmoniacos vel ad perturbatum solidarum partium motum referri, vel ad cohibitum. Ad illos spectare varias, atque immanes corporis jactationes, circumvolutionesque, epilepsiam, furorem, aliosque ejusmodi, quorum mentio fit in novo Testamento, quorumque originem Spiritus Sanctus Dæmoni adscribit: ad hos vero linguæ aphoniam, surditatem, contractionem &c. quæ a Dæmone producta fuisse testis est Sacra Scriptura. De sterilitate ne verbum quidem. Impotentiam tamen conjugalem huc spectare, eamque ex cessante spirituum influxu per penis musculos repetendam esse animadvertit Hoffmannus (p), id quod per incantamenta induci posse etiam in vulgus notum est. Quod si verum esset, minus mirandum videretur, cessante hac eadem de causa spirituum influxu in uterum, ac reliquas Mulierum partes generationi inservientes ita laxari, ac flaccessere posse, ut semini, & ovulo retinendo impares partes constituerentur, atque hac ratione steriles Mulieres evadere. Nisi forte velimus asserere eodem duce Hoffmanno, tanta hodie Dæmones potestate, atque imperio non uti in rerum naturalium ordinem, ipsumque genus humanum, quanta olim polluerunt. Quod vel ex eo maxime apparet, quod nostris temporibus spectra, obsessiones, incantationes, dæmonum ludibria, ac famosa Oracula Delphorum, Dodonæ, Bœotiæ, Lyciæ, Lybiæ, Ægypti, & Cabirorum, quæ olim erant omnibus admirationi, post mirabilem Christi adventum magna ex parte evanuerunt, ut Antiqui Patres Athanasius (q), Justinus Martyr (r), Dionysius Alexandrinus (ſ), ex paganis vero Plutarchus testati sunt: ideoque omnes morbos, qui extraordinariis signis, ac characteribus non se manifestant, quos alibi memoravimus (t), non magicos, aut dæmoniacos habendos, sed naturalibus causis adscribendos, quibus omni studio removendis studendum.

IV. *Molæ causæ sunt ovi in testibus, sive in tuba, sive utero incubati partes laxæ, confusæ &c.*) Cum ovaria ante pubertatis annos admodum pauca esse diximus, purificationis tempore magna, ac in senescentibus valide labefactata, exsucca, satis superque apparere posse videtur magnum illis ad generationis opus esse usum. Vesiculæ rotundæ a Stenone in cane pisce fœmina primum detectæ modo plures, modo pauciores, pro ætatis, & circumstantiarum diversitate pellucido humore ovorum albo simile repletæ, qui ebulliendo consistentiam, calorem, saporem albi ovorum quoque adipiscitur binis membranis altera alba, valida a Peritonæo ducta, altera propria arcte connexis constantes, & ovarii substantiæ per calicem crassiusculum inferne adhærentibus vera esse ova protenso quasi digito monstrare videntur, ut cum Stenone Graafius (u), & Hornius (x) aliique sunt opinati perbellis ducti observationibus vesiculas illas maxime post imprægnationem sensim expandi, accrescere, ovarii membranam elevare, extendere, atque in papillæ formam sic dilatare, ut emineant, a pedunculo suo pendeant, inde elabantur cicatricem cavam in ovarii substantia, & ejus membrana relinquenti, quæ sensim postea coalescit, ut fere veris ovis accidere quotidie experimur, quidquid de his cum Malpighio suspicentur viri magni nominis, qui nuperrimis temporibus floruerunt Vallisnerius (a) Sanctorinus (b) Paitonus (c) Morgagnius (d) Nigrisolius (e) aliique conjicientes insigni pro more perspicuitate vera ova licet minutissima, & grani millii magnitu-di-

(o) *aph. lib. cap.* 8. *com.* 7. (p) *Opusc. phys. med. Differt. phys. med. de Diaboli potentia in corpora sect.* 21. (q) *De Incarnat. Verbi Dei cap.* 47.
(r) *In Dialogo cum Tryphone Judæo.* (ſ) *Apud Euseb. lib.* 7. *H. E. cap.* 10.
(t) *loco cit.* (u) *De organ. gener. Mul.* (x) *Epist. de genit.*
(a) *Istoria della generazione.* (b) *Obser. anat.* (c) *Discorsi della generazione.*
(d) *Adver. anat.* (e) *Consid. intorn. alla generaz.*

dinem vix æquantia in luteis corporibus a cl. Malpighio primum detecta latitare, quæ cum in Virginibus, tum in gravidis maxime conſpicua ſunt, cum contra veſiculæ decreſcant, & corporibus luteis incrementum cedant, quorum ope ovulum poſtea intumeſcat, atque expandatur. Cujus rei tamen nulla evidens certitudo, ut a cl. Heiſtero demonſtratum eſt (*f*). Proni ſunt igitur plerique ad credendum, Fallopianas tubas venereis ſtimulis influxu copioſo ſanguinis, ac ſpirituum excitato rigere, atque fimbriarum, ſive laciniarum muſcularium ope ſic ovaria amplecti, & premere, ut ovulum jam impraegnatum, & ſenſim ſeparatum excipiant, & ad uterum ſi nihil impedit continuato motu deferant. Interim vero ſi uterus maſculino ſemine irrigatus fuerit, atque ea ratione præparatus, qua ovulo congruum, & idoneum nutrimentum præbeat, ovulum ipſum incrementum capere, ſin minus areſcere, & expelli, ut ſuperius dictum. Quam quidem opinionem cum per ſe ſatis claram, tum propter illorum famam, qui eamdem defendunt multæ confirmant hiſtoriæ, quibus compertum eſt in his veſiculis non modo auctis, & ovario adhuc hærentibus, ſed in tubis Fallopianis, atque extra uterum quoque fœtus accreviſſe, quæ a Mangetto præſertim (*g*) ex variis Scriptoribus collectæ ſunt, atque prolixiſſime deſcriptæ, a Dionis (*h*) ab Anelo (*i*), ſpeciatim vero in ovario a Zodiaco Medico Gallico relatæ (*k*) a Vieuſſenio (*l*) a Littrio (*m*); in tuba Fallopiana a Riolano (*n*) ab Elsholtzio (*o*) a Buſſiere (*p*) a Littrio (*q*) a Dionis (*r*) a Cypriano (*ſ*) a Sanctorino (*t*) a Paitono (*u*); in abdomine a Strauſſio (*x*) a Boylio (*z*) a Bianco, a Calvo aliiſque, quos ſingulatim percenſendo numeravit Heiſterus (*a*) fieri hæc quandoque conjiciens propterea quod fœtus vel ex ovario extricari non potuerint, vel tubæ Fallopianæ anguſtias ſuperare, vel in cavum abdominis deciderint. Quod vero nodos habet dignos acri vindice, & ab altioribus ſtudiis non ſejuncto modus fere eſt, quo ovum fœcundetur. Cum fœtum jam in ovario principium ſumere ex hactenus dictis perſpicuum ſit, idque confirment experimenta in Cuniculis inſtituta, quibus deprehenſum eſt, nonniſi ſex circiter horis poſt coitum ovorum folliculos ad rubedinem vergere, viginti autem, & quatuor horis elapſis multo clariora in iiſdem fœcundationis indicia apparere, tertio vero tantum a coitu die ova in tubis, & quinto in uterum deduci, illorum opinio, qui putant tenuiſſimam ſeminis partem uterum, & ejus ſuccos prius fœcundare, a quo deinde ovulum delapſum fœcundetur, per ſe corruit. Atque hac in re quidam viri cl. Bartholinus (*b*) Graafius (*c*) Verheyenius (*d*) Ruyſchius (*e*) Mangettus (*f*) Valliſnerius (*g*) Morgagnius (*h*) optime ſenſiſſe nonnullorum judicio viſi ſunt, cum ovorum fœcundationem non in utero, non in tubis, ſed in ovariis fieri ſunt arbitrati: nonnullorum inquam, ſive illorum, qui omnia ex ovo generari contendentes, futurique Animalis rudimenta in ovulis fœmineis ponentes, ad credendum vehementer adducti ſunt maxime volatilem ſeminis virilis partem, tenuiſſimam ad ovarium uſque aſcendere atque ovum ipſum afficere. Quam quidem ſententiam cum primum ſubtilius excogitarunt, certum eſt non parum placuiſſe, ſive revera habeat cur placere debeat, ſive obſervationibus in ovis gallinaceis poſt Hieronym. Fabricium ab Harvæo, Velthuſio Deuſingio, præſertim vero ab oculatiſſimo Malpighio ante, & ſub incubatu inſtituti id ipſum manifeſto conjiciant. Conſtat enim in confinibus albuminis, & vitelli tunica ſingularem maculam albam, perexiguam,

(f) *Comp. Anat. not.* 309. (g) *Theatr. anat. Tom.* 2. *& Bibliotheca Chirurg.*
(h) *Differt. ſur la generation del' homme.*
(i) *Suite de la novelle methode de guerir les fiſtules lacrimales.*
(k) *An.* 1682. (l) *Differt. de ſtructur. & uſu uteri.*
(m) *Hiſt. Acad. Reg. an.* 1701. (n) *Anthrograph. lib.* 2. *cap.* 35.
(o) *De conceptu tubario.* (p) *in act. Anglic.* 1694. *& Lipſienſ.*
(q) *l. c. an.* 1702. (r) *l. c.* (ſ) *Epiſt. de fœtu.* (t) *l. c.* (u) *l. c.*
(x) *hiſtor. fœt. Muſſipont.* (z) *Hiſtor. anatom. gravidit. an.* 25.
(a) *Compend. anat. not.* 35. (b) *Anat. lib.* 1. *de inf. vent.*
(c) *Ibid.* (d) *Ibid.* (e) *Adverſ. anat.* (f) *Ibid.* (g) *Ibid.* (h) *Ibid.*

guam, lenticulæ fere magnitudine reperiri, quam ob similitudinem cicatriculam appellant, quæ nudis oculis rudis videtur, microscopio vero armatis inspecta puelli conformationem pulcherrime repræsentat. Quibus addendum in ipsis plantarum seminibus ceu totidem ovulis gemellam quamdam conspici, ex qua planta nascitur, & in qua delicatissima totius plantæ delineatio apparet, eaque corrupta, vel corrosa omnem vegetationis vim penitus extingui. Cum Leuvvenhoekium audiunt (*i*) asserentem, se in grano tritici tres distinctas plantulas cum radiculis, & foliolis vidisse, in secalis grano quatuor plantarum rudimenta, in hordei quinque, septem & octo, tam multum profecisse videntur, ut quidquid alii perscrutari hac de re altius potuerint ad aniles fabulas referant. Hinc non modo Diamerbroekii, Lamii, Duvernei Chirurgi, Sbaraleæ, ac nuperrimum Vidulfii, Vogli, de la Mothe systema sive accusare, sive refellere cunctis viribus conati sunt (utpote qui contra ovorum muliebrium virtutem pugnarunt), sed notissimum ipsum Leuvvenoekii, quem Andryus, Vulpinus, Geoffroy, Boerhaavius, aliique sequuti sunt, futuri Animalis machinam non in ovulis fœminarum, sed in vermiculis vivis, quibus masculinum semen scatet contineri existimantis, destruere satagunt. Hi fere Morgagnius, Sanctorinus, Nigrisolius, Vallisnerius, Paitonus supra laudati. Recte ne an secus, viderint alii. Id enim, & quæcumque attigi, non ideo attigi, ut judicium interponam meum, sed ut aliorum exquiram. Illud solum aveo intelligere, quid causæ sit, cur reprehendendus homo videatur, qui conceptum fieri tradat, dum semine virili Animalculis hujusmodi vivis scatente impetu violento in uterum immisso unum ex ipsis ovo occurrens parte sua vivaci incredibiliter parva per insensibiles Membranarum poros ovi substantiam penetret, ubi retentum, fotum (non secus ac plantarum semina terræ commissa) nutritur, crescit, cætera suffocat, donec evolutum, explicatumque perfectum Animal evadat? Cur redarguendus, qui fieri conceptum doceat omni illo in loco, in quo semen ovum offendit, in ovario scilicet, in tuba, in utero? Cur digito monstrandus, qui conceptum fieri commode posse censeat semine, & ovo simul eodem tempore in uterum delatis, ac tubas non solum tempore fervidi coitus rigentes amplecti ovaria, & premere, verum etiam quocumque alio, proindeque ova dummodo matura sint posse semper ex ovario in uteri cavum dimitti, ibidemque semine masculino accedente foveri, sin minus tamquam subventanea arescere, & expelli, quemadmodum oviparis accidere videmus? Nonne hic operandi modus clarior, simplicior, tutior cæteris hactenus excogitatis videtur? Si verum id esset, neque eum longe admodum falli putaverim, qui existimaret fœtus generationem in hoc sitam esse, quod unum ex Animalculis vivis, quibus semen scatet, in ovulum ingrediatur, ibique retentum crescat reliquis suffocatis. Clariorem autem esse nemo inficias ire ausit, qui sedulo, & accurate perpendat eos, qui tenuissimam seminis partem ovum Muliebre fœcundare opinantur, eam tenuitatem intellexisse, quæ auræ similis est: Hinc auram ipsam appellarunt, virus, venenum nulla alia de causa, nisi ut tenuitatem, quæ vix concipi potest, explicarent. Sed id supposuere potius, quam observatione, aut experimento demonstrarent. Qui ad vermiculos confugiunt rem sane proferunt, quam cum ad veritatem propius accedere ratio evincit, tum observationes, atque experimenta confirmant. Vermes enim in semine contineri tam certum est, quam quod certissimum. Quod profecto non dicerem, nisi vim animis adderet cl. Hartsoekerus, qui primus omnium semen Animalium microscopio examinavit, cujus ope se infinitam propemodum Animalculorum copiam detexisse testatus est (*k*), quod & indefessus naturæ per microscopia indagator Leuvvenoekius multis ac constantibus experimentis non modo confirmavit, sed eorum existentiam contra adversarios variis in locis defendit, ut præstantiss. Morgagnium silentio prætercam, Listerum, Vallisnerium, aliosque celebres hujusce Ævi Scriptores, quamvis contrariam generationis opinionem sustineant, eosdem tamen inficiari (quod magni facio) ausi non sunt. Quo loco fateor me acquiescere nullo modo posse levissimis suspicionibus illis, in quas Verheyenius, Clericus, Mangettus, aliique inciderunt, particulas, quæ in semine per micro-

(i) *Epist. ad Reg. Societ.* (k) *Eph. erudit. Lips. an.* 1678.

croſcopia ſpectato moveri conſpiciuntur vera Animalcula non eſſe, ſed vulgaria, & inanimata corpuſcula, quæ non ex ſe ipſis, ſed ſpirituum genitalium, atque auræ ſeminalis vi agitantur. Illud enim non aſſequor cur velint ſpiritibus genitalibus, auræ ſeminali, quæ idea concipimus, fidendum eſſe, de obſervationibus, atque experimentis vero dubitandum. Cur vulgaria, & inanimata corpuſcula innumera cum innumeris exiguis, oblongis, caudatis, vivis anguillulis (tales enim eſſe ſeminales vermiculos Boerhaavius ipſe teſtatus eſt) innatantibus alteri parti ejus humoris, qui in meditullio teſtium, epididymidibus, vaſis ejaculatoriis, & veſiculis ſeminalibus deprehenditur, iiſque in hominibus, quadrupedibus, avibus, amphibiis, inſectis ſemper conſpicuis ſint confundenda. Sed ſentio jam quid objiciatur, & quantum mihi diſcriminis reſtet cum iis, qui ſuaderi non poſſunt vermiculos in ſemine contineri, tales nimirum videri ob illuſionem, quæ ex vitro, aut lentibus contingit, hinc variis modis quoad numerum, molem, figuram paſſim obſervari, & deſcribi. Recte illi quidem. Ego vero propter ſummam ſtultitiam Malpighii aliorumque experimentis fidam, quibus citra ullius erroris ſuſpicionem ſtatutum prætendunt, cicatriculam illam ſuam in confinibus albuminis, & vitelli tunica microſcopio conſpicuam puelli conformationem pulcherrime repræſentare, ut omnia ex ovo repetant? Sed tempus eſt ad propoſitum redeundi. Satis enim in iſtorum ſubtilitatibus verſati ſumus, cumque de vermiculorum exiſtentia in ſemine hodie dubitetur a nemine, atque natura nil fruſtra moliatur, ſi hæc operandi ratio clarior non modo ſit, ſed & ſimplicior, in eas anguſtias compellere minus congruum videtur, ut vermes ſemini eamdem indidiſſe affirmemus pro ſtimulo veſicularum ſeminalium ad ſemen validius exprimendum, ut cl. Morgagnius opinatus eſt, vel pro ſuavitate concubitus, dum in ductus ejaculatorios confertim irruentes voluptuoſam quoque titillationem in exitu excitant, ut Liſterus, vel demum pro ſeminalis materiæ continua agitatione ſciſſione atque hinc majore fluiditate, mobilitate, qua ad novam circulationem cum reliqua maſſa diſponeretur, ut Valliſnerius, ſed pro ovi muliebris fœcundatione. Simpliciorem autem eſſe ecquis revocare auſit in dubium, ſi inſignes mutationes ſpectet, quæ continuo obſervantur in Animantibus, quæ ex reptilibus fiunt volatilia, & hæc rurſus ætatis mutatione in aliam Animalculorum ſpeciem convertuntur? Notiſſimo id conſtat exemplo bombycum, quæ in Chryſalides mutantur, vermium, qui in muſcas, ut alias mutationes mittam quamplurimas, quæ in naturali hiſtoria paſſim deſcriptæ reperiuntur. Neque aliud operæ pretium eſſe ad hanc mutationem vermiculi in fœtum ſubeundam tenendum eſt, quam ut ille ovum ingreſſus aptum nutrimentum inveniat, quocum creſcat, augeatur, partes expandat: in ſola enim partium expanſione mutationem ſitam eſſe tam ego intelligo, quam qui maxime. Quid de analogia dicendum, quæ, vermiculis admiſſis, inter fœcundationem ovorum intereſt, & ſeminum plantarum, quam pulviſculo in ſemina ipſa e ſtaminum floris apicibus immiſſo haberi non immerito conjectandum? Quandoquidem hunc generationis modum clariorem, ac ſimpliciorem eſſe oſtendimus, ſi tutiorem eſſe conſtet, jam confecta res erit. Vermiculorum ſyſtema tandiu ſuſtinendum videbitur, quandiu certiora hiſce pro ſola ovorum virtute ſuppetant argumenta, de quibus ſi docebimur priore relicta opinione in alteram ſtatim nos quoque pedibus ituros eſſe pollicemur. Adeo verum eſt pro officio, & amore veritatis longe aliter nobis modo eſſe loquendum. Tutiorem autem eſſe liquido apparebit, ſi naturæ, ſeu ſummi rerum Conditoris finem contemplemur in eo potiſſimum verſantem, ut genus humanum nova ſubinde generatione conſervaretur, & hominum numerus in dies ſingulos creſceret & multiplicaretur, quo non tam facile, ac tuto potiri potuiſſet, ſi in ovo fœtus rudimenta continerentur. Juſtus enim ſubrepit timor, ne impar illud eſſet ad fœcundationem etiam in uterum delapſum, ideoque fine fruſtraretur ſuo. Minime vero fruſtrari manifeſtum eſt, ſi uno impari vermiculo exiſtente ad ovulum penetrandum, infiniti fere ſint, qui prædicto muneri obeundo exiſtunt aptiſſimi: eo magis quod in hac ſententia non oportet eos ad ovarium uſque perpetuo aſcendere, ad tubas, ut priuſquam delabatur ovulum penetrent, ſed ubicumque idem offendant in ovario, in tubâ, in utero ſeſe inſinuent, atque ea ratione afficiant, qua opus eſt ad ge-

generationem, quæ res ad finis securitatem maxime comparata videtur. Deinceps ecquis est vel rudioris ingenii, qui non videat aliud etiam fuisse naturæ institutum, certum videlicet hominum numerum habere, ut eorum species propagaretur? hinc necesse erat, ut plures haberentur vermiculi, plurimæ fierent conceptiones, plurimi ederentur in lucem fœtus: multo autem plures suffocantur vermiculi, quam ova incubentur, multo plura ova incubata ejiciuntur, quam fœtus maturi, multo plures editi in lucem pereunt, quam habeantur pueri, plures intereunt pueri, quam habeantur adolescentes, plures adolescentes, quam habeantur juvenes, qui apti sint ad opus generationis. Sed jam ad ultimum ventum est, in quo si diligentius singula persequamur, verendum est nobis, ne vel propter ejus longitudinem, vel ob rerum dignitatem nullum propemodum scribendi finem reperiamus. Quo factum est, ut mihi persuaserim ovulum ita fœcundatum optime tamen, atque in perfectissimo statu constitutum ab utero retineri, ejusque vasis turgentibus, copiosioremque succum effundentibus, partis calore, & motu subtilior factus cum fuerit, ovulum ipsum liberum primum, & nulli parti adhærens, intrare, distendere, augere, Embryonemque in eo contentum nutrire eo usque dum ovulo in dies incrementum sumente, membranisque illius sensim crescentibus, & ea præsertim parte, qua ovario adhærebat, placentæ rudimenta appareanr, atque ovum ita crescens perfectum, atque in omnibus suis partibus expletum Animal evadat. Ovo vero male dispofito, cujus tenuissimæ partes machinulam illam commoventes fortuito laxæ sint, confusæ, aut pressæ arcte, & invicem irretitæ, & implicatæ, corrugatæ, aut quomodocumque læsæ, & alteratæ, ut vermiculus sese expandere, & perfecte explicari non possit, loco perfecti Animalis informem quamdam massam effici, in qua fluidorum quidem, & solidorum motus habetur, confusus tamen, & vix sensibilis, & tale exinde partium incrementum. Eamque veram molam dicimus, seu falsum germen, quæ adnotante cl. Mauriceau (*l*) ratione temporis differunt, cum mola informis illa massa dicatur, quæ ultra consuetum graviditionis tempus perdurat in dies singulos crescens, falsum vero germen, cum secundo, aut tertio circiter mense ejicitur.

Vel vero fibrosæ, ac gelatinosæ sanguinis partis tenui, & serosa una cum globulis foras exeunte &c.) Si ad ea attendatur, quæ paulo ante a nobis dicta sunt, apparet falsum germen, seu molam nil aliud esse, quam imperfectam conceptionem germinis non satis adhuc animati principio in ovo, eodem ferme ipso conceptionis momento, aut paulo post, labefactato, ita ut ex ovi membranis, placentæ, & matris sanguine carnosum quoddam corpus quoad soliditatem, & figuram Indiæ pullo plane simile conficiatur. Quibus addendum, eodem aperto aquæ cavitatem videri ei plane similem, quæ in ovo continetur, & quod magis est parvum membranæ punctum prædictam cavitatem obducens, quod est corrupti, ac labefactati germinis fœtus indicium. Ita fere cl. Dionis (*m*). A quo tamen dissentit laudatus Mauriceau (*n*) falsa germina magis membranosa quam molas esse asserens, ac corrupto semine quandoque repleta; fere autem semper superiorem eorum superficiem, qua utero adhærebant magis rubescere, ac carnosiorem esse, quam interna eorum pars, quæ plerunque nigricans, ac livescens propter difficiliorem sanguinis circulum apparet, qui tunc potissimum, cum falsa germina ab utero divelli incipiunt, in eorum vasis densatur, & sensim sensimque in vacua interstitia propriæ eorum substantiæ se insinuans extraneorum corporum molem vehementer adauget, quæ in naturali statu multo erant elatiora, quam ab utero expulsa ordinario visuntur, cum uterus vi suæ contractionis compacti, coactique corporis figuram plane similem cæpæ, aut pulli ventriculi tribuat, postea quam aqua, semenque corruptum intus contentum penitus fuerit evacuatum. Immo se longa experientia edoctum sæpius cognovisse affirmat hæc omnia pro falsis habita germina in conceptionis exordio vera fuisse, nihilque aliud esse quam parvas placentas, quarum membranæ denso, coactoque sanguine molem insigniter adaugente sunt repletæ. En litem inter Medicos longe gravem. Quemadmodum enim in falso germine describendo cl. Mauriceau cum cl. Dionis opinione non convenit, ita aliam ab utraque dissimilem invexit cl. la Mothe (*o*) qua falsum germen

V 2

(l) *Lib.* 1. *cap.* 10. (m) *Liv.* 2. *ch.* 7. *e reflex. obser.* (n) *L. cit.* (o) *Refl. obs. ii.*

men membranis utique involutum haud esse constituit, neque, uti naturalis fœtus, aqua scatere, neque propterea placenta præditum, cujus munere ipsum fungitur ex uteri parietibus, quibus adhæret, alimentum excipiens. Quibus ita se habentibus falsi germinis natura prorsus ignoratur. Carnosum enim extus, membranosum intus & cavum, & aqua plenum Dionis esse prætendit. Carnosum omnino, & aquæ expers la Mothe. Modo membranosum, modo corrupto semine, modo denso coactoque sanguine repletum Mauriceau. In hac tanta, tamque multiplici opinionum varietate difficile est certi quidpiam constituere, isque multum profecisse videretur, qui quanta sit rerum ignoratio in hac parte perspiceret penitus, atque cognosceret. Tamen quia paucos hoc uno uberrimo cæteroquin fructu contentos esse plane intellexit cl. Andreas Pasta (*p*) quid ipse sentiret, paucis expedit. Pleraque enim istorum corporum, quorum historiæ apud Medicos descriptæ passim reperiuntur, non aliud esse procul dubio constituit, quam uterinos polypos, vel gelatinosæ, albidæque sanguinis partis concretiones in utero elaboratæ, quæ sub falsorum germinum, molarum, scissæ, disruptæ placentulæ, fungorum larva in fraudem facile inducunt, quæque & in partu, & post ipsum sæpe sæpius ejiciuntur, ut ex Lancilii epistola ad Malebancher missa in historia generationis Vallisnerii manifestissime apparet (*q*). Quod etiam exemplo confirmat Nobilis Mulieris, quæ a quodam Medico fuit summopere perterrita, quod præsens præsentem alloquens asseruerit, quamdam ejusdemodi concretionem, quæ revera carnis frustulum videbatur, cum quid esset omnino diversum, placentæ portiunculam fuisse: quam tamen se integram omnino, suisque omnibus expletam partibus una cum fetu excretam antea vidisse testatus est (*r*). Ejusdemodi concretionum causas stabilire æque difficilis quæstio est, quam tamen Vallisnerii studium, & industria facilem fecit (*s*), existimantis easdem a fibrosa, ac gelatinosa sanguinis parte tenui, & serosa una cum globulis foras exeunte proficisci, quæ utero tenaciter adhæret, condensatur, concrescit. Andreas tamen Pasta hac Vallisnerii sententia contentus non est, atque ille quidem concinne sibi dicere videtur, cum docet ejusdemodi concretiones eadem ipsa celeritate, ac lege contingere, qua sanguinem a venis eductum cogi, condensarique videmus, qui si Pleuritici, aut Podagra laborantis fuerit, citissime concrescit, atque in ejus superficie alba quædam materia, quam crustam dicimus, apparet, quæ interdum acutissimi cultri aciem fugit, ut a viris cl. Sydenhamo (*t*) Baglivo (*u*) Malpighio (*x*) præsertim vero a Mangetto adnotatum est (*z*) qui in Muliere quadam eductum sanguinem eo soliditatis devenisse testatus est, *ut massa carnea solidior inde efformaretur, cujus textura compactior non tantum carnes molliores æquabat, verum tendineam indolem quasi adepta erat: nerveum corpus dixisses e variis fibris varie inter se commixtis compaginatum*. Quod cum ob alias rationes, tum ob hanc potissimum in animum sibi induxisse haud intuto pronuntiavit, quod cum Mulieres propter Mensium defectum se gravidas putent, atque iisdem quandoque affectionibus corripiantur, quæ inter gravidationis initia ordinario se produnt, nil vel sanguinis, vel seri ex utero profluere solet; arcte nimirum clauso ejusdem orificio a primæva menstruorum suppressione ad ea usque tempora, in quibus assidue novo affluente sanguine, serisque acribus ex denso, coactoque sanguine secretis, uteri membranæ vehementius sollicitantur, contrahuntur, atque ea ratione afficiuntur, quæ vel una satis valere potest ad suppressum Mensium fluxum revocandum. Si viribus hisce pressum patere ejusdem orificium contingat, sanguinem ex utero floridum, roseique coloris elegantia victimæ prorsus similem effluere: si vero uteri membranæ non sollicitentur, non contrahantur, neque ea ratione afficiantur, qua opus est ad menstruum sanguinem ex utero ejiciendum, ipsum in uteri cavitate facile hærere, cogi, & in grumos rubro obscuros, modo membranis donatos, alias materiæ cuidam fœtus immaturi carnem ad amussim æquantis unitos secedere. Hinc passim accidere, ut hæc eadem materies pro majori minorique ejusdem mole, ac varia accidentali partium dispositione, nec non etiam pro novo, ac vago spectantis genio modo falsum germen, modo mola

tunc

(p) *Loc. cit. p.* 161. (q) *Della generazione &c.* (r) *Ibid.* (s) *P.* 2. *cap.* 17. *& p.* 3. *cap.* 1. (t) *Sect.* 6. *cap.* 3. *de pleurit. & tract. de podagr.* (u) *Prax. med. de pleurit.* (x) *De cord. polyp.* (z) *Biblioth. anat. tom.* 2.

tunc cum fluentibus una menftruis purgationibus aliquandiu fuppreffis expellitur, reputetur. Fateor me juftis laudibus æquare non poffe, quæ ingeniofe admodum tradidit vir clariffimus. Parcat tamen fi in fuam non eo fententiam cum docet, omnes ejufcemodi informes maffas nil aliud effe, quam uterinos polypos, vel gelatinofæ albidæque fanguinis partis concretiones in utero elaboratas, quæ fub falforum germinum, molarum, aliorumque extraneorum corporum larva decipiunt. Licet enim ab illo fuerim, fi de fpuriis molis loqui intelligat, & de iis, quarum æthiologiam in præfens fufcepimus, haud propterea tamen concefferim idem de veris effe dicendum, quæque a Dionis, a Mauriceau, la Mothe ad examen revocatæ fuerunt. Aliud effe exiftimaverim informem quamdam maffam, in qua tamen fluidorum, folidorumque motus habetur licet confufus, & vix fenfibilis ob circulationis fanguinis, & fpirituum impedimenta, aliud vero concretionem quamdam a fanguine in uteri cavitatem effufo, ibique aggefto, condenfatoque prodeuntem. In illa quo modo membranæ, pelliculæ, carnofa fubftantia percipi queant, tam ego intelligo, quam qui maxime. Ovum enim percipio, cujus partes laxæ, confufæ, arcte preffæ, & invicem irretitæ, implicatæ, corrugatæ, aut alio quovis modo alteratæ impedimento funt, quominus ad eam expanfionem perveniat, qua opus eft ad optimam fœtus conformationem. Quemadmodum vero in ovi conftructione lufus, errorefque infiniti effe poffunt, ita naturam in eas anguftias compellere, ut eafdem femper circuitionis fanguinis, humorumque, nec non mechanici motus folidorum, a quibus fecretiones omnes excretionefque, nec non partium nutritio, augmentatio, aliæque corporum alterationes proficifcuntur, leges fervet in extraordinariis hifce cafubus plane ridiculum: Hinc fortaffe petenda ratio, cur ejus foliditatis, figuræ, atque internæ fubftantiæ Dionis quædam mola apparuerit, quæ a Mauriceau videri nunquam potuit, cur huic contigerit in alia intueri, quod commode fpectare la Mothe non licuit. Cur illa aqua plena, hæc exfucca, cur membranofa hæc magis, illa carnofa: omnes tamen plus minus duræ, compactæque fuerint, atque immaturi, feu inanimati fœtus fpeciem quamdam præferentes, quod a concretionibus, quæ ex effufo fanguine contingunt tam alienum eft, quam quod maxime, præfertim fi id ea fieri celeritate ac lege cum cl. Pafta liberalius agentes ftatuamus, qua fanguinem e venis eductum cogi condenfarique videmus in iis, qui Pleuritide, Podagra, aliifque iftiufmodi affectionibus graviffimis premuntur. Ecquis enim eft quin plane intelligat quantum interfit difcriminis inter fanguinem e venis eductum aeri expofitum, & illum qui in vifcerum cavitatibus collectus ambientis aeris vires fugit, quantum inter illum, qui guttatim fecta vena ftillat, aut copiofe fluit, quique magis vel minus ab ambiente aere afficitur? Cujufce rei defenfionem nolim credas ita me fufcipere, ut negem aperte in concreti fuperficie confpici quandoque albam illam cruftam acutiffimi cultri aciem fugientem: eam tamen nil aliud effe, quam gelatinæ concrefcibilis partem craffiorem, crudiorem, & principio aliquo coagulante imbutam, quæ plurimorum morborum a fanguinis ftagnatione pendentium occafio eft, pleuritidis fcilicet, aliarumque inflammationum, ad credendum vehementer adducor, atque id unum contendo concretionem huic plane fimilem in utero non facile fubfequuturam, etiam fi fanguis in uteri cavitatem effundatur, nifi tenuis, & ferofa pars una cum globulis foras elabatur, unde fibrofa, ac gelatinofa utero adhæreat, condenfetur, concrefcat, ut Vallifnerius opinatus eft. Atque ita quidem conjicientem obfervationes primum omnium admonuerunt, quibus compertum eft hærentes diu Menfes, fic ut uterus, & venter majorem in modum increfcat, tandem inopinata hæmorrhagia fuperveniente in infignes grumos fanguineos nunc rubro obfcuros, nunc livefcentes ejici, qui tamen facillime diffolvuntur, quibufque aqua calente fæpius ablutis aquam globulos fecum avehere relinquentem corpus album, & fibrofum, ut fere craffamento fanguinis e vena educti contingit haud injucundo fpectaculo deprehendimus. Deinceps arduum, atque infolens explicatu mihi videtur, quomodo fi fanguis ea craffitie, vifciditate, & lentore peccaret, ut in uteri cavitatem effufus ea prorfus celeritate, ac lege condenfaretur, qua fanguinem e venis eductum videmus, cujus textura adeo compacta quandoque eft, ut

non

non tantum molliores carnes æquet, verum tendineam indolem acquirat, ut ex allata Mangetti obfervatione conftat, uteri inflammationem prius non cieret, quam polypofas concretiones in ipfius cavitate, cum jam ejufcemodi textura in educto fanguine non appareat, nifi in iis, qui Pleuritide, aliifque graviffimis inflammationibus laborant. Si enim fanguis ita vitiatus per pleuræ, aut pulmonum vafa non modo libera circulatione trajici non poteft, fed hærere cogitur, atque in lateralia lymphatica effundi, atque hinc partis ruborem, dolorem, febrem aliaque fæva fymptomata progignere, cur ubi uteri vafa offendat, quæ non recto curfu, fed varie contorta, curva, & quafi ferpentinis ductibus hiant membranis intertexta, omni fulcro deftitutis, in quibus fanguinis progreffus lentus admodum, ac fegnis eft, inflammationem prius excitare non debeat, quam ibidem aggeftus minimas earum extremitates fic diftendere, ut aperiantur, tandem, & viam fibi fternant aditumque, plane non affequor. Cum admiffa ferofæ, tenuifque partis una cum globulis feparatione a parte gelatinofa etiam fanguine naturaliter fe habente, & confuetas vias libere remetiente, illa continuato loci calore denfior, & cartilaginea effici queat, ut paffim in educto e venis fanguine videmus, quod eft argumentum in medicina prope certiffimum in fanguine moleculas exiftere durioribus etiam partibus nutriendis idoneas. Neque vero Platerum nobis opponat, quem molas aliquot rejectas vidiffe refert *immenfæ magnitudinis partim carnis atræ, partim craffarum membranarum fpeciem referentes, ex quarum forma vulgus multa fibi, ac fi caput, aut alia pars corporis, vel aliquod Animal effet, vel repræfentaret imaginari folet:* aut Fridericum Hoffmannum afferentem fieri quandoque, *ut perpeffo abortu, vel fuperato etiam legitimo partu aliquot Menfibus poft, a fœminis, quæ gravidæ judicabantur, maffæ folidæ carneæ variæ magnitudinis, & figuræ ejiciantur, quæ dum deforme corpus, & Animalculi cujufdam, ut talpæ, muris majoris, aut alius fpeciem repræfentant, a fuperftitiofa plebe incantamento tribuuntur, ac molæ effe perhibentur, quin a plurimis Medicorum pro præternaturali conceptu ex femine imbecilli, ac morbofo prognato venditantur*, cum poftea fubdat ejufmodi corpora, aut placentæ reliquias effe, aut polypos in uteri vafis generatos. Refpondemus enim Platerum quod attinet, aliud effe vulgum multa fibi imaginari, aut ignaros Medicos, aliud eos, qui philofophicis anatomicifque in rebus excelluerunt, qui obfervando, experiundo, & propiores caufas, propriaque figna morborum nuperrimis temporibus inveftigando fuæ famæ celebritatem per omnes fere terrarum oras differminarunt, quique de falfis germinibus, atque fubfequentibus molis innumeris fere obfervationibus, atque experimentis ducti ita loquuti funt, ut nullum de eorum exiftentia ambigendi locum reliquerint. Dionis intelligo, la Mothe, ac Mauriceau præfertim, qui non folum longa experientia edoctum, ut fupra vidimus, cognoviffe affirmat, omnia pro falfis habita germina in conceptus exordio vera fuiffe, nihilque aliud effe, quam parvas placentas, quarum membranæ vifcido coactoque fanguine molem infigniter adaugente funt repletæ, fed exempla etiam pulcherrima contemplanda curiofis exhibet, quibus citra ullius erroris fufpicionem conftitui poffe videtur falfa germina, veras molas mera vulgi, ac Medicorum figmenta non effe, & ab iis probe diftinguendas, quæ a carcinomatofa carnis excrefcentia, a fcirrhofo tumore, aliifque iftiufmodi extraneis corporibus proficifcuntur, quæque confufam cum utero fubftantiam fortitæ cum fint mifellas ad mortem ufque comitantur. Cum interim veras molas a falfo germine tamquam rivulum a fonte emanare pugnaciffime fuftineat, quod diutius quam par eft in uteri confiniis immorans ad eam molem increfcit, ut molæ nomine infigniendum jure merito videatur. Quod ubi diligenter teneatur minus verendum eft, ne juftis contumeliis tandem increpetur, qui traditam divifionem molæ in veram, & fpuriam non temere affignatam fuiffe contendat. Hac adhibita nil in Medicorum hiftoriis reperiri, quod commodiffime explicari non poffit. Non molarum generationem in viduis infigni caftimonia præditis, in virginibus intactis, & vetulis, quæ jam fœcunditatem amiferunt, quarum exempla quamplurima memorantur a Grafio (*b*) a Rhodio (*c*) Kerkringio (*d*) in M.

(b) *De Mul. org. gen. &c.* (c) *Cent. 3. obf. 53.*
(d) *Obfer. anat. 81.*

M. N. C. (*e*) a Stalpartio vander Wiel (*f*) Hoecftetero (*g*) Thom. Bartholino (*h*) Horftio (*i*) Marcello Donato (*k*) ab ipfis Mauriceau (*l*), & la Mothe (*m*), quas omnes ad fpurias aptiffime retuleris, quæque fi diligentius ad examen revocentur fimilitudinem habent cum veris quamdam, non ea tamen fibrarum mirabili prorfus ordine intertextarum, membranarumque robore, ac firmitudine infigni funt inftructæ, quas in cortice, feu crufta alba fanguinis Pleuriticorum, aut Podagra laborantium reperiri poffe adverfarii conjiciunt, quafque pro varia globulorum copia, quos reticulato ordine colligunt, & feri, quibus tinctæ funt colore nunc mufcularem fubftantiam, nunc glandularem, nunc pinguedinofam, nunc nerveam æquare putant, quas tamen nec ipfi deprehenderunt, nec vel in iis, in quibus ferum feceffit, & quibus partes, quibus conftant, arctæ magis, compactæque funt, quamvis omni adhibita diligentia, quantum mihi multorum annorum curfu fas fuit intueri potuiffe bona fide teftor. Fridericum Hoffmannum quod fpectat afferentem, maffas folidas carneas variæ magnitudinis, & figuræ a plurimis Medicorum pro præternaturali conceptu venditari, cum ejufmodi corpora aut placentæ reliquias effe tradat, aut polypofas uteri concretiones, de fpuriis loquutum fuiffe manifeftiffimo apparet ex iis, quæ alibi in hanc rem fcripta reliquit (*n*) inquiens: *Concrementorum, quæ utero excluduntur varia funt genera: primum audiunt molæ, quas & generationis, & nutritionis fuperiori pertractavimus.* Molarum enim nomine concrementa venire carnea paulo ante docuerat, eafque a Veteribus in molas generationis, & nutritionis dividi. Has fuboriri ex vitiofa nutritione, & fucci fanguinei, chylofique ftagnatione intra extremas uteri membranas, quæ plerunque lochiorum, vel menftruorum per male feriatas artes fuppreffioni debetur, atque nifi opportune iis occurratur in prægrandes tumores increfcere, ut exemplo didicit (*o*) raro fanabiles. Contra vero generationis molas in ipfius uteri cavo produci conftituerat, ubi loco veri conceptus moles carnea indigefta, vafculis, membranis, & fibris carneis prædita generatur, ficuti fere fit in fœminis conjugatis cachexiæ obnoxiis, ejufque figna tradidit non modo, fed obfervatione in fœmina quadragenaria confirmavit: Tum vero fubdit: *Alterum eft cruor congrumatus in magnis fruftis excretus; cujufmodi obfervationem allegat Ruyfchius &c.* Inferius vero: *Noftra ægrotans exclufit tam molas veras, quam cruorem congrumatum, quem magnis in fruftis confpicere licuit.* Ex quibus apparet molarum divifionem in veras, & fpurias utut vetuftiffimam Recentioribus probatam, ipfum Hoffmannum non modo non exclufiffe, fed libentiffime amplexum effe, quod apprime commodum, ut eæ omnes difficultates declinentur, quæ contra hanc fententiam allatæ funt, quafque afferre ulterius non definunt adverfarii defumptas ex molarum excretione cum menftruis aliquando fuppreffis, aut etiam periodice fluentibus etiam in fœminis provectioribus, quarum hiftoriæ defcriptæ extant apud Platerum (*p*) Marcellum Donatum (*q*) in A. N. C. (*r*), & quotquot animo, & cogitatione percurrunt, quas allata divifione five accufari, five refelli facili negotio poffe manifeftius quidem eft, quam ut ullis rationibus poffit comprobari. Quamquam vero quid hifce fubtilitatibus an veris, an falfis diutius immoremur, fi hæc atque alia ejufmodi, quæ paffim in cl. Paftæ fermone leguntur, efficere non potuerunt, ut five falfa germina, five molas omnino inficiaretur, ingenue eodem fatente ratum fe exploratumque habere, licet raro, eadem exiftere, unde cum prius eorum diagnofim, tum vero prognofim, & therapejam folertiffime tradidit?

V. *Sterilitatis figna per fe fatis clara funt: caufarum ex earum examine &c.*) De fterilitatis diagnofi nunc dicendum fupereffet. Verum cum fterilitas nota omnibus fit, planeque perfpecta, de ejus fignis nihil omnino fuppetit, quod afferri dignum videatur. Caufarum potius difquifitio animadverfionem meretur. Verum cum eædem ex quatuor claffium, ad quas referuntur, examine clare innotefcere queant, ab iis de-

(e) *Decad.* 3. *an.* 7. *obf.* 222. (f) *Obfer. rar.* 73. *cent.* 1. (g) *Obfer. med. decad.* 6.
(h) *hiftor. anat. cent.* 1. *hift.* 67. & *A. H. par.* 3. *cap.* 17. (i) *Lib.* 4. *de morb. Mul. obf.* 39.
(k) *Medic. hift. mirab. lib.* 4. *cap.* 25. (l) *Off.* 33. 145. (m) *Refl. obf.* 15.
(n) *M. S. T.* 4. *p.* 3. *cap.* 9. *obf.* 9. (o) *Conful. Med. fec.* 3. *caf.* 71. (p) *Obf. lib.* 3.
(q) *De Med. hift. mirab. lib.* 4. *cap.* 25. (r) *Dec.* 1. *an.* 2. *obf.* 79. & *dec.* 2. *an.* 4.

denuo recensendis supersedere satius esse duximus, quam legentium animos fatigare. Primam enim classem causarum quod attinet seminis receptionem impedientium ecquis est, qui plane non intelligat, earum signa desumi ab ætate, aut uteri vitiis, & adjacentium partium, sive earum exploratione ab obstetrice, vel Chirurgo instituta? Scirrhi, cancri, aliorumque tumorum diagnosis suo loco tradita. Pinguedo nimia lippis æque, ac tonsoribus nota est plus, quam ipsorum digiti, & ungues. Alteram classem quod spectat causarum, quibus semen in utero non retinetur, uteri nempe laxitatis, ac lymphaticorum humorum ad uterum, ac vaginam affluentium, solis morbis prægressis, aut Mulierum adspectu patere possunt, sive temperamento: Ita & nimis acrium, atque extimulantium. Neque enim aliud præter laxitatem peccare judicaverim, si aut abortus, aut partus laboriosi præcesserint, neque ullo voluptatis sensu in coitu afficiatur Mulier, ac stupido circa pectinem, lumbos, cruraque sensu, neque in cachecticis, frigidis, pituitosis, fluori albo obnoxiis acres, salinos, stimulantes peccare dixeris humores, aut serosos, lymphaticos in calidis, salacibus, aut luxuriosis. Hisce ipsis causis ovi nutrimentum deficere in utero dictum est: hinc tertiæ etiam classis causarum diagnosis clara. Quartum impedimentum si respiciamus, defectum scilicet sanguinis ad embryonis conformationem, & incrementum necessarii, nonne lactatione nimia, largis hæmorrhagiis prægressis, provectiori ætate, in qua Menses deficiunt, se satis prodet? Ejus quoque inertia, seu ad nutriendum inefficacia morbis, quibus afficiuntur Mulieres patefiet, phthisi nempe, hydrope, febribus longis, scorbuto, elephantiasi, lue venerea aliisque id genus. Tubarum paralyseos, testium defectus signa esse imperscrutabilia adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

VI. *Si Mulierem videris, cujus venter primis statim duobus Mensibus mole insigniter augeatur &c.*) Sed jam ad Molarum diagnosim statim accedendum, quam innumeris scatere difficultatibus vel ex eo maxime apparet, quod veræ graviditatis adspectu decipere queant, ut ex A. E. L. maxime constat (*s*). In ea tamen statuenda multorum voluntas non defuit, atque multorum cum Veterum, tum Recentiorum industria plurimum eluxit. Primis tamen Mensibus nullo plerunque modo cognosci molas, aut saltem difficillime omnes uno ore consentiunt. Si quid tamen in re valde obscura colligi potest, id potissimum a ventre est repetendum, quem duobus prioribus Mensibus mole augeri potius, quam imminui, aut complanari, ut vere gravidis contingit, viri cl. la Mothe (*t*), & Mauriceau (*u*) ostenderunt. In vera graviditate fœtus motum adesse oportere extra omnem dubitationis aleam positum est, eumque non prius percipi, quam elapsi fuerint quadraginta dies, cum raro quartum post Mensem tantum, aut quintum percipiatur idem la Mothe præclare docuit (*x*). Molas vero nullum motum edere, vel maxime debilem, ac vix sensibilem, ut pro nullo haberi queat Heisterus (*z*), & Deusingius (*a*) testati sunt. Nisi forte acres mordacesque humores imi ventris membranas extimulent, quo casu motus sensibiles, oculisque conspicui contingere solent, ac fœtus motuum similes, ut idem la Mothe animadvertit (*b*). Easdem vero distinguere summæ erit Medentium curæ. Internus punctionis sensus indicium satis validum præbet. Si tamen dubii ancipitesque hærere cogantur ad alia statim signa curam, animumque convertant; Sic enim fiet, ut melius doceantur, certiusque. Quid enim quod tunc cum Mulier de latere in latus se vertit, Mola pariter volvatur, & ponderis sensum efficiat, ut supra laudati Mauriceau, & Heisterus affirmarunt (*c*)? Immo Rodericus a Castro (*d*) eumdem ponderis sensum in pubis regione constanter, ac firmiter toto morbi durationis tempore afferre subdit. In gravidis tumorem ventris ad umbilicum evehi ex Mauriceau constat, & ad unum magis, quam ad alterum latus elevari ex Heistero. Cum in molis e contra tumor cum anteriora versus, tum versus latera appareat, & præcipue circa epigastricam regionem ex laudati Heisteri testimonio, ac mollis tam in hypogastrica regione, quam epigastrica ex testimonio la Mothe (*e*).

Quid

(s) *an.* 1693. *mens. August. p.* 343. (t) *liv.* 1. *chap.* 6. *p.* 40. 41. *obs.* 11. *pag.* 28. (u) *loc. cit.* (x) *loc. cit.* (z) *Chir. p.* 2. *f.* 5. (a) *In fœt. Mussipont. secund. sect.* 21. (b) *loc. cit.* (c) *loc. cit.* (d) *lib.* 3. *de morb. Mul.* (e) *obs.* 16. 19.

Quid de gravioribus symptomatibus dicendum, quæ patiuntur Molam gestantes, ut idem la Mothe fidem facit (*f*)? Quid de pravo corporis habitu, fœdoque colore, de quo Rondeletius (*g*) & Heisterus (*h*) loquuti sunt? In molis raro mammas lacte intumescere jam novit Hippocrates ipse (*i*), atque Riverius, Jo. Fortis, Mauriceau, & Heisterus confirmarunt (*k*). Cum in gravidis intumescere, & lac edere superiori capite demonstratum sit (*l*). Quid opus est pluribus? Si post decimum Mensem adhuc ventris tumor persistat, nec Scirrhi, Cancri, aut hydropis signa adsint, atque omnia supra recensita sint præsentia, certius de Mola ferri posse judicium manifestius quidem est, quam ut ullis egeat demonstrationibus.

VII. *Sterilitatem tollere, ut plerisque Mulieribus, & earum maritis gratum, ita & ad quosdam debellandos morbos &c.*) Tanti antiquitus a primævis Parentibus æstimabatur fœcunditas, ut ad credendum adducerentur sterilitatem esse reprobationis argumentum prope certissimum. Hinc fœcundas ancillas heras steriles despicere solitas fuisse clare constat exemplo Saræ Abrami uxoris, cujus mentio fit in Genesi (*m*), quæ cum nunquam peperisset, nec facile se provectiorem ob ætatem parere posse consideret, agnoscens plane id viro conjugi summopere displicere, ut ancillam Ægyptiacam Agar nuncupatam uxoris loco duceret, atque carnali ejusdem consuetudine frueretur consuluit, ut hac via prole bearetur. Perinde ac si Saræ consilium pro imperio esse debuisset, Abram ancillæ se quamcitissime dicavit, atque ex ea natum habuit, quem Ismaelis nomine appellavit. Vix ac se gravidam cognovit ancilla, heræ, quæ tunc sterilis erat, contemptus incœpit. Cæterum quamvis privato Civi nihil omnino interesse oportere libens concesserim carere se filiis, multo vero minus plebejis pro servanda posteritate, illud tamen deterrimum plerorumque vitium est, si forte in steriles uxores incidant, eas vel parum amplecti, vel etiam despicere, vel injustis objurgationibus corripere. Quod ægre ferentes misellæ auxilium, & opem medicam poscunt. Sunt etiam nonnullæ, quæ licet maritis caræ acceptæque sint, molestis tamen symptomatibus exercentur, atque infirma valetudine afficiuntur: quod sane cum ex iis ipsis corporis affectionibus sit repetendum, ex quibus sterilitatem oriri dictum est, apparet liquido si concipiant Mulieres, omnia quoque valetudinis impedimenta tolli, ut silentio prætereeam uberrimos illos fructus, atque emolumenta, quæ ex copioso lochiorum fluxu partus tempore in easdem emanare solent ad superfluitates omnes absumendas, obstructiones reserandas, ac patentioribus viis uteri factis ad imminutos, irregulares, perturbatos Menses, quibus ægrotant, revocandos opportunissimo.

VIII. *Molas vero ejicere apprime necessarium, cum non solum ad annos perdurent, præsertim spuriæ.*) Cl. Mauriceau cum in ea esset opinione, ut crederet ea omnia corpora ex Mulierum uteris expulsa, quæ carnem æquant, aut pinguedinem, nil aliud esse, quam falsa germina, aut placentæ frustula in utero relicta, aut uterinos fungos, nunquam se veras molas vidisse testatus est (*o*), eas nempe, quæ neque ad tumores, neque ad alias ejusmodi uteri excrescentias sunt referendæ, quæ in utero plus quam septem, vel octo mensium spatio subsederint, quin extra ejusdem confinia fuerint eductæ. Atque ad credendum pronus videtur, ut animadvertit cl. Pasta, eas molas, quæ postquam longo annorum cursu Mulieres dire exercuerint, mortem tandem arcessunt, inter scirrhosos, ac carcinomatosos uteri tumores recensendas esse: immo pro rato habere de ejusmodi tumoribus loquutum fuisse Hippocratem, ubi ait: *Si quidem una caro fiat, Mulier perit; neque enim fieri potest, ut superstes maneat.* Verum ecquis nos justis accusationibus increpaverit, si quæ in longius protrahuntur tempus spurias esse molas diximus, non tumores? Haud equidem inficias iverim ejusmodi tumores cum in uteri substantia, tum ipsius cavitate frequentius occurrere, ut Veslingius testatur de sarcomate quodam narrans uteri fundo inhærente quadraginta librarum ponderis (*p*), & ut Blanchardus confirmare videtur, uterum octoginta fere librarum ponderis narrans (*q*), at silentio prætereunda non est Gra-

(f) *obs.* 12. (g) *meth. cap.* 67. (h) *loc. cit.* (i) *de morb. Mul.* (k) *loc. cit.* (l) *com.* 17. (m) *cap.* 16. (o) *loc. cit. cap.* 10. (p) *epist.* 52. *p.* 174. (q) *anat. pract. obs.* 26.

afii mola, qua uterus viginti quinque annorum curfu fic increverat, ut Veslingii tumori æquilibris effet (r), & ea quidem a placenta trium circiter menfium fœtus in utero relicta oriunda, ut Kerkringius opinatus eft (ſ). *Neque vero* ut ait cl. Jo. Fortis *admiranda adeo temporis diuturnitas*. Molam enim cum Muliere quandoque fenefcere, atque ad extremum ufque vitæ comitari poft Ariftotelem (*t*) Paræus (*u*) Hildanus (*x*) Heifterus (*z*) D. James (*a*) aliique quamplurimi oftenderunt, ita ut excedens illa trium annorum fpatio geftata, cujus mentio fit in A. N. C. (*b*), & illa quam tres poft annos ejectam memorat Riedlinus (*c*), aut quæ annorum quinque pariter in A. N. C. legitur (*d*), aut quæ annorum novem ad eam molem adacta, ut quadraginta librarum pondus æquaret, quarum unaquæque unciis conftabat fexdecim, de qua cl. Gafpari (*e*), cum his, & aliis comparatæ, quas Dodonæus (*f*) Duretus (*g*) Paræus (*h*) aliique annorum 15. 17. 20. vidiffe teftati funt propemodum vilefcant.

Vel periculofas hæmorrhagias inducant.) Quamvis autem molæ quandoque in longius protrahantur tempus, ejufmodi tamen funt, ut in mortis difcrimine prope certiffimo ob fupervenientem copiofam fanguinis ex utero hæmorrhagiam Mulieres fæpiffime conftituant. Quod cum olim Veteres fere Medici agnoviffent Paulus Ægineta (*i*) Hippocrates (*k*) aliique, tum vero Recentiores, Modernique fere omnes fic confirmarunt, ut nullus de harum periculo ambigendi locus videatur. Periculi magnitudinem auget hæmorrhagiam fiftendi difficultas, quam nec venæ fectioni nec adftringentibus medicamentis obtemperare D. Puzzos egregie animadvertit (*l*). Solam enim ejufcemodi corporum extractionem ad cohibendum fluxum, vel morbi recidivam præcavendam parem effe affirmat. Neque hujufce rei ratio in arduo fita. Si enim quandoque fluxum fanguinis cohiberi contingat, in uteri vero cavitate aut falfum germen, aut aliud fimile extraneum corpus fupereffe, paulo poft & uberiorem redire, ac tandiu duraturum, quandiu aut folo naturæ auxilio, aut artis ope eadem expellantur cum Raymundus Jo. Fortis (*m*) admonuiffet, D. la Mothe (*n*) aptiffime confirmavit. Immo fe longa experientia cognoviffe teftatur præcl. Auctor (*o*) perdurante fanguinis fluxu, aut extranei corporis nondum ex utero ejecti, aut alicujus tantum portionis, aut unius alicujus integri, perfectique in utero remanentis indicium prope certiffimum præberi, quod quantumvis mole minimum fit, membranarum tamen uteri vaforumque fanguinem effundentium orificia patula, & aperta confervat. Spes tamen aliqua certa femper defperatione potior. Sæpe enim, ac fæpius folius naturæ nifu molis aliifque polypofis concretionibus expulfis, hæmorrhagias ab hoc fonte prodeuntes tuto, feliciterque cohiberi compertum eft. Apte cadit in hunc locum, quod fcriptum reliquit Paræus (*p*), molam uteri parietibus leviter adhærentem, nec ad infignem molem adactam tertio plerunque, aut quarto Menfe extra uteri confinia educi. Quod certo certius evenire fentiendum eft, fi dolores partus fimiles fuperveniant, fi Heifterum audimus (*q*), aut infignis fanguinis hæmorrhagia antequam tertius elabatur Menfis fuperveniat, ut cl. Mauriceau teftatus eft (*r*).

IX. *Sterilitas ergo, quæ ab ætate nimis tenella proficifcitur per fe &c.*) Antequam Mulieres remediorum ufu fatigentur, falubre plerique putant diligenter inquirere, num fteriles fint naturæ defectu nulla arte tolli nefcio, vel earum culpa, an virorum. Quod non paucis experimentis fe confequi poffe ad credendum adducti funt. Silentio prætereamus illud Hippocratis, & Ariftotelis, quorum fupra meminimus (*ſ*), atque ad alterum accedamus ipfius Hippocratis a Jo. Forti memoratum, quo fœminam pariter fœcundam dignofci putat ex capite allii derafo, & purgato in uterum indito

(r) *De mul. org. cap.* 8. *p.* 131. *&c.* (ſ) *obf. anatom. p.* 82. (t) *de gener. animant. lib.* 4 *cap.* 7. (u) *lib.* 23. *cap.* 33. (x) *Centur. epift.* 39. (z) *Chirurg. p.* 2. *fect.* 5. *cap.* 156. (a) *Tom.* 4. *p.* 1374. (b) *Dec.* 1. *an.* 10. *obf.* 22. (c) *lin. med. an.* 1. *fept. obf.* 20. (d) *Dec.* 1. *an.* 2. *obf.* 79. (e) *ragionam. &c. p.* 11. (f) *obf. med. cap.* 49. (g) *Com. coac. p.* 478. (h) *loc. cit.* (i) 3. *de Remed.* 69. (k) *De fterilitate* 20. (l) *Memoir. de l'Accad. Royal. de Chir. p.* 360. (m) *loc. cit. p.* 122. (n) *Rfl. obf.* 214. (o) *Ib. obf.* 13. (p) *lib.* 23. *cap.* 34. (q) *loc. cit. f.* 5. *cap.* 156. (r) *loc. cit. cap.* 6. (ſ) *Com.* 1.

dito desumptum. Si enim postridie odor ad os pervenerit, eam ad conceptionem aptam, sin minus ineptam esse constituit, a quo vix, ac ne vix quidem differre videntur illa a Riverio allata de galbano ad ignem emollito, sericoque incluso muliebris uteri orificio nocte indito, dum caput totum linteolo odorato obligatur: mane enim si vertex muliebris galbanum redolet, mulierem probe purgatam, & fęcundam esse tradit, aut de pauxillo balsami aquæ admixto, & bombace excepto in uterum immisso, & femori alligato, quod si tunc uterus traxerit, fœcunditatis probatissimum esse signum pronuntiat. Quorum omnium, ut de prioribus dixi, cum nulla mihi ratio suppetat, neque eadem plane, neque multum dissimilis æstimatio esse potest, quæ fuit cl. Mauriceau (*t*), qui se iis parum fidere testatus est, sed multo minor, cum nihil omnino fidendum existimem. Quod etiam dictum velim de infinitis aliis artificiis, quibus de sterilitate Mulierum quid certi affirmare posse putant. Balsami enim attractio quam sit ridicula neminem fugit. Quæ de urina hordeo affusa alii blaterant, ut si intra decimum diem germinet, pro fœcunditatis nota, si non germinet, pro sterilitatis argumento agnoscant, nugas esse manifesta res est. Latent nimirum, & latebunt adhuc omnium caussarum sterilitatis signa, atque illius præsertim, quæ a nativa quadam dispositione dependet: ut manifesta e contrario esse illa poterunt, quæ ex parte viri desumuntur. Mulier ipsa suum ferre judicium probatissimum valet, si mentulæ erectionem læsam esse percipiat, aut eamdem prægrandem adeo patiatur, ut admittere in pudenda non possit, aut seminis defectum advertat, testiculorum tumores, gonorrhœam, aliaque id genus mala maritum vexare cognoscat. Viro ipsi innotescunt, si nulla, aut exigua coitus appetentia afficiatur, & quam minimam in eo voluptatem percipiat. Eo facilius Medentibus, si hæc omnia colligentes in unum timidum eum quoque, & effœminatum deprehendant, natura frigidum, barba carentem, & quod magis interest, infirmum. Quamquam hæc non raro vel peritissimos quosque decipiunt, cum ex centum infœcundis Mulieribus vix altera reperiatur, quæ ob viri defectum talis extet. Quibus ita se habentibus illud enixe curandum esse, quantum in nobis situm est, ut caussis sterilitatem in Mulieribus efficientibus obviam eamus, perspicuum est. Si eas removeri posse spes aliqua effulgere videatur cur medico auxilio destituendæ? Quamquam soli naturæ sæpenumero opus committendum. Quid enim agendum censeamus in ætate nimis tenella, aut contra provectiori? Nemo ignorat ætatem teneriorem conceptionem non impedire nisi ad tempus, ideoque illam ætate adultiore expectandam esse. Ætatem vero provectiorem omnimodam ferme conceptionis desperationem inducere manifesta res est. Uterus enim otiosus, marcidus, ac vietus factus cum sit, & ad concipiendum ineptus, qua alia ratione, si naturæ opus desit, huic obeundo muneri par reddi queat omnino fugit. Illud quoque perlibenter scirem, quid agendum aliquibus videretur, quando claudæ, distortæ cruribus, vel depressa Cocyge existunt Mulieres, quid quando nimis obesæ, quando uteri os habent oppositum vaginæ ingressui, quid in testium, sive ovariorum, ac tubarum obstructione, corrugatione, paralysi, eorumdem defectu, a latente aliquo vitio, quod nativæ constitutionis nomine circumferri solet, quamque tollere Dei solum esse non hominum scripsit jam olim Avenzoar (*u*).

X. *Quæ ab uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando Virgines uteri clausura laborant &c.*) Maxime commoda est divisio uteri clausuræ in eam, quæ interius uteri orificium occupat, & eam quæ pudendi orificium. Illam enim incurabilem pronuntiare expedit. Quæ enim chirurgica instrumenta illic non sine maximo Mulierum periculo aptari queant? Alteram simplici sectione aperiendam esse tradiderunt fere Veteres Medici, ejusque modum ampla narratione descripsit Sennertus (*x*). Eam vero optime cessisse in puella tredecim annorum, quæ uteri clausura laborans retentis intus Mensibus in summo vitæ discrimine fuit constituta, Fabricius testatus est, cum non modo operatione in perfectissimum valetudinis statum sit restituta, sed ad generationem idonea reddita; ut etiam ex ipso Mauriceau constat (*z*), qui hanc eamdem operationem summo cum fructu in puella imperforata annos decem supra septem agente instituisse refert, aperto se-

(t) *loc. cit. p.* 44. (u) *Theisir. Tract.* 5. *cap.* 1. (x) *De uteri clauf.* (z) *loc. cit. pag.* 47.

ctionis ope meatu non modo Menfibus trajiciendis pari, fed ad matrimonium, atque generationem apto, ut aliam mittam, quam in obfervationibus refert (*a*) in Muliere viro nupta, atque aliam, quam in tenerioris ætatis puella confuluit; animum curamque convertens ad claufuram, quæ naturalis non fit, fed a vulnerum, & ulcerum coalefcentia oriunda, ut in lue præfertim venerea contingit, in qua advertendum effe præclare docuit Riverius (*b*) an fit tantum carnis excrefcentia meatum non omnino claudens, an integer parietum cervicis, aut labiorum coalitus. Si enim caro tantum excreverit, præmiffis univerfalibus medicamentis lui profligandæ opportunis carnis augmentum prohibendum ficcantibus, & difcutientibus, deinceps carnem imminuentibus, tandem eam abfumentibus. Si vero cervix uteri omnino coaluerit, ulcus novandum, & carnem fuperfluam abfumendam. Sin minus fectionem inftituendam, ut in naturali coalitu. Nos muneris tantum noftri folliciti vitia hæc omnia manu peritioris Chirurgi tollenda effe tradidimus, ne fi votis eventus minime refponderit, id culpæ nobis tribui unquam poffit.

XI. *A fcirrho*, *cancro*.) Vid. cap. 6. num. 21.

Molis, *aut polypo in utero retentis*.) De his infra dicemus.

Veficæ lapide &c.) Vid. lib. 3. cap. 11.

XII. *Quæ a nimia uteri laxitate*, *ac lymphaticis*, *ferofifque humoribus &c. miffa venæ fectione*, *nifi Menfium fuppreffio &c.*) Nulla frequentius de caufa fterilitatem induci, quam uteri laxitate, ferofifque, ac lymphaticis humoribus uberius ad uterum, & vaginam affluentibus tam nota res eft, quam quæ notiffima. Huic igitur tollendæ omni ftudio, omnique animi contentione incumbendum. Quod potiffimum præftant, quæ peccantes humores abfumunt, laxas partes roborant, earumque tonum firmant. Purgantia medicamenta hinc ftatim præ manibus juxta Hippocratem, qui totius corporis expurgationem cæteris omnibus remediis præmittendam docet, ut liquido apparet ex iis, quæ habet (*c*): *Si prægnantem facere voles*, *Mulierem ipfam*, *& uteros purgato*, atque illa quidem tribus, aut quatuor diebus a purgationibus menftruis, ut fanguis ex fuperioribus partibus tempore diftanti ab utraque, præterita, & futura menftrua purgatione educi poffit, mox ex vena pedis. Ita fere cl. Jo. Fortis, qui longius progreffus de tempore venæ ejufce fecandæ dubium proponit, num fcilicet juxta Galenum tribus, aut quatuor diebus ante tempus expurgationis fit vere fecanda, mox menftrua provocantia fint adhibenda, an vero eadem primum adhibenda, mox fub finem ejufdem menftruæ purgationis naturæ deficienti fuccurrendum, ut Paulus Ægineta docere vifus eft; cumque experientia compertum habuerit priori modo fequi ab utero diverfionem, fanguinis diminutionem, & proinde fæpiffime menftruorum fuppreffionem, alterum fectandum tradit. Si quid in re ifthac fentio, menftrua purgatione rite, & fecundum naturæ ordinem fuccedente, nil circa venæ fectionem agendum effe facile judicaverim, ne videlicet fpiritus, & humores magis depauperentur, ac propterea minori copia, & momento in laxatas partes influentes, aut earumdem vitium adaugeant, aut ferofis, lymphaticifque congeftionibus majorem anfam præbeant. Si vero Menfium fluxus fit omnino fuppreffus, aut maximopere imminutus, nulla alia methodo utendum traderem, fi illam excipias, quam fervandam effe oftendimus, cum de fuppreffis naturalibus Menfium evacuationibus ageremus, in quibus, etiamfi hydrops acceffferit, venæ fectionem tuto feliciterque inftitui demonftravimus, quaque fola fieri poteft, ut cum morbi occafio deficiat, etiam fterilitas definat. Atque hæc fatis de venæ fectione, quo de argumento, qui plura cupit confulat cl. Vallifnerium, qui utrum in vitiis uteri, quæ fterilitatem Mulierum creant, miffio fanguinis, quaque ex parte conveniat, diligentiffime perquifivit. Purgantia vero quod fpectat, alterantia, aliaque prædictis indicationibus fatisfacientia ea omnino effe debent, quæ contra fluorem album nothum propofuimus, qui hanc eamdem uteri laxitatem, ferofamque colluviem pro caufa agnofcit: de quibus fi quis curiofius doceri velit eum ad proprium caput amandamus. Difcrimen folum intereffe aliquod videtur circa aquarum ufum. In immodico enim Menfium fluxu, & albis Mulierum fluoribus eximias habere vires Brandulen-

(a) *off.* 405. (b) *loc. cit. de uter. clauf.* (c) *lib. de natur. mulieb.*

lenses aquas demonstratum est (*d*) propter salem quemdam nitrosum ad aluminosum accedentem, quo incongruos, superfluos, vitiososque succos sanguinem inquinantes corrigi, & emendari contingit, & laxata præter morem vascula intestina, conterminasque partes percurrentia valide adstringi. Sed illud detrimenti sequi ex illarum usu, ut propter insignem adstringendi vim infœcundæ, sterilesque Mulieres reddantur. Quod satis superque esse, ne in Mulierum sterilitate adhibeamus manifestissima res est. Quæ præjudicia pro certo caveri, & optato nihilominus fine potiri nos posse ex usu aquarum sulphurearum, ut sunt B. Virginis aliæque similes nemo unquam dubitaverit, qui eximiæ earum facultatis recordetur, partes nimirum omnes ad uteri munia obeunda accommodatas detergendi, ac mundificandi, nec non labem ductuum omnium altius repurgandi, pravos Virginum habitus corrigendi, sterilesque jamdiu Mulieres singulari quodam genio fœcundandi. Qua in re propterea optime sensisse Jo. Fortis videtur, qui duo generosa remedia præsto esse ad libitum usurpanda adnotavit in sterilitate, decoctum scilicet ex Guajaco, China, Sassaphras &c. quod in fluore commendavimus, & aquarum Aponensium sulphurearum per os ad fontem quindecim diebus assumendarum usum, idque ex eo potissimum, quod non modo ab incongruis succis, & superfluis ac vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendant, verum etiam laxatis præter morem vasculis uterum, conterminasque partes percurrentibus prompte subveniant, ut supra cum cl. Gratiano demonstratum est.

Quibus addenda in diætæ regimine chocholatæ usus, confectiones ex pistaciis &c.) Cum Mulieres uteri laxitate laborant nullos Veneris stimulos percipiunt, nullaque voluptate in coitu afficiuntur: frigida intemperie laborare Veteres dicebant, hinc spirituosa omnia, corroborantia, & quæ insigni nutriendi virtute eminent eximii usus. Chocholatam hæc potissimum facultas claram fecit, ut apparere facile potest perpendenti ejus basim efficere Cacao, qui & nutritio rore maxime abundat, & temperata volatilitate, quæ spiritibus materiem præbet convenientissimam. Cum vero Cinnamomum, Vanilla, Ambarum ea dosi, qua Chocholata præ eleganti eorum fragrantia suavior, & jucundior evadat nutritioni promovendæ, viribus firmandis, spiritibus majorem in modum recreandis eo magis comparata videtur. Sed hac de re plura alibi diximus (*e*). Quid de Pistaciis, eorumque confectionibus sentiendum sit colligit egregie cl. Geoffroy (*f*) asserendo nutrimentum præbere laudabile, nec exiguum, hinc ad convalescentes ægros emaciatos citius restituendos plurimum valere, ventriculum, jecur, & viscera levi quodam amarore firmare, ac proinde horum viscerum obstructiones auferre, lac seminalemque succum augere, ut efficere solent alimenta, quæ plurimum succum nutritium, & crassum suppeditant, quo potissimum opus est Mulieribus, quæ ejusce defectu steriles fiunt. Quid de Ambaro dicendum? Qui genitricem facultatem juvare reputent, eos equidem non admodum falli existimaverim, dummodo in eo casu hac virtute excellere non ægre concedant, in quo spiritus languentes suscitandi sunt, eorum penuria resarcienda, tardiorque ipsorum motus promovendus, & accelerandus, quod particulis oleosis, tenuissimis, & volatilibus quibus constat deberi censendum est.

Eruca in acetariis comedenda &c.) Idem plane dictum velim de Eruca; quæ non Medicorum tantum, sed & poetarum testimonio veneris conciliatrix videtur. Sic Martialis:

.... *Et venerem revocans Eruca morantem.*

Columella. *Excitat ad venerem tardos Eruca maritos.*

Et Ovidius. *Nec minus Erucas jubeo vitare salaces.*

Particulis enim oleosis, tenuibus, ac volatilibus & ipsa donatur, quibus crassas, mucosasque quisquilias atteri contingit, urinam acriorem reddi, ejusdem ac seminis secretionem, & evacuationem cieri. Hinc salubre Veterum consilium Erucam cum Lactuca in cibis consociare, ut illius fervor cum hujusce frigore temperaretur: atque optime a laudato Geoffroy dictum, Veneri quidem sollicitandæ Erucam parem esse, at biliosis, aut calidis naturis, illisque quorum Stomachus æstuat esse interdicendam. Quid si cibi, quibus incocta sit Eru-

(d) *cap.* 4. *com.* 10. *usque* 17. (e) *lib.* 2. *cap.* 3. *com.* 22.
(f) *Mat. Med. p.* 2. *art.* 20. *p.* 404.

Eruca aromatibus condiantur, nuce moschata, cinnamom. cariophyllis, aliisque, quæ plurimo sale volatili oleoso abundant? Particulas nimirum sanguinis exagitari, acui, atque hinc calorem, & nimiam turgentiam in ipso excitari, quod in frigidis temperamentis, laxoque corporis habitu apprime utile, ac necessarium est.

XIII. *Quæ a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, ac vellicante. &c.*) Infinitus fere sim, si singula velim persequi, quæ sterilitatem specifica proprietate tollere communiter reputantur, quæque a quibusdam practicis summis laudibus extolluntur. In regno Animali matrix leporis, testiculus apri, priapus cervi, ejusdem, & vulpium testes, pulvis ex hepate, & testiculis porcelli, quem solum Scropha edidit, primiperarum secundinæ pul. lac equinum inscia muliere epotum: in regno vegetabili Ammi, Satyrion, Imperatoriæ radix, pastinaca sylvestris, eryngium, majorana, salvia, rosmarinus, aliaque innumera acria, & aromatica a cl. Vallisnerio recensita, & ad examen sedulo revocata vel inutilia prorsus, & vana, vel summe quandoque perniciosa. Quid enim emolumenti afferre ea possint, quæ particulis oleosis tenuissimis, & volatilibus sunt prædita in eo casu, in quo sanguinis peccat acrimonia insignis genitales partes plus æquo mordens, ac stimulans, arduum prorsus intellectu mihi visum subeunte admiratione, quomodo vel rudioris ingenii Medicus reperiri queat, qui non videat hisce potissimum sterilitatis causam augeri, aut confirmari, illis ne somnio quidem attigi. Quid enim Animantium partibus genitalibus cum mulierum organis generationi inservientibus varie affectis commune? Sumpta propterea a nobis occasio statuendi aliquid inesse commodi ad sterilitatem tollendam in nonnullis acribus, & aromaticis, ubi languentes spiritus suscitandi sunt, earum penuria resarcienda, sanguinis cursus alacrior, & promptior efficiendus, laxæ partes roborandæ, veneni ad instar eadem esse proscribenda, ubi nimius spirituum fervor, & æstus compescendus est, fluidorum acredo temperanda, nimia salacitas coercenda. Quod levi purgatione ex Cassia, Tamarindis, sero lactis, decoctionibus herbarum refrigerantium, nitratis, emulsionibus semin. frigidorum, balneis, aquarum dulcium potatione, victu refrigerante, & humectante, omnimoda vini abstinentia aliisque alibi recensitis (*g*) facili negotio obtineri posse manifesta res est.

XIV. *Quæ a defectu sanguinis, & succi nutritii, ab eodem effœto, pravis, vitiosisque sordibus referto, hectica febre &c.*) Ubi hactenus dicta in memoriam revocemus, non modo salubri eventu medicamenta pro sterilitate passim adhibebimus, verum quod magis est nullam non modo in mulierum corpore labem, sed ne labis suspicionem quidem afferemus. Quid enim si eadem morbis profligandis sint comparata, a quibus sterilitas tamquam rivulus a fonte emanavit? De his propriis actum est capitibus, ne defectu quidem sanguinis, & succi nutritii excepto, quem phthisim essentialem efficere, quæ a toto corporis habitu est citra alicujus visceris læsionem ostendimus (*h*), quando scilicet succus nutritius, seu materia ejus proxima in sanguinem non ingreditur, vel ingressa plus egeritur, quam opus est, quo loco longam inediam, obstructiones pylori, hepatis, pancreatis, mesenterii, vermes in ventriculo, & intestinis nidulantes, hæmorrhagias longas, & diuturnas, fonticulos, setaceos, ulcera antiqua, & magna, nimiam lactationem, nimiam seminis & liquorum genitalium effusionem, gonorrhœam muliebrem, dysenteriam, diarrhœam, urinæ profluvium, quæ nisi tollantur, ne sterilitatem quidem ab hoc fonte prodeuntem tolli certo certius habendum. Quomodo corpus longa inedia contabescens sit pertractandum neminem latet: obstructiones quomodo reserandæ, satis, ut arbitror, tradidi de Ictero disserens. Quid in verminatione agendum, quid adversus hæmorrhagias longas, & diuturnas, quid adversus nimiam seminis, & liquorum genitalium effusionem, gonorrhœam muliebrem, diarrhœam, dysenteriam suo loco actum est. Si fonticuli, setacei, ulcera magna, & antiqua præmissis universalibus, quæ causas opposita vi destruere valeant, ad quas antevertendas ejusmodi emissaria arte concitata sunt, aut contra naturæ leges aperta, tollantur, si lactatio suspendatur, sterilitati egregie occurri manifestissime apparet. Ita pariter si sanguis, & succus nutritius effœtus sit, pravis vitiosisque sor-

(g) *Cap.* 7. *n.* 20. (h) *Lib.* 2. *cap.* 3. *com.* 1.

ſordibus refertus, hectica febre, hydrope, aliiſque morbis, de quibus jam alibi dictum eſt. Coronidis loco ſubnectere liceat inter remedia adverſus eos morbos commendata, a quibus ſterilitas proficiſcitur, eminere aquas acidulas Recobarii, aut alterius ſimilis fontis. Si enim defectus ſanguinis, & ſucci nutritii dependeat ex eo, quod proxima ſanguinis, & ſucci nutritii materia in ſanguinem non ingrediatur propter obſtructiones hepatis, pancreatis, meſenterii, aliorumque viſcerum imi ventris, vermes in ventriculo, & inteſtinis nidulantes, & hæc vitia ſint auferenda, nullum præſtantius ſuppetit medicamen aquis acidulis, ut liquido conſtat ex iis, quæ alibi dicta ſunt (t), oſtendentibus nobis aquas acidulas præter ferream venam, quæ aciditatem omnem coagulantem potentiſſime corrigit, & tonum fibris conciliat, nec non præter ſalinas quaſdam minerales partes, quæ viſcidis, mucoſiſque quiſquiliis incidendis aptæ ſunt; volatilis etiam cujuſdam, ac ſpirituoſi principii divites eſſe, quod ſeſe in anguſtiſſimos quoſque, ac intimos receſſus minimoſque poros inſinuans, altiuſque penetrans tubulos eorumdem patentes, ac pervios reddit, quod ad ſecretiones humorum excretioneſque reſtaurandas, ac promovendas apprime facit: alibi vero demonſtrantibus (u) parte acidularum ſpirituoſa mucilagineas ſordes primis viis, inque proximis viſceribus hærentes abſtergi, infarctus reſerari, coctiones reſtitui, viſcerum naturalium fermenta corrigi, tonum confirmari, vermium nidum deſtrui, ac minutiſſima ovula per inſignes excretionum vias eliminari, atque hac ratione verminationis fundamenta ab imo convelli. Id quod & de hydrope intelligendum, quem dictis de cauſis ſolidis partibus in priſtinum elaterii ſtatum reſtitutis, dyſcraſia viſcerum ablata, coctionibus omnibus ſecretionibuſque humorum acceleratis tolli, quando a laxitate ſolidarum partium exoritur, ab infarctu, obſtructione viſcerum imi ventris, indeque libero ſanguinis curſu impedito ſtatum eſt (x). Si de hypochondriaca affectione ſermo ſit, tantæ eſſe efficaciæ aquas acidulas conſtat, ut ſi quid in ſumma rerum anguſtia ſperari poſſit, id ab ipſis ſperari jure poſſe accuratiores Practici uno ore conſentiant (z). Si vero de ſcorbuto, de ulceribus cancroſis, ac de ipſorum pulmonum læſione, flacciditate præſertim loqui velimus, aquas acidulas opportuniſſimas exiſtere, ea memoria recolenti, quæ propriis capitibus dicta ſunt, apparere facillime poteſt. Quo loco quæſtio occurrit non levis momenti. Cum enim ferreæ venæ, ac vitriolici ſpiritus divites ſint, plerique vero contrarias fœcunditati virtutes ferro, ac vitrioli ſpiritui aſſignaverint, verendum eſt, ne dum fœcunditati ciendæ ſtudemus, ſterilitatis cauſas augeamus, aut confirmemus. Foreſtus certe imminuendo ſemini uſum aquarum fabrorum ferrariorum juxta Aetium ſumme commendat (a). Liſter vero (b) eos videtur reprehendere, quibus ſtomomia ad Virginum Chloroſim curandam tam aſſiduo uſui eſt: *Rubigo enim ferri*, ait idem, *per Dioſcoridem potu præſtat, ne fœminæ concipiant; at illam ferri vim ejus ſali naſcenti multo magis ineſſe credibile eſt, ſcilicet ratione petrificationis, qua forte tenella Virginum ova indureſcant, aut aliter vitientur.* Si in Langii obſervationibus verſantes in eam forte incidant lectu digniſſimam, quam habet in Colleg. ſuper Fabrum de quodam homine, qui ex nimio Vitrioli ſpiritus uſu pro excitando appetitu teſticulos amiſerit, iidemque adeo ſenſim, ac ſenſim fuerint imminuti, ut piſorum magnitudinem demum vix æquarent, vix ſe continere poſſunt, quin ad ſuſpicandum vehementer adducantur, ne ſi id æque officere mulieribus poſſit, & earumdem genituram ulla ex parte labefactare, eo magis infœcundæ mulieres per has aquas reddantur, atque propterea illarum uſum interdicendum eſſe mulieribus, quemadmodum Vitrioli ſpiritum fugiendum ſumme a novis maritis eſſe, quoniam partibus genitalibus ſummopere infeſtus ſit. Ita fere cl. Jo. Gratianus (c) aliorum judicio relinquens circa earum uſum omne dubium, poſtquam in hyſtericis non modo affectibus, in quibus ubi ſumme effœtus ſanguis fuerit, atque ſpirituum ataxia adſit, ut quæ a Pharmaciæ fonte deſumuntur, nequaquam proficiant, ad hujuſmodi aquarum potum confugiendum eſſe docuerit, utpote ex quo pallidos Virginum co-

(t) *Lib.* 3. *cap.* x. (u) *lib.* 3. *cap.* 6. *com.* 16. (x) *Lib.* 2. *cap.* 5. *com.* 15.
(z) *lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 16. (a) *Obſ. lib.* 16. *ob.* 17.
(b) *Exercit. altera de font. Med. Angl. cap.* 4. (c) *Diſſert. de font. Recobar. p.* 224.

colores, mensium suppressiones, ac reliqua symptomata sæpissime auferri solent, sed quod magis est sterilitati mederi affirmaverit, sive quod uterinum fermentum torpens ab iis excitetur, sive ductus omnes expediantur, iique præsertim, qui ad ovaria, eorumdemque tubas spectant, atque exinde ova fiant prolifica. Utinam id propria experientia edoctus asseruisset, cui an dicta respondeant sedulo a practicis animadvertendum esse admonuit. Sic enim nullus de illarum usu ambigendi locus videretur. Quamquam vero cur in ea re dubii ancipitesque amplius hærere, quam cum veram esse ratio evincit, tum vero dicta experientia confirmat? Aliud enimvero, ac omnino diversum est, ferrum, ut ajunt, in substantia mulieribus exhibere, varie igne præparare, atque ea ratione, qua vim adstringendi insignem acquirat (*d*), aliud etiam vitrioli spiritum arte chymica elicitum, & nimis frequenter, utiumque vero nullo nec limpidissimæ, tenuissimæque e fonte scaturientis aquæ vehiculo, nec aliarum partium spirituosarum conjugio vigoratum, quarum proportione ea cuncta præjudicia delentur, quæ sola mulieribus propinata forte minantur, ut alibi ostensum est (*e*). Nulla demum adstringendi vi insigni pollere acidulas omnium fere medentium decreto sancitum est: quemadmodum aluminosas, quarum propterea usum in infœcunditatibus minus tutum supra constituimus. Præterquamquod cum iis impedimentis tollendis opportunæ aquæ acidulæ existant, a quibus sterilitas ortum duxit, cur illorum usus damnandus sit omnino non video. Quid quod experientia compertum est mulieres hystericis affectionibus, Chlorosi, mensium suppressione aliisque uteri, ac aliorum viscerum vitiis laborantes non modo aquarum acidularum potatione in perfectissimum valetudinis statum restitutas fuisse, sed ita ad conceptionem promptas evasisse, ut semel in anno filios nullo excepto ex ordine ediderint? id quod me in binis Nobilibus mulieribus vidisse bona fide testor, quæ præ morborum vi steriles factæ fœcunditatem ita recuperarunt, ut pulcherrima prole summo Parentum gaudio fruantur.

XV. *Molæ curatio post transactum legitimum partus tempus instituenda eaque primum Clysteribus ex decoctione althææ. &c.*) Quamvis falsa germina spontaneo naturæ conatu expelli supra a nobis sit adnotatum, Mauriceau auctoritate ita suadente, quandoque tamen hæmorrhagiam adeo enormem subsequi, ut in mortis discrimine prope certissimo constituantur mulieres, nisi eadem ex utero educantur ab eodem Mauriceau (*f*) & D. la Mothe (*g*) optime fuit animadversum. Quamobrem salubre illorum consilium videtur, satius esse eorum extractionem moliri, quam totum opus naturæ committere, nisi forte os uteri plus æquo angustum fuerit, quod extractionem valde difficilem reddit. Et vero, ut egregie notat cl. Passa (*h*) in insigni sanguinis hæmorrhagia, quam falsum trium fere mensium germen excitaverat, cum uteri os ita dilatatum non esset, ut prædicti falsi germinis moli apte responderet, cumque sanguinis evacuatio sisti inceperit, opportunius esse constituit naturæ opus committere, quam vitæ mulieris idem os violenter dilatando periculum facere, licet ea copia sanguis effluxerit, ut animi deliquio sæpius correpta fuerit (*i*): Tanti faciebat violentam uteri orificii dilatationem, ut vel secundinas hac de causa utero hærere sæpius maluerit, atque earum extractionem in aliud tempus differre (*k*), vel ut enormi sanguinis evacuationi occurreret aliquam tantum germinis portionem solo indice digito immisso, pollice in vaginam solum insinuato avellere conatus fuerit, reliquum quod uteri parietibus adhærebat suppurationi concipiendæ relinquere (*l*). Cum tamen præ hæmorrhagiæ vi morti proxima mulier constituatur, meliusque sit anceps experiri remedium, quam nullum, tunc enimvero, nisi manus sufficiat, etiam ferro, sive idoneo instrumento, cujus descriptionem tradit (*m*), extranei corporis extractionem procurandam consulit, eamque optime cessisse uno exemplo confirmat, cum nullum aliud in tanto ejusdem observationum numero reperiri legentibus datum sit, ac ne earum quidem, testante la dato Passa, quæ a la Mothe afferuntur, qui unus præ

(d) *lib. 3. cap. 7. p.* 88. (e) *Lib. 2. cap. 2. p.* 23. (f) *loc. cit. lib. 2. cap.* 31. *& obs.* 11
(g) *Obs.* 13. *p.* 30. *obs.* 14. *pag.* 31. *obs.* 352. *p.* 237. (h) *l. c. p.* 193.
(i) *Obs.* 293. (k) *Obs.* 235. 508. (l) *Obs.* 169. (m) *Tab.* 27. *p. m.* 270.

præ cæteris ab ejusmodi ferreis instrumentis abhorruit. Fateor me justis laudibus æquare non posse, quæ in hanc rem tradit vir clarissimus, cum tamen a D. la Mothe (*n*) observatum sit, mulieres a secundo ad tertium usque suppositæ graviditatis mensem falsum germen plerunque ejicere, ac sæpius quidem solius naturæ auxilio, quamvis nunquam non sine insigni sanguinis profluvio: ipsius vero Mauriceau observationibus constet, multo plura fuisse vera, ac falsa germina, quæ primis tribus, quatuorque mensibus spontaneo naturæ nisu ejecta sunt, quam quæ artis ope, præsertim si insignis sanguinis hæmorrhagia, antequam tertius elabatur Mensis superveniat; ut egregie eumdem animadvertisse supra adnotavimus, cum demum in usu tam internorum, quam externorum medicamentorum sedulo, & accurate cavendum esse doceat, ne dum molæ expulsionem molimur verum abortum sollicitemus, nil temere a Medico agendum esse crediderim, ni certus sit de mola, cujus signa, ut ait Jo. Christ. Langius (*o*) *adhuc in utero, & quidem in incunabulis ut sic loquar, sive circa primos gestationis menses hærentis vix accurata habentur; symptomatibus nempe ex asse similibus vexantur, quæ talem gerunt, quam conceptu veræ gravidæ*, adeoque tantummodo post transactum legitimum partus tempus, ut supra dictum est (*p*) curationem instituendam, atque ea fere methodo, quam tradit expertissimus Jo. Fortis, quæ primum in emollientium, ac laxantium usu consistit, secundo in fœtum mortuum expellentium, tertio in obstetricis opere, & tandem in desperatis casibus in Chirurgica operatione. Ad emollientia quidem, ac laxantia pertinent Clysteres ex decoct. alth. Mercurial. lilior. albor. pariet. &c. pessi ab Aetio commendati ex butyro, adipe anserino, &c. unctiones ex ol. lilior. alb. &c. ossibus pubis, inguinibus, & ossi sacro, si de externis remediis sermo sit: si vero de internis aq. flor. sambuc. cum sacchario, quindecim dierum spatio adhibita, tum ol. amygdal. dulc. quod cæteris palmam præripit.

XVI. *Venæ sectio postea ex brachio vel repetitis vicibus si plethorica fuerit mulier &c.*) Venæ sectionem vel in sanguinis profluvio a falso germine prodeunte optimum, atque opportunissimum esse remedium, si ferre eam vires possint, Paræus opinatus est (*q*): quod tum maxime, cum plenitudo nimia vasorum peccat, confirmavit Hildanus (*r*). Nisi enim profluvium sanguinis cohibere valeat, quod docente la Mothe (*ſ*) solius extranei corporis uterum occupantis sive expulsione, sive extractione sisti solet, ejus tamen pulcherrima laus est massam sanguinis minuendo, eumque affluxum ab utero revellendo, idem adeo moderari, ut præcipitis casus eventus præcaveatur. Cum vero sanguis revelli ex utero non possit, nisi superiorum partium venæ secentur, optime hac in re sensisse videtur Jacobus Mesnard (*t*) qui in partu longo, ac difficili (talem esse & molæ expulsionem experimur) sanguinem ex brachio mittit, ac tum præsertim, cum os uteri non a natura, sed a sanguine uberius in uterum influente augustum factum sit: quo ex loco repetitis vicibus educendum esse procul dubio asseruerim, si plethorica fuerit mulier, non ex saphæna, ut præcipit Jo. Fortis, nec non etiam cl. Mauriceau, quam solum secandam traderem; cum depletis vasis sanguinis cursus ad superiores partes accelerandus est, ac molæ expulsio procuranda.

XVII. *Inde ad dictamum Creticum pul. trochis. de myrrha, boracem mineralem &c.*) Quo fine ut melius adhuc potiri valeamus ad ea deveniendum, quæ emmenagoga dicuntur, quæque fœtum etiam promovent mortuum, & secundinas retentas expellunt, inter quæ dictamus Creticus pul. Trochis. de myrrha aliaque id genus eminent, quæ partibus volatilibus fœta insigni pellendi virtute donantur. Hippocrates certe referente Galeno ad secundas remorantes inter præstantes quasdam medicinas dictamum ponit: vetusque fabula est, ut refert Geoffroy (*u*) Capras in Creta sagittis vulneratas ejus pastu eas excutere. Plinius ipse narrat (*x*) confirmavitque Bonaciolus (*z*) dictamum pul. ex aqua propinatum secundas, & ipsum fœtum mortuum, etiamsi impeditum foras ejicere: unde ejus folia ca-

(n) *refl. obſ.* 12. *p. m.* 29. (o) *Part.* 2. *cap.* 24. *ſect.* 12. (p) *Com.* 6.
(q) *lib.* 23. *cap.* 35. (r) *Cent. epiſt.* 39. *p. m.* 385.
(ſ) *Reflex. obſ.* 214. (t) *Cap.* 6. *art.* 5. (u) *Mat. Med. p.* 2. *p.* 326.
(x) *lib.* 26. *p. m.* 853. (z) *Gynæcior. tom.* 1. *p.* 291.

vendum, ne in cubiculum gravidarum mulierum ferantur, ne abortum faciant. Quod & de myrrha plane eſt intelligendum, ejuſque trochiſcis, quibus nomen fecit: unde cum aliis inſignibus facultatibus donetur, præſertim vero ſanguinem craſſum, ac viſcidum, bilem grumeſcentem, & humores glutinoſos, & concretos potenter diſſolvendi, qua de cauſa in pulmonum infarctibus, tuberculis, aſthmate humido, tuſſi, ictero, ſcorbuto aliiſque non paucis affectionibus commode adhibetur, temerarie, & incaute gravidis mulieribus exhibendam non eſſe, ne abortiant egregie animadvertit laudatus Geoffroy (*a*). Adeo verum eſt placentam uterinam, fœtum mortuum, ideoque & molam pellendi virtute excellere. Quid de borace dicam, quem ſolum cum myrrha, & pauxillo Cinnam. ex conſerva abſyntii, vel calendulæ in bolum redactum ad ſuppreſſos menſes, aut puerperarum purgamenta provocanda, & ad fœtum mortuum expellendum commendat ipſe Geoffroy (*b*), cum magni ſecreti loco accepiſſe Fallopium (*c*) a Medico quodam Etruſco jam olim ipſe Jo. Fortis adnotaverit. Quid de Caſtorio teſtante Guarinono (*d*), quid de dictami ipſius, & croci decoctione, nec non florum liliorum alborum, politrici, aliiſque id genus, omnis ævi Medicis ad prædicta obeunda munera probatis, commendatiſque? Jam ex his fere aliiſque virtute ſimilibus Tulpius ſuum illum pulverem confecit (*e*), qui ita ſe habet. ℞. Borac. venet. ſuccin. albiſ. a ℈ i. Croc. caſſiæ lign. caſtor. a gr. x. m. f. pul. Atque ſuum etiam Heurnius. ℞. Cinnam. el. ʒ ii. .s. myrrh. opt. ℈ ii. ſuccin. albiſ. ʒ .s. rub. tinctor. caſtor. a ℈ i. borac. ℈ .s. croc. gr. v. m. f. pul. ad ʒ i. ex vino exhibendus.

XVIII. *Hiſce vero non juvantibus quid vetat quominus ad pulverem ſecundinarum &c.*) Quæ ſpecifica proprietate ſecundas, & fœtum mortuum, & molas pellere creduntur, innumera fere ſunt. Mitto quod ſcribit Cardilucius mulierem mariti urinam ebibentem, aut ſtercus equi ſola avena nutriti edentem ſtatim extranea corpora ejicere, veritus, ne ſi id verum eſt, ob nauſeam, ac vomitum, quem ſordida ejuſmodi medicamenta ſolius imaginationis, aut ingrati ſaporis in mulieribus delicatioribus, & ad ſpirituum ataxias pronis excitant, forte contingat, quatenus ſcilicet non ſolum ventriculo, ſed imi ventris, & thoracis viſceribus concuſſis, quæ in utero continentur dimoveantur, & foras ejiciantur. Mitto etiam myſterioſa quædam amuleta, quarum meminit Jo. Fortis (*f*) lapidem nempe Aetitem, ſive aquilinum femori alligatum, Jaſpid ſubviridem fœmineis locis appoſitum, magnetem manu ſiniſtra detentum, aliaque ſimilia, atque illud ſuum tantopere commendatum (*g*) oculum nempe leporis Menſe Martio capti ſtudioſe exemptum, & cum pipere exſiccatum, ſi vertici mulieris applicetur, ita ut vertex a pupilla tangatur, quod non modo fœtum vivum, & mortuum, ac ſecundam educere, ſed ſi diutius relinquatur, & utero procidentiam inducere affirmat, cum non aliam hiſce ineſſe vim facile exiſtimem, ſi illam excipias, quam alibi attigimns (*h*), ut ſcilicet his confiſæ mulierculæ vim animis addant ad alacritatem quamdam incredibilem, qua erecti ſpiritus, atque uberius, & promptius tum in univerſi corporis fibras, tum in uteri ipſius influentes eas tendant, atque in eas contractiones adigant, quibus opus eſt ad retenti corporis expulſionem promovendam: atque ad pulverem ſecundinarum, ejuſque ſpiritum me converto, quem ſummis laudibus extulerunt Corbejus, atque Etmullerus, cum ille infallibilis remedii nomine appellet, hic cæteris omnibus facile anteponendum aſſerat: ad jecur quoque anguillæ, quod exſiccatum, ac pul. gravidis exhibitum ante horæ dimidium certo certius abortum facere teſtatus eſt Helmontius (*i*) ut innumeris ſe obſervationibus didiciſſe affirmat, quibus factum eſt, ut publici juris facere ob id potiſſimum voluerit, ne ſcilicet Parturientes in vitæ diſcrimen in poſterum adducerentur. Eodem & Juncherum (*k*), & Nenterum (*l*) uſos fuiſſe eorum ſcripta legenti facile apparet. At recentem eſſe oportere duorum ſcilicet vix annorum ex E. N. C. conſtat (*m*).

Quid

(a) *Ibid. p.* 527. (b) *Ibid.* (c) *Tractat. de metal.* (d) *Conſul.* 56.
(e) *Obſ. Med. lib.* 4. *cap.* 42. (f) *Cap. de mola.* (g) *Cap. de ſecund. retenta.*
(h) *Lib.* 1. *cap.* 8. *com.* 28. *&* *lib.* 4. *cap.* 9. *com.* 32. (i) *Jus duuair. n.* 46.
(k) *Tab.* 135. (l) *Tab.* 190. (m) *Dec.* 1. *an.* 9. *&* 10. *obſ.* 35.

Quid Gesnerum memorem asserentem pulverem testiculorum equi ad secundas expellendas efficacissimum remedium esse (*n*), atque Augenium dicentem ipsius Parentem non sæpe ac sæpius, sed semper ægris mulieribus prædicto pulvere, quem pro arcano sibi servabat, profuisse (*o*)? Unde nil mirum Jo. Fortis vel ad molas ejiciendas ceu præstantissimum prædicasse (*p*). Si æque his credidisset cl. Pasta, nullus de eorum virtute hic ambigendi locus relinqueretur. Dolendum autem fidem omnem ademisse, nullam eis facultatem inesse asserendo præter illam, quæ ex diuturno illorum usu proficiscitur, quo fit, ut uterus per se ad extranea ejicienda corpora aptus evadat, atque hinc laudibus extollatur remedium, uti mos est plausus vetulæ excitandi, quæ venit in fine morbi. Cum tamen ad eorum præjudicia declaranda fateatur solidas concutiendi partes, fluidarum vero orgasmum, ac rarescentiam ciendi virtute pollere, cur reprehendendus homo sit, qui in debili, cachochyma muliere, ideoque in solidarum partium laxitate, in cruoris, ac spirituum inertia, atque segnitie adhibenda suadeat, ut vel solidæ partes in validiores, vehementioresque contractiones agantur, vel fluidæ exagitentur, atque ea ratione afficiantur, qua opus est ad uberiorem spirituum secretionem, atque expeditiorem in universi coporis fibras, ac propterea ipsius uteri influxum omnino non video. Si plethorica fuerit mulier, si robusta, si orgasmo sanguinis æstuet, & rarescentia, si ad functiones omnes obeundas alacris, atque expedita, a cl. Pasta fuerim eadem esse penitus proscribenda: multo magis si enormi sanguinis hæmorrhagia vexetur, quo casu nulla interposita mora ad extractionem deveniendum esse constituimus. Sed de his paulo inferius.

XIX. *Eodem tempore Clysteres injiciantur ex decoctione Colocynthid. &c.*) Qui hactenus dicta diligenter teneat minus mirabitur cum & Clysteres acres, & pessaria ex irritantibus, stimulantibusque rebus parata opportuna esse crediderim, atque plane ille quidem intelliget recti intestini, connexarumque, & consentientium partium, ac præsertim uteri fibris validius, ac vehementius contractis fœtus mortui, molæ, ac cujusvis extranei corporis expulsionem cum prius molle flaccidumque factum fuerit os, facilius promoveri, hinc magnum adeo esse illorum usum in ejusmodi casibus, ut vel sola laxantia, ac lenientia in gravidis ob metum abortus sint cautissime administranda. Salubre propterea laudati Jo. Fortis consilium, simul ac stimulantia hæc, atque acria cum intrinsecus, tum extrinsecus applicantur, ut descendat mulier in balneum aquæ dulcis dictis herbis alteratæ, quibus & insessus loco utatur, adeo ut cannula in uterum immissa excipiatur, dum sternutatoria in nares intruduntur, ut scilicet magis magisque uteri ore relaxato, ac universo corpore concusso, musculisque thoracis, diaphragmate, ac imi ventris visceribus uterum versus valde prementibus molæ expulsio sollicitetur. (*q*)

XX. *Ubi tamen præ enormi sanguinis effusione in vitæ discrimine versetur mulier, omnia hæc laxantia, impellentia &c.*) Vidit hæc maxime insignia emolumenta cl. Mauriceau, at cum præ hæmorrhagiæ vi res in arduo sit posita, hæc omnia impellentia medicamenta ejicienda prorsus esse constituit, (*r*) observatione potissimum edoctus, id quod magis sanguinis profluvio uterino in muliere falsum germen gerente tribuerat, aquam sambuci fuisse, aliasque potiones diureticas obstetricis consilio assumptas, nec non acres, atque extimulantes Clysteres, aliaque vago passim rumore decantata specifica, quæ tantum abest, ut bono sint emolumento, ut in summam mulierum perniciem plerunque cedant, qua enormes sanguinis hæmorrhagias ciendo, qua febres, uterique inflammationes, qua immodicos alvi fluxus atque gravissimas pectoris fluxiones provocando. Vidit hæc etiam la Mothe (*s*), Hildanus vidit (*t*). Nos ab iis sumus, atque uti mulieres ad extremum usque vitæ redactas sola extranei corporis extractione ab Orci faucibus ereptas fuisse constat, ita & nos eam similibus in casubus instituendam esse haud dubie affirmamus. Methodum servandam docet Hildanus ipse (*u*), quæ in eo tota versatur, ut dolores, qui etiam perenni cursu fluente sanguine evanuerunt, denuo excitentur ex-

Y 2 tra-

(n) *Epist. ad Gesner. p.* 27. (o) *Epist. lib.* 7. *ad Piclin.* (p) *l. c.*
(q) *V. lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 22. (r) *Obs.* 3. (s) *Reflex. obs.* 163.
(t) *Epist. ad Doringium p. m.* 904. (u) *Cent.* 2. *obs.* 52.

traneorum corporum excretioni certo certius ansam daturi, ut a viris præclariſſimis la Mothe (*x*) & Heiſtero (*z*) demonſtratum eſt. Hinc ut ægrotans in modum parturientium decumbat, operæ pretium putat, in lecto tamen, ut vires conſerventur, ſupina, cruribus elevatis utrinque, dilatatis coſciis, deinde obſtetrix manum inunctam linimento ex oleo lilior. albor. amygdal. dulc. de vitel. ovor. pinguedin. capon. urſ. anſer. &c. clementer in uteri collum immittat, ac parturientium dolores, & conatus quantum fieri poteſt excitet. Verum quidem eſt, ut notat egregie cl. Paſta (*a*) ejuſmodi operatione velle Hildanum uteri os tantum ſic dilatari, ut obſtetrix manum commode immittere poſſit pro molæ extractione, at ne inficiari quidem poſſe contendit ſperandum eſſe, ut mulier falſum germen ejiciat, aut ita idem propendeat, ut digitis apprehendi queat, cum revocatis hac ratione doloribus in ſanguinis profluviis partus naturales procurari ab ipſo Puzos animadvertat, ſicque vitæ periculum, quod in fœtus extractione impendet, diligenter præcaveri. Saltem pulcherrima laus erit os uteri ſic dilatare, ut extractionis fine, ſi in longius protrahi non poſſit, potiri valeamus. Quæ quomodo perficienda laudatus ipſe Jo. Fortis præclare docuit, quo loco inqnit: *Tum Obſtetrix manibus inunctis oleo liliorum alborum, & Keirino* (oleum loco linimenti ſufficere vel cl. Paſta adnotavit) *ſiniſtram in uteri oſculum immittat, & dilatet; deinde inventa mola dextera & ipſa inſinuetur, manu inuncta pertractetur, & leviter extrahatur; quod ſi conſequi non poſſit obſtetrix, peritus forſan, & animoſus Chirurgus id obtinebit; cujus manus, ſi mola fugiat, ubi ſiniſtra manu os uteri dilataverit, & molam invenerit, dextera uncus introductus, ſiniſtra infigatur, quo in orbem circumducto paulatim extrahatur*. Quamquam vero uteri os interdum adeo anguſtum eſſe oſtendit cl. Mauriceau (*b*), ut non ſolum tota manus immitti queat, ſed vix ſolum digitum, quo operatio efficienda, quæ in hunc fere modum ſe habet. Inuncta manus ad internum uſque orificium, quod vix apertum reperiri plerunque datum eſt in vaginam immittenda, atque alterutrum digitorum inſinuandum, ac in utramque partem in gyrum agendum eo uſque dum alteri via præbeatur, & ſic ex ordine aliis, ſi abſque moleſtia id fieri poſſit: Si duo ſolum ut ſæpe contingit immitti queant, extraneum corpus ipſis apprehendendum eo prorſus modo, quo ſolent cancri fluviatiles eorum pedibus, dum rem aliquam apprehendunt, atque extra uteri confinia ejiciendum, quemadmodum etiam, ſi forte intus incluſus ſit aliquis grumus ſanguinis, quo educto profluvium nimium cohiberi procul dubio tenendum, niſi forte aliqua ipſius portio ſuperſtes maneat, ut ſæpius vidiſſe teſtatur, atque huc uſque traditam methodum adhibuit. Hanc fere ſectandam putat cl. Paſta (*c*) dummodo *diligenter proſpiciat obſtetrix*, ut docet Hildanus (*d*) *ne ipſam, nempe molam impetuoſe, ac feſtinanter, ſed pedetentim, ac lente ſeparet, extrahatque*, cum ſe in ſeparatione molæ poſtquam ad ipſius radicem manu perveniſſet dimidiam fere horam impendiſſe ſubdat, *abſque ullo tamen dolore, aut moleſtia ægrotantis*. Hinc propterea reciſis unguibus digitorum ſumma molam inter, aut aliud extraneum corpus, & uteri parietes injiciantur, eadem ſenſim ea parte avellendo, qua utero tenaciter adhærent, & ſic circumundique uſque ad integram ſeparationem: ſedulo etiam, ac diligenter caveatur, ne ſi nimis adhæreant, eadem plus æquo trahendo, diſrumpantur, aut ipſius uteri ſubſtantia avellatur, cum manus ſimilibus in caſubus, æque ac uncus periculi expers non ſit, ut cl. la Mothe teſtatus eſt. (*e*) Quæ ſi vera ſunt, eo magis patet perquam raro ad uncum deveniendum eſſe, cujus meminit cl. Jo. Fortis, aut ad alia inſtrumenta a cl. Mauriceau inventa, deſcripta, ut ſupra a nobis la Mothe præeunte adnotatum eſt.

CA-

(x) *Refl. obſ.* 14. (z) *num.* 21. (a) *loc. cit. p.* 207. (b) *lib.* 2. *cap.* 31. *p.* 259.
(c) *l. c. p.* 201. (d) *Cent. epiſt.* 39. *p.* 386. (e) *Prefac. p.* 9.

CAPUT IX.

De præcipuis quibusdam gravidarum morbis & abortu.

I. NAusea, vomitus, cordis palpitatio, Syncopes, alvi fluores, ani hæmorrhoides, alvi stypticitas, mejendi difficultas ea fere sunt, quæ gravidas exercent: molesti quidem, atque graves morbi, at cum abortu comparata levis momenti.

II. Illorum causa est aucta sanguinis quantitas primis potissimum mensibus, & impedita consueta ejusdem excretio, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & ceteræ humorum secretiones aliqualiter læduntur.

III. Hinc distentis plus æquo uteri vasis, eorumque & stomachi nerveis fibrillis male affectis, aut crassis, acribus, salsis aliaque qualitate præditis in eodem separatis succis nauseæ, vomitus subsequuntur.

IV. Sanguine vero, aut acriore ab eodem lympha secreta circa præcordia lentescente cordis palpitatio, syncopes præsto sunt.

V. Jam vomitibus longis, & diuturnis divexatæ mulieres languescunt, eorumque stomachus cibis coquendis ineptus redditur, unde Lienteria, aut depravata chylificatione acres, erodentesque humores colliguntur, qui Diarrhoeæ, ac Dysenteriæ occasionem præbent.

VI. Superfluum sanguinem in vasis hæmorrhoidalibus subsistere si forte contingat, hæmorrhoides subsequuntur; eo magis si eodem intestinorum vasa plus æquo distendente alvi stypticitas exoriatur; qua excrementa magno cum nisu, ac labore ejiciantur.

VII. Hæc præternaturalis distensio, si vesicæ vasis accidat, mejendi difficultas, quæ a sola uteri compressione quandoque proficiscitur, inflammatoria originem trahet.

VIII. Abortus vero, qui inter primum, & septimum mensem contingit, causa non solum est nimia sanguinis plenitudo, sed ejusdem raritas nimia, & expansio, tenuitas, fusio, acrimonia, inanitas, quæ longa inedia, diuturna ciborum aversione, vomitibus contumacibus, tenui diæta in morbis acutis, insignibus hæmorrhagiis hæmorrhoidum, uteri, liberaliori venæ sectione, alvi fluxibus aliisque ejusmodi evacuationibus comparatur.

IX. Ea omnia quibus mensium fluxus cieri solet, aut molæ expelli, purgantia scilicet, emmenagoga, crocata, myrrhata, aloetica, totius corporis gracilitas, mollior, laxiorque habitus, abortus quavis de causa prægressus, uterus qui satis amplus, & capax non sit, aut inflammatione, tumore aliquo scirrhoso, abscessu, mola, aliisque malis laborans, idem laxior, & humidior, omenti crassities insignis, aut duriorum, quæque ferris armantur vestimentorum compressio, grandiores fœtus, monstrosi contra naturæ ordinem positi, gemelli, tergemini, aut plures vel per superfœtationem, si datur, concepti, varia funiculi ad fœtus collum circumplicatio, percussio ventris, casus in terram, labor molestus, & operosus matris, præsertim insolitus, violenta exercitia, frequens & immoderatus coitus, saltus, suspiria vehementia, brachiorum elevatio, graviores animi curæ, metus præsertim insignis, vehemens ira, improvisus, & inopinatus rumor, odores tetri carbonum vel ipsius lucernæ extinctæ.

X. Morbus revera metuendus abortus, licet in nonnullis nil gravius partu naturali.

XI. Ne is forte accidat, ubi nausea, aut vomitu mulier corripiatur, venæ sectio ratione plenitudinis habita vel primis mensibus ad septimum usque, si moleste vexetur instituenda, secus circa finem tertii, eaque in brachio, vel manu, nisi acutissimus morbus aliter suadeat.

XII. Si ultra quartum mensem protrahatur vomitus, atque pravi ejiciantur succi, syrupus de cichorea cum rhabarbaro ad unc. i. quotidie exhibendus, rhabarb. pul. a ℈ i. ad ʒ .s. ex flor. Cas. r. e. aut ejusdem conserva quolibet octavo die, vel ejusdem infusio addito syrupo flor. persicor. aut mel. rosat. solut. ad unc. i. .s.

XIII. Abstersis primis viis, si adhuc molestus sit vomitus jusculum ex car. vitul. a pingued. separat. unc. iii. rasur. ebur. ʒ ii. cortic. citr. sicc. unc. .s. calamint. mont. p. i. siliq. vanil. vel cortic. Vinteran. gr. viii. aq. font. Lib. i. .s. m. coq. usque ad consumpt. mediet. detur ad unc. iiii. quotidie mane jejuno stomacho.

XIV. Solus Chocolatæ potus nonnullis quandoque egregie proficit.

XV. Diligens etiam victus ratio conferre visa est ea concedendo quidem, quæ avide appetuntur, licet qualitate aliqua intemperata, sed opportune, ac moderate, cum ceteroquin ptisanæ

næ hordeaceæ, avenaceæ, carnes juniorum Animantium, Avium, vel assatæ succo limonum, granatorum alteratæ conferre visæ sunt, uti & conservæ cytonior. post cibum, vinum maturum optima sint.

XVI. In palpitatione cordis sola plerunque venæ sectio promptissime occurrit, ita & in syncope, sed extra paroxysmum, in quo facies aqua frigida irroranda, aut acetum acerrimum naribus applicandum, cordis vero regioni vinum generosum speciebus cordialibus pro epithemate imbutum admovendum, aut aqua Reginæ Ungaricæ: dum vinum generosissimum fragrans, limpidum, & suave, aut aq. suc. melis. tot. citr. aurantior. cochleatim exhibetur.

XVII. Etiam in alvi fluxibus locum habet venæ sectio, si redundantis sanguinis indicia adsint, cum cæteroquin ea, quæ mulier appetit pravæ indolis evitanda in lienteria, & ea quo facilis sunt coctionis subacidis succis alterata, & conservæ cytoniorum, & vinum maturum concedendum sit, hora vero somni Diascordeum Fracastor. a ʒ .s. ad ʒ i. exhibendum.

XVIII. In Diarrhœa vero omnia alibi recensita (f) *solis aquis Tetutianis exceptis, & radice Ipecuacan, nisi forte insigne medicamentorum fastidium prohibeat, quo casu sola Simaroubæ decoctio adhibenda, quæ in hunc fere modum paratur. ℞ Simaroub. minut. sect. ʒ ii. aq. commun. Lib. ii. coque usque ad consumpt. tertiæ partis, & quarta ipsius pars quarta quaque hora tepida propinetur ad integram usque sanationem.*

XIX. Hæmorrhoides præter venæ sectionem ex brachio decocto Verbasci, & flor. sambuc. portulaca contusa, & admota, linimento ex linariæ fol. & floribus in adipe porcino coctis expresso adipe, & vitello ovi admixto, oleo semin. lin. in quo aselli fuerint incocti, addito oleo buxi, & vitel. ovor.; in metu vero inflammationis linimento ex cancris fluviatilibus in oleo coctis usque ad mel. consistentiam, aut oleo amygdalar. dulc. papaver. & nymph. vitello ovorum crudo in mortario plumbeo diu agitato, addito etiam refrigerante Galeni, & Populeon. pertractandæ.

XX. Alvus cæteroquin aperta servanda floribus Cas. r. e. prunorum decoctione in jusculo tenui, sero lactis tamarindato, spinaciis, aliisque id genus. Clysteres ut summum si fæces sint induratæ ex decoct. malvar. parietar. violar. semin. lin. cum sacchar. rubr. unc. ii. ol. violat. amygdal. dulc. a unc. i. .s. butyr. recent. parum, adhibendi.

XXI. Alvi stypticitas, & mejendi difficultas, nisi venæ sectione tollatur, sola refrigerantia, & emollientia visa sunt convenire, cujusmodi sunt lac tepidum, fomenta ex decoct. malvarum, parietariæ, violar. semin. lin. extrinsecus applicanda, aut addito oleo violato in vesicam injicienda: intrinsecus vero emulsiones ex semin. frigid. addito syrup. nymphææ, serum caprile destillatum, aqua Noceræ, & similia.

XXII. Abortus, qui a nimia vasorum plenitudine proficiscitur frequenti venæ sectione præcavetur supra allatis cautelis n. ii.

XXIII. Qui ab ejusdem raritate nimia, & expansione, quiete corporis, animique, diæta tenui, ac refrigerante, ut sunt ptisanæ, avenaceæ, hordeaceæ, jускula ex carnibus agninis, vitulinis, endivia, acetosa, lactuc. comesta in acetariis, omnimoda vini abstinentia, aut tenui tantum, & diluto, aqua ardente Sirio succo limonum, berberum alterata, emulsionibus semin. melon. aut quat. frigidorum.

XXIV. Quibus addendi pulveres ex rasur. matr. perlar. ocul. cancror. a ʒ i. nitr. puris. ℈ i. ad ʒ .s. ex aq. acetos. borragin. aut levi decoctione in jure non salito lactuc. endiv. cichor. violar.

XXV. Qui a tenuitate, fusione, acrimonia, pulveribus ex coral. mastich. gr. kerm. a ℈ i. ad ʒ .s. quotidie in ovo sorbili exhibendis, vel trochisc. de spod. de Karab. a ʒ .s. ad ʒ i. superbibendo gelatin. rasur. ebur. & cor. cer. in aq. tormentil. plantagin. a cocl. i. ad cocl. ii. in jure extremitatum pedum vituli, dum renes, ac pubes ad præpediendam hæmorrhagiam unguento de cortic. castan. comitis. sandalin. unguntur, aut cerata, aut zona torrida inclusa pelle arietina vitriolo ad solem calcinato applicatur, quæ etiam in nimia laxitate locum habent.

XXVI. Qui ab inanitate ob inediam, liberaliori, atque opimo victus genere, jejunii abstinentia.

XXVII. Qui ab inanitate ob diuturnam nauseam, ac vomitum iis, quæ iisdem occurrunt.

XXVIII. Qui ob tenuem diætam in morbis acutis paulo liberaliori victu in declinatione præsertim, jusculis scilicet carnium juniorum Animantium, quibus incocta sint hordeum, ra-

(f) *Aph. lib. 3. cap. 3. p. 27.*

radix scorzoneræ, & vitelli ovorum, potu vero ex aqua hordei cum aq. Cinnam. succo citri, & pauxillo vini permixto, vel succo limon. aut berberum alterata.

XXIX. Qui ab insignibus hæmorrhagiis hæmmorrhoidum, uteri, aliarumque partium, iis ipsis, quæ eorumdem remedia sunt.

XXX. Qui ex abortivis medicamentis, eorum abstinentia.

XXXI. Qui a molliori laxiorique habitu, aut laxiori, & humidiori uteri intemperie iis, quæ fluorem album sistunt.

XXXII. Qui ab externis causis earum remotione.

XXXIII. Excepto metu, & terrore, qui venæ sectione animo ad quietem composito pertractandus.

XXXIV. Si mammæ detumescant, & extenuentur, dolores frequentes, & fere continui renes, ac lumbos excrucient, qui pubem versus, & os sacrum exporrigantur, quidam ex utero egerendi conatus, sanguinisque puri, vel serosi, vel aquæ ex utero profluentis excretio contingat, quibus imminens abortus indicetur totum naturæ opus committendum.

CAPUT IX.

De præcipuis quibusdam gravidarum morbis, & abortu.

I. N*Ausea, vomitus, cordis palpitatio, Syncopes &c.*) Nullum morbum reperiri medentibus datum est, si singuli animo, & cogitatione percurrantur tam acuti, quam chronici, qui & non prægnantibus, prægnantibusque communes non sint, easdemque non causas agnoscant, atque diagnosim. Si hæc duo tantum a nonnullis spectata fuissent, nullus superfuisset de iis disserendi locus: at cum ad prognosim, ac curationem attendissent, quæ satis insigne habere discrimen animadverterunt, satis se habere posse sunt arbitrati, quo de his aliquid speciatim dicerent. Inter hos Riverius eminet (g), qui propterea acutos morbos in gravidis longe periculosiores, & sæpissime lethales primum constituit, chronicos vero aut abortus periculum minari, aut vix ante partum curari posse: deinceps de magnis remediis sermonem instituit, venæ sectione scilicet, & purgatione, nec non diæta, quæ qua ratione adhibenda subtilius inquirit, ita ut exonerari laborum nostrorum partem fateamur, atque ejus doctrinam quamlibentissime amplecti. Cum tamen totum curationis momentum in eo situm videatur, ne indicatis præsidiis præpostere adhibitis mulier abortiat, cum venæ sectio, purgatio, diæta in eorum etiam morborum curatione sint administranda, qui peculiares sunt mulieribus gravidis ante partum, quique abortus periculum æque minantur, ab eorum examine, ne frustra res in immensum excresceret supersedere decrevimus, atque ad istorum historiam sermonem omnem, orationemque convertere, præsertim cum de causis, ac remediis abortus tam iis, quibus præcaveri idem potest, quam quibus curari sit infra dicendum. Nausea, vomitus, cordis palpitatio, syncopes, alvi fluores, ani hæmorrhoides, alvi stypticitas, mejendi difficultas, uteri hæmorrhagia ea fere sunt, quæ Mulieres gravidas ob metum abortus, & abortus periculum non leviter infestant, quorumque tractationem Ludovico Mercato, Roderico a Castro, Mauriceau, Jacobo Mesnard, Andrea Pasta præeuntibus aggressi sumus.

II. *Illorum causa est aucta sanguinis quantitas primis potissimum Mensibus, & impedita consueta ejusdem excretio &c.*) Si illorum proximas spectemus causas, nemo inficias ire ausit easdem plane esse, quæ in non gravidis nauseæ quidem, ac vomitus, inversum motum peristalticum æsophagi, ventriculi, & sæpe Duodeni, nec non diaphragmatis, & Musculorum Abdominis convulsivam contractionem plus minus violentam (h), cordis vero palpitationis, illius convulsionem, quæ non raro ita vehemens est, ut manus pectori admota repellatur, & visu ipso deprehendatur, ut Forestus, (i), Christophorus a Vega (k) testati sunt. Quibus addendum, quod Rivinus scriptum reliquit (l) se in ea pectoris parte, cui admota manus pulsationem percipiebat maculam rubicundam observasse, in alio casu callum: Syncopes vero interceptum sanguinis motum;

(g) *Cap.* 16. *de morb. acut. & chronicis prægn.* (h) *aph. lib.* 3. *cap.* 1.
(i) *obs. lib.* 17. *obs.* 10. (k) *lib.* 3. *de art. med. c.* 8. (l) *De cord. palpitat. sect.* 13.

tum; alvi fluxus, vel deficientem, aut languescentem bilis, & succi pancreatici actionem, unde non recta succedit chilosæ massæ attenuatio, & Chyli a fæcibus secretio, aut fibrarum intestinalium laxitatem tantam, ut quæ continere debent, cito emittant, aut venarum lactearum obstructionem, ut chylus confectus jam & ab excrementitiis partibus solutus in eas ingredi, aut per illas fluere ulterius non possit, unde cum fæcibus confusus excernatur, vel vero convulsivam intestinorum contractionem ab acribus, causticis, atque erodentibus particulis inductam, qua variorum humorum, una cum sanguine excretio interdum excitatur (*m*): ani hæmorrhoidum stagnationem in ipsis sanguinis, unde intumescunt, ac insigniter sæpe dolent non quidem ob affectas solummodo venas, sed ob partes, quibus sunt interjectæ tumoresque hinc multiplicis naturæ excitatos; alvi e contra stypticitatem impeditum liberum motum peristalticum intestinorum, unde humorum homogeneorum confluentia non obtinetur; mejendi difficultatem ob inflammationem vesicæ, sanguinis in ipsius vasis stagnationem. Causarum discrimen insigne illarum fere est, quæ remotæ dicuntur. Si enim de iis sermo sit, quæ nauseam, aut vomitum cient, apparet ad materiem crassam, viscidam, mucosam ventriculi parietibus tenaciter adhærentem, vel ad nimis tenuem, acrem, ac biliosam, vel ad sanguinis e vasis ventriculi erumpentem, in ejusdem cavum, ad tumorem inflammatorium, ad scirrhum, ad callum ventriculi, ad ingestorum nimiam copiam, emetica acria, aliaque id genus esse referenda. Si vero de iis, quæ cordis palpitationem gignunt, variæ esse possunt, aliæ quidem ipsi cordi peculiares, ut sunt ampliata ipsius moles, ejusdem adhæsio Pericardio, auricularum, & annexorum vasorum dilatatio, ut ex A. N. C. constat (*n*), Wilisio (*o*), Jo. Cousin (*p*), polypi cordis, & aortæ ut M. N. C. (*q*), & Alexander Knips Macoppe (*r*) præ cæteris testantur, quibus efficitur, ut cor vehementius ad costas appulsus easdem urgeat, sanguinis infusio ab auricula in sinum cordis parcior, quam naturæ ordo postulet, cum deficiente sanguinis adversus cordis impetum resistentia major ille sit, & pectus magis urgeat, quemadmodum in iis observamus, qui pulsus intermissione laborant, in quibus parum sanguinis e sinistra auricula in sinistrum sinum non illabente, nec Aorta sanguine repleta non modo pulsus deficit, ut Timæus a Guldenklee testatur (*s*), sed vi omni cordis integra manente, & tota adversus costas impensa, cor vehementer ad pectus alliditur, quibus addenda ea omnia, quæ cor ipsum stimulare possunt, ut vim moventis principii augere, ut acrior sanguinis, & spirituum constitutio, convulsivi morbi, graviora animi pathemata, metus præsertim, ac terror, ut Baglivus docuit (*t*), aliaque id genus plura. Syncopes causas quod attinet multa sunt, quæ sanguinis motum intercipere, atque auferre possunt, atque alia quidem in cor ipsum, & sanguinem immediate agunt, alia mediate ventriculi, intestinorum, uteri, aliarumque partium nervos afficiendo: graviores hinc animi perturbationes, terror præsertim, metus, & tristitia, quibus spirituum animalium motus ea ratione quandoque cohibetur, ut apoplexia superveniat (*u*), odorum graviorum, aut etiam suaveolentium perceptio, præsertim in hystericis Mulieribus, quæ spirituum ataxia laborant & in quibus iidem in eas turbas aguntur, ut motus cordis intercipiatur: hæmorrhagiæ, & quæcumque nimiæ excretiones, quibus non modo sanguinis subtilior portio, in qua totum virium momentum situm est, exhauritur, sed ipsa quoque fluidorum moles imminuitur, unde æquabilis, atque ordinatus sanguinis motus impeditur: id quod & de immoderatis vigiliis est intelligendum, & longa inedia (*x*), & immoderata venere, & de venenis, de purgantibus, atque emeticis acribus, febribus malignis & colliquantibus (*z*), de iis demum omnibus, quæ partes cum corde communicantes vellicare, aut aliter, male afficere possunt. Jam alvi fluxus cæliaci remotiores causas si quæras, sunt fere ulcus ventriculi, quo ejus fibræ plus æquo irritantur, potus copiosiores, quibus nimia laxitas in easdem inducitur, naturalis partium

ato-

(m) *aph. lib.* 3. *cap.* 3. (n) *Dec.* 2. *an.* 9. *obs.* 44. (o) *Tr. de medicam. oper. sect.* 7. *cap.* 3. *pag.* 103. (p) *Nov. asthm. hist.* 3. (q) *Ibid. an.* 6. *obs.* 233. (r) *De Aortæ polypo epist. medic.* (s) *epist.* 23. *pag.* 140. (t) *Prax. med. lib.* 2. (u) *aph. lib.* 1. *cap.* 1. *p.* 16. (x) *Ibid.* (z) *aph. lib. cap.* 2. *com.* 4.

atonia, vel ab iis quæ spiritus dissipant, excitata, ut vigiliæ intensæ, immodica venus, morbi chronici, & diuturni, nec non prava victus ratio, aut hepatis obstructiones, quæ bilis separationem, aut activitatem impediunt, intestinorum infarctus a viscidis, mucosisque quisquiliis crusta quasi quadam eadem obducentibus, aut vasorum lacteorum coalitus post dysenterias male curatas, aut Mesenterii obstructiones, aliaque similia. Dysenteriæ vero humorum vel nimia copia, vel acrimonia insignis, qui vel in ipso sunt sanguine, vel a pancreatico, bilioso, & qui a glandulis intestinorum extillant succis, vel ab ingestis suppeditantur, quibus addenda graviora animi pathemata, naturalium evacuationum suppressio præcipue sudoris, ac perspirationis aliaque a nobis recensita (*a*). Ani hæmorrhoidum causæ remotiores internæ a perturbata sanguinis crasi, ac libero motu sunt repetendæ, ab incongrua victus ratione, a temperamento melancholico, in quo acidæ, fixæque particulæ dominantur, Hepatis, ac Mesenterii vitiis: externæ vero ab exercitiis vehementibus, iisque omnibus, quibus lumbaris regio plus æquo excalefit, laboriosis partibus, laboriosa fæcum excretione, a purgantibus validioribus, maxime aloeticis, quibus intestinorum fibras irritari non modo, sed etiam abradi alibi demonstratum est (*b*). Quid alvi stypticitatis causis inquirendis immoremur, cum ex dictis de affectione hypochondriaca, ictero, vermibus (*c*), quorum morborum symptoma familiare esse consuevit, erui commode possint? Quid inflammationis vesicæ causis, quæ ceteris omnibus inflammationibus communes sunt? In gravidis enimvero longe diverso ex fonte sunt repetendæ. Facta enim fœcundatione nemo ignorat uteri vasa non modo turgere, copiosioremque succum effundere, sed eumdem calore loci, & motu subtiliorem redditum ovulum ipsum primum quidem liberum, & nulli uteri parti adhærentem intrare, ipsumque distendere, & augere, Embryonemque in eo contentum nutrire, & ambire. Quo copiosius nutritius humor ad uterum effluit, eo magis minui illius copiam, quæ plethoram prius faciebat, & sanguinem per turgida uteri vasa jam distenta liberius circulari manifesta res est. Hinc petenda ratio, cur menstruorum fluxus plane desinat in iis præsertim, quæ non tanta sanguinis copia donantur, cum in plethoricis quandoque primis saltem Mensibus naturalis sanguinis fluxus, licet imminutus appareat, eo usque dum ovulo in dies incrementum sumente, illiusque membranis sensim crassescentibus, & ea præsertim parte, qua ovario adhærebat, placentæ rudimenta appareant, per quam in dies singulos crassescentem, & auctam nutritius succus uberius ab utero transcoletur, atque in venam fœtus umbilicalem pro majore ejusdem nutritione transmittatur. Qui si totus non absumatur jam a fœtu ad Matrem per arterias umbilicales rursus emitti, postquam Covvperus mercurium in arterias umbilicales injectum in venas uteri matris intrare vidit (*d*), Vieussenius vero Mercurium in arterias carotides canis gravidæ injectum non modo in omnia ejus membra, & viscera decurrisse, sed etiam in catellos, in ipsius utero conclusos pervenisse affirmat, ut ipsorum interiora, & exteriora, cutisque ipsa hoc Mercurio per vasa sanguinea affluente haud injucundo spectaculo pingerentur, sive inficiari, sive in dubium revocare non possumus, præsertim cum Meryus hunc sanguinis circulum singulari confirmet exemplo Mulieris ultimo Mense gravidæ, infelici lapsu subito enecatæ, ac in sectione Abdominis cavitatem sanguine turgidam, ex adverso cuncta vasa sangnifera cum propria, tum fœtus una mortui prorsus vacua, cum placenta nihilominus utero adhuc integro adhærescente, & sine ulla sanguinis effusione (*e*), atque ipse cl. Heisterus in puerpera, quæ duos fœtus in utero gesserat, unoque vivo feliciter excluso paulo post intra quartam horæ partem ob enormem supervenientem uteri hæmorrhagiam altero adhuc retento mortua est, non solum vasa omnia sanguine vacua deprehendisse testetur, verum etiam in fœtu adhuc utero integris membranis hærente idem notasse (*f*). Quod diligenter tenendum, cum sanguine a nutritione fœtus superstite, sive eo solo qui Matris est, sive a fœtu per arterias umbilicales reduce suppressis Menstruis ea sanguinis ple-

(a) *Ibid. cap.* 3. (b) *Ibid. cap.* 7. *p.* 84. (c) *Ibid. p.* 74. 101. 108.
(d) *Anatomii of. the. human. Bodii Tab.* 54. & *act. erudit. Lips. an.* 1669.
(e) *Hist. Acad. Reg. an.* 1708. (f) *Compend. Anat. not.* 36.

plenitudo inducatur, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & cæteræ humorum secretiones aliqualiter læduntur, unde gravidarum morbi.

III. *Hinc distentis plus æquo uteri vasis, eorumque, & stomachi nerveis fibrillis male affectis &c.*) Distentis nimirum plus æquo uteri vasis, nerveisque fibrillis stimulatis ea tristis affectio excitatur, quæ superiori stomachi orificio per nervos sexti paris communicata nauseas, ac vomitus ciet. Uterus saltem, ut alibi ostendimus, facta fœcundatione magnam subit alterationem, cumque exquisitissimo sensu sit præditus, vix ac illam patitur fieri minus potest, quin prædicta tristi sensatione afficiatur, a qua nauseam, ac vomitum per consensum oriri diximus, id quod primis statim diebus Mulieribus quandoque contingere animadvertens cl. Mauriceau (g), quæ in perfectissimo valetudinis statu sunt constitutæ, non pravas modo quascumque vitiosasque sordes stimulandi vi præditas accusandas constituit, sed ne ipsam quidem Mensium suppressionem, atque omnia enarrata symptomata ea prorsus ratione gravidas aggredi, qua aut in capitis, & intestinorum vulneribus, aut colicis nephriticis experimur, in quibus nullo vitioso humore stomacho hærente enormes vomitus subsequuntur. Recte ille quidem. Nihil sane est, cur ei quamlibentissime non assentiamur, dummodo tamen & ille nobis concedat, quod volumus, vomitus scilicet, qui ad quartum usque Mensem, & quandoque toto gravidationis tempore misellas exercent non a sola stomachi imbecillitate repetendos, qua ciborum digestio præpediatur, atque eorum corruptio pravis vitiosisque sordibus ansam datura loco bonæ laudabilisque concoctionis contingat, sed a prædicta etiam sanguinis plenitudine, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & cæteræ humorum secretiones aliqualiter læduntur, unde succi digestioni inservientes nimis crassi, acres, salsi, acidi, aut alia qualitate præditi separantur, variasque stomachi, & adjacentium partium pathemata progignunt. Nisi ita res habet, qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut gravidæ non modo inappetentia, nausea, vomitu, sed etiam Pica, & Malacia non raro afficiantur, & res appetitas licet pravas & interdum a cibi natura alienas avide adeo, atque impatienter desiderent, ut nisi earum compotes fiant languescant, animo fere linquantur, atque infanti rei appetitæ notam imprimant? Quid quod nullum quandoque malum ab assumptis etiam copiose, atque a natura cibi alienis rebus, aut insigni aliqua, & efficaci qualitate præditis exoriatur? Mulierem ex Sennerto alibi memoravimus (g) cretam, & molares lapides contritos ad librarum pondus deglutientem, ne vel minime quidem læsionis indiciis apparentibus. Cui addenda altera illa Plateri observatio de gravida Muliere aliquot Zinziberis libras maxima voluptate ulla absque molestia, atque ardore in faucibus, atque ventriculo una vice devorante. Quæ sane omnia vix, ac ne vix quidem accidere posse ostendimus, nisi depravatum sit ventriculi fermentum ea ratione, qua opus est ad res adeo pravas edomandas, ut qualitatibus suis non noceant, cum ab eodem motiones quædam in ventriculi membranas, & nervos excitentur, quæ cum ad Cerebrum usque perveniant certas ciborum imaginationes in animum inducunt, unde Mulier ad appetendum excitetur. Quoniam vero cibi absurdi sunt, atque ab alimenti natura alieni necesse esse subdimus, ut eæ motiones in ventriculum primum, mox in medullares Cerebri fibras inductæ organis gustus, & odoratus communicentur, & cum papillæ linguæ, tum membranæ pituitariæ talem tonum, ac tensionem habeant, ut motus, qui inducitur a rebus absurdis sit illis consentaneus, ideoque jucundus, & suavis, e contra qui a rebus suavibus fit, dissentaneus sit, asper, & a sensibus alienus. Quæ cum ita sint illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, a nimia humorum redundantia, præsertim vero sanguinis, qui non tam prompte, & in sufficienti quantitate in nutritionem fętus impenditur, vasa matris magis distendi, & ampliari, præcipue vero gastrica, hisce vero nimium distentis fluida irregularibus, atque inordinatis motibus cieri, separationes perverti, & alterari, præsertim vero succi gastrici, unde irritatis ipsius ventriculi fibris in motus convulsivos aguntur, quibus vomitus excitatur.

IV. *Sanguine vero, aut acriore ab eodem lym-*

(g) *loc. cit. p.* 98. (g) *lib.* 3. *cap.* 8. *p.* 99.

lympha secreta circa præcordia &c.) Si hactenus dictas alterationes sanguinis, humorumque variis in locis contingere eadem de causa statuamus, nihil fere negotii nobis facesset cæterorum omnium symptomatum, quæ in gravidis deprehenduntur, explicatio. Non cordis quidem palpitationis, quam aut ad nimiam sanguinis plenitudinem referre apte poterimus, qua sibimet ipsi liberum cursum, atque in auriculas, & ventriculos cordis ingressum præpedit, cum deficiente ejusdem sanguinis adversus cordis impetum resistentia, major ille sit, & pectus magis urgeat: aut cordis thalami vehementer distenduntur, relaxantur, atque tum ad contractionem præternaturalem, seu palpitationem proritantur. Id quod juvenibus etiam accidere sanguineis adnotavit cl. Hoffmannus (*h*), qui pueruli largum e naribus cruorem fundere consueverunt, aut qui solemnibus sanguinis detractionibus adsueti easdem justo tempore non repetunt, atque neglectui habent, unde recurrentibus plerunque palpitationibus obnoxii evadunt sola venæ sectione præcavendis, ut Zacuti Lusitani (*i*), Stalpartii Van Der Wiel (*k*) aliorumque observationibus compertum est. Quid si acrior lympha, stagnante circa præcordia sanguine separetur, atque cordis, ejusque vasorum fibras graviter vellicet, mordeat, extimulet? Palpitationem nimirum exoriri adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Jam si vellicatio, morsus tantus sit, ut sanguinis motus intercipiatur, Syncopes presto erit, vel in cor ipsum immediate efficiatur, vel mediate in uteri varie distenti, aut aliter male affecti fibras.

V. *Jam vomitibus longis, & diuturnis divexatæ Mulieres languescunt, earumque stomachus cibis coquendis ineptus &c.*) Observatione dignum est adnotante cl. Mauriceau (*l*) alvi fluxum, præsertim qui Lienteria dicitur, vomitibus plerunque longis, ac diuturnis supervenire, aut depravato appetitui, quo res absurdæ, & a cibi natura alienæ, ut supra dictum est, ingeruntur. Quod est argumentum non levis momenti, ventriculum aliasque partes ciborum concoctioni, atque chylificationi inservientes laxas adeo, atque infirmas evadere, ut ineptæ muneribus suis constituantur, hinc aut cibos a stomacho non subigi, aut in chylum impurum, crudum, ac corruptum abire, qui in intestina confluens acrimonia sua insigni ad contentorum expulsionem frequentius sollicitat. Quæ si tanta sit, ut vasa ipsa sanguifera erodantur, abradanturque variorum humorum una cum sanguine diris cruciatibus comitatam excretionem supervenire debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Ejuscemodi fluxuum meminisse videtur Hippocrates, quo loco inquit (*m*): *Mulieri in utero gerenti si alvus plurimum profluat periculum est, ne abortiat:* Alibi vero inquiens (*n*): *Mulieri utero gerenti si tensio supervenerit, facit abortum.* Tenesmum jam Dysenteriæ terminum esse neminem latet. A graviditate autem repetendos esse vel ex eodem liquet Hippocrate memorante Epicarmii uxorem, quæ diuturno alvi fluxu affecta cito post partum felicissime convaluit. Hinc optime ab eodem adnotatum (*o*), Mulierem Dysenteria laborantem si convalitura est ab ægritudine vel ipso partus die, vel paulo post levari oportere. Eædem fere cum sint & Schenkii (*p*), & Mauriceau observationes (*q*) nullus hac de re ambigendi locus relinquitur.

VI. *Superfluum sanguinem in vasis hæmorrhoidalibus subsistere si forte contingat, hæmorrhoides subsequentur &c.*) Hæmorrhoides a sanguinis plenitudine ob menstruorum suppressionem repetendas esse omnes fere Medici uno ore consentiunt. Is enim est inter uterina, & hæmorrhoidalia vasa consensus, ut pleræque Mulieres, quibus Menses deficiunt, aut parcius quam par est, & inordinatim fluunt superveniente periodico hæmorrhoidum fluxu sanguine ab uteri vasis illuc delato in perfectissimo valetudinis statu consistant. Quid mirum igitur si suppresso in utero gerentibus menstruo fluxu, nec optime a superfluitatibus, vitiosisque sordibus expurgato, in hæmorrhoidalibus vasis ea ratione subsistat, quæ vel una satis valere potest ad hæmorrhoides sive internas, sive externas cum dolore, atque inflammatione conjunctas progignendas? His plurimum tribuit alvi stypticitas insignis, qua gravidæ premi solent a nimium distensis ipsorum intestinorum vasis orjunda, qui-

(h) *M. S. T.* 4. *p.* 4. *pag.* 133. (i) *lib.* 2. *hist.* 39. (k) *Obser. rarior. cent.* 1. *obs.* 36. (l) *loc. cit. pag.* 115. (m) 5. *aph.* 34. (n) 7. *aph.* 27. (o) *lib. prædict.* 2. (p) *lib.* 4. *obs.* (q) *loc. cit.*

bus liber periſtalticus eorumdem motus impeditur, unde humorum homogeneorum confluentia non obtinetur, qua fit ut in niſu ejiciendi excrementa ſanguis ipſe in vaſorum extremitates violenter pellatur, earum extremitates tumeant, ibique hærente ſanguine inflammatio cum dolore conjuncta ſubſequatur, quæ hæmorrhoidum nomine venit.

VII. *Hæc præternaturalis diſtenſio ſi veſicæ vaſis accidat, mejendi difficultas, quæ &c.*) Uterum inter rectum inteſtinum, & veſicam ſitum eſſe perſpicuum eſt: hinc petenda ratio mejendi difficultatis. Cum enim uterus fœtu intus contento diſtendatur, veſicæ collum primis præſertim Menſibus comprimi contingit, ideoque ejus capacitatem urina repleri, quæ cum diutius ibi detineatur, nonniſi ægre admodum, & magno cum dolore extra corpus ejici poteſt, quoniam ejus ſphincter hac ipſa compreſſione, cum non adeo prompte aperiatur, impedimento eſt, quominus urina facile elabatur, ut præ cæteris a laudato Mauriceau animadverſum. Quæ quamvis vere dicantur, nihil eſt tamen cur toties inculcata ſanguinis plenitudo ex cauſarum cenſu ejiciatur, per quam diſtenſis nimium vaſis ipſius veſicæ liber ſanguinis motus per eadem vaſa præpediatur, atque hinc mejendi difficultas a veſicæ inflammatione proficiſcatur.

VIII. *Abortus vero, qui inter primum, & ſeptimum Menſem contingit cauſa &c.*) Quid abortus nomine intelligendum ſit neminem latet, quandoquidem partus legitimus menſe poſt conceptionem nono ſolet contingere, ſolari ſcilicet, non lunari, ſeu poſt hebdomadas quadraginta: præmaturus Menſe ſeptimo, vel octavo qui vitalis eſt, quamvis Hippocrates id inficiaverit: abortus demum ſi ante ſeptimum fœtus ejiciatur. Quoniam vero a conceptionis exordio ad ſeptimum uſque Menſem longum intercedit temporis ſpatium, quærendum reſtat, quo potiſſimum poſt conceptionem die abortus contingat. Id quod Hippocrates (*r*), & Ariſtoteles (*ſ*) docere viſi ſunt effluxionis nomine nuncupantes id, quod in utero pro conceptione detentum intra ſeptimum diem ejicitur, quas apud publicas Meretrices frequenter obſervavit Hippocrates ipſe: quinimmo ſexta die in Fidicina ſaltibus ſollicitavit (*t*). Quare jure merito abortus ille dicendus, qui plerunque inter primum, & ſeptimum Menſem contingit. Quod enim Montuus viderit Pincernam Chriſtianiſſimi Galliarum Regis quinto Menſe natum bene vixiſſe: pariter puellam quinquemeſtrem Valeſius: Semeſtrem puerum Avicennas, aut raros caſus eſſe cum Raymundo Jo. Forti judicaverim, aut conceptionis exordio deceptos.

Nimia ſanguinis plenitudo, aut ejuſdem raritas nimia, & expanſio &c.) Ea igitur omnia, quibus ante hoc tempus fętus excludi nititur, erunt abortus cauſæ. Inter has eminet primum ea ſanguinis plenitudo, a qua prædictos omnes morbos exoriri demonſtravimus. Quemadmodum enim in non gravidis naturalis menſtrui fluxus cauſam plenitudinem eſſe diximus, quæ in fœminis debitum incrementum adeptis major fit, quam naturæ ordo poſtulat, unde propter peculiarem uteri aliarumque partium conſtitutionem ad inferiores partes majore impetu, & velocitate defertur, cumque vaſa uteri offendat laxa, tortuoſa, parum munita eadem diſtendit, aperitque ea ratione, qua ſuperflui ſanguinis quantitas ejiciatur, hęmorrhagiæ vero eamdem plenitudinem adeo inſignem, ut ipſa uteri vaſa diſrumpantur, ſicque cruentæ excretionis occaſio nunquam deficiat (*u*), ita rationi conſonum videtur ſanguinem copioſiorem, quam in fętus nutritionem impenditur, ad uteri vaſa facile deferri poſſe, & aut copioſa menſtrua purgatione, aut hæmorrhagia ſuperveniente una fętum elidere. Quod eſt diligenter notandum. Si enim de parca levio-rique purgatione ſermo ſit, non adeo conſtans res eſt, ut in dubium revocari non poſſit, cum plethoricæ mulieres licet gravidæ ad quartum, quintum, ſextum, ſeptimum uſque menſem, immo toto geſtationis tempore non modo eadem quandoque afficiantur, ut a viris cl. Roderico a Caſtro (*x*) Mauriceau (*z*) Meſnard (*a*) Dionis (*b*) Deventero (*c*) Stalpartio vander Wiel (*d*) Columbo (*e*) demonſtratum eſt, ſed quod ma-

(r) *De ſept. part.* 6. & 7. (ſ) *hiſt. anim.* 3. (t) *De natur. pueri.*
(u) *Cap.* 3. *com.* 2. (x) *De morb. mul. cap.* 11. (z) *loc. cit. cap.* 20.
(a) *cap.* 5. *art.* 10. (b) *lib.* 2. *cap.* 12. (c) *De art. obſtetricand. p.* 1. *cap.* 33.
(d) *Obſ. cent.* 76. (e) *De format. fęt. lib.* 12. *p.* 460.

magis intereſt nec ſui, nec fœtus noxa, ut Hollerius, Heurnius, Valeſius, de Gorter in illud Hippocratis (*f*): *Si prægnanti purgationes menſtruæ curſum ſuum teneant, fœtum bene valere eſt impoſſibile*, & ipſi ſupra citati Mauriceau, Dionis, nec non Graafius teſtati ſunt. Quamquam ſi in memoriam revocemus, quæ alibi a nobis dicta ſunt (*g*) apparebit, ne copioſam quidem menſtruam purgationem tanti eſſe faciendam, quanti vago paſſim rumore plerique Medicorum blaterant. Mulierem enim Solenandri memoravimus, quæ cum ad partum proxime accederet, immodico ſanguinis profluvio laborans ſanitati reſtituta eſt: & aliam Skenkii, quæ cum longo itinere per alpes curru ſuſcepto in enormem fluxum ſanguinis incidiſſet curata eſt, & alias a cl. viris relatas, quibus luce clarius apparet mulieres ſatis vegetas, & plethoricas immodicum, & diuturnum ſanguinis fluxum ferre poſſe, quin immaturum fœtum edant. Illud tamen ſedulo, & accurate hac in re cavendum traderem, ne rariorum obſervationum ſtudio fallamur, cum nil facilius ſit, quam ut ſanguis plus æquo abundans concitato motu ad uteri vaſa delatus placentam avellat, qua avulſa abortum ſequi certo certius tenendum: hinc ſi nonnullas ſervatas eſſe hiſtoriæ tradunt, infiniti ſunt caſus, in quibus præ nimio ſanguinis fluxu ex utero fœtus una cum Matris vita periclitatur. Cum uteri hæmorrhagiam a ſanguinis raritate nimia, vel tenuitate, & fuſione, vel acrimonia oriri citato loco oſtenderimus, eadem vitia ſanguinis abortui quoque dictis de cauſis progignendo opportuniſſima exiſtere manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus queat demonſtrari.

Inanitas, quæ longa inedia, diuturna ciborum averſione, vomitibus contumacibus &c.) Inter ſterilitatis cauſas non poſtremum tenere locum materiæ defectum ad Embryonis conformationem, & incrementum neceſſariæ ſuperiori capite demonſtratum eſt. Hinc lactentes, aridas, & emaciatas rarius concipere, & Mulieres poſt largas humorum evacuationes infœcundas hac de cauſa evadere. Quid ſi concipiant Mulieres, fœtui autem grandiori facto, ac liberali nutritione egenti neceſſarium alimentum ſubtrahatur? Jam abortum ſequi oportere notum omnibus eſt planeque perſpectum. Quę cum dico nolim credas Hippocratis me doctrinam ſequi (*h*) docentis partus naturalis cauſam eſſe alimenti inopiam, qua coactus fœtus vim facit, & extra uterum prodit, cum per hanc ſententiam obeſæ ſuccique plenæ Mulieres fœtum diutius geſtare, macilentæ vero graciles que tardius parere deberent: immo gemelli, ac numeroſiores conceptus duplo citius, & ante eſſent excludendi, cum duplo citius, & antea alimentis opus haberent, quod obſervationi repugnat: ut ſilentio prætercam edito in lucem fœtu lac in mammis nullo diſcrimine comparere, quod certe minime contingeret, ſi fœtus alimenti neceſſitate partus tempore laboraret. Quænam ſint partus naturalis cauſæ non eſt decernendi locus. Id unum contendo, alimenti inopiam ex cauſarum abortus cenſu ejiciendam non eſſe. Qua enim alia ratione aut modo abortum ſequi exiſtimemus in longa inedia, diuturna ciborum averſione, vomitibus contumacibus, tenui diæta in morbis acutis, inſignibus hæmorrhagiis narium, hæmorrhoidum, uteri, liberaliori venæ ſectione, alvi fluxibus, aliiſque ejuſmodi evacuationibus, quibus ſummum ſit ſanguinis diſpendium, atque alibilium ſuccorum, niſi fœtui ſubtrahi alimentum dicamus? Hinc apte ab Hippocrate dictum, ut ſupra vidimus: *Mulieri in utero gerenti, ſi alvus plurimum profluat periculum eſt ne abortiat*. Quod quamvis multo facilius contingere egregie animadvertat Riverius, & cl. Mauriceau, ſi Teneſmus accedat, ſeu continua per alvum egerendi cupiditas cum dolore, atque acrium, & erodentium humorum irrita expulſione, quod jam ipſe Hippocrates indicavit alio loco: *Mulieri utero gerenti, ſi Teneſmus ſuperveniat, facit abortum*, cum tamen certum ſit in longis alvi fluoribus non ſolum illam materiam, quæ in ipſis inteſtinis, aut ad ſummum in eorum fiſtulis, & folliculis ad exitum paratior continetur evacuari, ſed & bilem, & ſuccum pancreaticum alioſque excrementitios non modo, ſed bonos ac laudabiles ſuccos, immo ipſum quandoque ſanguinem, fieri minus vix poſſe videtur, quin facta univerſali quadam evacuatione, puriorum, atque mitiorum egeſtas contingat, atque materia fœtui nutriendo opportuna ſubtrahatur, unde abortus. Id quod & de vomitibus eſt plane intelli-

(f) 5. *aph.* 60. (g) *lib.* 5. *cap.* 3. *com.* 5. (h) *De nat. pueri.*

telligendum, qui quamvis, ut supra vidimus, ab inverso motu peristaltico æsophagi, ventriculi, & sæpe Duodeni, nec non Diaphragmatis, & Musculorum Abdominis convulsiva contractione prodeuntes uterum valde succutiant, comprimant, atque ea ratione afficiant, qua pondus tandem demittere ipse cogatur, necessarium tamen fœtui alimentum subtrahi, atque hinc præmature ex utero excludi certo certius tenendum.

Ea omnia, quibus Mensium fluxus cieri solet, aut Molæ expelli, purgantia &c.) Vid. cap. 2. n. 17. usque 21., nec non cap. 8. n. 15. usque 20.

Totius corporis gracilitas, mollior, laxiorque habitus, abortus quavis de caussa prægressus.) Quamvis ea omnia, quibus Mensium fluxus cieri solet, purgantia, emmenagoga, crocata, myrrhata, aloetica, nec non longam inediam, vomitus, diarrhœas, repetitas venæ sectiones, aliaque id genus abortum progignere dictum sit, si tamen Mulier robusta sit, & minus sensibilis, prædictis cum medicamentis, tum morbis vexari diutius potest salvo nihilominus, & vivaci satis prodeunte fœtu. Quare quod ait Hippocrates supra allatis aphorismis: *Mulierem utero gerentem, si alvus multum fluat &c. Mulieri utero gerenti, si Tenesmus superveniat &c.* aut quod alibi affirmat (*i*) abortum sive medicamento, sive potione, vel cibo, vel alia re quapiam contingere, quandoque fallere adnotavit Hoffmannus (*k*) certissimis observationibus edoctus, quibus gravidas quasdam vehementibus acutis febribus, nec non variolis, morbillis, diarrhœis, immo dysenteriis laborantes deprehendit, quæ tamen fœtum in utero vivum salvumque retinuerunt: quasdam quæ thermopotationem nulla fœtus noxa graviditatis ignaræ felicissime sustinuerunt; alias demum, quæ utero gerentes per acclivia, & declivia loca per dies noctesque itinera salvo fœtu susceperunt. Hisce si addantur aliæ a cl. Guarenonio præ cæteris institutæ (*l*), qui multas se utero gerentes vidisse affirmat fortissimis medicamentis, ac multis venæ sectionibus cruciatas nullo subsequente abortu: a Platero (*m*) idem de Mulieribus diarrhœa laborantibus narrante, a Zacuto Lusitano (*n*) de fortiorum purgantium usu, de repetitis venæ sectionibus, longa inedia, pessariis pertractatas, aliisque de adhibitis oleis destillatis Juniperi (*o*) Sabinæ, succini, myrrhatis, crocatis, aloeticis, (*p*) de ipsa Mercuriali salivatione salva vita fœtus usque ad naturalis partus tempus differentibus, nullus hac de re ambigendi locus relinquitur. Quid ego nobilem Mulierem commemorem nuptam quidem, sed quæ marito a tribus annis copiam sui corporis non fecerat, quippe alterius viri libidine accensa eum spreverat, quæque simul ac Menstrui sanguinis suppressione, & ex aliis signis conjecit se gravidam esse, timens, ne si vir adulterium agnosceret nefandæ turpitudinis causa morti damnaretur, abortum omnibus modis procuravit, sed frustra: frustra iis, quæ passim in fœminarum cœtu usurpantur, quæ Cœlo terras miscere solent, & naturalibus superstitiosa; frustra iis, quæ a Medicis, Chirurgis, & circulatoribus proponuntur. Viam omnem frustra tentavit, pessaria frustra adhibuit, nodulos, spongias variis succis imbutas: suffumigia ex aqua calcis vivæ, urina pueri, spiritu salis armoniaci, sale armoniaco ipso, & calce, pulvere sabinæ, aristolochiæ, sublimato corrosivo, arsenico albo, auripigmento, litargyrio, aliisque id genus parata. Opium magna dosi sub forma globi intrusum in vaginam experta est; injectiones ex solutione sublimati corrosivi cum diagrydio, croco metallorum, pulpa colocynthidos, & pulvere Euphorbio: purgationem passa est cum aloe, myrrha, borace minerali, castoreo, assa fœtida, euphorbio, colocynthide, cantharidibus: vomitum ex radice Ipecuacanhæ, tartaro emetico, antimonio hyacinthino, mercurio vitæ: sternutationem ex pyretro, pipere, radice hellebori albi, seminibus sassiphragiæ: opium sumpsit, tincturam croci, oleum nucis myristicæ & expressum, & destillatum: oleum destillatum serpilli, Origani cretici, Cinnamomi, sed omnia in cassum, ita ut Mulier a Medicamentorum actione, animi pathemate, inedia, vigiliis diutius per bimestre spatium vexata morti esset quamproxima. Ex quibus apparet optime a cl. Mauriceau dictum (*q*) Mulieres, quæ aut suæ tur-

(i) *Lib. de Morb. Mul.* (k) *M. S. T. 4. p. 4. cap. 9. s. 6.* (l) *Consul. 636.*
(m) *Prax. p. 113.* (n) *In prax. admir. obs. 43. 44.* (o) *Albrechtus ib. an. 8. obs. 165.*
(p) *Barthol. ibi. an. 1. obs. 52.* (q) *l. c. pag. 145.*

turpitudinis celandæ caufa, aut ventris rugas cavendi, ut ait poftea: *Scilicet ut careat rugarum crimine venter*, abortum procurant, in eam fæpe necem incidere, quam peffimo confilio fœtui., quem gerunt, inferre cunctis viribus, omnique animi contentione nituntur: unde æquiffimum eft

Necis artifices arte perire fua.

Quam in rem aptiffime quoque cadit, quod olim Ovidius cecinit.

Quæ prima inftituit teneros avellere fœtus,
Malitia fuerat digna perire fua:

& paulo poft

Hæc neque in Armeniis Tigres fecere latebris:
Perdere nec fœtus aufa leæna fuos.
Ac teneræ faciunt, fed non impune puellæ:
Sæpe fuos utero quæ necat, ipfa perit.

Quibus fic conftitutis illud colligi poffe videtur, medicamenta quævis omnia, quibus abortum cieri vulgo perhibetur, fummæ effe virtutis, fi totius corporis gracilitas adfit, de qua loquens Hippocrates ait (r): *Quæ præter naturam tenues utero gerunt, abortiunt, donec habitiores evaferint.* Ac jure merito Frid. Hoffmannus (f) fœminas fubtilioris corporis habitus, naturæ imbecillioris, ac fenfibilioris, pathematibus hyftericis obnoxias longe ad abortum faciliores, ac opportuniores effe, quam fœminas mufculofas duriori fibrarum compage donatas, robuftiores, plebejas arbitratus eft. Iftæ enim valide obfiftunt, & cujufvis rei vim facile eludunt, nifi ad abortiendum quædam adfit difpofitio, quam vel ad nativam fibrarum uteri debilitatem, ut Matres, quæ frequenter abortiverunt, filias generent ad idem vitium proclives, vel etiam ad abortiendi confuetudinem, qua fœminæ, quæ femel vel bis abortum paffæ funt crebrius in id malum incidant, idque non raro eodem tempore, ut laudatus Hoffmannus exiftimat, vel ad peculiare aliquod uteri, aut fœtus vitium, quo ad ultimum geftationis terminum ferri non poteft, aptiffime referas.

Uterus qui fatis amplus, & capax non fit, aut inflammatione affectus.) Quid enim fi uterus fatis amplus non fit, & capax, ut dilatari fufficienter non poffit pro fœtus incremento? Id clare Hippocrates demonftravit inquiens: *Mulier fi quæ concipiat quidem, & frequenter, fed fœtus bimeftres, trimeftres, aut quadrimeftres, & vetuftiores ftato tempore femper, & certo excutit, illud eft referendum ad uteri anguftiam, quæ augefcentem fœtum amplius continere non poteft.* Unde juremerito cl. Jo. Fortis Ariftotelem, & Rhafim carpit, qui voluerunt uteri anguftiam fœtus tantum magnitudinem impedire, non vero abortus caufam effe, quam non modo vere effe, fed ex doloribus quoque extenfivis juxta Mercurialem eamdem dignofci conftituit. Quid fi uterus inflammatione corripiatur, aut tumore aliquo fcirrhofo, aut abfceffu laboret, aut molam geftet, aut aliis morbis affectus fit, quos fuperiori capite in fterilitatis caufis curiofius perquirendis percenfendo numeravimus, & explicuimus dicendo? Laxitatem, humiditatemque majorem, quam fœtui continendo fufficiat fpeciatim animadvertit Hippocrates ipfe inquiens (x) *Quæ vero mediocriter corpulentæ abortum faciunt fecundo Menfe, aut tertio fine occafione manifefta, iis acetabula uteri mucoris funt plena, nec præ pondere fœtum continere poffunt, fed abrumpuntur.* Huic vero vitio pituituofas Mulieres, quæque fluore albo infigni laborant, ut affiduo humorum affluxu interna uteri fubftantia humefcat, lubricetur., atque ea ratione lævis reddatur, qua placenta ibi firmiter adhærere non poffit, obnoxias effe notavit egregie cl. Mauriceau, atque hinc uterum una cum interno orificio fic relaxari, ut minima quacumque de caufa abortus fequatur, tradidit.

Omenti craffities infignis, aut duriorum, quæque ferro armantur veftimentorum compreffio.) Etiamfi uterus nullo aut naturali vitio laboret, ut morbo, ineptus tamen conftituitur, fi Mauriceau audimus, omenti, aut duriorum, quæque ferris armantur veftimentorum compreffione, quam aut graviditatis celandæ caufa, aut vitæ elegantiæ ftudio Mulieres fibi comparant, quaque fit ut dilatari ea ratione non poffit, qua opus eft ad fœtum una cum placenta, & aquis continendum. Quamvis enim placenta teftante Derelincurtio (z) non adeo infignis molis fit, ut ad ultimum geftationis terminum adacta majoris fit Diametri, quam octo circiter mathematicorum pollicum, ut ex Hobokenio conftat apud Hallerum (a), ideoque nec totum uteri fundum occupet, ut

(r) 5. *aph.* 44. (f) *l. c. fect.* 8. (x) 5. *aph.* 4. 5.
(z) *De concept. par.* 2. *perioch.* 36. (a) *Com. in Boer. p.* 102.

ut viri cl. Dionis (*b*), Graafius (*c*), Jo. Heurnius (*d*) ac Boerhaavius (*e*) opinati sunt, menstruum sanguinis fluxum in gravidis ex uteri fundo repetentes, atque Mauriceau hac in parte contrarii, quamvis etiam exempla non desint exiguæ humoris copiæ, ruptis membranis, quæ fœtus involvunt, & ex utero effluentis, hæc omnia tamen una cum fœtu satis commode in utero contineri non posse, quotiescumque aut omento, aut alia indicata ratione compressus sit manifesta res est. Quid ni liceat conjectari aquæ modico innatante fœtu ab ejusdem motu uteri membranas facilius lædi, irritari, aut alia ratione affici, quæ vel una satis valere potest ad dolores, atque abortum concitandum? Id quod & de externis injuriis est plane sentiendum, quæ hac eadem de causa præcaveri difficilius possunt, unde vel levi compressione, vel contusione abortus efficitur.

Grandiores fœtus, *monstrosi*, *contra naturæ ordinem positi*, *aut numero plures*.) Quid si grandiores sint fœtus, quam utero propter molem contineri non possint? Quid si monstrosi sint, aut contra naturæ ordinem positi, aut numero plures gemelli, tergemini &c. De fœtibus quidem grandioribus eadem ratio, quæ de utero plus æquo angusto, de quo supra juxta Hippocratem loquuti sumus: unde aptissime notat Riverius (*f*) parvas Mulieres hac de causa abortum pati, præsertim si viris grandioribus jungantur, quorum soboles magnum incrementum sumit: Monstrosos fœtus naturæ ordinem nequaquam sequi. Cum vero situm naturali contrarium occupant ita torqueri, ut uterum ad expulsionem sollicitent ostendit Mauriceau (*g*). Si duo, tres, vel plures fœtus in utero contineantur, nimia sarcina eumdem gravari, atque illos præmature excludere tam nota res est, quam quæ notissima. Neque vero putetis istarum rerum vel antiquissima exempla desiderari, cum Aristoteles Mulierem quamdam memoret (*h*), quæ puerpera viginti filios edidit, quinque quolibet partu ejiciens, quorum plerique ad adolescentiam usque pervenere. Plinius vero (*i*) aut plane eamdem, aut similem tradit historiam, atque alias addit trium Horatiorum, triumque Curiatiorum, atque illam cujusdam Mulieris Faustæ nomine cognominatam, quæ uno partu quatuor filios in lucem emisit; subdens præterea Trogi sententia Mulieres quasdam in Ægypto reperiri, quæ natos usque septem emittunt. Hæc aut audientes, aut legentes nonnulli si forte mirentur, an fidem sint habituri narranti alibi (*k*) de quadam Muliere, quæ duodecim usque peperit, aut Albucasi (*l*) affirmanti quatuor, quandoque quinque, sex, septem, quandoque etiam plures quam decem fœtus in utero efformari, viderint alii. Minus tamen miraturos eos facile conjicio, ubi in historias ab eodem allatas inciderint Mulieris cujusdam (quod ad rem nostram facere potissimum videtur), quæ septem, alterius vero, quæ quinque numeris omnibus absolutos fœtus præmature ejecit. Singularem illam, seu prorsus stupendam historiam, quam affert Skenkius, cujusque meminit Mauriceau (*n*) de nobili quadam Muliere, quæ trecentum quinquaginta filios una vice edidit, aut ad anilem fabulam, aut ad miraculum ejusdem testimonio referendam, earum tantum sollicitus, quæ nobis obviæ sunt, & nuperrimis temporibus visæ prætermitto. Gemellos enim nostrates sæpe sæpius parere notum omnibus est, planeque perspectum. Cæterum tres ipse fœtus Mulierem peperisse novi, at adeo tenues, parvos, debilesque, ut vix nati perierint. Quatuor quoque se vidisse laudatus Mauriceau testatus est. Quid opus est igitur ea in re diutius morari, quam cum veram esse ratio evincit, tum observationes multæ constantesque confirmant?

Vel per superfœtationem, *si datur*, *concepti*.) Quid si plures per superfœtationem in utero contineantur? Quo loco quæstio occurrit inter Medicos. Quæstionis momentum facilius innotescet, si superfœtationis naturam prius exposuero. Superfœtatio igitur tunc fieri dicitur, cum Mulier, quæ jam concepit, & gravida est, novam repetito congressu conceptionem subit. Qua de re non pauci in suspicionem venerunt, nec ad credendum adduci facile potuerunt, fœtus, quos numero plures ex utero exclusos tra-

(b) *liv. 2. chap.* 12. (c) *De Mul. org. cap.* 4. (d) *Com. in aph.* 60.
(e) *Apud Haller. tex.* 676. (f) *l. c. cap.* 17. (g) *l. c. p.* 143.
(h) *lib.* 7. *hist. animant. cap.* 1. (i) *hist. nat. cap.* 3. (k) *cap.* 11.
(l) *lib.* 2. *meth. cap.* 75. (n) *l. c. p.* 81.

tradunt historiæ pluribus diversisque copulis conceptos fuisse. Eos sic conjicientes cum primum omnium observationes admonuerint, quibus deprehenderunt canes fœminas, feles, sues, conyllos plures natos edere, licet semel tantum ejusdem speciei masculo cohabitaverint, cur superfœtationem fieri nullo modo posse contendant, hæ quoque rationes excitarunt. Primum simul ac Mulier concepit, uterum ita comprimi, atque exacte adeo occludi, ut virile semen sese pro novo conceptu insinuare non possit, altiusque eum penetrare extra omnem dubitationis aleam positum existimarunt. Deinceps gravida cum sit Mulier, semen ad generationem æque necessarium per vas in interni orificii extremitatem desinens, quod in vaginam, non in uteri fundum dispergitur, quemadmodum ad superfœtationem opus est ejicere autumarunt. Nemo illorum est, qui aliquid operæ in Medicis studiis posuerit, quin plane intelligat, quam difficile sæpe sit contra præceptum aliquod, quod cum observationibus tum firmis, validisque rationum momentis suffultum est disputare. Verumtamen qui ea dixerint, quæ perpetuo non contingunt, naturæ tamen studium efficit, ut aliquando contingant, ii sane de litteris bene mereri censendi sunt, cum ex hoc difficultatum momento suo studio, ac diligentia aliquid detrahere queant. Atque ii quidem licet inficias ire non ausint gravida existente Muliere seu a primo conceptu os uteri perfectissime occlusum esse, atque tunc temporis quoque semen alia directione ejicere, haud propterea tamen concesserint, id adeo firmum, & constans esse, ut aliquando fallax non sit, ac tum potissimum, cum uterus serosarum, mucosarumque sordium sarcina gravatur, quibus hærentibus ea tristi sensatione afficitur, qua opus est ad earum expulsionem extra sui confinia sollicitandam, præcipue vero salax eadem cum sit viro suo frequenter concumbit, ac magnam in coitu voluptatem percipit, qua fit, ut hient quandoque ductus, ac meatus, qui semen in uteri fundum emittunt, tum vero ipsum uteri os exagitati, ferventisque seminis vi, atque impetu dilatatum, atque eodem ipso momento virili semine ejaculato nova conceptio contingat, quæ superfœtationis nomine venit, ut fere Jo. Fortis (o), & Mauriceau (p) aliique opinati sunt. Quid quod hæc eadem adhuc facilius in nostra sententia contingat, in qua nulla adest Muliebris seminis necessitas, ideoque suppositionibus opus non sit de hiantibus ductibus illis, meatibusque muliebre semen in uteri fundum derivantibus, sed solo aperto uteri orificio, ac virilis seminis ejaculatione, quod ovum muliebre offendens novam ejusdem fœcundationi, atque propterea superfœtationi materiam præbeat? Quam quidem uxori Gorgiæ in Larissa contigisse testatus est Hippocrates ipse (q), atque Aristoteles admisit (r) narrans Herculem, & Iphiclem fabulose uno partu natos, & apud Plautum notam esse constat Amphytrionis fabulam, ut Plinium silentio prætereat de Proconesia ancilla narrantem (s), quæ cum una die duobus viris concubuerit duos filios peperit, alterum quidem hero, alterum procuratori similem; ac de altera quæ postquam fœtum opportuno tempore emisit, duobus post Mensibus alium emisit: ac de alia demum, quæ cum septem Mensium abortum passa fuerit, duobus pariter post Mensibus duos gemellos peperit, ut in Aristotelis monumentis versanti apparere facile potest, a quo Plinium omnia hæc exempla de verbo ad verbum decerpsisse cl. Mauriceau animadvertit. Rarum tamen casum esse superfœtationem omnium Medicorum consensu statutum est. Immo si laudatum Mauriceau audimus, quotiescumque Mulier uno partu plures fœtus excludit superfœtationem subsequutam fuisse haud intuto pronuntiandum esse existimat; quemadmodum etiam nec omni conceptionis tempore, etiamsi fiat, nec priore scilicet, nec altero ejusdem die, sed solum post septimum ad trigesimum usque fœtu jam augescente, suisque membranis involuto. Jam si de loco, in quo fieri possit sermo sit, cum trigesimum post diem totum uteri spatium a fœtu in dies singulos grandescente occupetur, nullum non modo novo ingressuro semini relinqui ad credendum vehementer adducitur, sed nec detineri ipsum posse, nec præpediri ullo modo, ne foras elabatur conjicit, quod est eidem argumentum validissimum nullam dari superfœtationem. Verum hasce difficultates longe gravissimas aptissime declinasse vi-

(o) *De Mul. mor. p.* 127. (p) *l. c. p.* 83. (q) 5. *epid.* 5.
(r) *hist. anim.* (s) *lib.* 7. *hist. nat. cap.* 11.

videtur cl. Jo. Fortis supra cit., qui non in medio uteri, ut docuit Hippocrates (t) secundum conceptum fieri ostendit, sed in alterutro cornu, namque si in medio, a primo, veterique exeunte fœtu procul dubio alter expelleretur. Sed si ad signa attendamus, quibus gemellos fœtus dignosci posse tradunt Scriptores magni, & docti ab iis, qui per superfœtationem ingeniti creduntur, lis omnis, ac quæstio per se corruet. Hæc autem tradidisse visus est primus omnium Hippocrates (u) inquiens: *Quæ gemellos gestat, eadem die parit, velut concipit*. Cui tamen rei minus acquiescit cl. Mauriceau, cum res quandoque secus habeat. Quid enim si qui per superfœtationem increvit, priore exeunte immaturus ejiciatur? Quare eadem & crassitie, & magnitudine, & una communique placenta, nec ulla a se invicem separatione facta, quam eorum membranis, quibus una cum aquis quisque involvitur, gemellos dignosci facile constituit; cum per superfœtationem ingenitos eorum quidem membranis, sed & placentis, cum suam quisque habeat, disjunctos esse contendat: hosce valde exiguos, ac debiles edi, illos cum majorem nutritii succi partem hauserint, grandiores, vegetioresque. Quarum quidem rerum historias varias collegit cl. Jo. Fortis, & contemplandas curiosis exhibuit: Nicoli scilicet referentis fœminam quamdam peperisse masculum, & pluribus post Mensibus alium, ambosque vegetos vixisse: & Dodonæi narrantis aliam Mulierem peperisse mature filium, & postridie alterum quadrimestrem; & Rousetti scribentis Mulierem quamdam tres filios simul gestasse, quorum unum peperit circa quintum Mensem, alios duos post octavum: & Bauhini aliam memorantis, quæ puellam feliciter peperit, cessante vero puerperio alterum filium: Saxoniæ demum de nobili Muliere loquentis, quæ perfectum filium nono Mense peperit, octo vero post dies alium non ita perfectum, & quindecim diebus post duos alios. Quæ sane omnia ad trutinam, ut ajunt, diligenter revocata Aristotelis sententiam plurimum confirmare videntur propriam, & adæquatam superfœtationis causam assignantis his verbis: *Sicut ex uno coitu plures infantes, ita ex diversis congressibus plures fœtus*, quidquid de allatis signis suspicetur cl. Mauriceu sua illa observatione de Muliere quadam, cui filiam per pedes, quibus utero apposita fuerat extraxit, per placentam vero paullo post mortuum fœtum, qui exigua corporis mole dimidiam illius partem æquabat, vix ut quinquemestris videretur, licet tamen ambo uno coitu fuerint ingenerati, ut ex communi placenta satis certo colligi posse apparebat. Difficultatem enim ipse omnem sustulisse videtur ex varia fœtuum magnitudine desumptam, quamvis gemelli fuerint, mortui jam membranæ sectione instituta, in qua corruptum eumdem deprehendit, indicio manifestissimo antea infirmum factum, postea mortuum, multo minus nutritum, ac parvum restitisse, cum alter totam nutritionis materiam absumens, ac longius vitam protrahens duplo plus increvit. Cæterum qua ratione explicari queant allatæ a Jo. Forti observationes, omnino non assequor. Illud interim inficiari neminem posse crediderim vel gemelli fuerint plures fœtus, vel per superfœtationem ingeniti, arduum fore, ut omnes maturo tempore ejiciantur, atque ut uno exeunte, alter quoque non expellatur.

Varia funiculi ad fœtus collum circumplicatio &c.) Ratione fœtus, qui funiculum habeat collum circa aliasque partes vinctum, abortum sequi oportere docere visus est Mauriceau (x), quandoquidem ita impeditum movere se nullatenus posse, quin placentam ea sui parte, qua adhæret trahat eodem tempore, atque eamdem ab utero avellat; unde hæmorrhagiam, atque abortum exoriri omnium Medicorum consensu statutum est, haud dubie affirmat. Huic tamen minime acquiescit cl. Dionis (z) existimans irretiri hac ratione fœtum non posse, nisi nono gravidationis Mense, seu tunc cum capitis vertice ad uteri os internum, & facie ad Matris os Cocygis obverso exitum quærit, placentam vero quocumque tempore avelli posse subdens; præterea etiamsi fœtus collum funiculo irretitum esse contingat (ut revera quandoque deprehensum est) funiculum disrumpi oportere, immo eodem deducto ipsam placentam avelli ea prorsus ratione, qua in partubus naturalibus minus pe-

(t) *De superfœtat.* (u) *De superfœt.* (x) *Lib.* I. *cap.* 21.
(z) *Liv.* 2. *chap.* 2. *p.* 161.

peritæ obstetrices funiculum vi trahendo ipsum priusquam placenta avellatur, disrumpunt. Quod potissimum nostram sententiam confirmat, cum in placentæ avulsione præcipuam abortus causam agnoscamus, presertim si eadem minus firmiter uteri parietibus adhæreat, ut sæpe observasse se cl. viri de la Mothe (*a*) & Hallerus (*b*) testati sunt: ut mittam quod ab eodem la Mothe demonstratum est (*c*) præcisum videlicet tempus κυβιστήσεως Italis capitombolo, non secus ac fixum fœtus situm in utero perperam statutum esse: ideoque si forte fœtum ante partus naturalis tempus semel, bis, aut sæpius pro variis funiculi circa ipsius partes circumgyrationes volvi in caput (quod tamen cl. la Mothe minus probatur) contingat, injuria factum esse, ut Dionis Mauriceau sententiæ adversetur cl. Pasta egregie animadvertit. Neque vero rationibus hisce obest, quod cum aliorum præstantissimorum virorum observationibus minime respondeant. Primus omnium Hippocrates (*d*): *umbilici*, inquit, *jam sæpe circa colla implicati conspecti sunt*. Implicari autem ob pueri conversiones Hippocratis mentem explicans notavit cl. Zuvingerus (*e*), quia cum circumagatur funiculus umbilicalis in utero, dum puer volvitur, ideoque sæpius evenit cervicem, aut jugulum ab eo vel quadruplici interdum gyro, ut Hobokenius exemplo didicit (*f*) intercipi, & irretiri. Plura rerum exempla apud Bauhinum extant (*g*) Rodericum a Castro (*h*) Bartholinum (*i*) Hildanum (*k*) Bonchium (*l*) aliosque illustres viros, quorum vel numerus integrum volumen impleret. Sicuti vero implicationibus ansam dat antedicta funiculi productioris longitudo, & pueri conversio, ita conversionibus stimulos admovet percussio ventris, aut casus, labor molestus & operosus matris, curæ animi graviores, aliæque externæ causæ, de quibus agendum.

Percussio ventris, aut casus in terram &c.) Percussiones ventris, ac casus abortum maxime promovere, quod violenter concutiant, ac fœtum contundant Riverius ipse testatus est (*m*). Concussus, aut contusus fœtus præterquamquod ea ratione converti potest, qua funiculum umbilicalem collo sibi circumvolvat, & dictis de causis abortum cieat, accedit præterea placentam ipsam avelli posse, quæ si Derelincurtium (*n*) audimus acynis suis in internæ uteri partis poros inosculatur, aut vasa ipsa, quibus membrana Chorion juxta Hallerum (*o*) placentæ loco cum utero firmiter cohæret sic dilatari, ut sanguis magna vi, atque impetu illuc delatus eadem disrumpat, atque hinc hæmorrhagia abortui ansam datura subsequatur.

Labor molestus, & operosus Matris, præsertim insolitus, violenta exercitia &c.) Animadversione dignum est, quod tradit Vincentius Alsarius Crucius (*p*) Medicus doctrina, atque experientia clarus, se rusticam quandam Mulierem, quæ postquam duas gemellas fœminas uno partu ediderit, eæque fimo coopertæ, ac mortuæ inventæ sunt, de infantum nece accusata fuit, ab necis crimine defendisse sola ipsius confessione, clamoreque eas mortuas peperisse, necisque causam ad insolitum texendi laborem, quem sustentandæ vitæ commodo susceperat, referendam. Qui labor quamvis nullius fere momenti videatur in rustica Muliere juveni, ac vehementioribus exercitiis assueta, ut supra vidimus, quia tamen insolitus, pro sufficienti non naturalis eventus causa, ut eadem asserebat, a cl. viro fuit habitus, haud eorum ignaro, quæ docuit Hippocrates (*q*): *Qui consueti sunt solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles, & senes non consuetis fortibus, atque juvenibus facilius ferunt*: neque eorum indocto, quæ alibi scripsit (*r*): *Exercitata corpora ab insuetis laboribus delaxari*. Adeo verum est laborem molestum, & operosum Matris abortui producendo opportunissimum existere. Graves ob labores, ac violenta exercitia uteri hæmorrhagias excitari si constet, quemadmodum cl. Stahlius (*s*) arbitratus est, jam confecta res erit: cum in hisce placen-

(a) *l. c. ob. 90. p. m.* 155. (b) *l. c. com. in Boerh.* (c) *l. c.*
(d) *lib. de part. octimestr.* (e) *In not. sup. Hippocrat. apud Foess. pag.* 319.
(f) *le secundin. hum. apud Michel. Albert. dissert.* (g) *In epist. ad Hildan. cent.* 2. *obs.* 50.
(h) *Exercit. medic.* 21. (i) *Anat. reform. lib. cap.* 37. (k) *Cent.* 4. *obs. chir.* 57.
(l) *l. c. cap.* 18. (m) *Dissert. de renunt. vult.* (n) *De concept. perioche* 37.
(o) *l. c. n.* 88. (p) *De quæsit. per epist. cent.* 1. *cap.* 15. *p.* 167.
(q) 2. *aph.* 29. (r) *de diæta.* (s) *Doctr. pathol. p.* 2. *art.* 7. *de uteri hæmor. p. m.* 776.

tam avelli supra a nobis sit demonstratum, & abortum sequi oportere luce clarius apparet. Cur autem non constet, si augeri impetum sanguinis supra uteri arteriarum resistentiam contingat, ut præ cæteris a cl. Hallero ostensum est (*t*)? Hinc easdem disrumpi, aut in earum extremitatibus dilatari censendum. Aucto enim sanguinis impetu vasorum latera intumescere, ita ut fibræ a se invicem magis distrahantur; quo vero rarior fit fibrarum textura eo facilius vi illatas cedere cl. Freindius demonstravit (*u*). Eidem fundamento inniti abortum, qui per frequentem, & immoderatum coitum excitatur adnotavit Hoffmannus (*x*). Ejusce mentionem fecit Gulielmus Fabritius (*z*); ac præcipue Mensibus extremis causam assignavit Mauriceau (*a*) afferens tunc temporis insigniter distendi uterum, descendere, atque internum orificium prolabi, hinc ab erecta mentula violentius impelli, ac propterea citius quandoque, quam opus sit recludi. Quæ quamvis perbelle sint dicta, non defuit tamen cl. Freindius, qui rem aliter explicaret (*b*), a coitu vasa uterina, cæterasque corporis partes turgere, atque incalescere tradens, atque si immodicus fuerit immodicum etiam sanguinis fluxum excitare, *uti experiuntur prægnantes, quæ ea sæpe de causa abortiunt*. Hinc apte Rhasis (*c*) gravidam Mulierem a coitu omnino removeri oportere tradidit: *nam multoties abortus causa existit.*

Saltus, suspiria vehementia cum brachiorum elevatione.) Mulieres ob saltus abortui obnoxias esse Hippocrates olim docuit, atque ejusce rei quidem celebre exemplum attulit (*d*) in gravida quadam cantrice, quæ parum saliendo immaturum fœtum dejecit. Quod & Langius ipse (*e*) ac Ramazzinus (*f*) sic confirmarunt, ut nullus restet suspicandi locus. Quid quod inter abortus causas ipsa suspiria ex imo pectoris cum molestia, ac dolore emissa Hippocrates recenseat? En quod ait (*g*): Abortum faciunt in utero gerentibus spiritus, qui cum suspiriis extra feruntur (*h*) *Mulieres, quæ suspiriosum afferunt spiritum abortiunt*. Hinc optime dictum a cl. Tozzi (*i*): Ultimis Mensibus quamvis etiam vel levem commotionem abortum facere. Quid quod ob vasa umbilicalia aliquando disrupta, ubi Mater brachiis sursum elevatis nimium se extendit, abortus sequatur? Divelli nimirum, & dividi umbilicalem funiculum peritissimi viri fatentur, ut supra vidimus, observatio vero cl. Bauhini (*k*) confirmat. Cum enim congeries umbilicalium vasorum Scrochio narrante (*l*) ab uterina placenta naturaliter sursum ad caput ferri soleat, inde secundum occiput descendendo ad pueri umbilicum contendere, fieri minus posse videtur, quin illo in itinere collum circumdet, & dum fœtus sese convertit, aut placentam avellat, aut eamdem disrumpat, unde hæmorrhagia, ut a cl. la Mothe assertum, (*m*) atque propterea abortus.

Graviores animi curæ, metus præsertim insignis, vehemens ira.) Quid de gravioribus animi curis dicam metu præsertim insigni gravidas Mulieres corripiente? Parum ne vero intime nervos pungit, qui laqueorum adinstar testante Hallero (*n*) arterias circumdant? Hacce autem de causa retardari sanguinis cursum ob arteriarum contractionem animadvertit cl. Pasta, hinc in uteri vasis ea ratione subsistere, qua aut disrumpantur, aut plus quam par est in extremitatibus dilatentur, unde hæmorrhagia, & abortus, quemadmodum de Muliere quadam nobili narrat Gerbesius (*o*) quæ a tribus Mensibus utero gestans curiositate allecta Mulieris cujusdam sectionem videre, quæ uteri hæmorrhagia abortui superveniente interierat, timore doloribusque perculsa, non solum abortum fecit, sed in mortis discrimine ob enormem subsequentem uteri hæmorrhagiam fuit constituta. Enimvero si levissimæ allatæ causæ, ut sunt suspiria, manuum elevatio, aliæque similes abortum promovere valent, quot fluctus, quot procellas, quot tempestates eæ non patientur Mulieres, quæ metu percul-

(t) *l. c. n.* 88. (u) *Em. cap.* 5. (x) *l. c. sect.* 13. *p.* 239. (z) *Cent.* 2. *obs.* 80.
(a) *l. c. p.* 142. (b) *l. c. cap.* 9. *p. m.* 174. (c) *lib.* 4. *cap.* 27. *p. m.* 108.
(d) *de natur. pueri.* (e) *Op. pract. p.* 3. *disp.* 17. *de hæmorrhag.*
(f) *De morb. artif. cap.* 38. *op. t.* 1. (g) *Coac. prædict.* 2. *p.* 203. (h) *l. c.*
(i) *in aph.* 31. *lib.* 2. (k) *in epist. ad Hildan. cent.* 2. *obs.* 50.
(l) *apud Jo. Manget.* (m) *Liv.* 3. *chap.* 6. (n) *L. c.*
(o) *Chron. mediç. pract. an.* 2. *sec.* 34.

culfæ funt? fub quem dicente Tullio (*p*) fubjicitur *pudor*, *terror*, *timor*, *exanimatio*, *conturbatio*, *formido*, quique ab eodem definitur (*q*): *Opinio impendentis mali*, *quod intolerabile effe videtur*. Hanc propterea cæteris omnibus affectionibus animi facile anteponendam cenfuit cl. Mauriceau. Idem plane intelligendum de ira vehementi, cujus noxas, ac detrimenta toties a nobis inculcata, ne repetendo obfcuriora faciamus, fufficiat nunc, quod ad rem noftram potiffimum facit, quæ a laudato Mauriceau indicata funt (*r*) afferre, fpiritus omnes, omnemque maffam fanguinis exagitandi, inflammandi, difperdendi, perturbandi, unde fœtus delicatiores cum fint eas moleftias percipiunt, quæ explicari dicendo nulla ratione poffunt, ut mittam quod de gravioribus laboribus, ac violentis exercitiis fupra dictum eft, augeri videlicet hac eadem de caufa impetum fanguinis fupra uteri arteriarum refiftentiam, hinc eafdem facile difrumpi, unde hæmorrhagia, & abortus.

Improvifus, *&* *inopinatus rumor*.) De improvifo, ac inopinato rumore, qui a Tonitribus, aut a Tormentis bellicis excitatur eadem quoque ratio, præfertim fi cum pavore conjunctus fit, & juvenes apprehendat, quarum corpus præ vetulis mollius cum fit, ac magis tranfpirabile aerem a tanto rumore vi fumma perculfum fubtiliffimos quofque poros, ac meatus penetrare contingit, altiufque fefe in intimas ufque partes, ac vifcerum fubftantiam infinuare, uterum vehementius concutere, ac fœtum ad exitum extimulare, ut fere cl. Mauriceau, cujus fententia nihil adhuc fubtilius, aut ingeniofius dictum.

Odores tetri carbonum, *vel ipfius lucernæ extinctæ*.) Odores tetros, præcipue carbonum extinctorum abortum facere idem Mauriceau adnotavit non modo, fed exemplo confirmavit: fumum extinctæ lucernæ viri cl. Riverius (*f*) Jo. Fortis (*t*), & obfervatio fuperius a nobis allata de Nobili Muliere, quæ cum res effet in defperato, & a medicamentorum actione, animi pathemate, inedia, vigiliis fere per bimeftre fpatium vexata morti quam proxima fumo tandem candelæ extinctæ liberata eft, opportune evincit. Hinc apte Plinius (*u*): *Miferet*, *inquit*, *atque pudet æftimantem*, *quam fit frivola fuperbiffimi animalium origo*: *cum plerunque abortus fiat caufa folus odor a lucernarum extinctu*. Apte cadit in hunc locum, quod celebris Lud. Mercatus admonuit (*x*) Mulieres adeo frequenter abortire, ut fi quis id diligenter examinet, facile inveniat plures effe deperditiones, feu abortus, quam legitimos partus.

X. *Morbus revera metuendus abortus*, *licet in nonnullis nil gravius partu naturali*.) In iis, quæ ad abortiendum ulla abfque caufa evidenti proclives funt, vix ullum fuppetere grave periculum colligi poteft ex præclariffimo exemplo, quod affert cl. Mauriceau (*z*) de quadam Muliere, quæ decem immaturos fœtus nullo interpofito naturali partu, edidit, falva nihilominus, & incolumi vita: atque illo etiam, quod memorat Vincentius Alfarius Crucius (*a*) de quadam juveni, quæ poftquam marito concubuit, cum quolibet anno prægnans fieri confueviffet, ac fœtum plurium Menfium curriculo, quandoque etiam ad nonum ufque feliciter geftare, abortiebat tandem, atque abortui fe proximam effe haud dubie conjiciebat, cum fœtus priufquam exiret, quod octo, aut duodecim ante dies plerunque contingere propria experientia didicerat, nullum amplius motum edere, ac propterea mortuum effe percipiebat, quem poftea eadem felicitate, quam experiuntur illæ, quæ vivum, ac maturum edunt, ejiciebat: æquali fruens etiam in prompta placentæ expulfione, ac naturali lochiorum fluxu. Id quod docere olim vifus eft Hippocrates affirmans (*b*), Mulieres quæ facilius concipiunt, facilius etiam tertio, aut quarto Menfe ulla abfque evidenti caufa abortiri, *unde magna cuftodia*, *ac fcientia opus fit*, *ut Mulieres puerum in utero geftent*, *enutriant*, *&*. *a partu evadant*. Quibus potiffimum de rebus factum eft, ut ea perpendens, quæ & Hippocrates ipfe tradidit, ejufque doctrinæ addicti Riverius, Mauriceau, aliique ex abortu Mulieres magis periclitari, quam ex vero partu, quia violentior eft, ac tempore alieno fit, perbella fimilitudine defumpta ex maturorum fructuum pediculis, qui ab arbore laxantur, ac fponte decidunt, cum immaturi difrumpan-

(p) *Tufcul. quæft. l.* 4. *p.* 199. (q) *Ibid.* (r) *L. c.* (f) *L. c.* (t) *L. c.*
(u) *V. Jo. Fort. l. c.* (x) 4. *de Morb. Mul. cap.* 2. *apud Crucium*.
(z) *Obf. lib. obf.* 460. (a) *L. c.* (b) *Lib.* 1. *de Morb. Mul.* 42.

pantur, vasis & ligamentis, quibus fœtus utero alligatur applicata, quæ in partu naturali sponte solvuntur, cum in abortu abrumpi necesse sit, dubius anceps que animo hærerem, quibus fidem adhiberem. Cum tamen frequentius videamus aut graves uteri inflammationes ex abortu contractas, aut sanguine copiosius ad uterum affluente, nec debite expurgato, sed in eo putrescente acutas febres, cordis palpitationes, cardialgias, hæmorrhagias insignes, quæ si ad Syncopem, deliquia, & convulsiones misellas ducant, lethales esse Aretæus testatus est, in horum sententiam priore relicta, me pedibus iturum esse pollicerer.

XI. *Ne is forte accidat, ubi nausea, aut vomitu Mulier corripiatur, venæ sectio ratione plenitudinis habita.*) Utrum venæ sectio in gravidis locum haberet quæstio fuit apud Veteres Medicos satis clara. Quæstioni primus omnium ansam dedit Hippocrates (*c*) inquiens: *Mulier in utero ferens, secta vena abortit, eoque magis si fœtus sit grandior:* tum hujusce rei rationem reddens Galenus (*d*) quia sanguine detracto fœtus suo fraudatur alimento, unde abortus consequitur. Cum alii e contra diuturna experientia compertum habuerint nullum in plerisque prægnantium morbis, præcipue vero acutis venæ sectione efficacius, aut pro earum opportunitate valentius remedium reperiri, eamque non primis solum, sed etiam mediis, immo & interdum postremis graviditatis Mensibus, eadem vero omissa cum matrem, tum fœtum in summum vitæ discrimen adduci, eo res adacta, ut quibus fides habenda, lateret. Hi fere Petrus Salius (*e*) Amatus Lusitanus (*f*) Rodericus a Castro (*g*) Riverius (*h*) Ludovicus Mercatus (*i*) Raymundus Jo. Fortis (*k*) aliique, quos Recentiorum plerique, Modernique adeo sequuti sunt, ut lis omnis, & quæstio per se corruerit. Hippocratis enim dictum ea ratione interpretandum, qua docuit olim Cornelius Celsus (*l*) non immerito conjiciunt: *Antiqui primam, ultimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilii genus judicabant*, ait Celsus: *Persuaserantque sibi Mulierem gravidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam. Postea vero usus ostendit, nihil ex his perpetuum, aliasque potiores observationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim non quæ ætas sit, nec quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergo si juvenis imbecillis est, aut si Mulier, quæ gravida non est, parum valet, male sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si quæ supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & gravida Mulier valens tuto curantur.* Quid de climate fervido, in quo Divinus Auctor Medicinam faciebat, & in quo Mulieres frugali, & parca diæta utebantur, dicendum, cum successu temporis plurimo, & euchymo cibo uti inceperint Mulieres, præsertim nobiles, & opulentæ, ut a cl. Etmullero animadversum est (*m*)? Quid de plethora, habitiorique Mulierum temperamento sentiendum, quod tanti fecerunt cl. Mauriceau (*n*) Hoffmannus (*o*) Mesnard (*p*) aliique, ut qui ad hæc sedulo, & accurate attenderint, vix ac ne vix quidem in fraudem quemquam induci posse rectissime judicarint? Hinc est, quod nonnullis Mulieribus terque, quaterque celebrata sanguinis missio toto gravidationis tempore sufficiat, in aliis ne septies quidem, aut ultra, cum in quibusdam vix ulla liberalior institui possit, quin immaturum fœtum edant, quod a vario plenitudinis, & virium momento repetendum esse tam nota res est, quam quæ notissima.

Vel primis Mensibus ad septimum usque, si moleste vexetur instituenda, secus &c.) Cum occasione suppressæ menstruæ evacuationis in gravidis primis potissimum Mensibus augeatur sanguinis quantitas ea ratione, qua naturalis sanguinis motus alteretur, & cæteræ humorum secretiones aliqualiter lædantur, ut supra demonstratum est, nil vero similius afferri posse videtur, quam si dicamus tunc cum symptomatis alicujus casus urgeat etiam primos Menses opportunissimam venæ sectionem efficere, cum in nutritionem fœtus minor sanguinis copia impendatur, quam eodem jam ingrandescente, quique majore opus habet alimento: qui mos Mauriceau præsertim inter Gallos adeo placere videtur, ut Mulierum exempla afferat (*q*) quarum alteri toto gestatio-

(c) 5. *aph.* 31. (d) *in coment.* (e) *Lib. de Morb. partic. cap.* 22. (f) *Curat.* 57. *sect.* 1. (g) *Lib.* 3. *de Morb. Mul. cap.* 21. (h) *L. c. cap.* 16. (i) *Lib.* 4. *cap.* 2. (k) *De abortu.* (l) *Lib.* 2. *cap.* 10. (m) *Colleg. pract.* (n) *L. c. cap.* 11. (o) *L. c. cap.* 9. (p) *Cap.* 5. *art.* 9. (q) *L. c. p.* 97.

tionis tempore per quadraginta octo vices venæ sectio in brachio fuit instituta, ut ab insigni, qua premebatur oppressione liberaretur, quæ tamen vegetum, ac robustum filium maturo tempore emisit: alteri vero annum septimum supra decem agenti per nonaginta, quæ tamen una cum filio felicissima fruebatur valetudine, quod est in Medicina argumentum prope certissimum nullum esse sanguinis dispendium per repetitas venæ sectiones, quam gravidæ ferre non possint; cum tamen summo Medentium consilio, ac prudentia opus esse contendat, ne quem morbum sedari volumus, graviorem, periculosioremque suscitemus. Hoffmannus e contra (*r*) certissimis observationibus edoctus crebrum abortum ut plurimum circa finem tertii ab impraegnatione Mensis propter largiorem sanguinis ad uterum affluxum, quem fętus ad sui nutritionem tunc nec requirit, nec ferre potest, contingere, tutissime circa id tempus præsertim abortui jam adsuetis venæ sectionem celebrandam, eamque ter quater intra graviditatis tempus pro varietate plethoræ, majorique, vel minori sanguinis ad uterum congestione repetendam docuit, ut fere Amati Lusitani (*s*) & quæ in M. N. C. extant exemplis, constat (*t*): cum tamen haud inficias ire ausit, in quibusdam Mulieribus etiam singulis Mensibus esse instituendam, ut observationibus potissimum Stalpartii vander Wiel, Hildani, Billingeri, Riverii, Verzazæ compertum est. Quid in re ardua ipse sentiam pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen mihi probatissimi judicii facultas sit desitura, quid est tandem cur injucundum mihi videatur, in quæ solertissimi Medici plurima a vero proponentes inciderint, in eadem me incidisse? Si nimirum circa gravidationis initia grave aliquod, atque onerosum symptoma, ut fere vomitus, palpitatio, syncopes, aliaque id genus Mulierem exerceant, tunc a Mauriceau fuerim, qui venæ sectionem primis statim Mensibus instituendam consulit: si vero nihil istorum acciderit, vel adeo levia sint, ut ferri insigni absque molestia possint, tunc Hoffmannum sectandum traderem, qui circa finem tertii Mensis celebrandam ostendit, nec solis ipsius rationibus permotus, sed ex graviditatis certitudine, quam in sensibili fętus motu sitam esse diximus, desumptis, quaque vere existente nullum subesse periculum posse perspicuum est ex venæ sectione in brachio celebrata, quemadmodum non leve inesse procul dubio tenendum, si sola Mensium suppressio adfuerit, quæ repetita venæ sectione in superioribus partibus ita persæpe firmatur, ut revocari postea nulla ratione queat.

Eaque in brachio, vel manu, nisi acutissimus morbus aliter suadeat.) Quamvis non desint Recentiores quidam, qui inferiores venas in gravidis Mulieribus aperire sunt ausi ad curationem epilepsiæ ex utero, bubonis venerei, & pestilentis, immo & abortus præcautionem, ut videre est apud Zacutum Lusitanum (*u*) qui propriis & aliorum experimentis ostendere nititur eam tuto posse celebrari, cum tamen notante Hoffmanno (*x*) omnium Vetustiorum Medicorum testimonio securior in superioribus partibus, quam in locis inferioribus habenda sit, res ista quoque ambagibus plena, ac difficultatibus. Hasce autem declinari facili negotio posse crediderim, si ad laudati Jacobi Placentini nobilem dissertationem (*a*) attendatur, in qua postquam de peculiari uteri structura, deque vasorum, quæ ad ipsum feruntur origine, contextu, anastomosi, angulis solertissime disseruerit propositiones quasdam Medentibus contemplandas exhibuit, quibus clare apparere posse contendit eximius Auctor in morbis uteri inferiores venas raro esse incidendas, ne copiosius eo affluente sanguine, majorique impetu, augeantur, aut confirmentur, ut testimonio quoque librorum Gynæciorum, qui ab Israele Spachio collecti sunt, nec non Auctorum, qui de morbis Mulierum ex professo tractaverunt, Hieronymi Mercurialis, Ludovici Mercati, Roderici a Castro, Lazari Riverii, Raymundi Jo. Fortis, Francisci Mauriceau, Jacobi Mesnard, Andreæ Pastæ aliorumque comprobatum est; in gravidis vero Mulieribus nunquam locum habere tradit Fernelius (*b*) scribens, inferiores prægnantium venas incidere minime tutum, quod impetu deorsum converso

(r) *L. c. p.* 296. (s) *Cent.* 2. *curat.* 95. (t) *Dec.* 1. *an.* 6. *obs.* 204. *An.* 9. *x. obs.* 48.

(u) *Prax. Med. mirab. obs.* 23. *lib.* & *obs.* 130. 151. *lib.* 2. (x) *L. c.* (a) *Dissert. de vena quæ in morbis particularium partium corporis sit salutarius incidenda p.* 98.

(b) *Lib.* 11. *meth. med. c.* 12.

ſo Menſes procedant, præcipiteturque fętus. Hinc optime a Boerhaavio conſultum, quoties abortus indicia ſe produnt, toties ſanguinem e partibus ſuperioribus mittendum. Gravidæ tamen Mulieres acutiſſimo & ipſæ quandoque morbo corripi poſſunt, quo intra viginti quatuor horas jugulentur, niſi magna ſtatim remedia, & ſumma cum diligentia adminiſtrentur, inter quæ venæ ſectio facile principem obtinet locum quacumque hora accerſitus Medicus fuerit inſtituenda, quam ſicuti neque Menſium, neque Lochiorum fluxus, aut quodpiam aliquod contraindicans prohibere, ac retardare poteſt, ita neque graviditas curanda, cum copioſe, & liberaliter ſanguis tertia, vel quarta quaque hora ex brachio, ex pede prout res poſtulare videtur mittere expediat, ut alibi a nobis demonſtratum eſt (*c*).

XII. *Si ultra quartum Menſem protrahatur vomitus, atque pravi ejiciantur ſucci, ſyrup. de Cichor. cum rhabarb. &c.*) Vomitum inter gravidationis initia parvi faciendum eſſe adnotavit cl. Mauriceau (*d*). Si tamen diutius protrahatur relaxari majorem in modum ſtomachi fibras, ciborum coctionem perverti, pravos; vitioſoſque ſuccos congeri, qua data porta extra corporis confinia ejiciendos, oſtendit. En purgationis neceſſitatem in gravidis, quam apte definivit Hippocrates (*e*) inquiens: *Utero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget quarto Menſe, & uſque ad ſeptimum, ſed hæ minus, juniori autem fœtu, & ſeniori cavere oportet.* Galenus vero (*f*) eamdem eſſe proportionem fœtus, & fructuum arborum aſſerit. Quemadmodum enim in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facile decidunt, quando vehementior ventus ipſos concuſſerit; poſtea vero aucti difficilem habent a plantis diſſolutionem. Sicuti rurſus cum perfecti ſunt ſponte ſua ſine vi extrinſeca decidunt, eodem modo Mulieres primis, & ultimis Menſibus abortum patiuntur, quia in illis fœtus minus firmiter utero alligatus eſt. His tamen minime acquievit Riverius purgationes quolibet fere graviditatis Menſe commendans in morbis, qui ab excrementorum dominatu, & cachochymia producuntur turgente, vel concocta materia, quotieſcumque majus impendet periculum ex parte illius cachochymiæ morbum committentis, quam ex commotione a purgante medicamento excitata. Qua in re potiſſimum Mauriceau difficultas ſita eſt. Primis enim Menſibus vel ſolam plenitudinem adeſſe egregie animadvertit venæ ſectione tollendam, vel firmo adhuc exiſtente ventriculo nullos pravos, vitioſoſque ſuccos colligi, qui purgatione indigeant, ac nullum ex vomitu periculum impendere, cum vix quarto gravidationis Menſe attacto, incipiente ſenſibili fœtus motu, ac uberiorem humorum copiam abſumente, ſponte deſinat, atque langueſcentem appetitum Mulieres gravidæ perſæpe recuperent. Quotieſcumque hiſce finibus non coerceatur, ſed altiores agens radices diutius miſellas divexet certum Medentibu ſuppetere argumentum pravorum, vitioſorumque humorum ventriculi tunicis inhærentium, qui cum ſpontaneo naturæ conatu per os ejici non potuerint auxilio egent, & ope medica, ut per inferiora deturbentur. Quod nulla meliori ratione præſtari poſſe, quam purgantis pharmaci exhibitione neminem fugit, dummodo tamen leviſſimum illud ſit, & nulla inſigni irritandi facultate præditum: c. m. fere ſyrupus de cichoria cum rhabarbaro, rhabarb. ipſum pul. ex caſſia exhibitum, vel infuſione paratum, cujus pulcherrima laus eſt non modo mucoſas quiſquilias ventriculo tenaciter adhærentes blande detergere, ſed laxatas etiam fibras corroborare, a Riverio propterea, Mauriceau, Hoffmanno præ cæteris commendatum probatumque.

XIII. *Abſterſo Stomacho, ſi adhuc moleſtus ſit vomitus juſculum ex carne vitulina a pingued. ſep. &c.*) Diutius protracto vomitu magnum ſubeſſe periculum non tantum ob ſtomachi ſubverſiones, quibus venter inſigniter exagitatur, concutitur, comprimitur, quantum ob alimentorum defectum, qui in dies ſingulos rejiciuntur, atque eo potiſſimum tempore, quo & matri, & fętui majori ſanguinis copia opus eſt, nec non ob ſolidarum partium chylificationi inſervientium laxitatem, quam lienterici, cæliaci, aliique ejuſmodi fluxus excipiunt, ex dictis antea manifeſtum eſt. Eo igitur nervos induſtriæ omnes intendendos eſſe, ut medicamenta, quæ bonos, ac laudabiles ſuccos, læves politaſque particulas in ſanguinem ingerant, & ſimul laxatis præter modum fibris prompte ſubveniant liquido apparet.

Vir-

(c) *Aph. lib.* 2. *cap.* 1. (d) *Loc. cit. pag.* 19. (e) 4. *aph.* 1. (f) *in com.*

Virtute insigni hac eminet descriptum jusculum ratione carnis vituli (cujus loco aliæ etiam Animantium, ac præsertim juniorum carnes adhiberi possunt) cujusque principia eadem ferme sunt, quæ sanguinis, & chyli, aut parum ab ipsis natura, & mixtionis modo discrepantia, oleosæ nempe partes, & subtilior terra, & aquæ mixta inter se, ac temperata gelatinam quamdam minutissimam constituunt non modo nutriendo corpori, sed tenuibus etiam, acribus, stimulantibusque particulis incrassandis, invertendis opportunissimam. Istarum actionem juvant etiam rasuræ Ebur. Cor. Cer. & similes, quæ ebulliendo & ipsæ gelatinosam substantiam suppeditant iisdem muneribus obeundis aptissimam. Jam si de corroborantibus sermo sit primum sese offert cortex exsiccatus citri, qui testante cl. Geoffroy (*g*) non modo flatus potenter discutit, humores crudos in ventriculo contentos concoquit, & digerit, sed amarore ventriculum roborat, cui ferme similem facultatem ipsam calamintam sortitam esse ambigendum non est, si ipsum Geoffroy audimus (*h*), eamque potissimum ratione salis essentialis ammoniacalis cum oleo aromatico copioso conjuncti, quo donari ipsam ostendit. Quid de siliquis vanillæ dicam, aut cortice Winterano, quæ Stomachi amicitia clara fecit?

XIV. *Solus Chocolatæ potus nonnullis quandoque &c.*) Frequentissime usurpari Vanillam in Chocolata, nunquam non semper Cinnammomum recipi alibi a nobis dictum est (*i*). Cum enim Cacao, quod ejus basim constituit crassum suppetat nutrimentum, si crudum comedatur, sanguinem inspisset, ejusque motum minuat, atque ob nimiam, & crassiorem pinguedinem ventriculum gravet, & obstructiones gignat, si nimia copia sumatur salubre consilium idem aromatum permixtione temperare, atque ea quidem dosi, qua Chocolata præ eleganti eorum fragrantia suavior, ac jucundior evadat, quo potissimum opus est in vomitibus Mulierum gravidarum, quæ a quovis medicamento utcumque levissimo abhorrent.

XV. *Diligens etiam victus ratio plurimum conferre visa est ea &c.*) Gratos, & jucundos cibos nausea, & vomitu laborantibus exhibendos esse Hippocratis effato addicti alibi demonstravimus (*k*). Cum apprime ad hanc rem faciat, id referre denuo operæ pretium duximus. Ita autem se habet: *Cibum, & potum ægris paulo deteriorem, jucundiorem tamen melioribus quidem, sed injucundioribus esse præferendum. Quæcumque enim cum voluptate assumuntur*, ait Galenus (*l*), *ventriculus amplectitur, & concoquit, sic ea quæ displicent refugit, unde nauseæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur.* Quod si in quibusvis aliis ægrotantibus, in gravidis Mulieribus maxime servandum esse facit potissimum insignis quarumdam rerum appetitus, quas nisi avide hauriant, salivam ex ore emittunt, & animo interdum delinquunt: ita ut affirmari de iis jure merito possit, quod de ciborum assumendorum qualitate in diætæ regimine docuit Etmullerus, sanis omnia censeri sana, modo ea Stomachus famelicus appetat, & non abhorreat, eo quod fermenta digestiva potenter quælibet in sui ditionem trahant, & cohæreant, & inferius ex Hornio, quantitatem non qualitatem ciborum nocere, alios tamen aliis esse salubriores, negandum non esse cibum, & potum, quem quis vehementer appetat. Recte quidem. At illud summopere cavendum esse facile judicaverim, ne quantitas alimenti etiam appetiti modum excedat. Ecquis enim est quin plane intelligat alimentum qualitate aliqua manifesta præditum copiosius ingestum lædere posse, quod neutiquam præstitisset, si parcius assumptum fuisset? Quid quod nec continuandus e. m. alimentorum usus, ne fermenti digestivi activitas eludatur, atque alimenta parum mutata cruditates gignant, quibus morbus augeatur, aut confirmetur? Quapropter salubre consilium ea quidem, quæ avide appetuntur comedere, sed opportune, ac moderate, ea autem nunquam relinquere, quæ Stomacho amica sunt, c. m. fere sunt acidi succi limonum, granatorum, quibus delicatiores cibi, facilisque coctionis condiri solent, conservæ cytoniorum, quæ leniter adstringendi, seu mavis roborandi virtute præditæ sunt, vinum optimum, cujus facultates eximias ita alibi percensendo numeravimus, atque explicuimus dicendo, ut iis denuo immorari non liceat (*m*).

XVI. *In palpitatione cordis sola plerunque ve-*

(g) *Mat. Med. T. 2. p.* 180. (h) *Ibid. p.* 130. (i) *Lib. 2. cap. 3.*
(k) *Lib. 3. cap.* 1. *com.* 25. (l) *In com.* (m) *Aph. lib. 3. p.* 12. *&c.*

venæ sectio promptissime occurrit.) Omnes palpitatione cordis laborantes venæ sectione, tamquam præcipuo remedio curatos fuisse, ac liberatos vel ipse Galenus (*n*) affirmare non dubitavit. Successu temporis Antonii ab Altomari (*o*) Capivacei (*p*) Trincavelii (*q*) Stalpartii Vander Wiel (*r*) Zacuti Lusitani (*s*), aliorumque votis ita præclare respondit, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, ab hoc uno remedii genere sperari jure merito posse confiderent. Et vero vel plenitudo sanguinis morbo ansam dederit, vel spissitudo, vel polypus, præsto esse tempestive celebratam venæ sectionem vel in ipso palpitationis paroxysmo, vel extra illum ad præcavendas novas accessiones cl. Hoffmannus testatus est (*t*). Quod sane est diligenter attendendum, cum cordis palpitationi in gravidis Mulieribus nimiam sanguinis quantitatem, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & circa præcordia lentescit, occasionem præbere supra ostenderimus, quam venæ sectione tutius, ac citius tolli, quam aut ejusdem spissitudinem, aut polyposam in corde concretionem, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Ita & in Syncope, sed extra paroxysmum, in quo facies aqua frigida irroranda &c.) Syncopes curationem in duo fere tempora dividendam esse, alterum paroxysmi, alterum intermissionis neminem latet. In paroxysmo cum malum subitum sit, & magnum illud enixe curandum esse, ut sanguinis, & cordis motus quamcitissime restituatur, & æger reviviscat, manifesta res est. Quæritur hinc utrum venæ sectio celebrari tuto possit. Si morbi causam respicimus, cum eam a sanguinis aucta quantitate commenti simus ejusque motus alteratione, quam etiam cordis palpitationi tribuere diximus, nil venæ sectione efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius reperiri posse videtur. At si ad paroxysmum attendimus, quem subitus, & præceps virium lapsus comitatur, respiratio obscura, pulsus minimus, aut nullus, facies pallida, aut livida, totius corporis refrigeratio, sudor frigidus, visus, auditus, vocis privatio, justus subrepit timor, ne major exinde languor excitetur venæ sectione, & malum ruat in deterius. Ea igitur in paroxysmo locum habere videntur, quibus sanguinis, & cordis motus restituatur, & æger reviviscat. Hinc ea, quæ spiritus exsuscitant, sanguinem attenuant, resolvunt, impellunt eximii usus. Quorum in censu veniunt in primis spirituosa naribus admota, quæ partim stimulando, partium immissione spiritus excitant, ut sunt aquæ Regin. Ungaric. acetum acerrimum, præsertim vero rosaceum, sales volatiles oleosi, olea item, & balsama aromatica. Verum in istorum medicamentorum usu caute procedendum traderem in gravidis Mulieribus, quæ præterquamquod odores suaves, aut graves ordinario non ferunt, accedit præterea in abortus discrimine facillime constitui. Quapropter aut sola aqua frigida, qua facies irroratur utendum esse judicaverim, ut nempe villis nerveis contractis spiritibus, atque inde consequens cordi, & sanguini motus restituatur, aut ut summum acetum naribus applicandum, quod ut plurimum ab ipsis Mulieribus ferri solet. Cordis vero regioni vinum generosum speciebus cordialibus pro epithemate imbutum admovendum, aut aquam Reginæ Ungaricæ, aut his similia extrinsecus applicanda. Intrinsecus vero spirituosa quidem iisdem de causis exhibenda, quæque vires reficiunt, ac restaurant, sed quæ odore aliquo insigni nares feriente non præstant, inter quæ spiritus aromatici. e. gr. spiritus rosarum, melissæ, & cinnamom. elixir vitæ Mathioli, Ducis Etruriæ, sales omnes volatiles Cor. Cer. viperar. sanguinis humani eminent. Solum igitur vinum generosissimum, fragrans, limpidum, & suave, aut aquæ quæ grati odoris fragrantia insigniuntur, ut sunt melis. tot. citr. aurantior. & similes, quibus deficientes, aut nimis languidi spirituum, & fibrarum motus eriguntur, & recreantur, atque vires mirifice confortantur.

XVII. *Etiam in alvi fluxibus locum habet venæ sectio, si redundantis sanguinis indicia adsint.*) Cum cæliaca passio ventriculi succum inertem, fibrarum Stomachi languorem pro causa agnoscat, adstringentia, & alia aromatica passim ab Auctoribus commendantur: cum ab irritatione exoriatur, abstergentia, & temperantia: cum a bilis vitio

(n) *Lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* (o) *Cap. 45.* (p) *Lib. 2. pract. cap. 8.* (q) *In prælect. de compos. medicam. & cap. de palpitat. cordis.* (r) *Obs. rarior. cent. 1. obs. 36.*
(s) *M. P. H. lib. 2. hist. 39.* (t) *L. c. sect. 2. cap. 1. p. 137.*

vitio ea, quæ languescentem, aut penitus impeditam secretionem promovent, aut activitatem excitant: de venæ sectione ne verbum quidem: quemadmodum ne in diarrhœa quidem, in qua generales indicationes esse communiter reputantur irritantem causam temperandi, corrigendi, sive illa sit in sanguine, sive in viscerum fermentis, acres particulas per congruas, atque opportunas vias, præcipue vero sudoris eliminandi, irritationes demulcendi, labefactatum solidarum partium tonum firmandi. Venæ sectionem in Dysenteria solum cum febris adsit commendasse Riverium, Amatum Lusitanum, Sydenhamium alibi a nobis ostensum est. (*u*). Ex his apparet minus salubre consilium reliquisse Rodericum a Castro. (*x*), & Jacobum Mesnard (*z*), qui in alvi fluxu cæliaco, mesenterico, dysenterico sanguinem in gravidis Mulieribus ex brachio mittendum tradiderunt. At saluberrimum fuisse nemo inficias ire ausit, qui sedulo, & accurate perpenderit tunc solum, cum sanguis redundat, venæ sectionem commendasse, quod in gravidis Mulieribus adeo frequens est, ut nihil magis. Quid enim si facile princeps istorum affectuum causa sit plenitudo sanguinis, qua vasa Matris magis distenduntur, & ampliantur, præcipue vero gastrica, quibus nimium distentis cum fluida motibus inordinatis, & irregularibus cieantur, separationes perverti, & alterari contingit, præsertim vero succorum chylificationi inservientium, unde irritatis ventriculi fibris, vomitus, intestinorum vero, ac viscerum imi ventris, & chyli & aliorum humorum ex iisdem uberius effluentium per alvum copiosa excretio? Cessante eo, quod morbo occasionem prius dederat, aut saltem majorem in modum languescente, morbum aut profligari penitus, aut plurimum saltem imminui manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Cum cæteroquin ea quæ mulier appetit pravæ indolis evitanda in Lienteria &c.) Quamvis in plethoricis mulieribus nimia humorum redundantia, præsertim vero sanguinis Lienteriæ, aliorumque alvi fluxuum causa constitui apte posse videatur venæ sectione tollenda, nihil est tamen cur sit redarguendus cl. Mauriceau (*a*), qui cum lienteriæ causas in languescente solidarum partium chylificationi inservientium tono reponendas esse existimet, quod post vomitus plerunque contingit, quibus stomachus, ejusque membranæ ea ratione relaxantur, qua crudum, atque indigestum alimentum per inferiora dejiciatur, ab iis omnibus cibis abstinendum esse, quæ prava aliqua qualitate infesta sunt, animadvertit, iisque utendum, quæ facilis sunt coctionis, quæque supra a nobis in vomitus curatione recensita fuere. Inter medicamenta vero, quę leniter adstringendi, seu mavis roborandi virtute prædita sunt in usum vocanda, inter quæ conservæ rosarum, cytoniorum eminent, de quibus pariter citato loco dictum est. His hora somni addi commode posse ducimus Diascord. Fracastor. cujus pulcherrima laus est irritationem, si quæ morbo ansam dederit blande compescere, & simul laxatis partibus tonum addere.

XVII. *In Diarrhœa vero, aut Dysenteria ea omnia alibi recensita solis aquis Tetutianis exceptis, & radice Ipecuac. &c.*) Inter præcipua Diarrhœæ, & Dysenteriæ medicamenta, ut alibi vidimus (*b*) eminet serum lactis Tamarindatum, vel decoctum hordei, si a tenui nimis, & præfervida materia dependeat, hora vero somni Diascord. Fracast. quibus cum nimis tenues, biliosæque particulæ dissociantur, disgreganturque, atque ineptæ ad vellicandum fiunt, eædem præterea præcipitantur, solidæque partes ab ulteriori vellicatione præcaventur: Rhabarbarum e contra si viscidis, mucosisque quisquiliis involuti peccent humores eodem Diascord. mixtum, quo acrium, ac vellicantium humorum vis infringatur, irritationes sedentur, leniter vero purgante facultate peccantes humores extra corporis confinia blande eliminentur, dum leniter adstringente tonus laxatis partibus concilietur: Pulveres adstringentes, atque absorbentes ex jusculis extremitatum pedum vituli Kalybeatis, addito pauxillo opii, quo irritationes nimiæ sedentur: Clysteres demulcentes, abstergentes, consolidantes. Duo tamen validissima medicamenta, alterum a Redio, Baglivo, aliisque, alterum vero a Gulielmo Sherard, Jo. Jacob. Mangeti, Gulielmo Pisone, aliisque summe commendatum, eximii esse usus ostendimus: aquas sci-

(u) *Aph. lib. 3. cap. 3. com. 15. p. 38.* (x) *Par. 2. lib. 3. cap. 16.* (z) *Art. 5. cap. 8.*
(a) *l. c. p. 115.* (b) *aph. lib. 3. cap. 8.*

ſcilicet Tetutianas, & radicem Ipecuacan. Verum cum aquæ Tetutianæ uberius aſſumi ſoleant addito mel. roſac. ſolut. aut alio purgante medicamento, ut non ſolum ventriculum, & inteſtina fluiditate laxent, ſed etiam gravent pondere, & mordacitate irritent, & priuſquam vaſa lactea ſubeant in magna quantitate per alvum ſibi viam aperiant, ſicque craſſas, mucoſaſque quiſquilias ventriculi, & inteſtinorum parietibus adhærentes incidendo, abſtergendoque acres moleſtiſſimos ſuccos, qui inteſtina verſus propulſi enormes ibidem ſpaſmos, ac vaſorum ſanguiferorum oſcula reſerando, fibraſque corrumpendo ulcuſcula ibidem excitant mire edulcando, præcipitandoque fluores ſiſtant, juſtus ſubrepit timor, ne in gravidis mulieribus abortui anſa præbeatur, quem vomitu arte excitato facilius evenire ſuſpicandum: ita ut emolumenta, quæ a ſtypticis Ipecuacan. particulis proficiſcuntur, quibus labefactatum ventriculi, & inteſtinorum tonum reſtitui contingit, & ſanguinis, cæterorumque humorum excretionem cohiberi, ab acribus ſtimulantibuſque, quibus periſtalticus ventriculi motus invertitur, præpediantur, ac propterea alio mens, & cura ſit convertenda.

Niſi forte inſigne medicamentorum faſtidium prohibeat, quo caſu ſola Simaroubæ decoctione &c.) Nec parvi facienda peculiaris ſtomachi conſtitutio, qua gravidæ mulieres a pulverulentis medicamentis, a bolis, ab ingratis quibuſdam potionibus longe abhorrent non modo, ſed ea ferre nulla ratione poſſunt, ita ut certa auxilii ſpes, nullum noxæ periculum a gratis, jucundiſque cibis ſit repetendum, aut ab iis medicaminibus, quæ nullo non modo gravi odore, aut inſuavi ſapore infecta ſunt, ſed quæ ſtomachum etiam immoderatis, & inveteratis alvi fluxibus debilitatum corroborant, ciborum appetentiam excitant, tum eorum digeſtioni amaris, inciſiviſque partibus favent, nec non & eroſæ inteſtinorum membranæ interiori ſublatum ab acrioribus excrementis mucum reſtituunt. Quibus fere virtutibus excellit Simarouba cortex non ita pridem ad nos advectus ex Guiena, ubi frequentiſſimi eſt uſus in alvi fluxibus Dyſentericis, quos anno 1718. ita ſævientes, ut purgantium, adſtringentium, atque ipſius Ipecuacan. vires non modo eluderent, ſed ex eorum applicatione ingraveſcerent vir cl. D. Anton. de Juſſieu Academ. Pariſienſis feliciſſime eodem cum profligaſſet, ſic ejus fama percrebuit, ut cætera omnia propemodum viluerint. Ejuſce mentio fit in Actis Acad. Reg. Scient. Pariſ. (*c*), & in quæſtione medica D. Anton. de Juſſieu ſupra laudati (*d*), ſed apud nos rara cum ſit, & pleriſque ignota non multos ante hoſce annos adhibita, nec frequentiori adhuc uſu, cum cæteroquin in ordinariis alvi fluxibus valde proficua, tum vero in iis, quibus gravidæ mulieres divexantur apprime commoda nunquam non deprehendatur, atque ea quidem methodo exhibita, quam tradit cl. Geoffroy (*e*), eam ſcilicet minutim ſectam ad ℨ ii. in aq. com. Lib. ii. ad tertiæ partis conſumptionem decoquendo, ac quartam ipſius partem tertia quaque hora tepidam propinando ad integram uſque ſanationem, quam perfici abſque ullo decocti potus faſtidio, ulla per vomitum, vel per ſeceſſum evacuatione, quin immo ſedari unius diei ſpatio dolorum cruciatus, ſomnum cito redire, urinas fieri copioſiores, & limpidas, rariores evadere evacuationes, fœtidum odorem fæcum ceſſare, immutari colorem, e liquidis incraſſeſcere, cibos ægrum appetere, & brevi refici eximius Auctor cum docuiſſet, ita propria experientia ratum, confirmatumque comperimus, ut eam cæteris omnibus facile anteponendam eſſe affirmare minime vereamur.

XIX. *Hæmorrhoides dolentes præter venæ ſectionem ex brachio decocto Verbaſci fovendæ, aut flor. ſambuc. &c.*) Hæmorrhoides cæcæ ſi nimis turgeant, doleant, & periculum inferant inflammationis venam ſecandam eſſe in brachio, ſi poſtea revellendi adſit indicatio, etiam in pede trita eſt medicorum ſententia. In gravidis tamen mulieribus ſolum venam ſecandam eſſe in brachio cl. Mauriceau (*f*) & Meſnard (*g*) docuerunt: rationes vero ſupra a nobis allatæ iſtorum opinionem ſic confirmant, ut qui aliter ſentiat ſomnia narrare videatur. Innumera fere quoque proſtant apud Practicos, quæ demulcendi virtute donantur. Verbaſcum præ cæteris eſt commodiſſimum, cujus decocto utiliter foventur. Sambuci quo-

(c) *an.* 1729. 32. (d) *In ſchol. Medic. Pariſ. diſputata* 16. *Febr. an.* 1730.
(e) *Mat. Med. p.* 2. *de Veget. exot. p.* 293. (f) *lib.* 1. *cap.* 18. (g) *cap.* 5. *art.* 7.

quoque folia ad putrilaginem cocta, immo contusa etiam & frigida admota dolorem sistere a Riverio dicuntur: sed cum mirabili virtute flores quoque donentur eorumdem decocto una cum decocto Verbasci utpote magis ad fovendum commodo utendum diximus. Si tamen hæc minus votis respondeant, a Riverio fuerim quamlibentissime, portulacam contusam esse admovendam, quam non modo dolorem sedare, sed tumorem quoque imminuere, ulcera consolidare & excrescentias carneas absumere testatus est. Quid de Linaria dicam, quam insigne esse anodynum medicamentum, quo vix præstantius ad hæmorrhoidum cęcarum dolores mitigandos dari, & ab omnibus laudari quocumque modo adhibitam cl. Geoffroy tradidit (*h*)? nimirum si linaria integra, vel flores ejus, sola, vel cum Chammomil. aut Verbasci floribus coquatur in lacte, quo pars dolens foveatur, vel si recentes hæ plantæ contundantur, & Cataplasmatis in modum applicentur. Quamquam vero si Linaria virens cum floribus cum adipe porcino decoquatur, quousque adeps valde virescat, fiatque unguentum, cui expresso, & refrigerato applicationis tempore vitellus ovi admisceatur, linimentum emerget mirabile ab Horstio prædicatum ad dolorem confestim sedandum, cum a nonnullis etiam hoc unguentum præstantius haberi, si prius in adipe suillo aselli, aut scarabæi decoquatur idem Geoffroy animadvertit. Et vero asellos in oleo seminum lini decoctos ad dolorem sedandum efficacissimum remedium suppetere vulgari experientia compertum est; id quod & oleum Buxi destillatum præstare dicitur, quod insigne anodynum est, dentibusque dolentibus applicatum apprime confert, præsertim vero si oleo seminum Lini misceatur, & oleo ex vitello ovorum expressum, idque vel simplex, vel in mortario plumbeo diu agitatum, & in metu inflammationis linimentum ex cancris fluviatilibus in oleo coctis usque ad melis consistentiam, ut oleum amygdal. dulc. silentio prætercam, papaveris, & nymphææ vitello ovorum crudo in mortario plumbeo diu agitatum, etsi insignis sit inflammatio, addito pauxillo unguent. refrigerant. Galeni, & Populeon. & alia quamplurima, quę cum ab Auctoribus fere Practicis, tum vero speciatim in gravidarum casu a Mauriceau proponuntur.

XX. *Alvus cęteroquin aperta servanda flor. Cas. r. e. &c.*) Post venæ sectionem atque refrigerantium, & emollientium applicationem, nisi turgeant hæmorrhoides, hirudines applicandas suadet Mauriceau, qua sanguis educatur, aut lanceola aperiendas, hirudines quidem iis, quæ duriusculæ sunt, & quasi carnosæ, quoniam minori dolore afficiunt, quam lanceolæ incisio, aperiendas vero quæ molles quoquo modo sunt, & inundationis speciem præseferunt. Atque id quidem in viris, qui hæmorrhoidum fluxu sæpe levamen non exiguum percipiunt. At in mulieribus, quibus superflui sanguinis evacuatio ex utero contingit, minus commodum esse; tunc solum cum gravidæ sunt, & sanguine abundant posse ejuscemodi evacuationem naturali defectui occurrere, dummodo tamen moderate, & absque dolore accidat; illud enim verendum esse, ne immodice fluentibus hæmorrhoidibus, & mater, & fętus in summum vitæ discrimen adducantur. Quapropter satius ducimus ab iis abstinere, & ubi alias fluxerint, non fluant vero, & propterea tumeant, & doleant solum balneis, & fomentis emollientibus, aut linimentis anodynis supra descriptis pertractandas, & alvum apertam servare, sed blandissimis remediis, inter quæ cassia eminet, quam leniendi, ac temperandi facultas apprime commendat, pruna jusculis cocta, serum lactis tamarindatum, spinaciis passulatis comestis, quorum etiam laus est nauseam minus, ac fastidium ciere. Repetito istorum usu dici vix potest, quam apte ventris solutioni consulamus sine clysteribus, ad quæ solum confugiendum cum duriora excrementa in recto intestino retenta hæmorrhoidibus occasionem præbuerint, quæ Clysteris laxantis usu ejicienda rectissime docuit cl. Mauriceau, quem in hac parte sectamur.

XXI. *Alvi stypticitas, & mejendi difficultas, nisi venæ sectione tollatur sola refrigerantia, & emollientia &c.*) Hactenus de ventris stypticitate dictum est, quæ a durioribus excrementis originem ducit, quæque lenientium, aut Clysterum usu tollenda est: nunc de ea sermo, quę a distensis nimium vasis intestinorum proficiscitur, qua liber eorumdem motus peristalticus impeditur,

(h) *Mat. Med. T. 2. p. 2. pag. 386.*

tur, unde confluere desinunt homogenei humores, ex quo alvi stypticitas, quam venę sectione tollendam esse facit potissimum ea ratio, quod ablata nimia humorum copia, nec non solidorum resistentia, peristalticus intestinorum motus restituitur, atque humorum confluentia, unde alvi laxitas ea prorsus ratione, qua mejendi difficultas ob impressionem, atque inflammationem vesicę tolli viri cl. Mauriceau, (*i*) & Mesnard (*k*) testati sunt. Hanc aliis etiam medicamentis pertractandam refrigerantibus & emollientibus docuit prę cęteris Mauriceau, ne propter nisus vehementiores abortus sequatur: quæ etiam tunc cum urinę ardor, aut aliud simile vitium morbo ansam dederit, opportunissima existunt. Sed de his plura ubi de calculo dictum est. (*l*)

XXII. *Abortus, qui a nimia vasorum plenitudine proficiscitur frequenti venæ sectione &c.*) Miratur summopere cl. Mauriceau, ubi abortus suspicio contingat, obstetrices, atque plerosque Medicorum sericum Kermesinum minutim incisum, aut grana Kermes, ut Jo. Fortis, aut pelliculas internas ventriculorum gallinę, ut Mullerus pręcipit ex ovo sorbili exhibere, ad credendum vehementer adducti, hęc ubi in stomachum ingesta sint utero mederi posse, fœtibusque, quos continet. His addi posse videntur pulvis aquilinus in vino austero exhibitus, pulvis mirabilis ab eodem Jo. Forti dictus (*m*) ex utero leporino, rasura ebur. & ligno aloes an. in ovo sorbili a ℈ i. ad ʒ .s. propinatus, sal item Astacorum fluviatilium, tinctura coral. quorum meminit Hartmannus, conserva rosarum cum pulveribus adstringentibus a Dioscoride commendata, specificum Solenandri ex mastich. thur. alb. a ʒ .s. myrtil. bol. armen. orient. lacrym. sanguin. dracon. a ℈ .s. ut f. pulvis, cujus ʒ i. infarciatur dactylus ejecto nucleo ligneo, involvatur charta, madefiat, deinde vino clareto, & calefiat sub cineribus, deinde edatur. Sed mirandum magis fuisset, si ad ea quę extrinsecus proponuntur attendisset, tria illa pulcherrima ut rarissima ab Aetio laudata, lapis aetites brachio adligatus, lapis in vulva, aut corde, aut intestini Cervę repertus, tritici granum intra panem casu repertum sinistro brachio adligatum, ungula ursi collo appensa a Nicolo laudata; sicut Jaspis viridis collo appensus efficacissimus a Marcello, & Sex. Emp. habitus, quę non alia virtute prędita esse posse existimaverim, quam alia amuleta sępe a nobis commemorata, quę si de specifica eorum proprietate sermo sit, a ratione tam aliena sunt, quam quę alienissima, ac prorsus ridicula. Ut nimirum in omnium morborum curatione, eorum causis tollendis omni animi contentione studendum, ita si mulieres ad abortum proclives solis specificis pertractemus pessime eisdem, ac fętibus, quos gerunt, consulemus. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non posse saluberrimum ipsius Mauriceau, Ludovici Mercati, Roderici a Castro, Jo. Fortis, Mesnard aliorumque, quorum supra meminimus consilium, qui abortum ex repletione sanguinis sectione venarum superiorum, vel ante gravidationem, vel primis gravidationis mensibus felicissime præcaveri sunt arbitrati. Primis, inquam, gravidationis mensibus, & iis omnibus servatis conditionibus, quas ne repetendo obscuriores faciam, libens prætermitto.

XXIII. *Qui ab ejusdem raritate nimia, & expansione, quiete corporis animique &c.*) Quietem corporis, abstinentiam a coitu vel primis conceptionis diebus commendasse videtur Hippocrates, quo loco inquit: *Si mulier genituram se concepisse cognoverit, primo tempore, non amplius ad virum accedat, sed quiescat*, ne videlicet prima fœtus stamina, quæ propria adhuc membrana obducta non sunt, corporis agitatione extra uterum elabantur. Hinc longius progressus cl. Mauriceau eo facile adductus est, ut crederet satius esse gravidas mulieres nimia corporis quiete, quam agitatione gubernari, cum majus ex hac, quam illa abortus periculum impendeat. Quod cum in quibuscumque mulieribus verum esse constet, tum vero maxime in iis, quæ ad abortum ob nimium sanguinis orgasmum proclives sunt, facit potissimum ea ratio, quod violento corporis motu cum solidæ partes, musculi præsertim vehementius, & frequentius contrahantur, fluidas majorem in modum atterunt, fundunt, exsolvunt, unde agiliores, mobilioresque particulæ a reliquarum nexu solutæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque intendunt, unde abortus causa augetur, au-

con-

(i) *l. c. cap.* 15. (k) *l. c. art.* 5. (l) *lib.* 3. *cap.* 11. *p.* 149. (m) *Cap. de abortu.*

confirmatur, cum otio torpidi reddantur spiritus, & minus ad motum apti, solidæ partes relaxentur, unde humores plus æquo rarescentes ad segnitiem, lentoremque disponuntur. Sed nulli secundam vim habet ad nimium sanguinis orgasmum, ac rarescentiam compescendam quies animi, & tranquillitas, seu a vehementibus, & fortibus affectibus intenta, ac diligens abstinentia, ira præsertim, qua spiritus vehementer commoveri, atque expandi contingit, pulsum, & respirationem fieri concitatiorem, sanguinem magno impetu ad partes omnes propelli, quæ propterea eodem rarescente incalescunt, rubent, tument, unde agitatio, furor, mentis perturbatio.

Diæta tenui, ac refrigerante, ut sunt ptisanæ avenaceæ &c.) His diæta tenuis addenda videtur, & ex alimentis instituta quæ insipida sint nullo non modo aromatum, aut acrium, odoreque fragrantium herbarum conjugio alterata, sed quæ refrigerandi virtute insignita sunt, ut fere ptisanæ avenaceę, hordeaceæ, juscula ex carnibus agninis, vitulinis, endivia, acetosa, lactuca, aliisque id genus in acetariis comesta, omnimoda vini abstinentia, aut illud tenue, & oligophorum, ejusque loco aqua saltem variis diei horis; pręsertim ardente Sirio, eaque succo limonum, berberum, aliisque id genus acidis vegetabilibus alterata, quæ suavi acore, quo sunt prædita sanguinis partes blande figendo, & ejus texturam quasi constringendo ejus æstum fervoremque egregie compescunt. Quę emolumenta in mulieres quoque facilius emanabunt, si emulsionibus ex seminibus frigidis frequenter utantur, quæ lævibus oleosisque particulis, quibus scatent tenujores, agilioresque particulas irretiunt, obtundunt, eisque blandam consistentiam conciliant, quibus potissimum opus est, ut deleantur illa præjudicia, quæ nimia sanguinis rarescentia, atque orgasmus humorum minantur.

XXIV. *His additi pulveres ex rasur. matr. perlar. ocul. cancr. &c.*) Novit hæc cl. Hoffmannus (*n*), & ubi ex nimia sanguinis ebullitione in gravidis dolores in lumbis cum pulsuum celeritate, inquietudine, & vehementiori infantis in utero motu abortum indicare videntur præter quietam corporis continentiam cum tranquilla mente, & tenui diæta junctam pulveres temperantes, nitrata cum aquis nucistæ, florum Chammomil. lilior. alborum, conval. cerasor. nigror. exhibitas promptissimum ferre auxilium tradit. Verum si quid sentio quamvis haud inficias ire ausim temperantes pulveres, ac nitrata eximiæ esse virtutis ad nimium fervorem, æstumque sanguinis coercendum, eadem tamen ex aquis, quæ mitissima vi pollent cardiaca præter temperantem, aut jusculo refrigerantibus herbis alterato propinandas traderem, non iis quę grati odoris fragrantia donantur, quæque subtiles cum habeant partes languidum spirituum, atque inde consequens solidarum partium motum augent, fluidas exagitant, fundunt, exsolvunt, unde major sanguinis rarescentia, atque expansio facile subsequitur.

XXV. *Qui a tenuitate, fusione, acrimonia, pulveres ex coral. mastich. &c.*) Quæ calorem æstumque sanguinis comprimere valent, eadem & nimiam tenuitatem, fusionem, acrimoniam infringere etiam me tacente facile omnes intelligunt. E. m. sunt aquea omnia, vegetabilia, quæ insipida, & refrigerantia sunt vel sola, vel subacidis mixta, seu naturalibus, ut suc. limon. rib. berber. &c. vel absorbentibus dictis ut matr. perlar. ocul. cancror. emulsiones ex seminibus frigidis, quæ non solum nimis fluxiles humores incrassant, sed etiam solidas partes ea ratione afficiunt, qua opus est ad stagnationes in iis, corrugationes, corrosionesque, quæ uteri hæmorrhagiis, atque abortui occasionem præbent præcavendas. Si hac ratione operari nonnulli contendant pulveres ex coral. mastich. aliisque specificis ad præpediendum abortum habitis non erit cur multum pugnemus, quemadmodum etiam si eamdem virtutem tribuant trochis. de Spodio, de Carabe, quorum illi ex rosis rubris, spodio, seminibus acetosæ; portulac. amil. torrefact. balaust. berber. gum. arabic. & similibus componuntur; hi vero ex cor. cer. ust. gum. arabic. coral. dragant. hypocistid. mastich. thur. mucilag. semin. psyl. aliisque id genus, nec non gelatinis rasur. ebur. & cor. cer. in aq. tormentil. plantag. quæ omnia in incrassantium, & edulcurantium classe adnumerantur. Vel enim terrestres partes in sanguinem vehunt ad motum minus aptas, ideoque ipsius motum,

(n) *Cap. 9. de convul. uter. sive abortu sect. x.*

tum, ac subsequentem dissolutionem retardant, ut sunt ossa Animalium usta cor. cer. ust. coral. & terræ omnes bolares: vel humores non modo nimis solutos figunt, atque condensant, sed etiam adstringunt, ut radic. bistort. tormentil. folia plantagin. balaustia & similia, vel gelatinosas, pingues, mucilaginosas, glutinosasque partes suppeditant, quæ convenientem humoribus consistentiam conciliant, ut sunt juscula ex carnibus Animalium juniorum, præsertim vero extremitatum, eorumque gelatinæ, uti & gelatinæ cor. cer. Ebur. quæ omnia gelatinosa sunt substantia, vel quæ suapte natura glutinosa sunt, ut gum. arabic. tragacant. mastich. & similia vel mucilaginosa, ut sunt mucilag. semin. psyl. malvar. violar. quæ in hectica humorum resolutione tanti facit Renzerus, ut eadem ceteris omnibus facile anteponat. Quid de lacte dicam una cum chocolata epotum, quod vel iis in deliciis esse solet, quę a quocumque cibi genere abhorrent? Profecto cum in quacumque humorum tenuitate, fusione, acrimonia eximias habeat facultates, tum longe maximas habere in eo casu, in quo stomachus levissimo quovis medicamento subverti solet; & insignem nauseam, ac fastidium pati notissima res est.

XXVI. *Qui ab inanitate ob inediam liberaliori, atque opimo victus genere.*) Inediæ potissimum tollendæ usu alimentorum boni laudabilisque succi, & in ea quantitate, quæ & matri, & fœtui nutriendo sufficiant studuisse videtur Mauriceau (*o*) dum in diætæ gravidarum regimine carnibus utendum tradit juniorum Animalium, vituli, volatilium, pullorum elixis, aut assatis ad earum beneplacitum, ptisanis herbaceis, acetosæ scilicet, lactuc. cicor. borrag. quibus defæcatus sanguis depuretur, aut etiam piscibus fluentium aquarum, vino temperato, quo digestio promoveatur, & stomachus, qui plerunque debilis est confortetur. Quæ cum plerunque bene cedant in gravidis bene se habentibus, in iis vero, quæ inanitate sanguinis ob inediam laborant, tanto sunt solatio, ut ab hoc uno auxilii genere omnis abortus præservatio sit repetenda. Jejunium præsertim cum in iis, tum vero maxime in istis evitandnm esse adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Cum enim nimia ciborum abstinentia mites gelatinosi succi absumantur, corpus exsiccetur, spiritus deficiant, extremi tubuli concidant, & perspiratio minuatur, unde acres, & impuri humores in vasis colliguntur, quibus nauseæ, dolores capitis, & stomachi vertigines, & syncopes, & contumaces vigiliæ, aliaque ejusmodi mala excitantur, quantum detrimenti afferre possit in inanitate sanguinis ab hoc potissimum fonte prodeunte lippis, ac tonsoribus judicandum relinquo. Quapropter si copiam cibi optimam cuique esse judicemus, ut præclare docuit Boerhaavius, quæ sequitur sensus refectionis, non torporis, quid non emolumenti sperandum in proposito casu inanitatis?

XXVII. *Qui ab inanitate ob diuturnam nauseam, ac vomitum iis, quæ iisdem occurrunt.*) Vid. com. 12.

XXVIII. *Qui ob tenuem diætam in morbis acutis paulo liberaliori victu in declinatione præsertim &c.*) Curationem acutorum morborum in prægnantibus satis insignem habere diversitatem circa venæ sectionem, purgationem, & diætam supra a nobis demonstratum est. De venæ sectione, & purgatione satis dictum. Nunc pauca de diæta addenda sunt, quam in morbis acutis non adeo tenuem imperandam esse prægnantibus mulieribus, ne fœtus suo fraudetur genio, neque tamen adeo liberalem concedendam, ne febris promoveatur, sed media quadam via incedendum esse, ea tamen cautione adhibita, ut in primis gestationis mensibus tenuior victus instituatur, in postremis paulo crassior, & copiosior, quia fœtus eo tempore majori indiget alimento, ostendit egregie Riverius (*p*). Si tamen in ea diæta aliquid peccandum sit satius esse ad paulo pleniorem victum accedere, quam nimis exquisitum, quoniam ex matris, & fœtus viribus præcipue salus speranda sit, idem animadvertit. Longius progressus Hoffmannus (*q*) qualitatem etiam alimenti assumendi præscripsit, eum videlicet in finem, ne in declinatione acutorum morborum fœtus ob ejusdem inopiam, quod non raro accidisse visum est, expellatur: atque illud quidem a jusculis carnium juniorum Animantium, præsertim vitulinarum, quibus incocta sunt hordeum, radix Scorzoneræ, & vitelli ovorum repetit; potum vero ex aqua hordei cum aqua Cinnam. succo ci-

(o) *lib.* 1. *cap.* 9. (p) *lib.* 15. *cap.* 16. (q) *l. c.*

citri, faccharo, & vino permixta. Nifi faccharum adhibendum fuaderet, nihil fane effet, cur minus multis placeret. Cum alibi vero demonftratum fit (*r*) in febrium curatione diligentiffime cavendum effe ab iis, quæ ftomacho adverfantur fermentationes incongruas fufcitando, digeftionefque difficiliores reddendo, cujus indolis juxta ipfum funt potiones dulces, emulfiones, & alia hujus naturæ facile fermentefcentia, unde in fulphurea, & nidorofa cruditate æftus, & fervor fanguinis intenditur, in acida vero corrodentis acrimoniæ fpicula augentur, fatius effe ducimus potiones nulla facchari additione parare, eifque acida vegetabilia admifcere, quæ fanguinis partes figendo efficiunt, ut ferofa parte ab aliis fecedente, atque ad Renes facile appulfa, urinæ copiofiffimæ promoveantur.

XXIX. *Qui ab infignibus hæmorrhagiis hæmorrhoidum &c.*) Vid. lib. 3. cap. 8. & lib. 5. cap. 3.

XXX. *Qui ex abortivis medicamentis eorum abftinentia.*) Vid. l. 5. n. 8.

XXXI. *Qui a molliori laxiorique habitu, aut laxiori, & humidiori uteri intemperie &c.*) Vid. lib. 5. cap. 4.

XXXII. *Qui ab externis caufis earum remotione.*) Vid. n. 8.

XXXIII. *Excepto metu, & terrore, qui venæ fectione animo ad quietem compofito pertractandus.*) Quoties mulieres poft vehementem terrorem in abortus difcrimine conftituuntur, præfertim fi fanguine abundent, & alias eidem obnoxiæ fuerint, venam fecandam effe docuit Hoffmannus (*f*). Cavendum tamen effe ne venæ fectio ftatim a terrore inftituatur, fi extrema adhuc refrigerata, & præcordia conftricta fuerint, rectiffime monuit; fed expectandam fpafmorum remiffionem fanguinifque ad extimas partes novum recurfum. Neque fane eum fefellit ratio defumpta ex cohibito per terrorem fpirituum influxu, & quafi fuffocatione, qua palpitatio cordis, atque anxietas propemodum fuffocativa inducitur, humorumque curfus retardatur, & quafi fiftitur, unde extremitates refrigerari, & tremere contingit, faciem pallere, excretiones fupprimi, partes quafi paralyticas concidere, & fi vehemens, & inopinatus fit terror, vires ita dejici, ut in fummum quoque vitæ difcrimen adducantur mulieres, cum jam conftanti experientia compertum habuerit venæ fectionem fub ipfo ejufmodi affectionum vigore celebratam ad promovendum potius, quam coercendum abortum difponere.

XXXIV. *Si mammæ detumefcant, extenuentur, dolores frequentes &c.*) Mammarum detumefcentiam, & extenuationem inter præcipua imminentis abortus figna recenfuit Hippocrates inquiens: *Si mulieri utero gerenti mammæ fubito extenuentur, abortus fequitur.* Neque ejufce rei ratio in arduo fita, defumpta ex fanguinis defectu in venis utero, & mammis communibus, ob quem fœtum periclitari docuit Riverius (*t*). His tamen alia addenda tradidit, dolores fcilicet frequentes, & fere continuos renes, & lumbos excruciantes, qui pubem verfus, & os facrum exporrigantur cum quodam ex utero egerendi conatu, quod certum imminentis abortus indicium conftituit, quatenus membranas, & ligamenta, a quibus fœtus utero alligatur tendi, ac divelli fignificant. Si hifce accedat fanguinis puri, vel ferofi, vel aquæ ex utero profluentis excretio, qua difrupta jam vafa, ac membranas, atque os uteri apertum effe oftenditur, nullum ambigendi locum relinqui vel ipfe cl. Mauriceau teftatus eft (*u*). Tunc vero nihil prorfus agendum haud dubie afferuit, cum præcaveri nulla ratione poffit. Hinc optime dictum ab Hoffmanno (*x*) imprudenter fe gerere, qui hunc potiffimum in finem adftringentia propinant; fiquidem fœtus jam feparati, vel etiam mortui retentio, & hinc ejus vel fecundinarum orta putredo, atque etiam cruoris retenti coagulatio, & corruptio gravia, & periculofa minatur fymptomata: de quibus docte B. Slevogt, ad quem curiofos amandamus (*z*).

(r) *Ibid.* (f) *l. c. p.* 299. (t) *loc. cit.* (u) *loc. cit.* (x) *l. c.*
(z) *In progr. de partus retardati nocumentis, differtationi de reftitutione in vitam fuffocatorum præmiffo Jen.* 1705.

CAPUT X.

De partu difficili, fœtu mortuo, & secundina retenta.

I. *Quoties fœtus debitam magnitudinem adeptus, quod nono plerunque mense contingit, excrementis stimulatus exire ex utero cogitur, at longius tempus insumitur, doloresque subito vehementiores, aliaque graviora symptomata Mulierem exercent, eam partu difficili laborare censendum.*

II. *Ejusce causæ sunt totius corporis debilitas naturalis, vel ab ætate nimis tenella dependens, vel nimis ingravescente, a morbis graviditatis: ejusdem corporis macies, & siccitas, nimia pinguedo, claudicatio, gibbositas, calculi tumoresque vesicæ, respirationis vitia, dolores colici, iliaci, hysterici, morbi acuti, variæ uteri affectiones, tumores, ulcera, adstrictio, obturatio, pravus situs, extraordinaria figura, imperforatio Mulieris, membranarum fœtus durities insignis, ut difficilius disrumpantur, aut contra tenuitas, ut facilius aquæ effluant, molæ uterum occupantes, fœtus mortui, nimis debiles, grandiores corpore, capite, hydropici, monstrosi, numero plures, contra naturam exeuntes, pedibus, manibus, genu, podice, humero transversi, funiculo umbilicali circa collum circumvoluto, intempestivi, & inordinati Matris motus, decubitu in ventrem, aere frigido rigidoque eadem in partu exposita, graviores animæ curæ, metus præsertim.*

III. *Partus difficilis si diu protrahatur & matri, & fœtui necem plerunque infert.*

IV. *Patet hinc ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fœtum extinguere: quibus addenda ea, quæ abortum provocant, unde reciproca mortui fœtus, & partus difficilis causa.*

V. *Excluso fœtu secundina quandoque retinetur, unde æquale vitæ periculum Mulieri impendet.*

VI. *Si partus difficilis accidat Matris debilitate, alimentis restaurantibus, vino genorosiori, cardiacis remediis, aqua suc. Meli. Cinnam. confectione hyacinth. pertractanda. Quibus successu temporis si dolores segniores sint, levioresque, clysteres addantur ex oleo Chammom. lilior. albor. irin. rut. cyclam., & carminativa decoctione addita Colocyntide injiciendi, tum ea omnia, quæ molis expellendis apta sunt alibi recensita.*

VII. *Si tenella sit, & angusta, aut provectioris ætatis ante partum, & in partu soli Clysteres ex decoctione altheæ, mercurialis, liliorum alborum additis oleis lilior. albor. chammom. irin. rut. cyclamin., pessaria in uterum ex butyro, adipe anserino, gallinæ, & similibus, oleum amygdal. dulc. etiam ore assumendum, & si plethorica sit Mulier venæ sectio ex brachio primum, mox pede visa sunt convenire, tum vero prædicta omnia impellentia.*

VIII. *Si absque hymenis laceratione graviditas contigerit, aut os uteri cicatrice aliqua obcaluerit, sectione chirurgica via aperienda.*

IX. *Si tardus sit partus, nullo autem graviore symptomate comitatus frequenter Mulier deambulet brachiis sustentata, doloribus veris urgentibus, & aquis effluentibus sella collocetur, nisi forte aquæ ob membranarum duritiem serius effluant, quo casu digito disrumpendæ, eo magis si extra uterum longius propendeant.*

X. *Si partus difficilis, ac laboriosus hæmorrhagiam uteri inducat, tunc fœtus statim extrahendus ope periti Chirurgi.*

XI. *Si contra naturam positus sit infans, perito pariter Chirurgo opus committendum.*

XII. *Si Mulier in nisu partus intereat, aut ante partum morbi alicujus vi pressa, vivi autem fœtus indicia adsint, sectio periti semper Chirurgi manu ventris & uteri instituenda, ut antequam pereat fœtus, ejiciatur. En quibus coerceri finibus debeat partus Cæsarianus.*

XIII. *Ubi ex prægressis causis fœtum extinguentibus, atque ex cessante ipsius motu admota ad ventrem manu, aut tepentium rerum applicatione ponderis sensu, dum ab uno in alterum latus se Mulier convertit, ventris frigiditate, oculis concavis, faciei pallore, partium extremarum frigore, mammarum flacciditate, fœtidi odoris ex utero excretione, secundinæ interdum ante fœtum exclusione, tenesmo, cuticulæ capitis supremæ dissolutione fœtum esse mortuum cognoveris, nec inflammationis periculum adesse, dicta omnia impellentia in usum vocanda: Secus statim fœtus mortui eductio tentanda, quemadmodum si omnia frustra adhibeantur, eaque manu primum*

mum si fieri possit, e contra vero etiam ferreis instrumentis.

XIV. Idem dicendum de Secundina retenta, quæ ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum prohibeat, debilis vero ac cachochyma sit Mulier, relaxantia, atque emollientia primum, mox impellentia, quæ in molis, & fœtu mortuo adhibentur, commode admittit.

XV. Si e contra inflammationis periculum adsit, & plethorica sit Mulier, fervidiorique temperamento prædita solam venæ sectionem ex brachio primum, mox pede, tum relaxantia, atque emollientia adhibenda traderem.

XVI. Si sanguinis hæmorrhagia urgeat, ad Secundinæ extractionem statim deveniendum, etiamsi vim adhiberi oporteat, quæ tamen in ordinariis casibus omnino evitanda cæteris remediis solum adhibitis, vel si Secundina in utero sit relinquenda.

XVII. Quæ si brevi naturæ opere non ejiciatur solis injectionibus ex decoctione malvar. alth. parietar. semin. lini addito oleo lilior. albor. & butyro magna copia primum, postea ex decoctione hordei, agrimoniæ, malvar. alth. & ol. amygdalar. dulc. pertractanda.

CAPUT X.

De partu difficili, fœtu mortuo, & secundina retenta.

I. *Quoties fœtus debitam magnitudinem adeptus, quod nono plerunque Mense contingit, excrementis stimulatus exire ex utero cogitur &c.)* Partus, qui septimo, octavo, & nono mense, aut etiam decimi initio contingunt, naturales esse, omnes fere Medici uno ore consentiunt, atque observationes cum multæ ac frequentes, tum certæ ac constantes institutæ rem ita confirmant, ut nullus ambigendi locus videatur. Quod æque de quinto, ac sexto Mense affirmari non potest, cum quæri a Medicis soleat, utrum fœtus secundum naturæ leges hoc in casu in lucem edi, ac vitam naturalem vivere possit. Quæstionem supra attigimus (*a*) effluxionis nomine illud nuncupantes cum Hippocrate, & Aristotele, quod in utero pro conceptione detentum intra septimum diem ejicitur, abortus vero, qui inter primum, & septimum mensem contingit; unde exempla a Montuo allata, a Valesio, a Cardano, ab Avicenna Raymundi Jo. Fortis doctrinæ inhærentes parvi facienda esse judicavimus. Par igitur ratio de iis omnibus, quæ a Francisco Valois, Ferdinando Mena aliisque proponuntur. Rationes porro, quibus ad suam confirmandam opinionem utuntur quanti faciendæ sint breviter videamus. Sunt autem fere quas trado. Si vivere fœtus potest, ut omnes concedunt, septem solum agens Menses (quod de toto Mensis spatio est intelligendum) rationi consonum videtur vivere etiam posse, qui circa sexti finem exoritur, si tamen distantia sit quinque, aut sex dierum tantummodo. Cum enim magna sit temperamentorum diversitas, ac Mulieres reperiantur robustæ adeo, vivaces, bonisque ac laudabilibus humoribus repletæ, quæ sex Mensium spatio id efficere possunt, quod aliæ possunt nono tantum, in eorum præsertim sententia, qui fœtum in ovi germine occlusum jacere, nihilque aliud esse generationem prætendunt, quam veram nutritionem, quid vetat quominus fœtui id accidere posse judicemus, quod quotidiana experientia compertum est in juvenibus, qui vix decimum quintum, aut sextum annum agentes ad eam magnitudinem facile increscunt, ad quam alii in viginti quinque annorum ætate constituti minime perveniunt? Nonne naturales actiones pro temperamentorum diversitate citius aut ocyus peraguntur, ac ciborum e. g. digestio in hoc homine paucis horis insignis contingit, quæ in aliis multo longiori temporis intervallo perfici nullo modo potest? Quemadmodum nimirum diversum est stomachi fermentum plus minus activum, atque copiosum, pari ratione si humores, quibus Mulier donatur, sint summæ activitatis, & copiæ, Embryonis partes omnes penetrari statim contingit, fibras vellere, protrahere, atque in eorum pororum interstitia sese insinuare, molem ei demum, ac robur addere, quo opus est ad perfectionem fœtus, qui in lucem proditurus est ad ea munia obeunda idoneus, quæ propria ejusdem sunt, præsertim si Parentes æquabili, bono, laudabilique temperamento sint præ-

(a) *Cap. 9. com. 9.*

diti, eademque valetudinis vi perfruantur. Quam quidem opinionem confirmant etiam egregia paritate a granis desumpta, quæ passim feruntur, quæ si copiosum satis nutritium succum inveniant, solisque radiis foveantur, germinant statim, atque ad maturitatem cito perveniunt, cum languida e contra remaneant, aut nonnisi ægre admodum lenteque protrahantur, quibus sufficiens alimenti copia deficit, quæque benignorum influxuum irroratione destituuntur. His tamen acquiescere nullo modo potest, qui sedulo, & accurate perpendat simplicem nunquam non semper, atque uniformem esse naturæ operandi modum, nec nisi necessitate coacta fuerit suas leges multiplicare, quod est argumentum prope certissimum in fœmina eadem ipsa ratione operari, qua in cæteris Animantibus, quibus certi partus termini constituti fuerunt, quosque paucis horis aut diebus exceptis nec præoccupare datum est, nec præterlabi. Ita Cuniculos per Mensem gestare videmus, Canes per duos, Asinas undecim. Qua igitur ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut soli fœminæ contigerit varium partus terminum sortitam fuisse, atque longe adeo diversum ab iis, in quibus alias generationis circumstantias easdem omnino esse, ac in Muliere procul dubio tenendum? Neque vero legem afferre aliquam valet, quod de plantis dictum est, cum insigne nimis inter has, atque illas discrimen intersit. Silentio prætereo diversos situs, in quibus plantæ excrescunt ceu totidem uteros esse considerandos, qui propterea in seminibus, eorumque productis summam mutationem inducere valent. Neque vero nobis objiciant naturam utut simplicem, diversa tamen ratione in Fœminis, & Animantibus operari, quin citra erroris suspicionem affirmari queat aliquid suæ simplicitati detrahere: pleraque Animalium certis statisque tantum temporibus parere: fœminas periodicas, atque ordinatas purgationes pati, quod in aliis Animalibus, Scimiis exceptis, non observatur: naturam diversos hosce effectus producentem mobiles etiam partus terminos in fœminis statuere potuisse, immo revera statuisse, cum fœtum septimestrem, octimestrem, nonimestrem, ac decimestrem vivere posse extra omnem dubitationis aleam positum sit: plantas demum licet substantias ab Animalibus diversas, defæcatissimo tamen succo excrescere, nutriri, ac diversos suppositos uteros fluidum iis solum suppeditare, cujus partes eorum poris, ac venis sunt proportionatæ, ideoque ad modum, quo plantæ nutriuntur immutandum ineptæ. Rationes enim omnes quæcumque excogitari possunt, nisi certa iis, atque multa experimenta responderint, nullius plane momenti (*b*), cum fœtus ante septimum Mensem in lucem editos ad abortus esse referendos ita supra ostenderimus, ut nullus ambigendi locus videatur.

Excrementis stimulatus exire ex utero cogitur &c.) Si Hippocratem audimus (*c*) non aliam ob causam fœtum debitam magnitudinem adeptum vim facere, ut extra uterum prodeat, quam ob alimenti inopiam existimavit. Verum hunc redarguit observatio, qua deprehensum est Mulieres succo plenas, & obesas æque ac macilentas, & adustas eodem fere tempore fœtus edere, cum hæ citius, ocyus illæ parere deberent: immo si gemellos, & numerosiores fœtus gestarent, cum duplo citius, & antea alimentis egerent, duplo citius, & antea expelli eosdem contingeret, nec debitam lactis copiam in lucem editos reperire, quam in quacumque Muliere expulso jam fœtu, & secundinis, fibrarumque uteri, peritonæi, musculorum Abdominis, quæ in tota graviditate mirum in modum distentæ sunt contractione subsequente, atque hinc sanguine in utero aggesto lochiorum nomine exeunte, tertio fere a partu die febricula primum excitata, mox tumore, dolore, duritie mammarum subsequente plus minus copiosam fieri experimur: quod est sanguinis ab hypogastricis arteriis cum mammariis communicantibus copiosi affluxus, eisdem infusionis, distensionis, repletionisque, qua prædicta symptomata exoriuntur, argumentum prope certissimum. Quæ sane efficere potuerunt, ut Galenus (*d*) ad aliam naturalis partus causam inquirendam facile adduceretur, atque ob id potissimum fœtum ex utero excludi existimaret, quod per os nutriri jam potest, aut in loci angustia contineri amplius nequit, perinde ac si fœtus etiam septimestris in lucem editus ore

(b) *Vid. Mem. di Trevoux Tom. 2. p. 3. art. 2.* (c) *De nat. pueri.*
(d) *de usu partium.*

ore lac non exsugeret, aut gemelli, grandioresque fœtus, & crassissimi duplo citius excludi deberent, cum tamen utrosque non minus commode gestari, quam unicos, & pusillos, qui frequentius per abortum ejiciuntur quotidie observemus. Hisce potissimum factum est, ut hæc sententia jam obsoleverit, atque aliam a cl. Stenone excogitatam amplecterentur, quæ ut alibi vidimus (e) in eo fere sita est, ut suadere quemque vellet ad credendum, intestinorum fœtus excrementa per alvum dejecta cum Amnii liquore commixta denuo ab ore fœtus exsugi, eo usque dum repetitis dejectionibus suctionibusque Amnii liquor ingratus odore, fœtidusque factus molestiam ori inferat, illumque ad exitum stimulet. Hujusce rei indicium satis clarum haberi posse conjicit ex Scrophæ fœtibus, in quorum ventriculis globulos fæcum repertos esse constat aliis similes, quibus tum in liquore Amnii, tum in intestino recto continebantur. Quam tamen firmis adeo validisque rationum momentis confutasse cl. Cyrillum ostendimus, ut qui Stenoni assentiri velit garrire, & somnia narrare videatur. Et sane si id verum esset, nonne cum aquis ante partum effluentibus semper aliquid fæculentum excerneretur, quod in partu nonnisi difficili quandoque accidere deprehendimus? Neque vero inficias ibimus nutritionem fœtus aliquam saltem magnitudinem adepti ab hoc liquore, cui circumfunditur ore hausto, vi stomachi concocto, succisque biliofo, pancreatico, & intestinali in chylum subacto per vasa lactea in sanguinem transeunte, reliquo in fæces lentas intestinorum motu ad anum usque propellendas abeunte repetendam esse, ut Graafii observationibus, & Hippocratis auctoritate ducti supra ostendimus (f), parvi facientes nonnullas alias observationes, quibus deprehensum est fœtus interdum sine capite in lucem edi, & nonnullos ore naribusque obturatis, quod est Freindio argumentum non levis momenti per os solummodo non nutriri, at illud contendemus rationi minus congruum videri cum succo alibili ore fœtus hauriendo tam fœtidam materiem a natura misceri, ac tunc potissimum ad exitum stimulari, cum collectis in ejus intestinis copiosioribus fæcibus, & vesica urinaria valde distenta molesta irritatione afficitur, quo sane consequitur, ut istorum pondere, & acrimonia compulsus jam quaquaversum nitatur, versus inferiora descendat, Matri Tenesmum creet, hinc ejusdem Musculis Abdominalibus violenter convulsis in pelvim pellatur, ruptisque membranis, & uteri osculo dilatato aquæ effluant, ac in lucem prodeat, ut fere Derelincurtius opinatus est, quem ita Verheyenius aliique in hac parte adeo sequuti sunt, ut non alio sensu fœtum maturum indigere aere existimaverit, quam ad fœces per validam inspirationem expellendas, unde vix natus easdem nigras, tenaces, & splendentes Mæconium dictas dejicit, atque aquosum, ac dilutum lac, quod primum e mammis secernitur haurit provido naturæ consilio, ut totus intestinorum canalis elueretur, & ne quid superesset, quod acrimonia sua fibras nerveas in vehementiores, & non ordinatas contractiones ageret.

At longius tempus insumitur, doloresque subito vehementiores, aliaque graviora symptomata &c.) Nemo ignorat instante partu torsiones, & dolores leviores circa lumbos, & uteri regionem exercere parturientem, mox sensim intendi, & fieri graviores. Id quod probe tenendum est, cum in hisce potissimum, aliisque symptomatibus supervenientibus tota difficilis partus essentia sita sit. Quotiescumque enim partus difficilis futurus est, debitas, atque ordinarias naturæ leges non observare adnotavit Riverius (g), sed longius tempus insumere, & dolores subito vehementiores, aliaque symptomata graviora comitantia habere. Quo loco animadverti velim, quod in hanc rem tradidit cl. Mauriceau (h), triplicem vitiosorum partuum differentiam assignans, laboriosi scilicet, difficilis, & contra naturam. Laboriosum eum quidem vocat, in quo & Mater, & fœtus, licet hic secundum naturæ leges prodire cogatur, capitis nempe vertice, ad uteri os internum, & facie ad Matris os cocygis obverso, insignes, ac non ordinarias molestias patiuntur: difficilem ad laboriosum referri posse putat, sed uno aliquo symptomate comitatum, quod eum retardat, atque cruciatum excitat: contra naturam demum, qui malo fœ-

(e) *aph. lib.* 3. *cap.* 10. *com.* 7. (f) *cap.* 1. *com.* 3. (g) *lib.* 15. *cap.* 18.
(h) *l. c. cap.* 10.

fœtus ſitu abſque manus ope, atque auxilio obtineri non poteſt: eos quidem naturæ niſus, ac conatus comitari, opemque Medicam expoſcere: hunc ſolum peritæ obſtetrici, aut Chirurgo committendum. De difficili igitur, ſeu laborioſo, quæ nomina promiſcue a pleriſque uſurpata fuerunt, hic nobis dicendum, ſubtilioris diviſionis a Mauriceau traditæ minus ſollicitis.

II. *Ejuſce cauſæ ſunt totius corporis debilitas naturalis*, *vel ab ætate tenella dependens*.) In eo autem cuncti fere conveniunt, ut cauſas vel ad Matrem referant, vel ad fœtum, vel ad utrumque. Matrem quod ſpectat, cum ad bonum partum, ut ait Galenus, non unius, ſed duorum corporum vigore opus ſit, Matris potiſſimum conatus neceſſarius eſt in valida inſpiratione conſiſtens, diaphragmatis protruſione verſus inferiora, & compreſſione viſcerum, quæ in fundum uteri fortiter impacta ipſum, & fœtum deorſum impellunt. Hi conatus ut plurimum conducunt ad partum faciliorem, quippe Mater fœtum dudum mortuum expellere valet, ſi tamen illud accurate attendatur, ut Matris conatus fœtus conatum ſubſequatur, non præveniat, ne ſcilicet Mater inani opera eas vires peſſundet, quæ legitimo partus tempore ſunt reſervandæ. Quinam autem conatus in Matre eſſe poteſt, quæ debilitate totius corporis laboret vel nativa, vel propter ætatem, ut in juvenculis, & vetulis contingit adnotante Riverio (*i*)? In juvenibus nimirum vias anguſtiores eſſe perſpicuum eſt, in vetulis partes omnes ſicciores, durioreſque, quæque difficilius neceſſariæ dilatationi cedunt, ut difficiliorem oſſium uterum ambientium articulationem ſilentio prætercam, quæ fœtus excluſioni reſiſtunt. Jam præcipuos graviditatis morbos ſi quæras, nauſeam, vomitum, cordis palpitationem, ſyncopem, alvi fluorem, ani hæmorrhoides, alvi ſtypticitatem, mejendi difficultatem eſſe ſupra demonſtratum eſt, quibus vel propter alimenti defectum, vel bonorum ac laudabilium ſuccorum excretionem, vel repetitas venæ ſectiones ad eos profligandos neceſſarias ſummum fit ſpirituum diſpendium, unde totius corporis vis, ac robur maximopere labefactatur. Quid de ejuſdem corporis macie dicam, & ſiccitate, aut nimia pinguedine vix ſuppetit, cum emaciatis id ipſum contingere, quod vetulis jam cl. Mauriceau adnotarit, ut ſicciores ſcilicet durioreſque earum partes neceſſariæ dilatationi reſiſtant, pinguibus vero, ut viæ uteri comprimantur, & anguſtiores evadant, ut Riverius teſtatus eſt. Quid ſi claudicantes Mulieres ſint, gibbæque? In his nempe partes reſpirationi inſervientes male conformatas eſſe plerunque contingit, aut ſaltem plus æquo debiles, unde ſpiritus ad fœtus excluſionem neceſſarius cohibetur, in illis vero ipſa oſſa uterum ambientium vitio aliquo affecta, quo liber fœtus exitus præpediatur. Si calculis vexetur Mulier, tumoribuſque veſicæ, hæmorrhoidibus, an dolores eo uſque augere poterit, aut tanta vi premi, quanta opus eſt ad fœtum impellendum? Id quod de reſpirationis vitiis multo magis eſſe intelligendum manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari.

Dolores colici, *iliaci*, *aut hyſterici*.) Dolores nothi, qui fœminis aliquando accidunt ſunt plerunque colici, iliaci, aut hyſterici, qui tamen a doloribus parturientium legitimis & optimis diſtingui poſſunt, ſi quod in hanc rem tradit Etmullerus (*k*) diligenter ſervetur, ut nempe dolorum partus ſit maxime proprium continuo ex lumbis incipientes ſecundum Abdomen deorſum protendi ad regionem pubis uſque, hinc clunes, & coxas occupare, & ita tremorem genuum inferre, qui ſpaſmorum eſt effectus. Quibus addendum, quod olim docuit Aetius (*l*), quem memorat Jo. Fortis, facilis ac ſecundum naturam futuri partus ſigna eſſe pectinis, & ſuperioris ventris gravitatem, pudendi ardorem, uterum ad inferiora procumbentem, os uteri hians dilatatum, & humectum, inguina, ac pubem prætumidam, aſſiduam mejendi cupiditatem, copioſum humorem effluentem, mox tenujorem ſanguinem, & tandem fœtum. Quoties autem ii ſuperveniunt alii abeſſe plerunque ſolent, niſi ſimul conjuncti ſunt, veros tamen ac legitimos impediri adnotavit cl. Mauriceau (*m*), atque hac ratione partui nocere. Quid de morbis acutis judicandum, quos partum cruciatibus plenum, atque infelicis exitus parere, docuiſſe viſus eſt Hippocrates inquiens: *Mulierem gravidam morbo quopiam acuto corripi lethale*? Quinam autem ſint acuti morbi indicavit cl. Mauriceau, eoſque ad vehementem febrem, ad ſanguinis fluxum,

(i) *loc. cit.* (k) *V. Hallen. art.* 1451. (l) *Tetr.* 4. *ſer.* 4. *cap.* 22. (m) *loc. cit.*

xum, ad frequentes convulſiones, dyſenterias, aliaſque ſimiles aptiſſime retulit: unde optime ab Etmullero dictum (*n*) tres eſſe circumſtantias præ reliquis, quæ partum difficilem periculoſum reddunt, fœtum mortuum, hæmorrhagiam partum præcedentem, aut convulſiones.

Variæ uteri affectiones &c.) Sed jam ad uteri vitia ventum eſt, quæ a variis morbis illum obſidentibus, tumoribus nempe, ulceribus, adſtrictionibus, obturationibus, aliiſque ejuſmodi deſumi ſolent, ſi Riverium audimus, a cauſis præternaturalibus oriundis; quocum tamen cl. Mauriceau minime conſentit adſtrictiones, obturationeſque aut naturales eſſe exiſtimans, aut ab aliquo præcedente morbo oriundas, ut tumore, apoſtemate, ulcere, carnis excreſcentia in ipſius collo, aut interno orificio, aut calloſa aliqua cicatrice a violento partu inducta, quem prius paſſa fuerit: Ad naturalem quidem refert pravum uteri ſitum, aut extraordinariam figuram, orificium nempe nimis anguſtum, durum, calloſumque. Qui revera maximi eſt momenti, cum certiſſimum & ipſe crediderim in Etmulleri ſententia, veras difficillimorum partuum cauſas non adeo dependere a pravis poſituris infantium in utero, quam a perverſo ipſius uteri ſitu: Quo enim majorem gravidæ fœtum geſtant, eo altius uterum in ventrem aſſurgere, cum cavitas pelvis non ſufficiat ad capiendum prægrandem uterum uno, vel pluribus infantibus ex omni parte abſolutis una cum ſecundinis, & humoribus repletum, exinde neceſſario ſequi ultra oram pelvis in cavitatem ventris uterum aſcendere, atque tum poſituram naturalem aut retinere, aut non: ſi retineat vocari uterum rectum, & bene ſitum, atque tunc acuminatam ejus partem recta tendere in cavitatem pelvis, fundum vero circa umbilicum verſari: Poſitura autem mutata huc, vel illuc aliquantulum inclinatum uterum obliquum, vel prave ſitum appellari, quorum inſigniores ſunt quatuor: primus quando os uteri nimis ſuſpenſum ab antica parte ad oſſa pubis adigitur, & infans capite in oſſa pubis facile impingens hæret immobilis, aut quod deterius eſt capite ſuper iſta oſſa transfertur. Secundus pravus uteri ſitus quando in ventroſis Mulieribus uterus pronus propendet ore ad os ſacrum converſo. Tertius quando fundus uteri in latere ſiniſtro paulo altius, vel demiſſius ponitur, ore ſpinam dexteri oſſis ilii, vel pubis converſo: huic contrarius eſt quartus, & ultimus. Ex his, & hujuſmodi obliquis uteri poſituris oriri partus difficiles, unde Matris, vel infantuli utriuſque interitus ſequitur, niſi ſolertis obſtetricantis opera ſerventur. His ego addendum quoque traderem ipſam imperforationem, cujus ſupra meminimus, quamque Mulieribus accidiſſe oſtendimus ab ipſa Mauriceau memoratas (*o*), quæ ſine inciſione membranæ parere nequaquam potuerunt. Quid ſi membranæ fœtum involventes duræ adeo ſint, ut difficilius diſrumpi queant? Quod ſane impedimento quandoque eſt, ne ad exitum fœtus proxime accedat, aut citius quam par eſt iiſdem diſruptis aquæ effluant? Quid futurum ſit in eo caſu præclariſſimo conſtat exemplo Nobilis juvenis a Jo. Forti memoratæ, in qua completo jam naturalis geſtationis ſtato tempore, cum laxato uteri ore plurimum aquoſi humoris effuſum fuerit, tandem tenujor ſanguis, inter cætera ſymptomata partus difficultatem confirmatam fuiſſe tradidit (*p*), *cum ob humiditatis inopiam fœtus multo difficilius erumpere poſſit*. Quid ſi Molæ uterum occupent, aut Secundinæ prius ſibi exitum parent? Ab hoc potiſſimum fonte enormes ſanguinis hæmorrhagias exoriri, quibus in mortis diſcrimine & Mater, & fœtus prope certiſſimo conſtituantur, niſi prompte excludatur, proculdubio tenendum.

Fœtus mortui, nimis debiles, grandiores corpore, capite, hydropici &c.) Si fœtus vitia contemplemur ea potiſſimum ad eumdem mortuum, putrefactum, aut labe aliqua infectum, aut morbo debilitatum referuntur. Ubi enim alterutrum eorum contigerit nihil virium conferre poſſe ad ſuam excluſionem manifeſtum eſt. Quid ſi grandiore corpore, aut capite ſit præditus, aut non ſoli, ſed plures in utero reperiantur (*q*)? Grandiores fœtus difficilius excludi, gemellorum partum laborioſiorem ut plurimum eſſe conſueviſſe adnotavit laudatus Riverius. Grandiores autem eſſe poſſunt naturæ vi, aut morbi cauſa, ut quando hydropici fiunt, aut monſtroſi formantur, ut cum bino capite præditi ſunt, aut duo ſimul

(n) *V. Hallen. art.* 1461. (o) *Cap.* 8. *com.* 2. (p) *l. c.* (q) *V. cap.* 9. *com.* 10.

mul uniti jacent, aut molæ alterique extraneo corpori adhærentes demonstravit cl. Mauriceau, de quibus tamen si quis curiosius doceri velit adeat necesse est egregium Fortunii Lyceti tractatum, qui elegantissimis tabulis innumera, eaque pulcherrima Monstrorum exempla contemplanda exhibuit (*r*).

Contra naturam exeuntes pedibus, manibus, &c.) Figura etiam, seu situs vitiosus fœtus partui difficili plurimum tribuit. Quæ res clarius innotescet si nono circiter Mense fœtum contemplemur, qui cum in utero sederet, ut minus Matris venter ad plenitudinem cresceret capite, & collo inclinato genubus versus genas, calcaneis ad nates retractis, manibus vel demissis, vel amplectentibus pedes impatiens tandem angusti carceris caput elevat, spinam dirigit, manibus, & pedibus nititur, huc atque illuc volvitur, deorsum tandem ad os uteri prolabitur capite, manibus, & pedibus sursum erectis. Quid igitur si pedibus primo prodit infans, aut manibus, aliisque indicatis modis? Fit hinc nimirum, ut egresso corpore orificium uteri internum circa collum se stringat, ita ut caput adhuc hæreat in utero. Tales fœtus Agrippæ dicuntur, quemadmodum Aetius docuit, quem omnes fere Medici sequuti sunt. Nisi hæc omnia contingant in vario manuum, & pedum nisu, circumvolutionibusque, fieri tamen potest, ut funis per collum ducatur, & supra frontem reflectatur, ut Bartholinus animadvertit (*f*), quandoquidem idem supra frontem Embryonis naturaliter fertur, atque reflexus per occipitium decurrens, ut plurimum anteriore parte delabitur, & fœtus collum circumdans ad ventrem descendit, & in illo implantatur, ut fere Jo. Helvigius (*t*), & Harvæus (*u*). Quo sane fit, ut implicet sese, eumque trahat, intricetque funiculum, unde difficillime egredi possit, & interdum suffocetur. Quæ ne inconsulte dicta reputentur Harvæus præsto est (*x*) inquiens: *Si itaque anteriore etiam parte delabatur, collumque circumdet, quia hac ratione brevior evadit fœtum retrahendo, vel simul secundinam cum fœtu ad exitum rapiendo partum reddit difficilem, immo in ipso egrediendi conatu Embryonis fauces laquei instar constringit, eumque strangulare potest*: ut silentio prætercam, quod in eamdem rem tradidit Etmullerus (*z*): *Ex parte fetus fit laboriosus partus, si funiculus umbilicalis, qui cingit communiter frontem fetus aliquot gyris sit circa collum circumvolutus, ita ut quasi laqueo suffocandus prodeat*. Quid ego aut Hildanum commemorem (*a*), aut Rodericum a Castro (*b*), aut Thomam Bartholinum (*c*), aut Bauhinum (*d*), aut Mellium (*e*), aliosque, qui collis fœtuum circumductos umbilicales funiculos, strangulatosque vidisse testati sunt, si pro his aliisque innumeris sat aperte loquatur Bonhius (*f*) cum ait: *Accedit quod luctuosa aliquando satis testatur experientia funiculum umbilicalem collo fœtus nascentis ita circumvolvi, ut in ipso hujus enixu incongrue tensus illum brevi extinguat?*

Intempestivi, & inordinati Matris motus &c.) Quamvis circumvolvi facillime ob pueri conversiones Hippocratis mentem explicans notavit cl. Zuvingerus (*g*), quia, ut superiori capite vidimus (*h*) cum circumagatur funiculum umbilicalis in utero, dum puer volvitur, idcirco sæpius evenit cervicem, aut jugulum ab eo intercipi, & irretiri: *tunc vero & Matrem in partu laborare, & puerum aut interire, aut difficilius exire* (*i*), implicationibus tamen intempestivos, & inordinatos motus Matris tribuere sentiendum est. Hinc scite Riverius (*k*): *Motus parturientis intempestivi partum retardant, cum illa ubi opus sit stare, decumbere renuit, vel inopportune agitatur, unde contingit fetum vel non posse exire debita figura, vel illam amittere ob Matris motus præposteros*: id quod vel delicatis nimis sensibilibusque Mulieribus contingit adnotante Jo. Forti (*l*), quæ varie se jactant, & inordinatim movent, aut quemadmodum ostendit cl. Mauriceau (*m*) dolorum metu minus vires suas exerunt, ut fere illæ solent, quarum dolores leviores sunt, aut rarioribus intervallis recurrentes, quo sane consequitur,

(r) *Tract. de monstris*. (f) *l.* 4. *p.* 289. (t) *Schroch.* (u) *Exercit. de partu apud Manget. Bib. Chir. T.* 3. *p.* 845. (x) *loc. cit.* (z) *T.* 2. *p.* 883. (a) *Cent.* 4. *obs. chir.* 57. (b) *Exercit. Medic.* 21. (c) *lib. anat. reform. c.* 27. (d) *Apud Schenkium lib.* 4. *as. med.* (e) *lib.* 3. *pag.* 297. *cap.* 9. (f) *Differt. de renuntiat. vulner.*
(g) *In not. sup. Hippocr. apud Foesium p.* 319. (h) *Com.* 10. (i) *Hippocr. de octim. part. p.* 258. *n.* 30. (k) *Prax. med. lib.* 15. *c.* 18. (l) *l. c.* (m) *l. c.*

tur, ut fœtus vel secundum debitam figuram exire non possit, vel ob præposteros Matris motus illam amittere, vel nullo adjuvante Matris nisu difficillime egredi. Intempestivis motibus minus peritæ obstetrices præ cæteris plurimum tribuunt, quæ ut egregie subdit Riverius (*n*) *justo citius parturientes incitant ad conatus expulsionis, & spiritus cohibitionem, dum adhuc ligamenta fœtus utero firmiter adhærent: unde virium exsolutio subsequitur, quæ postmodum in ipsa partus hora non sufficiunt. Immo vero dum Obstetrices parturientibus præmature persuadent tempus pariendi instare, fit ut illæ omnes vires ad excernendum fœtum intendant, & sæpenumero vasis violenter divulsis in non leve discrimen præcipitentur.*

Decubitu in ventrem aere frigido &c.) Quid si male decumbat parturiens? Qualis esse debeat decubitus egregie docuit Hippocrates, quo loco inquit: *Lectum jubeto ad caput sublimem habere, ut declivis sit in pedes, animadversione habita, ne prona sit homo ipsa* (*o*). Quid si dolorum impatiens in ventrem vertatur, & frigido rigidoque aeri sese exponat, coxis, & cruribus in libera contractione positis, spatio inter stratium, & vulvam vix relicto, ut fœtus sine noxa prodire possit? Si uterum in partu sese colligere, & constringere ad exclusionem fœtus, & si nimia fuerit illa constrictio, ac fœtus corpus tenellum vehementer comprimat eum suffocare posse Riverius testatus est (*p*), quæ damna, quæ pericula ex uteri compressione in ventrem jacente Muliere? Gravia esse, & lethalia, ejusce collocationis incommoda facit potissimum non solum retundi ab ea, & deludi vim, ac nisum illum, quo sibimetipsi molitur exitum fœtus in partu, sed usque adeo violentis, & crebris in ventrem pressionibus puerperæ ventrem objici, ut cum hæc in atrocitate dolorum irrequieta, & impotens sui circumagatur, calcitret, furat; tunc etiam gravissime laboret in utero fœtus; in partu vero compressus inter stratium, & corpus Matris facillime suffocetur, & pereat. Quæ pernicies abest a frigore? Totum inhorrescere corpus experimur, stridere dentibus, convelli. En Hippocratem (*q*): *Frigida semper convulsiones provocant*: & alibi (*r*): *Flatus oritur e terra, qui frigidus est, & siccus, & mortificans, indurans, & exsiccans*: & de natura pueri (*ſ*): *Frigus indurat, quæ in ventre sunt*. En Hoffmannum (*t*): *Aer nimis frigidus ad affectus spasmodicos disponit, & vasa coarctat*. En speciatim Riverium (*u*): *Sic aer frigidus & siccus, & flatus aquilonaris parturientibus valde infensus est, quia totum corpus constringit, sanguinem, & spiritus ad interiora repellit, & infanti a repentibus illis locis exeunti valde noxius est.*

Graviores animi curæ, metus præsertim.) Tristissimos graviorum animi affectionum effectus in gravidis Mulieribus vidimus capite superiori (*x*), ostendentes retardari potissimum sanguinis cursum, hinc in uteri vasis subsistere ea ratione, qua aut disrumpantur, ut plus quam par est in extremitatibus dilatentur, unde hæmorrhagia, & abortus. Si vero hæmorrhagiam, & abortum promovere valent, cur mechanicam uteri structuram, aut fœtus motum, & situm, aut matris spiritum afficere ea ratione non valeant, qua naturalis partus ordo perturbetur? Præterquamquod hæmorrhagiam, & abortum necem fœtus inferre posse ex dictis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

III. *Partus difficilis si diu protrahatur & matri, & fœtui necem plerunque infert.*) Egregie docuit Hippocrates (*z*): *Puer cum partus instat, laborare incipit, & in periculum venire, cum in utero vertitur*. Licet enim magnam spem fortunati exitus faciat in partus discrimine rectus infantis situs, qui plerunque talis est, cum dorso vertebris lumborum matris obverso, cruribus decussatis, manibus ad genua positis, naso pugnis interjecto infans sedet, ut ostendit cl. Deventerius (*a*), licet justa collocatione in cubili, aut sella ad pariendum mater componitur, locus eligitur bene munitus, & purus: arcentur injuriæ aeris præsertim frigidi: adsunt Mulieres sociæ comitesque laborum, quæ puerperam fulciunt, recreant, fovent, confirmant: assidet obstetrix, quæ prodeuntem fœtum humaniter excipit: momento tamen sæpe omnis spes bona excidit,

(n) *loc. cit.* (o) *juxta version. Marin. p.* 103. (p) *Cent.* 2. *p.* 487. *obs.* 7. (q) *l. de fractur. p.* 191. *n.* 37. *Marin.* (r) *De morb. popul. sect.* 5. *p* 143. (ſ) *in com.* 6. *p.* 68. (t) *Tom.* 3. *p.* 105. (u) *l. c.* (x) *com.* 10. (z) *De octimestr. partu ex vers. Foes. p.* 258. *n.* 30. (a) *Op. Chir. nov. lum. cap.* 23. *p.* 75.

dit, cum & recti situs in pravum perquam facilis mutatio sit, & ad rectum ea se insperato adjungant, quæ puerum de vitæ statu, antequam nascatur, dejiciunt. Quid porro sperandum in eo casu, in quo licet uteri positura sit percommoda, fętus tamen in illo prave sese vertit? Nil facilius esse, quam ut funiculo stranguletur notavit Helvigius (*b*), compressis vero umbilicalibus vasis in angustiis viarum colli uteri, & vaginæ ea ratione, qua sanguinis circuitus præpediatur, ut animadvertit cl. Deventerius, brevissime exanimatus infans excedat e vita. Quid si funiculus, & infans a frigore occupentur? Tanto citius sisti sanguinis circulum, & convulsione oborta perire ex superius dictis manifesta res est. Quid si convellantur vehementius fœminæ, pedibus calcitrent, ac præ doloribus fere ad insaniam redigantur? Sub iis nempe immoderatis motibus funiculum umbilicalem disrumpi, aut fœtum etiam ipsum convulsiones ita corripere, ut dilacerato funiculo intereat in ipso partus exitu, dilaceratum funiculum secum ferens sentiendum est. Apte cadit in hunc locum, quod tradit Fabricius Hildanus de duabus Mulieribus ex partu laborioso extinctis, in quibus uterus disruptus inventus est, & caput infantis in ventris capacitatem demissum. Quo satis constare posse constituit cl. Riverius (*c*), quantus sit validi fœtus impetus ad sui exclusionem moliendam. Quid si membrum aliquod, manus, pes, genu, cubitus, vena umbilicalis, manus una cum pedibus, sive transversus infans ejiciatur? Quid si hæmorrhagia a conatibus, ac nisubus superveniat, ut alibi dictum est (*d*)? Quid si uteri inflammatio (*e*)? Sed nullum propemodum dicendi finem faciam, si singula velim persequi, quæ mortem & fętui, & matri inferre possunt, cum Avicennas jam aperte docuerit, quod si Mulier quatuor diebus in partu laboret, vix fieri posse, quin fętus moriatur, aut mater aliquid mali patiatur. Quod narrat Hollerius gravidæ cuidam manus fętus per umbilicum erupisse, & quidem quindecim diebus ad partum usque, salva matre, vivo, & vitali fętu, inter rariores casus referendum esse, quibus confidendum non est, optime animadvertit Jo. Fortis (*f*).

IV. *Patet hinc ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fętum extinguere &c.*) In partu difficili quomodo fœtus extingui queat hactenus demonstratum est: interdum etiam ante labores partus ex causis abortum provocantibus mori, & si nondum determinatum pariendi tempus attigerit, abortum facere, si vero ad illud tempus pervenerit, partum difficilem, quia ad legitimum, & naturalem partum fœtus cum Matre cooperari debet, ut e carcere suo egrediatur, adnotavit laudatus Riverius. Hinc omnes causas quæ partum difficilem efficere valent, si majores gravioresque sint, fętum extinguere posse non immerito opinatus est.

V. *Excluso fętu secundina quandoque retinetur, unde æquale vitæ periculum &c.*) Plerique Medicorum fętus, ac secundinæ retentionem valde pertimuerunt, quod per aliquot dies in utero morantes fędam putredinem acquirunt, unde febris acuta, nausea, lypothymia, dyspnęa, sudor diaphoreticus, extremorum frigiditas, hysterica suffocatio, epileptici insultus, & mors tandem subsequitur. Quod tamen non adeo constans est, ut in dubium revocari non possit, cum observationibus non paucis compertum sit fętus jam mortuos, secundinas diu in uteri cavitate servari posse nullo fere ægrotantium discrimine. Has tamquam raros casus, ut notat Riverius (*g*) numero collegit Skenchius, & transcripsit Sennertus de multis Mulieribus narrans, quibus fętus in utero mortui, & corrupti sunt, ossicula vero per uterum, alvum, vesicam, & tumorem in Abdomine apertum excreverunt. Alteram idem Riverius subdit, quæ omnia fętus ossa per umbilicum excrevit, & postea coalescente umbilico perfecte restituta est. Qui hæc diligenter teneat minus mirabitur duas historias a Jo. Forti referri (*h*), alteram Benedicti, Langii alteram, quarum illa constat Mulierem per tres integros Menses, hac vero per annos fętum corruptum in utero continuisse superstites. Quo loco quæstio occurrit inter Medicos. Non defuerunt enim subtiliores Medici, qui acquiescere non modo non potuerunt observationibus, quibus compertum est secundinas, fętus mortuos diu in uteri cavitate corruptos servari posse nullo ægrotantium dis-

(b) *Ap. Jo. Manget. Bib. med. pract. t. 3. lib.* 14. *p.* 845. (c) *loc. cit.* (d) *Cap. 3. com. 3.* (e) *Cap. 6. com. 3.* (f) *loc. cit.* (g) *loc. cit.* (h) *loc. cit.*

discrimine, sed ne iis quidem, quibus stabilitum est Menses, Lochia summe fętida contineri, quin insignis inflammatio, aliique gravissimi morbi proficiscantur, nisi forte ab exteriore aere optime munita incorrupta serventur. Hinc fętuum abortu natorum meminit quidem cl. Mauriceau (*i*), qui Mense plus uno jam mortui in ventre jacebant, sed qui vix ulla corruptionis præbebant indicia; alterius quoque, qui ad quinque usque Menses emortuus a Matre gestatus fuit, sed absque ulla insigni corruptione. Fętum etiam mortuum memorat Hildanus, qui trium Mensium spatio in utero servatus est, sed incorruptus: describit & alterum Elias Camerarius, qui in quatuor fere Mensium ætate constitutus ad partum usque naturalem fętum alterum comitatus est nullo prorsus aut fratris, aut matris detrimento, sed corruptionis expers, & propterea quod ab externo aere munitus, ut cl. viri Boerhaavius, Quesnay, la Mothe aliique, quos memoravimus ostenderunt. Quid de observationibus dicendum, & quæ in E. N. C. extant, & Kerkringii, & Ruyschii, quorum alibi meminimus (*k*), quibusque constat placentam aut in frustula divisam, aut integram, & incorruptam, aut aridam, & siccam per quadraginta & ultra dies, quatuor post Menses, per annum, & dimidium foras prosiliisse? His tamen quemadmodum explicandæ sint observationes a nobis prius allatæ viderint alii. Parum ne videatur ossicula vidisse cl. viros per uterum, vesicam, & tumorem in Abdomine apertum per umbilicum excreta, & postea omnibus hisce partibus coalescentibus Mulieres in pristinum valetudinis statum restitutas fuisse? O singularem illarum Mulierum felicitatem, quibus lacerationes, rupturæ, abscessus, ulcera viscerum mirabili prorsus naturæ opere persanata sunt! Quibus rite perpensis illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, fętus mortui, secundinæ retentionem semper periculi plenam. Nisi enim corruptio dictis de causis contingat, at illud saltem pertimescendum est, de secundina speciatim loquendo, ut adeo uteri parietes distendat, ut naturalem extremorum vasculorum, quæ placentæ avulsione aperta serventur corruptionem, atque coarctationem impediant, aut eosdem in continuas nunquam intermissas, atque effrænes contractiones sollicitent, quibus sanguis vi atque impetu ex apertis eorum orificiis ejectus insignes hæmorrhagias cieat non prius desinentes, quam ejecta una vel altera massa carnosa non solum ab integra placenta, sed a nonnullis ejusdem laciniis, & succo nutritio in iis per calorem condensato repetenda, ut supra a nobis est demonstratum (*l*). Quid de inflammationibus uteri dicam, quas relicta secundina ob violentam uteri contrectationem, quæ ab imperitis obstetricibus fieri plerunque solet ad ejusdem extractionem moliendam, non raro succedere citato loco ostendimus? Nisi hæc tristi fato contingant, suppuratio præcaveri vix potest, quæ non omnis periculi expers est. Sed plura inferius, ubi de secundinæ extractione.

VI. *Si partus difficilis accidat Matris debilitate, alimentis restaurantibus, vino &c.*) Medicamenta, quæ passim in partu difficili, ac laborioso adhiberi solent, a Medicis vix percenseri numerando possunt. Inter interna omnia ex Cinnamomo desumpta, aqua, pulvis, essentia, crocus ejusque extractum, dictamus creticus, myrrha, & trochisci ex eadem parati, Erysimum in vino, decoctum Leucoji, Sabinæ, Filicis, Aristolochiæ, succinum, & ex iisdem elicitum oleum cum vino, aut aliquo liquore, cordialia cujusvis generis valida, pulvis secundinarum, testiculorum equi, mithridatum cum aqua succi Melissæ, tot. citr. scorzoner. theriacal. quibus elixir vitæ addunt: Inter externa sternutatoria ex pyrethro, helleboro, pipere longo, castoreo, unctiones externæ ex oleo quidem succini umbilico, ventri ex oleo lilior. albor. amygdalar. dulc. semin. lin. fomenta ex plantis emollientibus, nec non origano, pulejo, calamentho, artemisia, sabina, lavendula, fęniculo, & similibus, quæ passim ab Hippocrate, Aetio, Oribasio, Celso, Camerario, Riverio, Gesnero, Amato, Jo. Forti, Augenio, aliisque varie mixta, ac pręparata commendantur. Pro amuletis vero lapis Aetites, idest Aquilinus in nido Aquilæ repertus femoris internæ parti prope pubem alligatus, gagates, pyrites, exuviæ serpentum plantis pedum appositæ, oculi leporis Mense Martio capti studiose exempti, & cum pipere, in orbe exsiccati, a-

Dd 2 lia-

(i) *Vid. cap. 6. com. 3.* (k) *cap. 6. com. 3.* (l) *Ibid.*

aliaque id genus, quæ a Rhasi, Serapione, Dioscoride, Plinio, Æliano, Ficino, Hartmanno, Valeriola aliisque recensentur, quæque adeo eximias habere vires ad fœtum cum vivum, tum mortuum, & secundas expellendas reputantur, ut, si diutius relinquantur, & uterum plane propellant. Non est cur hisce aut ridiculis, inanibusque, aut summe activis, & spirituosis medicamentis diutius immoremur, cum jam de his satis ut arbitror dictum sit, cum de Molis ageremus (*m*). Nunc innuisse sufficiat pessimæ ægrotantium incolumitati consuli, si ea quæ pellendi virtute sint prædita, nullo habito causarum discrimine in usum vocentur, & Mulieribus varie in partu laborantibus exhibeantur. Ad causas nimirum summo studio, omnique animi contentione attendendum, & ubi cognoveris partum laboriosum, difficilem a solidarum partium laxitate, a spirituum inertia, atque segnitie pendere, quod a Matris debilitate facile conjicies, tunc haud inficias ire ausim vinum generosius, cardiaca medicamenta supra recensita locum habere, licet a mitioribus semper exordiendum traderem, ut sunt aqua suc. Melis. Cinnam. confect. hyacinth. &c.

Quibus successu temporis si dolores segniores sint, lerioresque, clysteres addantur ex ol. Chammom. &c.) Neque invitus etiam concesserim Clysteres non solum emollientes, sed irritantes locum habere, cujusmodi sunt, qui ex decoctione carminativa parantur addita Colocynthide, eaque omnia, quæ solidas concutiendi partes, fluidorum vero orgasmum, ac rarescentiam ciendi virtute donantur, unde spiritibus materia præbeatur ad vires erigendas, atque hinc partum promovendum apprime commoda, & necessaria, dummodo tamen a levioribus, segnioribusque doloribus indicentur, quos & accelerare ad partum opus est, & majores reddere. Ejusmodi sunt boli ex dictam. cretic. pul. trochis. de myrrh. borac. miner. decoctum dictam. Cretic. Croc. flor. lilior. albor. pulvis Heurnii, Tulpii, testiculor. equi, secundinar. aliaque, quæ passim descripta suo loco extant (*n*).

VII. *Si tenella sit, & angusta &c. ante partum, & in partu soli clysteres ex decoctione althæ. &c.*) Quid porro mali pertimescendum non est, si spirituosa hæc, acria, atque extimulantia medicamenta in usum vocentur in eo casu, in quo partes, per quas transire fœtus debet plus æquo angustæ, atque adstrictæ sint? Tunc enimvero ea in usum vocanda, quæ laxandi, atque emolliendi virtute sunt prædita, cujusmodi sunt clysteres ex decoctione alth. mercurial. lilior. albor.; pessaria ex butyro, adipe anserino, oleum amygdalarum dulcium, & si plethorica sit mulier venæ sectio ex brachio primum, mox pede. Hinc quæstio est inter Medicos, nolentibus aliis detrahendum esse sanguinem, aliis vero contendentibus quo ex loco mittendus. Quæstioni ansam dedit Hippocrates, qui venæ sectionem in partibus inferioribus his verbis proponit: *Si vero prægnans multo tempore cohibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus labore laboret, sit autem juvenis, & in vigore, & multo sanguine referta, secare oportet venas in malleolis, & sanguinem detrahere, virium respectu habito.* Quod plerisque minus placuit adnotante Riverio (*o*), ceu remedium maxime reformidandum, cum in partu vires, quæ venæ sectione infringi possunt, sint omni diligentia, ceu ad partum necessariæ servandæ. Hos tamen & falsa sentire, & ignorare prorsus, quæ scitu necessaria sunt, ac perutilia ostendit laudatus Riverius, docens si a plethora pariendi difficultas oriatur, quod innuere voluit Hippocrates, inquiens: *Si Mulier sit juvenis, & in vigore, & multo sanguine referta, dubium non esse quin maxime conferre possit, cum venæ plurimo sanguine refertæ omnes vias interiores angustiores efficere soleant.* Sed non levior contentio, ubi ad locum mittendi sanguinis ventum est. Hippocrates enim venas inferiores secandas esse tradidit, eumque sectatus est Riverius pro venæ sectione ab Hippocrate proposita acriter dimicans, nihil de loco differens. Cum ex saphena quoque sanguinem mittendum esse docuerint Jo. Fortis, & Mauriceau in Molæ expulsione; quæ laborem ac difficultatem non levem conjunctam habet, ut supra vidimus (*p*), eo res adacta, ut communi fere Medicorum consensu statutum sit, ubi sanguis in partu laborioso, ac difficili mittendus, ex venis inferioribus mitten-

(m) *Cap.* 8. *com.* 17. (n) *Vid. cap.* 8. *com.* 15. (o) *L. c.*
(p) *Cap.* 8. *com.* 16.

tendum esse procul dubio asseruerint. His tamen minime assentitur Jacobus Mesnard (*q*), qui sanguinem ex brachio mittendum sustinet, ac tum praesertim cum os uteri non a natura, sed a sanguine uberius in uterum influente angustum factum sit: quo ex loco repetitis vicibus educendum esse jam & ipsi nos ostendimus, si plethorica fuerit Mulier, ac solum saphenam secandam cum depletis vasis sanguinis cursus ad inferiores partes accelerandus est, ac partus procurandus.

VIII. *Si absque hymenis laceratione graviditas contigerit, aut os uteri cicatrice aliqua &c.*) Qua ratione, aut modo Mulieres absque hymenis laceratione gravidae fieri possint arduum adeo, atque insolens explicatu videtur, ut nisi solertissimi Mauriceau observationes aliter suaderent, ad aniles fabulas referendum id esse plerique non immerito conjicerent. Ad hujusce rei statum melius intelligendum nonnulla in memoriam sunt revocanda, quae supra dicta sunt (*s*) de sterilitatis causis, ex quibus constat laudatum Mauriceau juvenculas plures vidisse, quae licet nullum verum, realemque pudendi virilis ingressum viris concesserint, eorum tamen ludis, ac jocis se gravidas deprehenderunt. Cujusce quidem praeclari phaenomeni rationem subtilius perquirentem eam in utero ad externum vulvae ingressum vi actus venerei accedente, majorique tunc impetu ejaculante viro semine, ab utero eodem recepto reposuisse, dummodo recta linea externum orificium versus ejiciatur, cui ad amussim respondet internum, ostendimus. Neque ulla ratione observationibus deceptum, cum post conceptionem hymenem in Mulieribus integram omnino, atque parum adeo perforatam deprehenderit, ut vix digiti auricularis extremum introduci possit, in altera vero vix ut calami Scriptorii capacitatem aequaret, praesertim cum digitorum ope hymenem non modo exploraverit, atque ejusdem capacitatem detexerit, quae callidis nonnullarum artificiis insigniter imminui potest, sed in iis viris expertum id fuerit, quae eamdem disrumpere nulla ratione potuerunt. Quid si disrupta jam hymene, & conceptione secundum consuetas naturae leges jam peracta cicatrice aliqua os uteri coaluerit? Quaenam impellentia, aut alia ad partum promovendum medicamenta in usum vocentur? De hymenis laceratione vix suppetunt, quae dicam, cum rarissimum sit id evenire, ne nulla ratione fieri posse dicam cl. Mauriceau insigni veneratione prosequens, qui id se deprehendisse testatus est (*t*), si vero oris uteri coalitus partum difficilem efficiat, nihil meo quidem judicio praestandum traderem, si illud excipias, quod in sterilitatis curatione supra dictum est (*u*), ut nempe chirurgica sectio instituatur iisdem omnibus servatis cautelis, quas ne repetendo obscuriores reddamus legi citato loco malumus, quam hic denuo referri.

IX. *Si tardus sit partus nullo autem graviore symptomate comitatus, frequenter Mulier deambulet &c.*) Nemo ignorat tempore partus jam jam imminente dolores lumborum, ac inguinum cum vi deprimente per vices ingruentes sentiri, & humorem aliquem glutinosum profluere, qui cum rubescere incipiat certissimum partus indicium est. Genuinos dolores a spuriis tactu dignoscere callidae obstetricis est, cum spurii uteri os arctius constringant, genuini vero illud dilatent. Si hi per intervalla Mulierem corripiant, recta autem sit uteri, ac infantis positura, nonnisi solius naturae auxilio opus esse, atque obstetrice, ut foetum exeuntem humaniter excipiat, & funiculum umbilicalem abscindat manifesta res est. Si vero segnius invadant dolores, levioresque, & partus in longius tempus protrahatur nullo insigni gravique Mulieris incommodo, dolores naturales suo tempore, & modo instar nimbi irruentes expectandi, quibus ventris, & intestinorum musculi adstricti tantam depressionem, impetumque in uterum faciunt, quasi a corpore expellendus esset, quorum dolorum impulsu aperiri uterum, ac foetum in ostium expelli, & Mulierem partum edere deprehensum est: ideoque Mulieres brachiis sustentatae confirmandae, recreandae, a medicamentis propellentibus abstinendum, aqua rumpenda non est, ut fere minus peritae obstetrices facere plerunque solent, adversus quas altiori voce exclamavit cl. Harvaeus, easque, ut alibi vidimus (*x*) justissimis objurgationibus increpavit.

X.

(q) *Cap. 6. art. 5.* (r) *L. c.* (s) *cap. 8. com. 2.* (t) *L. c. com. 10.* (u) *L. c.* (x) *cap. 6. com. 3.*

X. *Si partus difficilis, ac laboriosus hæmorrhagiam uteri inducat, tunc fętus statim extrahendus &c.*) Vid. caput 3. com. 5.

XI. *Si contra naturam positus sit infans totum perito pariter Chirurgo opus committendum.*) Si loco capitis altera solum manus, pes, genu, cubitus, vena umbilicalis, aut manus una cum pedibus prodeant, aut transversus ejiciatur infans grave periculum & matri, & fętui impendere supra ostendimus. Quocirca omni studio curandum esse Medentes uno ore affirmant nullo modo ejusmodi partum excipiendum esse, sed in uterum retrudendum, & ad legitimam formam convertendum. Id fieri passim contendunt puerperam in lecto supinam collocando, capite demisso, & clunibus elatis, ventrem postea versus præcordia blande ipsis comprimendo, & in uterum fętum ipsum compellendo: tandem occasionem infanti ministrandam esse alia forma exeundi artificiosa manu procurando, ut faciem tergo Matris obvertat, dein nates, & crura versus Matris umbilicum elevet, & ad legitimum partum acceleret. Quæ quamvis perbelle dicantur, nisi tamen obstetricandi artis peritia adstiterit, credi vix potest, quam male parturientium saluti consulatur. Exemplo sit fętus, qui alterutro pedis, aut utroque primum prodit. Optime dictum est a plerisque naturalem situm procurandum eum obvertendo. Sed ecquis id se facilius, ac tutius obtinere posse confidat, quam pedibus (si uterque exierit) trahendo? Major difficultas in eo sita videtur, si alteruter tantum. Quærendum enim restat sinister ne sit, an dexter, & qua ratione situs, ut inde facilius appareat, ubinam etiam alter reperiatur, qui simul extrahendus est: Sed si forte obstetrix, aut Chirurgus introducta manu in pedem incidat alterius fœtus, nec plane id se offendisse assequatur, quid non periculi & Matri, & fętui impendere judicemus? An pes qui primum prodit obligandus, dum alterum diligentius perquirimus? An repertis pedibus una vice trahendus fętus nulla faciei habita ratione, quæ si pubem spectet, verendum est, ne mentum ab osse pubis præpediatur? An ad collum usque exeunte fętu, capite vero grandiore existente solis pedibus omni vi avellendus nulla oris dilatatione quæsita, an etiam nisu in humeros facto? Quid si in violento nisu caput a reliquo corpore separetur, intusque occlusum permaneat? An sola manu ori intrusa, an uncinis in orbitam, aut aures immissis ejiciendum? Nisi autem præstare id valeat an sectio curanda, & ubi curanda videatur, qua ratione, aut modo? Quid si caput adhuc placenta obducatur? Hæc ne prius, quam illud ejiciendum? Sed jam fœtus alterutra, a utraque manu una cum capite exire primum cogatur. Unusquisque jam facile intelligit in uterum repellendam. Ecquando autem? Longe ne ab aquarum affluxu, nec ulla manus dilatantis ope? an doloribus veris, ac legitimis supervenientibus manus ejicienda, ut fętui locus præbeatur? Si sola manus exeat, aut etiam integrum brachium aqua ne frigida, aut linteo aqua imbuto prædictæ partes tangendæ, ut vivo existente fętu vi frigoris percitę eædem cito retrahantur? Sed ecquis tantas habere vires fętum existimet, ut ex se nulla Chirurgi ope præstare id valeat? Vel si valeat ratione virium, ecquis ratione situs id efficere posse confidat? An manus introducenda, ut pedes inveniat, & una fœtum dextere extrahat, an vero naturalis situs procurandus? Si primum facilius esse clare internoscat, an manus intra membranas, & fœtum, an vero intra easdem, & uterum immittenda? Mortuo jam fœtu existente, an brachium ferro secandum, an vero variis contorsionibus a reliquo corpore prope articulum avellendum, ut nulla hinc ossis durities uterum lædat? Jam & pedes, & manus simul interdum extra uterum egredi nituntur. Qua ratione pedes a manibus distingui posse censeas, cum arcte adeo simul invicem uniti sint, ut eadem figura prædititi videantur, & ubi id noveris an manus solum, vel pedes simul uteri fundum versus propellendi? Si aquæ non ita pridem effluxerint, an pedes trahendi nulla obversionis cura adhibita, an vero sicco utero existente caput ipsum, & manus repellenda, ut inde in naturalem figuram redactum exeat? Quid si genu primum prodeat? Quomodo a cubito discerni posse existimes, quomodo a capite, si vix illud digitis tangas? Sed jam ore dilatato id assequeris: an sinendum ut hac figura ulterius prodeat, an vero genu quoque projiciendum, ut pedibus ope digitorum inventis extractio perfecte contingat? Quid si homoplata uteri orificio aptetur? Quid si dorsum, si podex?

Si

Si primum an intus pellenda, ut caput in naturalem ſitum redeat, an vero curandum, ut pedes ſint præ manibus, atque ad exitum perducantur? Sin alterum jam nulla ratione exitum ſibi comparare poſſe fœtum, immo in proximo ſuffocationis diſcrimine verſari tam ipſe intelligis, quam qui maxime. Pedum ne vero magis ſollicitus eris in extractione tentanda, quam capitis? Si tertium tandem, quibuſnam exire poſſe notis intelligas, & ubi exire nullatenus poſſe cognoveris, an per nates exitus procurandus, an vero podex projiciendus, & manu coxis applicata ad pedes uſque, iſtos educendos credas perinde ac ſi primum prodierint? Quid de partu judices, in quo ventrem, pectus, aut latera fœtus apponit? An manus oleis oblinita introducenda, qua fœtus repellatur, & inde totus obvertatur? Recte quidem. Sed cum caput ab ore æque diſtet, ac pedes, quo eamdem dirigas ut caput, vel pedes digitis apprehendas, atque ad exitum pares? Quamquam nonne tutius pedes exibunt? Perpende quæſo gemellos, eorum alterutrum manu, aut pede exire ſimul reputa. Putas ne optato extractionis fine potiri poſſe, niſi unius manum, aut pedem ab alterius manu, aut pede clare dignoſcas? Quo modo autem dignoſcas, niſi manu immiſſa, quo tandem deſinant percipere ſcias, ut inde quinam prius extrahendus conſtituas? Funiculum quoque prius exeuntem contemplare, & an vivi, vel mortui fœtus indicia præſeferat, diſtingue: Si vivi qua ratione intus pellendum exiſtimes, ne ulterius prolabatur, & infantis caput exire commode poſſit, quo tempore, quomodo ab externi aeris injuriis foveas; ſi denuo elabitur: elabente vero omni quantumvis adhibita diligentia, cum in mortis diſcrimine verſetur Mulier, & fętus, extractione ſubita per caput, an per pedes tentanda? Fętum monſtroſum & hydropicum animo, & cogitatione percurre, putas ne ſolam inciſionem rem omnem abſolvere? Si vero ſufficiat, quod in monſtroſo fętu, aut duobus ſimul arcte unitis difficillimum eſt, quomodo ſcindens ferrum injicies, qua arte elaboratum, quo dirigas, quas partes ſecueris? Sed nullum propemodum dicendi finem faciam, ſi ſingulos velim perſequi modos, quibus partus difficiles contra naturam contingunt, & in quibus ſummo obſtetricantium conſilio, dexteritate, prudentia, anatomica partium cognitione opus eſt, pelvis præſertim, ejuſdem capacitatis, & figuræ, oris uteri ſitus, ejuſdem ſtatus ante, & in partu, uteri deſcenſus ante puerperium, ut inſtantis partus ſigna ſilentio prætercam, naturalis, difficilis, pravæ infantis verſionis, ſitus, fœtuum numerum, inſtrumenta aliaque fere innumera, quæ cum olim a pleriſque Veterum Paulo Egyneta, Aetio, Celſo, Benivenio, Valeriola, Rouſſeto, Paræo, Carolo Stephano, Bauhino, aliiſque expoſita, nuperius vero dilucide explicata ab Henrico Deventerio, Franciſco Mauriceau, Puzos, Dionis, la Mothe, atque Italo noſtro Sebaſtiano Melli, qui hanc potiſſimum Chirurgiæ partem luculentiſſime petractarunt, partus difficilis cauſas clariſſime demonſtrarunt, & modum partus incommoda arte removendi ſignificanter indicarunt.

XII. *Si Mulier in niſu partus intereat, aut ante partum &c. ſectio periti ſemper Chirurgi manu &c.*) Chirurgica operatio, qua ſectis Abdominis tegumentis, & cæſo utero fœtus educitur, cæſareo partui nomen fecit, qui duobus potiſſimum modis fieri olim conſuevit: Primum cum fœtus, & mater viverent: deinceps cum mater mortua eſſet, & fœtus viveret. De ſectione in ſecundo caſu variæ extant hiſtoriæ. Ita ab utero extractum fuiſſe Scipionem Africanum Plinius teſtatus eſt (*a*): unde primus Cæſar a cæſo Matris utero dictus fuit: Manlium item Carthaginem cum exercitu ingreſſum, ut refert Jo. Fortis (*b*): Sic Sanctium Navarræ Regem: Sic Villicam quamdam cum ob ulcus uteri parere non potuiſſet, viginti diebus ſine cibo, & potu perſtitiſſe, & ex eadem mortua extractum fuiſſe fœtum ad Sacrum Fontem Fortunatum vocatum memorat idem Jo. Fortis (*c*). Sectio in priore caſu num ſit inſtituenda quæſtio eſt non levis momenti. Cum Mulieres in mortis diſcrimine prope certiſſimo conſtitutas nihilominus operatione cæſariana inſtituta adhuc ſuperſtites fuiſſe nonnulli deprehenderint, ad eamdem ut fœtus vita ſervetur confugiendum eſſe aſſerere non dubitarunt. Ita fere Franciſcus Rouſſetus, qui plurimas hiſtorias refert, quatuor ab aliis relatas, ſex a ſe ipſo obſervatas, in quibus ſuperſtites ambo fuerunt, Mater ſcili-

(a) *Hiſt. nat. cap. 9.* (b) *cap. de part. cæſar.* (c) *Ibidem.*

licet, & fœtus: ut eas silentio prætercam, quarum meminimus Skenchio, Sennerto, & Riverio præeuntibus, quibus constat Mulieres fœtibus in utero mortuis, & corruptis, officula per alvum, vesicam, & tumorem in Abdomine apertum, umbilicum excrevisse, & postea visceribus coalescentibus perfecte restitutas fuisse. Contrariam tamen sententiam alii sustinent, & ab operatione cæsariana vivente adhuc matre ita abhorrent, ut nil crudelius, nil inhumanius, truculentius nihil præcipi posse facile opinentur. Ita autem opinantibus ansam dedit cl. Mauriceau, qui inhumanum, crudelem, ac barbarum morem Mulieres vivas secandi, ut fœtus vita servetur, altiori voce damnavit & e medio tollere quantum ei licuit conatus est. Neque sane eum fallunt rationes multæ desumptæ non modo a necis periculo, quod in ejusmodi operatione Mulieribus impendet, sed nece ipsa procul dubio consequutura: quæ res rationes quæcumque a primis excogitari possint, nihili prorsus faciendas esse, facile evincit. Neque vero excusatione digni videntur allato extremo Mulierum statu, cum morbi non raro citra omnem expectationem solius naturæ opere solvantur: multo minus inducta spe posse adhuc mulieres post operationem Chirurgicam in pristinum valetudinis statum restitui, quod omnino falsum esse maxime nobilium Chirurgorum experientia compertum est, qui cum eamdem adhibuissent, funestam constanter fuisse ingenue confiteri non dubitarunt. Quo loco laudatus Mauriceau justis se laudibus æquare non posse testatur cl. Gulielmo, qui ut homines a tristi adeo, ac summe perniciosa methodo abduceret, eamdem se bis coram cl. Paræo instituisse summo cum dolore fatetur, eamque ab aliis peritissimis Chirurgis, qui eo nervos industriæ omnes intenderunt, ut secundum vota responderet ter celebratam vidisse, sed lethali semper eventu. Mirum est inficiari Paræum operationem cujus meminit cl. Gulielmo celebratam vidisse. Verum id effecisse constat, si Mauriceu audimus, ne Posteri ejuscemodi sævitiei eumdem indulsisse intelligerent. Observationes supra memoratas de fœtibus in utero mortuis, & corruptis, quorum officula per alvum, vesicam, tumorem in Abdomine apertum, umbilicum excreta sunt superstite Muliere tanti facit, quanti potest, ac debet. Mira est enim naturæ vis, ejusque operandi ratio longe diversa ab arte. Illa enim si viis consuetis uti non possit, alias molitur, & dum ex apertis partibus extraneorum corporum excretionem promovet, eodem ipso tempore, easdem nullo superveniente sanguinis fluxu consolidat, atque ad cicatricem perducit. Quod de vulneribus arte excitatis affirmari non potest, per quæ insignis sanguinis copia ejici plerumque solet, præsertim si magna sint, atque utero inflicta, ut fere in cæsariana operatione necessum est. Quæ potissimum effecerunt, ut cl. Paræus, licet inficiaverit se operationem, cujus meminit cl. Gulielmo celebratam vidisse, eam tamen nonnisi post Matris obitum instituendam esse scriptum reliquerit. Id quoque docere visus est Riverius ipse, qui postquam ostenderit sublata omni partus spe, aut etiam jam morti proxima nonnullos Authores ad sectionem Cæsarianam accedere, atque de ea quidem Franciscum Roussetum elegantissimum edidisse tractatum monuerit, subdit (d): *Attamen quia hæc operatio periculi, & terroris plena, raro, aut nunquam tentanda Medico prudenti, si nomini suo consulere voluerit*.. Francisci Rousseti meminit & cl. Jo. Fortis (*e*) plurimas historias narrantis, quibus conatur ostendere eamdem operationem posse aliquando succedere, at periculosissimam esse non modo affirmavit, sed cum consulere eamdem potuisset in juvene nobilissima Orthopnœæ vi prope ad suffocationem ducta, & accedentibus stertore, & impedita prorsus deglutione morti quamproxima, puero adhuc vitali existente, partum quidem Cæsarianum dubio procul in usum vocandum consuluit, at *Matre extremum spiritum trahente*, & paulo infra: *ultimo exhalante spiritu*. Rousseti meminit & cl. Mauriceau, at cum sustinere pugnacissime voluerit memorato illo suo tractatu ante Matris obitum institutam operationem servari ipsam posse temerarii, deceptorisque titulo insignivit. Sed quid hisce rebus diutius immoremur? Cur eam operationem celebrandam esse judicemus, quam cum dubiam, atque ancipitem esse ille idem affirmat, qui eam proponit, tum vero lethalem esse plerique uno ore consentiunt? Sed de rationibus altius adhuc repetitis, quibus liquido con-

(d) *Pr. med. lib.* 15. *cap.* 18. (e) *L. c.*

constare potest nullo unquam in casu viva adhuc Matre operationem Cæsarianam instituendam esse si quis curiosius doceri velit, adeat laudatum Mauriceau, qui argumentum loculentissime pertractavit si quis alius. Cum vero instituenda est, de modo etiam docebitur, quo instituenda, qui in eo primum versatur, ut Muliere jam morti proxima totum id præsto sit, quod ad operationem necessarium est, deinceps, ut Matre extremum spiritum trahente aliquid inter dentes intrudatur, & uteri osculum ab obstetrice apertum servetur non ob id potissimum, ut plerique tradiderunt, ne deficiente aere fœtus in utero suffocetur, quod nullius putat esse emolumenti, sed ne a veteri, communique consuetudine recedentes omnem Medici muneris partem rite adimplere nullatenus videamur: deinceps ut cultro acutissima acie prædito, cujus descriptionem, ac figuram exhibet ænea tabula, confestim ad ventris incisionem inter Musculos rectos deveniatur, non tamen usque adeo profundam, sed ad peritonæum solum uteri longitudinis circiter, inde summa tantum cuspide Peritonæum incidendum ad digitos sinistræ manus intromittendos, quibus aliquantulum sursum peritonæum attollitur, ut dextera manu insinuetur ferrum ad ejusdem, quod elevatum est incidendum secundum vulneris longitudinem, atque ut tota manus intro devolvi possit usque ad uterum, qui æquali prorsus ratione secandus, ac peritonæum, curando quamdiligenter, ut leviter prima vice infigatur, & sensim pervadat, ut integre quidem, sed tuto pertundatur, & aperiatur. Quæ omnia aliquibus fortasse Veteres summa veneratione prosequentibus arridere nulla ratione poterunt, qui primum ad lateris partem per sinistrum Mulieris hypochondrium, utpote magis liberum, minusque impeditum circa uteri eminentiam operationem instituendam esse autumant: deinceps ad credendum vehementer adducti cum sint, uteri crassitiem esse duorum, aut trium digitorum, eamque in gravidis etiam servari, ad digiti crassitiem novaculam prima vice infigi posse existimant. Sed his primum respondetur rationibus a majori promptitudine desumptis, qua operatio contingit incisione in medio ventris inter duos musculos rectos peracta, cum sola tegumenti, albæque lineæ sectio sufficiat, quando ad lateris partem duos obliquos transversosque musculos supra utrinque positos crassitiem insignem efficientes secari oporteret, atque propterea majorem sanguinis copiam effundi, quod licet parvi faciendum videatur, quo uberius tamen sanguis effluit, eo magis afferri impedimentum, quo operationem rite intueri Chirurgus possit perspicuum est. Quid quod eodem testante Mauriceau uteri crassities partus tempore monetam argenteam vix æquet ea sui parte excepta, cui placenta adhæret, quo in loco substantia donatur quasi spongiosa, reliqua tamen subtiliori reddita, quemadmodum vesicæ contingit, quæ urina distenta tenuis apparet, vacua vero ad semidigiti crassitiem sese prodit? Ex quibus apparet, si ad digiti crassitiem ferrum prima vice infigatur summum subesse periculum, ne fœtus quoque sectis membranis lædatur. Uteri sectione peracta membranas quidem aperiendas, & digitis intromissis lacerandas, atque aquosa excrementa excernenda, sed cavendo diligentissime, ne fœtus lædatur, ut monuimus, omnes fere uno ore consentiunt. Sed hæc satis de Cæsariano partu.

XIII. *Ubi ex prægressis causis fœtum extinguentibus, atque ex cessante ipsius motu admota ad ventrem manu &c. fœtum esse mortuum cognoveris.*) Fœtus mortui signa colligi primum ex cessante fœtus motu admota ad ventrem manu, aut tepentium rerum applicatione perspicuum est, quandoquidem inter potiora graviditatis signa sensibilem infantis motum recenseri supra a nobis est demonstratum. Idque ita verum plerisque Mulieribus esse videtur, ut etiam nulla causa præcedente, qua fœtus ægrotare queat, debilis plus æquo evadere, aut alia ratione male affici, si ejusdem motum minime percipiant, statim de ipsius morte suspicentur. Quod ubi Medentes confirmatum habuerint rebus tepentibus admotis, & roborantibus, quibus ut ait Riverius (f) illius vis sopita solet exsuscitari, jam nullus ambigendi locus relinquitur, præsertim si causæ præcesserint, quibus in vitæ discrimen fœtus plerunque adducuntur, quas ad acutam Matris ægritudinem, ad copiosam sanguinis missionem, & inediam aptissime retulit Jo. Fortis (g), & exemplo didicit in

(f) *L. c. cap.* 19. (g) *L. c.*

in Muliere, quæ cum gravida eſſet in octavo Menſe angina Cynanche acutiſſima correpta fuit, ex qua cum immineret ſuffocatio, repetitæ, ac liberales venæ ſectiones celebratæ ſunt, cucurbitulæ ſcharificatæ variis locis appoſitæ inſigni tamen cum virium jactura, maxime vero quia affectionis tempore parum, aut nihil cibi deglutire potuit, unde fœtus interiit. Quid ſi non hæc, ſed alterutra ex iis, quæ difficilem partum efficiunt, prægreſſa prius fuerit, aut quæ abortum promovent? Res clare apparet ex ſupra allatis (*h*), ubi ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fœtum extinguere oſtendimus, eaque addenda, quæ abortum provocant, unde reciproca mortui fœtus, & partus difficilis cauſa.

Fœtum jam mortuum præter motus privationem indicare potiſſimum pondus ad latera, dum ab uno in alterum ſe Mulier convertit Hippocrates jam olim docuit (*i*): pondus lapidis diceres, qui ab una in alteram partem dilabitur. Quibus ſi accedit ventris frigiditas tactu ſenſibilis extincto, ut ajebant Veteres, calore nativo, & diſſipatis ſpiritibus, quæ in fœtu continebantur, oculi concavi, faciei pallor, partium extremarum frigus, mammarum extenuatio, quam præ cæteris Hippocrates (*k*) & Celſus (*l*) ſupra citati memorarunt, jam fœtus mortui ſuſpicionem foveri, aut confirmari tradunt omnes fere cum Veteres, tum Recentiores. Sed niſi fœtidi odoris ex utero excretio contingat, quod putreſcentis fœtus indicium haberi conſuevit, atque inde conſequens ob elevatos vapores Abdomen infletur, teter odor, & graveolens ſpiritus non ſolum ex ore matris, ſed etiam ex toto corpore exhalet, dictis vaporibus ad os ventriculi, & caput delatis certum capi poſſe argumentum fœtus in utero mortui plerique tradiderunt. Sed ne his quoque omnino fidendum eſſe docuit Riverius (*m*), qui poſtquam jam dictas affectiones omnes numerando percenſuit, *ſi ante fœtum Secundina excludatur*, *certiſſimum eſt*, inquit, *fœtus in utero mortui indicium*. Et revera habuit, cur non immerito de aliis omnibus in non levem ſuſpicionem veniret. Si enim de motu ſermo ſit, quem percipere Mater aſſerit, in fraudem facile induci poſſunt Medentes, ut cl. Mauriceau animadvertit, qui plures ſe vidiſſe Mulieres teſtatus eſt, quæ mortuos fœtus pepererunt, ac ferme corruptos, quos pridie moveri ſe deprehendiſſe ajebant, alias e contra, quæ vivos fœtus ediderunt, quos plures ante dies jam mortuos ex ceſſante ipſorum motu dicebant, propterea quod diſruptis membranis, atque aquis effluentibus, ita quandoque uteri compreſſione fœtus conſtringitur ut nulla ſui parte moveri queat. Fœtidi odoris ex utero excretionem quod attinet, quam certum mortui fœtus argumentum eſſe plerique voluerunt, eam equidem tanti facio, quanti potuit, ac debuit laudatus Mauriceau, cum ab aliquo effuſi ſanguinis grumo diu in utero contento oriri poſſit, quod nullum affert impedimentum, quominus vitam vivere fœtus poſſit. Quid vero dicendum putes de iis, quos ab externo aere munitos incorruptos per integros annos ſervari ſupra adnotatum eſt? His igitur alia addenda, quibus certius fœtus in utero mortui argumentum ſumi poſſit: inter quæ ab Auctoribus recenſita *certiſſimum*, inquit Baglivus, *& fere infallibile eſt Teneſmus, ſive crebra voluntas fæces dejiciendi Mulieri ſuperveniens*. At ſi forte Diarrhœa laborante Muliere, aut Dyſenteria, quæ in Teneſmum plerunque abeunt, nec fœtus intereat, quis putet certiſſimum eſſe mortui fœtus indicium? Quapropter aut omnia ſimul ſigna in unum colligenda, quæ ubi inter ſe conveniant certam diagnoſim conſtituant, aut concludendum nullum eſſe maxime proprium, & inſeparabile mortui in utero fœtus ſignum, ſi illud excipias, cujus meminit Jo. Hallen. (*n*), qui cum adnotarit pro certo cognoſci vix poſſe vivine, an emortui ſint infantes in utero, ex tactu maxime ſignum omnium certiſſimum obtineri ait, videlicet cuticulæ capitis ſupremæ diſſolutionem, quæ nonniſi poſt obitum infantis contingit. Subtilius ne an verius non facile dixerim, cum id multorum experientia compertum non ſit.

Nec inflammationis periculum adeſſe, dicta omnia impellentia in uſum vocanda.) Plerique Medicorum, ubi fœtum eſſe mortuum agnoverint, cum Mulieris ſtatum periculi plenum eſſe exiſtiment, vereanturque, ne ex frequentibus lipothymiis, aut ſyncope in-

(h) *Com.* 4. (i) *De ſuperfœt.* 6. (k) 5. *aph.* 54. (l) *De re med.* 7.
(m) *L. c.* (n) *Synop. Med. ar.* 1479.

intereant, ſtatim ad medica auxilia confugiendum eſſe conſtituunt, per os quidem aperientibus, iritantibus, & fœtum mortuum provocantibus, per uterum vero laxantibus, & eumdem extrahentibus. Si vero medicamentis non cedat fœtus, ad ferrum, & manuale opus deveniendum. Ita fere Jo. Fortis, Riverius (*o*), aliique fere omnes Veteres, ut a Schenkio, & Sennerto colligi facile poteſt. Ab his equidem libentiſſime fuerim, ſi res ſit cum Mulieribus, in quibus nulla uteri inflammationis indicia deprehendantur, quæ cum adſint tantum abeſt, ut ad iſtiuſmodi impellentia medicamenta confugiendum eſſe intelligam, ut cane pejus & angue evitanda eſſe haud equidem intutum exiſtimem pronuntiare.

Secus fœtus mortui eductio tentanda, quemadmodum &c.) Sed erunt nonnulli, qui a nobis jure merito poſtulaverint, quonam auxilii genere iſtiuſmodi Mulieres pertractandas judicemus? Si enim fœtus mortui extractione Chirurgica dicamus, non leve ſubeſſe periculum, ii nobis reponent, ne ferri introductione, aut manus contrectatione nerveas uteri fibras proritante, convellente, ſanguinis curſus, qui ſegnior quam par eſt fieri incepit omnino ſiſtatur, atque hinc vera inflammatio excitetur, aut jam facta augeatur, aut confirmetur. Emollientia hinc, ac relaxantia, cum externa, tum interna, ac medicamenta, quibus inflammatio parumper ſedetur, antequam Chirurgica operatio inſtituatur pugnaciſſime ſuſtinebunt. Eſt hæc nimirum trita, ac vulgaris methodus, cui acquieſcere nulla ratione potuit cl. Mauriceau (*p*), qui ad inflammationis cauſam diligenter attendens, hanc omni ſtudio removendam eſſe ſubita fœtus mortui extractione ſcite admodum prudenterque opinatus eſt. Qua enim ratione, aut modo fieri poſſe dicamus, ut inflammatio uſque adeo imminuatur, ut operationi locus detur, niſi eadem prius ad tollendam morbi cauſam inſtituatur? Immo eam tanto magis increſcere ad corruptionem uſque, quanto magis in longum protraheretur manifeſtiſſimum judicaverim. Sed hæc ſatis de tempore, quo fœtus mortui extractio inſtituenda.

Eaque manu primum, ſi fieri poſſit: contra vero etiam ferreis inſtrumentis.) Nunc de modo dicendum, circa quem variæ occurrunt Auctorum ſententiæ ad trutinam, ut ajunt, revocandæ. Altera quidem illorum, qui ſolius manus miniſterio inſtituendam putant: Altera illorum, qui inſtrumentis: Tertia demum, qui manu primum, ſi fieri poſſit, tum inſtrumentis. Priorem ſententiam tenuit olim Carolus Stephanus, Bauhinus, aliique, ut ex Schenkio, & Sennerto conſtat: Alteram Paulus Ægyneta, Aetius, Celſus, Benivenius, Valeriola, Paræus: Tertiam demum Mauriceau, aliique, qui nuperrimis temporibus floruerunt Chirurgi magni nominis. Quem quidem modum antiquiſſimum eſſe conſtat ex Hippocrate, qui eumdem variis in locis (*q*) indicavit, quique in eo fere totus ſitus eſt, ut Elixir vitæ paretur, nec non vinum aromaticum reficiendis ſpiritibus exhibenda, & aſpergenda: deinde ut ſolis manibus inunctis, quoties manus, aut pedes præmittantur, ipſis apprehenſis, fœtus extractio tentetur. Hanc variis aliis caſibus, qui non raro contingunt illuſtravit cl. Mauriceau. Quid enim ſi pedibus apprehenſus fœtus ob corruptionem inſignem a capite ſeparetur, atque in utero illud reliquo educto corpore ſuperſtes maneat? Tunc enimvero nulla interpoſita mora dexteram manum injiciendam docet, & alterum, aut duos digitos in os capitis immittendos, pollice mento appoſito, ut ſenſim, ſenſimque attrahat. Quid ſi ſolus pes, aut manus primum egrediatur, eaque ſic tumeant, ut nonniſi ſummo cum Matris niſu repelli intus queant? Tunc vero pluribus, iteratiſque contorſionibus, eorum ſeparationem ab articulis procurandam ſuadet, ut inde manus in uterum injici commodius queat, atque hinc pedes abripi pro contenti fœtus extractione. Ex quibus apparet nulla nec ferra, nec cultro, nec uncino, aliiſque inſtrumentis opus eſſe, ſi manus ope optato fine potiri valeamus. Quod magni faciendum eſt, ne aut Mulier in non leve aliquod vitæ diſcrimen adducatur, aut Chirurgus in inſigne ſui nominis detrimentum, ſi forte contingat, ut morbi vi preſſa in ipſa operatione, aut paulo poſt Mulier intereat. Atque hiſce finibus coercitam Caroli Stephani, Bauhini, aliorumque opinionem omni commendatione digniſſimam eſſe facile judicaverim. At ſi Mulieris valetudo ambigua ſit, immo ſummis pericu-

Ee 2 lis

(o) *L. c.* (p) *l. c. cap.* 30. (q) *lib. de exect. fœt. &* 4. *de ſuperfœtatione.*

lis obnoxia, propterea quod nullam præstare manus opem possit, non multum a ratione aberrasse procul dubio sentiendum, qui fœtus extractionem instrumentis moliendam esse constituerunt, atque ea fere ratione, quam Paulus Ægyneta, Aetius, Celsus, aliique Veteres Scriptores docuerunt, quæ in eo versatur, ut reclinata in lecto supina Muliere, ministræ duo crura elevata utrinque sustineant, & alas pudendi diductas servent; tunc Chirurgus sinistram manum oleo madentem in uteri osculum immittat, illudque dilatet, inquiratque locum uncino infigendo idoneum, ut postea dextera manu insinuata, sinistra infigatur, nec solum recta, sed etiam in latera velut in dentium extractione fieri solet, extrahatur, in orbem quoque circumducendo. Uncinorum figuras, & conditiones exhibet cl. Mauriceau (*r*), atque iis quibus ordinaria fœtus extractio fieri solet, alium addit, quo caput a reliquo corpore separatum, & in utero relictum extrahi possit, nec non instrumentum ab eodem inventum *Tiretete* gallico sermone dictum, quod multo præstantius uncinis esse tradidit, si rite Chirurgus utatur. Ex quibus liquido constare arbitror recte sensisse, qui fœtus mortui extractionem manus ope instituendam esse affirmarunt, recte, qui instrumentis, & eo solum in casu, in quo manus frustra operatur, ut a laudato Mauriceau demonstratum est, quem omnes fere hac in parte sequuti sunt.

XIV. *Idem dicendum de Secundina retenta, quæ ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum &c. relaxantia, atque emollientia primum, mox impellentia &c.*) Utrum Secundina post enixum partum in utero retenta remediis, quæ passim ad Molas, & fœtum mortuum ejiciendum adhiberi solent sit pertractanda, an vero manus ope statim ab utero divellenda, & extrahenda, vel demum totum naturæ opus committendum, nihil nec medicamentis agendo, nec manu, quæstio est inter medicos tanta, ut nil sit illustrius. Nonnulli, qui remediis in morborum curatione omnem fidem adhibent, nec ad ullam Chirurgicam operationem, licet eadem indicari videatur, deveniendum esse existimant, nisi primum a medicamentis initium duxerint, ii sane secundinæ retentæ expulsionem eorum usu procurandam esse in animum sibi facile inducunt. Atque ea quidem vel externa sunt, vel interna. Inter externa principem obtinet locum venæ sectio, quæ ubi nulla cervicis uteri inflammatio, aut dolorifica uteri ipsius regionis tensio prohibere videatur ex pede celebrata commendatur. Hanc ad fœtum mortuum expellendum adhibuisse constat cl. le Feure (*s*): hanc ad Secundinæ expulsionem promovendam Tulpium (*t*): hanc cl. Jo. Forti (*u*). Post venæ sectionem sequuntur injectiones in uterum institutæ, eæque ex decoctionibus, aut oleis emollientibus paratæ, quibus se firmiter constanterque uteri dilatationem eodemque tempore Secundinæ expulsionem obtinuisse Salius testatus est (*x*), unde tanquam infallibile remedium prædicavit. Iisdem quoque ad faciliorem uteri orificii dilatationem, ac Secundinæ corruptionem ciendam uti consuevit cl. Mauriceau (*z*), atque ex decoctione quidem paratis malvar. alth. parietar. semin. lini additis magna copia oleis lilior. albor. butyri: quandoque vero ex decoctione hordei, agrimoniæ, malvar. alth. & ol. amygdal. dulc. ubi Secundinæ corruptionis suspicionem adesse deprehenderit, ad uterum a pravis iis impressionibus, quæ ab hoc potissimum fonte prodire solent, præcavendum. Jam interna medicamenta quod spectat ea cuncta numerando percensuimus de molis agentes (*a*), & de partu difficili (*b*), scilicet dictamnum creticum, trochiscos de myrrha, boracem mineralem, castorium, pulverem Tulpii, Heurnii, Secundinas præp. earumque spiritum, jecur Anguillæ, pulverem testiculorum equi, aliaque id genus, quæ passim a viris cl. Hippocrate, Plinio, Bonaciolo, Geoffroji, Fallopio, Jo. Forti, Guarinono, Cardilucio, Corbejo, Etmullero, Junchero, Nentero, Gesnero, Augenio, aliisque ad secundas expellendas tantis laudibus efferuntur, ut si quid in summa rerum angustia sperandum, ab hisce fere remediis sperari jure merito posse confidant. Quid oleum Juniperi commemorem a Rulando commendatum, quid succum fol. levistici cum vino Rhenano a Foresto, quid Mercurium vitæ ab Angelo Sa-

(r) *l. c. tab.* 27. (s) *op. tom.* 1. *f.* 314. *p.* 148. (t) *lib.* 4. *obs.* 42. *p.* 344.
(u) *loc. cit.* (x) *Com. in Avic. lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 2. (z) *loc. cit.*
(a) *Cap.* 8. *com.* 17. (b) *com.* 7.

Sala, si pares habere insignes facultates sui tradunt Auctores? Qui Secundinæ retentionem e contra valde exhorrescunt, ac nisi statim post enixum partum eadem ejiciatur, in mortis discrimine prope certissimo Mulieres versari ad credendum vehementer adducuntur, ii sane neglectis quibuscumque medicamentis, spretisque periculis ad Secundinæ extractionem nulla interposita mora deveniendum esse facile constituunt. Istorum pavoribus ansam dedit primus omnium Massarias (*c*) qui Mulieres, quibus post enixum partum Secundina retenta fuit, ante quartum diem quandoque derepente interiisse testatus est: immo paulo infra (*d*) nullam vidisse, quæ ante quartum diem hac de causa non interierit, audacter affirmat. Hac eadem de causa ante quartum diem quoque sæpe sæpius perire Mulieres Petrus Franciscus Frigius scriptum reliquit (*e*): Rarissimum esse, ut corrupta exeunte Secundina convalescant. Citissime Mulieres vita privari, si retenta Secundina corrumpatur narrat Jo. Heurnius (*f*): Quid Salium memorem qui Secundinæ retentionem Mulieres certo certius ad interitum ducere haud dubie affirmavit (*g*)? Quid Christianum Langium, qui (*h*) nisi forte extrahi Secundina possit, aut quovis alio auxilii genere expelli desperatam rem esse tradidit, & alibi (*i*) desperatissimam? Quid Hildanum, qui post fœtus mortui extractionem ad Secundinæ quoque extractionem quamdiligenter attendendum esse admonuit; nisi enim id brevi contingat, de Muliere actum esse (*k*)? Et quod magis interest, atque ad rem nostram potissimum facit, nisi eadem manus ope extrahi possit, remedia impellentia ore sumpta aut inutilia, aut noxia evadere, ac plerunque Mulieres misellas mori asseruit. Quid la Mothe, cui quoties Secundinam aliquam, utcumque exiguam feliciter extrahi contingit, toties Mulierem ab Orci faucibus eripuisse videtur, cum Secundinam in utero retentam nonnisi ad extraordinarium naturæ effectum referendum esse procul dubio sustineat? Hinc queri juremerito videtur Vualdchmidius obstetrices, & adstantes sæpius nimis indulgere parturientibus, easque post enixum partum e sella dimittere, utut Secundinæ nondum extractæ sint: verum in eo errare gravissime, quandoquidem parturientem nunquam dimittendam, vel in lectum deducendam, nisi prius Secundinas reddiderit, eas vero tutius, ac commodius manu perita ab utero divelli, & extrahi, ubi funiculus umbilicalis, qui indicis loco est, recens adhuc est, haud dubie asseruit, veritus fortasse ne eadem parumper retenta brevi putrescat, hinc febris, & dolor ventris insignis, & tormina infra umbilicum circa uteri regionem superveniant, sin frustulatim prodeat aliquando crudelem hæmorrhagiam excitet, difficultas, anhelitus subsequatur, halitus fœtens intolerabilis, lipothymiæ, & tandem convulsiones, aliaque graviora accidentia, quibus Mulieres de medio tollantur, ut a Riverio præsertim demonstratum est (*l*). Quæ sane omnia si dixissent antequam cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus compertum fuisset retentam in utero Secundinam putrescere, & sexta, aut septima die prolabi cum Mulieris salute, quandoque tardius etiam diutius eadem retenta, & copiosa ex utero effluente sanie, nullum revera quæstioni locum reliquissent. Omnes enim Secundinæ retentionem, ut ipsi maximopere horrescentes ad ejusdem extractionem deveniendum esse uno ore affirmarent. Dolendum autem alias fere innumeras iis omnino contrarias observationes Medicis Græcorum, atque Arabum libros legentibus passim occurrere, quæ ansam plerisque dederunt ad vehementer credendum ubi levibus admotis medicamentis optato fine potiri non valeamus totum naturæ opus committendum, cum secunda putrescens facile postea elabatur. Hinc orta litigia. Jam vero cum secunda non statim post partum exierit, dolorem ventris insignem, & tormina infra umbilicum circa uteri regionem, & rigores, & febres supervenire Hippocrates primus omnium docuit (*m*), at cum discesserit secunda, sanari & Mulierem subdit. Multum vero putrescere, discedere vero sexta, aut septima die, aut etiam tardius

(c) *Prælect. de morb. Mul. cap.* 13. *de puerp. p.* 408.
(d) *lib. c. p.* 409. (e) *Com. Epid. Hippocrat. p.* 3. *ægr.* 4.
(f) *Com. aph. Hippocrat.* 5. *aph.* 49. (g) *Annot. in Altom. cap.* 115. *p.* 471.
(h) *Disput.* 44. *f.* 15. *p.* 590. (i) *Prax. Med. cap.* 24. *f.* 58.
(k) *Epist. ad Croqu. p. m.* 658. (l) *l. c. cap. xx.* (m) *de morb. mul.*

dius adjecit. Hippocratem Filomenus apud Aetium (*n*) sequutus est, qui postquam Secundinæ extrahendæ modum Medentibus indigitarit, & si uteri orificium adeo angustum fuerit, ut manus introduci non posset, remedia docuerit, quibus idem dilatandi facultas inest, atque alia multa percensendo numeraverit extrinsecus applicanda, sternutatoria, suffumigia, quibus impellendi virtus inesse reputatur, nec tamen sic dilatari queat, ut operatio rite succedat, nihili faciendam secundæ retentionem tradit, cum paucos infra dies corrupta, ac saniosa ex utero excernatur. Filomeni opinioni omnino adhæret Paulus Ægyneta (*o*), qui Mulierem diutius divexandam esse inficiatur, si levibus nonnullis iteratisque conatibus extrahi Secundina non possit, quandoquidem eadem brevi post corrupta, ac putrida sit exitura. Si in Gyneciorum libris Moschionem audimus, in eo vero versamur, cui titulus *de utero* (*p*), Secundinam extrahendi modus passim occurrit, lenemque admodum, ac mitem esse oportere non modo constat, sed si hac etiam adhibita diligentia, adhuc tamen extrahi nequeat, ad ea quæ relaxandi, atque emolliendi vim habent confugiendum esse edocemur, quo plerunque fit, ut omne id, quod uterum infestat, exeat tandem. Si inter Arabes facile principem Avicennam consulimus (*q*), Secundinam provido naturæ consilio commissam fœtidam, ac putrefactam prolapsuram esse non semel testatur, atque Ludi quoque cujusdam Medici antiqui opinionem affert, quæ cum Græcorum opinione plane convenit, ut Albucasim inter Arabes non obscuri nominis scriptorem prætercam, qui quoties levibus non cedat Secundina, adhuc tamen desperandum non esse non modo asserit, sed injectiones in uterum adhibendas, quibus eadem corrumpatur, atque paucos post dies foras ejiciatur. His fere cum firmiter adhæserint viri cl. Pedemontanus, Gordonius, Altomaris, Mercatus, Foesius, Rocheus, Piso, Cæsalpinus Christophorus a Vega, aliique a cl. Pasta memorati (*r*), eo res adacta, ut quibusnam fides habenda, difficile sit constituere, præsertim cum dubium non tollant omne, & Petrus Forestus (*ſ*), qui quamvis Græcorum opinionem sectetur, in utero tamen quandoque relictam Secundinam necem intulisse deprehendit; & Fabricius ab Aquapendente (*t*), qui licet Secundinæ retentionem minus pertimescendam esse docuerit, propterea quod corruptam paucos post dies eamdem exiisse sæpe viderit, quandoque tamen id non modo non accidisse, sed mulieris interitum vidisse testatur; & Elias Camerarius, qui fortem Secundinæ uteri parietibus adhæsionem magni faciendam esse admonuit, cum male puerperam minetur. Neque vero deterrere nos debent funestissimi casus, qui passim leguntur, & in Marchetto (*u*) narrante de utero loco Secundinæ abrepto, & extracto, & in la Mothe (*x*) de portione uteri substantiæ avulsæ, & in Werhof (z), & Bartholino (*a*), aliisque ab Hallero memoratis (*b*), qui perniciosissimos operationis effectus adnotarunt, cum eadem ab perito Chirurgo sit instituenda, a prudenti Medico consulenda, qui quo manus dirigenda, quid digitis apprehendendum ignorare non modo non debent, sed violentiæ gradus, quæ clauso jam uteri orificio, aut Secundina uteri parietibus firmiter adhærente necessario consequitur, solidarum uteri partium resistentiæ, atque fluidorum per ipsas excurrentium indoli, parturientis viribus aptare, ad eas lacerationes, scissuras, abrasiones uteri substantiæ præcavendas, a quibus hæmorrhagias oriri Aretæus adnotavit (*c*), convulsiones Paræus (*d*), uteri inflammationes Platerus primum (*e*), mox Boerhaavius (*f*). Quod si probe diligenterque teneatur, jam quæstionis momentum eo redigi posse perspicuum est, ut sine labore summo, ac difficultate discutiatur. Ubi nimirum agere peritus debeat Chirurgus, prudens Medicus consulere, antequam operationem aggrediantur, in ea sedulo, & accurate animum, curamque convertent, quæ cum

(n) *Tetr.* 4. *serm.* 4. *cap.* 24. (o) *lib.* 6. *cap.* 75. *p. m.* 264.
(p) *Tom.* 1. *p.* 1. *c.* 14. *p.* 29. (q) *lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 2. *cap.* 16. *f.* 397.
(r) *l. c. consid.* 13. (ſ) *lib.* 28. *obs.* 79. (t) *Op. di Chirurg. p.* 2. *cap.* 87.
(u) *Obs. med. Chir.* 61. (x) *Obs.* 399. *p.* 608. (z) *l. c. p.* 291.
(a) *Cent.* 2. *hist.* 91. (b) *De concept. tex.* 685. (c) *Lib.* 4. *cap.* 11. *p. m.* 70.
(d) *Gynæc. tom.* 2. *cap.* 18. (e) *Prax. tom.* 2. *cap.* 13.
(f) *apud Haller de concepti. tex.* 685.

cum Secundinæ retentione conjuncta sunt, & ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum prohibeat, res vero sit cum debili, ac cacochyma muliere, non solum emollientia, & relaxantia, quibus uteri orificium, si plus æquo angustum sit, dilatetur, adhibebunt, ita suadente cl. Mauriceau, qui ut alibi a nobis dictum est (*g*) violentam uteri orificii dilatationem tanti faciebat, ut Secundinas hac de causa utero hærere sæpius maluerit, atque earum extractionem in aliud tempus differre. Quod Paulus ipse Ægyneta docere olim visus est (*h*) inquiens: *Si os occlusum sit, nec inflammetur, nullam vim adhibere necesse est, sed instillationibus lenibus, & copiosis insidentibus, insperfionibus, & cataplasmatis uti, ut sic aperto vulvæ orificio commode extrahi..... possit*, nempe fœtus, de quo loquitur: cum idem in extractione quoque Secundinæ præstandum docuerit (*i*). Ex quibus apparet emollientia externa hic præ cæteris commendari, atque optime hac in re sensisse videntur Avicennas, Salius, Mauriceau, Jo. Fortis aliique, qui ad expellendam Secundinam injectionibus, ut supra vidimus, emollientibus usi sunt. Tum vero adhibebunt impellentia omnia, quæ in molis, & fœtu mortuo commendavimus (*k*), ita postulante solidarum partium laxitate, cruoris, ac spirituum inertia, atque segnitie, ut illæ videlicet in validiores, vehementioresque contractiones agantur, hæ vero exagitentur, atque ea ratione afficiantur, qua opus est ad uberiorem spirituum secretionem, atque expeditiorem in universi corporis fibras, ac propterea ipsius uteri influxum, ut inde dictis de causis retenta Secundina extra uteri confinia educatur. Atque optime hoc in casu sensisse quoque videntur Hippocrates, Plinius, Bonaciolus, Geoffroy, Fallopius, Jo. Fortis, Guarinonus, Cardilucius, Corbejus, Ettmullerus, Juncherus, Nenterus, Gesnerus, Augenius, aliique, qui hæc ad Secundinas expellendas insignes habere vires testati sunt.

XV. *Si e contra inflammationis periculum adsit &c. Solam venæ sectionem &c.*) A cl. Andrea Pasta quamlibentissime fuerim, qui eorumdem usum condemnat, si plethorica fuerit mulier, si robusta, si orgasmo sanguinis æstuet, ac rarescentia, si ad functiones omnes obeundas alacris, atque expedita: quo casu venæ sectionem ratione plenitudinis habita instituendam crediderim, atque eam multo magis, si uteri inflammationis suspicio adfuerit ex brachio primum, mox pede celebratam ob rationes alibi allatas (*l*), ex pede solum cum nihil istiusmodi accidisse noverimus, ut fere la Feure, Tulpius, Jo. Fortis tradiderunt.

XVI. *Si sanguinis hæmorrhagia urgeat, ad Secundinæ extractionem statim deveniendum, etiamsi vim &c.*) Si hæmorrhagia sanguinis cum Secundinæ retentione conjuncta sit, ecquis ad ejusdem extractionem statim confugiendum esse non putet? Jam hæmorrhagiam ab extraneis corporibus prodeuntem nec venæ sectioni, nec adstringentibus medicamentis obtemperare, immo solam ejusmodi corporum extractionem ad cohibendum fluxum, vel morbi recidivam præcavendam parem esse D. Puzos præeunte alibi adnotavimus (*m*). Quo loco etiam longa experientia D. la Mothe (*n*) compertum esse vidimus perdurante sanguinis fluxu, aut extranei corporis nondum ex utero ejecti, aut alicujus tantum portionis, aut unius alicujus integri, perfectique in utero remanentis indicium prope certissimum præberi, quod quantumvis mole minimum sit, membranarum tamen uteri, vasorumque sanguinem effundentium orificia patula, & aperta conservat. Non immerito propterea ab eodem la Mothe traditum (*o*), etiamsi violenter sit dilatandum uteri orificium, Secundinam extrahendam, ut sanguis sistatur. Si hisce tantum finibus coerceatur illorum opinio, qui Massariam, Frigium, Heurnium, Langium, Hildanum, laudatum la Mothe, Vualdchmidium sectantes Secundinam statim a partu extrahendam prætendunt, non est cur multum pugnemus. Cum enim uteri orificium statim post partum apertum sit, nihilque aliud intuentibus appareat a vaginæ principio ad uteri usque fundum, quam insignis cavitas adnotante cl. Dionis (*p*), manum introduci in uterum commode posse, nullaque difficultate, ac Puerperæ dolore, manifesta res est.

(g) *cap.* 8. *com.* 15. (h) *cap.* 74. *lib.* 6.
(i) *l. c. cap.* 75. (k) *V. l. c. com.* 17. 18.
(l) *V. cap. VI.* (m) *Cap.* 8. *com.* 8. (n) *Obs.* 13.
(o) *Obs.* 394. (p) *Des accouch. liv.* 1. *p.* 52.

eſt. Quod diligenter tenens Deventerus (*q*) vomitus, aut ſternutationis promovendæ, aliarumque rerum, quæ Secundinam expellere reputantur minus ſollicitus, quæ in anguſto, duro, ac dolente utero ſumme eſſe nocua opinatur, manus injicit, ut ejus ope Secundinam educat, naturæ hac via laborem ſubtrahens, quam tamen ubi præ hæmorrhagiæ vi, aut inflammationis periculo res in arduo ſita non ſit, multo tutius operari ſentiendum eſt, quam expertiſſimum quemque Chirurgum. Quid enim quod aliqua ſemper violentia opus ſit in Secundina extrahenda? Cum nimirum difficulter ex utero plerunque ejiciatur, quod uteri parietibus firmiter adhæreat, eam avelli non poſſe, etiamſi aliqua ſui parte ſeparari jam cœperit, aut minus adhæreat, ut cl. Mauriceau fere tradit (*r*), quem cl. de Buffoon in hac parte ſequutus eſt (*ſ*), niſi digiti inter ipſam, & uterum immittantur, eo uſque dum tota ſeparetur, perſpicuum eſt. Quid ſi omni ſui parte jam utero æqualiter adhæreat, atque ea ratione, ut unum idemque corpus videatur? Jam id non ſemel deprehendiſſe teſtatus eſt cl. la Mothe (*t*). Vel ab inferiori, ac poſteriori uteri parte exordiamur, ut idem la Mothe animadvertit (*u*), quem cl. Solingenius, atque Hartranfftius ſectati ſunt (*x*), eodem ipſo tempore, quo pollice, & indice Secundina paulatim avellitur, aliorum digitorum ejuſdem manus dorſo uteri parietes in arcum flexos ſervandos eſſe paſſim exiſtimant, ut facilius hinc Secundina avellatur, atque uteri parietes in naturali eorum directione, ac ſitu permaneant. At ſi Secundinæ marginem ab uteri ſubſtantia manu in uterum immiſſa internoſcere clare Chirurgus nequeat, non leve ſubeſſe periculum, ut digiti in ipſius corpus inſigantur, aut eadem diſrumpatur, nec integra omnino ejiciatur, aut in uteri quoque ſubſtantiam ſeſe iidem inſinuent, altiuſque penetrent, atque hinc inflammationes uteri, aut ſanguinis profluvia, aut ſæviſſimæ convulſiones, atque alia lethalia ſymptomata proficiſcantur aptiſſime adnotavit cl. Paſta (*z*). Quod internoſcere quamvis periti ſit Chirurgi, immo certiſſima ſigna tradantur, eamdem ne ſemper Secundinæ retentionis cauſam eſſe judicemus? Jam frequentius Secundinæ retentionem ab interni uteri orificii conſtrictione repetendam eſſe cl. Mauriceau præeunte ſupra adnotavimus. Tunc vero optime ſe gerere, qui ab emollientibus, ac relaxantibus initium curationis ſumunt dictum eſt. At in ejuſdem dilatatione quaſi per gradus procedendum jam Hippocrates docuit (*a*), cum ob alias rationes, tum ob hanc potiſſimum, ne uteri ſubſtantia diſcerpatur, aut inflammetur, ut jam Salius animadvertit (*b*). Adeo verum eſt magna ſemper violentia opus eſſe in Secundina extrahenda, quæ niſi a mortis diſcrimine prope certiſſimo, in quo mulieres ſint conſtitutæ propter hæmorrhagiam indicetur, nunquam adhibenda.

XVI. *Si ſanguinis hæmorrhagia urgeat, ad Secundinæ extractionem ſtatim deveniendum, etiamſi vim adhiberi oporteat, quæ tamen &c.*) Hoc loco fateor me juſtis laudibus æquare non valere novam expertiſſimi Ruyſchii methodum, quæ, ut conjicit laudatus Paſta, in evitanda non ſolum inſigni in uterum violentia conſiſtit, aut nimis notabili, ut cl. Mauriceau illam nuncupavit, ſed in ea quoque, quæ inſigni, minuſque notabili minor eſſet, veritus enimvero, ne hæc eadem plus damni Puerperæ afferret, quam quod ex Secundinæ retentione impenderet. Si miti hac lenique ratione Secundinæ extractionem obtinere non poterat, ne in ſummum vitæ periculum mulierem adduceret violentia, quæ major eſſet adhibenda, omnem ſollicitudinem relinquebat, Secundinam naturæ curæ, ac diligentiæ committens, ut eadem poſtea extra corporis confinia foras ejiceretur. Et vero ecquis non videat quemcumque violentiæ gradum plus damni afferre, quam Secundinæ retentionem? Id quod præ cæteris animadvertit cl. Werlhof (*c*) ſcriptum relinquens, tunc cum Secundina, aut aliqua ejuſdem portio uteri parietibus firmiter adhæret frequentius quidem corruptione ſubſequente per ſe avelli, atque extra uterum cum ſymptomatibus minime ſpernendis exire, tutius tamen, quam ſi violenter extrahatur, atque uterus, aut adjacentes partes lædantur. Vio-

(q) *De art. obſtetric. cap.* 28. (r) *l. c. lib.* 2. *cap.* 10.
(ſ) *hiſt. naturel. tom.* 4. *chap.* 11. (t) *Obſ.* 383. 389. 390. 393. (u) *l. c.*
(x) *Apud Haller. de concept. tex.* 685. (z) *l. c. n.* 199. (a) *De morb. mul. lib.* 1.
(b) *In Avicen. lib.* 3. *fen.* 21. *tr.* 2. (c) *Obſ. de feb. ſect.* 6.

Violentam Secundinæ extractionem remedium esse morbo deterius idem Mauriceau testatus est. Quapropter satius esse putat, ubi angustum nimis sit uteri orificium (*e*), nullaque insignis adsit hæmorrhagia (*f*), ut sæpe diximus, expulsionem naturæ committere, quam violentiam nimis notabilem utero inferre, quæ ejusdem inflammationem ciere valet, qua in majus vitæ periculum mulier adducatur: id quod pluribus etiam exemplis didicisse affirmat (*g*) in mulieribus, quæ in puerperio interemptæ sunt, quarum mortem non tam ad Secundinæ retentionem, quam ad inflammationem, qua uterus in violenta extractione affectus est, aptissime retulit. Hinc lethalem jure merito cl. viri Barbetta (*h*), atque Heisterus (*i*) appellarunt, damnavit Leporinus, ac expertissimus Werlhof expresse prohibuit. Quandoquidem demonstratum est externis, atque internis adhibitis medicamentis, ubi locum habere posse videantur, tentandam esse Secundinæ extractionem, sed cautissime, si vero optato fine hac ratione potiri non valeamus, satius esse opus omne naturæ committere, quam in violenta extractione majus vitæ mulierum periculum facere; jam liquido apparet omnes, qui hactenus de Secundinæ retentione scripserunt vera dixisse, dummodo tamen quæ scripserint non tamquam generale axioma accipienda esse illorum sectatores contendant, sed peculiari casui, variisque circumstantiis, quæ passim visuntur, aptanda.

XVII. *Quæ si brevi naturæ opere non ejiciatur solis injectionibus ex decoctione malvarum &c.*) Si nonnulli forte objiciant tunc cum nec medicamentis, nec manu expelli, aut extrahi possit Secundina, suppurantia saltem in uterum injicienda, ut in pus mutata sensim effluat, ut præ cæteris a Riverio (*k*), & a Jo. Forti (*l*) traditum est, iis quamlibentissime indulgebimus: dummodo tamen mitiora seligantur, inter quæ decoctionis malvar. alth. parietar. semin. lin. addit. ol. lil. albor. & butyr. eminent, quibus ad faciliorem uteri orificii dilatationem, ac Secundinæ corruptionem ciendam uti consuevisse Mauriceau supra vidimus. Deinceps si uterus sit detergendus a pravis impressionibus, quæ a Secundinæ corruptione proficiscuntur, parentur ex decoctione hordei, agrimoniæ &c. ut idem Mauriceau egregie præcepit. Sic enim fiet, ut facilius copiosum pus effluat ex utero, quod boni ominis esse, ac magnam vim facere ad sperandum fore, ut corrupta, ac putrescens Secundina sexagesimo quoque die foras ejiciatur Sennertus (*m*) adnotavit, nisi præ morbi vi jam citius mulier intereat, ut ipse Jo. Fortis testatus est. Quod licet cl. Pastæ minus arrideat, nunquam se vidisse affirmanti (*n*) Secundinæ corruptionem in longum adeo tempus protrahi, immo vix alteram, aut tertiam hebdomadem abortuum Secundinas attingere, exempla tamen earum, quæ suppuratæ, atque in pus summe fœtidum redactæ triginta, quadraginta post dies ex utero effluxere in Mauriceau (*o*) passim leguntur, atque cl. Werlhof (*p*) confirmare eadem videtur, qui cum docuerit satius esse Secundinam integram, aut aliquam ejus portionem, cum uteri parietibus firmiter adhæret, in eodem relinquere, quam eam extrahendo utero ipsi, aliisque adjacentibus partibus noxam inferre, ad id vehementer credendum adductum fuisse subdit, postquam longa experientia compertum habuerit quamplurimas mulieres, quæ abortum eodemque tempore Secundinæ retentionem passæ sunt, quæ post aliquot etiam menses vel integram, vel in frustula divisam feliciter eamdem excreverunt.

(d) *oss.* 164. 176.
(e) *oss.* 194. 597. 614. 639. *&c.* (f) *oss.* 235. 597. (g) *oss.* 162. 294. 578. 658.
(h) *Chir. p.* 2. *sect.* 5. *cap.* 155. (i) *l. c.* (k) *l. c.* (l) *l. c.*
(m) *Pract. lib.* 4. *p.* 2. *sect.* 7. *cap.* 2. (n) *l. c. sect.* 103. *n.* 2.
(o) *Obs.* 297. 474. 551. (p) *l. c.*

INDEX
RERUM, ET VERBORUM.

A

B

C

D

G

H

Mo-

T

F I N I S.

Errata	Corrige
Pag. 23. l. 45. ſanguis,	ſanguinis.
83. l. 13. ingraviſentem,	ingraveſcentem.
99. l. 20. imperfecta,	perfecta.
109. l. 41. idoneas,	idonea.

